

วารสารวิชาการ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

Journal of Faculty of Humanities and Social Sciences

Thepsatri Rajabhat University

ISSN Online: 3088-1560

ปีที่ 17 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2569

Vol. 17 No. 3 September-December 2026

วารสารวิชาการ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
Journal of Faculty of Humanities and Social Sciences
Thepsatri Rajabhat University
ปีที่ 17 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2569 I S S N Online: 3088-1560
Vol. 17 No. 3 September-December 2026

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 3 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน / ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม / ฉบับที่ 3 กันยายน – ธันวาคม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริม สนับสนุน เผยแพร่ผลงานวิชาการและงานวิจัยที่มีคุณภาพของอาจารย์ บุคลากร และนักศึกษาทั้งภายในภายนอกสถาบัน

2.เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ทางวิชาการของอาจารย์ บุคลากร และนักศึกษาทั้งภายในภายนอกสถาบัน

3.เพื่อให้บริการทางสังคมในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางวิชาการ

ขอบเขตเนื้อหา

บทความวิจัย บทความวิชาการ และบทความปริทรรศน์ทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยครอบคลุมเนื้อหาด้านการวิจัย การพัฒนา การศึกษา และสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เพื่อแก้ไขปัญหาหรือก่อให้เกิดความรู้ใหม่

คณะกรรมการที่ปรึกษาวารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

รองคณบดีฝ่ายบริหารและแผนงาน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

รองคณบดีฝ่ายวิชาการและวิจัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

รองคณบดีฝ่ายกิจการนักศึกษาและพันธกิจสัมพันธ์เพื่อสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

บรรณาธิการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรวิชญ์ บุญส่ง

ผู้ช่วยบรรณาธิการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชนิตตา โชติช่วง, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ธัชพล ทีดี, อาจารย์ชิณ เฟื่องฟุ้งสุข, อาจารย์พรรณ์ทิพย์ เพ็ชรวิจิตร

กองบรรณาธิการ หน่วยงานภายใน

รองศาสตราจารย์ ดร.อรวรรณ นิ่มตลุง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัชดา พงศ์ไพรรัตน์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุกัญญา พยุงสิน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วาสิตา เกิดผล ประสพศักดิ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชลิดา แสนวิเศษ
อาจารย์ ดร.ภัทราพร โชคไพบูลย์

กองบรรณาธิการ หน่วยงานภายนอก

ศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ สุขสำราญ	สำนักงานราชบัณฑิตยสภา
ศาสตราจารย์ ดร.จำนง อดิวัฒนสิทธิ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์
รองศาสตราจารย์ ดร.กาสัก เต๊ะขันหมาก	สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดลพบุรี
รองศาสตราจารย์ ดร.นาตยา ปิลันธนานนท์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวลักษณ์ โกสลกิติอัมพร	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร.ธานี สุขเกษม	มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์
รองศาสตราจารย์ ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.รัตนะ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
รองศาสตราจารย์ ดร.สาธร ทรัพย์รวงทอง	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกวลิน งามพิริยกร	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาคร คัยนันทน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยงยุทธ ขำคง	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุมาลี เอี่ยมสมัย	วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พระพุทธบาท

สำนักงาน: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
เลขที่ 321 ถนนนารายณ์มหาราช อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี 15000
โทรศัพท์ 064-313-8785 Email: husocjo@gmail.com และ
https://so01.tci-thaijo.org/index.php/truhusocjo/index

บทบรรณาธิการ

วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ปีที่ 17 ฉบับที่ 3 (กันยายน – ธันวาคม 2569) ฉบับนี้ ยังคงทำหน้าที่เผยแพร่ผลงานทางวิชาการของคณาจารย์ นักวิจัย นักศึกษา และผู้สนใจอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2553 โดยได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) ให้อยู่ในกลุ่มที่ 2 กองบรรณาธิการยังคงมุ่งพัฒนากระบวนการดำเนินงานและยกระดับคุณภาพของบทความอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำวารสารไปสู่มาตรฐานทางวิชาการที่สูงขึ้น

ฉบับนี้ประกอบด้วยบทความวิจัย 15 เรื่อง และบทความวิชาการ 2 เรื่อง ซึ่งสะท้อนประเด็นร่วมสำคัญ คือ การปรับตัวของชุมชน สถานศึกษา และองค์กรต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เทคโนโลยี และโครงสร้างประชากร ทั้งในมิติศิลปวัฒนธรรมที่มองภูมิปัญญาท้องถิ่นในบริบทไทยและจีนในฐานะทุนทางวัฒนธรรมและซอฟต์พาวเวอร์ มิติการศึกษาที่ครอบคลุมภาวะผู้นำของผู้บริหาร สุขภาวะของครู สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล สมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์ และการจัดการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อพัฒนาความเป็นพลเมืองในวิชาสังคมศึกษา ตลอดจนมิติการบริหารองค์การและนโยบายสาธารณะที่ว่าด้วยการรักษาบุคลากรรุ่นใหม่ ประสิทธิผลขององค์การภาครัฐ และการรองรับสังคมสูงวัย ผู้อ่านสามารถศึกษารายละเอียดของแต่ละบทความได้จากสารบัญในลำดับถัดไป

บทความทุกเรื่องในฉบับนี้ได้รับการพิจารณากลั่นกรองโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่านต่อบทความ ในรูปแบบที่ผู้ประเมินและผู้นิพนธ์ไม่ทราบข้อมูลซึ่งกันและกัน ควบคู่กับการตรวจพิจารณาของกองบรรณาธิการ เพื่อธำรงมาตรฐานทางวิชาการของวารสาร ในนามของกองบรรณาธิการ ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่กรุณาสละเวลาพิจารณากลั่นกรองบทความ คณะทำงานทุกฝ่ายที่ร่วมขับเคลื่อนการจัดทำวารสารจนสำเร็จลุล่วง ตลอดจนผู้นิพนธ์ทุกท่านที่ไว้วางใจส่งผลงานมาเผยแพร่ ทั้งนี้ กองบรรณาธิการขอเชิญชวนคณาจารย์ นักวิจัย นักศึกษา และผู้สนใจส่งบทความวิจัย บทความวิชาการ และบทความปริทรรศน์ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในฉบับต่อไปผ่านระบบ ThaiJO ของวารสาร

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีรวิชญ์ บุญส่ง

บรรณาธิการ

สารบัญ

	หน้า
กองบรรณาธิการ	**(1)**
บทบรรณาธิการ	**(3)**
สารบัญ	**(5)**
บทความวิจัย	
วาทกรรมฟ้อนผู้ไทยกับการจัดการทุนทางวัฒนธรรมในฐานะซอฟต์พาวเวอร์: ทศวรรษแห่งการประกอบสร้างความหมายในสื่อประชาสัมพันธ์งานบวงสรวงพระยาชัยสุนทร จังหวัดกาฬสินธุ์ (พ.ศ. 2558 - 2568) **The Discourse of Phu Thai Dance and Cultural Capital Management as Soft Power: A Decade of Meaning Construction in Public Relations Media for The Phraya Chai Sunthon Ritual, Kalasin Province (2015–2025)** สุภาพร เกียรติดำเนินงาม, พรสวรรค์ พรดอนก่อ, สิทธิพงษ์ โทไข่ษร, ณัฐวดี รอดภัย, ยุทธนา เกียรติดำเนินงาม, พงศพร อุปนิ, จักรพันธุ์ จันโทมุข, และวิทธวัฒน์ ฤทธิ์รุ่ง Suphaporn Kiatdamnoenngam, Pornsawan Pordonko, Sitthiphong Thokhaison, Nattawadee Rodpai, Yuttana Kiatdamnoenngam, Pongsaporn Upani, Jakkapan Jantomuk, and Wittawat Ritirung	**1**
ความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาบ้านศรีดอนชัย ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย **Success Factors and Success Evaluation of Community - Based Tourism Development: A Case Study of Ban Sri Don Chai, Chiang Rai Province** : จริยาภรณ์ เจริญชีพ, วรุณรัตน์ คนซื่อ, และวราภรณ์ ศรีอยุธย์ Jariyaporn Charoensheep, Waroonrat Khonsue, and Waraporn Sriayut	**19**
ปัจจัยด้านการยอมรับในผลงานและรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นที่ส่งผลต่อการรักษาพนักงานเจเนอเรชันซีในองค์กรเอกชนจังหวัดปทุมธานี **Factors of Work Recognition and Flexible Working Arrangements Affecting The Retention of Generation Z Employees in Private Organizations in Pathum Thani Province** : เนตรณพรรษ ทองชูศรี, อริษา ศรีวิชัย, บุญฑริกา วงษ์วานิช, และณัฐปภัสษ์ จุ้ยเจริญ Netnapath Tongchusi, Arisa Sriwichai, Boontharika Wongwanich, and Nhatphaphat Juicharoen	**35**

หน้า

จากโลกทัศน์แบบวิญญาณนิยมสู่การออกแบบอย่างยั่งยืน: การแปลความหมายงานหัตถกรรมเปลือกไม้เบิร์ชและลวดลายดั้งเดิมของชาวโอโรเชนสู่ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมของพิพิธภัณฑ์ 51

From Animistic Worldview to Sustainable Design: Translating Oroqen Birch - Bark Craftsmanship and Traditional Motifs into Museum Cultural Products

: Jiang Yufan, พงศ์เดช ไชยคุตร, และภูวษา เรืองชีวิน

Jiang Yufan, Pongdej Chaiyakut, and Puvasa Ruangchewin

อัตลักษณ์และคุณค่าของเทศกาลเหนียนลี่ ตำบลหวงพอ เมืองอู่ชวน 67

The Identity and Values of The Nianli Festival in Huangpo Town, Wuchuan City

: เฉิน ไฉอี้, บุญชู บุญลิขิตศิริ, และภรดี พันธุภากร

Chen Caiyi, Bunchoo Bunlikhitsiri and Poradee Panthupakorn

กลยุทธ์การเผยแพร่ทางวัฒนธรรมของงานปักพื้นเมืองชนเผ่าอี๋ ตามทฤษฎีการสร้างคุณค่าร่วมกัน: กรณีศึกษาของงานปักพื้นเมืองชนเผ่าอี๋ในอำเภอซวงไป มณฑลยูนนาน 85

Cultural Dissemination Strategy of Yi Ethnic Embroidery Based on The Theory of Value Co - Creation: A Case Study of The Yi Ethnic Embroidery of Shuangbai County, Yunnan Province

: Li Zhengzhou, และศราวุฒิ ปิ่นทอง

Li Zhengzhou, and Sarawuth Pintong

แนวทางการพัฒนาครูที่มีภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 107

Guidelines for Developing Teachers Experiencing Burnout in Educational Institutions under the Phra Nakhon Si Ayutthaya Primary Educational Service Area Office 2

: ชัญญรัช อยู่มั่น, และธีระวัฒน์ มอนไธสง

Chanyarat Yooman, and Teerawat Montaisong

ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา 127

The Relationship Between Academic Leadership of School Administrators and Area - Based Education Management of Schools under Local Administrative Organizations, Songkhla Province

: กนกพร วิจิตต์, อาจารี คูวัธนไพศาล, และโสภนา สุดสมบูรณ์

Kanokphorn Wijid, Archaree Khoovatanapaisal, and Sopana Sudsomboon

หน้า

แนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 147
Guidelines for The Development of Learning Environments in The Digital Era for Schools Under The office of Phra Nakhon Si Ayutthaya Primary Educational Service Area 1
: ศตพร เปลื้องทุกข์, และธีระวัฒน์ มอนไธสง
Sataporn Plueangthuk, and Teerawat Montaisong

บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1 167
The Role of Administrators in Excellence Development in Small Size Schools under The Lop Buri Primary Educational Service Area Office
: ธุรกิจ เหมือนเพ็ชร์, ธันยนันท์ ทองบุญตา, และปนิดา เนื่องพะนอม
Thurakit Muenpetch, Thunyanun Thongboonta, and Panida Nueangpanom

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานเพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชาประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี 185
Development of an Instructional Model Integrating The Flipped Classroom and Problem - Based Learning to Enhance History Learning Achievement Among Grade 7 Students at Thepsatri Rajabhat University Demonstration School
: สุนทร อ่อนฤทธิ์, และวนิดา คำพิมพา
Suntorn Onrit, and Wanida Kampimpa

ปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีตามแนวคิด TAM ที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ของนักศึกษาเจเนอเรชันซี ในจังหวัดปทุมธานี 205
Factors Influencing Technology Acceptance Based on TAM Concept and Their Impact on The Online Learning Platform Usage Behavior of Generation Z Students in Pathum Thani Province
: วิศนันท์ อุปรมัย, และประภาศรี พงศ์ธนาพาณิช
Wisanan Ouparamai and Prapasri Phongthanapanich

หน้า

การพัฒนาสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงาน สำหรับนิสิตนักศึกษาวิชาชีพครู 221

Development of Artificial Intelligence Competencies Through Project - Based Learning Activities for Pre - Service Teachers

: วิลาวัลย์ สมยาโรน, และน้ำฝน บุญนิยม

Wilawan Somyaron, and Namfon Boonniyom

ผลการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยใช้กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมที่มีต่อความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย 243

The Effects of Social Studies Instruction Based on the Engineering Design Process on Responsible Decision - Making Ability of High School Students

: วรานนท์ พวงภู่, และชัยรัตน์ โตศิลา

Waranon Phoungphu, and Chairat Tosila

ผลของกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือกต่อแรงจูงใจใฝ่รู้และความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในรายวิชาหน้าที่พลเมือง 261

Effects of Out – of - Classroom Learning Activities Integrated with Alternative Assessment on Motivation to Learn and Social Responsibility Among Mathayom Suksa 1 Students in Civic Education

: ปนัดดา พาณิชยพันธุ์, และภัทรพงศ์ ศิลารักษ์

Panadda Panichayapan, and Pattarapong Siraruk

บทความวิชาการ

การประเมินประสิทธิผลขององค์การ:การสังเคราะห์แนวคิด องค์ประกอบและปัจจัยที่มีอิทธิพลในบริบทภาครัฐไทย 281

Evaluation of Organizational Effectiveness: A Synthesis of Concepts, Dimensions, and Influential Factors in The Thai Public Sector Context

: นรรธพงศ์ ใคร่เครือ, และวัลภา รัศมีโชติ

Nantaphong Khraikhruea, and Wanlapa Lasamichote

พลิกโฉมรัฐสวัสดิการด้วยนวัตกรรมสังคม: การร่วมผลิตบริการสาธารณะเพื่อขับเคลื่อนพฤฒพลังในสังคมสูงวัยระดับสุดยอด 301

Transforming The Welfare State Through Social Innovation: Public Service Co - Production to Drive Active Ageing in A Super - Aged Society

: ณัฐนิดา จบศรี

Natnida Jobri

หน้า

ภาคผนวก 323

ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ

การจัดรูปแบบหน้ากระดาษวารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

รูปแบบการอ้างอิงแทรกในเนื้อหาและการเขียนเอกสารอ้างอิง

จริยธรรมการวิจัย

วาทกรรมฟ้อนผู้ไทยกับการจัดการทุนทางวัฒนธรรมในฐานะซอฟต์พาวเวอร์: ทศวรรษแห่งการประกอบสร้างความหมายในสื่อประชาสัมพันธ์งานบวงสรวงพระยาชัยสุนทร จังหวัดกาฬสินธุ์ (พ.ศ. 2558 - 2568)

The Discourse of Phu Thai Dance and Cultural Capital Management as Soft Power: A Decade of Meaning Construction in Public Relations Media for the Phraya Chai Sunthon Ritual, Kalasin Province (2015 – 2025)

สุภาพร เกียรติดำเนินงาม,[*] พรสวรรค์ พรดอนก่อ,[**] สิทธิพงษ์ โทไข่ษร,[***] ณัฐวดี รอดภัย,[****] ยุทธนา เกียรติดำเนินงาม,[*****] พงศพร อุปนิ,[******] จักรพันธุ์ จันโทมุข,[*******] และวิทธวัฒน์ ฤทธิ์รุ่ง[********]

Suphaporn Kiatdamnoenngam, Pornsawan Pordonko, Sitthiphong Thokhaison, Nattawadee Rodpai, Yuttana Kiatdamnoenngam, Pongsaporn Upani, Jakkapan Jantomuk, and Wittawat Ritirung

Received: July 4, 2026 Revised: August 10, 2026 Accepted: August 31, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. จำแนกรูปแบบและวิเคราะห์เนื้อหาของสื่อประชาสัมพันธ์งานบวงสรวงพระยาชัยสุนทร จังหวัดกาฬสินธุ์ ในห้วงทศวรรษ (พ.ศ. 2558 – 2568) และ 2. วิเคราะห์วาทกรรมฟ้อนผู้ไทยและการประกอบสร้างความหมายในกระบวนการจัดการทุนทางวัฒนธรรมและซอฟต์พาวเวอร์ การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผ่านการวิจัยเอกสารและสื่อ (Documentary and Media Research) โดยใช้

[*] อาจารย์ ดร., สาขาวิชาศิลปะการแสดงและวัฒนธรรมสร้างสรรค์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
Lecturer Dr., Program in Performing Arts and Creative Culture, Faculty of Liberal Arts, Kalasin University
[**] อาจารย์ ดร., วิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม
Lecturer Dr., Kalasin College of Dramatic Arts, Bunditpatanasilpa Institute, Ministry of Culture
[***] อาจารย์ ดร., สาขาวิชาศิลปะการแสดงและวัฒนธรรมสร้างสรรค์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
Lecturer Dr., Program in Performing Arts and Creative Culture, Faculty of Liberal Arts, Kalasin University
[****] อาจารย์ ดร., สาขาวิชาศิลปะการแสดงและวัฒนธรรมสร้างสรรค์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
Lecturer Dr., Program in Performing Arts and Creative Culture, Faculty of Liberal Arts, Kalasin University
[*****] สมาคมนักข่าวกาฬสินธุ์
Kalasin Journalists Association
[******] อาจารย์, สาขาดุริยางค์ศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
Lecturer, Department of Music, Faculty of Liberal Arts, Kalasin University
[*******] อาจารย์, สาขาดุริยางค์ศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
Lecturer, Department of Music, Faculty of Liberal Arts, Kalasin University
[********] อาจารย์, สาขาดุริยางค์ศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
Lecturer, Department of Music, Faculty of Liberal Arts, Kalasin University
Corresponding Author: suphaporn.ki@ksu.ac.th

กลยุทธ์การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) จากสื่อทุติยภูมิที่เผยแพร่ต่อสาธารณะ

ผลการศึกษาพบว่า ในด้านรูปแบบและเนื้อหาของสื่อ ผู้วิจัยจัดเก็บชิ้นงานสื่อประชาสัมพันธ์ที่ผ่านเกณฑ์การคัดเข้าได้รวมทั้งสิ้น 33 ชิ้นงาน จาก 5 แหล่งสื่อหลัก โดยพบว่าเพจ Facebook ของหน่วยงานภาครัฐและสื่อท้องถิ่นเป็นช่องทางหลักในการเผยแพร่ และรูปแบบที่ปรากฏบ่อยที่สุด ได้แก่ อัลบัมภาพถ่าย โปสเตอร์กราฟิก และวีดิทัศน์สรุปบรรยากาศงาน นอกจากนี้ ภาครัฐและกลไกสื่อมวลชนได้แปรสภาพศิลปะการแสดงพื้นบ้านให้เป็นทุนทางวัฒนธรรมเชิงยุทธศาสตร์ ผ่านการผลิตซ้ำ 3 วาทกรรมหลัก ได้แก่ 1) วาทกรรมความอลังการและสถิติมวลชน ซึ่งยกระดับพิธีกรรมให้กลายเป็นมหรสพทางสายตา 2) วาทกรรมอัตลักษณ์ร่วมและการข้ามพรมแดนชาติพันธุ์ที่ประกอบสร้างให้ชุดผู้ไทยกลายเป็น “เครื่องแบบพลเมือง” และ 3) วาทกรรมความศักดิ์สิทธิ์เชิงพาณิชย์ ที่หลอมรวมความศรัทธาเข้ากับการกระตุ้นเศรษฐกิจและการสร้างแบรนด์เมือง ทั้งนี้ งานวิจัยยังพบข้อจำกัดสำคัญ คือ การอิงข้อมูลจากสื่อทุติยภูมิเพียงอย่างเดียว ทำให้ยังไม่สามารถยืนยันการรับรู้และทัศนคติที่แท้จริงของผู้เข้าร่วมได้โดยตรง บทสรุปของการศึกษาชี้ให้เห็นว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวคือ ความยืดหยุ่นและการปรับตัวทางวัฒนธรรม (Cultural Adaptive Resilience) ที่ทำให้ประเพณีดั้งเดิมสามารถยืนหยัดและเติบโตเป็นนวัตกรรมทางวัฒนธรรมในโลกยุคทุนนิยมได้

คำสำคัญ: การจัดการสื่อ, ซอฟต์พาวเวอร์, ทุนทางวัฒนธรรม, ฟ้อนผู้ไทย, วาทกรรม

Abstract

This research article aims to 1. classify the formats and analyze the content of public relations media for the Phraya Chai Sunthon Ritual, Kalasin Province, over a decade (2015 – 2025), and 2. analyze the discourse of Phu Thai dance and the construction of meaning within the management of cultural capital and soft power. This qualitative study employs documentary and media research, utilizing content analysis and critical discourse analysis on publicly available secondary media. In terms of media format, the study collected a total of 33 qualifying media items from 5 major sources, with official and local-media Facebook pages serving as the principal channels, and photo albums, promotional posters, and event-summary videos as the most frequent formats.

The findings reveal that state agencies and mass media mechanisms have transformed traditional performing arts into strategic cultural capital through the reproduction of three dominant discourses: 1. the discourse of spectacle and scale, which elevates the ritual into a visual spectacle; 2. the discourse of collective identity and ethnic boundary crossing, which constructs the Phu Thai attire as a "civic uniform"; and 3. the discourse of commercialized sacredness, which merges spiritual faith with economic stimulation and city branding. A key limitation of this study is its exclusive reliance on secondary media sources, which precludes direct verification of participants' actual attitudes and perceptions. The study concludes that this phenomenon reflects cultural adaptive resilience, enabling traditional rituals to thrive sustainably as cultural innovations in the capitalist era.

Keywords: Media Management, Soft Power, Cultural Capital, Phu Thai Dance, Discourse

บทนำ

ในกระแสพลวัตทางสังคมและเศรษฐกิจโลกยุคปัจจุบัน ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) (Bourdieu, 1986) ได้กลายเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการพัฒนาพื้นที่ สำหรับจังหวัดกาฬสินธุ์ “พิธีบวงสรวงพระยาชัยสุนทร” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งความศรัทธาและจิตวิญญาณของเมือง ได้ถูกยกระดับจากการประกอบพิธีกรรมตามจารีตประเพณีดั้งเดิม ก้าวเข้าสู่การเป็นพื้นที่ทางนวัตกรรมศิลปะและวัฒนธรรมสร้างสรรค์ระดับภูมิภาค ศิลปะการแสดง “ฟ้อนผู้ไทยกาฬสินธุ์” ที่ปรากฏในงานบวงสรวง ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงสื่อกลางในการสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อีกต่อไป หากแต่ถูกบริหารจัดการและแปรสภาพให้เป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ เพื่อประกอบสร้างภาพจำในฐานะ “ซอฟต์พาวเวอร์” (Soft Power) (Nye, 2004) ของจังหวัด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของภาครัฐในการนำสุนทรียะทางนาฏยลักษณ์มาทำให้เป็นสินค้าทางวัฒนธรรม (Commodification of Culture) (Suntikul, 2013) เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว

ปรากฏการณ์ดังกล่าวเห็นเด่นชัดนับตั้งแต่การจัดงานฉลองสถาปนาเมืองกาฬสินธุ์ครบรอบ 222 ปี ใน พ.ศ. 2558 เป็นต้นมา ซึ่งถือเป็นหมุดหมายสำคัญที่ยกระดับกิจกรรมฟ้อนบวงสรวงให้กลายเป็นวาระประจำปีที่ยิ่งใหญ่ ตลอดระยะเวลาหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา (พ.ศ. 2558 – 2568) ได้เกิดปรากฏการณ์การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) ที่น่าสนใจ กล่าวคือ กลุ่มสตรีที่เข้าร่วมการฟ้อนบวงสรวงจำนวนมาก มิได้มีเชื้อสายชาวผู้ไทยโดยกำเนิด ทว่ากลับมีความตื่นตัวและยินดีที่จะจัดหาชุดแต่งกายอัตลักษณ์ผู้ไทยมาครอบครองด้วยความสมัครใจ เครื่องแต่งกายผู้ไทยจึงก้าวข้ามเส้นแบ่งทางชาติพันธุ์ กลายมาเป็นภาพตัวแทนทางวัฒนธรรม (Cultural Representation) ที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์และความภาคภูมิใจของสตรีชาวกาฬสินธุ์ ซึ่งความสำเร็จในการประกอบสร้างอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) นี้ ปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นผลผลิตจากการทำงานของ “วาทกรรมสื่อ” (Media Discourse) ที่ทำการผลิตซ้ำภาพจำความอลังการของงานบวงสรวงอย่างต่อเนื่องยาวนานนับทศวรรษ

แม้ที่ผ่านมาจะมีการศึกษาเกี่ยวกับฟ้อนผู้ไทยในมิติทางประวัติศาสตร์และโครงสร้างนาฏยลักษณ์ ตลอดจนการเติบโตของงานประเพณีท้องถิ่นอย่างกว้างขวาง ทว่ายังพบช่องว่างทางการวิจัย (Research Gap) ที่สำคัญ กล่าวคือ ยังขาดการศึกษาเชิงลึกที่วิเคราะห์พลวัตของการสื่อสารเชิงยุทธศาสตร์ในกรอบระยะเวลายาวนาน (Longitudinal Perspective) งานวิจัยที่ผ่านมายังไม่ได้ตั้งคำถามอย่างจริงจังว่า ในช่วงทศวรรษแห่งการเปลี่ยนผ่าน (พ.ศ. 2558 – 2568) กลไกของรัฐและสื่อประชาสัมพันธ์สาธารณะได้ทำหน้าที่ประกอบสร้าง ผลิตซ้ำ หรือดัดแปลงความหมายของฟ้อนผู้ไทยอย่างไร เพื่อโน้มน้าวให้ประชาชนเกิดความรู้สึกร่วมและตอบสนองต่อนโยบายซอฟต์พาวเวอร์ของจังหวัด

เพื่อเป็นการเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการดังกล่าว บทความวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นผ่านการวิเคราะห์วาทกรรมสื่อ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) จำแนกรูปแบบและวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ของสื่อประชาสัมพันธ์งานบวงสรวงพระยาชัยสุนทร ที่ถูกเผยแพร่ผ่านช่องทางสาธารณะ ในห้วงปี พ.ศ. 2558 – 2568 และ 2) เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมฟ้อนผู้ไทยและการประกอบสร้างความหมายในกระบวนการจัดการทุนทางวัฒนธรรมและซอฟต์พาวเวอร์ของจังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาที่ได้จะนำไปสู่ความเข้าใจกลไกการสื่อสารในโลกทุนนิยม และเป็นฐานข้อมูลเชิงยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการจัดการนวัตกรรมทางวัฒนธรรมสร้างสรรค์ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อจำแนกรูปแบบและวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ของสื่อประชาสัมพันธ์งานบวงสรวงพระยาชัยสุนทร ที่ถูกเผยแพร่ผ่านช่องทางสาธารณะ ในช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2558 – 2568

2. เพื่อวิเคราะห์วาทกรรมฟ้อนผู้ไทยและการประกอบสร้างความหมายในกระบวนการจัดการทุนทางวัฒนธรรมและซอฟต์พาวเวอร์ของจังหวัดกาฬสินธุ์

การทบทวนวรรณกรรม

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรม แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์และอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น โดยแบ่งออกเป็น 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. พลวัตของฟ้อนผู้ไทยและพิธีบวงสรวงในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรม

ฟ้อนผู้ไทยในจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นศิลปะการแสดงที่มีพัฒนาการและอัตลักษณ์เฉพาะถิ่น แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่อื่น โดยมีรากฐานเดิมจากวิถีชีวิตและการรวมกลุ่มของชาวผู้ไทย (เช่น กลุ่มบ้านโพน อำเภอคำม่วง) ซึ่งในอดีตกระบวนท่าฟ้อนอาจยังไม่มีแบบแผนตายตัว ทว่าต่อมาได้ผ่านการฟื้นฟูและประยุกต์กระบวนท่าให้มีมาตรฐานและสง่างามยิ่งขึ้น โดยนักวิชาการได้อธิบายว่าผ้าแพรวาและชุดผู้ไทยเป็น “ประเพณีที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นใหม่” (Invented Tradition) ที่ปรับให้สอดรับกับบริบทสมัยใหม่ (Sangkhachantharanan & Singyabuth, 2022; Yanpisit, 2022) เพื่อใช้ประกอบในวาระสำคัญและงานพิธีการระดับเมือง (สุภาพร คำยุธา, 2546) เมื่อบริบททางสังคมและเมืองขยายตัว ศิลปะการแสดงชุดนี้ได้ถูกเคลื่อนย้ายจากพื้นที่ของชุมชนชาติพันธุ์ เข้าสู่พื้นที่สาธารณะระดับจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน “พิธีบวงสรวงพระยาชัยสุนทร” เจ้าเมืองคนแรกของจังหวัดกาฬสินธุ์ ซึ่งถือเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Space) ที่ยึดโยงจิตวิญญาณของชาวเมืองเข้าไว้ด้วยกัน

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2558 ในวาระเฉลิมฉลองสถาปนาเมืองกาฬสินธุ์ครบรอบ 222 ปี พิธีบวงสรวงได้ถูกยกระดับจากการสักการะแบบดั้งเดิม สู่การเป็น “มหรสพทางวัฒนธรรม” (Cultural Spectacle) ที่มีการระดมนางรำนับพันคน ปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Turner (1982) ที่อธิบายถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรม (Ritual Process) ในยุคสมัยใหม่ ที่พิธีกรรมไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่การเชื่อมต่อกับสิ่งเหนือธรรมชาติ แต่ยังทำหน้าที่สร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม (Social Solidarity) สอดรับกับแนวคิดการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในบริบทเทศกาลชาติพันธุ์ (Zhu & Liu, 2021) และสร้างพื้นที่สำหรับการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้ประจักษ์ต่อสายตาคนภายนอก ฟ้อนผู้ไทยในงานบวงสรวงจึงมีสถานะเป็นทั้งมรดกทางความเชื่อและเวทีที่สะท้อนพลวัตการเติบโตของเมืองไปพร้อมกัน

2. ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) และการทำให้เป็นสินค้า (Commodification of Culture)

การทำความเข้าใจมูลค่าของฟ้อนผู้ไทยและเครื่องแต่งกายในยุคทุนนิยม จำเป็นต้องอาศัยแนวคิด “ทุนทางวัฒนธรรม” ของ Bourdieu (1986) ซึ่งเสนอว่า วัฒนธรรมมิใช่เพียงวิถีชีวิต แต่เป็น “ทุน” ชนิดหนึ่งที่สามารถแปรสภาพเป็นทุนทางเศรษฐกิจหรืออำนาจทางสังคมได้ ทุนทางวัฒนธรรมในงานบวงสรวงพระยาชัยสุนทรปรากฏชัดใน 3 สถานะ ได้แก่ 1) ทุนที่อยู่ในตัวบุคคล (Embodied State) คือ ทักษะการฟ้อนและสรีระของกลุ่มสตรีชาวกาฬสินธุ์ที่ผ่านการฝึกฝน 2) ทุนที่เป็นรูปธรรม (Objectified State) คือ เครื่องแต่งกายชุดผู้ไทย ผ้าแพรวา และเครื่องประดับเงิน และ 3) ทุนเชิงสถาบัน (Institutionalized State) คือ การที่งานบวงสรวงได้รับการรับรองสถานะจากหน่วยงานภาครัฐให้เป็นงานประจำปีระดับจังหวัด ทำให้ทุนทางวัฒนธรรมนี้มีความชอบธรรมและทรงพลังมากยิ่งขึ้น

ควบคู่ไปกับแนวคิดทุนทางวัฒนธรรม ทฤษฎีวิพากษ์ว่าด้วย “การทำให้เป็นสินค้า” ของสำนักแฟรงก์เฟิร์ต (Frankfurt School) และนักวิชาการด้านวัฒนธรรมศึกษา ได้อธิบายปรากฏการณ์ที่วัฒนธรรมดั้งเดิมถูกดึงออกจากบริบทเดิม เพื่อนำมาผลิตซ้ำและสร้างมูลค่าเพิ่มทางการตลาด (Hesmondhalgh, 2019) ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ Suntikul (2013) ที่ชี้ว่า กระบวนการทำให้มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ในภูมิภาคเอเชียกลายเป็นสินค้า มักเกิดขึ้นควบคู่ไปกับนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐ ในบริบทของจังหวัดกาฬสินธุ์ การนำเสนอภาพความยิ่งใหญ่ของจำนวนนางรำและการส่งเสริมให้ประชาชนจัดหาชุดผู้ไทยมาสวมใส่ คือ กระบวนการแปรสภาพคุณค่าทางจิตวิญญาณ (Use - Value) ให้กลายเป็นคุณค่าเชิงแลกเปลี่ยน (Exchange - Value) อย่างไรก็ตาม การทำให้เป็นสินค้านี้มิได้ทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรมโดยสิ้นเชิง แต่เป็นการประกอบสร้าง “ความศักดิ์สิทธิ์เชิงพาณิชย์” (Commercialized Sacredness) ที่เอื้อให้ประเพณีสามารถเอาตัวรอดและเติบโตได้ในโลกยุคทุนนิยม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด “Authorized Heritage Discourse” (AHD) ของ Smith (2006) ที่ชี้ว่า รัฐและสถาบันมักเป็นผู้กำหนดว่ามรดกทางวัฒนธรรมใดมีคุณค่าเพียงพอที่จะนำมาผลิตและเผยแพร่

3. ซอฟต์พาวเวอร์และการประกอบสร้างอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity)

แนวคิดซอฟต์พาวเวอร์ หรืออำนาจละมุน ที่เสนอโดย Nye (2004) หมายถึง ความสามารถในการดึงดูดและสร้างการมีส่วนร่วมโดยปราศจากการบีบบังคับ แต่ใช้ความชื่นชมในวัฒนธรรม ค่านิยม และนโยบายเป็นเครื่องมือสำคัญ ในบริบทของรัฐบาลไทยยุคปัจจุบัน นโยบายซอฟต์พาวเวอร์ได้ถูกผนวกเข้าเป็นวาระแห่งชาติ (ผ่านนโยบาย 5F: Food, Film, Fashion, Fighting, Festival) อย่างไรก็ตาม Charoenvattananukul (2023) ชี้ว่า หน่วยงานรัฐไทยมักตีความซอฟต์พาวเวอร์เป็น “ทรัพยากรทางวัฒนธรรม” มากกว่าผลลัพธ์ของอิทธิพล ซึ่งส่งผลต่อการออกแบบนโยบายและเกณฑ์การประเมิน ผ่านกลไกต่าง ๆ ที่มุ่งส่งเสริมอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทยสู่เวทีโลก การวิเคราะห์งานบวงสรวงพระยาชัยสุนทรผ่านเลนส์ซอฟต์พาวเวอร์ ทำให้เห็นกลไกการทำงานของภาครัฐในการบริหารจัดการเมือง (City Branding) ผ่านการใช้สุนทรียภาพทางศิลปะเป็นตัวนำร่อง

ปรากฏการณ์ที่สตรีชาวกาฬสินธุ์จำนวนมากที่มิได้มีเชื้อสายชาติพันธุ์ผู้ไทย กลับมีความเต็มใจในการจัดหาชุดผู้ไทยมาสวมใส่เพื่อเข้าร่วมพิธี สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิด “การประกอบสร้างอัตลักษณ์” (Identity Construction) ของ Hall (1990) ที่มองว่า อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งหรือติดตัวมาแต่กำเนิด แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นใหม่ได้ตลอดเวลาผ่านการสื่อสารและการปฏิบัติทางสังคม (Social Practice) ชุดผู้ไทยจึงก้าวข้ามเส้นแบ่งทางชาติพันธุ์ กลายเป็นภาพตัวแทน (Representation) ของ “อัตลักษณ์ร่วม” (Collective Identity) ของพลเมืองกาฬสินธุ์ อย่างไรก็ตาม ควรตั้งข้อสังเกตว่า ความ “สมัครใจ” ดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นภายใต้แรงกดดันทางสังคมและวาทกรรมที่ครอบงำ มากกว่าการเป็นเสรีภาพทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง ข้อสังเกตนี้สอดคล้องกับงานศึกษาเรื่องการช่วงชิงความเป็นอีสาน (McCargo & Hongladarom, 2004) ที่ชี้ให้เห็นว่าอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในภาคอีสานเป็นพื้นที่ของการต่อรองเชิงวาทกรรมระหว่างรัฐกับท้องถิ่นอยู่เสมอ ซึ่งสอดคล้องกับกรณีของฟ้อนผู้ไทยกาฬสินธุ์ในการศึกษานี้

4. วาทกรรมและการวิเคราะห์สื่อ (Discourse and Media Analysis)

กระบวนการจัดการทุนทางวัฒนธรรมและซอฟต์พาวเวอร์ดังกล่าว จะไม่สามารถบรรลุผลได้หากปราศจากกลไกการทำงานของ “สื่อ” แนวคิดเรื่องวาทกรรม (Discourse) ของ Foucault (1972) ระบุว่า วาทกรรม คือ ระบบความคิดและภาษาที่ทำหน้าที่กำหนดว่าสิ่งใดเป็นความจริง สิ่งใดควรปฏิบัติ และสิ่งใดถูกกีดกันออกไป ในบริบทของการจัดการ

วัฒนธรรม สื่อประชาสัมพันธ์ของรัฐทำหน้าที่เป็น “เครื่องมือทางอุดมการณ์” (Ideological State Apparatuses) ตามแนวคิดของ Althusser (1971) ในการผลิตซ้ำ (Reproduce) ชุดความคิดเกี่ยวกับงานบวงสรวง

การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis – CDA) ของ Fairclough (1995) เสนอว่า ข้อความและภาพถ่ายในสื่อ ไม่ใช่ภาพสะท้อนความเป็นจริงแบบตรงไปตรงมา แต่เป็นผลผลิตของการเลือกสรร (Selection) และการเน้นย้ำ (Emphasis) ในช่วง พ.ศ. 2558 – 2568 สื่อสาธารณะได้ทำหน้าที่ตอกย้ำภาพความอลังการของนางรำ ความงดงามของผ้าแพรวา และความศักดิ์สิทธิ์ของพิธี จนก่อให้เกิดเป็น “วาทกรรมหลัก” (Dominant Discourse) ที่ชี้นำทางสังคม การวิเคราะห์เนื้อหาสื่อ (Content Analysis) จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะช่วยถอดรหัสว่า ภาครัฐและสื่อได้ใช้ยุทธศาสตร์ทางภาษาและภาพลักษณ์อย่างไร ในการประกอบสร้างความเป็นจริงทางสังคมนี้

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้ออกแบบระเบียบวิธีวิจัยบนฐานของการวิจัยเอกสารและสื่อ โดยใช้กลยุทธ์การวิเคราะห์เนื้อหาร่วมกับการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ ผู้วิจัยเลือกใช้รูปแบบการวิจัยดังกล่าวเนื่องจากตอบโจทย์วัตถุประสงค์การศึกษาที่ต้องการถอดรหัส “ชุดความคิด” และ “ภาพตัวแทน” ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านช่องทางการสื่อสารมวลชน

การเลือกใช้โมเดลสามมิติของ Fairclough (1995) เป็นระเบียบวิธีหลัก จะช่วยให้ผู้วิจัยสามารถมองทะลุการสื่อสารของข้อความและภาพถ่ายในสื่อประชาสัมพันธ์ เพื่อค้นหาอุดมการณ์แฝงเร้น (Hidden Ideology) ที่ภาครัฐและสื่อใช้ในการแปรสภาพศิลปะการแสดงพื้นบ้านให้กลายเป็นเครื่องมือในการจัดการทุนทางวัฒนธรรมและซอฟต์พาวเวอร์ของจังหวัดได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

มุ่งเน้นการศึกษาเนื้อหาที่ปรากฏในสื่อประชาสัมพันธ์สาธารณะที่เกี่ยวข้องกับงานบวงสรวงพระยาชัยสุนทร โดยให้ความสำคัญกับการนำเสนอภาพลักษณ์ของ “ฟ้อนผู้ไทยกาฬสินธุ์” “เครื่องแต่งกายอัตลักษณ์” และ “นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับจังหวัด” เพื่อนำมาวิเคราะห์ภายใต้กรอบแนวคิดทุนทางวัฒนธรรม การทำให้เป็นสินค้า และอำนาจละมุน

ขอบเขตด้านข้อมูลและระยะเวลา

ผู้วิจัยกำหนดกรอบระยะเวลาในการศึกษาแบบทศวรรษ (A Decade Study) โดยเริ่มต้นเก็บรวบรวมข้อมูลสื่อ ตั้งแต่ พ.ศ. 2558 ซึ่งเป็นหมุดหมายสำคัญของการจัดงานเฉลิมฉลองสถาปนาเมืองกาฬสินธุ์ครบรอบ 222 ปี อันเป็นจุดเริ่มต้นของการบูรณาการพิธีกรรมสู่การเป็นอีเวนต์ระดับจังหวัด จนถึง พ.ศ. 2568 ครอบคลุมการจัดงาน 11 ครั้งในรอบหนึ่งทศวรรษ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เอกสารและชิ้นงานสื่อเกี่ยวกับงานบวงสรวงพระยาชัยสุนทรที่เผยแพร่ต่อสาธารณะและผู้วิจัยสามารถเข้าถึงได้ โดยใช้เป็นหลักฐานสำหรับวิเคราะห์การนำเสนอและการประกอบสร้างความหมายผ่านสื่อ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ภายใต้เกณฑ์การคัดเข้า (Inclusion Criteria) คือ ต้องเป็นสื่อที่กล่าวถึงการฟ้อนบวงสรวงในช่วง พ.ศ. 2558 – 2568 โดยแบ่งประเภทสื่อที่ทำ

การจัดเก็บออกเป็น 3 แหล่งหลัก ได้แก่ 1) สื่อสารมวลชนและสำนักข่าวออนไลน์ จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ MGR Online, LINE Today, สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์ สมาคมนักข่าวกาฬสินธุ์ หนังสือพิมพ์เสียงภูพาน 2) สื่อประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ โปสเตอร์ แผ่นพับ ข่าวประชาสัมพันธ์ และวีดิทัศน์ทางการที่เผยแพร่ผ่าน Facebook Official Page ของสำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดกาฬสินธุ์ เทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และ 3) สื่อภาพถ่ายและวีดิทัศน์สาธารณะ ได้แก่ ภาพเคลื่อนไหวและบันทึกการแสดงจาก YouTube หรือสื่อที่บันทึกภาพมุมกว้าง (Drone Footage) ของการแปรขบวนฟ้อนผู้ไทยที่เผยแพร่ต่อสาธารณชน

กระบวนการรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการสืบค้นข้อมูลย้อนหลังผ่านระบบสารสนเทศ โดยใช้คำสำคัญ (Keywords) อาทิ “ฟ้อนบวงสรวงพระยาชัยสุนทร” “ฟ้อนผู้ไทยกาฬสินธุ์” “กาฬสินธุ์ 222 ปี” และ “แต่งกายชุดผู้ไทยกาฬสินธุ์” จากนั้นนำสื่อที่คัดกรองได้มาบันทึกจัดเก็บอย่างเป็นระบบ โดยใช้ตารางบันทึกรหัสข้อมูล (Coding Matrix) ที่ผู้วิจัยออกแบบขึ้น เพื่อจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามปีที่เผยแพร่ ประเภทสื่อ เนื้อหาหลัก (Text) และภาพประกอบ (Visuals) ภายหลังกระบวนการคัดกรองตามเกณฑ์การคัดเข้าที่กำหนด ผู้วิจัยได้ข้อมูลสื่อที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์รวมทั้งสิ้น 33 ชิ้นงาน จาก 5 แหล่งสื่อหลัก

ตาราง 1 โครงสร้างตารางบันทึกรหัสข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์สื่อ (ตัวอย่างชิ้นงาน)

รหัสข้อมูล	แหล่งที่มา (ปี)	รูปแบบสื่อ	พาดหัวข่าว/ข้อความหลัก	องค์ประกอบภาพ	วาทกรรม/กลไกที่แฝงอยู่
PRK - 61	เพจ PR Kalasin (2561)	อัลบัมภาพ	“พลังสตรีกาฬสินธุ์นับพันรำบวงสรวง...”	ภาพมุมสูงเน้น สีแดงของผ้าเบี่ยง	วาทกรรมความอลังการและสถิติ
MUN - 65	เพจเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ (2565)	โปสเตอร์	“ขอเชิญร่วมสวมชุดผู้ไทยรำถวายปู่”	ภาพกราฟิก ชุดผู้ไทยอนุสาวรีย์	วาทกรรมอัตลักษณ์ร่วม/ซอฟต์พาวเวอร์
SPP - 67	เพจหนังสือพิมพ์เสียงภูพาน (2567)	ข่าวออนไลน์	“ตระการตา! สาวกาฬสินธุ์โชว์ซอฟต์พาวเวอร์แพรวา...”	ซูมอินรอยยิ้มผู้รำเครื่องประดับเงิน	วาทกรรมเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยว

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยนี้ เป็นการประมวลผลข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการตีความ (Interpretation) โดยอิงจากกรอบแนวคิดทฤษฎีในหัวข้อการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น ผู้วิจัยแบ่งขั้นตอนการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่

ระดับที่ 1 การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา (Descriptive Content Analysis) เป็นการตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผู้วิจัยนำข้อมูลจากตารางบันทึกรหัส (Coding Matrix) มาจัดกลุ่ม (Categorization) เพื่อจำแนกรูปแบบการนำเสนอของสื่อ โดยค้นหา “ความถี่และองค์ประกอบที่ปรากฏซ้ำ” (Pattern Matching) ในรอบทศวรรษ เช่น

การใช้ตัวเลขสถิติของผู้เข้าร่วมรำ การนำเสนอความงามของชุดแพรวา และการเปลี่ยนแปลงของช่องทางการสื่อสารจากยุค 2558 สู่ปัจจุบัน

ระดับที่ 2 การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ เป็นการตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 โดยประยุกต์ใช้โมเดลสามมิติ (Three - Dimensional Model) ของ Fairclough (1995) ได้แก่ มิติด้านตัวบท (Textual Analysis) มิติด้านปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discursive Practice) และมิติด้านปฏิบัติการทางสังคม (Social Practice) เพื่อถอดรหัสว่าวาทกรรมในสื่อได้แปรสภาพฟ้อนผู้ไทยให้กลายเป็น “สินค้าทางวัฒนธรรม” และสร้าง “อำนาจละมุน” ที่ขับเคลื่อนอัตลักษณ์และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของจังหวัดกาฬสินธุ์ได้อย่างไร

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหาและวิเคราะห์วาทกรรมสื่อประชาสัมพันธ์จากแหล่งข้อมูลสาธารณะในรอบทศวรรษ โดยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. รูปแบบและเนื้อหาของสื่อประชาสัมพันธ์ (Media Format and Content Classification)

จากการรวบรวมข้อมูลสื่อประชาสัมพันธ์ในรอบทศวรรษ (พ.ศ. 2558 – 2568) ผู้วิจัยสามารถจัดเก็บชิ้นงานสื่อสาธารณะที่ผ่านเกณฑ์การคัดเข้ารวมทั้งสิ้น 33 ชิ้นงาน จาก 5 แหล่งสื่อหลัก (ดังตาราง 2) พบว่า ภูมิทัศน์สื่อ (Media Landscape) ของงานบวงสรวงพระยาชัยสุนทรเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือ หน่วยงานภาครัฐและสื่อมวลชนท้องถิ่นมีการปรับตัวด้านช่องทางการสื่อสารให้สอดคล้องกับพฤติกรรมผู้บริโภคยุคดิจิทัล โดยเปลี่ยนผ่านจากการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ (Print Media) มาสู่การใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) เป็นพื้นที่หลักในการผลิตซ้ำความหมายทางวัฒนธรรม รูปแบบการนำเสนอที่พบความถี่สูงสุด ได้แก่ อัลบั้มภาพถ่าย (Photo Albums) โปสเตอร์กราฟิกเชิญชวน และวีดิทัศน์สรุปบรรยากาศงาน

ตาราง 2 ความถี่และประเภทของสื่อที่จัดเก็บได้ในรอบ 10 ปี แบ่งตามแหล่งที่มา

แหล่งสื่อ	ประเภทสื่อหลัก	ช่วงปีที่มีข้อมูล	จำนวนชิ้นงานที่เก็บได้	วาทกรรมที่ผลิตซ้ำบ่อยที่สุด
เพจ PR Kalasin (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัด)	อัลบัมภาพ/วิดีโอ	2558 – 2568	11 ชิ้นงาน (1 ชิ้นต่อปี)	วาทกรรมความอลังการและสถิติมวลชน
เพจเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์	โปสเตอร์/ประชาสัมพันธ์	2561 – 2568	7 ชิ้นงาน	วาทกรรม อัตลักษณ์ร่วม/ Civic Uniform
MGR Online	ข่าวออนไลน์	2558 – 2560	3 ชิ้นงาน	วาทกรรมความอลังการและสถิติมวลชน
LINE Today	ข่าว/บทความ	2564 – 2568	4 ชิ้นงาน	วาทกรรมซอฟต์พาวเวอร์/ City Branding

ตาราง 2 ความถี่และประเภทของสื่อที่จัดเก็บได้ในรอบ 10 ปี แบ่งตามแหล่งที่มา (ต่อ)

แหล่งสื่อ	ประเภทสื่อหลัก	ช่วงปีที่มีข้อมูล	จำนวนชิ้นงานที่เก็บได้	วาทกรรมที่ผลิตซ้ำบ่อยที่สุด
หนังสือพิมพ์เสียงภูพาน	ข่าวออนไลน์/วิดีโอ	2560 – 2568	8 ชิ้นงาน	วาทกรรมความศักดิ์สิทธิ์เชิงพาณิชย์

ในด้านเนื้อหาพบชุดคำศัพท์ที่ถูกผลิตซ้ำอย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่ คำที่สะท้อนปริมาณและขนาด เช่น “นับพันชีวิต” “2,222 คน” “ยิ่งใหญ่” และชุดคำศัพท์ที่สะท้อนคุณค่าทางเศรษฐกิจและภาพลักษณ์เมือง เช่น “ซอฟต์พาวเวอร์” “เมืองแห่งความสุข” “ตระการตาแพรวา” ซึ่งชุดคำศัพท์เหล่านี้ถูกนำมาใช้พาดหัวข่าวเพื่อดึงดูดความสนใจ ก่อนจะนำไปสู่รายละเอียดของการประกอบพิธีกรรมทางจิตวิญญาณ

2. การวิเคราะห์วาทกรรมฟ้อนผู้ไทยและการประกอบสร้างความหมายเชิงซอฟต์พาวเวอร์

การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ ทำให้ผู้วิจัยค้นพบว่า ภาครัฐและสื่อได้ใช้กระบวนการทางภาษาและภาพลักษณ์ในการประกอบสร้างความหมายของฟ้อนผู้ไทยในฐานะทุนทางวัฒนธรรมและซอฟต์พาวเวอร์ โดยจำแนกออกเป็น 3 วาทกรรมหลัก ดังนี้

วาทกรรมความอลังการและสถิติมวลชน (The Discourse of Spectacle and Scale)

วาทกรรมนี้ปรากฏเด่นชัดที่สุดนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 เป็นต้นมา สื่อประชาสัมพันธ์เลือกที่จะนำเสนอภาพจำของพิธีกรรมผ่าน “สถิติตัวเลข” และ “ความยิ่งใหญ่ทางสายตา” (Visual Spectacle) มากกว่าการอธิบายความหมายของโครงสร้างนาฏยลักษณ์หรือท่ารำแบบเจาะลึก การพาดหัวข่าวในลักษณะ “แต่งผู้ไทย 2,222 ชีวิตรำบวงสรวงพ่อเมืองกาฬสินธุ์คนแรก” (ผู้จัดการออนไลน์, 2558) เป็นกระบวนการที่เรียกว่า “การทำให้เป็นอีเวนต์” (Eventization) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด “สังคมแห่งการมองเห็น” ของ Debord (1994) ที่อธิบายว่า ในยุคทุนนิยมสมัยใหม่ทุกสิ่งที่เคยถูกดำเนินชีวิตโดยตรงได้ถูกเปลี่ยนให้กลายเป็นภาพตัวแทนและการบริโภคทางสายตาสื่อภาพถ่ายมักใช้เทคนิคการถ่ายภาพมุมสูง (Bird's - Eye View) และมุมกว้าง (Wide Shot) เพื่อแสดงให้เห็นคลื่นมนุษย์ที่สวมชุดผู้ไทยสีดำ - แดงทอดยาวไปตามถนน การใช้พรมแดงเป็นสัญญะ (Sign) ของความเป็นทางการและความพรีเมียมระดับชาติ สิ่งเหล่านี้คือ การแปรสภาพ (Commodification) พิธีกรรมท้องถิ่นให้กลายเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวที่เน้นความตื่นตาตื่นใจ เพื่อดึงดูดสายตาจากสังคมภายนอกและสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ

ภาพ 1 การแปรขบวนฟ้อนผู้ไทยในงานบวงสรวงพระยาชัยสุนทร เน้นความยิ่งใหญ่ของมวลชน สะท้อนวาทกรรมความอลังการ (ที่มา: สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดกาฬสินธุ์, 2561)

วาทกรรมอัตลักษณ์ร่วมและการข้ามพรมแดนชาติพันธุ์ (The Discourse of Collective Identity and Ethnic Boundary Crossing)

นี่คือวาทกรรมที่มีพลังอานุภาพสูงในรอบทศวรรษ สื่อได้ทำหน้าที่ “เปิดพื้นที่” (Inclusivity) ให้เครื่องแต่งกายผู้ไทยมิได้ผูกขาดอยู่เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยดั้งเดิม แต่ถูกประกอบสร้างให้เป็น “เครื่องแบบของพลเมืองกาฬสินธุ์” (Civic Uniform) ผ่านการใช้คำเชิญชวนเชิงนโยบาย เช่น “ขอเชิญสตรีชาวกาฬสินธุ์ร่วมสวมชุดผู้ไทย...” วาทกรรมนี้ทำงานสอดรับกับสุนทรียภาพของชุดแพรวา ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ที่สตรีชาวกาฬสินธุ์ทุกกลุ่มชาติพันธุ์ยินดีจัดหาและซื้อชุดผู้ไทยมาเป็นของตนเองด้วยความภาคภูมิใจ การนำเสนอภาพรอยยิ้ม ความพร้อมเพรียง และความงดงามของเครื่องประดับเงิน เป็นการทำงานของซอฟต์พาวเวอร์ที่รัฐไม่ต้องใช้อำนาจบังคับทางกฎหมาย แต่ใช้สื่อผลิตซ้ำความงามและความเป็นหนึ่งเดียว จนกระทั่งการสวมชุดผู้ไทยมารำบวงสรวงกลายเป็น “บรรทัดฐานทางสังคม” (Social Norm) และเป็นพื้นที่จำลองที่พลเมืองสามารถแสดงออกถึงความรักและสำนึกรักษ์บ้านเกิด (Sense of Belonging) ได้อย่างเป็นรูปธรรม

ภาพ 2 สตรีชาวกาฬสินธุ์สวมชุดผู้ไทยและเครื่องประดับเงิน สะท้อนอัตลักษณ์ร่วมและ Sense of Belonging (ที่มา: เทศบาลเมืองกาฬสินธุ์, 2565)

วาทกรรมความศักดิ์สิทธิ์เชิงพาณิชย์และการสร้างแบรนด์เมือง (The Discourse of Commercialized Sacredness and City Branding)

ในช่วงปลายทศวรรษ (พ.ศ. 2565 – 2568) วาทกรรมเริ่มยกระดับจากการแสดงออกทางวัฒนธรรม ไปสู่การขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ “เมืองแห่งความสุข สวย รวย ดี” และการประกาศตัวเป็นศูนย์กลางซอฟต์พาวเวอร์ LINE Today (2024) สื่อนำเสนอภาพการฟ้อนบวงสรวงในบริบทที่ทับซ้อนกันระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และพื้นที่ทุนนิยม ภาพที่มีฉากหลังเป็นสถาบันการเงินและร้านค้าสมัยใหม่ สะท้อนนัยยะทางวาทกรรมที่แหลมคมคือ พิธีกรรมไม่ได้ถูกแช่แข็งให้อยู่ในพื้นที่ปิดล้อมทางศาสนา แต่ถูกนำมาจัดวางอยู่ใจกลางศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของเมือง การจัดวางพื้นที่เช่นนี้ (Spatial Arrangement) สื่อสารวาทกรรมที่ว่า “ความศักดิ์สิทธิ์” และ “เศรษฐกิจ” สามารถหลอมรวมเป็นเนื้อเดียวกันได้ ฟ้อนผู้ไทยและงานบวงสรวงจึงเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” ที่ได้รับการเพิ่มมูลค่า (Value Added) กลายเป็นกลไกสำคัญที่สร้างรายได้หมุนเวียนให้แก่จังหวัด ทั้งในมิติของการตัดเย็บเสื้อผ้า ภาคการท่องเที่ยว และธุรกิจบริการในระดับฐานราก

ภาพ 3 การฟ้อนบวงสรวงในบริบทภูมิทัศน์เมืองสมัยใหม่ สะท้อนวาทกรรมความศักดิ์สิทธิ์เชิงพาณิชย์ (ที่มา: เสียงภูพาน, 2567)

อภิปรายผล

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยสามารถนำข้อค้นพบมาอภิปรายผลเชิงลึก ภายใต้กรอบแนวคิดทฤษฎีทุนทางวัฒนธรรม การทำให้เป็นสินค้า ซอฟต์พาวเวอร์ และการวิเคราะห์วาทกรรมสื่อ โดยสามารถเชื่อมโยงและขมวดปมประเด็นสำคัญทางวิชาการได้ 4 มิติ ดังต่อไปนี้

1. พลวัตของทุนทางวัฒนธรรม จาก “มูลค่าทางจิตวิญญาณ” สู่ “มหรสพทางสายตา”

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า สื่อประชาสัมพันธ์ในรอบทศวรรษได้ทำหน้าที่ผลักดันให้พิธีบวงสรวงพระยาชัยสุนทรก้าวข้ามขีดจำกัดของการเป็นเพียงพิธีกรรมท้องถิ่น สู่การเป็น “มหรสพทางวัฒนธรรม” ตามแนวคิดทุนทางวัฒนธรรมของ Bourdieu (1986) ร่างกายของกลุ่มนางรำ ทักษะการฟ้อน และสุนทรียภาพของ ชุดแพรวา ได้ถูกแปรสภาพจากทุนที่สะสมในตัวบุคคลให้กลายเป็นทุนเชิงสถาบัน ผ่านการรับรองและจัดตั้งโดยกลไกรัฐ การที่สื่อมุ่งเน้นนำเสนอภาพความยิ่งใหญ่ของสถิตินางรำหลักพันคน และภาพมุมสูงที่เห็นการแปรขบวนเต็มพื้นที่ถนน เป็นการตอกย้ำแนวคิดของสำนักแฟรงก์เฟิร์ต ในเรื่องการทำให้วัฒนธรรมเป็นสินค้า

ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นถึงการเคลื่อนย้ายคุณค่า (Value Shift) ของศิลปะการแสดง จากเดิมที่มุ่งเน้น “มูลค่าใช้สอยทางจิตวิญญาณ” กลายมาเป็นการสร้าง “มูลค่าเชิงแลกเปลี่ยน” ในระบบเศรษฐกิจการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม การทำให้เป็นสินค้าในบริบทของกาฬสินธุ์ มิได้หมายถึงการลดทอนคุณค่าทางศิลปะให้กลายเป็นเพียงของซื้อของขายที่ไร้จิตวิญญาณ ทว่าเป็นการสร้าง “นวัตกรรมการจัดการศิลปะ” (Arts Management Innovation) ที่ทำให้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านมีพื้นที่ยืนในโลกทุนนิยมโลกาภิวัตน์

2. อำนาจละมุนและการข้ามพรมแดนชาติพันธุ์ การสถาปนา “เครื่องแบบพลเมือง”

ข้อค้นพบที่สำคัญประการหนึ่งจากการวิจัย คือ ปรากฏการณ์ที่สตรีชาวกาฬสินธุ์ซึ่งมิได้มีเชื้อสายกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทยโดยกำเนิด กลับแสดงความจำนงในการจัดหาชุดผู้ไทยมาสวมใส่เพื่อเข้าร่วมงานบวงสรวง เมื่อนำมาอภิปรายกับทฤษฎีอำนาจละมุนของ Nye (2004) จะพบว่า ภาครัฐและสื่อของจังหวัดกาฬสินธุ์ประสบความสำเร็จในการใช้อำนาจแบบ “โน้มน้าวใจ” (Co - Optive Power) โดยปราศจากการบีบบังคับ (Hard Power) สื่อมิได้ออกคำสั่งให้ประชาชนต้องแต่งกายตามระเบียบ แต่ใช้กลวิธีทางวาทกรรมในการผลิตซ้ำภาพจำของความงาม ความเป็นสิริมงคล และความเกียรติยศในการสวมชุดแพรวารำถวายพระยาชัยสุนทร

ปรากฏการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของ Hall (1990) ที่อธิบายว่า อัตลักษณ์มิใช่สิ่งตายตัว ทว่าสามารถประกอบสร้างขึ้นใหม่ได้ผ่านปฏิบัติการทางสังคมและการสื่อสาร วาทกรรมสื่อในรอบ 10 ปี ได้ทำหน้าที่ยกระดับเครื่องแต่งกายผู้ไทยจาก “สัญลักษณ์เฉพาะเผ่า” (Ethnic Marker) ให้กลายเป็น “เครื่องแบบของพลเมืองกาฬสินธุ์” (Civic Uniform) ที่หลอมรวมผู้คนต่างที่มาให้เป็นหนึ่งเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ควรตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ว่า กระบวนการ “เปิดกว้าง” ทางชาติพันธุ์นี้ อาจซ่อนนัยของการลดทอน (Dilution) อัตลักษณ์เฉพาะของชาวผู้ไทยดั้งเดิม หรืออาจเป็นรูปแบบหนึ่งของ Cultural Appropriation ที่ชาวผู้ไทยในฐานะกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมไม่ได้มีโอกาสตัดสินใจหรือให้ความยินยอม ข้อถกเถียงนี้ควรได้รับการศึกษาอย่างเป็นระบบในงานวิจัยระยะต่อไป

3. วาทกรรมสื่อกับการหลอมรวม “ความศักดิ์สิทธิ์” และ “ทุนนิยมเมือง”

เมื่อพิจารณาผ่านการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ตามแนวทางของ Fairclough (1995) ภาพถ่ายสื่อประชาสัมพันธ์ที่ปรากฏฉากหลังของการฟ้อนบวงสรวง ท่ามกลางภูมิทัศน์ของป้ายโฆษณา สถาบันการเงิน และร้านค้าปลีกสมัยใหม่ มิใช่เหตุบังเอิญทางสายตา (Visual Coincidence) แต่เป็นการทำงานของอุดมการณ์แฝงเร้น (Hidden Ideology) ที่วาทกรรมสื่อต้องการสื่อสาร การจัดวางพื้นที่ให้การฟ้อนระดับชาติเกิดขึ้นใจกลางย่านเศรษฐกิจหลัก เป็นการประกาศแนวคิดว่าด้วย “ความศักดิ์สิทธิ์เชิงพาณิชย์”

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาพนางรำในชุดโบราณกับตึกรามบ้านช่องยุคใหม่ สะท้อนนัยยะว่า พิธีกรรมบวงสรวงมิได้เป็นปฏิปักษ์ต่อการพัฒนาเมือง แต่ทำหน้าที่เป็น “เครื่องยนต์ทางเศรษฐกิจ” (Economic Engine) ที่ขับเคลื่อนนโยบายการสร้างแบรนด์เมือง (City Branding) สื่อได้ทำหน้าที่ทำให้การผสมผสานระหว่างทุนนิยมกับจิตวิญญาณกลายเป็นเรื่องปกติวิสัย (Naturalization) ที่สังคมยอมรับได้อย่างไร้รอยต่อ

4. บทสรุปเชิงวิพากษ์ “ความยืดหยุ่นทางวัฒนธรรม” และข้อจำกัดที่ต้องพิจารณา

การวิเคราะห์ภูมิทัศน์สื่อและวาทกรรมตลอดทศวรรษ นำไปสู่ข้อสรุปเชิงวิพากษ์ที่สำคัญว่า กระบวนการดังกล่าวคือ “ความยืดหยุ่นและการปรับตัวทางวัฒนธรรม” (Cultural Adaptive Resilience) ที่ทำให้ประเพณีดั้งเดิมสามารถเติบโตและสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจในโลกยุคทุนนิยม วัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ได้มิใช่วัฒนธรรมที่ถูกแช่แข็งให้อยู่ในพิพิธภัณฑ์ แต่คือวัฒนธรรมที่กล้าอนุญาตให้ตนเองถูกดัดแปลง (Recontextualization) และเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจยุคใหม่

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ตระหนักว่า “ความสำเร็จ” ของวาทกรรมที่รัฐและสื่อสร้างขึ้น มีความเสี่ยงต่อปรากฏการณ์ “ความกลวงทางวัฒนธรรม” (Cultural Hollowing) หากผู้เข้าร่วมงานบวงสรวงสวมใส่ชุดผู้ไทยโดยไม่มีความเข้าใจในความหมายของท่ารำและประวัติศาสตร์ของผ้าแพรวาอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นความเสี่ยงที่วาทกรรมเชิง “ความอลังการ” ได้ทำให้ปัญหานี้ถูกมองข้ามไป นอกจากนี้ ข้อค้นพบของงานวิจัยนี้ อิงอยู่บนการตีความสื่อทุติยภูมิ จึงยังไม่สามารถสรุปได้ว่าผู้เข้าร่วมรู้สึกถึงความภาคภูมิใจในเชิงอัตลักษณ์อย่างแท้จริง หรือเป็นเพียงการปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคม (Social Norm) ที่วาทกรรมสร้างขึ้น

ข้อจำกัดของงานวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้มีข้อจำกัดสำคัญที่ควรนำมาพิจารณาในการตีความผลการศึกษา ดังนี้

1. การพึ่งพาข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เพียงอย่างเดียว งานวิจัยนี้อิงอยู่บนการวิเคราะห์สื่อสาธารณะและเอกสารที่เผยแพร่ต่อสาธารณะ โดยไม่มีการเก็บข้อมูลจากผู้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์โดยตรง ดังนั้น ข้อสรุปเกี่ยวกับ

“ความภาคภูมิใจ” หรือ “ความสมัครใจ” ของสตรีที่เข้าร่วมการฟ้อนบวงสรวง จึงเป็นการตีความจากมุมมองของผู้วิเคราะห์สื่อ มิได้ยืนยันจากเสียงของผู้เข้าร่วมโดยตรง

2. ความครอบคลุมของชิ้นงานสื่อ แม้ผู้วิจัยจะได้ดำเนินการสืบค้นอย่างเป็นระบบ แต่ชิ้นงานสื่อบางส่วนโดยเฉพาะในช่วงปีต้น ๆ (พ.ศ. 2558 – 2560) อาจสูญหายหรือไม่สามารถเข้าถึงได้ในระบบดิจิทัล ซึ่งอาจส่งผลต่อความสมบูรณ์ของการวิเคราะห์พลวัตการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลา

3. ข้อจำกัดของการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ การตีความข้อความและภาพในสื่อมีองค์ประกอบของ Subjectivity ของผู้วิจัยอยู่ด้วยเสมอ แม้จะมีการอ้างอิงกรอบทฤษฎีที่ชัดเจน ผู้วิจัยอื่นอาจตีความผลลัพธ์จากชิ้นงานสื่อชุดเดียวกันออกมาแตกต่างกันได้ ทั้งนี้ ข้อจำกัดดังกล่าวเป็นลักษณะที่พบได้ในงานวิจัยเชิงคุณภาพทุกชิ้น และสามารถบรรเทาลงได้ด้วยการเสริมด้วยการวิจัยในระยะต่อไปตามที่เสนอแนะไว้

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

1. องค์ความรู้เชิงทฤษฎี: แบบจำลองการซ้อนทับสะสมของวาทกรรมสู่ซอฟต์พาวเวอร์ทางวัฒนธรรม (The Cumulative Discursive Layering Model)

จากการวิเคราะห์ภูมิทัศน์สื่อร่วมกับพัฒนาการของวาทกรรมทั้งสามชุดตลอดทศวรรษ งานวิจัยนี้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ว่าวาทกรรมทั้งสามมิได้ปรากฏขึ้นพร้อมกันหรือแยกขาดจากกัน หากแต่ก่อตัวและซ้อนทับกันเป็นลำดับชั้นตามช่วงเวลา กล่าวคือ ในระยะแรก (พ.ศ. 2558 – 2560) สื่อมุ่งผลิตวาทกรรมความอลังการและสถิติมวลชนเป็นหลักเพื่อสร้างความชอบธรรมและดึงดูดความสนใจของสาธารณะ ก่อนที่ในระยะกลาง (พ.ศ. 2561 – 2564) วาทกรรมอัตลักษณ์ร่วมและการข้ามพรมแดนชาติพันธุ์จะเริ่มปรากฏเด่นชัดขึ้น โดยอาศัยฐานความสนใจที่วาทกรรมความอลังการได้สร้างไว้ก่อนแล้ว และในระยะหลัง (พ.ศ. 2565 – 2568) วาทกรรมความศักดิ์สิทธิ์เชิงพาณิชย์และการสร้างแบรนด์เมืองจึงเข้ามาซ้อนทับบนฐานทั้งสองระยะ โดยที่วาทกรรมรุ่นก่อนหน้ามิได้เลือนหายไป แต่ยังคงถูกผลิตซ้ำควบคู่กันไปในสื่อชุดเดียวกันจนถึงปัจจุบัน องค์ความรู้นี้ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการแปรทุนทางวัฒนธรรมให้เป็นซอฟต์พาวเวอร์ในบริบทท้องถิ่นมีลักษณะเป็น “การซ้อนทับสะสมของวาทกรรม” (Cumulative Discursive Layering) มากกว่าการแทนที่กันเป็นเส้นตรงตามแนวคิดวาทกรรมหลักแบบเดิม ซึ่งเป็นมิติที่งานวิจัยเกี่ยวกับฟ้อนผู้ไทยและงานประเพณีท้องถิ่นในอดีตยังไม่เคยอธิบายไว้อย่างเป็นระบบ

2. องค์ความรู้เชิงประจักษ์: กลไกซอฟต์พาวเวอร์ระดับท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม

งานวิจัยนี้ยังให้ข้อค้นพบเชิงประจักษ์ที่ขยายกรอบแนวคิดซอฟต์พาวเวอร์ของ Nye (2004) ซึ่งเดิมอธิบายปรากฏการณ์ในระดับรัฐชาติ ให้ครอบคลุมถึงระดับจังหวัดและท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยพบว่าความสำเร็จของการจัดการทุนทางวัฒนธรรมกาฬสินธุ์เกิดจากการประสานงานร่วมกันของหน่วยงานหลายระดับ ทั้งภาครัฐ สื่อมวลชนท้องถิ่น และภาคประชาสังคม ควบคู่ไปกับการเปลี่ยนผ่านช่องทางการสื่อสารจากสื่อสิ่งพิมพ์สู่สื่อสังคมออนไลน์ในช่วงเวลาเดียวกับที่น้ำหนักของวาทกรรมเปลี่ยนแปลงไป จนเกิดเป็นกลไกที่อาจเรียกได้ว่า “ซอฟต์พาวเวอร์แบบมีส่วนร่วม” (Participatory Soft Power) ซึ่งอาศัยความสมัครใจของประชาชนในการจัดหาเครื่องแต่งกายและเข้าร่วมพิธีกรรมเป็นกลไกขับเคลื่อนหลัก มากกว่าการอาศัยงบประมาณหรือคำสั่งจากส่วนกลางเพียงลำพัง องค์ความรู้นี้เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่สนับสนุนและต่อยอดข้อสังเกตของ Charoenvattananukul (2023) เกี่ยวกับลักษณะการตีความ

ซอฟต์พาวเวอร์ของหน่วยงานรัฐไทย โดยชี้ให้เห็นว่าในระดับพื้นที่ กลไกดังกล่าวสามารถเกิดขึ้นได้จริงแม้ปราศจากยุทธศาสตร์ระดับชาติที่ชัดเจนรองรับ

3. องค์ความรู้เชิงการประยุกต์ใช้: ดัชนีบ่งชี้ความเสี่ยงของ “ความกลวงทางวัฒนธรรม”

จากการวิเคราะห์เนื้อหาสื่อในรอบทศวรรษ งานวิจัยนี้เสนอองค์ความรู้เชิงปฏิบัติสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทุนทางวัฒนธรรม โดยพบว่าสัดส่วนของเนื้อหาสื่อที่เน้น “ภาพลักษณ์และสถิติ” เมื่อเปรียบเทียบกับเนื้อหาที่ให้ “ความรู้เชิงความหมายและประวัติศาสตร์” ของท่ารำและผ้าแพรวา สามารถนำมาใช้เป็นดัชนีเบื้องต้นในการประเมินความเสี่ยงของภาวะความกลวงทางวัฒนธรรมได้ กล่าวคือ ยิ่งสัดส่วนเนื้อหาเชิงสถิติและภาพลักษณ์สูงกว่าเนื้อหาเชิงความหมายมากเท่าใด ความเสี่ยงที่ผู้เข้าร่วมจะสวมใส่อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมโดยขาดความเข้าใจเชิงลึกก็ยิ่งสูงขึ้นเท่านั้น ดัชนีดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานประชาสัมพันธ์ ในการวางแผนสัดส่วนเนื้อหาสื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างมิติเชิงพาณิชย์และมิติเชิงองค์ความรู้ทางวัฒนธรรม อันจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดงานประเพณีลักษณะเดียวกันในพื้นที่อื่นต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการนำไปใช้ประโยชน์

1. การรักษาสมดุลระหว่าง “มูลค่าทางเศรษฐกิจ” และ “คุณค่าทางประวัติศาสตร์”: แม้การทำให้เป็นอีเวนต์จะประสบความสำเร็จในการดึงดูดมวลชน แต่หน่วยงานภาครัฐ (เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด และเทศบาลเมือง) ควรเพิ่มเนื้อหาการสื่อสารที่ให้ความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับความหมายของท่ารำและประวัติศาสตร์ของชุดแพรวาควบคู่ไปด้วย เพื่อป้องกันภาวะ “ความกลวงทางวัฒนธรรม” และทำให้ผู้เข้าร่วมงานมีความเข้าใจในรากเหง้าอย่างแท้จริง

2. การต่อยอดซอฟต์พาวเวอร์ “เครื่องแบบพลเมือง” สู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์รายวัน: ภาครัฐควรใช้โมเดลความสำเร็จของการสวมชุดผู้ไทยในงานบวงสรวง ไปขยายผลเป็นนโยบายกระตุ้นการสวมใส่ผ้าท้องถิ่นในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่กลุ่มผู้ผลิตผ้าแพรวาและช่างตัดเย็บระดับชุมชนตลอดทั้งปี มิใช่กระจุกตัวอยู่เพียงช่วงเทศกาล

3. การบูรณาการสู่หลักสูตรการศึกษา: สถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ควรกำหนดให้นวัตกรรมการจัดการวัฒนธรรมและยุทธศาสตร์การสื่อสารของงานบวงสรวงพระยาชัยสุนทรเป็นกรณีศึกษา (Case Study) ในหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาด้านศิลปะและวัฒนธรรมสร้างสรรค์

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงรับรู้ (Audience Reception Study) ในเชิงคุณภาพหรือปริมาณ เพื่อศึกษาทัศนคติและการรับรู้ที่แท้จริงของกลุ่มผู้เข้าร่วม โดยเฉพาะมุมมองของชาวผู้ไทยดั้งเดิม (กลุ่มบ้านโพน อำเภอคำม่วง) ต่อการขยายความหมายของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ผ่านวาทกรรมสื่อ เพื่อตรวจสอบว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็น “การยอมรับอย่างสมัครใจ” หรือ “การปฏิบัติตามบรรทัดฐานทางสังคม”

2. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อประเมินมูลค่าทางเศรษฐกิจ (Economic Impact) และเงินหมุนเวียนที่เกิดขึ้นจริงในจังหวัดกาฬสินธุ์ในช่วงเทศกาลงานบวงสรวง เพื่อทดสอบข้อค้นพบของงานวิจัยนี้เกี่ยวกับ “เครื่องยนต์ทางเศรษฐกิจ” ทางวัฒนธรรม

3. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบ (Comparative Study) กับกรณีการจัดการซอฟต์พาวเวอร์ทางวัฒนธรรมของจังหวัดอื่น ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อตรวจสอบว่าโมเดลกาฬสินธุ์มีลักษณะที่เป็น “ตัวแบบ” (Role Model) ที่สามารถถ่ายโอนได้จริงหรือไม่

เอกสารอ้างอิง

เทศบาลเมืองกาฬสินธุ์. (2565, 10 เมษายน). *ขอเชิญร่วมสวมชุดผู้ไทย รำถวายปู่ในงานเฉลิมฉลอง* [รูปภาพแนบโพสต์]. Facebook. https://www.facebook.com/kalasintown

ผู้จัดการออนไลน์. (2558, 20 ธันวาคม). *แต่งผู้ไทย 2,222 ชีวิตรำบวงสรวงพ่อเมืองกาฬสินธุ์คนแรก.* https://mgronline.com/local/detail/9580000139104

สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดกาฬสินธุ์. (2561, 26 กุมภาพันธ์). *พลังสตรีกาฬสินธุ์นับพัน รำบวงสรวงพระยาชัยสุนทร งานมหกรรมโปงลาง แพรวา...* [อัลบัมภาพ]. Facebook. https://www.facebook.com/PRKalasin2018

สุภาพร คำยุธา. (2546). *การฟ้อนของชาวผู้ไทย: กรณีศึกษาหมู่บ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์* [วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chula Digital Collections. https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/72340/

เสียงภูพาน. (2567, 26 กุมภาพันธ์). *ตระการตา! สาวกาฬสินธุ์โชว์ซอฟต์พาวเวอร์แพรวา รำบวงสรวงพระยาชัยสุนทร ประจำปี 2567...* [วิดีโอ]. Facebook. https://www.facebook.com/Siangphupan

Althusser, L. (1971). Ideology and ideological state apparatuses. In *Lenin and philosophy and other essays* (pp. 121 – 176). Monthly Review Press.

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for The Sociology of Education* (pp. 241 – 258). Greenwood.

Charoenvattananukul, P. (2023). Window - dressing policy: Thailand's misuse of soft power as cursory practice. *Asian Politics & Policy, 15*(2), 295 – 313. https://doi.org/10.1111/aspp.12688

Debord, G. (1994). *The society of the spectacle* (D. Nicholson - Smith, Trans.). Zone Books. (Original work published 1967)

Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language.* Longman.

Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge.* Pantheon Books.

Hall, S. (1990). Cultural identity and diaspora. In J. Rutherford (Ed.), *Identity: Community, culture, difference* (pp. 222 – 237). Lawrence & Wishart.

Hesmondhalgh, D. (2019). *The cultural industries* (4th ed.). SAGE Publications.

LINE Today. (2024). *Spectacular! Kalasin women keep up with the Praewa soft power trend, dancing in homage to Phraya Chai Sunthon.* LINE Today. https://today.line.me/th/v3/article/Nv2m1XM

McCargo, D. & Hongladarom, K. (2004). Contesting Isan - ness: Discourses of politics and identity in Northeast Thailand. *Asian Ethnicity, 5*(2), 219 – 234. https://doi.org/10.1080/1463136042000221898

Nye, J. S. (2004). *Soft power: The means to success in world politics.* Public Affairs.

Sangkhachantharanan, N. & Singyabuth, S. (2022). Praewa, the queen of silk: Phu Tai ethnic identity and invented tradition in Kalasin Province, Thailand. *International Journal of Interdisciplinary Cultural Studies, 17*(2), 37 – 47. https://doi.org/10.18848/2327-008x/cgp/v17i02/37-47

Smith, L. (2006). *Uses of heritage.* Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203602263

Suntikul, W. (2013). Commodification of intangible cultural heritage in Asia. In K. D. Silva & N. K. Chapagain (Eds.), *Asian heritage management: Contexts, concerns, and prospects* (pp. 236 – 252). Routledge.

Turner, V. (1982). *From ritual to theatre: The human seriousness of play.* PAJ Publications.

Yanpisit, K. (2022). Phu Tai textiles as a cultural heritage of the nation. *Asian Journal of Traditional and Innovative Arts and Textiles, 1*(2), 61 – 83. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/TIAT/article/view/257880/173970

Zhu, Y. & Liu, J. (2021). Cultural reproduction: Ethnic festivals as intangible cultural heritage in China. *Loisir et Société / Society and Leisure, 44*(3), 415 – 428. https://doi.org/10.1080/07053436.2021.1999090

ความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาบ้านศรีดอนชัย ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

Success Factors and Success Evaluation of Community - Based Tourism Development: A Case Study of Ban Sri Don Chai, Chiang Rai Province

จริยาภรณ์ เจริญชีพ,[*] วรุณรัตน์ คนซื่อ,[**] และวราภรณ์ ศรีอยุธย์[***]

Jariyaporn Charoensheep, Waroonrat Khonsue, and Waraporn Sriayut

Received: June 3, 2026 Revised: July 3, 2026 Accepted: July 18, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาปัจจัยความสำเร็จและ 2. ประเมินความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านศรีดอนชัย ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย โดยใช้การวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้นำชุมชน จำนวน 15 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณเก็บรวบรวมข้อมูลจากสมาชิกกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 182 คน โดยใช้แบบสอบถามตามเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการให้คะแนนรายเป้าประสงค์และคำนวณคะแนนเฉลี่ยรายด้านตามเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า 1. ปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านศรีดอนชัยมี 5 ประการ ได้แก่ 1) รากเหง้าทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชุมชนที่หล่อหลอมจากประวัติศาสตร์อันยาวนาน 2) วิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ 3) ความเข้มแข็งของผู้นำกลุ่ม 4) ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเครือญาติที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง และ 5) การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและภาคีเครือข่าย ซึ่งทำให้ชุมชนร่วมมือกันอย่างเป็นระบบ 2. สำหรับผลการประเมินความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านศรีดอนชัย เป็นไปตามเกณฑ์ การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย และยังเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่มีความสมดุลระหว่างมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีการเชื่อมโยงระหว่างนโยบายภาครัฐกับวิถีชีวิตดั้งเดิมเข้าด้วยกัน ซึ่งส่งผลให้ชุมชนเป็นทั้งแหล่งท่องเที่ยวและพื้นที่เรียนรู้ และสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนบ้านศรีดอนชัยเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระดับต้นแบบที่มีระดับความสำเร็จดีเยี่ยมในทุก ๆ ด้าน ทั้งนี้ บทความได้ให้ข้อเสนอแนะต่อชุมชน ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

คำสำคัญ: การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน, การประเมินความสำเร็จ, บ้านศรีดอนชัย, ปัจจัยความสำเร็จ

---

[*] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. หลักสูตรวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
Assistant Professor Dr., Bachelor of Arts Program in Social Sciences for Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Bansomdejchaopraya Rajabhat University

[**] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. หลักสูตรวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
Assistant Professor Dr., Library and Information Science Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Bansomdejchaopraya Rajabhat University

[***] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. (การบริหารการศึกษา) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์
Assistant Professor Dr., Educational Administration Program, Faculty of Education, Rajapruk University

Corresponding Author: jariyaporn.ch@bsru.ac.th, waroonrat.kh@bsru.ac.th, wara_0505@hotmail.com

Abstract

The purpose of this study was to 1. examine the success factors of community - based tourism (CBT) development in Ban Sri Don Chai, Sri Don Chai Subdistrict, Chiang Khong District, Chiang Rai Province, and 2. evaluate the success of its CBT development. A mixed - methods design was employed. Qualitative data were collected from 15 community leaders selected through purposive sampling and analyzed using content analysis. Quantitative data were collected from 182 members of community tourism groups using a questionnaire based on Thailand's community - based tourism standard and analyzed by scoring each goal and calculating mean scores for each dimension according to that standard.

The results revealed that 1. five key factors contributed to the success of CBT development in Ban Sri Don Chai: cultural roots and community identity shaped by a long history; a unique way of life, culture, and local wisdom; strong community leadership; kinship - based social relationships that strengthen the community; and support from government agencies and networks, which has fostered systematic cooperation within the community. 2. The evaluation showed that CBT development in Ban Sri Don Chai met Thailand's community - based tourism standard at the excellent level in all five dimensions and reflected sustainable development that balances economic, social, and environmental dimensions. By linking government policies with the traditional way of life, the community has become both a tourist destination and a learning space, making it a model cultural tourism destination. Recommendations for the community, policy recommendations, and suggestions for future research are also provided.

Keywords: Community - Based Tourism Development, Success Evaluation, Ban Sri Don Chai, Success Factors

บทนำ

การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนไทลื้อศรีดอนชัย ซึ่งมีหมู่บ้านทั้งหมด 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ที่ 7 หมู่ที่ 12 หมู่ที่ 14 และหมู่ที่ 15 อยู่ภายใต้ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย (เทศบาลตำบลศรีดอนชัย, 2567) ถือเป็นกิจกรรมของชุมชนที่ประสบความสำเร็จอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติเข้าไปท่องเที่ยวภายในชุมชนจนสามารถสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นดังกล่าว เป็นผลมาจากการดำเนินการรวบรวมแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชนของกลุ่มผู้นำชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการเพื่อแสดงถึงการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชน จำนวน 7 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มสัมมาชีพ กลุ่มทอผ้าแม่ดอกแก้ว กลุ่มทอผ้าสตรีศรีดอนชัย เฮือนร้อยปี เฮือนคำแพง วัดท่าข้ามศรีดอนชัย และพิพิธภัณฑ์ลือลายคำ จะเห็นว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวดังกล่าว เป็นผลจากความร่วมมือระหว่างผู้นำและสมาชิกทำให้ชุมชนสามารถดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่อง และได้รับการรับรองหรือรางวัลหลายรายการ ได้แก่ การเป็นโฮมสเตย์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (กรีนเน็ตเวิร์ค, 2565) การรับรองมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชนระดับดีเยี่ยม (กรมการท่องเที่ยว, 2567) รางวัลอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยระดับเงิน ประจำปี 2566 (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) [อพท.], 2566) ใบรับรองมาตรฐานความปลอดภัยด้านสุขอนามัยเพื่อนักท่องเที่ยว การรับรองการเป็นวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไทลื้อศรีดอนชัย รางวัลมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย (กรมการท่องเที่ยว, 2561) และรางวัลชมเชยวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไทลื้อศรีดอนชัย จังหวัดเชียงราย

จะพบว่า กิจกรรมของชุมชนไทลื้อศรีดอนชัย เป็นกิจกรรมภายใต้กรอบของการส่งเสริมอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวของไทยที่คำนึงถึงความยั่งยืน ความรับผิดชอบ และความต้องการของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ ชุมชนบ้านศรีดอนชัยเป็นชุมชนที่สอดคล้องกับนโยบายการท่องเที่ยวดังกล่าว จากข้อมูลของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2564) พบว่า ร้อยละ 56 ของนักท่องเที่ยวทั่วโลกเห็นว่าการใช้บริการที่พักที่มีความยั่งยืนมีความจำเป็นอย่างยิ่ง และร้อยละ 52 ยินดีเลือกเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมน้อยกว่า เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาจำนวนนักท่องเที่ยวมากเกินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว แนวโน้มดังกล่าวสอดคล้องกับเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย ซึ่งกำหนดให้การพัฒนาครอบคลุม 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านการจัดการเศรษฐกิจสังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน และด้านคุณภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2559)

จากบริบทดังกล่าว จึงนำไปสู่คำถามว่า ปัจจัยใดส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านศรีดอนชัย และเมื่อประเมินตามเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทยแล้ว ชุมชนมีผลการดำเนินงานอยู่ในระดับใด ผลการศึกษาจะเป็นข้อมูลสำหรับพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนและเป็นกรณีศึกษาสำหรับชุมชนที่มีบริบทใกล้เคียงกัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน บ้านศรีดอนชัย ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

2. เพื่อประเมินความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน บ้านศรีดอนชัย ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนยั่งยืน

ณัฏฐพัชร มณีโรจน์ (2560) และ อัญชลี ศรีเกตุ (2565) สรุปแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนยั่งยืนไว้ว่า การท่องเที่ยวที่ทำให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลทั้ง 3 มิติ คือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเพื่อนำไปสู่การมีรายได้ และความอยู่ดีมีสุขของชุมชน รวมถึงรักษาระบบนิเวศให้คงอยู่ในพื้นที่ต่อไป และเป็นการสร้างความพอใจแก่ผู้ที่มาเยือน แนวคิดดังกล่าวอยู่ภายใต้การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนขององค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ (UN Tourism หรือ UNWTO) (Baloch et al., 2023) ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการจัดทำตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืน และเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน 5 ด้าน (อพท., 2557) ได้แก่ 1) กลุ่มท่องเที่ยวชุมชนและการจัดการอย่างยั่งยืน 2) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการกระจายผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น สังคม และคุณภาพชีวิต 3) การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม 4) ด้านการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน และ 5) ด้านคุณภาพการบริการและความปลอดภัย

แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ในด้านความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน นักวิชาการและหน่วยงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น ณัฏฐพัชร มณีโรจน์ (2560); วีระพล ทองมา (2561); วีรญา พรมประสิทธิ์ (2565) ต่างมีแนวคิดว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนจัดการท่องเที่ยวทั้งด้านกระบวนการและแนวทางการท่องเที่ยวภายในชุมชน ให้ผู้มาเยือนได้ศึกษา เรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรม เอกลักษณ์ และสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดกับชุมชน และรวมถึงการส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและเหมาะสม

แนวคิดองค์ประกอบและความสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

แนวคิดด้านองค์ประกอบและความสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้งของ กนกวรรณ ดุงศรีแก้ว (2549) ณัฏฐพัชร มณีโรจน์ (2560) และ ศศิชา หมดมลทิล (2562) นำเสนอองค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวหลายประการ ได้แก่ ทรัพยากร ตลาดการท่องเที่ยว การจัดการ เป็นต้น ทั้งนี้ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้แก่ วีรญา พรมประสิทธิ์ (2565) สิริรดา คงจีระ (2567) บัณฑิต ชัยวิชญชาติ (2567) Giampiccoli et al. (2021) Ghoochani et al. (2020) และ Baloch et al. (2023) มีข้อค้นพบไปในทิศทางเดียวกันว่า การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องอาศัยองค์ประกอบหลายประการ ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม สมาชิกชุมชน การบริหารจัดการ การตลาดและการประชาสัมพันธ์ อาหาร ที่พัก การคมนาคม นักสื่อความหมาย สิ่งอำนวยความสะดวก ตลอดจนการสนับสนุนด้านความรู้และทรัพยากรจากหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน นอกจากนี้ โรจนันท์ ทรงอยู่ (2569) ยังชี้ให้เห็นว่า ทุนทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชุมชนสามารถนำมาใช้พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้

แนวคิดการประเมินภายใต้เกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน

แนวคิดหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชนของ ณัฏฐพัชร มณีโรจน์ (2560) ซึ่งระบุว่า เป็นการเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้เกิดกับชุมชน ในการจัดการการท่องเที่ยวต้องยึดหลักการให้ชุมชนเป็นเจ้าของ คนในชุมชน

เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและตัดสินใจ คงไว้ซึ่งเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่นอันก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และเป็นการยกระดับคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมรวมถึงมีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้น อพท. (2557) ได้จัดทำเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมีแนวคิดหลักในการบูรณาการองค์ประกอบของการพัฒนาชุมชนโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ และคำนึงถึงความยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2559)

กรอบแนวคิดในการศึกษา

การทบทวนแนวคิดที่เกี่ยวข้องข้างต้น พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ ปัจจัยที่เกิดจากลักษณะภายในชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่มีความสอดคล้องต่อเกณฑ์การประเมินที่กำหนดมาตรฐานที่มีลักษณะการยอมรับระดับสากลโดยองค์กรภาครัฐ และองค์กรภาคเอกชน แบ่งเป็น 1. ศึกษาและวิเคราะห์ภายใต้กรอบแนวคิดสถานการณ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านศรีดอนชัย ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ทั้งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิที่เกี่ยวข้อง 2. ศึกษาภายใต้กรอบการประเมินภายใต้เกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากสำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน (สทช.) เพื่อประเมินการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน บ้านศรีดอนชัย ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย โดยประกอบไปด้วย 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) การจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี 3) การอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม 4) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน และ 5) การบริการและความปลอดภัย 3. ศึกษาและวิเคราะห์ภายใต้แนวคิดของระดับความสำเร็จในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังนั้น ความสำเร็จในการพัฒนาการท่องเที่ยวจึงมาจากปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนและความสอดคล้องต่อเกณฑ์การประเมินความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังภาพ 1

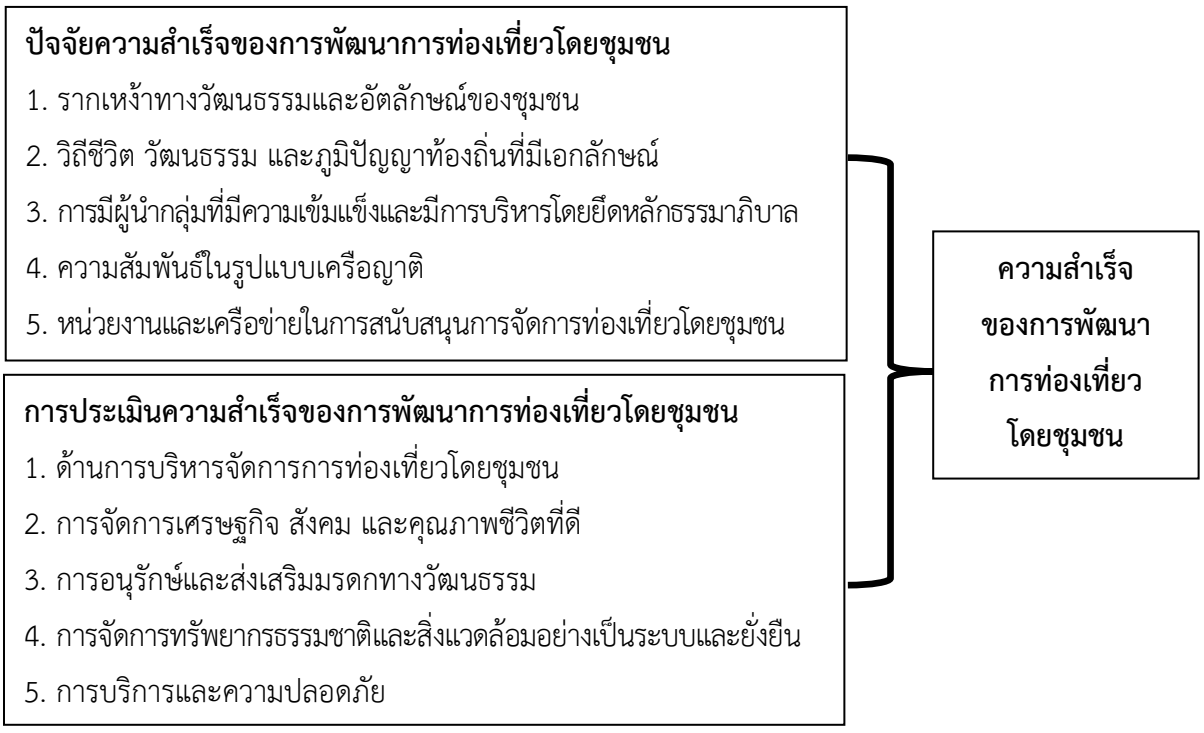

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษาความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านศรีดอนชัย ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ ใช้เกณฑ์ในการเลือกกลุ่มเป้าหมายโดยการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้นำชุมชน จำนวน 15 คน ประกอบด้วย ประธานกลุ่มด้านการท่องเที่ยว จำนวน 7 คน ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 4 คน และปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 4 คน เพื่อเก็บข้อมูลในเชิงลึก สำหรับการศึกษาด้วยวิธีการเชิงปริมาณ ผู้วิจัยทำการสุ่มตัวอย่างจากประชากร 333 คน แบ่งออกเป็น 7 กลุ่มประกอบด้วย 1. กลุ่มทอผ้าสีธรรมชาติแม่ครูดอกแก้ว จำนวน 23 คน 2. กลุ่มสัมมาชีพ จำนวน 10 คน 3. กลุ่มเฮือนไทลื้อ 100 ปี จำนวน 2 คน 4. กลุ่มเฮือนคำแพง จำนวน 6 คน 5. กลุ่มสตรีทอผ้าศรีดอนชัย จำนวน 265 คน 6. กลุ่มลือลายคำ จำนวน 2 คน และ 7. กลุ่มยังสมาร์ตฟาร์เมอร์ (Young Smart Farmer) จำนวน 25 คน การสุ่มตัวอย่างจากกลุ่มประชากรดังกล่าว ใช้สูตรคำนวณขนาดตัวอย่างของ Yamane (1973) ที่ระดับความคลาดเคลื่อน 0.05 (ความเชื่อมั่นร้อยละ 95) ดังนี้

$$n = \frac{N}{1+Ne^2}$$

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการ

N = ขนาดของประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างที่ยอมรับได้

เมื่อแทนค่าในสูตร ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง 182 คน จากนั้นกระจายตามสัดส่วนประชากรของแต่ละกลุ่ม ($n_i = n \times N_i/N$) ได้ 13, 5, 1, 3, 145, 1 และ 14 คน ตามลำดับ และสุ่มอย่างง่ายภายในแต่ละกลุ่ม ทั้งนี้ แหล่งเรียนรู้ทางการท่องเที่ยวในบทนำแตกต่างจากกลุ่มสมาชิกที่เป็นประชากร เนื่องจากประชากรนับเฉพาะกลุ่มที่มีสมาชิกขึ้นทะเบียนดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยว

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยสร้างขึ้นจากการทบทวนแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน บริบทของชุมชนทางธรรมชาติ วัฒนธรรม และสังคมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน บริบทภายนอกชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งนโยบายการท่องเที่ยว โครงการ กิจกรรมสนับสนุน และการส่งเสริมจากภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน ทั้งนี้รวมถึงเงื่อนไขที่ทำให้เกิดความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านศรีดอนชัย สำหรับวิธีการเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน แบบสอบถามพัฒนาจากเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (2557) ซึ่งสอดคล้องกับเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2559) ครอบคลุม 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี 3) ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม 4) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน และ 5) ด้านการบริการและความปลอดภัย รวม 28 เป้าประสงค์ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย (Index of Item - Objective Congruence: IOC) กับผู้เชี่ยวชาญ จำนวน

3 ท่าน ซึ่งพิจารณาให้คะแนน +1 (สอดคล้อง) 0 (ไม่แน่ใจ) และ –1 (ไม่สอดคล้อง) โดยข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไปถือว่าใช้ได้ ผลการตรวจสอบพบว่า ข้อคำถามมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.67 – 1.00

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูล 4 วิธี ได้แก่ 1. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - Participant Observation) ในพื้นที่ศึกษา ด้วยการสังเกตพฤติกรรม ความสัมพันธ์ และกิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องและมีผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านศรีดอนชัย 2. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวกับการท่องเที่ยว 3. การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นผู้นำชุมชน จำนวน 15 คน 4. การสัมภาษณ์ด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างถึงปัญหาอุปสรรค และข้อจำกัดที่มีผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนรวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของกลุ่มที่ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชน วิธีการเชิงปริมาณเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่ 1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม 2. ข้อมูลด้านมาตรฐานการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3. ข้อมูลด้านโครงสร้างการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 4. ข้อมูลด้านบริบทภายในชุมชน (ที่เอื้อประโยชน์และเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว) และ 5. ข้อมูลด้านเครือข่าย/หน่วยงานที่สนับสนุนการท่องเที่ยว ข้อมูลส่วนที่ 3 – 5 นำไปใช้ประกอบการวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 ข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูลและตีความความสอดคล้องกับความสำเร็จของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านศรีดอนชัย

4.2 ข้อมูลเชิงปริมาณ คะแนนรายเป้าประสงค์คำนวณตามแนวทางของคู่มือเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน (อพท., 2557) โดยพิจารณาจำนวนดัชนีที่ชุมชนจากข้อมูลแบบสอบถามของผู้ตอบ 182 คน ร่วมกับหลักฐานเชิงประจักษ์ คะแนนเต็มเป้าประสงค์ละ 4 คะแนน คะแนนเฉลี่ยรายด้านเท่ากับคะแนนรวมหารด้วยจำนวนเป้าประสงค์ และแปลผลตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยประยุกต์จาก อพท. (2557) ดังนี้

คะแนนเฉลี่ย	การแปลผล
3.01 – 4.00	ระดับดีเยี่ยม
2.01 - 3.00	ระดับดี
1.01 - 2.00	ระดับพอใช้
0.00 - 1.00	ระดับควรปรับปรุง

นิยามศัพท์เฉพาะ

ความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง ประสิทธิภาพ และคุณภาพของการดำเนินกิจกรรมและพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านศรีดอนชัย ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านศรีดอนชัย หมายถึง การที่ชุมชนบ้านศรีดอนชัยมีการดำเนินกิจกรรมและพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายใต้เกณฑ์ของสำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน (สทช.) ในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย และคำนึงถึงการพัฒนาที่ครอบคลุม 5 ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านการจัดการเศรษฐกิจสังคมและคุณภาพชีวิตที่ดี ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม ด้านการจัดการ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน และด้านการบริการและความปลอดภัยเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัย

การศึกษาปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน และประเมินความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน บ้านศรีดอนชัย ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย พบว่า

1. ปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านศรีดอนชัย ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ประกอบด้วย

1.1 รากเหง้าทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านศรีดอนชัย สามารถอธิบายถึงอดีตต่อการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบันเป็นการตอกย้ำอัตลักษณ์ของชาวไทลื้อในพื้นที่บ้านศรีดอนชัย ที่มีความเข้มแข็งและปรับตัวเข้ากับยุคสมัยได้เป็นอย่างดี (ผู้ให้การสัมภาษณ์คนที่ 1, 2569)

1.2 วิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ความโดดเด่นใน 3 มิติ ได้แก่ 1) วัฒนธรรม (Culture) ที่มีความสมบูรณ์ทั้งรูปธรรมและนามธรรม 2) ภาษาและการแต่งกายซึ่งยังคงรักษาภาษาไทลื้อไว้ และมีเอกลักษณ์ด้านผ้าทอ “ลายน้ำไหล” เป็นสื่ออ้างอิงไปยังประวัติศาสตร์การอพยพ ประเพณี และอาหารที่มีองค์ประกอบด้านความเชื่อเฉพาะ ถือเป็นต้นตำรับแท้จากสิบสองปันนา เช่น พิธีกำบ่อ และพิธีสืบชะตาลูกโยน (ผู้ให้การสัมภาษณ์ คนที่ 5 และ 6, 2569) 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Wisdom) เป็นงานหัตถกรรมฝีมือดั้งเดิมที่ประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัย (Adaptation) ทำให้งานหัตถกรรมดังกล่าวมีมูลค่าเพิ่ม และเข้าถึงการใช้งานในชีวิตประจำวันมากขึ้น

1.3 การมีผู้นำกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง มีการบริหารโดยยึดหลักธรรมาภิบาลผสมผสานกับภาวะผู้นำแบบบูรณาการ (Integrated Leadership) ทั้ง 3 มิติ ได้แก่ 1) มิติการพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic Approach) ที่ครบถ้วนทั้งด้านการบริหารราชการ การจัดการธุรกิจท่องเที่ยว การประสานความสัมพันธ์ การรักษาทุนทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ โดยไม่มีอคติเอนเอียงด้านใดด้านหนึ่ง 2) มิติการทำงานแบบเสริมพลัง (Synergy) อันเป็นจุดแข็งที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน โดยชุมชนมีนักวางแผน มีวิสัยทัศน์ และกระบวนการมีส่วนร่วมและการยอมรับจากคนในชุมชน 3) มิติความยั่งยืนด้วยการสืบทอดผ่านเครือข่ายเยาวชน เพื่อเป็นหลักประกันสำคัญว่าภูมิปัญญาไทลื้อและระบบการบริหารจัดการโฮมสเตย์ที่สร้างขึ้นมาจะไม่สูญหายไป แต่จะถูกส่งต่อให้กับคนรุ่นถัดไปอย่างเป็นรูปธรรม

1.4 ความสัมพันธ์ในรูปแบบเครือญาติ ทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนผ่านสายเลือดและวัฒนธรรม ทำให้เกิดรากฐานประวัติศาสตร์ร่วมกัน การอพยพจากเมืองอูเหนือ (สิบสองปันนา) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2429 ไม่ได้เป็นเพียงการย้ายถิ่นฐาน แต่เป็นการนำเอารากเหง้าและอัตลักษณ์มาหล่อหลอมทำให้คนในชุมชนมีความผูกพันกันอย่างลึกซึ้ง ความเป็นหนึ่งเดียวกันจากความเกี่ยวดองกันเป็นเครือญาติและสัญลักษณ์ของความผูกพันที่มากกว่าแค่เพื่อนบ้าน แต่เป็นครอบครัวขยายอันเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามัคคี การรักษาอัตลักษณ์ชุมชน มาจากการยึดมั่นในภาษาประเพณี และสืบทอดการทอผ้าไทลื้อดั้งเดิมอย่างภาคภูมิส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้วัฒนธรรมไม่ถูกกลืนหายไปตามกาลเวลา

1.5 การสนับสนุนจากหน่วยงานและภาคีเครือข่ายด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน หน่วยงานและเครือข่ายที่มีอยู่ภายในและภายนอกชุมชนต่างให้ความร่วมมือกันอย่างเป็นระบบเพื่อยกระดับหมู่บ้านสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีมาตรฐาน ถือเป็นความร่วมมือในรูปแบบภาคีที่แสดงบทบาทการทำงานเชิงบูรณาการ โดยแบ่งเป็น

1.5.1 แกนหลักขับเคลื่อนระดับฐานราก ได้แก่ ผู้นำชุมชน ผู้นำวิสาหกิจชุมชน กลุ่มโฮมสเตย์ซึ่งทำหน้าที่บริหารจัดการกิจกรรม ที่พัก และผลิตภัณฑ์ชุมชน เป็นหน่วยกิจกรรมที่นำเสนอวิถีชีวิตไทลื้อให้แก่นักท่องเที่ยว

1.5.2 พลัง “บวร” (บ้าน – วัด - โรงเรียน) โดยเฉพาะวัดท่าข้ามศรีดอนชัยและโรงเรียนชุมชนบ้านศรีดอนชัย ถือเป็นกลไกสำคัญในการรักษาจิตวิญญาณและถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนรุ่นใหม่ เพื่อไม่ให้วัฒนธรรมสูญหาย

1.5.3 ผู้อำนวยความสะดวกและสนับสนุนเป็นหน่วยงานภาครัฐระดับท้องถิ่นและจังหวัด ที่คอยจัดสรรทรัพยากร ได้แก่ เทศบาลตำบลศรีดอนชัย สนับสนุนโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเชียงราย และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงกำหนดทิศทางภาพลักษณ์ชุมชนให้สอดคล้องกับมาตรฐานระดับประเทศ เช่น โครงการ “เที่ยวชุมชน ยลวิถี”

1.5.4 หน่วยงานสนับสนุนเชิงยุทธศาสตร์ (The Strategic Mentors) ถือเป็นหน่วยงานที่ช่วยขยายผล (Scaling Up) และสร้างความน่าเชื่อถือทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านศรีดอนชัย มีมาตรฐานเทียบเท่าสากล องค์กรต่าง ๆ ดังกล่าวคือ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้ ปัจจัยสำคัญต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น แสดงถึงโครงสร้างการจัดการที่ครบถ้วน มีการเชื่อมโยงตั้งแต่ระดับรากหญ้าไปจนถึงการตลาดระดับประเทศ (ผู้ให้การสัมภาษณ์คนที่ 12 และ 13, 2569)

2. การประเมินความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านศรีดอนชัย ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ประเมินตามเกณฑ์ 5 ด้าน ดังนี้

2.1 ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า ชุมชนบ้านศรีดอนชัยมีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีประสิทธิภาพ โดยมีข้อตกลงร่วมกันสำหรับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีข้อควรปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยว ยังมีการพัฒนาบุคลากรในกลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย เน้นการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายต่าง ๆ มีการจัดการตลาดและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีประสิทธิภาพ มีระบบบัญชี การเงินมีประสิทธิภาพ และเยาวชนได้รับการให้ความสำคัญในการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยผลการประเมินทั้ง 9 เป้าประสงค์ มีระดับค่าคะแนนเฉลี่ยโดยรวมเท่ากับ 4.00 ซึ่งอยู่ในระดับดีเยี่ยม ดังตาราง 1

ตาราง 1 คะแนนการประเมินมาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านที่ 1 การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ด้านที่ 1 ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน		**คะแนนเต็ม**	**คะแนนดิบ**
1.1	การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีประสิทธิภาพ	4	4
1.2	ข้อตกลงร่วมกันสำหรับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีประสิทธิภาพ	4	4
1.3	ข้อควรปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพ	4	4
1.4	การพัฒนาบุคลากรในกลุ่มส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีประสิทธิภาพ	4	4
1.5	การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายมีประสิทธิภาพ	4	4
1.6	การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายต่าง ๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ	4	4

ตาราง 1 คะแนนการประเมินมาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านที่ 1 การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (ต่อ)

ด้านที่ 1 ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน		คะแนนเต็ม	คะแนนดิบ
1.7	การจัดการตลาดและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีประสิทธิภาพ	4	4
1.8	ระบบบัญชี การเงินมีประสิทธิภาพ	4	4
1.9	เยาวชนได้รับการให้ความสำคัญในการท่องเที่ยวโดยชุมชน	4	4
	รวม	**36**	**36**
	คะแนนเฉลี่ย	**4.00**	

2.2 ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี พบว่า ชุมชนบ้านศรีดอนชัยมีการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี โดยมีการจัดสรรรายได้มีประสิทธิภาพ มีการส่งเสริมการยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดี ยังมีผลิตภัณฑ์ชุมชนมีคุณภาพเพื่อเสริมสร้างโอกาสในการเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยว และยังให้ความสำคัญกับเรื่องสิทธิมนุษยชนในการท่องเที่ยวอีกด้วย ระดับค่าคะแนนเฉลี่ยของการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดีโดยรวมเท่ากับ 4.00 อยู่ในระดับดีเยี่ยม ดังตาราง 2

ตาราง 2 คะแนนการประเมินมาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านที่ 2 การจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี

ด้านที่ 2 ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี		คะแนนเต็ม	คะแนนดิบ
2.1	การจัดสรรรายได้มีประสิทธิภาพ	4	4
2.2	การส่งเสริมการยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ	4	4
2.3	ผลิตภัณฑ์ชุมชนมีคุณภาพเพื่อเสริมสร้างโอกาสในการเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยว	4	4
2.4	สิทธิมนุษยชนในการท่องเที่ยวได้รับการให้ความสำคัญ	4	4
	รวม	**16**	**16**
	คะแนนเฉลี่ย	**4.00**	

2.3 ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม พบว่า ชุมชนบ้านศรีดอนชัยมีฐานข้อมูลด้านมรดกวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวมีคุณภาพ มีการเผยแพร่มรดกวัฒนธรรมผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีประสิทธิภาพ และยังคงมีการอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพอีกด้วย ระดับค่าคะแนนเฉลี่ยของการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม โดยรวมเท่ากับ 4.00 อยู่ในระดับดีเยี่ยม ดังตาราง 3

ตาราง 3 คะแนนการประเมินมาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านที่ 3 การอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม

ด้านที่ 3 ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม		คะแนนเต็ม	คะแนนดิบ
3.1	ฐานข้อมูลด้านมรดกวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวมีคุณภาพ	4	4
3.2	การเผยแพร่มรดกวัฒนธรรมผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีประสิทธิภาพ	4	4
3.3	การอนุรักษ์ฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่นมีประสิทธิภาพ	4	4
	รวม	**12**	**12**
	คะแนนเฉลี่ย	**4.00**	

2.4 ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน พบว่า ชุมชนบ้านศรีดอนชัย มีการจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพ มีฐานข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพ มีการเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน และมีการสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพ ผลการประเมินโดยรวมของค่าระดับคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.00 อยู่ในระดับดีเยี่ยม ดังตาราง 4

ตาราง 4 คะแนนการประเมินมาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านที่ 4 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

ด้านที่ 4 ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน		คะแนนเต็ม	คะแนนดิบ
4.1	การจัดการพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพ	4	4
4.2	ฐานข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพ	4	4
4.3	การเผยแพร่ภูมิปัญญาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผ่านการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีประสิทธิภาพ	4	4
4.4	การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนมีประสิทธิภาพ	4	4
4.5	การสร้างความตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพ	4	4
	รวม	**20**	**20**
	คะแนนเฉลี่ย	**4.00**	

2.5 ด้านการบริการและความปลอดภัย พบว่า ชุมชนบ้านศรีดอนชัย มีการให้บริการและความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างน่าพึงพอใจ มีนักสื่อความหมายมีประสิทธิภาพ มีจุดบริการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีการบริหารจัดการเส้นทางการเดินทางท่องเที่ยวในชุมชนมีประสิทธิภาพ มีการติดต่อประสานงานด้านบริการมีประสิทธิภาพ ส่วนความปลอดภัยของเส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยว และการบริหารจัดการกรณีฉุกเฉิน ยังดำเนินการได้เพียง

บางส่วน (3 คะแนนจาก 4 คะแนน) ผลการประเมินโดยรวมของค่าระดับคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.71 อยู่ในระดับดีเยี่ยม ดังตาราง 5

ตาราง 5 คะแนนการประเมินมาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านที่ 5 การบริการและความปลอดภัย

ด้านที่ 5 ด้านการบริการและความปลอดภัย		**คะแนนเต็ม**	**คะแนนดิบ**
5.1	การให้บริการและความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างน่าพึงพอใจ	4	4
5.2	นักสื่อความหมายมีประสิทธิภาพ	4	4
5.3	เส้นทางและกิจกรรมท่องเที่ยวมีความปลอดภัย	4	3
5.4	จุดบริการท่องเที่ยวมีคุณภาพ	4	4
5.5	การบริหารจัดการเส้นทางการเดินทางท่องเที่ยวในชุมชนมีประสิทธิภาพ	4	4
5.6	การบริหารจัดการกรณีฉุกเฉินมีประสิทธิภาพ	4	3
5.7	การติดต่อประสานงานด้านบริการมีประสิทธิภาพ	4	4
	รวม	**28**	**26**
	คะแนนเฉลี่ย	**3.71**	

การประเมินความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านศรีดอนชัย ทั้ง 5 ด้าน พบว่า ด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด (4.00) ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านการจัดการเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิตที่ดี ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรม และด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ส่วนด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการบริการและความปลอดภัย (3.71) และภาพรวมทั้ง 28 เป้าประสงค์มีคะแนนเฉลี่ย 3.93 แสดงว่า ชุมชนบ้านศรีดอนชัย มีระดับความสำเร็จดีเยี่ยมในทุก ๆ ด้าน

อภิปรายผล

เมื่อพิจารณาถึงผลการศึกษา พบว่า 1. การศึกษาด้านปัจจัยความสำเร็จของชุมชนบ้านศรีดอนชัย สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ที่สมดุลระหว่างมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีปัจจัยส่งเสริมสำคัญ คือ “กระบวนการจัดการที่บูรณาการ” (Integrated Management) ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดของ Baloch et al. (2023) ที่เสนอว่าต้องรักษาสมดุลระหว่างผลประโยชน์ทางธุรกิจกับการรักษาระบบนิเวศ ชุมชนบ้านศรีดอนชัย ซึ่งถือเป็นต้นแบบที่พิสูจน์แล้วว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) จะยั่งยืนได้ก็ต่อเมื่อชุมชนมี “ความเป็นเจ้าของ” (Ownership) สูง และมี “ผู้นำเชิงบูรณาการ” ที่สามารถเชื่อมโยงนโยบายจากภาครัฐเข้ากับวิถีชีวิตดั้งเดิมได้อย่างแนบเนียน ส่งผลให้ชุมชนไม่เป็นเพียงแหล่งท่องเที่ยว แต่เป็น “พื้นที่เรียนรู้” ที่มีชีวิตและมีความพร้อมในการรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตตามข้อเสนอของ บัณฑิต ชัยวิชญชาติ (2567) ที่เน้นการลดความเหลื่อมล้ำของการพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่างพื้นที่ และการใช้อัตลักษณ์ท้องถิ่นเป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยว และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ใช้ทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยว ตามที่ โรจนันท์ ทรงอยู่ (2569) นำเสนอ 2. การศึกษาด้านการประเมินตามเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนของ อพท. พบว่า ชุมชนบ้านศรีดอนชัย เป็นตัวอย่างของชุมชนที่มี “ระบบนิเวศการจัดการท่องเที่ยว” (Tourism Management Ecosystem)

ที่เข้มแข็งและบูรณาการครบทุกมิติ สะท้อนว่า ชุมชนมีพัฒนาการที่ก้าวพ้นระยะเริ่มต้นของการเป็นแหล่งท่องเที่ยว เมื่อพิจารณาตามแนวคิดวัฏจักรพื้นที่การท่องเที่ยว (Tourism Area Life Cycle) ที่ บัณฑิต ชัยวิชญชาติ (2567) นำมาประยุกต์ใช้ ชุมชนมีลักษณะของระยะการพัฒนา (Development Stage) อย่างชัดเจน โดยมีปัจจัยความสำเร็จที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ทุกระดับตามแนวคิดของ อรุณี อินเทพ (2563) ซึ่งต่างจากชุมชนที่ขาดส่วนร่วมหรือขาดการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ ทำให้ชุมชนบ้านศรีดอนชัย มีความพร้อมในการรับมือกับความท้าทายของการท่องเที่ยวในยุคใหม่และเป็นต้นแบบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่น ๆ ได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้ การประเมินดังกล่าวนอกจากจะพิจารณาจากปรากฏการณ์จากภายในชุมชนแล้วยังพิจารณาจากสิ่งที่ชุมชนได้รับจากตัวชี้วัดด้านต่าง ๆ ได้แก่ 1) อัตลักษณ์และรากเหง้า (Cultural Preservation) ที่ยังคงอยู่ภายในชุมชนอย่างแนบแน่น 2) การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ (Economic Value) ที่ชุมชนพึงพอใจ 3) ความภาคภูมิใจในชุมชน (Community Pride) อันเป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือที่ดีเยี่ยมและ 4) แนวทางสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งมีหน่วยงานหลาย ๆ หน่วยงาน ทั้งองค์กรปกครองท้องถิ่น และหน่วยงานทั้งในระดับจังหวัดและระดับประเทศ เช่น องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เข้ามาเติมเต็มเรื่อง องค์ความรู้ การจัดการที่ยั่งยืน และกระบวนการคิดเชิงสร้างสรรค์ ส่วนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย รับหน้าที่ เป็น “กระบอกเสียง” นำเสน่ห์ของชุมชนไปสู่ตลาดท่องเที่ยวในวงกว้าง ส่วนกรมการท่องเที่ยว ให้การรับรองมาตรฐานโฮมสเตย์ไทย สร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน เป็นต้น

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

งานศึกษาค้นพบความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านศรีดอนชัย เป็นการแปลงต้นทุนวัฒนธรรมเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจ (Cultural Capital to Economic Value) มีการนำประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ไทลื้อมาใช้ในรูปแบบการเล่าเรื่อง (Storytelling) เป็นเครื่องยืนยันว่าชุมชนสามารถแปลงทุนทางวัฒนธรรมให้เป็นรายได้ที่ยั่งยืนโดยไม่ต้องทำลายรากเหง้า จากเครื่องมือที่เรียกว่า “นวัตกรรมทางสังคม” (Social Innovation) โดยมีภูมิคุ้มกันทางสังคม (Social Immunity) “ความเป็นเจ้าของ” และการมี “ผู้นำเชิงบูรณาการ” ซึ่งสามารถเชื่อมโยงภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ และเอกชนอย่างแยบยล ซึ่งถือเป็น “กระบวนการจัดการที่บูรณาการ” ที่ดีเยี่ยม และนำไปสู่การสร้างแบบอย่างของรูปแบบการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งชุมชนที่กำลังพัฒนาสามารถนำไปเป็นแบบอย่างได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

ชุมชนควร 1. ยกระดับมาตรฐานความปลอดภัยและจัดทำแผนเผชิญเหตุ 2. พัฒนาทักษะดิจิทัลเพื่อการสื่อความหมายท้องถิ่น และ 3. จัดทำแผนสืบทอดผู้นำ (Succession Plan)

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในเชิงนโยบายหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กรมการท่องเที่ยว หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีนโยบายสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

ด้านความปลอดภัยรวมทั้งการสนับสนุนการตลาดเชิงรุกที่เชื่อมโยงเครือข่ายทั้งภาครัฐและภาคประชาชน ทั้งนี้ นโยบายการพัฒนาควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อให้ระบบการจัดการของชุมชนมีความมั่นคง

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาในครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาถึงผลกระทบทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม ในเชิงลึก ทั้งนี้ ควรทำการวิจัยเปรียบเทียบระหว่างชุมชนบ้านศรีดอนชัยกับชุมชนท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่มีมาตรฐานเดียวกันรวมทั้ง ควรมีการวิจัยพฤติกรรมและความต้องการและความคาดหวังของนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่

เอกสารอ้างอิง

กนกวรรณ ดุงศรีแก้ว. (2549). *การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ศึกษาเฉพาะกรณี: บ้านวังน้ำมอก อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย* [วิทยานิพนธ์ปริญญาสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.). https://doi.org/10.14457/TU.the.2006.374

กรมการท่องเที่ยว. (2561, 1 ตุลาคม). *มาตรฐานโฮมสเตย์ (Home Stay Standard).* https://www.dot.go.th/news/inform/detail/2815

กรมการท่องเที่ยว. (2567). *ประกาศรายชื่อชุมชนท่องเที่ยวที่ได้รับการรับรองมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568*. https://www.dot.go.th/news/inform/detail/9482

กรีน เน็ตเวิร์ค. (2565, 10 พฤศจิกายน). *เอาใจสายเที่ยวหัวใจกรีน ชี้เป้า 11 โฮมสเตย์เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม.* https://www.greennetworkthailand.com/green-travel-11-homestay/

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2564). 9 แนวโน้มใหม่ในอนาคตการท่องเที่ยว. https://api.tourismthailand.org/upload/live/content_article_file/20603-15378.pdf

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. (2559). *เกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนของประเทศไทย.* https://opendata.data.go.th/dataset/item_db41976b-78b5-4c3d-b13d-223414de8c2b

ณัฏฐพัชร มณีโรจน์. (2560). การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ, 13*(2), 25 – 46. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jitt/article/view/113060/88029

เทศบาลตำบลศรีดอนชัย. (2567). *สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐาน.* http://www.tambonsridonchai.go.th/main.php?type=1

บัณฑิต ชัยวิชญชาติ. (2567). การประเมินการพัฒนาการท่องเที่ยวไทยตามแนวคิดวัฏจักรพื้นที่การท่องเที่ยว. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธนบุรี, 18*(3), 12 – 23. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/trujournal/article/view/276366/185273

โรจนันท์ ทรงอยู่. (2569). ทุนทางวัฒนธรรมกับการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนบ้านนาอ้อ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย. *วารสารสิ่งแวดล้อมศึกษาการแพทย์และสุขภาพ, 11*(1), 301 – 307. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/hej/article/view/293400/193759

วีรญา พรมประสิทธิ์. (2565). ปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาบ้านนาต้นจั่น ตำบลบ้านตึก อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย [วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร]. Naresuan University. http://nuir.lib.nu.ac.th/dspace/handle/123456789/5883

วีระพล ทองมา. (2561). *การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism: CBT) สำหรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในเขตที่ดินป่าไม้.* กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. http://www.dnp.go.th/fca16/file/i49xy4ghqzsh3j1.doc

ศศิชา หมดมลทิล. (2562). *ท่องเที่ยวโดยชุมชน: วิถีสู่ความยั่งยืน.* ศูนย์วิจัยธนาคารออมสิน. https://www.gsb.or.th/gsbresearch/wp-content/uploads/2019/10/GR_report_travel_detail.pdf

สิริรดา คงจีระ. (2567). *การศึกษาปัจจัยความสำเร็จของการดำเนินนโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในประเทศไทย* [สารนิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ]. https://hdl.handle.net/20.500.14740/54508

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) [อพท.]. (2557). *คู่มือเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน.* https://www.dasta.or.th/uploads/file/202107/1625581774_f069d051f6c919c4189f.pdf

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) [อพท.]. (2566). *อพท. เชียงราย สำรวจแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านศรีดอนชัย.* https://www.dasta.or.th/th/article/3110

อรุณี อินเทพ. (2563). *แนวทางการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อยกระดับการจัดการท่องเที่ยวชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนศรีดอนชัย อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย* [ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยรังสิต]. RSUIR at Rangsit University. https://rsuir-library.rsu.ac.th/handle/123456789/967

อัญชลี ศรีเกตุ. (2565). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสู่วิถีที่ยั่งยืน. *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์นมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 8*(2), 270 – 279. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/WTURJ/article/view/259594/176480

Baloch, Q. B., Shah, S. N., Iqbal, N., Sheeraz, M., Asadullah, M., Mahar, S., &Khan, A. U. (2023). Impact of tourism development upon environmental sustainability: A suggested framework for sustainable ecotourism. *Environmental Science and Pollution Research, 30*(3), 5917 – 5930. https://doi.org/10.1007/s11356-022-22496-w

Ghoochani, O. M., Ghanian, M., Khosravipour, B., &Crotts, J. C. (2020). Sustainable tourism development performance in the wetland areas: A proposed composite index. *Tourism Review, 75*(5), 745 – 764. https://doi.org/10.1108/TR-02-2019-0061

Giampiccoli, A., Mtapuri, O., &Nauright, J. (2021). Tourism development in the Seychelles: A proposal for a unique community-based tourism alternative. *Journal of Tourism and Cultural Change, 19*(4), 444 – 457. https://doi.org/10.1080/14766825.2020.1743297

Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). Harper & Row.

ปัจจัยด้านการยอมรับในผลงานและรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นที่ส่งผลต่อการรักษาพนักงานเจเนอเรชันซีในองค์กรเอกชนจังหวัดปทุมธานี

Factors of Work Recognition and Flexible Working Arrangements Affecting The Retention of Generation Z Employees in Private Organizations in Pathum Thani Province

เนตรณพรรษ ทองชูศรี,[*] อริษา ศรีวิชัย,[**] บุญฑริกา วงษ์วานิช,[***] และณัฐปภัสษ์ จุ้ยเจริญ[****]

Netnapath Tongchusi, Arisa Sriwichai, Boontharika Wongwanich, and Nhatphaphat Juicharoen

Received: June 19, 2026 Revised: July 23, 2026 Accepted: July 31, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาระดับการยอมรับในผลงานและรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น 2. ศึกษาระดับความคิดเห็นต่อการคงอยู่กับองค์กรของพนักงานเจเนอเรชันซี และ 3. วิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงพยากรณ์ของการยอมรับในผลงานและรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นกับความคิดเห็นต่อการคงอยู่กับองค์กรในองค์กรเอกชนจังหวัดปทุมธานี กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พนักงานเจเนอเรชันซีที่ปฏิบัติงานในองค์กรเอกชนจังหวัดปทุมธานี จำนวน 400 คน ผู้วิจัยใช้สูตรของ Cochran เป็นแนวทางกำหนดจำนวนผู้ตอบขั้นต่ำ 385 คน และคัดเลือกผู้ตอบที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์แบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง แบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไป การยอมรับในผลงาน รูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น และการรักษาพนักงาน มีค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม (IOC) อยู่ระหว่าง 0.67 – 1.00 และค่าความเชื่อมั่น (Cronbach's Alpha) อยู่ระหว่าง 0.79 – 0.90 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติเชิงอนุมานด้วยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า 1. การยอมรับในผลงานมีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{X}$ = 4.18, S.D. = 0.52) 2. รูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.23, S.D. = 0.49) และความคิดเห็นต่อการคงอยู่

[*] สาขาการจัดการทรัพยากรมนุษย์ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

Human Resource Management, Faculty of Business Administration, Rajamangala University of Technology Thanyaburi

[**] สาขาการจัดการทรัพยากรมนุษย์ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

Human Resource Management, Faculty of Business Administration, Rajamangala University of Technology Thanyaburi

[***] สาขาการจัดการทรัพยากรมนุษย์ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

Human Resource Management, Faculty of Business Administration, Rajamangala University of Technology Thanyaburi

[****] สาขาการจัดการทรัพยากรมนุษย์ คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

Human Resource Management, Faculty of Business Administration, Rajamangala University of Technology Thanyaburi

Corresponding Author: Nhatphaphat_j@rmutt.ac.th

กับองค์กรอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{x}$ = 4.07, S.D. = 0.55) และ 3. การยอมรับในผลงาน (β = .301, p < .001) และรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น (β = .437, p < .001) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความคิดเห็นต่อการคงอยู่กับองค์กรของพนักงานเจเนอเรชันซีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในแบบจำลองการถดถอยพหุคูณโดยรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุด และตัวแปรอิสระทั้งสองสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของการรักษาพนักงานได้ประมาณร้อยละ 39.26 (R^2 = .3926) ผลการวิจัยสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและกลยุทธ์ด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เพื่อส่งเสริมการยอมรับในผลงาน พัฒนารูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น อันเป็นแนวทางหนึ่งในการรักษาพนักงานเจเนอเรชันซีให้คงอยู่กับองค์กร

คำสำคัญ: การยอมรับในผลงาน, การรักษาพนักงาน, พนักงานเจเนอเรชันซี, รูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น

Abstract

This research aimed to: 1. examine the levels of work recognition and flexible working arrangements; 2. evaluate the level of opinions toward organizational retention among Generation Z employees; and 3. analyze the predictive relationship of work recognition and flexible working arrangements on employee retention in private organizations in Pathum Thani Province. Using Cochran's formula to establish a minimum sample requirement guideline (minimum n = 385), 400 Generation Z employees working in private sector organizations in Pathum Thani Province were selected via purposive sampling. The research instrument was a structured questionnaire divided into four sections: general demographic information, work recognition, flexible working arrangements, and employee retention. The instrument demonstrated Item - Objective Congruence (IOC) values ranging from 0.67 to 1.00 and internal consistency reliability coefficients (Cronbach's alpha) between 0.79 and 0.90. Data were analyzed using descriptive statistics specifically frequencies, percentages, means, and standard deviations and inferential statistics via multiple regression analysis.

The results revealed that respondents agreed with the statements concerning work recognition ($\bar{x}$ = 4.18, SD = 0.52) and remaining with their organizations ($\bar{x}$ = 4.07, SD = 0.55), and strongly agreed with those concerning flexible working arrangements ($\bar{x}$ = 4.23, SD = 0.49), according to the specified interpretation criteria. Furthermore, work recognition (β = .301, $p < .001$) and flexible working arrangements (β = .437, $p < .001$) were positively associated with respondents' views on remaining with their organizations in the multiple regression model, with flexible working arrangements showing the larger standardized regression coefficient. Together, the two predictors explained approximately 39.26% of the variance in respondents' views on remaining with their organizations (R^2 = .3926). The findings provide practical implications for human resource management in formulating policies and strategies to enhance work recognition, promote flexible working arrangements, and improve the retention of Generation Z employees.

Keywords: Work Recognition, Employee Retention, Generation Z Employees, Flexible Working Arrangements

บทนำ

ในยุคที่เทคโนโลยีและนวัตกรรมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว องค์กรต้องเผชิญความท้าทายในการดึงดูดและรักษาพนักงานรุ่นใหม่ โดยเฉพาะเจเนอเรชันซี (Generation Z) ซึ่งหมายถึงกลุ่มคนที่เกิดตั้งแต่ ค.ศ. 1995 เป็นต้นมา (Böhlich & Axmann, 2020) คนรุ่นนี้เติบโตมากับเทคโนโลยีดิจิทัล มีความเป็นตัวของตัวเองสูง ต้องการความยืดหยุ่นในการทำงาน และให้ความสำคัญกับสมดุลชีวิตและการทำงาน (Sánchez - Hernández et al., 2019) ส่งผลให้องค์กรจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์การบริหารทรัพยากรมนุษย์ให้สอดคล้องกับความคาดหวังดังกล่าว เพื่อสร้างความผูกพันและลดอัตราการลาออก การศึกษาพนักงานเจเนอเรชันซีมีความสำคัญเนื่องจากกลุ่มนี้กำลังกลายเป็นกำลังแรงงานหลักในปัจจุบัน โดยมีทัศนคติและความต้องการที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อนอย่างชัดเจน เช่น ต้องการการยอมรับในผลงาน สภาพแวดล้อมการทำงานที่เปิดกว้าง และโอกาสในการพัฒนาตนเอง หากองค์กรไม่สามารถตอบสนองได้ อาจนำไปสู่การขาดความผูกพันและการลาออกในระยะสั้น ดังนั้น การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการรักษาพนักงานกลุ่มนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง หนึ่งในปัจจัยสำคัญ คือ “การยอมรับในผลงาน (Employee Recognition)” ซึ่งหมายถึง การที่องค์กรแสดงการเห็นคุณค่า ชื่นชม และยกย่องพนักงานทั้งในด้านผลลัพธ์และความพยายาม (Shayrine & Venugopal, 2023) แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีแรงจูงใจสองปัจจัยของ Herzberg ที่มองว่าการยอมรับเป็นปัจจัยจูงใจที่สร้างความพึงพอใจในการทำงาน (Herzberg et al., 1959) และทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของ Maslow (1943) ที่ชี้ว่าความต้องการการยอมรับเป็นความต้องการทางจิตใจที่สำคัญ งานวิจัยของ Lin et al. (2022) พบว่า วัฒนธรรมการเรียนรู้ในองค์การและการมีสติในการทำงานมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความพึงพอใจในงาน และมีความสัมพันธ์ทางลบกับความตั้งใจลาออกในกลุ่มข้าราชการไต้หวัน อีกปัจจัยหนึ่ง คือ “รูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น (Flexible Working Arrangement)” ซึ่งเปิดโอกาสให้พนักงานสามารถบริหารเวลาและสถานที่ทำงานได้ เช่น การทำงานจากที่บ้านหรือแบบไฮบริด โดยมีผลต่อความพึงพอใจและการคงอยู่ของพนักงาน (Tirta & Enrika, 2020; Dabić et al., 2023) โดยเฉพาะพนักงานเจเนอเรชันซี ที่ให้ความสำคัญกับความสมดุลชีวิตและอิสระในการทำงาน งานวิจัยของ Kgarimetsa & Naidoo (2024) ยังชี้ว่าทั้งการยอมรับในผลงานและความยืดหยุ่นในการทำงานมีอิทธิพลเชิงบวกต่อการรักษาพนักงานอย่างมีนัยสำคัญ

ในบริบทของประเทศไทย จังหวัดปทุมธานีเป็นพื้นที่เศรษฐกิจและอุตสาหกรรมที่สำคัญของประเทศ มีนิคมอุตสาหกรรม สถานประกอบการ และองค์กรเอกชนจำนวนมาก ครอบคลุมภาคการผลิต ธุรกิจบริการ โลจิสติกส์ และธุรกิจเทคโนโลยี ส่งผลให้เกิดการแข่งขันในการสรรหาและรักษาบุคลากรที่มีศักยภาพอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะพนักงานเจเนอเรชันซี ซึ่งเป็นกำลังแรงงานรุ่นใหม่ที่มีบทบาทเพิ่มขึ้นในตลาดแรงงาน เนื่องจากเป็นกลุ่มที่เติบโตมาพร้อมกับเทคโนโลยีดิจิทัล มีความสามารถในการเรียนรู้สิ่งใหม่ได้รวดเร็ว และคาดหวังรูปแบบการทำงานที่แตกต่างจากคนรุ่นก่อน

อย่างไรก็ตาม ลักษณะการทำงานของพนักงานเจเนอเรชันซีในองค์กรเอกชนจังหวัดปทุมธานีสะท้อนให้เห็นถึงความต้องการความยืดหยุ่นในการทำงาน การได้รับการยอมรับในผลงาน โอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง รวมถึงสภาพแวดล้อมการทำงานที่เปิดกว้างต่อการแสดงความคิดเห็น หากองค์กรไม่สามารถตอบสนองความคาดหวังดังกล่าวได้ อาจส่งผลให้พนักงานมีความผูกพันต่อองค์กรลดลง มีแนวโน้มเปลี่ยนงานหรือลาออกได้ง่าย ซึ่งก่อให้เกิดต้นทุนในการสรรหาและพัฒนาบุคลากร รวมทั้งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและความต่อเนื่องในการดำเนินงานขององค์กร

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า แม้ว่างานวิจัยก่อนหน้าได้ศึกษาปัจจัยด้านการยอมรับในผลงานและรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นอย่างต่อเนื่อง (Bhatt et al., 2022; Dabić et al., 2023; Kgarimetsa & Naidoo, 2024) แต่ส่วนใหญ่

เป็นการศึกษาในบริบทต่างประเทศ ขณะที่งานวิจัยที่ศึกษาปัจจัยทั้งสองร่วมกันในบริบทขององค์กรเอกชนในประเทศไทย โดยเฉพาะจังหวัดปทุมธานี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีแรงงานเจเนอเรชันซีจำนวนมากยังมีอยู่จำกัด ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาผลของการยอมรับในผลงานและรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นที่มีต่อการรักษาพนักงานเจเนอเรชันซีในองค์กรเอกชนจังหวัดปทุมธานี เพื่อเติมเต็มช่องว่างทางการวิจัย และนำผลการศึกษาไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและกลยุทธ์ด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ให้สอดคล้องกับบริบทขององค์กรเอกชนในประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการยอมรับในผลงานและรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นของพนักงานเจเนอเรชันซีในองค์กรเอกชน จังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อศึกษาระดับการรักษาพนักงานของพนักงานเจเนอเรชันซีในองค์กรเอกชนจังหวัดปทุมธานี
3. เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของการยอมรับในผลงานและรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นที่มีต่อการรักษาพนักงานเจเนอเรชันซีในองค์กรเอกชนจังหวัดปทุมธานี

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการรักษาพนักงานเจเนอเรชันซีในองค์กรเอกชนจังหวัดปทุมธานี โดยพิจารณาจากตัวแปรอิสระ 2 ตัว ได้แก่ รูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น และการยอมรับในผลงานของพนักงาน ซึ่งส่งผลต่อการรักษาพนักงานเจเนอเรชันซี ดังนี้

รูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น

รูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น หมายถึง แนวทางการจัดการทำงานที่เปิดโอกาสให้พนักงานสามารถปรับเปลี่ยนเวลา สถานที่ หรือรูปแบบการทำงานได้ตามความเหมาะสม เช่น การทำงานแบบยืดหยุ่น การทำงานจากที่บ้าน และการทำงานแบบผสมผสาน แนวคิดนี้มีความสำคัญต่อพนักงานเจเนอเรชันซี เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับอิสระในการทำงาน สมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน และการใช้เทคโนโลยีในการปฏิบัติงาน Schroth (2019) ระบุว่าพนักงานเจเนอเรชันซีมีลักษณะเฉพาะที่องค์กรต้องทำความเข้าใจเพื่อให้สามารถบริหารและรักษาบุคลากรกลุ่มนี้ได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ Allen et al. (2015) พบว่า การทำงานทางไกลมีความเกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในการทำงานและผลลัพธ์เชิงบวกของพนักงาน ขณะที่ Dabić et al. (2023) ชี้ให้เห็นว่า การทำงานในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องอาศัยการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ยืดหยุ่นและยั่งยืน

การยอมรับในผลงานของพนักงาน

การยอมรับในผลงานของพนักงาน หมายถึง การที่องค์กรหรือผู้บังคับบัญชาแสดงออกถึงการเห็นคุณค่า ชื่นชม และยกย่องผลงานของพนักงาน ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การกล่าวชมเชย การให้รางวัล การประกาศเกียรติคุณ หรือการเปิดโอกาสให้พนักงานนำเสนอผลงาน การยอมรับในผลงานถือเป็นปัจจัยจูงใจที่ช่วยส่งเสริมแรงจูงใจภายใน ความพึงพอใจในการทำงาน และความผูกพันต่อองค์กร Bhatt et al. (2022) ทดสอบทฤษฎีสองปัจจัยของ Herzberg กับพนักงานกลุ่มมิลเลนเนียล และพบว่าทั้งปัจจัยจูงใจ ซึ่งรวมถึงการยอมรับในผลงาน และปัจจัยสุขอนามัย ต่างมีผลต่อความพึงพอใจในงาน นอกจากนี้ Shayrine & Venugopal (2023) พบว่า การยอมรับในความสามารถและผลงานมีความสัมพันธ์กับความตั้งใจที่จะคงอยู่ในองค์กร

การรักษาพนักงานเจเนอเรชันซี

การรักษาพนักงานเจเนอเรชันซีในการศึกษานี้พิจารณาจากความคิดเห็นของพนักงานเกี่ยวกับการคงอยู่กับองค์กร ซึ่งครอบคลุมความตั้งใจอยู่ต่อ ความภาคภูมิใจ ความผูกพันและความภักดี การแนะนำองค์กร และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงานระยะยาว การรักษาพนักงานกลุ่มนี้มีความสำคัญต่อองค์กร เนื่องจากพนักงานเจเนอเรชันซีเป็นแรงงานรุ่นใหม่ที่ให้ความสำคัญกับความยืดหยุ่น โอกาสในการเติบโต และการได้รับการยอมรับจากองค์กร Lin et al. (2022) พบว่า วัฒนธรรมการเรียนรู้ในองค์กรและสติในการทำงานสัมพันธ์กับความพึงพอใจในงานที่สูงขึ้นและความตั้งใจลาออกที่ลดลง สอดคล้องกับ Tirta & Enrika (2020) ที่พบว่า การให้รางวัล การยอมรับ และสมดุลชีวิตกับการทำงานส่งผลต่อการรักษาพนักงาน จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง Kgarimetsa & Naidoo (2024) พบว่า การยอมรับในผลงานของพนักงานและรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการรักษาพนักงานเจเนอเรชันซี ขณะที่ Salem (2025) พบว่า รูปแบบการทำงานที่สอดคล้องกับความต้องการของพนักงานเจเนอเรชันซี โดยเฉพาะการทำงานแบบผสมผสานและการทำงานที่ให้อิสระ มีผลต่อความตั้งใจคงอยู่กับองค์กร ดังนั้น การทบทวนวรรณกรรมจึงสนับสนุนกรอบแนวคิดการวิจัยที่ว่า รูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นและการยอมรับในผลงานของพนักงานมีอิทธิพลต่อการรักษาพนักงานเจเนอเรชันซีในองค์กรเอกชนจังหวัดปทุมธานี

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยเพื่อศึกษาอิทธิพลของปัจจัยด้านการยอมรับในผลงานและรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นที่มีต่อการรักษาพนักงานเจเนอเรชันซีในองค์กรเอกชนจังหวัดปทุมธานี โดยอ้างอิงกรอบแนวคิดหลักจาก Kgarimetsa & Naidoo (2024) ร่วมกับทฤษฎีสองปัจจัยของ Herzberg et al. (1959) และแนวคิดรูปแบบการทำงานยืดหยุ่นของ Allen et al. (2015) ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรสำคัญ ดังนี้ 1. ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ได้แก่ ปัจจัยด้านการยอมรับในผลงาน (Work Recognition) และปัจจัยด้านรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น (Flexible Working Arrangements) 2. ตัวแปรตาม (Dependent Variable) ได้แก่ การรักษาพนักงานเจเนอเรชันซี (Generation Z Employee Retention) ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม แสดงได้ดังภาพ 1

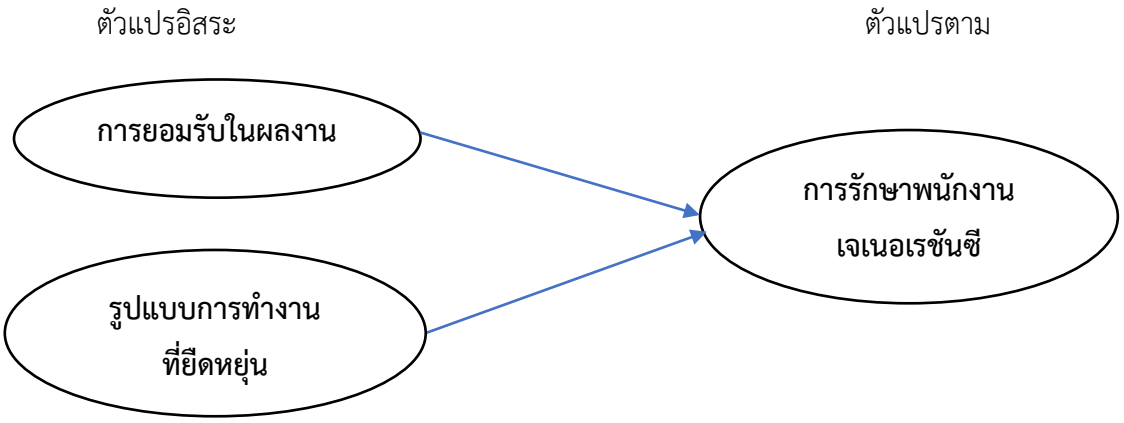

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พนักงานเจเนอเรชันซีที่เกิดระหว่าง พ.ศ. 2538 – 2553 และปฏิบัติงานในองค์กรเอกชนจังหวัดปทุมธานี ทั้งนี้ การศึกษาครั้งนี้คัดเลือกเฉพาะพนักงานที่มีอายุ 22 – 30 ปี ณ ช่วงเก็บข้อมูล และมีประสบการณ์ทำงานในองค์กรปัจจุบันไม่น้อยกว่า 6 เดือนเนื่องจากไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน ผู้วิจัยใช้สูตรของ Cochran (1977) เป็นแนวทางในการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยอาศัยค่าระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และค่าความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 ในการคำนวณ ได้จำนวนขั้นต่ำ 385 คน จากนั้นคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์คุณสมบัติที่กำหนด จำนวน 400 คน (Palinkas et al., 2015) กลุ่มตัวอย่างเป็นพนักงานเจเนอเรชันซีที่ปฏิบัติงานในองค์กรเอกชนในจังหวัดปทุมธานี ครอบคลุมภาคอุตสาหกรรมการผลิต ภาคธุรกิจบริการและวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs)

2. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบภาคตัดขวาง (Cross - Sectional) ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างในช่วงเวลาเดียวกัน เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ 2 ตัว ได้แก่ การยอมรับในผลงาน และรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นกับตัวแปรตามการรักษาพนักงานเจเนอเรชันซี ในองค์กรเอกชนจังหวัดปทุมธานี โดยอ้างอิงแนวคิดและกรอบการวิจัยจากงานของ Kgarimetsa & Naidoo (2024) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลยุทธ์การบริหารทรัพยากรมนุษย์กับการคงอยู่ของพนักงานรุ่นใหม่ โดยนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ทางสถิติเพื่ออธิบายระดับการรับรู้ ความสัมพันธ์ และอิทธิพลของตัวแปรอิสระที่มีต่อการรักษาพนักงานเจเนอเรชันซี

3. เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา อายุงาน และลักษณะงาน 2) ด้านการยอมรับในผลงาน (Employee Recognition) 3) ด้านรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น (Flexible Working Arrangement) 4) ด้านการรักษาพนักงาน (Employee Retention) โดยผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน และมีค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม (IOC) อยู่ระหว่าง 0.67 – 1.00 แสดงว่า เครื่องมือมีความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาเพียงพอ นอกจากนี้ยังทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างแต่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน พบค่า สัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach (1970) ของมาตรวัดทั้งสามด้านอยู่ระหว่าง 0.79 – 0.90 ซึ่งอยู่ในระดับยอมรับได้ถึงดีตามเกณฑ์ของ George & Mallery (2003)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างวันที่ 1 กันยายน – 30 ตุลาคม พ.ศ. 2568 รวม 60 วัน โดยประสานฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ขององค์กรเอกชนในจังหวัดปทุมธานีเพื่อเผยแพร่แบบสอบถามออนไลน์แก่พนักงานเจเนอเรชันซีภายในองค์กร

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมสถิติมาตรฐาน โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่

5.1 สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ใช้เพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) สำหรับอธิบายข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สำหรับอธิบายระดับความคิดเห็นต่อตัวแปรด้านการยอมรับในผลงาน รูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น และการรักษาพนักงานเจเนอเรชันซี

สำหรับการให้คะแนนและการตีความระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้วิธีแบ่งช่วงชั้น 5 ระดับ โดยคำนวณอันตรภาคชั้นตามสูตรที่กำหนด คือ (ค่าคะแนนสูงสุด – ค่าคะแนนต่ำสุด) ÷ จำนวนระดับ ซึ่งในกรณีมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าอันตรภาคชั้นเท่ากับ 0.80 และนำไปใช้เป็นเกณฑ์ในการแปลผลระดับความคิดเห็น เพื่อให้การวิเคราะห์และการนำเสนอผลการวิจัยมีความชัดเจนและเป็นระบบ

$$\text{อันตรภาคชั้น} = \frac{\text{ค่าสูงสุด} - \text{ค่าต่ำสุด}}{\text{จำนวนชั้น}} = \frac{5-1}{5} = 0.80$$

จึงได้ ช่วงชั้น สำหรับการแปลผลดังนี้

4.21 – 5.00 = เห็นด้วยมากที่สุด

3.41 – 4.20 = เห็นด้วยมาก

2.61 – 3.40 = เห็นด้วยปานกลาง

1.81 – 2.60 = เห็นด้วยน้อย

1.00 – 1.80 = เห็นด้วยน้อยที่สุด

5.2 สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้เพื่อทดสอบความสัมพันธ์และวิเคราะห์อิทธิพลของตัวแปรตามกรอบแนวคิดการวิจัย โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ประกอบด้วย การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเส้นระหว่างตัวแปรอิสระ (การยอมรับในผลงาน และรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น) กับตัวแปรตาม (การรักษาพนักงานเจเนอเรชันซี) รวมถึงตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระเพื่อป้องกันปัญหาภาวะร่วมเส้นตรงพหุ (Multicollinearity) และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) โดยวิธี Enter เพื่อทดสอบอำนาจในการพยากรณ์และวิเคราะห์อิทธิพลของตัวแปรอิสระทั้งสองปัจจัยที่มีต่อการรักษาพนักงานเจเนอเรชันซี

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากกลุ่มตัวอย่างพนักงานเจเนอเรชันซีในองค์กรเอกชนจังหวัดปทุมธานี จำนวน 400 คน พบว่า เพศหญิง ร้อยละ 56.0 และเพศชายร้อยละ 44.0 อายุระหว่าง 22 – 26 ปี ร้อยละ 62.5 อายุ 27 – 30 ปี ร้อยละ 37.5 ระดับการศึกษาปริญญาตรีร้อยละ 73.0 อายุงานไม่เกิน 3 ปี ร้อยละ 68.0 และลักษณะงานส่วนใหญ่เป็นพนักงานประจำฝ่ายปฏิบัติการและบริการ

2. ผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาระดับการยอมรับในผลงานและรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นของพนักงานเจเนอเรชันซีในองค์กรเอกชนจังหวัดปทุมธานี ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานแสดงในตาราง 1

ตาราง 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการยอมรับในผลงาน และรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นของพนักงานเจเนอเรชันซี

ตัวแปร	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับความคิดเห็น
1. การยอมรับในผลงาน			
1.1 ผู้บังคับบัญชาให้คำชมเชยเมื่อพนักงานปฏิบัติงานได้ดี	4.25	0.56	เห็นด้วยมากที่สุด
1.2 ผลการปฏิบัติงานที่โดดเด่นได้รับการยอมรับ	4.16	0.61	เห็นด้วยมาก
1.3 องค์กรเปิดโอกาสให้พนักงานนำเสนอผลงานต่อผู้บริหาร	4.12	0.58	เห็นด้วยมาก
1.4 องค์กรมอบรางวัลหรือประกาศนียบัตรเพื่อยกย่องผลการปฏิบัติงานที่เป็นเลิศ	4.19	0.63	เห็นด้วยมาก
ค่าเฉลี่ยโดยรวม	**4.18**	**0.52**	**เห็นด้วยมาก**
2. รูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น			
2.1 สามารถปรับเวลาการทำงานได้อย่างยืดหยุ่น	4.32	0.48	เห็นด้วยมากที่สุด
2.2 ได้รับอนุญาตให้ปฏิบัติงานจากที่บ้านในบางวัน	4.26	0.51	เห็นด้วยมากที่สุด
2.3 องค์กรสนับสนุนรูปแบบการทำงานแบบผสมผสาน (Hybrid Working)	4.18	0.54	เห็นด้วยมาก
2.4 องค์กรมีนโยบายการลางานที่ยืดหยุ่นตามความจำเป็น	4.17	0.58	เห็นด้วยมาก
ค่าเฉลี่ยโดยรวม	**4.23**	**0.49**	**เห็นด้วยมากที่สุด**

จากตาราง 1 การยอมรับในผลงานมีค่าเฉลี่ยรวม ($\bar{x}$ = 4.18, S.D. = 0.52) อยู่ในระดับเห็นด้วยมาก และรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นมีค่าเฉลี่ยรวม ($\bar{x}$ = 4.23, S.D. = 0.49) อยู่ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด ตามเกณฑ์การแปลผลที่กำหนดไว้

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาระดับการรักษาพนักงานของพนักงานเจเนอเรชันซีในองค์กรเอกชนจังหวัดปทุมธานี ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัวแปรการรักษาพนักงาน (Employee Retention) แสดงในตาราง 2

ตาราง 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัวแปรการรักษาพนักงาน

ตัวแปรการรักษาพนักงานเจเนอเรชันซี	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับความคิดเห็น
1. มีความตั้งใจที่จะปฏิบัติงานกับองค์กรแห่งนี้ในระยะยาว	4.15	0.53	เห็นด้วยมาก
2. รู้สึกภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งขององค์กร	4.12	0.55	เห็นด้วยมาก
3. มีความผูกพันและความภักดีต่อองค์กร	4.10	0.57	เห็นด้วยมาก
4. แนะนำเพื่อนหรือคนรู้จักให้มาปฏิบัติงานกับองค์กรแห่งนี้	3.98	0.61	เห็นด้วยมาก
5. รู้สึกว่าสภาพแวดล้อมและบรรยากาศในการทำงานเอื้อต่อการปฏิบัติงานกับองค์กรในระยะยาว	4.00	0.58	เห็นด้วยมาก
ค่าเฉลี่ยโดยรวม	**4.07**	**0.55**	**เห็นด้วยมาก**

จากตาราง 2 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัวแปร การรักษาพนักงาน พบว่า มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ($\bar{x}$ = 4.07, S.D. = 0.55) โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ความตั้งใจที่จะปฏิบัติงานกับองค์กรในระยะยาว ($\bar{x}$ = 4.15, S.D. = 0.53) รองลงมาคือ ความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งขององค์กร ($\bar{x}$ = 4.12, S.D. = 0.55)

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของปัจจัยด้านการยอมรับในผลงานและรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นที่ส่งผลต่อการรักษาพนักงานเจเนอเรชันซีในองค์กรเอกชน จังหวัดปทุมธานี ด้วยวิธีการวิเคราะห์ทางสถิติ การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson’s Correlation Coefficient) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม รวมถึงตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระด้วยกันเอง เพื่อป้องกันปัญหาภาวะร่วมเส้นตรงพหุ (Multicollinearity) แสดงในตาราง 3

ตาราง 3 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และเมทริกซ์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient Matrix) (n = 400)

ตัวแปร	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	1	2	3
1. การยอมรับในผลงาน	4.18	0.52	1		
2. รูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น	4.23	0.49	.421**	1	
3. การรักษาพนักงานเจเนอเรชันซี	4.07	0.55	.485**	.564**	1

หมายเหตุ: ** p < .01

จากตาราง 3 ผลการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน พบว่า ตัวแปรพยากรณ์ทุกตัวมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการรักษาพนักงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ p < .01 เมื่อพิจารณาขนาดของความสัมพันธ์ พบว่า รูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการรักษาพนักงานในระดับปานกลาง (r = .564) และการยอมรับในผลงานมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับปานกลางเช่นกัน (r = .485) โดยรูปแบบการทำงาน

ที่ยืดหยุ่นมีขนาดความสัมพันธ์สูงกว่า นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระทั้งสองมีค่า r = .421 ซึ่งไม่เกินเกณฑ์ .80 และมีค่า VIF เท่ากับ 1.22 จึงสรุปได้ว่า ตัวแปรอิสระไม่มีความสัมพันธ์กันสูงเกินไปจนเกิดปัญหาภาวะร่วมเส้นตรงพหุ (Multicollinearity) ผู้วิจัยจึงนำตัวแปรทั้งหมดเข้าสู่การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) ด้วยวิธี Enterเพื่อประเมินอำนาจการพยากรณ์และน้ำหนักอิทธิพลของแต่ละปัจจัย โดยผลการวิเคราะห์แสดงในตาราง 4

ตาราง 4 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ

ตัวแปร	β	t	p
การยอมรับในผลงาน	.301	6.977	< .001
รูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น	.437	10.141	< .001

หมายเหตุ: R^2 = .3926

ตัวแปรอิสระทั้งสองสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของการรักษาพนักงานเจเนอเรชันซีได้ร้อยละ 39.26 (R^2 = .3926)

จากตาราง 4 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณด้วยวิธี Enter พบว่า การยอมรับในผลงานและรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความคิดเห็นต่อการคงอยู่กับองค์กรของพนักงานเจเนอเรชันซีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (p < .001) โดยสามารถเขียนสมการถดถอยมาตรฐานได้ดังนี้

$$\widehat{Z_Y} = .301Z_{X_1} + .437Z_{X_2}$$

เมื่อ Z_Y คือ คะแนนมาตรฐานของการรักษาพนักงานเจเนอเรชันซี, Z_X_1 คือ คะแนนมาตรฐานของการยอมรับในผลงาน และ Z_X_2 คือ คะแนนมาตรฐานของรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น เมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยมาตรฐานของแต่ละปัจจัย พบว่า การยอมรับในผลงานมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความคิดเห็นต่อการคงอยู่กับองค์กรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (β = .301, t = 6.977, p < .001) ขณะที่รูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความคิดเห็นต่อการคงอยู่กับองค์กรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเช่นกัน (β = .437, t = 10.141, p < .001) โดยรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นมีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยมาตรฐานสูงกว่าการยอมรับในผลงาน แสดงให้เห็นว่าภายใต้แบบจำลองที่ศึกษา รูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นมีขนาดความสัมพันธ์เชิงสถิติกับความคิดเห็นต่อการคงอยู่กับองค์กรสูงกว่าการยอมรับในผลงาน เมื่อควบคุมตัวแปรอิสระอีกตัวหนึ่งในแบบจำลอง

อภิปรายผลการวิจัย

ปัจจัยด้านการยอมรับในผลงานและรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นที่มีผลต่อการรักษาพนักงานเจเนอเรชันซีในองค์กรเอกชนจังหวัดปทุมธานี อธิบายผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาระดับการยอมรับในผลงานและรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นของพนักงานเจเนอเรชันซีในองค์กรเอกชนจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า การยอมรับในผลงานอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก ส่วนรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นอยู่ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด โดยรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นมีค่าเฉลี่ยสูงกว่า

การยอมรับในผลงาน สะท้อนให้เห็นว่าพนักงานเจเนอเรชันซีรับรู้ว่าองค์กรเปิดโอกาสให้มีความยืดหยุ่นในการบริหารเวลา สถานที่ และวิธีการทำงานในระดับสูง ควบคู่กับการได้รับการยอมรับในผลงานจากผู้บังคับบัญชาและองค์กร ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของแรงงานรุ่นใหม่ที่เติบโตในยุคดิจิทัลและให้ความสำคัญกับอิสระในการปฏิบัติงาน ผลการวิจัยสอดคล้องกับบริบทการศึกษาของ Kgarimetsa & Naidoo (2024) ที่พบว่า การยอมรับในผลงานและรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นเป็นปัจจัยที่สัมพันธ์ทางบวกกับการคงอยู่ของพนักงานเจเนอเรชันซี รวมถึงสอดคล้องกับ Salem (2025) ที่พบว่า การทำงานแบบผสมผสาน (Hybrid Work) การทำงานทางไกล (Remote Work) และการทำงานแบบยืดหยุ่นเวลา (Flexible Hours) มีผลทางบวกต่อความตั้งใจคงอยู่ของพนักงานเจเนอเรชันซี เนื่องจากสอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของคนรุ่นใหม่ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีสองปัจจัยของ Herzberg et al. (1959) โดยการยอมรับในผลงานสอดคล้องกับปัจจัยจูงใจ (Motivator Factors) ขณะที่รูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นสอดคล้องกับปัจจัยสุขอนามัย (Hygiene Factors) ซึ่งช่วยอธิบายการรับรู้ของพนักงานต่อสภาพแวดล้อมในการทำงาน ทั้งนี้ การอ้างอิงทฤษฎีดังกล่าวเป็นการอธิบายผลการวิจัยในเชิงแนวคิดเท่านั้น

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาระดับการรักษาพนักงานของพนักงานเจเนอเรชันซีในองค์กรเอกชนจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า พนักงานเจเนอเรชันซีมีความคิดเห็นต่อการคงอยู่กับองค์กรในระดับเห็นด้วยมาก ทั้งนี้ ผลดังกล่าวเป็นความคิดเห็นที่ผู้ตอบประเมินตนเองเกี่ยวกับการคงอยู่กับองค์กร และมิใช่ข้อมูลการคงอยู่หรือการลาออกที่เกิดขึ้นจริง อย่างไรก็ตาม แนวคิดด้านการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ระบุว่า ความตั้งใจที่จะอยู่กับองค์กร (Intention to Stay) เป็นตัวบ่งชี้สำคัญที่สะท้อนผลลัพธ์จากการรับรู้เชิงบวกต่อสภาพแวดล้อมการทำงาน การบริหารจัดการ และนโยบายองค์กร ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Shayrine & Venugopal (2023) ที่พบว่าการยอมรับในความสามารถและผลงานของพนักงานมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความตั้งใจที่จะคงอยู่ในองค์กร ในบริบทของจังหวัดปทุมธานี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีองค์กรเอกชนและสถานประกอบการจำนวนมาก ทั้งในภาคอุตสาหกรรม การผลิต และภาคบริการ การแข่งขันในการดึงดูดและรักษาแรงงานเจเนอเรชันซีจึงมีความเข้มข้น องค์กรที่สามารถสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่ตอบโจทย์ความคาดหวังของพนักงานรุ่นใหม่ ย่อมส่งผลให้พนักงานมีความคิดเห็นเชิงบวกต่อการคงอยู่กับองค์กรในระยะยาว

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อวิเคราะห์อิทธิพลของปัจจัยด้านการยอมรับในผลงานและรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นที่มีต่อการรักษาพนักงานเจเนอเรชันซีในองค์กรเอกชนจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า การยอมรับในผลงานและรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความคิดเห็นต่อการคงอยู่กับองค์กรของพนักงานเจเนอเรชันซี โดยรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นมีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยมาตรฐานสูงกว่าการยอมรับในผลงานทั้งนี้ อาจอธิบายได้ว่าความยืดหยุ่นในการทำงานตอบสนองต่อบริบทชีวิตของพนักงานเจเนอเรชันซีได้โดยตรง ไม่ว่าจะเป็นการบริหารเวลา การลดความตึงเครียดจากการเดินทาง การผสมผสานชีวิตส่วนตัวกับการทำงาน และการใช้เทคโนโลยีในการทำงาน ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีผลต่อการตัดสินใจว่าจะอยู่หรือจะออกจากองค์กร และอาจมีน้ำหนักต่อการตัดสินใจมากกว่าการได้รับการยอมรับในผลงาน ผลดังกล่าวสอดคล้องกับข้อสรุปจากการทบทวนงานวิจัยของ Allen et al. (2015) ที่ชี้ว่าการทำงานทางไกลสัมพันธ์กับความพึงพอใจในงานที่สูงขึ้นและความตั้งใจลาออกที่ลดลง และสอดคล้องกับ Dabić et al. (2023) ที่เสนอว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์ในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องอาศัยรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่นเพื่อความยั่งยืนขององค์กร นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับข้อเสนอเชิงแนวคิดของ Schroth (2019) ที่ระบุว่าความยืดหยุ่นเป็นความคาดหวังสำคัญของพนักงานเจเนอเรชันซีที่องค์กรต้องตอบสนองเพื่อรักษาบุคลากรกลุ่มนี้ และสอดคล้องกับ Bhatt et al. (2022) ที่พบว่าปัจจัยสุขอนามัยมีความสำคัญต่อพนักงานรุ่นใหม่มากกว่าปัจจัยจูงใจ

ผลการศึกษานี้ให้หลักฐานเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการยอมรับในผลงาน รูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น และความคิดเห็นต่อการคงอยู่กับองค์กรของพนักงานเจเนอเรชันซีในกลุ่มตัวอย่าง ทั้งนี้ การศึกษาแบบภาคตัดขวางยังไม่สามารถยืนยันความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล หรือกลไกผ่านความพึงพอใจและความผูกพันต่อองค์กรได้

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

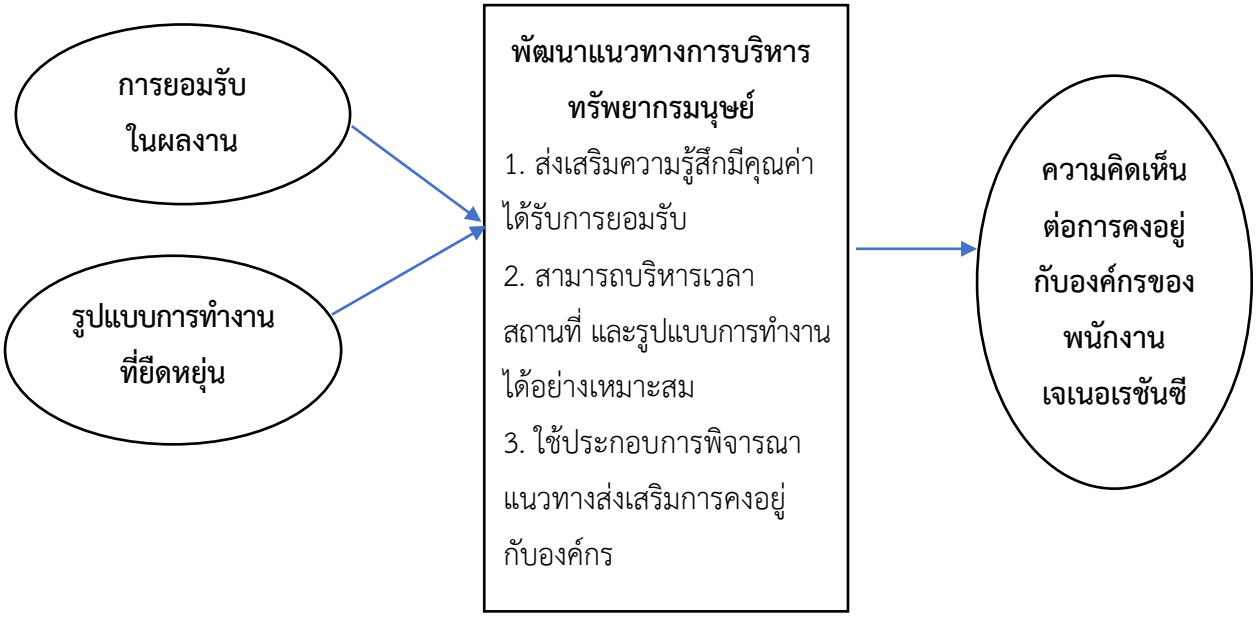

ภาพ 2 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

ข้อค้นพบจากการวิจัยเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาแนวทางบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ให้ความสำคัญกับการยอมรับในผลงานและรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น ภายใต้บริบทของพนักงานเจเนอเรชันซีที่ศึกษา การนำแนวทางดังกล่าวไปใช้ควรพิจารณาความเหมาะสมกับลักษณะงาน และติดตามผลต่อการคงอยู่ของพนักงานที่เกิดขึ้นจริง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. องค์กรเอกชนควรส่งเสริมรูปแบบการทำงานที่ยืดหยุ่น เช่น การปรับเวลาเข้างาน การทำงานแบบผสมผสาน หรือการทำงานจากที่บ้าน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของพนักงานเจเนอเรชันซี

2. องค์กรควรพัฒนาระบบการยอมรับในผลงานของพนักงานอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การชื่นชม การให้รางวัล หรือการประกาศเกียรติคุณ เพื่อสร้างแรงจูงใจและความผูกพันต่อองค์กร

3. ฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ควรนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายการรักษาพนักงานรุ่นใหม่ โดยควรติดตามและประเมินผลของนโยบายต่อการคงอยู่และการลาออกที่เกิดขึ้นจริงต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรศึกษากลุ่มตัวอย่างในจังหวัดอื่นหรือภูมิภาคอื่น เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของปัจจัยที่มีผลต่อการรักษาพนักงานเจเนอเรชันซี

2. ควรเพิ่มตัวแปรอื่นที่อาจส่งผลต่อการรักษาพนักงาน เช่น ภาวะผู้นำ ค่าตอบแทน ความก้าวหน้าในอาชีพ หรือวัฒนธรรมองค์กร

3. ควรใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพร่วมด้วย เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับความต้องการและแรงจูงใจของพนักงานเจเนอเรชันซี

เอกสารอ้างอิง

Allen, T. D., Golden, T. D., &Shockley, K. M. (2015). How effective is telecommuting? Assessing the status of our scientific findings. *Psychological Science in the Public Interest, 16*(2), 40 – 68. https://doi.org/10.1177/1529100615593273

Bhatt, N., Chitranshi, J., &Mehta, M. (2022). Testing Herzberg's two factor theory on millennials. *Cardiometry, 22,* 231 – 236. https://doi.org/10.18137/cardiometry.2022.22.231236

Böhlich, S. & Axmann, R. (2020). *Generation Z: A comparative study of the expectations of Gen Z and the perception of employers* (IUBH Discussion Papers – Human Resources, No. 1/2020). IUBH Internationale Hochschule. https://hdl.handle.net/10419/216780

Cochran, W. G. (1977). *Sampling techniques* (3rd ed.). John Wiley & Sons.

Cronbach, L. J. (1970). *Essentials of psychological testing* (3rd ed.). Harper & Row.

Dabić, M., Maley, J. F., Švarc, J., &Poček, J. (2023). Future of digital work: Challenges for sustainable human resources management. *Journal of Innovation & Knowledge, 8*(2), Article 100353. https://doi.org/10.1016/j.jik.2023.100353

George, D. & Mallery, P. (2003). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference, 11.0 update* (4th ed.). Allyn and Bacon.

Herzberg, F., Mausner, B., &Snyderman, B. B. (1959). *The motivation to work* (2nd ed.). John Wiley & Sons.

Kgarimetsa, T. S. & Naidoo, C. (2024). Effect of employee recognition and flexible working arrangement on Generation Z retention. *SA Journal of Human Resource Management, 22,* Article a2770. https://doi.org/10.4102/sajhrm.v22i0.2770

Lin, C.-Y., Huang, C.-K., Li, H.-X., Chang, T.-W., &Hsu, Y.-C. (2022). Will they stay or leave? Interplay of organizational learning culture and workplace mindfulness on job satisfaction and turnover intentions. *Public Personnel Management, 51*(1), 24 – 47. https://doi.org/10.1177/0091026021991581

Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review, 50*(4), 370 – 396. https://doi.org/10.1037/h0054346

Palinkas, L. A., Horwitz, S. M., Green, C. A., Wisdom, J. P., Duan, N., &Hoagwood, K. (2015). Purposeful sampling for qualitative data collection and analysis in mixed method implementation research. *Administration and Policy in Mental Health and Mental Health Services Research, 42*(5), 533 – 544. https://doi.org/10.1007/s10488-013-0528-y

Salem, M. R. M. (2025). Designing future - ready workplaces: How Gen Z's preferred work type influence retention intention; mediating role of perceived autonomy in Malaysian SMEs. *Future Business Journal, 11,* Article 211. https://doi.org/10.1186/s43093-025-00643-2

Sánchez-Hernández, M. I., González-López, Ó. R., Buenadicha-Mateos, M., &Tato-Jiménez, J. L. (2019). Work - life balance in great companies and pending issues for engaging new generations at work. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 16*(24), Article 5122. https://doi.org/10.3390/ijerph16245122

Schroth, H. (2019). Are you ready for Gen Z in the workplace?. *California Management Review, 61*(3), 5 – 18. https://doi.org/10.1177/0008125619841006

Shayrine, H. & Venugopal, P. (2023). The impact of talent recognition on the intention to stay in work context: Empirical overview. *International Journal of Professional Business Review, 8*(5), Article e01839. https://doi.org/10.26668/businessreview/2023.v8i5.1839

Tirta, A. H. & Enrika, A. (2020). Understanding the impact of reward and recognition, work life balance, on employee retention with job satisfaction as mediating variable on millennials in Indonesia. *Journal of Business and Retail Management Research, 14*(3), 88 – 99. https://doi.org/10.24052/JBRMR/V14IS03/ART-09

จากโลกทัศน์แบบวิญญาณนิยมสู่การออกแบบอย่างยั่งยืน: การแปลความหมายงานหัตถกรรมเปลือกไม้เบิร์ชและลวดลายดั้งเดิมของชาวโอโรเชนสู่ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมของพิพิธภัณฑ์

From Animistic Worldview to Sustainable Design: Translating Oroqen Birch - Bark Craftsmanship and Traditional Motifs into Museum Cultural Products

Jiang Yufan,[*] พงศ์เดช ไชยคุตร,[**] และภูวษา เรืองชีวิน[***]

Jiang Yufan, Pongdej Chaiyakut, and Puvasa Ruangchewin

Received: May 28, 2026 Revised: July 13, 2026 Accepted: August 10, 2026

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มุ่งตรวจสอบว่าความเข้าใจเกี่ยวกับป่าบนฐานโลกทัศน์แบบวิญญาณนิยมของชาวโอโรเชนสามารถให้แนวทางแก่การออกแบบอย่างยั่งยืนได้อย่างไร และงานหัตถกรรมเปลือกไม้เบิร์ช ลวดลาย Nanchuoluo และลวดลายเขากวางจะสามารถแปลความหมายสู่ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมของพิพิธภัณฑ์ได้อย่างไร โดยไม่ถูกลดทอนให้เป็นเพียงสัญลักษณ์ชาติพันธุ์เพื่อการตกแต่ง งานวิจัยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1. ระบุนัยของโลกทัศน์ชาวโอโรเชนต่อการออกแบบอย่างยั่งยืน 2. ตรวจสอบความแท้จริงเชิงวัสดุ เชิงพิธีกรรม – อารมณ์ และเชิงนิเวศของงานหัตถกรรมและลวดลายที่คัดเลือก และ 3. สร้างแบบจำลองการแปลความหมายที่มุ่งเน้นพิพิธภัณฑ์โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพด้านการออกแบบที่อาศัยความเข้าใจเชิงชาติพันธุ์วรรณนา งานวิจัยนี้บูรณาการเอกสาร ข้อมูลภาคสนามจากชุมชนและสถาบันวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับชาวโอโรเชนในเขตมองโกเลียในและมณฑลเฮยหลงเจียง คำบอกเล่าของผู้สืบทอดมรดก และการวิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์และความหมาย แทนที่จะทดสอบความชอบของตลาด งานวิจัยมองผลิตภัณฑ์พิพิธภัณฑ์เป็นสื่อกลางเชิงการตีความที่เชื่อมโยงผลิตภัณฑ์ กระบวนการหัตถกรรม ชุมชนต้นทาง ความรู้จากนิทรรศการ และการเรียนรู้ของผู้เข้าชม

ผลการวิเคราะห์ชี้ว่าโลกทัศน์แบบวิญญาณนิยมเน้นการเคารพธรรมชาติที่มีชีวิต การใช้วัสดุอย่างพอประมาณ การผลิตที่รบกวนธรรมชาติน้อย และการอยู่ร่วมกับสภาพแวดล้อมภูเขา – ป่า เปลือกไม้เบิร์ชสื่อถึงความแท้จริงเชิง

[*] คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Faculty of Fine and Applied Arts, Burapha University

First Author: 964684738@qq.com

[**] คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Faculty of Fine and Applied Arts, Burapha University

[***] คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Faculty of Fine and Applied Arts, Burapha University

Corresponding Author: pongdej.ch@buu.ac.th

วัสดุ ลวดลาย Nanchuoluo มีความหมายเชิงพิธีกรรมและอารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับสตรี การอวยพร และการแต่งงาน ขณะที่ลวดลายเขากวางสะท้อนความทรงจำทางนิเวศและการเคารพต่อสัตว์ป่า แบบจำลองห้ามิติที่ได้ ได้แก่ ความแท้จริงทางวัฒนธรรม วัสดุเชิงนิเวศ ความหมายของลวดลาย เรื่องเล่าของพิพิธภัณฑ์ และประสบการณ์ของผู้เข้าชม ช่วยชี้แนวทางให้นักออกแบบและพิพิธภัณฑ์ก้าวจากการหยิบยืมลวดลายไปสู่การตีความมรดกที่รับผิดชอบต่อวัฒนธรรม ส่งเสริมการเรียนรู้ และเชื่อมโยงกับชุมชน ทั้งยังเป็นกรอบปฏิบัติสำหรับการคงไว้ซึ่งความหมายทางวัฒนธรรม ควบคู่กับการพัฒนาผลิตภัณฑ์พิพิธภัณฑ์อย่างยั่งยืนและมีจริยธรรม

คำสำคัญ: การออกแบบอย่างยั่งยืน, งานหัตถกรรมเปลือกไม้เบิร์ช, ชาวโอโรเชน, ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมของพิพิธภัณฑ์, โลกทัศน์แบบวิญญาณนิยม

Abstract

This study examines how the Oroqen animistic understanding of the forest can inform sustainable design, and how birch-bark craftsmanship, the Nanchuoluo pattern, and antler motifs can be translated into museum cultural products without reducing them to decorative ethnic symbols. This study pursues three objectives: to identify the sustainable-design implications of the Oroqen worldview; to examine the material, ritual-emotional, and ecological authenticity of the selected craft and motifs; and to construct a museum-oriented translation model. Using ethnographically informed qualitative research design, the study integrates literature, field materials from Oroqen-related communities and cultural institutions in Inner Mongolia and Heilongjiang, heritage-bearer accounts, and symbolic-semantic analysis. Rather than testing market preferences, it treats museum products as interpretive media linking products, craft processes, source communities, exhibition knowledge, and visitor learning.

The analysis suggests that the animistic worldview foregrounds respect for living nature, material restraint, low-intervention making, and coexistence with mountain-forest environments. Birch bark conveys material authenticity; Nanchuoluo carries ritual-emotional meanings related to women, blessing, and marriage; and antler motifs express ecological memory and respect for forest animals. The resulting five-dimensional model—cultural authenticity, ecological materials, motif semantics, museum narrative, and audience experience—guides designers and museums from motif extraction toward culturally responsible, educational, and community-connected heritage interpretation. It provides a practical framework for preserving cultural meaning while supporting sustainable and ethical museum-product development.

Keywords: Sustainable Design, Birch - Bark Craftsmanship, Oroqen, Museum Cultural Products, Animistic Worldview

Introduction

The Oroqen are a small ethnic community concentrated in Inner Mongolia and Heilongjiang whose forest-based lifeways were historically shaped by hunting, seasonal mobility, birch-bark use, and shamanic/animistic belief. As the living source community and primary knowledge holders of the craft and motifs examined here, Oroqen people should not be treated solely as a visual reference for design. Their cultural transmission has been reshaped by settlement, social transformation, and reduced opportunities to practise forest - based lifeways (Lundberg & Zhou, 2009). Ethnographic descriptions indicate that their ontology understands animals, plants, mountains, rivers, fire, wind, snow, the sun, and the moon as spiritually significant relations rather than passive resources (Zhang & Zhang, 2019). This relational worldview frames nature as an ecological and ethical relationship requiring respect, restraint, and ritual awareness.

Birch-bark craftsmanship is a characteristic form of Oroqen material culture (Figure 1). It includes containers, baskets, boats, storage tools and decorative objects, and has been recognised as an item of national-level intangible cultural heritage (ICH) in China (Zhang & Xie, 2016), because it combines practical functions, ecological material knowledge and ethnic visual identity. Oroqen motifs, notably the Nanchuoluo pattern (a stylised wild - lily motif whose name is interpreted in oral accounts as “the most beautiful flower”) and antler motifs, are connected to women's life experiences, animal imagery, and forest ecology. They are not merely visual ornaments but carry blessings, ecological memories, and social values.

Figure 1: Oroqen craftsperson making a birch - bark box (Source: Photographed by the researcher)

In many contemporary cultural and creative products, ethnic cultural elements are used primarily at the level of visual borrowing. Motifs appear on stationery, textiles, packaging, and accessories, yet their original cultural meanings are not always communicated. This can weaken the connection between product form and the mountain–forest lifeworld from which Oroqen birch-bark craft, Nanchuoluo patterns, and antler motifs emerged. Museum cultural products offer one setting in which this gap can be addressed because museums can connect products with collections,

craft processes, oral histories, and interpretive materials. However, design translation should not simply extract ethnic patterns; it should clarify the cultural meanings, ecological relationships, and source-community connections that are being preserved and communicated.

Therefore, this study examines Oroqen birch-bark craftsmanship and traditional motifs as resources for sustainable museum-product design. In this article, sustainable design means material restraint, ecological accountability, and community continuity; cultural authenticity means maintaining traceable relations among the source community, craft process, motif meaning, and use context. The study has three objectives: 1. to identify the sustainable-design implications of the Oroqen animistic worldview; 2. to examine the material, ritual-emotional, and ecological authenticity of birch-bark craftsmanship, the Nanchuoluo pattern, and antler motifs; and 3. to build a museum-oriented design translation model linking cultural origin, ecological materials, motif semantics, museum narrative, and audience experience. It thereby moves beyond simple pattern extraction toward a responsible approach to heritage-based design.

Methods

1. Research Design

This study employed an ethnographically informed qualitative research design to explore how Oroqen cultural meanings can be translated into museum cultural products while preserving cultural authenticity and sustainability. Data interpretation used iterative thematic analysis and triangulation across field observation, heritage-bearer accounts, visual materials, and literature.

2. Literature Analysis

Relevant literature was reviewed to locate the study within four intersecting bodies of work. First, research on Oroqen forest culture, ecological adaptation, and heritage transmission identified the social and cultural conditions in which birch-bark knowledge is maintained or threatened (Zhang & Xie, 2016; Zhang & Zhang, 2019; Lundberg & Zhou, 2009. Second, sustainable - design and ICH scholarship informed the treatment of material restraint, creative inheritance, and living heritage (Lin, 2007; Liu & Pan, 2023; UNESCO, 2003; Yan & Li, 2023). Third, community-informed museum scholarship guided attention to sustained community partnership and shared authority in design (Callahan Schreiber et al., 2024); these principles were extended here to source-community co-interpretation and benefit-sharing. Finally, research on authenticity, visitor experience, and interactive storytelling informed museum narrative and audience learning (Jones, 2010; Nikolakopoulou et al., 2022; Ruan et al., 2025).

3. Field Materials and Documentation

Field materials were collected from Oroqen-related communities and cultural institutions in the Oroqen Autonomous Banner of Inner Mongolia and in Tahe, Huma, and Jiayin counties of Heilongjiang Province between March and September 2025. The fieldwork included visits to museums, craft spaces, cultural exhibition sites, and heritage-related community settings, focusing on birch-bark craft objects, craft demonstrations, museum displays, traditional motifs, exhibition labels, explanatory texts, and the communication of Oroqen cultural meanings. Observational notes and photographs were used to document material practices, motif forms, and museum communication contexts, including birch-bark processing techniques, the visual and cultural characteristics of the Nanchuoluo pattern and antler motifs, and the ways cultural objects were interpreted through display narratives, labels, and educational explanations. These materials were subsequently compared with interview and literature-based evidence to support the interpretation of design translation.

4. Heritage - Bearer Interview Analysis

Interview materials came from two purposively selected representative heritage bearers: Zhang Yuxia, a provincial-level representative inheritor of birch-bark craftsmanship in Heilongjiang Province, and Guo Baolin, a national-level representative inheritor of Oroqen birch-bark boat-making.

Sampling was purposive, guided by their recognised heritage status at provincial and national levels, respectively, their complementary expertise, and their availability for repeated process observation, rather than by statistical or regional representativeness. The two cases should therefore be read as analytically complementary examples rather than as representing all Oroqen craft communities. Zhang Yuxia's materials focused on bark selection and box-making techniques, whereas Guo Baolin's materials documented boat construction, including bark preparation, joining, sealing, and waterproofing. Observations, demonstrations, oral explanations, process documentation, and visual records were analysed as technical and cultural evidence of relationships among materials, forest life, and craft traditions.

5. Symbolic - Semantic Analysis

The symbolic-semantic analysis followed a two-stage thematic coding procedure. Fieldnotes, photographs, oral explanations, and documents were first open-coded; codes were then clustered into material practice, ritual-emotional meaning, ecological relation, museum interpretation, and cultural transmission. The Nanchuoluo pattern and antler motifs were selected purposively because they recur in craft documentation and represent complementary gendered and ritual meanings, and ecological relationships. Drawing on semiotic and design-semantics perspectives, the analysis

examined visual form, cultural meaning, and the conditions under which a motif could be used in museum products without being detached from its source context (Hall, 1997; Krippendorff, 2006).

6. Model Construction

Based on literature, fieldwork, interviews, and symbolic-semantic analysis, this study developed a museum - oriented design translation model. Three cultural resources (birch - bark craftsmanship, the Nanchuoluo pattern, and antler motifs) were analysed to identify five shared translation dimensions: cultural authenticity, ecological materials, motif semantics, museum narrative, and audience experience. The model consists of three levels: the Oroqen animistic worldview as the cultural foundation, the three cultural resources as heritage carriers, and the design translation of museum cultural products. It links cultural meanings with museum interpretation and visitor engagement.

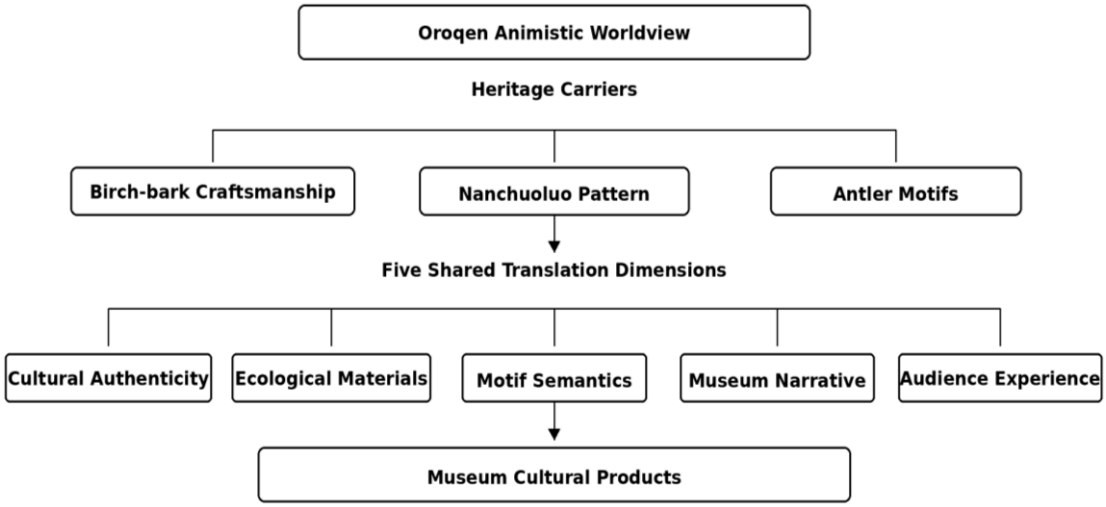

Figure 2: Analytical framework for museum - oriented design translation (Source: Constructed by the researcher)

Results

1. Sustainable Design Implications of The Oroqen Animistic Worldview

The field materials suggest that the Oroqen animistic worldview can be interpreted as offering principles relevant to contemporary sustainable design thinking. In museum observations and oral explanations, mountains, forests, animals, plants, water, fire, wind, snow, the sun and the moon were not described as background scenery, but as living relations that people must respect. This relational view changes the starting point of design: the object is not isolated from its source environment, and design responsibility begins with recognising that wider living network.

A second finding concerns material restraint. Field records from craft demonstrations showed that birch bark, wood, hide and antler were selected according to thickness, flexibility,

grain direction, weight and use, rather than according to a fixed decorative scheme. This material judgement differs from mass-production logic, in which materials are treated as replaceable inputs. In Oroqen craft practice, sustainable value appears through choosing carefully, making skillfully, repairing when possible, using local knowledge and avoiding unnecessary waste.

2. Cultural Authenticity of Birch - Bark Craftsmanship, Nanchuoluo Patterns, and Antler Motifs

2.1 Birch - Bark Craftsmanship

The three selected cultural resources reveal different but connected forms of cultural authenticity. Birch-bark craftsmanship is mainly grounded in material and process. Its authenticity comes from the relationship between bark, forest life, hand-making, material texture and practical use, rather than from imitating an old visual style by machine. Field photographs also show that colour variation, knots, cracks and layered textures were kept visible in the finished objects. These traces function as material evidence, not as defects to be removed.

Zhang Yuxia (Figure 3), an inheritor of birch-bark craftsmanship, explained during the box-making demonstration that bark cannot be used indiscriminately: the body, base and lid require different pieces according to thickness, flexibility, grain direction and surface condition. The observed process included cleaning, softening, cutting, bending, stitching, edging and embossing (Figure 4). This example shows that authenticity is produced through practical judgement rather than through surface decoration alone. The final box preserves the natural texture of bark while making visible the maker's hand, material knowledge, oral instruction, repeated testing, workshop sequence, and the careful matching between form, material position and use within one object.

Figure 3: Zhang Yuxia, a provincial - level representative inheritor of birch - bark craftsmanship in Heilongjiang Province, teaching the author how to make a birch - bark box
(Source: Photographed by the researcher)

Figure 4: Production process of a birch - bark box (Source: Photographed by the researcher)

Guo Baolin, an inheritor of birch-bark boat craftsmanship, provided a second field example. In his explanation, boat-making begins with selecting flexible bark with intact grain, because the hull must remain light, waterproof and resilient. The observed process involved cutting, bending, joining, fastening, pine-resin sealing and heat treatment to improve waterproofing. The nail-free structure is therefore not only a technical feature, but also evidence of long-term adaptation to mountain forests, rivers and seasonal movement in Oroqen life. It records how material knowledge was tested through use rather than separated from use or treated as an abstract design concept alone (Figure 5).

Figure 5: Guo Baolin, a national - level representative inheritor of Oroqen birch - bark boat - making, making a birch - bark boat (Source: Provided by Guo Baolin

For museum cultural products, this evidence suggests that birch - bark craftsmanship should not be translated only by copying bark texture. It can be communicated through tactile surfaces, process diagrams, and photographs or videos of heritage bearers. The aim is not to require every product to use real bark, but to help visitors understand the connection among material restraint, forest knowledge, and hand-making. Product development alone, however, cannot demonstrate local sustainability: this study did not assess youth succession or material availability, and previous research shows that settlement and social transformation continue to reshape Oroqen cultural practice (Lundberg & Zhou, 2009).

2.2 Nanchuoluo Patterns

The Nanchuoluo pattern, identified in the heritage-bearer accounts collected in this study as a stylised wild-lily motif and interpreted as ‘the most beautiful flower,’ presents a form of ritual-emotional authenticity. Comparison with its wild-lily prototype (Figure 6), together with oral accounts, indicates that it is more than a decorative floral motif: it is associated with women's life experiences, affection, blessing, marriage, dowry traditions, and hopes for future family life. In museum cultural products, it should therefore be interpreted through themes such as kinship, courtship, marriage, and growth, supported by concise explanatory texts or links to related exhibits. This contextualisation enables visitors to recognise the pattern as a carrier of family affection, women’s experiences, and ritual memory.

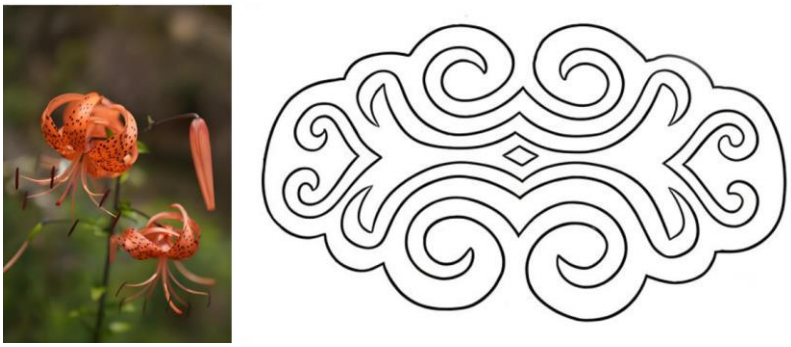

Figure 6: The Nanchuoluo Pattern and Its Prototype (Source: Constructed by the researcher)

2.3 Antler Motifs

The antler motif reflects ecological authenticity and the symbolic importance of forest animals in Oroqen culture. Deer and roe deer are associated with hunting, material use and spiritual beliefs, while the motif transforms antlers into branching and rhythmic forms that evoke forest life, hunting memory and respect for nature (Figure 7). In museum cultural products, these motifs can be linked with themes such as animal migration, hunting tools and mountain-forest environments, supported by interpretive materials such as motif charts or digital guides. This helps prevent the motif from being reduced to a generic decorative symbol and instead communicates the close relationship among people, animals and the forest ecosystem.

Figure 7: Antler Motif (Source: Constructed by the researcher)

3. Five - Dimensional Design Translation Model

On the basis of these findings, the study constructs a five - dimensional design translation model for Oroqen museum cultural products. The five dimensions are cultural authenticity, ecological materials, motif semantics, museum narrative and audience experience. They operate together rather than separately. Cultural authenticity defines the boundary of translation; ecological materials provide tactile and visual references; motif semantics provides a symbolic system; museum narrative links products with exhibition knowledge; and audience experience provides a dimension for considering how cultural meanings may be understood, remembered, and shared through product use, display interpretation, and later communication (Table 1).

Table 1: Five - Dimensional Design Translation Model for Oroqen Museum Cultural Products

Translation Dimension	**Cultural Source / Design Focus**	**Museum Expression / Sustainable Value**
Cultural Authenticity	Animism and Heritage Knowledge; Retain Source Context	Labels and Story Cards; Cultural Continuity
Ecological Materials	Birch Bark and Craft Processes; Respect Material Properties	Tactile Materials and Process Media; Material Restraint
Motif Semantics	Nanchuoluo and Antler Motifs; Convey Cultural Meanings	Motif Cards and Themed Products; Symbolic Continuity
Museum Narrative	Collections and Local Stories; Link Products to Exhibitions	QR Guides and Workshops; Extended Museum Learning
Audience Experience	**Visitor Interaction; Encourage Participation**	**Interactive and Digital Guides; Ongoing Engagement**

4. Design Application: “Deer and Forest” Birch - Bark Lamp

To demonstrate the model's application, the author developed the “Deer and Forest” birch - bark lamp (Figure 8). Inspired by the Greater Khingan forest landscape and the Oroqen ethic of coexistence with nature, it combines birch bark and wood with deer, forest, and Nanchuoluo motifs. Its simple upright form uses layered cut-outs to create a light – and - shadow effect, transforming motifs from flat decoration into spatial interpretation. The lamp links the five dimensions through material texture, cultural references, and museum interpretation via labels, stories, or digital guides. It is an illustrative design application, not evidence of visitor reception or market performance.

Figure 8: “Deer and Forest” Birch - Bark Lamp (Source: Created by the Author, 2026)

Discussion

1. Discussion of Objective 1: Animistic Worldview and Sustainable Design

This finding extends earlier studies of Oroqen forest culture by interpreting aspects of the Oroqen animistic worldview as relevant to sustainable design. Lundberg & Zhou (2009) and Zhang & Zhang (2019) demonstrate the close relationships among Oroqen livelihoods, hunting practices, material culture, and forest environments, while UNESCO (2003) and Liu & Pan (2023) emphasise the importance of transmission, use, and participation in sustaining living heritage.

2. Discussion of Objective 2: Cultural Authenticity of Craft and Motifs

The analysis also revises a narrow understanding of authenticity in heritage design. Jones (2010) argues that authenticity is negotiated through relations among objects, people and settings; the present findings support this view, but add a clearer design distinction among material, ritual-emotional and ecological authenticity. Birch-bark craft depends on bark selection, hand-making, use and forest knowledge; the Nanchuoluo pattern depends on women's life, affection, blessing and marriage memory; antler motifs depend on animal presence, hunting experience and mountain-forest symbolism. Authenticity therefore cannot be judged only by whether a

product looks traditional or uses a recognisable ethnic pattern. It must be assessed through the relations that the design still preserves.

At the same time, the findings differ from some cultural-product practices that translate heritage mainly through recognisable visual elements. Farrelly et al. (2019) identify form, links and vitality as core attributes of heritage authenticity. In this study, form is necessary but insufficient: bark texture or antler curves become meaningful only when they remain connected to craft processes, source communities, rituals, ecological knowledge and museum interpretation. Thus, the critical design criterion is not visual similarity alone, but whether the product preserves sufficient contextual relationships to let visitors understand where the motif comes from, how it was used and why it matters in Oroqen cultural life.

3. Discussion of Objective 3: Museum - Oriented Design Translation Model

The proposed five - dimensional model clarifies how a museum product can function as an interpretive medium rather than merely as a souvenir. It brings cultural origin, material evidence, symbolic meaning, exhibition narrative, and audience experience into a single translation process. Within this process, audience experience serves as a dimension for considering how cultural meanings may be understood, remembered, and shared through product use, display interpretation, and subsequent communication. In this sense, the model extends Lin's (2007) cross - cultural product design model and the interactive - storytelling emphasis of Nikolakopoulou et al. (2022) by making community authority and material responsibility visible alongside visitor learning.

The model is not ethically neutral, however. When craft knowledge and motifs are commercialised, intellectual property, attribution, and benefit - sharing risks arise, and cultural meaning can be narrowed to a marketable story. Community - informed museum practice (Callahan Schreiber et al., 2024), extended here to heritage-product development, therefore requires heritage bearers and source communities to retain a continuing role in approval, interpretation, and benefit - sharing, rather than being consulted only at the outset. The model should consequently be used as a participatory design protocol, not a licence to extract cultural elements.

4. Limitations

This exploratory study draws on two purposively selected heritage bearers and a bounded set of sites in Inner Mongolia and Heilongjiang; it does not claim regional or community-wide representativeness. The five-dimensional model is a design-translation proposal, not a validated product-evaluation tool: no visitor testing, prototype assessment, or longitudinal examination of intergenerational transmission was conducted. Its findings should therefore be treated as analytically transferable concepts requiring community-led adaptation and empirical testing.

Suggestions

1. Practical Suggestions

Government departments can support intangible - heritage transmission through heritage inventories, temporary exhibitions, and long - term design - incubation programmes. These programmes can promote cooperation among heritage bearers, museums, universities, designers and local cultural enterprises. Policy support should give higher priority to the documentation of cultural sources, intellectual property protection, fair benefit-sharing arrangements and the participation of Oroqen communities in design decisions.

Based on the above analysis, cultural authorities could develop a year - round product system across scenic areas, museums, craft workshops and local festivals. Birch - bark craftsmanship can be shown through material - experience workshops and craft - process videos; Nanchuoluo patterns can be developed into blessing - themed gift sets, and antler motifs can be applied to ecology - related products for forest interpretation. Thus, cultural tourism can shift from being about souvenir sales to being knowledge- and experience-based heritage communication.

The model can be used as a training framework for heritage bearers and designers. Training should cover technical skills, cultural connotations, motif semantics, sustainable materials and resources, museum communication, product design, digital documentation and audience engagement. Young designers and inheritors should be encouraged to work together with senior heritage bearers to create new products that are grounded in documented cultural meanings and practices and have a lasting impact on society.

2. Future Research Recommendations

Future studies should broaden participation to heritage bearers, museum staff, designers, visitors, and community members; compare the model across other forms of intangible heritage; and test co - designed prototypes through interviews, participatory workshops, and visitor - experience measures. Such work should examine how cultural authenticity, practical use, educational value, material sourcing, and benefit-sharing are understood by different participants, and identify which dimensions are transferable across contexts and which require local revision.

References

Callahan Schreiber, R., Goeke, M., &Bequette, M. (2024). Community - informed design: Blending community engagement and museum design approaches for sustainable experience development. *Curator: The Museum Journal, 67*(2), 441 – 457. https://doi.org/10.1111/cura.12583

Farrelly, F., Kock, F., &Josiassen, A. (2019). Cultural heritage authenticity: A producer view. *Annals of Tourism Research, 79*, Article 102770. https://doi.org/10.1016/j.annals.2019.102770

Hall, S. (Ed.). (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices.* SAGE Publications.

Jones, S. (2010). Negotiating authentic objects and authentic selves: Beyond the deconstruction of authenticity. *Journal of Material Culture, 15*(2), 181 – 203. https://doi.org/10.1177/1359183510364074

Krippendorff, K. (2006). *The semantic turn: A new foundation for design*. CRC Press.

Lin, R. T. (2007). Transforming Taiwan aboriginal cultural features into modern product design: A case study of a cross - cultural product design model. *International Journal of Design, 1*(2), 45 – 53. https://www.ijdesign.org/index.php/IJDesign/article/view/46/26

Liu, S. & Pan, Y. (2023). Exploring trends in intangible cultural heritage design: A bibliometric and content analysis. *Sustainability, 15*(13), Article 10049. https://doi.org/10.3390/su151310049

Lundberg, A. M. C. & Zhou, Y. (2009). Hunting - prohibition in the hunters' autonomous area: Legal rights of Oroqen people and the implementation of regional national autonomy law. *International Journal on Minority and Group Rights, 16*(3), 349 – 397. https://doi.org/10.1163/138819009X12474964197638

Nikolakopoulou, V., Printezis, P., Maniatis, V., Kontizas, D., Vosinakis, S., Chatzigrigoriou, P., &Koutsabasis, P. (2022). Conveying intangible cultural heritage in museums with interactive storytelling and projection mapping: The case of the Mastic Villages. *Heritage, 5*(2), 1024 – 1049. https://doi.org/10.3390/heritage5020056

Ruan, C., Qiu, S., &Yao, H. (2025). Enhancing cultural sustainability in ethnographic museums: A multi - dimensional visitor experience framework based on analytic hierarchy process (AHP). *Sustainability*, *17*(15), Article 6915. https://doi.org/10.3390/su17156915

UNESCO. (2003). *Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage.* https://ich.unesco.org/en/convention

Yan, W.-J. & Li, K.-R. (2023). Sustainable cultural innovation practice: Heritage education in universities and creative inheritance of intangible cultural heritage craft. *Sustainability, 15*(2), Article 1194. https://doi.org/10.3390/su15021194

Zhang, X. & Xie, H. (2016). Research on protection and inheritance of Oroqen birch - bark crafts of Heilongjiang province. In *Proceedings of the 2016 International Conference on Arts, Design and Contemporary Education* (pp. 795 – 798). Atlantis Press. https://doi.org/10.2991/icadce-16.2016.192

Zhang, X. & Zhang, Y. (2019). Research on birch bark art of Oroqen ethnic group in Heilongjiang river valley. In *Proceedings of the 3rd International Conference on Culture, Education and Economic Development of Modern Society (ICCESE 2019)* (pp. 290 – 294). Atlantis Press. https://doi.org/10.2991/iccese-19.2019.67

อัตลักษณ์และคุณค่าของเทศกาลเหนียนลี่ ตำบลหวงพอ เมืองอู่ชวน

The Identity and Values of The Nianli Festival in Huangpo Town, Wuchuan City

เฉิน ไฉอี้,[*] บุญชู บุญลิขิตศิริ,[**] และภรดี พันธุภากร[***]

Chen Caiyi, Bunchoo Bunlikhitsiri and Poradee Panthupakorn

Received: April 14, 2026 Revised: May 26, 2026 Accepted: June 10, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์อัตลักษณ์และคุณค่าของเทศกาลเหนียนลี่ ตำบลหวงพอ เมืองอู่ชวน งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยเอกสาร การลงพื้นที่ภาคสนาม และการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 7 คน ได้แก่ ผู้สืบทอดการแสดงพื้นบ้านเพียวเซ่อ จำนวน 4 คน ปราชญ์ชุมชนที่อาศัยอยู่ในตำบลหวงพอ จำนวน 2 คน และผู้บริหารหน่วยงานวัฒนธรรมท้องถิ่น จำนวน 1 คน ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา โดยใช้ทฤษฎีความทรงจำทางวัฒนธรรม แนวคิดมานุษยวิทยาวัฒนธรรม และคติชนวิทยาเป็นกรอบในการตีความ ก่อนนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า เทศกาลเหนียนลี่ของตำบลหวงพอ เมืองอู่ชวนก่อรูปจากพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับความเชื่อในการป้องกันภัยธรรมชาติและโรคระบาดในพื้นที่ชายฝั่ง จนพัฒนาเป็นเทศกาลที่มีแบบแผนการจัดงานร่วมกันของชุมชนโดยมีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น 5 ด้าน ได้แก่ 1. ความเป็นท้องถิ่นที่ซึมซับสภาพแวดล้อมชายฝั่ง 2. ความเชื่อพื้นบ้านและความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม 3. การผสานศิลปะพื้นบ้านเฉพาะถิ่นและพิธีกรรม 4. ระบบสัญญะของพิธีกรรม และ 5. ความเป็นประเพณีรวมหมู่และการมีส่วนร่วมของชุมชน ในด้านคุณค่า เทศกาลเหนียนลี่ทำหน้าที่เป็นกลไกบูรณาการทางสังคมที่ช่วยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คน ในตระกูลและชุมชน ลดความขัดแย้ง และดึงดูดผู้ที่อพยพย้ายถิ่นให้กลับมามีส่วนร่วมกับชุมชน ขณะเดียวกันยังเป็นพื้นที่สำคัญในการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ซึ่งหลอมรวมทั้งศิลปะการแสดง ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชุมชนไว้อย่างมีชีวิตชีวา อีกทั้งยังทำหน้าที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตวิญญาณ ช่วยสร้างความมั่นคงทางใจท่ามกลางความไม่แน่นอนของชีวิตและสังคม กล่าวโดยสรุป เทศกาลเหนียนลี่เป็นระบบวัฒนธรรมแบบองค์รวมที่มีบทบาทสำคัญในการรักษาอัตลักษณ์ สืบทอดคุณค่าทางวัฒนธรรม และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนท้องถิ่นในบริบทความเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่

คำสำคัญ: คุณค่า, ตำบลหวงพอ, เทศกาลเหนียนลี่, มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้, อัตลักษณ์

---

[*] นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาทัศนศิลป์ ศิลปะการออกแบบและการจัดการวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Doctor of Philosophy Visual Arts, Art of Design and Cultural Management, Faculty of Fine and Applied Arts, Burapha University

[**] อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อาจารย์ประจำคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Assistant Professor, Faculty of Fine and Applied Arts, Burapha University

[***] อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ศาสตราจารย์ อาจารย์ประจำคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Co - Advisor, Professor, Faculty of Fine and Applied Arts, Burapha University

Corresponding Author: cn.trajnal@gmail.com

Abstract

This research aims to investigate and analyze the cultural identities and values of the Nianli Festival in Huangpo Town, Wuchuan City. Employing a qualitative research paradigm, the study integrates documentary analysis, ethnographic fieldwork, and in-depth interviews. Informants were selected through purposive sampling, comprising seven key participants: four inheritors of the traditional Piaose folk performance art, two community elders residing in Huangpo Town, and one local cultural-affairs administrator (the director of the Wuchuan Cultural Center). Data were analyzed through content analysis grounded in Cultural Memory Theory, cultural anthropological perspectives, and folkloristic frameworks, with findings presented through a descriptive-analytical approach.

The findings reveal that the Nianli Festival of Huangpo Town, Wuchuan City, evolved from ritual practices originally developed in response to coastal natural disasters and epidemic outbreaks into an institutionalized community celebration. The festival is characterized by five salient cultural identities: 1. a distinct localism shaped by and embedded in the coastal environment; 2. folk beliefs and the perceived sanctity of ritual practice; 3. the integration of locally specific folk arts with ceremonial traditions; 4. a complex ritual semiotic system; and 5. a collective customary tradition underpinned by active community participation. In terms of value, the Nianli Festival functions as a crucial mechanism for social integration, strengthening interpersonal bonds within lineages and the community while potentially alleviating social conflicts. It serves as a means of encouraging out-migrants to return and re-engage with their local heritage. Simultaneously, the festival provides an essential platform for the transmission of Intangible Cultural Heritage, dynamically amalgamating performing arts, traditional beliefs, and the communal way of life into a living tradition. Furthermore, it acts as a profound spiritual anchor, fostering a sense of psychological security amidst the uncertainties of modern life. In conclusion, the Nianli Festival constitutes a holistic cultural system important for preserving cultural identity, transmitting cultural values, and empowering the local community within the shifting landscapes of contemporary society.

Keywords: Value, Huangpo Town, Nianli Festival, Intangible Cultural Heritage, Identity

บทนำ

ตำบลหวงพอ (黄坡镇) ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองอู๋ชวน (吴川市) เขตจ้านเจียง (湛江) มณฑลกวางตุ้ง ประเทศจีน บริเวณชายฝั่งด้านตะวันตกของปากแม่น้ำเจี้ยนเจียง (鉴江) ซึ่งไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ ตำบลหวงพอมีพื้นที่ประมาณ 153.27 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย 29 คณะกรรมการหมู่บ้าน และ 1 คณะกรรมการชุมชน โดยมีข้อมูลประชากรถาวร 184,931 คน และจำนวน 45,905 ครัวเรือน (Wuchuan Yearbook Compilation Committee, 2020)

เนื่องจากตั้งอยู่บริเวณชายฝั่งของภูมิภาคกวางตุ้งตะวันตก (粤西地区) จึงมีภูมิอากาศแบบร้อนชื้นภายใต้อิทธิพลของมรสุมชายฝั่งทะเล และมีภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบตะกอนน้ำพาริมฝั่งแม่น้ำเจี้ยนเจียงและแม่น้ำเม่ยฮวา แม้พื้นที่ดังกล่าวจะมีสภาพอากาศอบอุ่นชุ่มชื้น แต่กลับประสบภัยธรรมชาติอยู่บ่อยครั้ง โดยจดหมายเหตุอำเภออู๋ชวน (吴川县志) ระบุว่า ในอดีตบริเวณนี้มักเผชิญกับพายุไต้ฝุ่น อุทกภัย โรคระบาด และภัยพิบัติอื่น ๆ อยู่เสมอ (Liu, 2007) ขณะเดียวกัน ความไม่สงบทางการเมืองจากการเคลื่อนไหวต่อต้านราชวงศ์ชิงของกลุ่มผู้สืบสายราชวงศ์หมิงยังส่งผลให้ราษฎรต้องเผชิญแรงกดดันอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านการดำรงชีพและความปลอดภัยในชีวิต ภายใต้บริบทดังกล่าว ทำให้ประเพณีการเซ่นไหว้บวงสรวงเทพเจ้าและบรรพบุรุษในวัดวาอารามและศาลบรรพชนจึงค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นเพื่อบรรเทาความวิตกกังวลเรื่องปากท้องและความหวาดหวั่นในจิตใจ ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสวดอธิษฐานขอพรและการปัดเป่าเคราะห์ภัยจึงได้รับการสั่งสมและพัฒนา จนหล่อหลอมเป็น “เทศกาลเหนียนลี่” (年例) ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น

มีข้อสันนิษฐานว่า ต้นกำเนิดของเทศกาลเหนียนลี่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับธรรมเนียมการบวงสรวงเซ่นไหว้ดั้งเดิมของภูมิภาคหลิ่งหนาน (岭南地区)[1] กล่าวกันว่า ในช่วงที่เมืองเหลยโจวประสบโรคระบาดในสมัยราชวงศ์ซ่งเหนือ ชาวบ้านซึ่งอาศัยอยู่ใกล้ศาลบรรพชนตระกูลเหลยสามารถรอดพ้นจากโรคระบาดได้ ผู้คนจึงเชื่อว่าศาลแห่งนี้มีพลังคุ้มครอง และถือว่าธรรมเนียมการกราบไหว้บูชาดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นของเทศกาลเหนียนลี่ แนวคิดที่ว่า “เหนียนลี่ช่วยคุ้มครองจากภัย” จึงได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น (Tang, 2022) นอกจากนี้ บันทึกประวัติศาสตร์กวางตุ้ง ในรัชศกเจียจิ้งแห่งราชวงศ์หมิง (ค.ศ. 1557) ยังได้กล่าวถึงขบวนระบำหนัว (傩舞)[2] อันตระการตาในช่วงเทศกาลโคมไฟของเมืองเหลยโจว ซึ่งถือเป็นหลักฐานสำคัญที่สะท้อนรูปแบบของเทศกาลเหนียนลี่ในระยะเริ่มแรก (Liu & Guo, 2020) ตลอดพัฒนาการอันยาวนาน เทศกาลเหนียนลี่ได้ปรับเปลี่ยนไปพร้อมกับความหมายแฝงทางจิตวิญญาณที่เคลื่อนไหวตามบริบทสังคม ในระยะแรกหลังการสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีน ประเพณีนี้เคยถูกสั่งห้ามประกอบพิธีกรรม เนื่องจากถูกมองว่าเป็น “ความเชื่องมงายล้าสมัย” ทว่าเมื่อมีการปรับเปลี่ยนนโยบายภายหลังการปฏิรูปและเปิดประเทศ เทศกาลเหนียนลี่ก็ค่อย ๆ ได้รับการฟื้นฟู และกลับเข้าสู่ช่วงแห่งการพัฒนาอีกครั้ง ในบรรดาพื้นที่ที่ยังคงสืบทอดประเพณีดังกล่าว ตำบลหวงพอนับเป็นกรณีศึกษาที่โดดเด่น เนื่องจากมีประวัติความเป็นมายาวนาน มีโครงสร้างพิธีกรรมที่ค่อนข้างมั่นคง และได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนในระดับสูง

---

[1] ภูมิภาคหลิ่งหนาน หมายถึง พื้นที่ทางตอนใต้ของเทือกเขาอู่หลิง (五岭) ในภาคใต้ของประเทศจีน ปัจจุบันครอบคลุมห้ามณฑลและเขตการปกครองได้แก่ กวางตุ้ง กวางสี ไหหลำ ฮ่องกง และมาเก๊า

[2] “ระบำหนัว " เป็นหนึ่งในวัฒนธรรมยุคแรกเริ่มที่เก่าแก่ที่สุดของจีน มีรากฐานมาจากการบูชาธรรมชาติ การบูชาโทเท็ม และพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ มีเครื่องแต่งกายและท่วงท่าร่ายรำที่แฝงกลิ่นอายของไสยศาสตร์จากยุคโบราณเอาไว้ ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของระบำหนัวในภูมิภาคกวางตุ้งตะวันตก (Zhao, 2023)

ในปี ค.ศ. 2000 ตำบลหวงพอ เมืองอู๋ชวน ได้รับการขนานนามว่าเป็น “บ้านเกิดของศิลปะพื้นบ้านกวางตุ้ง (เพียวเซ่อ 飘色)” และต่อมาในปี ค.ศ. 2013 “เทศกาลเหนียนลี่ เมืองอู๋ชวน” ก็ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ระดับมณฑลของกวางตุ้ง (Wuchuan Yearbook Compilation Committee, 2020)

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่มีอยู่ในปัจจุบันอย่างงานของ Liu & Zhang (2002), Zhou & Pan (2008) และงานของ Yao (2011) มุ่งเน้นบันทึกและอธิบายรูปแบบพิธีกรรม ลำดับขั้นของพิธีกรรม และการนำเสนอด้านวัฒนธรรมเทศกาลเหนียนลี่เป็นสำคัญ ขณะที่การศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์และคุณค่าของเทศกาลเหนียนลี่อย่างเป็นระบบยังมีอยู่ไม่มากนัก

ท่ามกลางกระแสความเป็นสมัยใหม่และการอพยพย้ายถิ่นของประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว สภาพสังคมและเงื่อนไขในการสืบทอดเทศกาลเหนียนลี่ของตำบลหวงพอได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ประเพณีพื้นบ้านดั้งเดิมกำลังเผชิญแรงกดดันรูปแบบใหม่ ทั้งในด้านการถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลัง การจัดสรรบทบาทหน้าที่ภายในชุมชน และรูปแบบการเผยแพร่สู่สาธารณะ ซึ่งล้วนส่งผลให้เสถียรภาพของการสืบทอดเริ่มสั่นคลอนในระดับหนึ่ง (Wu, 2011) ด้วยเหตุนี้ การทำความเข้าใจอัตลักษณ์และคุณค่าของเทศกาลเหนียนลี่ภายใต้บริบทร่วมสมัย โดยยังคงรักษาแก่นของพิธีกรรมและความหมายทางวัฒนธรรมดั้งเดิมไว้ จึงกลายเป็นประเด็นสำคัญทั้งในทางวิชาการและในทางปฏิบัติด้านการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ งานวิจัยนี้จึงศึกษาเทศกาลเหนียนลี่ของตำบลหวงพอ เมืองอู๋ชวน โดยวิเคราะห์อัตลักษณ์และคุณค่าของเทศกาลเหนียนลี่ด้วยทฤษฎีความทรงจำทางวัฒนธรรมและแนวคิดมานุษยวิทยา เพื่อชี้ให้เห็นความหมายทางวัฒนธรรมและบทบาทของเทศกาลเหนียนลี่ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของภูมิภาคกวางตุ้งตะวันตก ผลการศึกษานอกจากจะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจต่อเทศกาลเหนียนลี่ในมิติที่ลุ่มลึกยิ่งขึ้นแล้ว ยังนำไปสู่แนวทางการสืบทอดและการประยุกต์ใช้มรดกวัฒนธรรมในบริบทร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาและวิเคราะห์อัตลักษณ์และคุณค่าของเทศกาลเหนียนลี่ของตำบลหวงพอ เมืองอู๋ชวน

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีความทรงจำทางวัฒนธรรม (Cultural Memory Theory)

แนวคิดความทรงจำทางวัฒนธรรม (Cultural Memory) ได้รับการพัฒนาอย่างสำคัญโดย Jan Assmann และ Aleida Assmann โดยมีรากฐานจากแนวคิดความทรงจำร่วม (Collective Memory) ของ Maurice Halbwachs ซึ่งอธิบายว่าความทรงจำเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ได้รับอิทธิพลจากบริบท ภาษา และประเพณี (Halbwachs, 1992) Jan Assmann ได้ขยายแนวคิดดังกล่าวไปสู่กรอบความทรงจำทางวัฒนธรรม โดยให้ความสำคัญกับการสร้าง การธำรงรักษา และการถ่ายทอดความทรงจำผ่านสัญลักษณ์ พิธีกรรม และรูปแบบทางวัฒนธรรมที่ได้รับการส่งต่อข้ามรุ่น (Assmann, 1995, 2011) ความทรงจำทางวัฒนธรรมจึงมิใช่เพียงการสืบทอดประสบการณ์ส่วนบุคคล แต่เป็นระบบความทรงจำร่วมที่ถูกสร้างและส่งต่อผ่านสัญลักษณ์ พิธีกรรม และการเล่าเรื่องภายในกลุ่มสังคม

งานวิจัยนี้นำทฤษฎีดังกล่าวมาวิเคราะห์เทศกาลเหนียนลี่ของตำบลหวงพอในฐานะกรณีศึกษาของการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เพื่อทำความเข้าใจความหมายและกลไกการถ่ายทอดเทศกาลเหนียนลี่ รวมทั้งการสร้างองค์ความรู้ที่สามารถนำไปพัฒนาและอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นในบริบทสมัยใหม่ได้อย่างยั่งยืน

2. แนวคิดด้านมานุษยวิทยาวัฒนธรรมและคติชนวิทยา

มานุษยวิทยาวัฒนธรรมและคติชนวิทยาเป็นสองสาขาวิชาที่มีจุดร่วมในการศึกษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของมนุษย์ มานุษยวิทยาวัฒนธรรมมุ่งศึกษาวิถีชีวิต พฤติกรรม และระบบคุณค่าของมนุษย์ในบริบททางสังคม โดยเน้นการมองวัฒนธรรมในฐานะระบบความหมายที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อทำความเข้าใจโลกและจัดระเบียบชีวิตร่วมกัน แนวคิดสำคัญคือ การมองวัฒนธรรมอย่างองค์รวม โดยพิธีกรรม ความเชื่อ ศิลปะ และโครงสร้างสังคมมีความสัมพันธ์และส่งเสริมซึ่งกันและกันในการสร้างชีวิตทางวัฒนธรรมของชุมชน

ในปี ค.ศ. 1846 William John Thoms นักเขียนและนักคติชนชาวอังกฤษ ได้บัญญัติคำว่า Folklore เป็นครั้งแรกในวารสาร Athenaeum เพื่ออธิบายว่าคติชนวิทยาคือการศึกษาความรู้ ประเพณี พิธีกรรม และเพลงพื้นบ้านที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น อย่างไรก็ตาม ความหมายของคติชนวิทยาในเวลาต่อมาได้ขยายออกไปจากการบันทึกประเพณีดั้งเดิมสู่การทำความเข้าใจประเพณีพื้นบ้านในฐานะการแสดงออกทางสังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงตามบริบทของสังคมในแต่ละยุคสมัย (Zheng & Lu, 2010)

แนวคิดทั้งสองมีลักษณะเกื้อหนุนกันในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งนี้ นักวิชาการชาวจีนรุ่นบุกเบิก เช่น Wu Wenzao, Fei Xiaotong และ Zhong Jingwen ได้แสดงให้เห็นว่าการบูรณาการแนวคิดทั้งสองช่วยให้เข้าใจความหมายทางสังคมและวัฒนธรรมของปรากฏการณ์ท้องถิ่นได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น (Zheng & Lu, 2010)

งานวิจัยนี้ใช้แนวคิดมานุษยวิทยาวัฒนธรรมในการวิเคราะห์บทบาทของเทศกาลเหนียนลี่ในตำบลหวงพอ ทั้งในแง่การจัดระเบียบชุมชน การสร้างอัตลักษณ์ร่วม และการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ขณะที่แนวคิดคติชนวิทยาถูกนำมาวิเคราะห์พิธีกรรม ระบบสัญลักษณ์ และศิลปะการแสดงอย่างเพียวเซ่อและระบำอู่เอ้อร์เจินซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเทศกาลเหนียนลี่ ไม่ใช่เพียงกิจกรรมเพื่อความบันเทิง การผสมผสานแนวคิดทั้งสองทำให้งานวิจัยนี้สามารถวิเคราะห์เทศกาลเหนียนลี่ได้ทั้งในระดับโครงสร้างสังคมและความหมายทางวัฒนธรรมของพิธีกรรมและการปฏิบัติของชุมชนอย่างรอบด้าน

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับเทศกาลเหนียนลี่ที่ผ่านมา งานของ Liu & Zhang (2002) อธิบายว่า เทศกาลเหนียนลี่เป็นเพียง "พิธีเซ่นไหว้" หรือ "กิจกรรมพื้นบ้าน" ในขณะที่งานวิจัยนี้มีความเห็นว่า เทศกาลเหนียนลี่เป็นรูปแบบการปฏิบัติทางคติชนท้องถิ่นที่มีระบบและโครงสร้างคงที่ โดยก่อตัวขึ้นจากประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเฉพาะ ซึ่งสะท้อนความเป็นระบบและมาตรฐาน ไม่ใช่เพียงกิจกรรมที่ทำตามอำเภอใจ ทำให้เข้าใจแก่นแท้ของเทศกาลเหนียนลี่ได้ลึกซึ้งขึ้น

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของ Zhou & Pan (2008) วิเคราะห์เทศกาลเหนียนลี่ในแง่ของบทบาททางสังคม ได้แก่ ด้านอัตลักษณ์ ความบันเทิง เศรษฐกิจ แต่งานวิจัยนี้ได้ต่อยอดในส่วนของคุณค่า 3 มิติ ได้แก่ คุณค่าด้านการบูรณาการทางสังคม คุณค่าของการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ คุณค่าด้านความเชื่อและจิตวิญญาณ และเชื่อมโยงเข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมร่วมสมัย ซึ่งเป็นมิติที่งานวิจัยก่อนหน้ายังไม่ได้วิเคราะห์อย่างเป็นระบบ

กรอบแนวความคิด

ภาพ 1 การสังเคราะห์กรอบแนวคิดการวิจัย (ที่มา: ผู้วิจัย, 2569)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยกำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เกี่ยวกับอัตลักษณ์และคุณค่าของเทศกาลเหนียนลี่ ตำบลหวงพอ เมืองอู่ชวน ด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 7 คน โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก ดังนี้

1.1 ผู้สืบทอดการแสดงพื้นบ้านเพียวเซ่อ จำนวน 4 คน เป็นผู้สืบทอดระดับมณฑลขึ้นไปและมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงพื้นบ้านเพียวเซ่อมากกว่า 20 ปี

1.2 ปราชญ์ชุมชนและผู้อาวุโสในชุมชน จำนวน 2 คน โดยเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในตำบลหวงพอมากกว่า 50 ปีขึ้นไป และเป็นผู้มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ขั้นตอน และความหมายของพิธีกรรมในเทศกาลเหนียนลี่เป็นอย่างดี อีกทั้งได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนในฐานะผู้มีความรู้ด้านประเพณีและวัฒนธรรมเหนียนลี่

1.3 ผู้บริหารหน่วยงานวัฒนธรรมท้องถิ่น จำนวน 1 คน ได้แก่ ผู้อำนวยการหอวัฒนธรรมเมืองอู่ชวน ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทในการส่งเสริม กำกับดูแล และสนับสนุนการอนุรักษ์และสืบทอดเทศกาลเหนียนลี่ในระดับพื้น

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ซึ่งผู้วิจัยสร้างข้อคำถามให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ไปตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน

ด้วยการคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item - Objective Congruence: IOC) โดยคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ก่อนนำแบบสัมภาษณ์ไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การศึกษาจากข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยได้รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลจากเอกสารทางประวัติศาสตร์ บันทึกประวัติศาสตร์ท้องถิ่น งานวรรณกรรมพื้นบ้าน พงศาวดารเมืองอู่ชวน และงานวิจัยทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง เช่น จดหมายเหตุอำเภออู่ชวน《吴川县志》(Wuchuan Municipal Local Gazetteer Office, 2001) จดหมายเหตุท้องถิ่นมณฑลกวางตุ้ง 《广东历代方志集成 》(Guangdong Provincial Local Chronicles Office, 2009) หนังสือประจำปีอู่ชวน 2020《吴川年鉴 2020》 (Wuchuan Yearbook Compilation Committee, 2020) เป็นต้น เพื่อค้นคว้าภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และทิศทางการวิจัยของเทศกาลเหนียนลี่ ตำบลหวงพอ

3.2 การศึกษาโดยวิธีการลงพื้นที่ภาคสนาม ผู้วิจัยลงพื้นที่สำรวจผ่านการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยเข้าไปมีส่วนร่วมในเทศกาลเหนียนลี่ ณ ตำบลหวงพอ เมืองอู่ชวน และการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ณ พิพิธภัณฑ์เมืองอู่ชวน เพื่อเก็บข้อมูลชั้นปฐมภูมิ

3.3 การศึกษาโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัยใช้แนวคำถามตามแบบสัมภาษณ์ที่กำหนดไว้เพื่อเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้อุปกรณ์เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพ และกล้องวิดีโอในการเก็บข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยใช้ทฤษฎีความทรงจำทางวัฒนธรรม แนวคิดมานุษยวิทยาวัฒนธรรม และคติชนวิทยาเป็นกรอบในการตีความ ทั้งนี้ ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ระหว่างข้อมูลเอกสาร การสังเกตภาคสนาม และการสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำเสนอเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

1. อัตลักษณ์เทศกาลเหนียนลี่ ของตำบลหวงพอ เมืองอู่ชวน

ตำบลหวงพอตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำเจี้ยนเจียงซึ่งไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ มีภูมิประเทศที่เป็นทั้งพื้นที่ชุ่มน้ำชายฝั่งและจุดเชื่อมต่อสำคัญของการคมนาคมและการค้า แม้จะเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ แต่ในอดีตชุมชนแห่งนี้ต้องเผชิญกับภัยธรรมชาติซ้ำซากทั้งพายุไต้ฝุ่น อุทกภัย ภัยแล้ง และโรคระบาด ซึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อการเกษตรและความมั่นคงในการดำรงชีวิตของผู้คนอย่างต่อเนื่อง (Wuchuan Municipal Local Gazetteer Office, 2001) นอกจากนี้ ความไม่สงบทางการเมืองในช่วงการเปลี่ยนผ่านระหว่างราชวงศ์ยังเพิ่มแรงกดดันให้ชาวบ้านต้องเผชิญความเสี่ยงทั้งด้านการดำรงชีพและความปลอดภัยในชีวิตอีกด้วย

ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว ชุมชนจึงค่อย ๆ สร้างพิธีกรรมและความเชื่อร่วมกันขึ้นเพื่อรับมือกับความไม่แน่นอนของธรรมชาติและใช้เป็นที่พึ่งทางจิตใจ เทศกาลเหนียนลี่จึงไม่ได้มีจุดกำเนิดจากเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งโดยเฉพาะ (Wu, 2011) แต่ค่อย ๆ พัฒนาขึ้นจากประสบการณ์ร่วมของชุมชนในการเผชิญภัยพิบัติและความเชื่อท้องถิ่นที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน จนกลายเป็นเทศกาลที่มีโครงสร้างและรูปแบบชัดเจน โดยมีองค์ประกอบหลัก ได้แก่ การแห่เทพ (游神) การจัดของไหว้ (摆盅) การชมงานเทศกาล (看年例) และการกินเลี้ยงเหนียนลี่ (食年例) ดังภาพ 2

ภาพ 2 การแห่เทพ การจัดของไหว้ การชมงานเทศกาลและการกินเลี้ยงเหนียนลี่ของตำบลหวงพอ (ที่มา: ผู้วิจัย, 2569)

ภาพ 3 การผสมผสานการแสดงพื้นบ้านเพียวเซ่อ ระบำอู่เอ้อร์เจินและศิลปะการต่อสู้ในเทศกาลเหนียนลี่ (ที่มา: ผู้วิจัย, 2569)

ในแต่ละองค์ประกอบล้วนสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ความเชื่อ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างเด่นชัด ปัจจัยเหล่านี้เป็นรากฐานสำคัญซึ่งหล่อหลอมให้เทศกาลเหนียนลี่ของตำบลหวงพอมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมโดดเด่น โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 อัตลักษณ์ด้านความเป็นท้องถิ่นที่ซึมซับสภาพแวดล้อมชายฝั่ง เทศกาลเหนียนลี่ของตำบลหวงพอค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นจากประสบการณ์ชีวิตอันยาวนานของชาวบ้านที่ผูกพันกับสภาพแวดล้อมบริเวณปากแม่น้ำเจี้ยนเจียง รูปแบบพิธีกรรมและวิธีจัดการยังคงร่องรอยของความเป็นท้องถิ่นอย่างชัดเจน จากการลงพื้นที่สำรวจภาคสนามในหมู่บ้านหลายแห่งในตำบลหวงพอ พบว่า ความเป็นท้องถิ่นและลักษณะรวมหมู่ของเทศกาลเหนียนลี่ไม่ได้ดำรงอยู่แยกกัน แต่ต่างฝ่ายต่างเกื้อหนุนและส่งเสริมกันในการดำเนินงานจริงในพื้นที่แห่งนี้ เนื่องจากในอดีตตำบลหวงพอได้รับผลกระทบจากพายุไต้ฝุ่น อุทกภัย และโรคระบาดอยู่บ่อยครั้ง ภัยธรรมชาติเหล่านี้ได้กลายเป็นความทรงจำร่วมของผู้คนในชุมชน ดังที่ผู้อาวุโสในตำบลหวงพอซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่มาตลอดกว่า 50 ปี และเข้าร่วมเทศกาลเหนียนลี่ทุกปีนับแต่วัยเยาว์ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “เทศกาลเหนียนลี่ถูกจัดขึ้นเพื่อระลึกถึงบรรพบุรุษ เทศกาลเหนียนลี่ คือ การเชิญบรรพบุรุษและเทพเจ้ากลับมา ให้ท่านได้เห็นลูกหลานที่เจริญสุข เพื่อขอบคุณในการคุ้มครองตลอดทั้งปี สิ่งสำคัญที่สุดคือ ความจริงใจ

ภายในใจ ไม่ว่าจะเซ่นไหว้หรือเลี้ยงแขกถ้าไร้ความตั้งใจแล้ว พิธีการจะยิ่งใหญ่แค่ไหนก็ไร้ความหมาย” (ผู้อาวุโสที่อาศัยในตำบลหวงพอนานกว่า 50 ปี, การสื่อสารส่วนบุคคล, กุมภาพันธ์ 19, 2026) จากข้อมูลการสัมภาษณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่าจุดประสงค์ของการจัดเทศกาลเหนียนลี่ นอกจากการปรารถนาที่จะขับไล่สิ่งชั่วร้ายแล้ว ยังเป็นการรำลึกถึงบรรพบุรุษ ดังนั้น เพื่อแสดงความเคารพและขอบคุณต่อเทพเจ้าและบรรพบุรุษ จึงมีการจัดขบวนแห่เทพ การจัดของไหว้ และการกินเลี้ยงเหนียนลี่ขึ้น ซึ่งขบวนแห่เทพก็ถือเป็นหนึ่งในพิธีกรรมที่สำคัญของเทศกาลเหนียนลี่ การกำหนดเส้นทางขบวนแห่ที่เริ่มจากศาลเจ้าไปสู่พื้นที่เชื่อมต่อสำคัญอย่างแม่น้ำหรือเขตแดนหมู่บ้าน เป็นการยืนยันเชิงสัญลักษณ์ถึงอาณาเขตของหมู่บ้านผ่านขบวนแห่ ในระหว่างการสัมภาษณ์ภาคสนาม ผู้อาวุโสยังเล่าความทรงจำว่า "จำได้ว่ามีปีนึง ตอนผมอายุยี่สิบต้น ๆ หมู่บ้านกำลังบูรณะศาลเจ้าเทียนโฮ่ว (天后宫) เทศกาลเหนียนลี่ปีนั้นเลยจัดยิ่งใหญ่เป็นพิเศษ พวกคนหนุ่มอย่างเราช่วยกันแบกเกี้ยวเทพเจ้าแห่รอบหมู่บ้าน ความรู้สึกตอนนั้นมันน่าเกรงขามมาก! คนทั้งหมู่บ้านออกมากันหมด ประทัดดังตั้งแต่เช้ายันค่ำ ควันฟุ้งจนมองไม่เห็นทาง มันไม่ใช่แค่ความคึกคัก แต่มันคือ... ความรู้สึกที่คนทั้งหมู่บ้านรวมเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน” (ผู้อาวุโสที่อาศัยในตำบลหวงพอนานกว่า 50 ปี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2026) จากการสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่าการจัดพื้นที่เช่นนี้ไม่เพียงเพื่อความสวยงาม แต่มีที่มาจากความตระหนักรู้ที่สืบต่อกันมายาวนานของชุมชนท้องถิ่นที่มีต่อสภาพแวดล้อมที่ตนดำรงชีวิต (Liu, 2007) อัตลักษณ์ของเทศกาลจึงไม่ได้เกิดขึ้นอย่างนามธรรม แต่เชื่อมโยงกับประสบการณ์ชีวิตจริงของชาวบ้าน และสะท้อนต่อความไม่แน่นอนของธรรมชาติผ่านพิธีกรรมร่วมกันของชุมชน

1.2 อัตลักษณ์ด้านความเชื่อพื้นบ้านและความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม ด้วยภูมิหลังที่ผูกพันกับการดำรงชีพทางทะเลอย่างลึกซึ้ง เทศกาลเหนียนลี่จึงเป็นพื้นที่รองรับความเชื่อพื้นบ้านที่สำคัญ โดยเฉพาะการบูชาเทพคังหวัง (康王 เทพเจ้าคุ้มครอง) เทพกวนอู (关公 เทพเจ้าผู้พิทักษ์) และเจ้าแม่มาจู่ (妈祖/阿婆 เทพเจ้าท้องทะเล) หรือที่คนท้องถิ่นเรียกว่า อาผอ ซึ่งล้วนเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเชื่อว่ามีบทบาทในการคุ้มครองชุมชน รักษาความสงบเรียบร้อย และสร้างความมั่นคงทางจิตใจ ความสัมพันธ์ระหว่างเทพเจ้าทั้งสามองค์นี้ถูกถ่ายทอดผ่านตำนานท้องถิ่นที่เรียกว่า "หนึ่งไม้สามเทพเจ้า" ซึ่งผู้อาวุโสในตำบลหวงพอ อธิบายว่า "เทพเจ้าองค์หลัก ๆ ในตำบลหวงพอของเรา ล้วนมีต้นกำเนิดมาจากไม้ศักดิ์สิทธิ์ต้นเดียวกัน ไม้แรกเป็นพี่ชาย (เทพกวนอู) ไม้ที่สองเป็นน้องสาว (เจ้าแม่มาจู่) ไม้ที่สามเป็นน้องชาย (เทพคังหวัง) น้องสามคุกเข่ารับน้องรอง เปรียบความสัมพันธ์ของเทพเจ้าให้เห็นภาพเหมือนพี่น้อง เทพกวนอูเป็นพี่คนโต อาผอ (เจ้าแม่มาจู่) เป็นน้องคนรอง และเทพคังหวังเป็นน้องคนเล็ก ตอนแห่เทพในเทศกาลเหนียนลี่ น้องสามต้องไปรับน้องรอง นี่คือธรรมเนียมและเป็นพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ที่สุดในงานเหนียนลี่ของเรา ซึ่งสื่อถึงคำว่า ความเคารพ และความผูกพัน” (ผู้อาวุโสที่อาศัยในตำบลหวงพอนานกว่า 50 ปี, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2026) ซึ่งตำนานนี้ไม่เพียงอธิบายลำดับชั้นในจักรวาลวิทยาของเทพท้องถิ่น แต่ยังกำหนดรูปแบบขบวนแห่และลำดับพิธีกรรมในเทศกาลเหนียนลี่อย่างเป็นรูปธรรม

ความเชื่อเหล่านี้ไม่ได้ดำรงอยู่เพียงในระดับความศรัทธา แต่ถูกทำให้เป็นรูปธรรมผ่านพิธีรับเทพ ขบวนแห่เทพ การเซ่นไหว้ และการอัญเชิญเทพกลับศาลเจ้าอย่างเป็นระบบ ทำให้เทศกาลเหนียนลี่เป็นทั้งพิธีกรรมทางศาสนาและการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และหมู่บ้านในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ร่วม ดังภาพ 4

ภาพ 4 รูปเคารพอาผอและภาพการอัญเชิญอาผอกลับศาลเจ้า (ที่มา: ผู้วิจัย, 2569)

1.3 อัตลักษณ์ด้านการผสานศิลปะพื้นบ้านเฉพาะถิ่นและพิธีกรรม อัตลักษณ์สำคัญอีกประการหนึ่งของเทศกาลเหนียนลี่ของตำบลหวงพอ คือ การผสานพิธีกรรมกับศิลปะพื้นบ้านเข้าด้วยกัน จนทำให้การแสดงต่าง ๆ ไม่ได้มีสถานะเป็นเพียงกิจกรรมเพื่อความบันเทิง หากเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อและระบบพิธีกรรมของชุมชนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะการแสดงเพียวเซ่อซึ่งถือเป็นศิลปะพื้นบ้านที่โดดเด่นที่สุดอย่างหนึ่งในเทศกาลเหนียนลี่ เพียวเซ่อไม่ใช่เพียงการแสดงทักษะหรือความงามทางศิลปะ แต่เป็นการแสดงที่มีนัยเชิงพิธีกรรมในฐานะสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ด้วยการจำลองบุคคลในตำนาน เรื่องเล่าพื้นบ้าน หรือเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ในลักษณะที่ดูราวกับลอยอยู่กลางอากาศ องค์ประกอบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปลักษณ์ ตัวละคร สีสัน และลำดับการจัดแสดง จึงล้วนทำหน้าที่เป็น “ภาษาสัญญะ” ที่ช่วยเชื่อมโยงโลกมนุษย์กับโลกแห่งความศักดิ์สิทธิ์ภายในบริบทของเทศกาลเหนียนลี่ ในด้านรูปแบบเพียวเซ่อมีโครงสร้างเฉพาะที่สะท้อนภูมิปัญญาและความประณีตของศิลปะพื้นบ้านท้องถิ่นอย่างชัดเจน โดยประกอบด้วย 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่ “เซ่อกุ้ย” ซึ่งเป็นฐานรองรับผู้แสดง “เซ่อเกิ่ง” หรือโครงเสาโลหะที่ใช้ยึดตัวผู้แสดง และ “เซ่อซิน” ซึ่งหมายถึงผู้แสดงอายุ 6 – 9 ปีที่รับบทเป็นตัวละครหลักในการแสดง ผู้แสดงที่อยู่ตรงฐานเรียกว่า “ผิง” ส่วนผู้ที่อยู่ในตำแหน่งกลางอากาศเรียกว่า “เพียว” ซึ่งเป็นจุดเด่นที่ดึงดูดสายตาผู้ชมมากที่สุด โครงสร้างดังกล่าวทำให้เพียวเซ่อเป็นการแสดงที่ผสมผสานการละคร ดนตรี วิจิตรศิลป์ กายกรรม และเทคนิคเชิงช่างเข้าด้วยกันอย่างซับซ้อน จนเกิดเป็นภาพลักษณ์ที่ทั้งงดงาม ตื่นตา และชวนพิศวง สุนทรียภาพอันโดดเด่น (ดังภาพ 3 และภาพ 5) ที่ประกอบด้วย “สูง เสี่ยง งาม แปลก เยี่ยม” ทำให้เพียวเซ่อได้รับการขนานนามจากผู้ชมต่างชาติว่าเป็น “ศิลปะลึกลับแห่งตะวันออก” (Ye, 2000)

ขณะเดียวกัน ระบำอู่เอ้อร์เจินของหมู่บ้านต้าอั้นในตำบลหวงพอก็เป็นพิธีกรรมพื้นบ้านที่สะท้อนลักษณะเฉพาะของเทศกาลเหนียนลี่ได้เด่นชัด พิธีนี้เป็นพิธีแบบเต๋าที่มีนักพรตเป็นผู้นำ และใช้การร่ายรำดาบและขวานตามคาถาพิธีเพื่อสื่อถึงการรับของไหว้ การคุ้มครองหมู่บ้าน การขับไล่สิ่งชั่วร้าย และการเรียกโชคลาภเข้ามา จึงแสดงให้เห็นว่าการเคลื่อนไหวของร่างกายในเทศกาลเหนียนลี่ไม่ได้เป็นเพียงการแสดง แต่เป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่ยังคงสืบทอดอยู่ในชีวิตจริงของชุมชน ดังนั้น การแสดงเพียวเซ่อและระบำอู่เอ้อร์เจินจึงไม่ใช่เพียงศิลปะการแสดงประกอบเทศกาล แต่เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เทศกาลเหนียนลี่ของตำบลหวงพอมีลักษณะเฉพาะทั้งในด้านพิธีกรรม ความเชื่อ และสุนทรียภาพทางวัฒนธรรม

ภาพ 5 การแสดงเพียวเซ่อ และระบำอู่เอ้อร์เจิน (ที่มา: ผู้วิจัย, 2569) หรือ **หมายเหตุ:** ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

1.4 อัตลักษณ์ด้านระบบสัญญะของพิธีกรรม นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกัน Clifford Geertz มองว่าศาสนาเป็นระบบวัฒนธรรมที่สร้างความหมายผ่านระบบสัญญะ และทำหน้าที่เป็นกรอบในการทำความเข้าใจระเบียบของสังคมและประสบการณ์ของมนุษย์ (Geertz, 1999) ในมิตินี้ เทศกาลเหนียนลี่ของตำบลหวงพอไม่ได้เป็นเพียงงานรื่นเริงประจำปี หากยังเป็น “ระบบสัญญะทางวัฒนธรรม” ที่ชาวบ้านใช้สื่อสารความหมายเกี่ยวกับความเป็นสิริมงคล ระเบียบทางสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผ่านวัตถุ พื้นที่ และการกระทำที่มีแบบแผน โดยอาจจำแนกได้เป็น 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1.4.1 สัญญะทางวัตถุ ของไหว้ในเทศกาลเหนียนลี่แต่ละชนิดล้วนแฝงความหมายเชิงสัญลักษณ์ “ไก่ทั้งตัว” ที่ต้องมีองค์ประกอบครบตั้งแต่หัวจรดหาง เพื่อสื่อถึงความสมบูรณ์พร้อมของครอบครัว หรือการจัด “เหล้าห้าชาสาม” ซึ่งน้ำชา 3 ถ้วยทำหน้าที่เป็นสัญญะของ “ฟ้า ดิน และมนุษย์” ที่ต้องดำรงอยู่อย่างสมดุล ส่วนเหล้าข้าวห้าจอกสื่อถึงห้าทิศและห้าธัญพืชอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ ยังมีการใช้คำพ้องเสียงของพืชผักในชีวิตประจำวันเพื่อสื่อความหมายมงคล เช่น ผักกาดหอม (เซิงไช่) ที่พ้องกับความหมายเรื่องความมั่งคั่งร่ำรวย และกระเทียม (ต้าซ่วน) ที่สื่อถึงความรอบคอบและความประหยัด ทำให้สิ่งของธรรมดากลายเป็นสื่อกลางของการอธิษฐานขอพรดังภาพ 6

ภาพ 6 เหล้าห้าชาสาม ข้าวสวยห้าชาม (ที่มา: ผู้วิจัย, 2569) หรือ **หมายเหตุ:** ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

1.4.2 สัญญะเชิงพื้นที่ เส้นทางของขบวนแห่เทพไม่ใช่เพียงการเคลื่อนที่ในเชิงกายภาพ หากยังเป็นการแสดงอาณาบริเวณศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนด้วย ลำดับการเคลื่อนขบวนจากศาลเจ้าไปสู่ตลาดปากแม่น้ำ และหลักบอกเขตของหมู่บ้านไม่ได้เกิดขึ้นอย่างเลื่อนลอย แต่เป็นการสร้างความหมายเชิงสัญลักษณ์ว่าพื้นที่เหล่านี้อยู่ภายใต้การคุ้มครองของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ดังที่มีบันทึกไว้ในจดหมายเหตุอำเภออู่ชวนในรัชศกกวงซวี่แห่งสมัยราชวงศ์ชิง ว่า “เทพเสด็จสี่เขตแดน

โรคภัยไม่กล้ำกราย” (Wuchuan Municipal Local Gazetteer Office, 2001) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า สัญญะของการเคลื่อนขบวนดังกล่าวมีรากฐานอยู่บนความเชื่อเรื่องการปัดเป่าภัยพิบัติและการคุ้มครองชุมชนมาอย่างยาวนานดังภาพ 7

ภาพ 7 ขบวนแห่ไปถึงหลักบอกเขตแดนหมู่บ้านบริเวณปากแม่น้ำ (ที่มา: ผู้วิจัย, 2569) หรือ **หมายเหตุ:** ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย

1.4.3 สัญญะเชิงการปฏิบัติ เทศกาลเหนียนลี่ยังแสดงให้เห็นการทำให้เทพเจ้ามีสถานะเชิงความสัมพันธ์เสมือนมนุษย์และเครือญาติ ตัวอย่างเช่น ความเชื่อที่ว่าเทพคังหวัง กวนอู และเจ้าแม่มาจู่เป็น “สามพี่น้อง” ที่กำเนิดจากไม้ต้นเดียวกัน สัญญะในลักษณะนี้ได้รับการนำเสนอผ่านพิธี “รับอาผอกลับบ้านเดิม” ซึ่งกำหนดให้ผู้หญิงเป็นผู้หามเกี้ยวเท่านั้น พิธีดังกล่าวจึงไม่ได้มีความหมายเพียงในระดับความเชื่อ หากยังทำหน้าที่สร้างระเบียบเชิงจริยธรรมและถักทอสายสัมพันธ์ทางสังคมที่ผู้คนในชุมชนสามารถรับรู้และมีส่วนร่วมได้โดยตรง ระบบสัญญะในเทศกาลเหนียนลี่จึงเป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงความทรงจำทางประวัติศาสตร์เข้ากับวิถีชีวิตในปัจจุบัน ทำให้ความเชื่อ ซึ่งดูเป็นนามธรรมสามารถแสดงออกมาในรูปแบบของแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม จับต้องได้ และสืบทอดต่อไปอย่างมั่นคงภายในชุมชน

1.5 อัตลักษณ์ด้านความเป็นประเพณีรวมหมู่และการมีส่วนร่วมของชุมชน หัวใจสำคัญที่ทำให้เทศกาลเหนียนลี่ของตำบลหวงพอยังคงความศักดิ์สิทธิ์และมีชีวิตชีวา คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชน ซึ่งไม่ใช่การมารวมตัวกันชั่วคราว หากเป็นกระบวนการจัดระเบียบทางสังคมที่เปิดโอกาสให้คนหลายช่วงวัยเข้ามามีบทบาทร่วมกันอย่างเป็นระบบ

การแบ่งบทบาทตามโครงสร้างของชุมชน ผู้อาวุโสทำหน้าที่วางแผนและตัดสินใจ ผู้ชายวัยหนุ่มและวัยกลางคนเป็นกำลังหลักในการหามเกี้ยวและดูแลความเรียบร้อย ส่วนเด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมผ่านการแสดงพื้นบ้าน เช่น การเชิดสิงโตและขบวนการแสดงเพียวเซ่อ นอกจากนี้ ยังมีการกำหนดบทบาทเฉพาะ เช่น คณะหามเกี้ยวเจ้าแม่มาจู่ที่เป็นผู้หญิง และผู้สืบทอดระบำอู่เอ้อร์เจินที่จำกัดอยู่ในบางตระกูล ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงระเบียบและความชอบธรรมของชุมชนผ่านพิธีกรรม

พลังของศรัทธารวมหมู่ที่ปรากฏผ่านการระดมทรัพยากรของชุมชน การจัดงานเทศกาลเหนียนลี่อาศัยความร่วมมือจากคนในหมู่บ้านแทบทุกครัวเรือน ทั้งการบริจาคเงิน การร่วมแรงเตรียมงาน และการช่วยกันจัดโต๊ะไหว้หรือทำอาหารเลี้ยงแขก จนทำให้เทศกาลนี้กลายเป็นพื้นที่สำคัญของการแสดงความผูกพันและความเป็นเจ้าของร่วมของคนในชุมชน ดังคำกล่าวที่ว่า “เหนียนลี่ใหญ่กว่าตรุษจีน” เพราะไม่ว่าผู้คนจะไปทำงานหรือศึกษาอยู่ที่ใด ก็มักตั้งใจกลับบ้านเพื่อมาร่วมงานนี้

2. คุณค่าของเทศกาลเหนียนลี่ของตำบลหวงพอ เมืองอู๋ชวน

2.1 คุณค่าด้านการบูรณาการทางสังคม เทศกาลเหนียนลี่มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงผู้คนในชุมชนและจัดระเบียบสังคมชนบทผ่านกิจกรรมที่จัดขึ้นซ้ำทุกปี การเตรียมงานจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากคนในหมู่บ้านหลายฝ่าย ทั้งด้านแรงงาน เงินทุน และการบริหารจัดการ กระบวนการดังกล่าวจึงเป็นมากกว่าการจัดงานเทศกาล แต่ยังทำให้เห็นความสัมพันธ์และบทบาทของคนในชุมชนเด่นชัดขึ้นด้วย ดังที่ ผู้อำนวยการหอวัฒนธรรมท้องถิ่นของเมืองอู๋ชวนแสดงความเห็นว่า "เทศกาลเหนียนลี่ไม่ใช่เพียงเทศกาลธรรมดา มันคือสายสัมพันธ์สำคัญที่ยึดเหนี่ยวเครือญาติและชุมชนไว้ด้วยกัน ไม่ว่าคุณจะอยู่ที่ใดห่างไกลแค่ไหน เมื่อถึงวันเทศกาลเหนียนลี่ ทุกคนต้องกลับบ้าน" (ผู้อำนวยการหอวัฒนธรรมท้องถิ่นของเมืองอู๋ชวน, การสื่อสารส่วนบุคคล, 2026) คำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่าเทศกาลเหนียนลี่ทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่มีพลังมากกว่าพิธีกรรม

บทบาทของคณะกรรมการศาลเจ้า ผู้อาวุโสในสายตระกูล และผู้คนที่ย้ายไปอยู่ต่างถิ่น ล้วนมีส่วนทำให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือที่แน่นแฟ้น การเข้ามามีส่วนร่วมของบุคคลเหล่านี้ไม่เพียงสะท้อนความผูกพันต่อบ้านเกิดแต่ยังช่วยคงความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนเอาไว้ด้วย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือการจัดที่นั่งในงานเลี้ยง ซึ่งยังยึดตามลำดับสายตระกูลและลำดับอาวุโสอย่างเคร่งครัด แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ของเทศกาลเหนียนลี่ยังคงเป็นพื้นที่ที่ใช้สื่อสารและรักษาระเบียบทางสังคมของชุมชน นอกจากนี้ ยังมีการประกาศรายชื่อและจำนวนเงินของผู้บริจาคในพื้นที่สาธารณะ ทำให้คนที่ย้ายถิ่นฐานออกไปแล้วยังสามารถกลับมาเชื่อมโยงกับชุมชนผ่านการสนับสนุนเทศกาลได้ การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจเช่นนี้จึงไม่ได้เป็นเพียงการบริจาคเงิน แต่ยังแสดงให้เห็นว่าคนที่ย้ายถิ่นฐานไปแล้วก็ยังมีความสัมพันธ์และบทบาทต่อชุมชนเดิม อีกทั้งเทศกาลเหนียนลี่ยังเป็นพื้นที่ที่เอื้อต่อการประสานความสัมพันธ์และคลี่คลายความขัดแย้งภายในหมู่บ้าน บรรยากาศของการร่วมแรงร่วมใจในช่วงเตรียมงานและการจัดงาน ประกอบกับบทบาทไกล่เกลี่ยของผู้อาวุโส ช่วยให้ข้อพิพาทจำนวนไม่น้อยได้รับการผ่อนคลายลง ด้วยเหตุนี้ เหนียนลี่จึงไม่ได้เป็นเพียงเทศกาลประจำปี แต่ยังทำหน้าที่คล้ายระบบจัดการสังคมอย่างไม่เป็นทางการที่ช่วยดำรงความเป็นปึกแผ่นของชุมชนไว้ด้วย

2.2 คุณค่าของการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เทศกาลเหนียนลี่มีความสำคัญในฐานะระบบวัฒนธรรมที่มีชีวิต ไม่ใช่เพียงกิจกรรมเฉพาะครั้ง แต่เป็นพื้นที่ที่รวบรวมความเชื่อ พิธีกรรม ศิลปะการแสดง และความทรงจำทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นไว้ด้วยกัน คุณค่าของเทศกาลจึงอยู่ที่การเป็นกลไกสืบทอดวัฒนธรรมผ่านการปฏิบัติจริงในชุมชน เทศกาลเหนียนลี่ของตำบลหวงพอสะท้อนลักษณะดังกล่าวอย่างชัดเจน เพราะไม่ได้ดำรงอยู่ในฐานะพิธีกรรมเดี่ยว หากแต่เป็นผลรวมของการหลอมรวมพิธีกรรม ความเชื่อท้องถิ่น และการละเล่นเฉลิมฉลองมาเป็นเวลายาวนาน เมื่อกิจกรรมเหล่านี้ถูกปฏิบัติในทุกปีจึงเกิดการถ่ายทอดทั้งความทรงจำทางสังคม ระเบียบพิธีกรรม และคุณค่าทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ เทศกาลเหนียนลี่ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่สืบสานศิลปะพื้นบ้านหลายแขนงที่ยากจะสืบทอดได้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการแสดงเพียวเซ่อของเมืองอู๋ชวน ซึ่งเป็นศิลปะการแสดงที่ต้องอาศัยทั้งบริบทของพิธีกรรม การจัดพื้นที่ ความร่วมมือของคนจำนวนมาก และจังหวะเวลาที่เฉพาะเจาะจง หากขาดบริบทของเทศกาลเหนียนลี่ ศิลปะลักษณะนี้ก็ยากจะคงรูปแบบเดิมที่สมบูรณ์ได้ ดังนั้นเทศกาลเหนียนลี่จึงไม่ใช่เพียงเวทีแสดงศิลปะพื้นบ้าน แต่เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ศิลปะเหล่านี้ยังสามารถถ่ายทอดและสืบทอดอย่างมีชีวิต

อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลภาคสนาม พบว่า ปัจจุบันการสืบทอดศิลปะพื้นบ้านในพื้นที่กำลังเผชิญแรงกดดันมากขึ้น ทั้งจากการขาดผู้สืบทอดรุ่นใหม่และการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างการถ่ายทอด หากปล่อยให้การอนุรักษ์

พึ่งพาผู้สืบทอดเพียงไม่กี่คนโดยไม่มีระบบสนับสนุนจากชุมชน ก็อาจทำให้เกิดทั้งช่องว่างด้านทักษะและช่องว่างด้านความทรงจำทางพิธีกรรมได้ ดังนั้น การอนุรักษ์เทศกาลเหนียนลี่ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้จึงไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการรักษารูปแบบพิธีหรือทักษะเฉพาะด้านเท่านั้น แต่ควรมองไปถึงระบบโดยรวมที่ทำให้พิธีกรรมเหล่านี้ดำรงอยู่ได้จริง ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างชุมชน กลไกความร่วมมือ ความเชื่อร่วม และบริบทเทศกาลที่รองรับอยู่ หากขาดมิติแวดล้อมเหล่านี้ เทศกาลเหนียนลี่ก็อาจถูกลดทอนจนเหลือเพียงการแสดงเชิงสัญลักษณ์ที่แยกขาดจากวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน

2.3 คุณค่าด้านความเชื่อและจิตวิญญาณ เทศกาลเหนียนลี่ของตำบลหวงพอมีรากฐานอยู่บนการเคารพบูชาเทพเจ้าหลายองค์ เช่น เทพคังหวัง เจ้าแม่มาจู่ และเทพกวนอู สะท้อนให้เห็นถึงระบบความเชื่อแบบพหุเทวนิยมที่แฝงอยู่ในวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ความเชื่อเหล่านี้ไม่ได้ตั้งอยู่บนระบบคำสอนทางศาสนาที่เป็นนามธรรมเท่านั้น แต่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ชีวิตจริงที่ผู้คนต้องเผชิญในอดีต ไม่ว่าจะเป็นภัยธรรมชาติ โรคระบาด หรือความไม่มั่นคงของสังคม ด้วยเหตุนี้ พิธีกรรมในเทศกาลเหนียนลี่จึงมีความหมายมากกว่าการบูชาเทพเจ้า แต่เป็นวิธีที่ชุมชนใช้ทำความเข้าใจและรับมือกับความไม่แน่นอนของชีวิต เมื่อพิธีกรรมดำเนินการในทุก ๆ ปี ประสบการณ์เกี่ยวกับภัยพิบัติ ความหวัง และความวิตกกังวลของผู้คนก็ถูกหลอมรวมกลายเป็นความทรงจำร่วมของชุมชน พร้อมทั้งสร้างระเบียบทางความหมายที่ทำให้สมาชิกในสังคมสามารถรับรู้และตีความหมายร่วมกัน ขณะเดียวกัน การแสดงเชิงพิธีกรรม เช่น ระบำอู่เอ้อร์เจิน ยังทำให้พลังศักดิ์สิทธิ์ถูกถ่ายทอดออกมาในรูปแบบที่ผู้คนสามารถมองเห็นและมีส่วนร่วมได้จริง พิธีกรรมจึงไม่ใช่เพียงเครื่องมือปลอบประโลมจิตใจ แต่ยังเป็นกระบวนการสร้างความรู้สึกร่วม ความมั่นคงทางใจ และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชนผ่านการเข้าร่วม และรับรู้ประสบการณ์ร่วมกันในพื้นที่พิธีกรรม ดังนั้น คุณค่าด้านความเชื่อของเทศกาลเหนียนลี่จึงอยู่ที่การแปรเปลี่ยนประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์และความเสี่ยงด้านภัยพิบัติให้กลายเป็นระเบียบความหมายที่ดำรงอยู่ได้จริงในวิถีชีวิตประจำปีของผู้คน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ถือเป็นคุณค่าทางจิตวิญญาณสำคัญที่ช่วยให้เทศกาลเหนียนลี่ยังคงได้รับการสืบทอดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่องอัตลักษณ์และคุณค่าของเทศกาลเหนียนลี่ ตำบลหวงพอ เมืองอู๋ชวน พบว่า เทศกาลเหนียนลี่ไม่ได้เป็นเพียงงานเทศกาลประจำปีของชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นปฏิบัติการทางวัฒนธรรมที่ค่อย ๆ ก่อตัวจากประสบการณ์ร่วมในการเผชิญภัยธรรมชาติ โรคระบาด และความไม่มั่นคงทางสังคมที่สั่งสมมาอย่างยาวนานนับตั้งแต่สมัยราชวงศ์หมิงและชิง ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Liu & Zhang (2002) ที่มองว่า เทศกาลเหนียนลี่ของตำบลอู๋ชวนเชื่อมโยงกับบริบททางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างลึกซึ้ง ไม่ใช่พิธีกรรมที่ถูกแยกขาดจากวิถีชีวิต อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ยังพบว่า เทศกาลเหนียนลี่ไม่ได้เพียงสะท้อนบริบทท้องถิ่น แต่ยังแสดงความสามารถในการปรับตัวและรักษาความหมายของเทศกาลผ่านการเปลี่ยนแปลงของสังคมแต่ละยุคสมัยอีกด้วย

ในด้านอัตลักษณ์ ผลการวิจัยพบว่า เทศกาลเหนียนลี่ของตำบลหวงพอมีลักษณะเด่นที่เชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมชายฝั่ง ความเชื่อเรื่องเทพเจ้าผู้คุ้มครอง ศิลปะพื้นบ้าน และการมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะรวมหมู่ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องความทรงจำทางวัฒนธรรมของ Assmann (2011) ที่ระบุว่า ความทรงจำร่วมของสังคมมักถ่ายทอดผ่านพิธีกรรม สัญญะและการปฏิบัติซ้ำอย่างต่อเนื่อง แต่กรณีเทศกาลเหนียนลี่จะเห็นได้ว่า ความทรงจำทางวัฒนธรรมไม่ได้ปฏิบัติซ้ำเพื่อคงรูปแบบเดิมเท่านั้น หากยังมีการตีความและปรับความหมายของเทศกาลให้สอดรับกับชีวิตและ

บริบทของชุมชน ตัวอย่างเช่น เส้นทางขบวนแห่เทพยังคงเชื่อมโยงกับภูมิศาสตร์จริงของชุมชน และระบำอู่เอ้อร์เจินยังรักษาหน้าที่เชิงพิธีกรรมไว้ได้ แม้รูปแบบภายนอกบางส่วนจะเปลี่ยนไป จึงอาจกล่าวได้ว่า ความทรงจำทางวัฒนธรรมในเทศกาลเหนียนลี่เป็นความทรงจำที่มีชีวิต และพัฒนาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

ในด้านคุณค่า ผลการวิจัยพบว่า เทศกาลเหนียนลี่มีความสำคัญในหลายมิติ ทั้งในฐานะกลไกที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของชุมชน พื้นที่สำหรับการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ และฐานทางความเชื่อของคนในท้องถิ่น การจัดงานเทศกาลต้องอาศัยความร่วมมือของผู้คนหลายกลุ่ม ทั้งที่อยู่ในพื้นที่และอยู่นอกพื้นที่ จึงทำให้เทศกาลนี้เป็นพื้นที่ที่ช่วยรักษาความผูกพันของชุมชน และแสดงบทบาทของผู้คนในสังคมท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานของ Zhou & Pan (2008) ที่เห็นว่า เทศกาลเหนียนลี่มีบทบาทในการสร้างการยอมรับตัวตนของตระกูลและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในระดับชุมชนอย่างชัดเจน ทั้งนี้ จากการศึกษายังพบว่า “ชุมชน” ในบริบทนี้มีขอบเขตกว้างขวางมากกว่างานของ Zhou & Pan เนื่องจากผู้ที่ย้ายถิ่นออกไปแล้วก็ยังมีส่วนร่วมกับเทศกาลผ่านการบริจาค การกลับมาร่วมงาน และการรักษาความสัมพันธ์กับบ้านเกิด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความรู้สึกผูกพันและความเป็นเจ้าของต่อเทศกาลนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านหรือโครงสร้างตระกูลแบบเดิม แต่ยังขยายไปสู่เครือข่ายของผู้คนที่แม้จะออกจากพื้นที่ไปแล้ว แต่ยังคงผูกพันกับชุมชนผ่านเทศกาลนี้อยู่ นอกจากนี้ จากการศึกษาการลงพื้นที่ภาคสนามและการสัมภาษณ์ยังแสดงให้เห็นว่า ศิลปะพื้นบ้านอย่างการแสดงเพียวเซ่อและระบำอู่เอ้อร์เจินไม่ได้เป็นองค์ประกอบด้านความบันเทิง แต่ถือเป็นส่วนหนึ่งของการสืบทอดความทรงจำ พิธีกรรมและความหมายทางวัฒนธรรมด้วย ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองทางคติชนวิทยาและมานุษยวิทยาของ Zhong (1998) ที่เห็นว่า ประเพณีพื้นบ้านควรถูกทำความเข้าใจในฐานะรูปแบบหนึ่งของชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรม มิใช่กิจกรรมที่แยกขาดจากบริบทของชุมชน อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยครั้งนี้ช่วยขยายความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะพื้นบ้านกับพิธีกรรม โดยชี้ให้เห็นว่าองค์ประกอบทั้งสองมิได้ทำหน้าที่สนับสนุนกันเพียงในด้านรูปแบบการแสดงเท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์ในการสร้างและสืบทอดความหมายทางวัฒนธรรมของชุมชนขณะเดียวกัน บริบทของเทศกาลก็เป็นเงื่อนไขที่ทำให้ศิลปะเหล่านี้ยังคงรูปแบบและความหมายที่แท้จริงไว้ได้ ความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงสะท้อนลักษณะการพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างศิลปะพื้นบ้านกับพิธีกรรม กล่าวคือ ศิลปะพื้นบ้านช่วยทำให้ความหมายของพิธีกรรมปรากฏอย่างเป็นรูปธรรม ขณะที่บริบทของพิธีกรรมก็เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ศิลปะเหล่านี้ยังคงรูปแบบและความหมายทางวัฒนธรรมไว้ได้ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นว่า แม้เทศกาลเหนียนลี่จะยังมีพลังในการรักษาอัตลักษณ์และคุณค่าของชุมชนไว้ได้ แต่ก็ต้องเผชิญแรงกดดันจากความเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ ทั้งการย้ายถิ่นของประชากร การอ่อนตัวของโครงสร้างชุมชนดั้งเดิม และความเสี่ยงที่การถ่ายทอดระหว่างรุ่นจะขาดช่วง ดังนั้น การทำความเข้าใจเทศกาลเหนียนลี่ในปัจจุบันจึงไม่ควรมองเพียงในฐานะประเพณีที่สืบทอดมาจากอดีต หากควรมองว่าเป็นระบบวัฒนธรรมที่ยังคงปรับตัวและรักษาความหมายของตนไว้ท่ามกลางบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

งานวิจัยนี้พบว่า เทศกาลเหนียนลี่ของตำบลหวงพอ เมืองอู่ชวน เป็นระบบวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงสภาพแวดล้อมชายฝั่ง ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อพื้นบ้าน พิธีกรรม ศิลปะการแสดง และความสัมพันธ์ของชุมชนเข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นองค์รวม จากการศึกษาวิเคราะห์ พบว่า อัตลักษณ์ของเทศกาลเหนียนลี่ไม่ได้อยู่ที่องค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่ง หากเกิดจากการอยู่ร่วมกันของพื้นที่ ความเชื่อ สัญญะ และการมีส่วนร่วมของผู้คนในชุมชนผ่านการ

ปฏิบัติซ้ำในแต่ละปี นอกจากนี้ งานวิจัยนี้ยังเสนอให้เห็นว่า คุณค่าของเทศกาลเหนียนลี่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงมิติของการอนุรักษ์วัฒนธรรม แต่ยังครอบคลุมถึงบทบาทในการเชื่อมโยงผู้คน สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนในท้องถิ่นด้วย ข้อค้นพบนี้จึงช่วยขยายมุมมองต่อการศึกษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ จากการมองเทศกาลประเพณีในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมที่ควรอนุรักษ์ ไปสู่การทำความเข้าใจเทศกาลในฐานะระบบความสัมพันธ์และการปฏิบัติทางวัฒนธรรมที่ยังคงดำรงอยู่และปรับตัวตามบริบทสังคมร่วมสมัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. สามารถนำองค์ความรู้จากงานวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบกิจกรรมอนุรักษ์และสืบทอดเทศกาลเหนียนลี่ โดยคำนึงถึงทั้งพิธีกรรม ระบบความเชื่อ โครงสร้างชุมชน และรูปแบบการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น

2. สามารถนำผลการวิจัยไปเผยแพร่ผ่านสื่อร่วมสมัยและสื่อดิจิทัล เพื่อเสริมสร้างการรับรู้และขยายความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์และคุณค่าของเทศกาลเหนียนลี่ของตำบลหวงพอ เมืองอู๋ชวนได้อย่างกว้างขวาง

3. สามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมด้านการเรียนรู้ เพื่อให้เทศกาลเหนียนลี่ได้รับการถ่ายทอดอย่างเหมาะสมในบริบทสังคมปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบเทศกาลเหนียนลี่ในพื้นที่ตำบลหวงพอหรือภูมิภาคอื่น เพื่อให้เห็นถึงวิธีการสร้างความทรงจำทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันในเทศกาลเหนียนลี่

2. ควรมีการลงพื้นที่ภาคสนามอย่างต่อเนื่องในระยะยาว เพื่อศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของเทศกาลเหนียนลี่ในบริบทสังคมร่วมสมัย

3. ควรขยายการศึกษาประเด็นเทศกาลเหนียนลี่ให้ครอบคลุมมิติของสื่อ เทคโนโลยี และรูปแบบการสื่อสารใหม่ ๆ เช่นเดียวกับที่ Zhao (2023) ได้ศึกษากลยุทธ์การสื่อสารวัฒนธรรมระบำหนังของกวางตุ้งตะวันตกภายใต้บริบทสื่อใหม่ เพื่อให้งานวิจัยมีความกว้างขวางและสอดคล้องกับบริบทปัจจุบันมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

Assmann, J. (1995). Collective memory and cultural identity (J. Czaplicka, Trans.). *New German Critique, 65*, 125 – 133. https://doi.org/10.2307/488538

Assmann, J. (2011). *Cultural memory and early civilization: Writing, remembrance, and political imagination.* Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9780511996306

Chen, H. (2018). 广东粤西年例的价值和对现代教育的启示 [The value of Nianli in Western Guangdong and its implications for modern education]. *华南师范大学学报 (自然科学版) [Journal of South China Normal University (Natural Science Edition)], 50*(S1), 159 – 162. https://journal-n.scnu.edu.cn/article/id/hnsfdxxbzrkxb-4416

Geertz, C. (1999). *The interpretation of cultures* (H. Li, Trans.). Yilin Press. (Original work published 1973)

Guangdong Provincial Local Chronicles Office. (2009). *广东历代方志集成 [Collection of historical local gazetteers of Guangdong].* Lingnan Fine Arts Publishing House.

Halbwachs, M. (1992). *On collective memory* (L. A. Coser, Ed. & Trans.). University of Chicago Press. https://doi.org/10.7208/chicago/9780226774497.001.0001

Liu, L. (2007). An analysis of the causes of Wuchuan Nianli sacrificial customs. *Journal of Hunan University of Science and Engineering, 28*(7), 51 – 54.

Liu, L. & Zhang, W. (2002). Investigation report on Wuchuan Nianli Sacrificial Activities. *Folklore Studies,* (3), 52 – 64. https://doi.org/10.3969/j.issn.1002-4360.2002.03.004

Lin, Y. (2022). 浅谈茂名年例文化传承的新时代意义 [On the contemporary significance of inheriting Maoming Nianli culture]. *今古文创 [Jingu Wenchuang],* (6), 74 – 76. https://doi.org/10.20024/j.cnki.cn42-1911/i.2022.06.024

Wu, B. (2011). Several theoretical issues in the protection of intangible cultural heritage. *Folklore Studies,* (2).

Wuchuan Municipal Local Gazetteer Office. (2001). *吴川县志 [Wuchuan County gazetteer].* Zhonghua Book Company.

Wuchuan Yearbook Compilation Committee. (2020). *Wuchuan yearbook 2020.* Zhonghua Book Company. https://www.mybookcity.com/B_332.html

Yao, X. (2011). *A study on the Nianli culture in Western Guangdong region* [Master's thesis, Guangzhou University]. https://www.xueweilunwen.com/doc/192016

Ye, C. (2000). *Lingnan folk culture.* Guangdong Higher Education Press.

Zheng, H. & Lu, Y. (2010). Grasping the trend of integration and promoting the development of disciplines: A discussion on the relationship between contemporary Chinese sociology, anthropology, and folklore studies. *Journal of Wenzhou University (Social Sciences Edition), 23*(5), 1 – 9.

Zhong, J. (1998). *Collected works on folklore studies.* Shanghai Literature and Art Publishing House.

Zhao, T. (2023). 粤西地区傩舞文化国际传播的策略性研究 [A strategic study of the international communication of Nuo dance culture in Western Guangdong]. *艺术评鉴 [Art Evaluation],* (16), 159 – 164. https://www.fx361.com/page/2023/1014/23134599.shtml

Zhou, D. & Pan, Z. (2008). Annual ritual and social functions: A case study of Tan village, Dianbai County, Western Guangdong. *Journal of South - Central Minzu University (Humanities and Social Sciences), 28*(2), 5 – 9. https://www.paper.edu.cn/qk/academic/journal/NUDGEF1QMRAVeQIeQeQ?cycle=2&year=2008

กลยุทธ์การเผยแพร่ทางวัฒนธรรมของงานปักพื้นเมืองชนเผ่าอี๋ ตามทฤษฎีการสร้างคุณค่าร่วมกัน: กรณีศึกษาของงานปักพื้นเมืองชนเผ่าอี๋ในอำเภอซวงไบ มณฑลยูนนาน

Cultural Dissemination Strategy of Yi Ethnic Embroidery Based on The Theory of Value Co - Creation: A Case Study of The Yi Ethnic Embroidery of Shuangbai County, Yunnan Province

Li Zhengzhou,[*] และศราวุฒิ ปิ่นทอง[**]

Li Zhengzhou, and Sarawuth Pintong

Received: April 27, 2026 Revised: June 16, 2026 Accepted: June 25, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัญหาสำคัญในการเผยแพร่วัฒนธรรมงานปักชนเผ่าอี๋ พัฒนาแบบจำลองกลยุทธ์การเผยแพร่ตามแนวคิดการสร้างคุณค่าร่วมกัน และประเมินการนำแบบจำลองไปใช้ผ่านกิจกรรมสร้างสรรค์ร่วมกัน ดำเนินการวิจัยด้วยระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยศึกษาในบริษัทอี๋เซิงหยวน คัลเจอรัล ดีเวลลอปเมนต์ จำกัด และชุมชนชาหมู่ อำเภอซวงไบ มณฑลยูนนาน ผู้เข้าร่วมการวิจัย จำนวน 24 คน ประกอบด้วย ผู้สืบทอดภูมิปัญญา ช่างปัก บุคลากรองค์กร นักออกแบบ อาสาสมัคร และผู้เชี่ยวชาญเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจทางวัฒนธรรม แบบสอบถามความพึงพอใจ การสังเกต และการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ

ผลการวิจัยพบปัญหาสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การลดทอนความหมายทางวัฒนธรรม ความเสี่ยงต่อการแตกกระจายของเนื้อหาจากการใช้เทคโนโลยีโดยขาดความเข้าใจทางวัฒนธรรม และความไม่สมดุลของการพัฒนาเชิงอุตสาหกรรมที่ส่งผลต่อบทบาทความเป็นเจ้าของทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยจึงพัฒนาแบบจำลอง CECE ซึ่งประกอบด้วย วัฒนธรรม (Culture) ประสบการณ์ (Experience) การสร้างสรรค์ร่วมกัน (Co-creation) และการประเมินผล (Evaluation) ผลการนำไปใช้ พบว่า คะแนนเฉลี่ยความรู้ความเข้าใจทางวัฒนธรรมของอาสาสมัครเพิ่มขึ้นจาก 57.6 เป็น 84.7 คะแนน หรือร้อยละ 47.1 และผลการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญมีค่าเฉลี่ยรวม 4.25 จาก 5 ผลการศึกษาจึงให้หลักฐานเบื้องต้นว่าแบบจำลอง CECE สามารถสนับสนุนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการสร้างสรรค์ร่วมกันโดยคำนึงถึงความแท้จริงทางวัฒนธรรม อันเป็นแนวทางหนึ่งสำหรับการเผยแพร่มรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่มีตัวตนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การสร้างคุณค่าร่วมกันแบบมีส่วนร่วม, ทฤษฎีการสร้างคุณค่าร่วมกัน, แบบจำลอง CECE, มรดกทางวัฒนธรรมที่ไม่มีตัวตน (ICH), วัฒนธรรมงานปักชนเผ่าอี๋

---

[*] คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University, First Author: 13563585@qq.com

[**] คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University

Corresponding Author: sarawuthpintong@hotmail.com

Abstract

This study aimed to identify key challenges in the cultural dissemination of Yi embroidery, develop a dissemination strategy model based on value co-creation theory, and assess its application through participatory co-creation activities. A mixed-methods approach was employed at Yi Shengyuan Cultural Development Co., Ltd. and Chamu Community in Shuangbai County, Yunnan Province. Twenty-four participants representing inheritors, embroiderers, enterprise staff, a designer, young volunteers, and independent experts were involved. Data were collected through semi-structured interviews, cultural cognition tests, satisfaction questionnaires, observations, and expert evaluations.

The findings identified three major challenges: the dilution of cultural meanings, fragmentation risks arising from technology use without sufficient cultural understanding, and imbalances in industrial development that weaken cultural agency. In response, the CECE model was developed around four interconnected components: Culture, Experience, Co - creation, and Evaluation. Following the intervention, the volunteers' mean cultural cognition score increased from 57.6 to 84.7, representing a gain of 27.1 points, or approximately 47.1% relative to the pre-test mean, while the overall expert evaluation averaged 4.25 out of 5. The findings provide preliminary empirical support for the CECE model as a framework for strengthening cultural learning, multi-stakeholder interaction, and culturally grounded co - creation, thereby offering a practical pathway for the sustainable dissemination of intangible cultural heritage.

Keywords: Participatory Co - Creation, Value Co - Creation Theory, CECE Model, Intangible Cultural Heritage (ICH), Yi Embroidery Culture

Introduction

With the increasing integration of culture and tourism, cultural expression, communication channels, and modes of experience have undergone significant changes, shifting tourism from passive observation towards more active and interactive forms of participation. Value co-creation increasingly emphasises tourists' active participation in shaping their tourism experiences (Qin et al., 2025). In this context, consumer participation has become integral to cultural experiences, product design, and information dissemination.

Yi embroidery serves as a cultural symbol, carrying collective memory, emotional exchange, and ethnic identity. Its embedded concepts of creation, aesthetics, ethics, and worldviews constitute a representational system of the Yi people's value system (Figure 1). Tourism offers a key avenue for disseminating this heritage. However, current practices reduce Yi embroidery to a visual commodity: tourists engage with finished products while remaining unaware of the cultural narratives, ritual meanings, and embodied skills woven into the patterns. This disconnect between tangible display and intangible meaning represents a failure in existing dissemination approaches. The culture has yet to be integrated into the tourism industry to achieve capital appreciation.

Although previous studies have applied value co - creation theory to Yi embroidery service design and cultural product development, limited attention has been paid to integrating cultural interpretation, embodied experience, collaborative creation, and outcome evaluation into a unified cultural dissemination framework. This theoretical gap leaves tourists unable to recognise its intangible dimensions. Value co-creation—rooted in reciprocal interaction among multiple stakeholders—offers a promising alternative, transforming tourists from passive observers into active co - participants alongside inheritors, embroiderers, and designers. Adopting this theoretical lens can enable deeper cultural perception through interactive experiences, thereby promoting sustainable dissemination. To this end, this study proposes the "CECE" (Culture – Experience – Co - creation – Evaluation) model, which operationalises value co-creation into a structured, empirically verifiable pathway for participatory cultural dissemination.

Figure 1: Yi ethnic group's embroidery in Shuangbai County (Source: Photographed by the researcher)

The Objectives of The Study

This study is divided into the following three objectives.

1. Based on the theory of value co-creation, identify the key factors influencing the cultural dissemination of Yi ethnic embroidery, and reveal its underlying mechanism and generation logic.

2. To develop a cultural dissemination strategy model for Yi embroidery based on value co-creation theory;

3. To verify the effectiveness of the proposed model through co-creation practice and empirical evaluation.

Literature Review

1. Research on Yi ethnic group embroidery

Wang et al. (2022) explored traditional Yi embroidery resources and design elements and applied them to the development of cultural and creative products. Zhu (2023) examined the artistic and cultural values embedded in Yi costume patterns in Yunnan Province. Wang (2024) employed digital technology to extract pattern elements, structures, and colours to support the digital transformation and innovative design of Yi embroidery. Ma et al. (2025) digitally documented Wuding Yi embroidery and proposed IP-based strategies to expand its dissemination across multiple channels. Bai (2026) analysed the colours, patterns, and cultural connotations of Yi embroidery and proposed three design approaches: diversifying product forms and usage scenarios, enhancing product interactivity and cultural influence, and integrating dynamic and static elements to support culture-tourism development.

Existing literature largely focuses on operational aspects such as resource transformation, digital extraction, and IP dissemination, yet overlooks the fact that the value of Chuxiong Yi embroidery lies in its irreplaceable role as a carrier of cultural memory. The piled embroidery of Shuangbai County, with its unique stitching techniques that can only be executed by hand, produces patterns with a three-dimensional relief effect. At present, machine embroidery poses a serious threat to the inheritance and development of this piled embroidery, undermining its function as a cultural symbol and severing the connection between the craft and its practitioners, thus placing it at risk of disappearing.

2. Research on value co-creation

Value co-creation is an economic term derived from the research of C.K. Prahalad and Venkatram Ramaswamy (Prahalad & Ramaswamy, 2004). This research is based on the core competitiveness theory and emphasises a new model where enterprises and customers jointly create value through interactive cooperation.In the design process of cultural products, the key

to enabling users to disseminate and recognise cultural values lies in the collaborative design experience created by the enterprise during this process (Sun et al., 2022). In the protection and inheritance of intangible cultural heritage, through the theory of value co-creation, local resources of intangible cultural heritage have been fully mobilised, an industrial service system for Yi ethnic embroidery has been constructed, and product innovation and the sustainable inheritance of Yi embroidery have been promoted (Zhou & Dong, 2024). Value co-creation behavior is an important way to enhance the quality of tourism experience (Qin et al., 2025). Value co-creation theory holds that value is not generated unilaterally by firms, but is instead co-created through continuous interactions between enterprises and consumers, as well as other stakeholders. The core locus of value creation lies in the interactive experience between the firm and the consumer, where dialogue, interaction, and collaboration produce unique and personalised experiences for the consumer.In the domain of intangible cultural heritage (ICH) protection and transmission, value co-creation provides significant theoretical support for the living inheritance of heritage through the participation of multiple stakeholders. By incorporating inheritors, community residents, tourists, designers, and other actors into the co-creation process, the theory effectively mobilises local ICH resources, builds an industrial service system, fosters innovation in cultural products, and enables the sustainable transmission of culture.

The theoretical architecture of value co-creation comprises two core levels. The first concerns its key constitutive elements, namely the DART model proposed by Prahalad and Ramaswamy (2004) — Dialogue, Access, Risk-Benefits, and Transparency. The second encompasses the procedural steps for implementation, which include: identifying co-creation actors and resources; establishing platforms for dialogue and interaction; conducting co-creation activities; and evaluating co-creation outcomes with subsequent feedback.

This study adopts value co-creation theory as its analytical framework for the cultural dissemination of Yi embroidery, based on the following four considerations. First, theoretical appropriateness. The theory’s emphasis on multi-stakeholder interaction aligns closely with the participatory nature of ICH inheritance and dissemination, offering a suitable theoretical lens for this study. Second, problem relevance. Preliminary fieldwork reveals that the current dissemination of Yi embroidery culture lacks effective multi-actor interaction and co-creation mechanisms; value co-creation theory can systematically inform the construction of such mechanisms and provide pathway guidance. Third, practical operability. Beyond its conceptual framework, the theory offers tangible tools such as service blueprinting, co-creation activity design, and impact evaluation that translate abstract dissemination goals into implementable and testable practice plans. Fourth, filling a research gap. To the authors' knowledge, few studies have systematically applied value

co-creation theory to the cultural dissemination of Yi embroidery, thereby contributing a novel theoretical perspective and practical pathway for the sustainable propagation of Yi embroidery culture.

Theoretical Framework

The theoretical framework of this study follows four stages: "problem diagnosis - mechanism analysis - strategy construction - effect verification". Using the DART model of value co-creation as the analytical tool, a CECE communication strategy model is proposed, and its effectiveness is verified through empirical research (Figure 2).

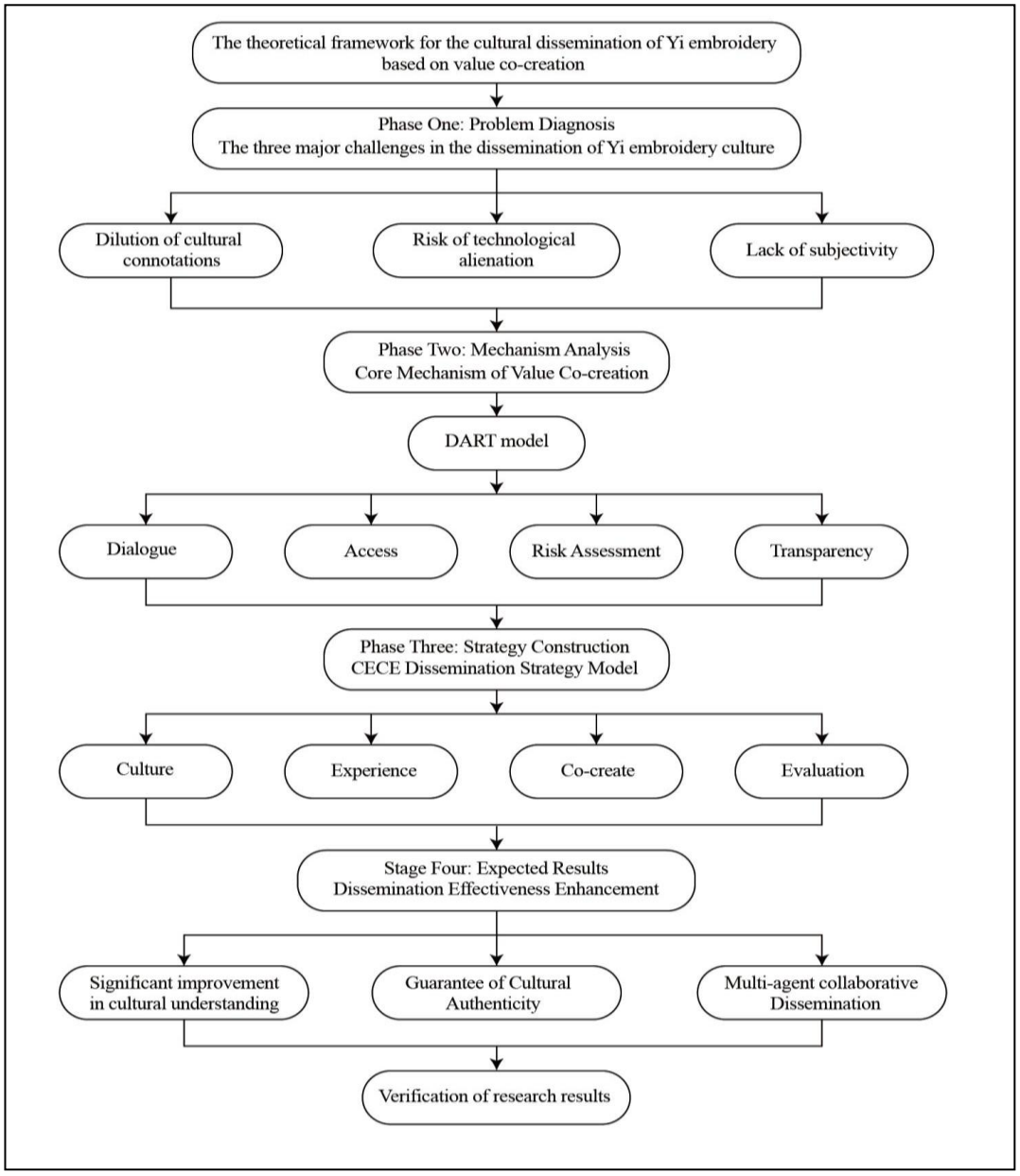

Figure 2: The Theoretical Framework of this study (Source: Constructed by the researcher)

Methodology

1. Population and Target Group

1.1 Population

The subjects of this study include two categories. The first category consists of primary stakeholders, which include the inheritors of Yi ethnic group's embroidery, embroidery artisans, and enterprise employees. They possess local knowledge, technical skills, and cultural interpretation rights. The second category comprises community residents, tourists, cultural experience participants, and local government staff. They interact with Yi ethnic group's embroidery culture mainly through consumption, observation, or policy support. This stratified design ensures that in the diagnostic stage of the study, the perspectives of both the cultural producers and consumers can be fully considered.

1.2 Target Group

Table 1 presents the overall stratification and sampling plan of this study. A total of 24 participants were involved, divided into six groups, covering the entire chain of cultural production, dissemination, consumption and evaluation. Among them, the inheritors (n=3), embroiderers (n=5), employees of cultural enterprises (n=2), and creative design experts (n=1) served as co-creators and experts providing information, and their functions were to ensure the cultural authenticity and technical accuracy during the co-creation intervention process. The young volunteers (n=10) were the main empirical research subjects selected through purposive sampling from secondary stakeholders, participating in the co-creation intervention activities and undergoing pre- and post-assessments. The expert reviewers (n=3) conducted independent third-party evaluation of the co-creation outcomes. The sampling methods were respectively based on the purposeful sampling of intangible cultural heritage lists, enterprise recommendations, institutional sampling, snowball sampling, and inclusion criteria screening.

Table 1: Research on overall stratification and sampling schemes

Group Category	Selection Criteria	Quantity	Sampling method	Regional Distribution
Inheritor	Master the core skills and understand the cultural connotations	3	Intangible Cultural Heritage List + Snowball Sampling	Shuangbai County

Table 1: Research on overall stratification and sampling schemes (Continued)

Group Category	Selection Criteria	Quantity	Sampling method	Regional Distribution
Embroidery worker	Master the needlework techniques and cultural knowledge	5	Enterprise Recommendation + Snowball Sampling	Shuangbai County
Enterprise employees	Understand market demand	2	Institutional Sampling	Shuangbai County
Designer	Master the design methods	1	Enterprise recommendation + Snowball sampling	Chuxiong Prefecture
Youth volunteers	Empirical research subject	10	Purposeful sampling	Chuxiong City, Shuangbai County
Cultural expert	Third-party assessment	3	Purposeful Sampling (Domain Matching)	Two people from the university; Bimo 1 person

According to the service design methodology, an optimal participant size of 8 to 12 is considered, which can be used to generate effective insights, test process models, and obtain empirical data on cultural cognitive changes. Therefore, The "target group" in this study specifically refers to 10 young volunteers, who are the main data sources for the pre- and post-assessment and the analysis of cognitive changes; the remaining 11 co-creation participants (three inheritors, five embroiderers, two enterprise employees, and one designer) although they participated in the co-creation activities, did not participate as empirical research subjects and were not included in the pre- and post-assessments. The difference in role positioning between the two is the key design of the research methodology. The researchers acknowledge that the small sample size limits the statistical generalizability. However, the core purpose of this study is theoretical application and model validation. The mixed research design compensates for this by using triangulation verification through multiple sources of data (comparison of pre- and post-assessments, expert evaluation, satisfaction survey, interviews, and observations).

2. Research Method

2.1 Mixed - Methods Research Design

This study adopts a mixed-method design, integrating both qualitative and quantitative research approaches. The study is divided into five consecutive stages (Table 2).

Table 2: Research Procedures and Instruments by Phase

Phase	Activity	Duration	Participants	Instruments Used
1	Literature review and problem identification	2 days	Researcher	Literature review
2	Field research, semi-structured interviews	1 day	Inheritors (n=3), Embroiderers (n=5), Enterprise staff (n=2)	Semi-structured interview
3	Pre-test of cultural cognition	1 day	Volunteers (n=10)	Questionnaire
4	Co-creation activity	2 days	Volunteers (n=10), Inheritors (n=3), Embroiderers (n=5), Designer (n=1), Enterprise staff (n=2)	Participatory design
5	Post-intervention assessment and evaluation	1 day	Volunteers (n=10) for the post-test; co-creation participants (n=21) for the satisfaction questionnaire; experts (n=3) for independent expert evaluation	Cultural cognition test; satisfaction questionnaire; expert evaluation form

This event lasted for 7 days. In Table 2, the activities involved in each stage, their duration, the target participants, and the tools used are clearly specified. It clearly explains the research process: from literature review and problem diagnosis, to pre-tests, intervention measures, and post-intervention evaluation, and indicates the specific stages and target participants corresponding to each tool. This structure is consistent with the three major research goals of the study: identifying key issues, constructing the CECE model, and verifying its effectiveness.

2.2 Content Validity

The items of the cultural cognition test and the satisfaction scale were independently evaluated by 3 experts in related fields regarding their content relevance, clarity, and representativeness. The IOC value for each item was calculated, and items with IOC values ≥ 0.50 were retained. After expert review and revision, the IOC values of all retained items ranged from 0.67 to 1.00, indicating good content validity.

2.3 Reliability

To ensure the accuracy of the research data, a pilot test was conducted before the formal study. The pilot sample consisted of 30 participants recruited from the population with the same origin as the target group. Specifically, they were young people aged 18 to 35 who lived in Shuangbai County and its surrounding areas, were unfamiliar with the Yi ethnic embroidery culture, but had shown interest in intangible cultural heritage before and had limited exposure to the Yi ethnic embroidery culture. The above screening criteria were applied specifically to the pilot sample. The sample size of 30 was considered sufficient for reliability testing, as it met the minimum requirement of 30 participants recommended in the pilot study during tool development. The internal consistency of the satisfaction survey scale (using the five-point Likert scale) was tested by calculating the Cronbach's alpha coefficient. The pilot test results showed that the Cronbach's alpha coefficient of the satisfaction scale was 0.842, indicating that the scale had acceptable internal consistency. The cultural cognition test was conducted in the form of knowledge questions, and its reliability was evaluated using the split-half reliability (Spearman-Brown correction coefficient = 0.79).

Results

1. The Key Issues Faced by Yi embroidery in Cultural dissemination

1.1 The dilution and alienation crisis of cultural connotations

As a form of handicraft, Yi embroidery embodies the collective wisdom of the Yi people, with its core value lying in uniqueness and irreplaceability. However, under the pressure of mechanised production, this value is gradually being diluted and distorted, manifesting in four interrelated issues.

First, patterns are becoming increasingly simplified. To accommodate the logic of mechanised production, embroidery designs have been continuously streamlined and restructured-shifting from concrete to abstract, and from sacred to mass-market-gradually detaching from their original cultural context. Second, cultural narratives are being stripped away. As patterns become standardised, the myths, legends, and customary wisdom embedded within them are

progressively erased. Symbols that once conveyed cultural meaning now reduce to mere visual decoration or tourist souvenirs. Third, cultural DNA is being diluted. Mechanization and standardization continue to erode the spiritual essence of Yi embroidery, causing its distinctive characteristics to fade as efficiency becomes the primary goal. Fourth, culture is becoming homogenised and distorted. Market-driven convergence has led Yi embroidery to lose its unique identity, distorting cultural expression and weakening authenticity.

In summary, the crisis of dilution and alienation facing Yi embroidery stems from the tension between traditional craft preservation and modern production logic. Mechanization and market orientation together contribute to the erosion of cultural significance, loss of narrative depth, and homogenization of expression.

1.2 The risks of fragmentation and disappearance brought about by technological empowerment

Intelligent technology has created new opportunities for the digital preservation, display and design innovation of Yi embroidery. However, field interviews revealed that AI-assisted design has been widely applied in product development, but it lacks a sufficient understanding of the cultural logic of Yi embroidery craftsmanship. This has led to four interrelated risks.

First, forced grafting of foreign elements. The AI system randomly integrates modern design with traditional Yi embroidery symbols, reorganizing the surface elements to generate so-called "innovative" patterns. These patterns lack cultural roots and are far from true Yi embroidery, yet they are still regarded as Yi embroidery cultural symbols. Second, the dissipation of cultural significance. The AI-generated patterns focus on visual combinations while neglecting cultural connotations, resulting in designs lacking cultural roots and emotional depth. The symbolic meanings, ritual values and local knowledge carried by traditional patterns are ignored, and culture becomes a purely aesthetic form. Third, the weakening of the creative subjectivity of embroiderers. Intelligent devices are increasingly taking over the key creative roles traditionally undertaken by embroiderers, replacing their decision-making rights in design and production, and weakening the transmission of embodied knowledge and tacit skills relied upon for the living inheritance. Fourth, the rupture of community ties. The technicalization of design and production has severed the organic connection between Yi embroidery and its inheritors and community life practices. The Yi embroidery craftsmanship culture is constantly distancing itself from its source in repeated translation and reconstruction, facing the crisis of continuous disappearance.

In summary, the fragmentation and disappearance risks brought by technology stem from the neglect of the cultural logic, community relationships and embodied knowledge inherent in Yi embroidery as a living cultural heritage. Although technology provides new possibilities,

its application must be based on protecting rather than replacing the humanistic and cultural connotations.

1.3 The cultural imbalance in industrial development and the potential threat of losing the sense of subjectivity

Field research reveals that the industrialisation of Yi embroidery has given rise to three structural imbalances, posing threats to cultural sustainability and community subjectivity. First, a structural mismatch between product supply and market demand. Yi embroidery originated in a traditional agrarian society, where it was closely interwoven with daily life and evolved dynamically. In the contemporary consumer market, however, its original use contexts have largely disappeared, its functionality has been significantly weakened, and products increasingly fail to align with modern lifestyles and aesthetic sensibilities. Moreover, the high cost of hand embroidery exacerbates the supply-demand imbalance through disproportionate input-output ratios. The root cause lies in the historical disjuncture between agrarian traditions and the logic of modern consumer markets. Second, an inherent tension between the "authenticity" of heritage and the "standardisation" of commercialisation. Distinctive techniques such as pile embroidery and seed stitch embroidery have been simplified or even abandoned in the pursuit of efficiency, resulting in the erosion of core craft knowledge. The cultural narratives and ritual meanings embedded in traditional patterns are reduced to mere visual symbols, stripped of their social functions and spiritual significance. The root cause is that commercial expansion systematically prioritises efficiency over cultural depth. Third, a misalignment between policy support and market forces. In the process of rural revitalisation, the government has shifted from policy-maker to industry leader, striving to transition Yi embroidery from "blood transfusion" (external support) to "blood production" (endogenous sustainability). However, profit-driven enterprises tend to over-adapt to market preferences, leading to an imbalance within the cultural ecosystem. Embroiderers' roles have been transformed from "holders of cultural capital" to mere "product processors," posing the dual threat of the "absence" of Yi aesthetic subjectivity and the "loss" of cultural interpretation rights. The root cause is the dominance of external market logic over the internal cultural logic of the craft.

The cultural imbalances in Yi embroidery industrialisation stem from three interrelated structural tensions: supply-demand mismatch, the authenticity-standardisation conflict, and policy-market misalignment. These pressures collectively erode the craft's cultural foundations, endangering both its authenticity and long-term sustainability

This study proposes three key findings:

First, the dilution and alienation of cultural connotations stem from the tension between traditional craftsmanship and mechanised production logic. This manifests as a shift from complexity to

simplicity, and from concrete to abstract forms, reducing narrative-rich symbols to standardised visual commodities. Second, the fragmentation risks brought by technological empowerment do not originate from technology itself, but from the uncritical adoption of AI-assisted design that neglects cultural logic. AI prioritises visual recombination over cultural substance, while intelligent devices increasingly replace embroiderers' creative agency, severing the transmission of embodied knowledge. Third, the cultural imbalance in industrial development arises from three interrelated structural tensions: supply-demand mismatch, the authenticity-standardisation conflict, and policy–market misalignment. These forces collectively transform embroiderers from "holders of cultural capital" into mere "product processors," resulting in the erosion of aesthetic subjectivity and cultural interpretation rights.

In summary, the core challenge facing Yi embroidery dissemination is neither a lack of technology nor market channels, but the absence of a systematic mechanism that integrates multiple stakeholders and balances diverse value demands. Value co-creation theory-by transforming passive observers into active participants-offers a new paradigm for building an ecosystem that safeguards cultural authenticity while enabling sustainable dissemination.

2. The "CECE" dissemination model of Yi embroidery culture based on value co-creation

The three dilemmas identified in the previous section-the dilution of cultural connotations, the fragmentation risks of technological empowerment, and the loss of subjectivity in industrial development-point to a common deficiency: the absence of a systematic mechanism that integrates cultural interpretation, embodied experience, multi-stakeholder collaboration, and effect evaluation. To address these interrelated problems, this study proposes the CECE (Culture-Experience-Co-creation-Evaluation) communication model (Figure 3). Each dimension is designed to respond to a specific dilemma identified in the diagnostic phase.

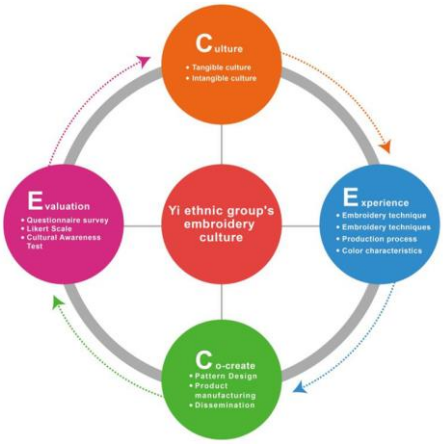

Figure 3: Dissemination Strategy Model (Source: Constructed by the researcher)

First, the Culture dimension directly responds to the dilution and alienation of cultural connotations. As documented in Section 1.1, mechanised production strips patterns of their narrative depth, reducing symbols to standardised visual commodities. The Culture dimension counters this by systematically presenting both the tangible (patterns, colours, stitches) and intangible (myths, rituals, local knowledge) dimensions of Yi embroidery. This establishes an accurate cultural foundation for participants, ensuring that subsequent design and production activities are grounded in authentic cultural meaning rather than superficial visual recombination.

Second, the Experience dimension addresses the fragmentation and embodied knowledge loss caused by uncritical AI adoption, as identified in Section 1.2. Through hands-on practice—including learning stitching techniques, observing production processes, and understanding colour symbolism—participants transform static cultural knowledge into dynamic bodily experiences. This re-embodies the craft knowledge that intelligent devices have progressively displaced, rebuilding the connection between practitioners and the living heritage that technological mediation has severed.

Third, the Co-creation dimension targets the cultural imbalance and loss of subjectivity diagnosed in Section 1.3, where embroiderers were found to be reduced from "holders of cultural capital" to mere "product processors." By bringing together inheritors, designers, embroiderers, and volunteers in collaborative pattern design, product manufacturing, and dissemination, this dimension restores embroiderers' decision-making authority and cultural interpretation rights, transforming them from passive producers into active co-creators of cultural value.

Fourth, the Evaluation dimension operates throughout the entire process. Using cultural cognition tests, satisfaction questionnaires, and expert evaluations, it systematically measures the effectiveness of the model across all stages—before, during, and after the intervention. This ensures that each dimension's impact is empirically verified and provides feedback for continuous iteration.

In summary, the CECE model presents a closed-loop path: Culture Foundation ⟶ Experience Deepening ⟶ Co-creation Output ⟶ Evaluation Feedback. Culture provides the content foundation for experience; experience accumulates the emotional and skill-based resources for co-creation; co-creation transforms the outcomes of the first two stages into tangible products and relationship networks; and evaluation ensures systematic self-iteration of the entire system. Through this cycle, Yi embroidery culture is transformed from a static resource pool into a participatory, co-creative, and evaluable dynamic communication system, ultimately enhancing cultural identity and expanding the scope of dissemination.

3. The cultural co-creation activity of Yi embroidery based on the "CECE" model

This section designs the co-creation activity process based on the "CECE" model, covering four stages: culture, experience, co-creation, and evaluation (Figure 4).

Figure 4: The process of the joint creation activity (Source: Constructed by the researcher)

3.1 Culture Co-interpretation

Firstly, the volunteers visited the enterprise's production workshop, observed and interacted with the embroiderers, and learned about the complete process of Yi embroidery, forming a preliminary understanding. Secondly, the inheritors systematically explained the names, form characteristics, color combinations, needlework types, and symbolic meanings of the patterns, while the volunteers simultaneously learned the embroidery techniques and deeply understood the cultural connotation and modern value of Yi embroidery. Subsequently, the embroiderers displayed their embroidery works and answered questions, and the volunteers interacted with the embroiderers, initially establishing an emotional connection. Finally, the volunteers shared their understanding and feelings about Yi embroidery culture, the inheritors confirmed or corrected any cognitive biases, and guided the volunteers to think about the direction of pattern innovation, achieving the interactive goal of cultural co-interpretation. During this stage, a progressive design involving visits, explanations, exchanges and feedback is adopted to ensure that participants have a solid cultural understanding foundation before they proceed to the subsequent experience and co-creation phases.

3.2 Experience Deepening

During the Experience Deepening stage, volunteers transform static cognition into dynamic physical experiences through hands-on practice.

Firstly, under the guidance of the inheritor, volunteers receive toolkits and work with the embroiderers to complete the embroidery of patterns. The complex parts are assisted by the embroiderers. Secondly, the embroiderers demonstrate the needlework techniques and the inheritor answers questions and clarifies doubts. Volunteers deepen their understanding of Yi embroidery as embodied knowledge through practical operation, experiencing the hardships of manual craftsmanship and strengthening emotional connection and cultural identity. Finally, the inheritor and the volunteers jointly apply the embroidered products to product decoration,

giving them symbolic meanings related to the cultural origin. During this stage, through "learning by doing", a transformation from "observation" to "action" and from "cognition" to "identification" is achieved, effectively compensating for the broken chain of embodied knowledge transmission caused by intelligent devices.

3.3 Product Co-creation

During the product co-creation stage, multiple parties collaborate on the design, production, and dissemination of Yi embroidery products.

Firstly, under the guidance of the designer, volunteers propose design concepts and select Yi embroidery culture as the creative element. Secondly, the inheritors review the design drafts and confirm whether there are any cultural taboos. Subsequently, the designer presents the approved patterns as an "integrator", and all modifications follow the principle of cultural authenticity and are confirmed jointly by the inheritors and volunteers. Finally, the inheritors review the accuracy of the cultural connotation expression and the impact of the pattern reconstruction on cultural identity. Only after approval can the production process proceed. During this stage, through multi-party collaboration, the embroiderers are transformed from "product processors" to "holders of cultural capital", achieving the co-creation and transformation of cultural value.

3.4 Result Evaluation

3.4.1 The pre-test and post-test results of cultural cognition

Before the start of the collaborative activity, in order to objectively evaluate the effectiveness of the activity, a cultural cognition test (Table 3) was administered to the 10 volunteers.

Table 3: Comparison of Volunteer Cultural Cognition Test Results Before and After

Statistical indicators	Pre - Test	Post - Test	Change
Average score	57.6	84.7	+27.1(+47.1%)
Median	58	85.5	+27.5
Standard deviation	8.3	5.6	-2.7
Minimum Score	44	74	+30
Maximum Score	68	92	+24

Table 3 demonstrates a substantial descriptive increase in cultural cognition following the co-creation activity.

First, the average score rose from 57.6 to 84.7, an increase of 47.1%, indicating a substantial improvement in overall cultural cognition. Second, the standard deviation decreased

from 8.3 to 5.6, reflecting reduced individual differences and a concentration of scores toward the higher range.

Third, the minimum observed score increased from 44 to 74, indicating an upward shift in the lower end of the observed score distribution. Fourth, the maximum observed score increased from 68 to 92. Fifth, the median increased from 58 to 85.5, further indicating an overall upward shift in the score distribution.

In summary, the CECE model, through its progressive design of "Culture Co-interpretation ⟶ Experience Deepening ⟶ Product Co-creation," was associated with improved cultural cognition and deeper engagement with Yi embroidery culture.

3.4.2 Questionnaire assessment results

Following the co-creation activities, a satisfaction questionnaire was administered as a post-activity evaluation, yielding 65 valid responses. (The three experts completed a separate independent expert evaluation form. Although the questionnaire primarily served as a formative assessment to gather immediate feedback and identify areas for improvement, the KMO measure and Bartlett's test of sphericity are reported below to describe the internal structure and sampling adequacy of the scale.

The overall reliability of the evaluation scale was high, with a Cronbach's Alpha of 0.898, exceeding the acceptable threshold of 0.70. In terms of overall satisfaction, 61.5% of participants gave positive evaluations, with 35.38% reporting "fairly satisfied," 26.15% "very satisfied," 18.46% "average," 20.00% "not satisfied," and 0.00% "very dissatisfied." The reasons cited for dissatisfaction included the short duration of the event and the lengthy cultural review process, indicating that further optimisation is needed in terms of time management and activity efficiency.

The KMO value for the evaluation scale was 0.862, falling within the 0.80 – 0.90 range and indicating good sampling adequacy. Bartlett's sphericity test yielded an approximate chi-square value of 244.749 with 21 degrees of freedom and a significance level of $p < 0.001$, indicating significant correlations among the scale items and good data quality (Table 4).

Table 4: KMO and Bartlett's Test for The Evaluation Scale

KMO and Bartlett Tests			
KMO	Bartlett's Sphericity Test		
	Approximate Chi - Square	Degree of Freedom	Significance
0.862	244.749	21	P < .001

3.4.3 Expert Evaluation Results

This study invited three independent experts to evaluate the jointly created Yi ethnic embroidery products and the overall intervention design. The selection criteria were as follows: First, having at least 10 years of experience in ethnic handicraft research or cultural heritage protection; second, having published papers or held exhibitions in the field of Yi ethnic or other minority textile traditions; third, holding an associate professorship or having a doctoral degree, and having not participated in any joint creation activities before to ensure their independence.

Each expert independently used a 5-point scale (1 = poor, 5 = excellent) to evaluate the jointly created products and the intervention process from four aspects: "cultural authenticity, design innovation, technical execution, and dissemination potential" (Table 5).

Table 5: Expert Evaluation Results for The Co-creation Products and Intervention

Evaluation Dimension	Expert 1	Expert 2	Expert 3	Mean	Standard Deviation
Cultural Authenticity	5	4	4	4.33	0.58
Design Innovation	4	5	4	4.33	0.58
Technical Execution	4	4	3	3.67	0.58
Dissemination Potential	5	4	5	4.67	0.58
Overall Mean				**4.25**	

The expert assessment results were generally positive, with an average score of 4.25/5. Among them, cultural authenticity and design innovation both received 4.33 points, while the potential for dissemination was the highest (4.67 points), and the technical execution was relatively low (3.67 points), indicating that there is still room for improvement in the skills of the volunteer embroiderers. The inter-rater reliability (ICC = 0.78) of the assessors showed that the consistency of the three experts' ratings was acceptable. The expert assessment was consistent with the results of the volunteer cognitive test and satisfaction survey, and the triangulation verification indicated that the CECE model effectively promoted cultural dissemination while ensuring cultural authenticity.

In summary, this study employed three assessment tools to examine the validity of the CECE model from multiple perspectives and constructed a triangulation framework using three sources of evidence. The average score of the cultural cognition test increased from 57.6 to 84.7 (+47.1%). The results of the satisfaction questionnaire indicated good reliability (Cronbach's Alpha = 0.898). The overall average score of the expert assessment was 4.25 points, with the dissemination potential score being the highest (4.67). These three types of evidence sources

consistently indicate that the CECE model effectively enhanced cultural cognition and participant satisfaction, while ensuring the authenticity of culture, and provided preliminary support for the practical applicability of the value co-creation theory in the cultural dissemination of Yi ethnic embroidery.

Discussion

Objective 1: Key issues in Yi embroidery dissemination. This study identifies three problems: dilution of cultural connotations, risks of technological empowerment, and loss of subjectivity. Machine embroidery strips narrative depth; AI design accelerates this without cultural understanding; embroiderers become "product processors" rather than "culture holders." These issues reveal the absence of a systematic mechanism that integrates multiple stakeholders, a structural cause overlooked by previous studies focused on resource exploration or digital protection.

Objective 2: Applicability of value co-creation theory. The DART framework addresses these three issues. In co-creation activities, dialogue between inheritors and volunteers reconstructed the cultural narrative logic severed by AI; hands-on embroidery gave volunteers embodied knowledge beyond passive viewing; and inheritors' cultural review ensured innovation did not undermine authenticity. This demonstrates how value co-creation, by reconfiguring producer-consumer interaction, enhances both authenticity and dissemination effectiveness, moving beyond previous research that focused narrowly on product development.

Objective 3: Construction and validation of the CECE model. The model translates value co-creation theory into an operational pathway. The experience stage fills the embodied knowledge gap left by AI; the evaluation stage uses triangulation to verify effectiveness. Expert scores-cultural authenticity 4.33, dissemination potential 4.67-confirm that the model balances authenticity with effective dissemination.

The Newly Acquired Knowledge from The Research

First, identification of key problems. Previous studies focused on resource extraction and digital protection, overlooking the intangible dimensions of Yi embroidery dissemination. This study finds that the erosion of cultural authenticity stems not from technology itself, but from its application without cultural logic. AI design ruptures cultural meaning; mechanisation neglects cultural essence; and embroiderers shift from "culture holders" to "product processors"-reflecting an imbalance in power relations within cultural production. Second, construction of the CECE model. Prior research emphasised pattern extraction, digital transformation, and product design, without offering a holistic framework integrating culture, experience, co-creation, and evaluation. The CECE model addresses

this through four linked components-Culture Co-interpretation, Experience Deepening, Product Co-creation, and Effect Evaluation-establishing a closed loop from cultural cognition to effective dissemination, and positioning participants as active agents rather than passive observers. Third, verification of model effectiveness. Existing studies rarely used empirical data to assess dissemination outcomes. This study adopted three cross-validation methods: pre-/post-tests (scores rose from 57.6 to 84.7, +47.1%), satisfaction surveys (Cronbach's α = 0.898), and expert evaluations (overall mean 4.25/5). All three sources consistently supported the preliminary applicability of the model.

Suggestions

1. Practical Significance

For government agencies, the CECE model provides quantifiable indicators to assess whether culture-tourism projects genuinely enhance tourists' understanding of ICH, beyond tracking visitor numbers. A value co-creation mechanism and multi-stakeholder platform should be introduced into heritage protection policies.

For cultural tourism departments, the CECE framework offers operational activity templates-cultural interpretation, hands-on experience, collaborative creation, and feedback-that can guide the design of ICH experience programmes at the local level.

For inheritor training systems, AI-assisted design, when adopted without cultural review, tends to weaken embroiderers' creative agency and cultural authenticity. Training should therefore include "guiding co-creation" and "explaining cultural connotations." The assessment method developed in this study can help prevent AI design from eroding cultural authenticity.

2. Future Research Directions

Expand sample diversity. This study involved 10 volunteers from a specific demographic. Future research should include participants of different ages, educational backgrounds, and cultural familiarity to test the CECE model's broader applicability.

Broaden cross-domain application. Different ICH forms have different dissemination and interaction patterns. Whether the CECE model applies to other types of ICH-such as music, dance, or ceramics-requires further study.

Strengthen integration with new technologies. While AI-assisted design carries risks, it also offers new pathways for transformation, dissemination, and display. Future research should explore how to deploy AI within the CECE framework without compromising cultural authenticity.

References

Bai, Y. (2026). Exploration of the design path of Yi embroidery cultural and creative products. *Hunan Packaging, 41*(1), 77 - 80. https://doi.org/10.19686/j.cnki.issn1671-4997.2026.01.018

Ma, N., Li, C., &Li, Y. (2025). Research on IP image design of Wuding Yi embroidery from the perspective of digital protection. *Design, 38*(12), 24 – 28.

Prahalad, C. K. & Ramaswamy, V. (2004). Co - creation experiences: The next practice in value creation. *Journal of Interactive Marketing, 18*(3), 5 – 14. https://doi.org/10.1002/dir.20015

Qin, Y., Wu, J., &Chai, Z. (2025). Interactive mechanism between tourists' value co - creation behaviors and tourist experience quality. *Journal of Chinese Ecotourism, 15*(6), 1211 – 1226. https://www.zgstly.net/CN/10.12342/zgstly.20250274

Sun, W., Sun, N., &Zhang, Z. (2022). Research on cultural and creative product design based on user value co-creation and cultural transmission. *Design, 35*(24), 96 – 100.

Wang, K. Y., Zhang, L., &Yin, X. Y. (2022). Research on the application of ethnic minority embroidery in cultural and creative product design: A case study of Yi embroidery in Jijie Township, Yangbi County, Yunnan Province. *Design, 35*(13), 14 – 16.

Wang, S. F. (2024). Research on digital generation of Chuxiong Yi embroidery patterns. *Chemical Fiber and Textile Technology, 53*(7), 12 - 15. https://kns.cnki.net/kcms2/article/abstract?v=8kKd7LBMH3zHEu52OCMo5z_O1VZ6oeaOrWVhlGpyqRINVrO2SPMrjDuNiubHT-XbXFFmnNd_LdnkDCoQExwfgjNN3YKvJ7_uNXOE1rjIBEKjswU08idAOd4uLuEtZbdjJZin7X5UVCROCaqlhBybrWxBTw0XqPeJisGgbtRGmDJrmHDTTLukag==&uniplatform=NZKPT&language=CHS

Zhou, L. J. & Dong, S. Y. (2024). Service design for Yi embroidery inheritance based on value co - creation. *Design, 37*(11), 44 - 48. https://doi.org/10.20055/j.cnki.1003-0069.001807

Zhu, J. Y. (2023). A study on the "original context" of Yi ethnic costume patterns in Yunnan and their design ideas. *Art and Design (Theory), 2*(11), 112 - 116. https://doi.org/10.16824/j.cnki.issn10082832.2023.11.015

แนวทางการพัฒนาครูที่มีภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2

Guidelines for Developing Teachers Experiencing Burnout in Educational Institutions Under The Phra Nakhon Si Ayutthaya Primary Educational Service Area Office 2

ชัญญรัช อยู่มั่น,[*] และธีระวัฒน์ มอนไธสง[**]

Chanyarat Yooman, and Teerawat Montaisong

Received: April 10, 2026 Revised: May 14, 2026 Accepted: May 25, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาภาวะหมดไฟของครูในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา และ 2. นำเสนอแนวทางการพัฒนาครูที่มีภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา การวิจัยแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาวะหมดไฟของครู กลุ่มตัวอย่าง คือ ข้าราชการครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 จำนวน 306 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิและการสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.99 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ขั้นตอนที่ 2 นำเสนอแนวทางการพัฒนาครูที่มีภาวะหมดไฟ ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารการศึกษา การบริหารสถานศึกษา และการพัฒนาองค์กรแห่งความสุข จำนวน 7 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. ภาวะหมดไฟของครูในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายระยะ พบว่า ระยะที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ระยะฮันนีมูน รองลงมาคือ ระยะฟื้นตัว ซึ่งสะท้อนว่าครูส่วนใหญ่ยังคงมีแรงจูงใจและความสามารถในการฟื้นตัวในการทำงาน ส่วนระยะที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ระยะหมดไฟเต็มที่ อันบ่งชี้ว่าครูส่วนใหญ่ยังมิได้เข้าสู่ภาวะหมดไฟขั้นวิกฤต 2. แนวทางการพัฒนาครูที่มีภาวะหมดไฟประกอบด้วยแนวทางเชิงปฏิบัติ 34 แนวทาง จำแนกเป็น 5 ระยะ ได้แก่ ระยะฮันนีมูน 9 แนวทาง ระยะรู้สึกตัว 5 แนวทาง ระยะไฟตก 6 แนวทาง ระยะหมดไฟเต็มที่ 7 แนวทาง และระยะฟื้นตัว 7 แนวทาง

คำสำคัญ: การปฏิบัติงานของครู, การพัฒนาครู, ภาวะหมดไฟ

---

[*] นักศึกษาหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

Master of Education Student in Educational Administration, Faculty of Education, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

[**] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อาจารย์หลักสูตรการบริหารการศึกษา สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

Assistant Professor, Dr. Lecturer of the Educational Administration Program, Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

Corresponding Author: Fay.chanyarat@gmail.com

Abstract

This study aimed to: 1. examine the level of burnout among teachers in schools, and 2. propose guidelines for developing teachers experiencing burnout in schools. The study was conducted in two stages. In Stage 1, the sample consisted of 306 government teachers under the Phra Nakhon Si Ayutthaya Primary Educational Service Area Office 2, selected through stratified random sampling followed by simple random sampling. The research instrument was a questionnaire with a reliability coefficient of 0.99. The data were analyzed using mean and standard deviation. In Stage 2, the study focused on proposing guidelines for developing teachers experiencing burnout. The key informants consisted of seven experts in educational administration, school administration, and happy workplace development, selected through purposive sampling. The research instrument was an interview form, and the data were analyzed using content analysis.

The findings revealed that: 1. the overall level of teacher burnout was moderate. The honeymoon stage had the highest mean score, whereas the full-scale burnout stage had the lowest mean score; and 2. the guidelines for developing teachers experiencing burnout comprised 34 practical guidelines classified into five stages: 9 guidelines for the honeymoon stage, 5 guidelines for the awakening stage, 6 guidelines for the brownout stage, 7 guidelines for the full-scale burnout stage, and 7 guidelines for the recovery stage.

Keywords: Teacher Performance, Teacher Development, Burnout

บทนำ

ครูเป็นผู้ที่ทำหน้าที่สร้างสรรค์เพื่อให้ได้มาซึ่งสังคมที่ปรารถนา สร้างคนที่มีคุณภาพ มีความรับผิดชอบต่อสังคม มีระเบียบวินัย ส่งผลถึงความเจริญก้าวหน้าของประเทศ ครูในปัจจุบันจึงต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรม และเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่นักเรียนทั้งทางด้านการกระทำ และคำพูด มีลักษณะชีวิตที่ดี มีความซื่อสัตย์ ความกล้าหาญ อดทนอดกลั้นเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เสียสละ และมีระเบียบวินัยในชีวิต สอนคนให้คิดเป็นทำเป็น มีใจใฝ่รู้ มีอุดมการณ์และมีใจรักในการสอนอย่างแท้จริง จากข้อมูลที่กล่าวมาแล้วนั้น พบว่า วิชาชีพครูเป็นอาชีพหนึ่งในสังคมที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในการปฏิบัติงานของครูนั้นขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนแปลงสภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และค่านิยมทางสังคมที่เน้นวัตถุ ทำให้วิชาชีพครูถูกลดความสำคัญลง อีกทั้งนโยบายทางการศึกษาที่มีการปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลาทำให้ครูต้องปรับตัวอยู่ตลอดเวลา และภาระงานต่าง ๆ ที่ครูต้องแบกรับ ไม่ว่าจะเป็นจำนวนชั่วโมงตามตารางสอน งานส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ งานพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา และงานสนองต่อนโยบาย สพฐ. (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา, 2564) ด้วยภาระงานที่ได้รับมอบหมายมีจำนวนมาก ทั้งหน้าที่การสอนและงานอื่นที่นอกเหนือจากการสอน อีกทั้งการปรับเปลี่ยนกระบวนการสอนให้ทันสมัยมากขึ้นจึงสร้างความกดดันในการปรับตัว เพื่อดูแลนักเรียนให้ทั่วถึงและให้ทันสมัยกับยุคสมัย ส่งผลให้ครูเกิดสภาวะหมดไฟและความเครียดจากการทำงาน เมื่อผลของการปฏิบัติงานไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ครูย่อมเกิดความรู้สึกสูญเสียความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง รู้สึกล้มเหลว และไม่สามารถเติมเต็มความภาคภูมิใจในความรับผิดชอบต่อหน้าที่ได้ ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าว จึงอาจนำไปสู่ความเหนื่อยล้าทางอารมณ์และภาวะหมดไฟในการทำงานของครูได้ (Ferradás et al., 2019) ผลการวิจัยของ ดวงฤทัย เด่นจารุกูล (2564) พบว่า นอกจากภาวะหมดไฟในการทำงานจะส่งผลกระทบกับตัวครูแล้วยังส่งผลไปถึงนักเรียนและโรงเรียนอีกด้วย จะเห็นได้ว่าภาวะหมดไฟในการทำงานของครูเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของครูในสถานศึกษา และยังส่งผลต่อความสุขในการทำงานของครู อย่างไรก็ตาม ระดับภาวะหมดไฟในการทำงานของครู อาจแตกต่างกันขึ้นอยู่กับลักษณะของครูแต่ละบุคคล หรือขึ้นอยู่กับความรุนแรงของปัจจัยที่กระทบต่อการทำงานของครูด้วยเช่นกัน

เมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2019 องค์การอนามัยโลก (World Health Organization: WHO) ระบุภาวะหมดไฟในการทำงาน (Burn - Out) ไว้ใน ICD - 11 ในฐานะปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ (Occupational Phenomenon) มิใช่ภาวะทางการแพทย์ โดยเป็นกลุ่มอาการที่เกิดจากความเครียดเรื้อรังในสถานที่ทำงานซึ่งไม่ได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม (World Health Organization, 2019) โดยคำว่า Burn Out ในภาษาไทยจะใช้คำว่า “ภาวะหมดไฟในการทำงาน” (ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์, 2562) ภาวะหมดไฟในการทำงานนับว่าเป็นปัญหาทางด้านสุขภาพจิตอย่างหนึ่ง เป็นภาวะที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงด้านจิตใจที่เป็นผลมาจากความเครียดจากงาน ภาระงานล้นมือก่อให้เกิดอาการทางกายและจิตใจ จนบางครั้งรู้สึกเหนื่อยล้าทางอารมณ์ เกิดความเบื่อหน่าย ไม่อยากทำอะไร รู้สึกสูญเสียพลังงานทางด้านของจิตใจ ขาดความสุขในการใช้ชีวิต มองงานที่กำลังทำอยู่ในเชิงลบ ขาดแรงจูงใจ ทำให้ประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานลดลงหรือลดทอนศักยภาพของตนเอง สำหรับบางคนอาจจะรู้สึกห่างเหินกับเพื่อนร่วมงาน หรือมีทัศนคติเชิงลบต่อบุคคลรอบข้าง จนทำให้มีความรู้สึกหมดเรี่ยวแรงในการปฏิบัติงานและการดำเนินชีวิตในประจำวันได้ (ศูนย์สุขภาพจิตที่ 7, 2560) ภาวะหมดไฟในการทำงานเป็นภาวะที่เกิดจากความเครียดเรื้อรังในการทำงานและอาจส่งผลต่ออารมณ์ ทัศนคติต่องาน และประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน จากแนวคิดดังกล่าว ภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานสามารถอธิบายเป็นระยะต่าง ๆ ได้ดังนี้ 1. ระยะฮันนีมูน (The Honeymoon) 2. ระยะรู้สึกตัว (The

Awakening) 3. ระยะไฟตก (Brownout) 4. ระยะหมดไฟเต็มที่ (Full Scale of Burnout) 5. ระยะฟื้นตัว (The Phoenix Phenomenon) (Miller & Smith, 1993, อ้างถึงใน กรมสุขภาพจิต, 2562) นอกจากนั้น ภาวะหมดไฟสามารถพบได้ในกลุ่มอาชีพที่ต้องเผชิญกับความเครียดจากงานในระดับสูง เช่น นักผจญเพลิง (Makara - Studzińska et al., 2019) ลักษณะงานที่มีความเกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและบทบาทหน้าที่ที่ต้องเผชิญกับความเครียดอย่างต่อเนื่อง เช่น สายงานสาธารณสุข ฝ่ายปกครอง นักวิชาการ รวมถึงบุคลากรทางการศึกษา (พิชัยณรงค์ สุวรรณมยุร, 2559) ผลการวิจัยของ สุนันท์ษา นิธิวาสิน (2562) พบว่า ครูโรงเรียนเตรียมทหารเกิดภาวะหมดไฟเป็นจำนวนมากถึงร้อยละ 30.09 และเสนอให้มีการคัดกรองผู้ที่มีความเสี่ยง ตลอดจนกำหนดแนวทางป้องกันภาวะหมดไฟในกลุ่มครู

จากการสัมภาษณ์เบื้องต้นของผู้วิจัยกับข้าราชการครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ในปี 2567 พบว่า สาเหตุที่ส่งผลทำให้ข้าราชการครูมีภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา เนื่องจากพฤติกรรมภาวะผู้นำที่หวังผลของงาน โดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ภายในองค์กร ได้รับมอบหมายงานที่นอกเหนือจากการสอนมากเกินไป การเลื่อนเงินเดือนไม่เหมาะสมกับภาระงานที่ได้รับมอบหมาย การบริหารงานโดยไม่มีการวางแผน การบริหารงานที่ไม่เป็นระบบ การทำงานที่มีความกดดันและความเครียดอยู่ตลอดจากเพื่อนร่วมงานและจากผู้นำ เพื่อนร่วมงานที่ขาดความรับผิดชอบต่อองค์กร ต่องานที่ได้รับมอบหมาย ต่อบุคคลรอบข้าง ทำให้กระทบต่อองค์กรในการทำงาน รวมไปถึงผู้ปกครองยึดพฤติกรรมของบุตรหลานตนเองเป็นหลัก โดยไม่ยึดข้อตกลงของห้องเรียนและการจัดการเรียนการสอนของครู และนักเรียนมีพฤติกรรมก้าวร้าว ค่าตอบแทนที่ไม่สมเหตุสมผลต่อภาระงานที่ได้รับมอบหมาย ปัญหาหนี้สินของข้าราชการครูที่มากจนเกินไป แรงจูงใจในการทำงานลดน้อยลง การทำงานที่วนเวียนอยู่แต่งานเดิม ๆ ที่ไม่ใช่งานสอน ทำให้ครูรู้สึกเหมือนทำงานแบบเช้าชามเย็นชาม (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2, 2567)

จากปัญหาดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานในสถานศึกษานั้นมีความสำคัญต่อการปฏิบัติงานในสถานศึกษาของครู ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาแนวทางการพัฒนาครูที่มีภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 เพื่อเป็นแนวทางให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาครูที่มีภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา เพื่อนำไปสู่การจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อเฝ้าระวังและรับมือกับความเสี่ยงต่อภาวะหมดไฟในวิชาชีพครูที่อาจเกิดขึ้น และจากผลการศึกษาดังกล่าวจะสามารถใช้เป็นข้อมูลให้ผู้บริหารสถานศึกษา และครูเห็นถึงความสำคัญในการรับมือกับภาวะหมดไฟที่เกิดขึ้น เพื่อวางแนวทางป้องกันไม่ให้เกิดภาวะหมดไฟในการทำงาน รวมทั้งเป็นข้อมูลเพื่อนำไปสู่การส่งเสริมและพัฒนาสถานศึกษา เพื่อลดโอกาสการเกิดผลกระทบดังกล่าว และส่งเสริมให้บุคลากรสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะหมดไฟของครูในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2

2. เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาครูที่มีภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาครูที่มีภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ดังนี้

แนวคิดภาวะหมดไฟ

ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์ (2562) ได้กล่าวว่า ภาระงานที่มากเกินกำลัง (Overload) เป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดกลุ่มอาการภาวะหมดไฟโดยเฉพาะงานเชิงเดี่ยวที่ต้องทำร่วมกับบรรยากาศการทำงานที่ไม่ให้อิสระในการทำงานมากพอขาดอิสระในการจัดการ ขาดอำนาจและสิทธิในการตัดสินใจเกี่ยวกับงานของตนเอง นำมาซึ่งการสูญเสียการควบคุมชีวิต (Control of Life) คำว่า ภาวะหมดไฟในการทำงานในวิชาชีพที่ให้การดูแลด้านสุขภาพ (Health - Care Professional) ซึ่งประกอบด้วย แพทย์ พยาบาล และบุคลากรทุกสาขาที่ทำงานหนักเกินตัวเพราะขาดแคลนบุคลากร จะหมายถึง กลุ่มอาการภาวะหมดไฟในการทำงานตั้งแต่แรก และจำกัดวงเฉพาะสาเหตุที่เกิดจากการทำงานที่มากเกินไปมี 2 ลักษณะ คือ งานล้นเกิน และเวลาพักผ่อนไม่เพียงพอ

กมลพร วรรณฤทธิ์ (2562) ได้กล่าวถึง ภาวะหมดไฟในการทำงาน หมายถึง ภาวการณ์เปลี่ยนแปลงด้านจิตใจที่เกิดจากความเครียดเรื้อรังในการทำงาน โดยมีอาการดังนี้ ความเหนื่อยล้าทางอารมณ์ มาจากการสูญเสียทรัพยากรทางจิตใจและพลังสุขภาพจิตในการปฏิบัติงาน การลดทอนคุณค่าความสามารถของตนเอง การขาดความรู้สึกภาคภูมิใจในความสำเร็จจากการประกอบวิชาชีพ และการลดค่าความเป็นบุคคลหรือการมองความสัมพันธ์ในเชิงลบ การมีทัศนคติเชิงลบและมีระยะห่างทางจิตวิทยากับบุคคลที่เกี่ยวข้องในการทำงาน ซึ่งนำไปสู่พฤติกรรมการแยกตัวและการตอบสนองต่อผู้ร่วมงานหรือผู้รับบริการอย่างเย็นชา คนทำงานอาจเสี่ยงต่อการเกิดภาวะหมดไฟ หากรู้สึกว่างานของตนมีลักษณะดังต่อไปนี้ ภาระงานหนักและปริมาณงานมาก รวมถึงงานมีความซับซ้อน ต้องทำในเวลาเร่งรีบ การขาดอำนาจในการตัดสินใจและมีปัญหาการเรียงลำดับความสำคัญของงาน ผลตอบแทนหรือรางวัลที่ไม่เพียงพอต่อสิ่งที่ทุ่มเทไปรู้สึกไร้ตัวตนในที่ทำงาน ไม่ได้รับความยุติธรรม ขาดความเชื่อใจ ระบบบริหารในที่ทำงานที่ขัดต่อคุณค่าและจุดมุ่งหมายในชีวิตของตนเอง Miller & Smith (1993, อ้างถึงใน กมลพร วรรณฤทธิ์, 2562) ได้กล่าวถึง ระยะต่าง ๆ ในการทำงานซึ่งนำมาสู่ภาวะหมดไฟ แบ่งได้เป็น 5 ระยะ ดังนี้ 1) ระยะฮันนีมูน (The Honeymoon) ระยะเริ่มต้นของการปฏิบัติงานที่บุคคลมีแรงจูงใจภายในสูง มีความมุ่งมั่นทุ่มเทและอุทิศตนต่อภารกิจอย่างเต็มกำลัง ตลอดจนมีพฤติกรรมการปรับตัวเชิงบวกเพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงานและวัฒนธรรมองค์กร 2) ระยะรู้สึกตัว (The Awakening) สภาวะที่บุคคลเริ่มรับรู้ถึงความคลาดเคลื่อนระหว่างความคาดหวังกับความจริงในการปฏิบัติงาน ส่งผลให้เกิดความรู้สึกไม่พึงพอใจต่อผลตอบแทนและการยอมรับทางสังคม นำไปสู่ความรู้สึกล้มเหลวในการบริหารจัดการวิถีชีวิตและเริ่มเกิดสภาวะความอ่อนล้าในเบื้องต้น 3) ระยะไฟตก (Brownout) ระยะที่บุคคลเผชิญกับสภาวะความอ่อนล้าเรื้อรัง และมีความอดทนต่อสภาวะกดดันต่ำลง อย่างมีนัยสำคัญ มีการใช้กลไกการเผชิญปัญหาเชิงลบ เพื่อหลีกเลี่ยงความคับข้องใจ ส่งผลให้สมรรถนะในการทำงานลดลง เริ่มมีพฤติกรรมแยกตัวทางสังคม และมีทัศนคติเชิงลบต่อองค์กร 4) ระยะหมดไฟเต็มที่ (Full Scale of Burnout) สภาวะวิกฤตที่บุคคลเกิดความรู้สึกสิ้นหวังและล้มเหลวอย่างรุนแรง สูญเสียความเชื่อมั่นในอำนาจแห่งตน และปรากฏลักษณะอาการของภาวะหมดไฟอย่างครบถ้วนตามเกณฑ์มาตรฐานทางจิตวิทยา 5) ระยะฟื้นตัว (The Phoenix Phenomenon) ระยะการฟื้นตัวที่บุคคลได้ผ่านกระบวนการลดความเครียดและพักผ่อนอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดการปรับโครงสร้างทางความคิด ให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง สามารถฟื้นคืนแรงจูงใจและกำหนดเป้าหมายในวิชาชีพใหม่ได้อย่างสร้างสรรค์

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากนักวิชาการ ดังนี้ Miller & Smith (1993, อ้างถึงใน กรมสุขภาพจิต, 2562) และ Miller & Smith (1993, อ้างถึงใน กมลพร วรรณฤทธิ์, 2562) ระยะของภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงาน ดังนี้ 1. ระยะฮันนีมูน 2. ระยะรู้สึกตัว 3. ระยะไฟตก 4. ระยะหมดไฟเต็มที่ 5. ระยะฟื้นตัว

แนวคิดการปฏิบัติงานของครู ผู้วิจัยได้ศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของครู ดังนี้

ฐิติณัฐ ปรุงชัยภูมิ (2561) ได้ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 30 ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติงานของครู หมายถึง ความสามารถของครูผู้สอนในการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างดี และส่งผลให้ครูผู้สอนปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจและเกิดประโยชน์สูงสุดในองค์ประกอบของการมุ่งผลสัมฤทธิ์ มุ่งมั่นในการปฏิบัติงานในหน้าที่ การพัฒนาตนเองด้วยการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ติดตามองค์ความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ตลอดจนการทำงานเป็นทีม การให้ความร่วมมือ ส่งเสริมและสนับสนุนเพื่อนร่วมงาน ตลอดจนปรับตัวให้เข้ากับบุคคลอื่นด้วยความเต็มใจ

นาตยา ทับยาง และ พรศักดิ์ สุจริตรักษ์ (2563) ได้ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับการปฏิบัติงานของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติงานของครู หมายถึง ภาระงานของครูที่ต้องรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อนักเรียน ต่อสังคม ต่อส่วนรวม มีส่วนช่วยในการส่งเสริมการจัดประสบการณ์ปลูกฝังค่านิยมให้กับนักเรียน มีบทบาทในการพัฒนาโรงเรียน สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงานและชุมชน

สุธิกานต์ บริเอก (2564) ได้ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของครูผู้สอนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 22 ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติงานของครู หมายถึง การปฏิบัติงานของครูโดยใช้ความรู้ความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ในการปฏิบัติงานทั้งในด้านการจัดการเรียนการสอนและงานที่ได้รับมอบหมายจากผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อให้เกิดประสิทธิผลตามเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ได้อย่างดี เกิดประโยชน์สูงสุดและใช้ทรัพยากรน้อยที่สุด

พีรวิชญ์ สุดเสน่ห์ (2566) ได้ศึกษาเรื่อง การปฏิบัติงานของครูที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามุกดาหาร ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติงานของครู หมายถึง การปฏิบัติงานของครูผู้สอน โดยใช้ความรู้ความสามารถ ทักษะและประสบการณ์ในการปฏิบัติงานทั้งในด้านการจัดการเรียนการสอน และงานที่ได้รับมอบหมายจากผู้บังคับบัญชา เพื่อให้เกิดผลเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้สำเร็จลุล่วง พร้อมทั้งมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความชำนาญในการประกอบวิชาชีพตามมาตรฐานการปฏิบัติงาน

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่า การปฏิบัติงานของครูจำเป็นต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ความมุ่งมั่น และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเกิดประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายทางการศึกษา อย่างไรก็ตาม หากครูอยู่ในสภาวะหมดไฟในการทำงาน ย่อมส่งผลให้ขาดแรงจูงใจและความกระตือรือร้นในการปฏิบัติหน้าที่ ทำให้ประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนลดลง อีกทั้งยังอาจกระทบต่อความสัมพันธ์กับผู้เรียนและบรรยากาศในชั้นเรียน ส่งผลให้คุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนลดลงตามไปด้วย

กรอบแนวความคิด

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาสภาพภาวะหมดไฟของครูในการปฏิบัติงานในสถานศึกษาและนำเสนอแนวทางการพัฒนาครูที่มีภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากนักวิชาการ ดังนี้ Miller & Smith (1993, อ้างถึงใน กมลพร วรรณฤทธิ์, 2562) นำข้อมูลไปสู่กรอบแนวคิดการวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาระยะของภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงาน ดังนี้ 1. ระยะฮันนีมูน 2. ระยะรู้สึกตัว 3. ระยะไฟตก 4. ระยะหมดไฟเต็มที่ 5. ระยะฟื้นตัว ผู้วิจัยจึงได้สรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยครั้งนี้ ดังภาพ 1

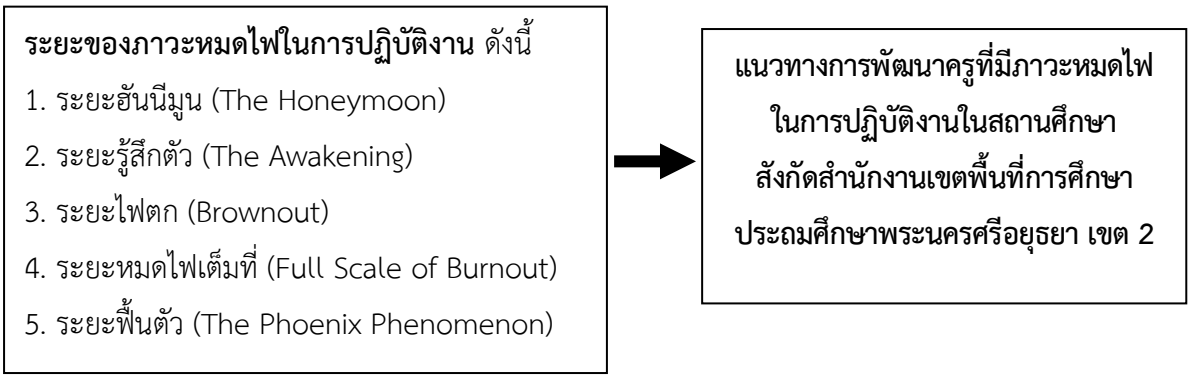

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาภาวะหมดไฟของครูในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ข้าราชการครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 จำนวน 158 โรงเรียน รวมทั้งหมด 1,413 คน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2, 2567)

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ข้าราชการครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ซึ่งกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยตารางเครซี่และมอร์แกน Krejcie & Morgan (อ้างถึงในธานินทร์ ศิลป์จารุ, 2560) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และค่าความคลาดเคลื่อนร้อยละ 5 ผลปรากฏว่า ประชากร 1,413 คน ต้องมีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 306 คน จึงนำจำนวนดังกล่าวมาเป็นขนาดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ แล้วทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิตามอำเภอ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาวะหมดไฟของครูในการปฏิบัติงาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ ตำแหน่ง วุฒิการศึกษา และประสบการณ์ในการทำงาน มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับระดับภาวะหมดไฟของครูในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ประกอบด้วย 5 ระยะ คือ 1) ระยะฮันนีมูน จำนวน 10 ข้อ 2) ระยะรู้สึกตัว จำนวน 10 ข้อ 3) ระยะไฟตก จำนวน 10 ข้อ 4) ระยะหมดไฟเต็มที่ จำนวน 10 ข้อ และ 5) ระยะฟื้นตัว จำนวน 10 ข้อ ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ (บุญชม ศรีสะอาด, 2560) ดังนี้

5 หมายถึง ระดับสภาวะหมดไฟของครูในการปฏิบัติงานในสถานศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุด

4 หมายถึง ระดับสภาวะหมดไฟของครูในการปฏิบัติงานในสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก

3 หมายถึง ระดับสภาวะหมดไฟของครูในการปฏิบัติงานในสถานศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง

2 หมายถึง ระดับสภาวะหมดไฟของครูในการปฏิบัติงานในสถานศึกษาอยู่ในระดับน้อย

1 หมายถึง ระดับสภาวะหมดไฟของครูในการปฏิบัติงานในสถานศึกษาอยู่ในระดับน้อยที่สุด

คุณภาพของเครื่องมือ คือ แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาวะหมดไฟของครูในการปฏิบัติงาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.60 - 1.00 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ ค่า IOC ตั้งแต่ 0.6 ขึ้นไปจึงสามารถนำไปใช้ได้ทุกข้อคำถาม และมีค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach (1984) เท่ากับ 0.99 ซึ่งมากกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ว่ามากกว่า 0.80 จึงสามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยผู้วิจัยเสนอคำร้องต่อบัณฑิตวิทยาลัย เพื่อให้บัณฑิตวิทยาลัยดำเนินการออกหนังสือขอความร่วมมือไปยังผู้อำนวยการสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 เพื่อขอความอนุเคราะห์ข้าราชการครูในการตอบแบบสอบถาม

3.2 ผู้วิจัยนำส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์พร้อมแบบสอบถามและ QR Code สำหรับแบบสอบถามออนไลน์ (Google Forms) ไปยังโรงเรียน และประสานผู้บริหารสถานศึกษาให้ดำเนินการส่งต่อแบบสอบถามแก่ครูที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 306 ชุด ระหว่างวันที่ 22 ตุลาคม 2568 - 10 ธันวาคม 2568 และได้รับแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์ จำนวน 306 ชุด คิดเป็นร้อยละ 100

3. ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลที่ได้รับ ดำเนินการวิเคราะห์และสรุปผลตามขั้นตอนการวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้คอมพิวเตอร์จัดทำข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จทางสถิติ ดังนี้

4.1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป โดยใช้สถิติ ความถี่ (Frequency) และร้อยละ (Percentage)

4.2 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาวะหมดไฟของครูในการปฏิบัติงาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 โดยใช้สถิติ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ขั้นตอนที่ 2 แนวทางการพัฒนาครูที่มีภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลักที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In - Depth Interview) คือ ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านการบริหารการศึกษาและบริหารสถานศึกษา โดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 7 คน เกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ดังนี้ 1) เป็นผู้บริหารการศึกษา 2) เป็นผู้บริหารสถานศึกษาที่ได้รับรางวัลองค์กรแห่งความสุข 3) เป็นผู้อำนวยการกลุ่มสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย เรื่อง แนวทางการพัฒนาครูที่มีภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย ชื่อ - นามสกุล ผู้ให้สัมภาษณ์ ตำแหน่ง สังกัด วุฒิการศึกษา วัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์

ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย เรื่อง แนวทางการพัฒนาครูที่มีภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 โดยผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสภาวะหมดไฟของครูในการปฏิบัติงาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดในแต่ละระยะ มาสร้างเป็นประเด็นในการสัมภาษณ์

นำแบบสัมภาษณ์ เสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณาความเหมาะสมของประเด็นคำถาม ความชัดเจนของถ้อยคำ และความครอบคลุมของเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะปรับปรุงแก้ไข จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะมาพิจารณาปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ให้มีความสมบูรณ์และเหมาะสมก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.1 ผู้วิจัยเสนอคำร้องต่อบัณฑิตวิทยาลัย เพื่อขอหนังสือแนะนำตัวถึงสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2

3.2 ผู้วิจัยดำเนินการประสานงาน โดยนัดหมาย วัน เวลา และสถานที่ กับผู้ให้สัมภาษณ์ และเดินทางไปสัมภาษณ์ ในระหว่างวันที่ 29 มกราคม 2569 ถึง 25 กุมภาพันธ์ 2569 ด้วยตนเอง

3.3 ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักตามที่กำหนดไว้ จำนวน 7 ท่าน พร้อมทั้งขออนุญาตบันทึกเสียง และจดบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ ตลอดช่วงการสัมภาษณ์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 7 คน ซึ่งได้รับการคัดเลือกแบบเจาะจง มาจัดระบบและสรุปด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ของผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคนมาวิเคราะห์เนื้อหาทั้งหมด ในแต่ละข้อของการสัมภาษณ์ เพื่อแยกแยะแนวคิดข้อเสนอแนะการพัฒนาที่ปรากฏในเนื้อหารายงานการสัมภาษณ์ และผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบโดยผู้ให้ข้อมูล โดยนำรายงานการสัมภาษณ์ที่ได้จากการสัมภาษณ์กลับไปตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูล เพื่อยืนยันว่าสิ่งที่ผู้วิจัยสรุปตรงกับความหมายที่ผู้ให้ข้อมูลต้องการสื่อสารจริง

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาครูที่มีภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัยโดยใช้ตารางประกอบดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาวะหมดไฟของครูในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2

ตาราง 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับคะแนนตามกรอบการประเมินภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานของครู จำแนกตามระยะ ในภาพรวม

สภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานของครู	ระดับปฏิบัติการ		แปลผล	ลำดับ
	$\bar{x}$	S.D.		
ระยะฮันนีมูน (The Honeymoon)	3.85	0.68	มาก	1
ระยะรู้สึกตัว (The Awakening)	3.51	0.86	มาก	3
ระยะไฟตก (Brownout)	3.20	0.99	ปานกลาง	4
ระยะหมดไฟเต็มที่ (Full Scale of Burnout)	2.83	1.18	ปานกลาง	5
ระยะฟื้นตัว (The Phoenix Phenomenon)	3.66	0.81	มาก	2
รวม	**3.41**	**0.57**	**ปานกลาง**	

จากตาราง 1 พบว่า ภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 3.41, S.D. = 0.57) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ระยะที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ระยะฮันนีมูน ($\bar{x}$ = 3.85, S.D. = 0.68) รองลงมาคือ ระยะฟื้นตัว ($\bar{x}$ = 3.66, S.D. = 0.81) และระยะที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ระยะหมดไฟเต็มที่ ($\bar{x}$ = 2.83, S.D. = 1.18)

2. แนวทางการพัฒนาครูที่มีภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 7 คน โดยมีรายละเอียดประเด็นหัวข้อสรุปบทสัมภาษณ์มีแนวทางพัฒนาครูที่มีภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 จำนวน 34 แนวทาง จำแนกเป็น 5 ระยะ ได้แก่ ระยะฮันนีมูน มีแนวทางพัฒนา 9 แนวทาง ระยะรู้สึกตัว มีแนวทางพัฒนา 5 แนวทาง ระยะไฟตก มีแนวทางพัฒนา 6 แนวทาง ระยะหมดไฟเต็มที่ มีแนวทางพัฒนา 7 แนวทาง และระยะฟื้นตัว มีแนวทางพัฒนา 7 แนวทาง แสดงดังภาพ 2

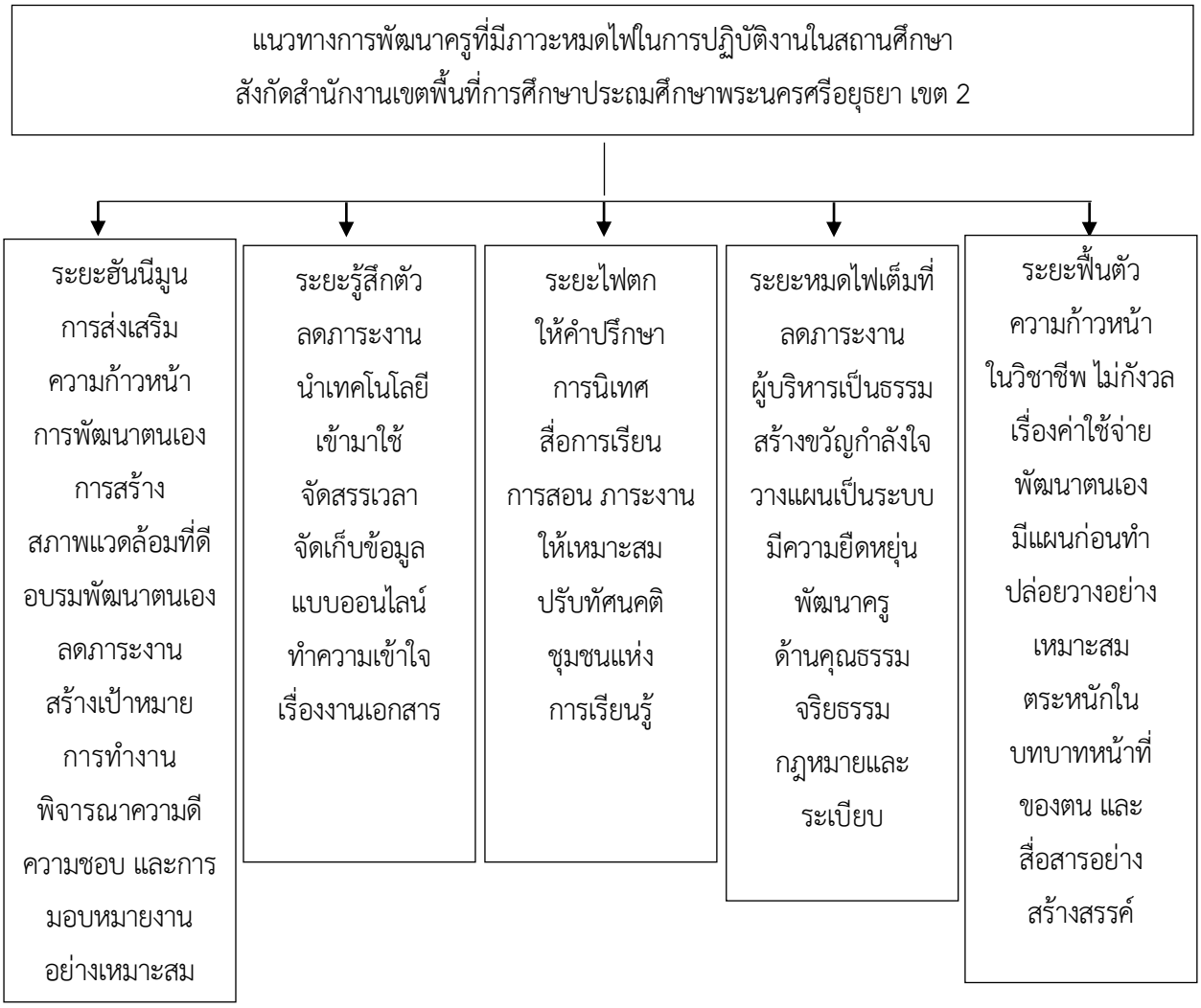

ภาพ 2 แนวทางการพัฒนาครูที่มีภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2

จากภาพ 2 แนวทางการพัฒนาครูที่มีภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ระยะฮันนีมูน ประกอบด้วย 9 แนวทาง ดังนี้ 1) การส่งเสริมให้ครูมีความก้าวหน้าทางวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง 2) การส่งเสริมให้ครูมีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ 3) สร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่เอื้อต่อความสุข ความสัมพันธ์ที่ดี เพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการทำงาน 4) ผู้บริหารวางแผน แผนงาน และโครงการจัดอบรมพัฒนาครูพัฒนาตนเองและพัฒนาวิชาชีพ 5) ลดภาระงานที่ไม่จำเป็น ใช้เทคโนโลยีมาช่วยลดความซ้ำซ้อน 6) สนับสนุนให้ครูตั้งเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจนและสอดคล้องกับความถนัดของตนเอง 7) สร้างเป้าหมายในการทำงานร่วมกันที่ชัดเจน 8) ให้บำเหน็จความดีความชอบหรือรางวัลอย่างยุติธรรมเท่าเทียม 9) การมอบหมายการปฏิบัติงานในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบและมีมาตรฐาน

2.2 ระยะรู้สึกตัวประกอบด้วย 5 แนวทาง ดังนี้ 1) การลดภาระงานเอกสาร 2) นำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการดำเนินงาน 3) จัดสรรเวลาและบุคลากรอย่างเป็นระบบ 4) การจัดเก็บข้อมูลในรูปแบบออนไลน์ เพื่อลดการทำงานซ้ำซ้อน 5) สร้างความเข้าใจกับครูว่างานเอกสารเป็นเครื่องมือช่วยวางแผนและติดตามผลการเรียนรู้

2.3 ระยะไฟตก ประกอบด้วย 6 แนวทาง ดังนี้ 1) รับฟังปัญหา ให้คำปรึกษา จัดระบบให้คำปรึกษาและดูแลช่วยเหลือด้านสุขภาวะทางจิตแก่ครู เข้าถึงปัญหา 2) ใช้กระบวนการนิเทศ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการทำงานเป็นเครือข่าย เพื่อเสริมพลังและทักษะในการจัดการเรียนการสอน ควบคู่กับการจัดสรรงานให้ตรงตามบทบาทหน้าที่และการใช้บุคลากรสนับสนุนอย่างมีประสิทธิภาพ 3) จัดหาและสนับสนุนสื่อ อินเทอร์เน็ต และทรัพยากรอื่นที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานและการจัดการเรียนรู้ของครู มาใช้ในการทำงานและจัดการเรียนการสอนได้ดียิ่งขึ้น 4) ปรับภาระงานและบทบาทหน้าที่ให้เหมาะสมควบคู่กับการให้กำลังใจ 5) จัดกิจกรรมฟื้นฟูสุขภาพจิตให้แก่ครู เร่งแก้ไขปัญหาและสาเหตุ เน้นการปรับทัศนคติ การลดภาระงานที่ไม่จำเป็น การเปิดพื้นที่ให้ระบายความรู้สึก 6) สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน (PLC) และให้อิสระในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการสอนใหม่ ๆ เพื่อเติมแรงบันดาลใจ

2.4 ระยะหมดไฟเต็มที่ ประกอบด้วย 7 แนวทาง ดังนี้ 1) ลดภาระงานครู จัดกิจกรรมที่ทำให้ครูพบปะสังสรรค์ให้รู้สึกผ่อนคลาย 2) ผู้บริหารควรบริหารภาระงานอย่างชัดเจน เป็นธรรม และคำนึงถึงคุณภาพชีวิตของครู โดยลดการสร้างแรงกดดันที่ไม่จำเป็น ให้ความช่วยเหลือเชิงปฏิบัติ และเคารพขอบเขตชีวิตส่วนตัวของครู การแบ่งบทบาทหน้าที่ระหว่างครูกับบุคลากรสนับสนุนอย่างเหมาะสม จะช่วยลดความเครียดและเสริมสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี 3) มีการเสริมแรงสร้างขวัญกำลังใจ พาคุณครูไปพักผ่อนตามแผนงานโครงการ เช่น มีกิจกรรมที่พบปะกันการศึกษาดูงาน 4) วางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบที่ไม่สร้างความกดดันเกินความจำเป็น 5) การให้อภัยในความผิดพลาด ยืดหยุ่นและให้โอกาสกันและกัน 6) จัดกิจกรรมพัฒนาครูด้านคุณธรรม จริยธรรม 7) พัฒนาครูให้มีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานในสถานศึกษา

2.5 ระยะฟื้นตัว ประกอบด้วย 7 แนวทาง ดังนี้ 1) ชี้ให้เห็นความก้าวหน้าของวิชาชีพ เช่น วิทยฐานะถึงระดับเชี่ยวชาญพิเศษ สนับสนุน ส่งเสริมให้ครูมีการพัฒนาตนเอง สำรวจ และช่วยส่งเสริมให้มีการพัฒนาตนเอง 2) ต้องไม่มีความกังวลเรื่องค่าใช้จ่าย ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น 3) ต้องพัฒนาตัวเองด้วยตัวเอง การหาความรู้และสิ่งใหม่ ๆ ให้กับตัวเอง 4) วางแผนการปฏิบัติงานของวันถัดไปล่วงหน้า เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้ตนเอง โดยเริ่มต้นเรื่องง่าย ๆ ให้สำเร็จก่อน 5) ต้องฝึกล้มไวลุกไว ต้องปล่อยวางให้เป็น หากิจกรรมที่ชอบทำอยู่ใกล้คนรู้ใจ ไว้วางใจ พูดคุยแล้วสบายใจ เป็นพื้นที่ปลอดภัยทางจิตใจสำหรับครูและกลับมาเริ่มใหม่ให้เร็วที่สุด 6) ส่งเสริมให้ครูเห็นคุณค่าในตนเองและตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของตน 7) สร้างวัฒนธรรมการยอมรับ ยกย่องเชิดชูเกียรติให้แก่ครูที่ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ครู และการสื่อสารทางบวกอย่างสร้างสรรค์

อภิปรายผล

1. ศึกษาสภาวะหมดไฟของครูในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2

ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าระยะฮันนีมูน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ระยะฟื้นตัว และระยะหมดไฟเต็มที่ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากครูในช่วงเริ่มต้นการปฏิบัติงานมีความตั้งใจกระตือรือร้นและมีแรงบันดาลใจในการทำงาน พร้อมทั้งมีความสุขกับการพัฒนาผู้เรียนและการพัฒนาตนเอง อย่างไรก็ตาม เมื่อครูต้องเผชิญกับภาระงาน ความกดดันจากองค์กร และความคาดหวังที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง อาจส่งผลให้เกิดความเหนื่อยล้าทั้งทางร่างกายและจิตใจ ขาดแรงจูงใจและประสิทธิภาพในการทำงานลดลง หากไม่ได้รับการดูแลหรือช่วยเหลืออย่างเหมาะสม อาจนำไปสู่ภาวะหมดไฟ

อย่างรุนแรง จนเกิดความเครียด เบื่อหน่าย หมดคุณค่าในตนเอง และส่งผลต่อคุณภาพการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีแนวทางในการดูแลครู เช่น การลดภาระงานที่ไม่จำเป็น การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี การส่งเสริมกำลังใจ และการสนับสนุนด้านสุขภาพกายและจิตใจ เพื่อช่วยป้องกันและลดภาวะหมดไฟของครูอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับ เพ็ญพิชชา เกตุชัยโกศล (2564) ซึ่งศึกษาภาวะหมดไฟในการทำงานของพนักงานบริษัทเอกชนกลุ่ม Generation Y พบว่า สาเหตุของภาวะหมดไฟเกี่ยวข้องกับภาระงาน สภาพแวดล้อมในการทำงาน ผลตอบแทน และระบบการทำงาน นอกจากนี้ จารุวรรณ ทองขุนดำ และคณะ (2565) ศึกษาภาวะหมดไฟของครูที่ไม่มีวิทยฐานะ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 สหวิทยาเขตรัชโยธิน พบว่า เพศ อายุ เงินเดือน ภาระครอบครัว และภาระงานสอนไม่ทำให้ระดับภาวะหมดไฟแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ขณะที่สถานภาพสมรส ระยะเวลาในการปฏิบัติงาน และภาระงานนอกเหนืองานสอนมีความแตกต่างในบางองค์ประกอบของภาวะหมดไฟ

2. แนวทางการพัฒนาครูที่มีภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

2.1 ระยะฮันนีมูน ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูมีความก้าวหน้าทางวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมให้ครูมีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ สร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่เอื้อต่อความสุข ความสัมพันธ์ที่ดี และแรงบันดาลใจในการทำงานผู้บริหารวางแผนแผนงาน และโครงการจัดอบรมพัฒนาครู พัฒนาตนเองและพัฒนาวิชาชีพ ลดภาระงานที่ไม่จำเป็น ใช้เทคโนโลยีมาช่วยลดความซ้ำซ้อน สนับสนุนให้ครูตั้งเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจนและสอดคล้องกับความถนัดของตนเอง สร้างเป้าหมายในการทำงานร่วมกันที่ชัดเจน ให้บำเหน็จความดีความชอบหรือรางวัลอย่างยุติธรรมเท่าเทียม และการมอบหมายการปฏิบัติงานในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบและมีมาตรฐาน ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประภาพรรณ รักเลี้ยง และคณะ (2568) ได้ศึกษาเรื่อง การเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนพิชัย อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูอยู่ในระดับมากโดยเฉพาะด้านความรับผิดชอบ ด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งอยู่ในระดับปานกลาง ข้อเสนอแนะในการเสริมสร้างแรงจูงใจรวมถึงการสนับสนุนให้ครูตั้งเป้าหมายที่ชัดเจน และสามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ด้วยตนเอง การให้คำชมเชยและรางวัลสำหรับผลงานที่ดี การสนับสนุนให้ครูมีคุณธรรม จริยธรรม เห็นความสำคัญในบทบาทของครู และการพิจารณาเลื่อนตำแหน่งตามผลงานและความสามารถ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Nipaporn Chalermnirundorn (2018) ได้ศึกษาเรื่องแรงจูงใจของครู: ปัจจัยที่มีผลต่อการคงอยู่ในวิชาชีพ พบว่า แรงจูงใจของครูในสามด้าน เกี่ยวกับความผูกพันต่องาน ความพึงพอใจในงาน และสมรรถนะผลงานของครูในทุกด้านบนพื้นฐานทฤษฎีแรงจูงใจ 3 ทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของ Maslow ทฤษฎีความมุ่งมั่นในตนเอง และทฤษฎีสองสองปัจจัยของ Herzberg (Herzberg’s Two - Factor Theory) นอกจากนี้ยังได้รวบรวมคำตอบของครูจากการสนทนาของผู้วิจัยกับครูที่เป็นผู้ร่วมงาน เพื่อให้ทราบถึงทัศนคติและความเข้าใจในด้านแรงจูงใจของครูให้ดียิ่งขึ้น จากผลการศึกษาพบว่า แรงจูงใจของครูเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อความสำเร็จของกระบวนการเรียนการสอนทั้งของนักเรียนและของครูผู้สอน

2.2 ระยะรู้สึกตัว ผู้บริหารมีการลดภาระงานเอกสาร นำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการดำเนินงาน จัดสรรเวลาและบุคลากรอย่างเป็นระบบ การจัดเก็บข้อมูลในรูปแบบออนไลน์ เพื่อลดการทำงานซ้ำซ้อน และสร้างความเข้าใจกับครูว่างานเอกสารเป็นเครื่องมือช่วยวางแผนและติดตามผลการเรียนรู้ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะสอดคล้องกับงานวิจัยของ จุไรรัตน์ สุดรุ่ง และ ผัสสพรรณ ถนอมพงษ์ชาติ (2561) ได้ศึกษาเรื่องคิดนอกกรอบ: การพัฒนาครู: แก้ปัญหาให้ตรงจุด

พบว่า การจะพัฒนาครูเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการสอนนั้น จำเป็นต้องทราบพื้นฐานของครูให้เห็นถึงรากเหง้าของปัญหาว่าเกิดจากอะไร ประเด็นสำคัญที่ปรากฏชัดเจน คือ การมอบหมายงานอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากงานสอนมากเกินไป ผลจากการวิจัยและข้อมูลการใช้ครูของประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย พบว่า การจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพครูต้องทำหน้าที่สอนอย่างเดียว การทุ่มงบประมาณเพื่อการพัฒนาครูด้วยวิธีการต่าง ๆ จะไม่บังเกิดผลได้เลยถ้าครูไม่มีเวลาให้กับการสอนอย่างเต็มที่ การคืนครูสู่ห้องเรียน แล้วดำเนินการพัฒนา นิเทศ และติดตามอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นแนวทางการพัฒนาครูที่ตรงกับสภาพปัญหา

2.3 ระยะไฟตก รับฟังปัญหา ให้คำปรึกษา มีคลินิกในการดูแลช่วยเหลือครู เข้าถึงปัญหาใช้กระบวนการนิเทศ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการทำงานเป็นเครือข่าย เพื่อเสริมพลังและทักษะในการจัดการเรียนการสอน ควบคู่กับการจัดสรรงานให้ตรงตามบทบาทหน้าที่ และการใช้บุคลากรสนับสนุนอย่างมีประสิทธิภาพ หาสิ่งอำนวยความสะดวกให้ครู ไม่ว่าจะเป็นสื่อ หรือด้านอินเทอร์เน็ต และทรัพยากรอื่นที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานและการจัดการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น ปรับภาระงานและบทบาทหน้าที่ให้เหมาะสมควบคู่กับการให้กำลังใจ จัดกิจกรรมฟื้นฟูสุขภาพจิตให้แก่ครู เร่งแก้ไขปัญหาและสาเหตุ เน้นการปรับทัศนคติ การลดภาระงานที่ไม่จำเป็น การเปิดพื้นที่ให้ระบายความรู้สึก สร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน และให้อิสระในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการสอนใหม่ ๆ เพื่อเติมแรงบันดาลใจ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐวุฒิ ใจแน่น และ บุญชม ศรีสะอาด (2563) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนรู้ของครูโดยใช้แนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพครู (Professional Learning Community: PLC) ของบุคลากรครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 พบว่า มีแนวทางที่มีความเหมาะสม ดังนี้ การกำหนดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม การพัฒนาหลักสูตรและเนื้อหาสาระ การวิเคราะห์ผู้เรียนรายบุคคล การวางแผนยุทธศาสตร์การจัดการเรียนรู้ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ และการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ทั้งนี้ แนวทางการดำเนินงานในภาพรวม พบว่า มีระดับความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศศศรัณย์ นิ่มทัศนศิริ (2567) จากการศึกษาเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรโรงเรียนบ้านหนองงูเหลือม (ประชารัฐบำรุง) พบว่า สามารถจำแนกตามโครงสร้างทฤษฎี 2 ปัจจัยออกเป็น 2 ด้านหลัก ดังนี้ ปัจจัยจูงใจ (Motivation Factors): มุ่งเน้นการสร้างคุณค่าและแรงขับเคลื่อนภายในผ่านกลยุทธ์ ดังนี้ การกำหนดทัศนคติและเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ การสร้างเป้าหมายร่วมระดับองค์กร การจัดกิจกรรมเพื่อเพิ่มพูนสมรรถนะวิชาชีพ การสร้างระบบเชิดชูเกียรติและประชาสัมพันธ์ผลงานดีเด่น การส่งเสริมการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง การเสริมสร้างวัฒนธรรม การทำงานแบบมีส่วนร่วม การแสวงหานวัตกรรมและเทคนิคเพื่อยกระดับทักษะ การบริหารจัดการภาระงานตามสมรรถนะรายบุคคล และการสนับสนุนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านการสัมมนาและศึกษาดูงาน ปัจจัยค้ำจุน (Hygiene Factors) มุ่งเน้นการจัดสภาพแวดล้อมและพื้นฐานการปฏิบัติงาน ดังนี้ การวางแผนบริหารจัดการทางการเงินและเส้นทางวิชาชีพ การส่งเสริมอาชีพเสริมเพื่อสร้างเสถียรภาพทางรายได้ การจัดตั้งต้นแบบการเรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ การรักษามาตรฐานคุณภาพงาน การส่งเสริมทัศนคติเชิงบวกและการยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง การดำเนินกิจกรรมชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การสร้างพื้นที่การสื่อสารแบบเปิดกว้าง การวิเคราะห์ขอบข่ายงานเพื่อการกระจายภารกิจอย่างเป็นระบบ การจัดสวัสดิการตามหลักความเสมอภาค และการบริหารจัดการทรัพยากรและวัสดุอุปกรณ์ให้มีความพร้อมต่อการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ

2.4 ระยะหมดไฟเต็มที่ ผู้บริหารลดภาระงานครู จัดกิจกรรมที่ทำให้ครูพบปะสังสรรค์ เพื่อให้รู้สึกผ่อนคลาย ผู้บริหารควรบริหารภาระงานอย่างชัดเจน เป็นธรรม และคำนึงถึงคุณภาพชีวิตของครู โดยลดการสร้างแรงกดดันที่ไม่จำเป็น ให้ความช่วยเหลือเชิงปฏิบัติ และเคารพขอบเขตชีวิตส่วนตัวของครู การแบ่งบทบาทหน้าที่ระหว่างครูกับบุคลากร การสนับสนุนอย่างเหมาะสม จะช่วยลดความเครียดและเสริมสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี มีการเสริมแรงสร้างขวัญกำลังใจ พาคุณครูไปพักผ่อนตามแผนงานโครงการ เช่น มีกิจกรรมที่พบปะกัน การศึกษาดูงาน วางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบที่ไม่สร้างความกดดันเกินความจำเป็น การให้อภัยในความผิดพลาด ยืดหยุ่นและให้โอกาสกันและกัน จัดกิจกรรมพัฒนาครูด้านคุณธรรม จริยธรรม และพัฒนาครูให้มีความรู้เกี่ยวกับกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานในสถานศึกษา ทั้งนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัติธร ศรีรักษา (2565) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขในการทำงานของครู โรงเรียนมัธยมศึกษากลุ่มสหวิทยาเขตชลบุรี 1 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง พบว่า ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาและบรรยากาศองค์การมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสุขในการทำงานของครู โรงเรียนมัธยมศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขต ชลบุรี 1 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง

2.5 ระยะฟื้นตัว ผู้บริหารชี้ให้เห็นความก้าวหน้าของวิชาชีพ เช่น วิทยฐานะถึงระดับเชี่ยวชาญพิเศษ สนับสนุนส่งเสริมให้ครูมีการพัฒนาตนเอง รวมทั้งสำรวจ และช่วยส่งเสริมให้มีการพัฒนาตนเอง โดยต้องไม่มีความกังวล เรื่องค่าใช้จ่าย ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น และต้องพัฒนาตัวเองด้วยตัวเองด้วยการหาความรู้และสิ่งใหม่ ๆ ให้กับตัวเอง มีการวางแผนการปฏิบัติงานของวันถัดไปล่วงหน้า เพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้ตนเองโดยเริ่มต้นเรื่องง่าย ๆ ให้สำเร็จก่อน ต้องฝึกล้มไวลุกไว (Resilience) ต้องปล่อยวางให้เป็น หากิจกรรมที่ชอบทำ อยู่ใกล้คนรู้ใจ ไว้วางใจ พูดคุยแล้วสบายใจ เป็นพื้นที่ปลอดภัยทางจิตใจสำหรับครูและกลับมาเริ่มใหม่ (Boot up) ให้เร็วที่สุด ต้องสร้างความเห็นคุณค่าให้กับตนเองและ บทบาทหน้าที่ของตนเอง ให้ตระหนักว่างานสอนมีความหมาย และสร้างวัฒนธรรมการยอมรับยกย่องเชิดชูเกียรติให้แก่ครูที่ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ครู และการสื่อสารทางบวกอย่างสร้างสรรค์ ทั้งนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ภัทริณญา แพทย์อุดม และคณะ (2567) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขในการทำงานของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด พบว่า ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากครอบครัว ปัจจัยด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน ส่งผลต่อความสุขในการทำงานของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ลัดดาวัลย์ ทองดอนจุย และ สงวน อินทร์รักษ์ (2563) ได้ศึกษาเรื่อง แรงจูงใจในการทำงานของครูโรงเรียนราชินีบูรณะ พบว่า ปัจจัยจูงใจควรส่งเสริมครูให้ทำงานโดยกำหนดระยะเวลา ช่วยเหลือ ชี้แนะ เปิดโอกาสให้บุคลากรแสดงความคิดอย่างเต็มที่ ส่งเสริมด้านวิทยาการและเทคโนโลยีต่าง ๆ ซึ่งส่งผลให้การทำงานประสบความสำเร็จ ปัจจัยค้ำจุน พบว่า ส่งเสริมการทำงานชี้แจงข้อมูลด้านแผนงานและนโยบายที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานในหน้าที่ให้แก่บุคลากร กระจายงานอย่างเป็นระบบ ยุติธรรม มีแผนปฏิบัติงานของสถานศึกษาที่ชัดเจน ส่งเสริมให้ครูใช้ชีวิตแบบพอเพียง

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาครูที่มีภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงานในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญ สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. งานวิจัยได้ประยุกต์กรอบภาวะหมดไฟ 5 ระยะเพื่อสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาครูให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา โดยจำแนกออกเป็น 5 ระยะ ได้แก่ ระยะฮันนีมูน ระยะรู้สึกตัว ระยะไฟตก ระยะหมดไฟเต็มที่ และระยะฟื้นตัว ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ภาวะหมดไฟไม่ได้เกิดขึ้นในทันที แต่เป็นพัฒนาการที่มีลำดับขั้น สามารถใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์และประเมินระดับภาวะหมดไฟของครูได้อย่างเป็นระบบ

2. งานวิจัยได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาครูที่มีภาวะหมดไฟในรูปแบบเชิงระยะ โดยกำหนดแนวทางการดำเนินงานที่สอดคล้องกับแต่ละช่วงของภาวะหมดไฟ จำนวน 34 แนวทาง ซึ่งถือเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงตามสภาพปัญหาในแต่ละระยะ แตกต่างจากแนวคิดทั่วไปที่ใช้แนวทางเดียวในการแก้ไขปัญหา โดยแนวทางดังกล่าวครอบคลุมตั้งแต่การส่งเสริมศักยภาพในระยะเริ่มต้น การลดภาระงานและเพิ่มการสนับสนุนในระยะเสี่ยง การฟื้นฟูสภาพจิตใจในระยะรุนแรง ตลอดจนการส่งเสริมความยั่งยืนในระยะฟื้นตัว

3. งานวิจัยได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการบริหารจัดการในระดับองค์กร โดยระบุว่า ภาวะหมดไฟของครูมิได้เกิดจากปัจจัยส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่มีความสัมพันธ์กับปัจจัยเชิงระบบ เช่น ภาระงานที่มากเกินไป การบริหารงานที่ขาดประสิทธิภาพ ความไม่ชัดเจนของบทบาทหน้าที่ และการขาดการสนับสนุนจากผู้บริหารและเพื่อนร่วมงาน องค์ความรู้นี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาจำเป็นต้องดำเนินการในระดับสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ

4. งานวิจัยได้บูรณาการแนวคิดการพัฒนาองค์กรแห่งความสุขเข้ากับการบริหารสถานศึกษา โดยเสนอให้มีการสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่เอื้อต่อความสุข ความสัมพันธ์ที่ดีในองค์กร การสนับสนุนด้านจิตใจ และการส่งเสริมความก้าวหน้าทางวิชาชีพ ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญในการป้องกันและลดภาวะหมดไฟของครูอย่างยั่งยืน

5. งานวิจัยได้สังเคราะห์แนวทางเชิงปฏิบัติที่มีศักยภาพในการนำไปประยุกต์ใช้ในสถานศึกษา โดยเน้นการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม เช่น การลดภาระงานเอกสาร การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการ การจัดระบบการทำงานที่เหมาะสม การให้คำปรึกษาและการดูแลช่วยเหลือครู ตลอดจนการสร้างเครือข่ายความร่วมมือภายในองค์กร ซึ่งช่วยให้ผู้บริหารสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาครูได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โดยสรุป องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยครั้งนี้ คือ การพัฒนาแนวคิดและแนวทางในการจัดการภาวะหมดไฟของครูในลักษณะเชิงระบบและเชิงระยะที่เน้นการบูรณาการระหว่างการพัฒนาครูและการบริหารสถานศึกษา อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างคุณภาพชีวิตในการทำงานของครู และเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ระยะฮันนีมูน คือ ระยะเริ่มแรกของการทำงานที่ครูยังมีแรงจูงใจ ความกระตือรือร้น และความคาดหวังต่อการทำงานในระดับสูง การส่งเสริมความก้าวหน้า การพัฒนาตนเอง การสร้างสภาพแวดล้อมที่ดี อบรมพัฒนาตนเอง ลดภาระงาน สร้างเป้าหมายการทำงาน พิจารณาความดีความชอบ และการมอบหมายงานอย่างเหมาะสม เพื่อให้ครูบรรจุใหม่เกิดความชำนาญ ไม่เกิดความท้อแท้หรือเริ่มมีภาวะหมดไฟในการปฏิบัติงาน ระยะรู้สึกตัว ผู้บริหารควรลดภาระงาน นำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ จัดสรรเวลา จัดเก็บข้อมูลแบบออนไลน์ ทำความเข้าใจเรื่องงานเอกสาร เพื่อให้ครูไม่เกิดความท้อแท้หรือเริ่มหมดไฟในการปฏิบัติงาน ระยะไฟตก ผู้บริหารควรให้คำปรึกษา การนิเทศ สื่อการเรียนการสอน ปรับภาระงานให้เหมาะสม ปรับทัศนคติ และส่งเสริมชุมชนแห่งการเรียนรู้ เพื่อเป็นกำลังให้ครูที่อยู่ในระยะไฟตก ไม่ให้

เกิดความท้อแท้หรือเริ่มหมดไฟในการทำงาน ระยะหมดไฟเต็มที่ ผู้บริหารควรลดภาระงาน ผู้บริหารเป็นธรรม สร้างขวัญกำลังใจ วางแผนเป็นระบบ มีความยืดหยุ่น พัฒนาครูด้านคุณธรรม จริยธรรม กฎหมายและระเบียบ เพื่อช่วยลดความรุนแรงของภาวะหมดไฟและสนับสนุนการฟื้นตัวของครูที่อยู่ในระยะหมดไฟเต็มที่ ระยะฟื้นตัว ผู้บริหารควรชี้ให้ครูเห็นความก้าวหน้าในวิชาชีพ ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาตนเอง สนับสนุนการปล่อยวางอย่างเหมาะสมและการฟื้นคืนแรงจูงใจ ส่งเสริมให้ครูเห็นคุณค่าในตนเองและตระหนักในบทบาทหน้าที่ ตลอดจนสร้างวัฒนธรรมการยอมรับยกย่องเชิดชูเกียรติ และการสื่อสารเชิงบวกอย่างสร้างสรรค์ เพื่อธำรงแรงจูงใจของครูให้ยั่งยืนและป้องกันการหวนกลับสู่ภาวะหมดไฟ

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารสถานศึกษาให้เป็นโรงเรียนแห่งความสุข
2. ควรศึกษารูปแบบการบริหารสถานศึกษาให้เป็นโรงเรียนแห่งความสุข

เอกสารอ้างอิง

กรมสุขภาพจิต. (2562). *ภาวะหมดไฟในการทำงาน (Burnout syndrome).* กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. https://dmh.go.th/news/view.asp?id=2270

กมลพร วรรณฤทธิ์. (2562). *ภาวะหมดไฟในการทำงาน [Burnout syndrome]* ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล. https://www.si.mahidol.ac.th/sirirajdoctor/article_detail.aspx?ID=1385

จารุวรรณ ทองขุนดำ, พร้อมพิไล บัวสุวรรณ, และมีชัย ออสุวรรณ. (2565). ภาวะหมดไฟของครูที่ไม่มีวิทยฐานะ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 วิทยาเขตรัชโยธิน. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 7*(2), 1083–1096. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/mcjou/article/view/257458/173243

จุไรรัตน์ สุดรุ่ง และ ผัสสพรรณ ถนอมพงษ์ชาติ. (2561). คิดนอกกรอบ: การพัฒนาครู: แก้ปัญหาให้ตรงจุด. *Journal of Education Studies, Chulalongkorn University, 46*(2), 387 – 393. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/EDUCU/article/view/131919/99040

ฐิติณัฐ ปรุงชัยภูมิ. (2561). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 30* [วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ.

ณัติธร ศรีรักษา. (2565). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขในการทำงานของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตชลบุรี 1 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาชลบุรี ระยอง* [วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา]. DSpace at Burapha University. https://ir.buu.ac.th/dspace/bitstream/1513/450/1/63920293.pdf

ณัฐวุฒิ ใจแน่น และ บุญชม ศรีสะอาด.(2563). การพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนรู้ของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 โดยใช้แนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพครู. *วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 7*(6), 270 – 280. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND/article/view/244545/165555

ดวงฤทัย เด่นจารุกูล. (2564). *ข้อเสนอทางเลือกเพื่อลดภาวะความท้อแท้ในการทำงานของครูจากปัจจัยเสี่ยงในโรงเรียน: การวิเคราะห์ต้นไม้เอสอีเอ็ม* [วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chula Digital Collections https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/5420

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. (2560). *การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS* (พิมพ์ครั้งที่ 17). เอส อาร์ พริ้นติ้ง แมสโปรดักส์.

นาตยา ทับยาง และ พรศักดิ์ สุจริตรักษ์. (2563). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 3. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 3*(2), 44 - 63.

บุญชม ศรีสะอาด. (2560). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 10). สุวีริยาสาส์น.

ประภาพรรณ รักเลี้ยง, รัตน์ชนก พราหมณ์ศิริ, และสิริรักษ์ รัชชุศานติ. (2568). การเสริมสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนพิชัย อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์. *Journal of Dhamma for Life, 31*(3), 112 – 122. https://so08.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/article/view/4363/3874

ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์. (2562). *ภาวะหมดไฟในการทำงาน = Burn - out syndrome*. อมรินทร์ เฮลท์.

พิชัยณรงค์ สุวรรณมยุร. (2559). *ความสัมพันธ์ระหว่างความเครียดในการทำงาน ภาระงาน อารมณ์ในขณะทำงาน การเปรียบเทียบทางสังคมกับความเหนื่อยหน่ายในการทำงานของครูระดับมัธยมศึกษา* [วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. คลังวิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. https://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2016/TU_2016_5306035501_7101_5029.pdf

พีรวิชญ์ สุดเสน่ห์. (2566). *การปฏิบัติงานของครูที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามุกดาหาร* [วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร]. SNRU e-Thesis. https://e-thesis.snru.ac.th/file_thesis/2023102863421229135_fulltext.pdf

เพ็ญพิชชา เกตุชัยโกศล. (2564). *ภาวะหมดไฟในการทำงาน (Burnout) ของพนักงานบริษัทเอกชนในกลุ่ม Generation Y* [สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่]. มหาวิทยาลัยมหิดล.

ภัทริณญา แพทย์อุดม, ทรงยศ แก้วมงคล, และกุลจิรา รักษนคร. (2567). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสุขในการทำงานของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม, 9*(3), 293 – 305. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JMSD/article/view/279055/187956

ลัดดาวัลย์ ทองดอนจุย และ สงวน อินทร์รักษ์. (2563). แรงจูงใจในการทางานของครูโรงเรียนราชินีบูรณะ. *วารสารการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร*, *11*(1), 111 – 125. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/EdAd/article/view/242023/165240

ศศศรัณย์ นิ่มทัศนศิริ. (2567). *แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรในโรงเรียนบ้านหนองงูเหลือม (ประชารัฐบำรุง)* [การค้นคว้าอิสระปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร]. DSpace at Silpakorn University. http://ithesis-ir.su.ac.th/dspace/bitstream/123456789/5438/1/650620089.pdf

ศูนย์สุขภาพจิตที่ 7 กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข. (2560). *แบบสอบถามภาวะหมดไฟในการทำงานสำหรับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข: โครงการวิจัยพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันทางใจ ป้องกันภาวะหมดไฟ ดูแลใจคนทำงานสำหรับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เขตสุขภาพที่ 7*. https://mhc7.dmh.go.th/23/09/2022/5996/

สุธิกานต์ บริเอก. (2564). ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของครูผู้สอนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 22 [วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร]. SNRU e-Thesis. https://gsmis.snru.ac.th/e-thesis/file_att1/2021112962421229109_fulltext.pdf

สุนันท์ษา นิธิวาสิน. (2562). *ภาวะติดงาน ความเครียดจากงานและภาวะหมดไฟในครูโรงเรียนเตรียมทหาร* [วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. คลังปัญญาจุฬาฯ. https://doi.org/10.58837/CHULA.THE.2019.1416

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา. (2564, 30 สิงหาคม). *หนังสือสำนักงาน ก.ค.ศ. ที่ ศธ 0206.3/ว 21 เรื่อง ภาระงานของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ตำแหน่งครู ตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษา ตำแหน่งศึกษานิเทศก์ และตำแหน่งผู้บริหารการศึกษา*. https://circular.otepc.go.th/v1_t_circualr_book_view.php?editid1=493

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2. (2567). *รายงานผลการดำเนินงานตัวชี้วัดตามแผนปฏิบัติการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567*. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2.

Cronbach, L. J. (1984). *Essentials of psychological testing* (4th ed.). Harper & Row.

Ferradás, M. del M., Freire, C., García-Bértoa, A., Núñez, J. C., & Rodríguez, S. (2019). Teacher profiles of psychological capital and their relationship with burnout. *Sustainability, 11*(18), 5096. https://doi.org/10.3390/su11185096

Makara-Studzińska, M., Golonka, K., &Izydorczyk, B. (2019). Self - efficacy as a moderator between stress and professional burnout in firefighters. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 16*(2), 183. https://doi.org/10.3390/ijerph16020183

Nipaporn Chalermnirundorn. (2018). Teacher motivation: A factor affecting persistency in profession. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences and Arts), 11*(4), 502 – 523. https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/126108/95388

World Health Organization. (2019, May 28). *Burn - out an "occupational phenomenon": International Classification of Diseases*. https://www.who.int/news/item/28-05-2019-burn-out-an-occupational-phenomenon-international-classification-of-diseases

ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา

The Relationship Between Academic Leadership of School Administrators and Area - Based Education Management of Schools Under Local Administrative Organizations in Songkhla Province

กนกพร วิจิตต์,[*] อาจารี คูวัธนไพศาล,[**] และโสภนา สุดสมบูรณ์[***]

Kanokphorn Wijid, Archaree Khoovatanapaisal, and Sopana Sudsomboon

Received: May 1, 2026 Revised: May 20, 2026 Accepted: June 10, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1. ระดับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา 2. สภาพการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา และ 3. ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูในสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา จำนวน 339 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane และสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วน โดยใช้ประเภทสถานศึกษาเป็นชั้นในการสุ่ม จากนั้นสุ่มอย่างง่ายภายในแต่ละชั้น เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

ผลการวิจัยปรากฏว่า 1. ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.12, S.D. = 0.41) 2. การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.36, S.D. = 0.30) และ 3. ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวกระดับสูงมากกับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r = .920$, $p < .01$)

คำสำคัญ: การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่, ภาวะผู้นำทางวิชาการ, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

---

[*] นักศึกษาหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Master of Education Student in Educational Administration, Sukhothai Thammathirat Open University

[**] อาจารย์ ดร.,ประจำแขนงวิชาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก

Dr., Department of Educational Administration, Sukhothai Thammathirat Open University, Main Advisor

[***] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., ประจำแขนงวิชาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

Assistant Professor Dr., Department of Educational Administration, Sukhothai Thammathirat Open University, Co - Advisor

Corresponding Author: kanokphorn.wi@gmail.com

Abstract

The present study aimed to study 1. the level of academic leadership of school administrators; 2. the level of area - based education management of schools; and 3. the relationship between academic leadership of school administrators and area - based education management of schools under local administrative organizations. The research sample consisted of 339 teachers in schools under local administrative organizations in Songkhla province. The sample size was determined with the use of Yamane's formula. Proportional stratified random sampling was employed based on the type of educational institution, followed by simple random sampling within each stratum. The research tool was a questionnaire. Statistics employed for data analysis were the mean, standard deviation, and Pearson correlation coefficient.

The research findings revealed that 1. the overall academic leadership of school administrators under local administrative organizations in Songkhla province was at a high level ($\bar{x}$ = 4.12, S.D. = 0.41); 2. the overall area-based education management of schools under local administrative organizations in Songkhla province was at a high level ($\bar{x}$ = 4.36, S.D. = 0.30); and 3. The academic leadership of school administrators was positively correlated at a very high level with area-based education management in schools under local administrative organizations in Songkhla province, with statistical significance at the .01 level ($r = .920$, $p < .01$).

Keywords: Area - Based Education Management, Academic Leadership, Local Administrative Organization

บทนำ

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 ภายใต้ระบบเศรษฐกิจและสังคมที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็วแบบก้าวกระโดด และมีการแข่งขันที่ไร้พรมแดน ส่งผลให้การเรียนรู้มีความหลากหลายซับซ้อนมากขึ้น รูปแบบและกลไกการบริหารและการจัดการศึกษาที่เคยใช้ไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลก หลายประเทศจึงได้ปรับระบบและกลไกการบริหารจัดการศึกษาไปสู่การปรับบทบาทภาครัฐในการกำหนดนโยบายและมาตรฐาน รวมทั้งกำกับให้การจัดการศึกษาได้คุณภาพและมาตรฐานมากขึ้น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561) ระบบการศึกษาซึ่งเป็นระบบย่อยระบบหนึ่งในระบบสังคมที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนแนวคิดและกระบวนการบริหารจัดการให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงของสังคม การจัดการศึกษานับว่าเป็นเรื่องที่สำคัญต่อเด็กและเยาวชน เพราะเป็นอนาคตสำคัญของประเทศชาติในวันหน้า ซึ่งหากจัดการศึกษาไม่มีคุณภาพ ไม่เหมาะสม ไม่ตรงบริบทสภาพพื้นที่ของสังคม การจัดการศึกษาก็จะไม่สัมฤทธิ์ผล รูปแบบการจัดการศึกษาจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน (ประเวศ เวชชะ, และคณะ 2565)

การศึกษาเชิงพื้นที่เป็นการจัดการศึกษาที่ “เปิดโอกาส” ให้แก่ภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยไม่ผูกติดหรือรอให้รัฐส่วนกลางดำเนินงานเพียงลำพัง (ไอศูรย์ ทรัพย์สิน, 2567) การศึกษาเชิงพื้นที่เป็นการกระจายอำนาจที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาทักษะตามบริบทของพื้นที่ ซึ่งทุกภาคส่วนในสังคมจะต้องร่วมมือกัน เพื่อให้เกิดการศึกษาที่เสมอภาค เนื่องจากความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาจะเป็นตัวทำนายแนวโน้มของคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ในอนาคต รวมทั้งโอกาสในการพัฒนาพื้นที่ท้องถิ่น จึงถือเป็นกุญแจสำคัญในการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาได้ (รังสิญา ช่อผูก และ ประกอบ ใจมั่น, 2567) ในประเทศไทยได้มีการนำแนวคิดการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่มาใช้

โดยสำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชนเพื่อแก้ปัญหาการศึกษาในระดับพื้นที่ มีหลักการสำคัญ คือ สร้างกลไกความร่วมมือของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ใช้ข้อมูลในพื้นที่ช่วยชี้ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ จัดทำแผนงานโครงการเพื่อพัฒนาการศึกษาในพื้นที่ ติดตามความก้าวหน้าการดำเนินการตามเป้าหมาย บูรณาการความร่วมมือและใช้ทรัพยากรในการจัดการศึกษาร่วมกัน (สมเกียรติ ชิดไธสง, 2566) ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และผู้ปกครอง คือ หุ้นส่วนการศึกษา จึงมีส่วนสำคัญในการกำหนดทิศทาง เป้าหมาย และแนวทางการจัดการศึกษาเรียนรู้ที่ตอบโจทย์เด็กและเยาวชนในพื้นที่ (วุฒิสาร ตันไชย, 2565) ทั้งนี้ จากการศึกษาพบว่า องค์ประกอบของการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษาจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (ณัฐวุฒิ ชัยคำ, 2562 ศิญาภรณ์ พฤฑฒิกุล, 2564 พรรนิภา ออทอลาน, 2565 เมธี ทวีโชค, 2565 มนัสนันท์ ทองสังข์, 2566; เตือนใจ มูลยะ, 2568 พรชิตา จันทะผล, 2568 Krug, 1992, ศรทัสย์ บัวป่า, 2567) Pathammavong et al. (2020) และ Li (2023) ประกอบด้วย การกระจายอำนาจในการบริหารจัดการศึกษา การร่วมมือพัฒนาการศึกษา การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้และการบริหารทรัพยากรเพื่อการขับเคลื่อนงาน เพื่อให้การดำเนินงานด้านการจัดการศึกษาบรรลุตามเป้าหมายการจัดการศึกษาระดับชาติความจำเป็นที่ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายโดยเฉพาะสถานศึกษาที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนพัฒนาคุณภาพการศึกษาและผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาในสถานศึกษา คือ ผู้บริหารสถานศึกษา เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการศึกษาให้สำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพโดยอาศัยหลักการและปัจจัยการบริหารเป็นสื่อของความสำเร็จนั้น ซึ่งผู้บริหารก็ต้องมีภาวะผู้นำ (ไชยา ภาวะบุตร, 2565) ดังนั้น

ผู้บริหารจะต้องพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีโอกาสที่จะเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ ทั้งนี้ต้องมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย โดยการมุ่งเน้นการพัฒนางานวิชาการ ซึ่งเป็นงานหลักของสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน (วันเผด็จ มีชัย, และคณะ 2554)

ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารเป็นพฤติกรรมของผู้บริหารที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และการกำหนดข้อตกลงร่วมกัน ระหว่างครูและนักเรียนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ของนักเรียน การพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนและการสอนของครูโดยใช้การแลกเปลี่ยนความรู้ทั่วทั้งองค์กร มีความหลากหลายในรูปแบบการพัฒนาและประเมินผลการพัฒนาบรรยากาศสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม การมีส่วนร่วมของครูและนักเรียน และความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของโรงเรียน (ชาติชนก เหง้าละคร, 2567) ภาวะผู้นำทางวิชาการมีความสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารงานในสถานศึกษาเพราะมีผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียน โดยผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการจะสามารถสร้างแรงจูงใจ และมีอิทธิพลทำให้ผู้ร่วมงานเชื่อถือยอมรับและศรัทธา ส่งผลให้เกิดความร่วมมือต่อการปฏิบัติงานทางด้านวิชาการโดยเน้นกิจกรรมการเรียนการสอน แก้ไขการจัดการเรียนการสอนทำให้กระบวนการจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ โดยผู้บริหารให้ความช่วยเหลือให้ผู้ร่วมงานสามารถปฏิบัติงานได้บรรลุตามจุดมุ่งหมายทางด้านวิชาการที่สถานศึกษากำหนดไว้ (ศิญาภรณ์ พฤฑฒิกุล, 2564) ดังนั้น องค์ประกอบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาประกอบด้วย การกำหนดวิสัยทัศน์และภารกิจด้านวิชาการอย่างชัดเจน การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ การสนับสนุนการนิเทศอย่างเป็นระบบ การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง และการสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561; จุฬากรณ์ มาเสถียรวงศ์, 2560; มนต์นภัส มโนการณ์, 2561; สุพีรพัชร์ พิมพ์มาศ, 2561; กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2565; วรชัย วิภูอุปรโคตร, 2564; เพ็ญภักดิ์ นิยมญาติ, และคณะ 2567; กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2566; และ สุริยา หึงขุนทด และคณะ, 2567) ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับงานวิชาการในฐานะภารกิจหลัก ขณะที่งานด้านอื่นทำหน้าที่เป็นกลไกสนับสนุนเพื่อเกื้อหนุนต่อการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิผล ความสำเร็จของการบริหารงานวิชาการขึ้นอยู่กับบทบาทของผู้บริหารในการสร้างความตระหนักรู้ ความเข้าใจ และความพร้อมของครูและบุคลากร ตลอดจนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมจากชุมชน

จังหวัดสงขลาเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาที่สำคัญของภาคใต้ มีสถาบันการศึกษาครบทุกระดับตั้งแต่การศึกษาขั้นพื้นฐานจนถึงระดับอุดมศึกษา อย่างไรก็ตาม จังหวัดยังคงเผชิญปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา อาจเนื่องจากคุณภาพสถานศึกษาที่แตกต่างกัน การขาดการบูรณาการความร่วมมือของหน่วยงานทางการศึกษา และระบบการประเมินที่ยังขาดความชัดเจน ส่งผลให้มีเด็กและเยาวชนหลุดออกจากระบบการศึกษาเป็นจำนวนมาก (กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา, 2565) ข้อมูลของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาระบุว่า จังหวัดสงขลามีเด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษา 23,681 คน ซึ่งอยู่ในกลุ่มจังหวัดที่มีจำนวนเด็กนอกระบบการศึกษาสูงของประเทศ สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงปัญหาที่อาจส่งผลกระทบต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ รวมถึงปัญหาทางสังคมและเศรษฐกิจในระยะยาว นอกจากนี้ กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2565) ยังชี้ให้เห็นว่า เด็กและเยาวชนที่ต้องได้รับการดูแลเป็นพิเศษในจังหวัดสงขลา ประกอบด้วย 2 กลุ่มสำคัญ ได้แก่ เด็กและเยาวชนนอกระบบการศึกษาที่ขาดโอกาสจากความยากจน และเด็กพิการที่ยังไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาพิเศษได้อย่างทั่วถึง และจากผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O - NET) ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2564 – 2566 สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดสงขลา พบว่า คะแนนเฉลี่ยรวมและคะแนนเฉลี่ยใน 4 รายวิชาหลัก ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์

วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษ ต่ำกว่าระดับประเทศทุกปี (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสงขลา, 2568) สะท้อนให้เห็นว่าการบริหารวิชาการและการจัดการเรียนรู้ยังไม่สามารถยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

งานศึกษาส่วนหนึ่งมุ่งศึกษาตัวแปรทั้งสองแยกจากกัน และยังไม่พบงานที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้ง 2 โดยตรง อีกทั้งการศึกษาในบริบทสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังมีค่อนข้างจำกัด โดยเฉพาะในจังหวัดสงขลา ส่งผลให้ยังขาดข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับบทบาทของภาวะผู้นำทางวิชาการต่อการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ ซึ่งถือเป็นช่องว่างทางการวิจัยที่ควรศึกษาเพิ่มเติม

จากความเป็นมา ความสำคัญ และช่องว่างทางการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา เพื่อที่จะได้นำข้อมูลสารสนเทศจากการวิจัยในครั้งนี้ ไปใช้ในการกำหนดกรอบนโยบายการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา

สมมติฐานการวิจัย

ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวกกับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในจังหวัดสงขลา

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา โดยผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดการวิจัย

ในการสังเคราะห์วรรณกรรม ผู้วิจัยได้รวบรวมองค์ประกอบของตัวแปรจากเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นทำการวิเคราะห์ความถี่ของการปรากฏซ้ำขององค์ประกอบในแต่ละแหล่งข้อมูล เพื่อจัดกลุ่มองค์ประกอบที่มีลักษณะร่วมกันและกำหนดเป็นองค์ประกอบของตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา เนื่องจากผู้บริหารมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการจัดการเรียนรู้ ส่งเสริมการพัฒนาครู และสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน จากการสังเคราะห์แนวคิดและงานวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาทั้งงานในประเทศและต่างประเทศ เช่น Krug (1992); Seyfarth (1999); Pathammavong et al. (2020); และ

งานวิจัยด้านภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในบริบทไทย ผู้วิจัยจัดกลุ่มองค์ประกอบที่มีสาระร่วมกันและกำหนดองค์ประกอบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1. การกำหนดวิสัยทัศน์และภารกิจด้านวิชาการอย่างชัดเจน 2. การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ 3. การสนับสนุนการนิเทศอย่างเป็นระบบ 4. การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง และ 5. การสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้

การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษาเป็นแนวทางการบริหารจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการบูรณาการความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การจัดการศึกษาสอดคล้องกับบริบทและความต้องการของพื้นที่ จากการสังเคราะห์แนวคิดและงานวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ เช่น สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2561); จุฬากรณ์ มาเสถียรวงศ์ (2560); มนต์นภัส มโนการณ์ (2561); สุพีรพัชร์ พิมพ์มาศ (2561); วรชัย วิภูอุปรโคตร (2564); กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา (2566); และ เพ็ญภักดิ์ นิยมญาติ และคณะ (2567) ผู้วิจัยจัดกลุ่มองค์ประกอบที่มีสาระร่วมกัน และกำหนดองค์ประกอบการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1. การกระจายอำนาจในการบริหารจัดการศึกษา 2. การร่วมมือพัฒนาการศึกษา 3. การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ และ 4. การบริหารทรัพยากรเพื่อการขับเคลื่อนงาน

จากการศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ เนื่องจากผู้บริหารเป็นกลไกสำคัญในการกำหนดนโยบายส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ และพัฒนาระบบการบริหารจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ นอกจากนี้ การมีภาวะผู้นำทางวิชาการที่เข้มแข็งยังช่วยสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตร การนิเทศการจัดการเรียนรู้ และการบริหารทรัพยากรทางการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า แม้จะมีการศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการและการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่อย่างต่อเนื่อง แต่ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาแยกส่วน อีกทั้งยังพบค่อนข้างจำกัดในบริบทสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา ซึ่งถือเป็นช่องว่างทางการวิจัยที่ควรได้รับการศึกษาเพิ่มเติม เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทของภาวะผู้นำทางวิชาการต่อการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ในบริบทท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม

กรอบแนวความคิด

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา โดยกรอบแนวคิดการวิจัยมาจากการสังเคราะห์วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ

ในกระบวนการสังเคราะห์ ผู้วิจัยได้รวบรวมองค์ประกอบของตัวแปรจากแหล่งวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงทำการวิเคราะห์ความถี่ของการปรากฏซ้ำขององค์ประกอบในแต่ละแหล่งข้อมูล เพื่อจัดกลุ่มองค์ประกอบที่มีลักษณะร่วมกันและกำหนดเป็นตัวแปร

ผลการสังเคราะห์ พบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษามี 5 องค์ประกอบ ขณะที่การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา มี 4 องค์ประกอบ ได้นำมาใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรในการวิจัยครั้งนี้

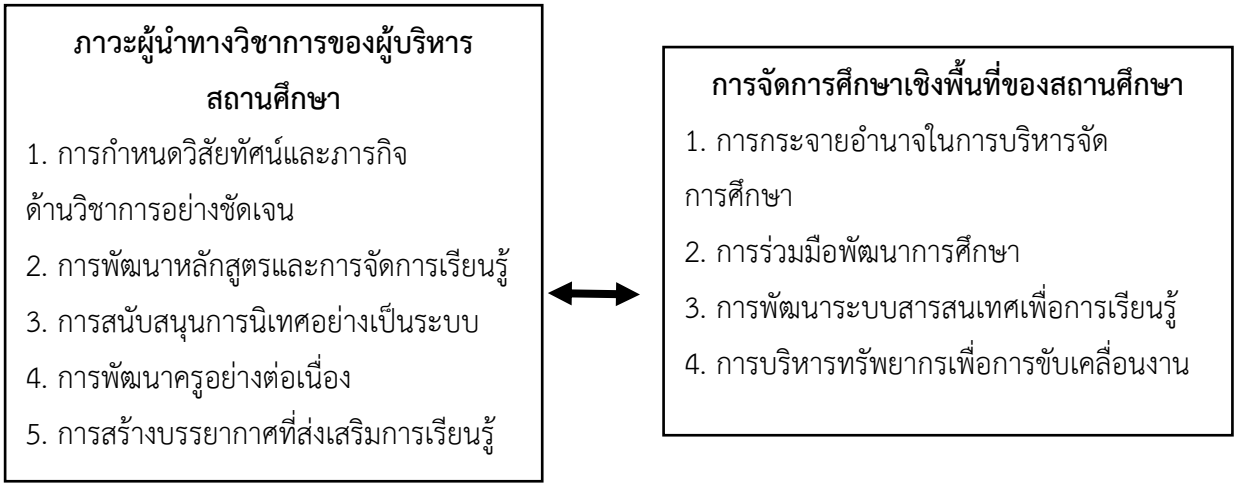

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูในสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา ปีการศึกษา 2568 จำนวน 2,185 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูในสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา จำนวน 339 คน โดยผู้วิจัยดำเนินการกำหนดกลุ่มตัวอย่างตามขั้นตอน ดังนี้

1.2.1 กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรของ Yamane (ปธาน สุวรรณมงคล, 2562) ที่ระดับความคลาดเคลื่อน .05 เพื่อให้ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมกับขนาดประชากร

1.2.2 จำแนกประชากรออกตามประเภทสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ ครูโรงเรียน และครูศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

1.2.3 ดำเนินการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วน (Proportional Stratified Random Sampling) โดยใช้ประเภทของสถานศึกษาเป็นชั้นในการสุ่ม

1.2.4 คำนวณสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละประเภทสถานศึกษา เพื่อให้การสุ่มตัวอย่างมีความเป็นตัวแทนของประชากรอย่างเหมาะสม

1.2.5 ดำเนินการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) ตามสัดส่วนที่คำนวณได้ในแต่ละชั้นของสถานศึกษา

1.2.6 สรุปจำนวนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดที่ใช้ในการวิจัย เท่ากับ 339 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 ลักษณะของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) เกี่ยวกับระดับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับสภาพการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา จำนวน 1 ชุด โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ คุณวุฒิทางการศึกษา ระยะเวลาในการเป็นครูในสถานศึกษา และประเภทสถานศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่สังกัด มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist)

ตอนที่ 2 สอบถามเกี่ยวกับระดับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา ลักษณะเป็นแบบสอบถามแบบมาตรประมาณค่า (Rating Scale) แบบลิเคิร์ต 5 ระดับ (Likert, 1961) จำนวน 30 ข้อ

ตอนที่ 3 สอบถามเกี่ยวกับสภาพการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา ลักษณะเป็นแบบสอบถามแบบมาตรประมาณค่าแบบลิเคิร์ต 5 ระดับ (Likert, 1961) จำนวน 24 ข้อ

2.2 การพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการสร้างและพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยไว้ ดังนี้

2.2.1 ศึกษาเอกสาร หลักการ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาและการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา เพื่อกำหนดขอบเขตของการวิจัยและเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

2.2.2 จัดทำแบบสอบถามเป็นฉบับร่าง รวมทั้งนำมาปรับปรุงข้อคำถามให้เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา

2.2.3 นำแบบสอบถามฉบับร่างไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์แล้วนำมาปรับปรุง และแก้ไขตามคำแนะนำ

2.2.4 จากนั้นนำแบบสอบถามมาตรวจสอบความตรงด้านเนื้อหา (Content Validity) ในประเด็นเกี่ยวกับความสอดคล้องของข้อคำถามกับตัวแปรที่มุ่งศึกษา และความถูกต้องเหมาะสมของภาษาจากผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน และนำมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item - Objective Congruence: IOC) โดยแบบสอบถามมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.60 - 1.00 ข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ .50 ขึ้นไปถือว่าผ่านเกณฑ์ และผู้วิจัยปรับปรุงถ้อยคำตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิก่อนนำไปทดลองใช้

2.2.5 นำแบบสอบถามที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ จากนั้นมาจัดพิมพ์และนำไปทดลองใช้ (Try - Out) กับครูในสถานศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน แล้วนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าความเที่ยง (Reliability) ของแบบสอบถามด้วยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach's Alpha Coefficient) ของ Cronbach (1970) โดยแบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษามีค่าความเที่ยงเท่ากับ .98 และ การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษามีค่าความเที่ยงเท่ากับ .98

2.2.6 ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามให้มีความสมบูรณ์จากนั้นนำไปจัดพิมพ์เป็นแบบสอบถามฉบับจริงและดำเนินการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

3.1 ผู้วิจัยขอหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลจากสาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

3.2 ผู้วิจัยส่งหนังสือถึงท้องถิ่นจังหวัดสงขลา เพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูล และประสานงานในการทำวิจัย

3.3 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามในรูปแบบออนไลน์ผ่าน QR Code โดยใช้แบบฟอร์มออนไลน์ (Google Form) ส่งไปยังครูในสถานศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาในการตอบแบบสอบถามอย่างชัดเจน พร้อมทั้งจัดทำแบบแสดงความยินยอมเข้าร่วมการวิจัย (Informed Consent) ในหน้าแรกของแบบสอบถาม เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย การรักษาความลับของข้อมูล และสิทธิของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยผู้ตอบสามารถปฏิเสธหรือยุติการตอบแบบสอบถามได้ทุกเมื่อ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดมาตรการควบคุมคุณภาพข้อมูล โดยตั้งค่าแบบฟอร์มให้ระบบกำหนดให้ลงชื่อเข้าใช้เพื่อควบคุมการตอบซ้ำ แต่ผู้วิจัยไม่ได้ตั้งค่าให้บันทึกหรือจัดเก็บที่อยู่อีเมลของผู้ตอบ การใช้คำถามคัดกรอง (Screening Questions) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่ตรงตามเกณฑ์ และตรวจสอบความครบถ้วนของคำตอบก่อนส่งแบบสอบถาม รวมถึงกำหนดให้ไม่เก็บข้อมูลที่สามารถระบุตัวตนของผู้ตอบ เพื่อรักษาความเป็นส่วนตัวและความลับของข้อมูล

3.4 ติดตามและรวบรวมจำนวนแบบสอบถาม กรณีแบบสอบถามยังไม่ได้ตามจำนวนที่ต้องการ ผู้วิจัยได้โทรศัพท์ติดตามและขอความร่วมมือให้ผู้รับผิดชอบงานการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นช่วยประสานงานอีกครั้งเพื่อให้ได้แบบสอบถามครบตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ ซึ่งผู้วิจัยสามารถเก็บรวบรวมได้ 339 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100

3.5 เมื่อครบกำหนดผู้วิจัยรวบรวมแบบสอบถาม พิจารณาความถูกต้องครบถ้วน และสมบูรณ์ของแบบสอบถาม แล้วนำไปวิเคราะห์

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป โดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

4.1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยใช้ค่าสถิติพื้นฐาน ได้แก่ การแจกแจงความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

4.2 วิเคราะห์ระดับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาโดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) (ชูชาติ พ่วงสมจิตร์ และ สุภมาส อังศุโชติ, 2566) ดังนี้

4.50 - 5.00 หมายถึง ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุด
3.50 - 4.49 หมายถึง ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก
2.50 - 3.49 หมายถึง ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง
1.50 - 2.49 หมายถึง ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับน้อย
1.00 - 1.49 หมายถึง ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับน้อยที่สุด

4.3 วิเคราะห์สภาพการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา โดยการหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (ชูชาติ พ่วงสมจิตร์ และ สุภมาส อังศุโชติ, 2566) ดังนี้

4.50 - 5.00 หมายถึง สภาพการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุด
3.50 - 4.49 หมายถึง สภาพการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก
2.50 - 3.49 หมายถึง สภาพการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง
1.50 - 2.49 หมายถึง สภาพการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษาอยู่ในระดับน้อย
1.00 - 1.49 หมายถึง สภาพการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษาอยู่ในระดับน้อยที่สุด

4.4 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา โดยการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน (r) (Pearson's Product - Moment Correlation Coefficient) (Bartz, 1999, อ้างถึงใน ชูชาติ พ่วงสมจิตร์ และ สุภมาส อังศุโชติ, 2566) ดังนี้

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.81 - 1.00 หมายถึง มีความสัมพันธ์กันอยู่ในระดับสูงมาก
ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.61 – 0.80 หมายถึง มีความสัมพันธ์กันอยู่ในระดับสูง
ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.41 – 0.60 หมายถึง มีความสัมพันธ์อยู่ในระดับปานกลาง
ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.21 – 0.40 หมายถึง มีความสัมพันธ์กันอยู่ในระดับต่ำ
ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ 0.00 – 0.20 หมายถึง มีความสัมพันธ์กันอยู่ในระดับต่ำมาก

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ระดับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา

ตาราง 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร สถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา ในภาพรวม

(n=339)

	ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	แปลผล
1.	การกำหนดวิสัยทัศน์และภารกิจด้านวิชาการอย่างชัดเจน	3.98	0.49	มาก
2.	การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้	4.65	0.31	มากที่สุด
3.	การสนับสนุนการนิเทศอย่างเป็นระบบ	4.43	0.37	มาก
4.	การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง	4.37	0.47	มาก
5.	การสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้	3.19	0.72	ปานกลาง
	รวมเฉลี่ย	**4.12**	**0.41**	**มาก**

จากตาราง 1 พบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.12, S.D. = 0.41) เมื่อพิจารณาแต่ละองค์ประกอบ พบว่า อยู่ในระดับปานกลางถึงมากที่สุด เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย โดยด้านที่อยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.65, S.D. = 0.31) ด้านที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ การสนับสนุนการนิเทศอย่างเป็นระบบ ($\bar{x}$ = 4.43, S.D. = 0.37) การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง ($\bar{x}$ = 4.37, S.D. = 0.47) และการกำหนดวิสัยทัศน์และภารกิจด้านวิชาการอย่างชัดเจน ($\bar{x}$ = 3.98, S.D. = 0.49) และด้านที่อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ การสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ ($\bar{x}$ = 3.19, S.D. = 0.72) ตามลำดับ

2. ผลการวิเคราะห์สภาพการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา

ตาราง 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา ในภาพรวม

(n=339)

สภาพการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	แปลผล
1. การกระจายอำนาจในการบริหารจัดการศึกษา	4.41	0.36	มาก
2. การร่วมมือพัฒนาการศึกษา	4.36	0.41	มาก
3. การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้	4.29	0.42	มาก
4. การบริหารทรัพยากรเพื่อการขับเคลื่อนงาน	4.39	0.26	มาก
รวมเฉลี่ย	**4.36**	**0.30**	**มาก**

จากตาราง 2 พบว่า สภาพการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.36, S.D. = 0.30) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ การกระจายอำนาจในการบริหารจัดการศึกษา ($\bar{x}$ = 4.41, S.D. = 0.36) การบริหารทรัพยากรเพื่อการขับเคลื่อนงาน ($\bar{x}$ = 4.39, S.D. = 0.26) การร่วมมือพัฒนาการศึกษา ($\bar{x}$ = 4.36, S.D. = 0.41) และการพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้ ($\bar{x}$ = 4.29, S.D. = 0.42) ตามลำดับ

3. ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Correlation Coefficient) แสดงดังตาราง 3 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

X_1 หมายถึง การกำหนดวิสัยทัศน์และภารกิจด้านวิชาการอย่างชัดเจน

X_2 หมายถึง การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้

X_3 หมายถึง การสนับสนุนการนิเทศอย่างเป็นระบบ

X_4 หมายถึง การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง

X_5 หมายถึง การสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้

$X_{รวม}$ หมายถึง ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา

Y_1 หมายถึง การกระจายอำนาจในการบริหารจัดการศึกษา

Y_2 หมายถึง การร่วมมือพัฒนาการศึกษา

Y_3 หมายถึง การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้

Y_4 หมายถึง การบริหารทรัพยากรเพื่อการขับเคลื่อนงาน

$Y_{รวม}$ หมายถึง การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา

ตาราง 3 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา

(n=339)

ตัวแปร	Y_1	Y_2	Y_3	Y_4	$Y_{รวม}$
X_1	.789**	.629**	.761**	.423**	.816**
X_2	.720**	.614**	.573**	.264**	.689**
X_3	.724**	.696**	.670**	.364**	.774**
X_4	.758**	.819**	.823**	.379**	.884**
X_5	.827**	.646**	.808**	.417**	.848**
$X_{รวม}$	**.874****	**.767****	**.841****	**.434****	**.920****

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตาราง 3 พบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวกกับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา ในระดับสูงมาก (r = .920) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐาน เมื่อพิจารณาในมิติของภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา พบว่า มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงถึงสูงมาก โดยเรียงตามลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง (X_4) ค่า r = .884 การสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ (X_5) มีค่า r = .848 การกำหนดวิสัยทัศน์และภารกิจด้านวิชาการอย่างชัดเจน (X_1) มีค่า r = .816 การสนับสนุนการนิเทศอย่างเป็นระบบ (X_3) ค่า r = .774 และการพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ (X_2) มีค่า r = .689 ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์พบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงมากกับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา ($r = .920, p < .01$) อย่างไรก็ตาม ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ที่อยู่ในระดับสูงมากควรตีความด้วยความระมัดระวัง เนื่องจากตัวแปรทั้งสองเก็บข้อมูลจากผู้ตอบกลุ่มเดียวกันและใช้แบบสอบถามในช่วงเวลาเดียวกัน จึงอาจมีความทับซ้อนของเนื้อหาที่ใช้วัดหรือได้รับอิทธิพลจากวิธีการวัดร่วมกัน ทั้งนี้ผลการวิจัยครั้งนี้เป็นการแสดงระดับและทิศทางของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร จึงไม่สามารถใช้ยืนยันความสัมพันธ์เชิงสาเหตุได้

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา โดยทั้งสองตัวแปรอยู่ในระดับมาก และมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงมากอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงให้เห็นว่า การที่ผู้บริหารมีความสามารถด้านการพัฒนาหลักสูตร การนิเทศ การพัฒนาครู และการกำหนดทิศทางทางวิชาการอย่างมีแนวโน้มสัมพันธ์กับระดับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ในทิศทางเดียวกันให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่และความต้องการของชุมชน อันเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

อภิปรายผล

1. จากผลการวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และรายด้านอยู่ในระดับปานกลางถึงมากที่สุด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากมาตรฐานการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมาตรฐานการศึกษาระดับการศึกษาปฐมวัยของสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มาตรฐานด้านปัจจัยทางการศึกษา มาตรฐานที่ 2 ตัวบ่งชี้ที่ 2.2 (กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย, 2557) ระบุว่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีความเข้าใจปรัชญาและหลักการจัดการศึกษา มีวิสัยทัศน์ และมีภาวะผู้นำทางวิชาการ อีกทั้งประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานและมาตรฐานการศึกษาปฐมวัยเพื่อการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้กำหนดให้การประกันคุณภาพการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการศึกษา ส่งผลให้ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถด้านวิชาการอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านการพัฒนาหลักสูตร การติดตามแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา การกำหนดตัวชี้วัดและการประเมินผล ตลอดจนการส่งเสริมความก้าวหน้าทางวิชาชีพครูและการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้บรรลุตามเป้าหมายของการจัดการศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดของ ศิญาภรณ์ พฤฑฒิกุล (2564) ที่กล่าวว่า ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการจะสามารถสร้างแรงจูงใจ และมีอิทธิพลทำให้ผู้ร่วมงานเชื่อถือยอมรับและศรัทธา ส่งผลให้เกิดความร่วมมือต่อการปฏิบัติงานทางด้านวิชาการโดยเน้นกิจกรรมการเรียนการสอน แก้ไขการจัดการเรียนการสอนทำให้กระบวนการจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ โดยผู้บริหารให้ความช่วยเหลือผู้ร่วมงานให้สามารถปฏิบัติงานได้บรรลุตามจุดมุ่งหมายทางด้านวิชาการที่สถานศึกษาได้กำหนดไว้ ผู้บริหารจึงต้องมีสมรรถนะของการเป็นผู้นำทางวิชาการโดยต้องเป็นผู้รอบรู้ในด้านวิชาการ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ นุศรา จันทะคาม (2565) พบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2. จากผลการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา พบว่า ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากสถานศึกษาเปิดโอกาสให้คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน และภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย แผนกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติการของสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การบริหารจัดการศึกษามีความสอดคล้องกับบริบทและความต้องการของพื้นที่ อีกทั้งสถานศึกษายังมีการส่งเสริมความร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานภายนอก ทั้งด้านการใช้แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรในชุมชนมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนมีการดำเนินงานเพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอย่างเป็นระบบ ซึ่งช่วยส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิดของ กระทรวงศึกษาธิการ (2551) ที่เสนอว่า การจัดการศึกษาควรยึดหลักการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม เพื่อให้การจัดการศึกษาสามารถตอบสนองต่อความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง และสอดคล้องกับแนวคิดของ ธีระ รุญเจริญ (2560) ที่เสนอว่า ผู้บริหารสถานศึกษาควรสร้างความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยยึดหลักการบริหารแบบมีส่วนร่วมและประชาธิปไตย เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการศึกษา นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ สุพีรพัชร์ พิมพ์มาศ (2561) กล่าวไว้ว่า การศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษาเป็นวิธีคิดในการจัดการศึกษาที่เปิดโอกาสให้แก่ภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยไม่ผูกติดหรือรอให้รัฐส่วนกลางดำเนินงานเพียงลำพัง และสอดคล้องกับแนวคิดของ ไพรวัลย์ ผลชู (2561) ที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา ได้แก่

1) สร้างให้เกิดความตระหนักร่วมกันถึงเป้าหมายของการทำงาน 2) สร้างให้เกิดการมีส่วนร่วม แล้วจะนำไปสู่วิธีการแก้ปัญหาหรือหาทางออกร่วมกัน 3) เกิดเป็นพลังการรวมกลุ่มของทุกภาคส่วนที่จะนำไปสู่เป้าหมายของการทำงาน

3. จากผลการวิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดสงขลา มีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงให้เห็นว่า เมื่อผู้บริหารสถานศึกษามีภาวะผู้นำทางวิชาการสูง การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษาก็มีแนวโน้มสูงขึ้นในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการสามารถกำหนดวิสัยทัศน์ทางวิชาการ วางแผนและพัฒนาหลักสูตร ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ นิเทศติดตามการปฏิบัติงานของครู ตลอดจนสนับสนุนการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาได้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ ความต้องการของชุมชน และเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งผู้บริหารยังสามารถบูรณาการทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายเข้ามาสนับสนุนการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ ทำให้การบริหารจัดการศึกษามีความคล่องตัวและตอบสนองต่อบริบทของท้องถิ่นได้ดียิ่งขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ ธนิต รัตนศักดิ์ดา และคณะ (2565) ที่กล่าวว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน และสอดคล้องกับ กฤตกร น้ำทิพย์ (2560) ซึ่งพบว่าภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ ชัยพร พันธุ์น้อย (2564) ที่เสนอว่า การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษา และใช้ทรัพยากรในชุมชนร่วมกันเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ อลิน จันทรมัย (2568) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายและชุมชนส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา รวมทั้งสอดคล้องกับ สุทธิศักดิ์ โคกคาน (2566) ที่พบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาช่วยสร้างความร่วมมือในการพัฒนางานวิชาการ และส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมายทางการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. จากผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาครูอย่างต่อเนื่องมีความสัมพันธ์กับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ในระดับสูงมาก ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) โดยจัดหาทรัพยากร สื่อเทคโนโลยี และสนับสนุนงบประมาณในการอบรมพัฒนาตามความสนใจเฉพาะบุคคลของครู รวมทั้งเปิดโอกาสให้ครูได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และแสดงศักยภาพทางวิชาการ เพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่

2. จากผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดในการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาควรให้ความสำคัญกับการประเมินและพัฒนาระบบสารสนเทศในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำผลการประเมินมาปรับปรุงระบบข้อมูลสารสนเทศให้มีความทันสมัยและตรงกับความต้องการในการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษา

3. จากผลการวิจัยพบว่า การกำหนดวิสัยทัศน์และภารกิจด้านวิชาการอย่างชัดเจน และการกระจายอำนาจในการบริหารจัดการศึกษา มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดตั้ง

คณะกรรมการตัวแทนครูและบุคลากรจากทุกกลุ่มสาระหรือทุกฝ่ายงานเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาสถานศึกษา เพื่อให้การบริหารจัดการศึกษามีความสอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาและการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษาในสังกัดอื่น เพื่อให้เห็นความแตกต่างของบริบทการบริหารจัดการศึกษา อันจะนำไปสู่แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่

2. ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและแนวทางในการพัฒนาผู้บริหารให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาในปัจจุบัน

3. ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของสถานศึกษาในบริบทจังหวัดสงขลา โดยบูรณาการความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และภาคีเครือข่าย เพื่อให้ได้รูปแบบการจัดการศึกษาที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น, กระทรวงมหาดไทย. (2557). *ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานและมาตรฐานการศึกษาปฐมวัย เพื่อการประกันคุณภาพภายใน*. กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551.* โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย. http://academic.obec.go.th/images/document/1559878925_d_1.pdf

กฤตกร น้ำทิพย์. (2560). *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตบ้านบึง 1 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1* [วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา]. Burapha University Research Information. *https://buuir.buu.ac.th/xmlui/bitstream/handle/1234567890/6774/Fulltext.pdf?sequence=1&isAllowed=y*

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2565). *การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ.* https://www.eef.or.th/wp-content/uploads/2022/03/2021_thai_edu_lay_2019 version_edit_web.pdf

กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. (2566). *การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ (Area - based education): แก้จุดเจ็บ เย็บจุดขาด “อยากให้การศึกษาเป็นแบบไหน ให้ชุมชนเป็นผู้ออกแบบ”*. https://www.eef.or.th/article-area-based-education-140323/

จุฬากรณ์ มาเสถียรวงศ์. (2560). *โครงการประสานงานวิจัยและพัฒนาการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ (Area -Based Education - ABE).* https://digital.library.tu.ac.th/tu_dc/frontend/Info/item/dc:54272

ชัยพร พันธุ์น้อย. (2564). *การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการเชิงพื้นที่ในการจัดการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ โดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายของหน่วยบริการ ศูนย์การศึกษาพิเศษเขตการศึกษา 6 จังหวัดลพบุรี*. https://research.otepc.go.th/files/%E0%B8%89%E0%B8%9A%E0%B8%B1%E0%B8%9A%E0%B8%AA%E0%B8%A1%E0%B8%9A%E0%B8%B9%E0%B8%A3%E0%B8%93%E0%B9%8C_bzre1bg8.pdf

ชาติชนก เหง้าละคร. (2567). *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3* (699147) [วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร]. ThaiLIS Digital Collection.

ชูชาติ พ่วงสมจิตร์ และ สุภมาส อังศุโชติ. (2566). หน่วยที่ 12 การวิเคราะห์และแปลผลข้อมูล. ใน *ประมวลสาระชุดวิชาการวิจัยการบริหารการศึกษา หน่วยที่ 8 - 15.* (พิมพ์ครั้งที่ 1, หน้า 1 - 52). สาขาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ไชยา ภาวะบุตร. (2565). *ภาวะผู้นำทางวิชาการ* (พิมพ์ครั้งที่ 3 ฉบับปรับปรุง). มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

ณัฐวุฒิ ชัยคำ. (2562). *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อความผูกพันของครูในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21 จังหวัดหนองคาย* (675894) [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี]. ThaiLIS Digital Collection.

เตือนใจ มูลยะ. (2568). *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครู ในสถานศึกษานำร่องพื้นที่นวัตกรรมการศึกษา จังหวัดจันทบุรี* (700383) [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี]. ThaiLIS Digital Collection.

ธนิต รัตนศักดิ์ดา, สมชาย เทพแสง, และกฤษดา ผ่องพิทยา. (2565). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปราจีนบุรี เขต 2. *วารสารบริหารการศึกษา มศว, 19*(36), 80 - 90. https://ejournals.swu.ac.th/index.php/EAJ/article/view/14793/11998

ธีระ รุญเจริญ. (2560). *การบริหารสถานศึกษา*. ข้าวฟ่าง.

นุศรา จันทะคาม. (2565). *การศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี* [สารนิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

ปธาน สุวรรณมงคล. (2562). การออกแบบวิจัย. ใน *ประมวลสาระชุดวิชาวิทยานิพนธ์ ขั้น 1* (พิมพ์ครั้งที่ 2, หน่วยที่ 4, หน้า 4 - 20). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ประเวศ เวชชะ, บุญชอบ จันทาพูน, สุขสันต์ สอนนวล, และธัชชัย จันทร์สาห์. (2565). รูปแบบและกลไกการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนในถิ่นทุรกันดารห่างไกลบนพื้นที่สูงภาคเหนือประเทศไทย. *วารสารวิชาการสถาบันวิทยาการจัดการแปซิฟิก, 8*(3), 153 – 166. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/pacific/article/view/262445/177597

พรชิตา จันทะผล. (2568). *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูปฐมวัยในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1* (691688) [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร]. ThaiLIS Digital Collection.

พรรนิภา ออทอลาน. (2565). *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการทำงานเป็นทีมของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1* (703536) [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนครพนม]. ThaiLIS Digital Collection.

ไพรวัลย์ ผลชู. (2561). การปฏิรูปการเรียนรู้เชิงพื้นที่โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดเล็ก. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 12*(2), 55 - 66. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/rmuj/article/view/247798/168351

เพ็ญภักดิ์ นิยมญาติ, ชัชจริยา ใบลี, และสุชาดา บุบผา. (2567). สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ของโรงเรียนประถมศึกษาในจังหวัดหนองคาย. *วารสารการวิจัยการศึกษาขั้นพื้นฐาน*, *4*(1), 189 – 208. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/obecresearch/article/view/272279/184178

มนต์นภัส มโนการณ์. (2561). การปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐานกับการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่. *วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 19*(1), 1 - 15. https://www.researchgate.net/publication/326317815_karptirupkarsuksakhanphunthankabkarcadkarsuksacheingphunthi_BASIC_EDUCATIONAL_REFORM_WITH_AREA_BASED_EDUCATION

มนัสนันท์ ทองสังข์. (2566). *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการพัฒนาสมรรถนะของครูในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 4* (691257) [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย]. ThaiLIS Digital Collection.

เมธี ทวีโชค. (2565). *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายโสธร เขต 1* [วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช]. STOUIR at Sukhothai Thammathirat Open University. https://ir.stou.ac.th/bitstream/123456789/12984/1/FULLTEXT.pdf

รังสิญา ช่อผูก และ ประกอบ ใจมั่น. (2567). การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา. *วารสารวิชาการสังคมมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 14*(2), 80 - 95. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/humannstru62/article/view/266636/186503

วรชัย วิภูอุปรโคตร. (2564). การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ในการบริหารแบบมีส่วนร่วมของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. *วารสารปัญญาภิวัฒน์*, *13*(3), 320 – 332. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/pimjournal/article/view/242784/172690

วันเผด็จ มีชัย, วัลลภา อารีรัตน์, และประกฤติยา ทักษิโณ. (2554). ภาวะผู้นำทางวิชาการที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดขอนแก่น. *วารสารนวัตกรรมและวิทยาการเรียนรู้*, *5*(2), 79 – 85. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/EDGKKUJ/article/view/50555/41826

วุฒิสาร ตันไชย. (2565, 12 กุมภาพันธ์). *หนุนท้องถิ่นช่วยแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา*. กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา. https://www.eef.or.th/article-solve-the-problem-of-inequality-in-education-120222/

ศรทัสย์ บัวป่า. (2567). *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ชลบุรี ระยอง* (671823) [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์]. ThaiLIS Digital Collection.

ศิญาภรณ์ พฤฑฒิกุล. (2564). *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี]. http://www.repository.rmutt.ac.th/dspace/bitstream/123456789/4283/1/RMUTT-175894.pdf

สมเกียรติ ชิดไธสง. (2566). รูปแบบการบริหารจัดการเชิงพื้นที่เพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา. *วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 7*(9), 176 - 186. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSC/article/view/267677/179550

สุทธิศักดิ์ โคกคาน. (2566). *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการดำเนินงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด* (655746) [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี]. ThaiLIS Digital Collection.

สุพีรพัชร์ พิมพ์มาศ. (2561). ยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่. *วารสารโพธิวิจัย, 2*(2), 15 – 37. https://ejournals.swu.ac.th/index.php/Bodhi/article/view/10998

สุริยา หึงขุนทด, สุภาพ ผู้รุ่งเรือง, และศิริ ถีอาสนา (2567). รูปแบบการจัดการเชิงพื้นที่สถานศึกษาปลอดภัย จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารบัณฑิตศาส์น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*, *22*(2), 252 – 265. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/mgsj/article/view/274738/186785

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2561). *สภาวการณ์การศึกษาไทยในเวทีโลก พ.ศ. 2559 – 2560*. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. https://www.onec.go.th/th.php/book/BookView/1583

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดสงขลา. (2568). *ข้อมูลประเมินคุณภาพผู้เรียน*. https://www.spe.go.th/onetnt

อลิน จันทรมัย. (2568). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 5. *วารสารส่งเสริมและพัฒนาวิชาการสมัยใหม่, 3*(3), 499 - 516. https://so12.tci-thaijo.org/index.php/MADPIADP/article/view/2759/2193

ไอศูรย์ ทรัพย์สิน. (2567). *รูปแบบการสื่อสารเพื่อการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชนในการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ กรณีศึกษา: โรงเรียนในพื้นที่ตำบลป่ากุมเกาะ*. [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

Cronbach, L. J. (1970). *Essentials of psychological testing* (3rd ed.). Harper & Row. https://archive.org/details/essentialsofpsyc00cron

Krug, S. E. (1992). Instructional leadership: A constructivist perspective. *Educational Administration Quarterly, 28*(3), 430 – 443. https://doi.org/10.1177/0013161X92028003012

Li, Y. (2023). *Academic leadership development approaches for administrators of secondary schools located in songming county, yunnan* [Master's thesis, Rangsit University]. https://rsuir-library.rsu.ac.th/bitstream/123456789/2870/1/YA%20LI.pdf

Likert, R. (1961). *New patterns of management*. McGraw - Hill.

Pathammavong, S., Sroinam, S., &Sirisooksilp, S. (2020). The development of instructional leadership indicators of private school principal of laos. *Journal of Asian and African Social Science and Humanities*, *6*(3), 43 – 55. https://www.aarcentre.com/ojs3/index.php/jaash/article/view/217/497

Seyfarth, J. T. (1999). *The principal: New leadership for new challenges*. Merrill.

แนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1

Guidelines for The Development of Learning Environments in The Digital Era for Schools Under The office of Phra Nakhon Si Ayutthaya Primary Educational Service Area 1

ศตพร เปลื้องทุกข์,[*] และธีระวัฒน์ มอนไธสง[**]

Sataporn Plueangthuk, and Teerawat Montaisong

Received: May 1, 2026 Revised: June 16, 2026 Accepted: June 25, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ และ 2. เสนอแนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 วิธีดำเนินการวิจัย แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้อำนวยการโรงเรียนและครูหัวหน้างานฝ่ายวิชาการ จำนวน 246 คน ได้มาด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นตามขนาดโรงเรียน เครื่องมือคือแบบสอบถามที่มีค่าความเชื่อมั่น 0.98 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแนวทางการพัฒนา โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้บริหารและผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารการศึกษาที่มีประสบการณ์ 5 ปีขึ้นไป จำนวน 7 คน ได้มาโดยวิธีเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือคือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพปัจจุบันของการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านกายภาพมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ได้แก่ ด้านจิตภาพและด้านสังคม ตามลำดับ ส่วนสภาพที่พึงประสงค์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านจิตภาพมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ได้แก่ ด้านสังคมและด้านกายภาพ ตามลำดับ เมื่อจัดลำดับความต้องการจำเป็นจากมากไปน้อย พบว่า ด้านสังคมมีความต้องการจำเป็นสูงสุด ($PNI_{modified}$ = 0.29) รองลงมา ได้แก่ ด้านจิตภาพ ($PNI_{modified}$ = 0.26) และด้านกายภาพ ($PNI_{modified}$ = 0.21) 2) แนวทางการพัฒนาประกอบด้วย ด้านสังคม ควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการเทคโนโลยีและส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้เรียน ด้านจิตภาพ ควรส่งเสริมให้ผู้เรียนเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับการสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ และด้านกายภาพ ควรจัดสภาพแวดล้อมและเทคโนโลยีที่เอื้อต่อการประยุกต์ความรู้เพื่อสร้างนวัตกรรมและการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย

คำสำคัญ: การจัดสภาพแวดล้อม, การเรียนรู้, ยุคดิจิทัล

---

[*] มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

[**] มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

Corresponding Author: plueangthuk.sataporn@gmail.com

Abstract

The objectives of this research were to: 1. study the current and desirable states, and 2. propose guidelines for developing the digital learning environment of educational institutions under the Phra Nakhon Si Ayutthaya Primary Educational Service Area Office 1. The research methodology was divided into two phases: Phase 1: Studying the current and desirable states. The sample consisted of 246 school directors and heads of academic affairs, selected through stratified random sampling based on school size. The research instrument was a questionnaire with a reliability coefficient of 0.98. Data were analyzed using mean and standard deviation. Phase 2: Studying the development guidelines. The key informants comprised 7 administrators and educational administration experts with a minimum of 5 years of experience, selected via purposive sampling. The research instrument was a semi - structured interview, and data were analyzed using content analysis.

The research findings revealed that the overall current state was at a high level. The physical aspect yielded the highest mean, followed by the psychological and social aspects, respectively. The overall desirable state was at the highest level, with the psychological aspect yielding the highest mean, followed by the social and physical aspects, respectively. The priority needs, ranked from highest to lowest according to the modified Priority Needs Index ($PNI_{modified}$), were the social aspect (0.29), psychological aspect (0.26), and physical aspect (0.21), respectively. The development guidelines based on the priority needs are as follows: Physical Aspect: Encourage learners to apply knowledge to create innovations and implement new-normal learning management through online, on-air, and on-demand formats. Social Aspect: Organize diverse activities in conjunction with technology to promote participation and knowledge sharing. Psychological Aspect: Encourage learners to utilize their experiences to create novelties or integrate bodies of knowledge.

Keywords: Environment Management, Learning, Digital Era

บทนำ

กระแสโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัลได้เร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงพลิกผันในระบบเศรษฐกิจ สังคม และการดำเนินชีวิตของมนุษย์ โดยเฉพาะการก้าวเข้าสู่ยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 ซึ่งมีลักษณะสำคัญ คือ การบรรจบกันของโลกกายภาพ โลกดิจิทัล และโลกชีวภาพ ผ่านเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น ปัญญาประดิษฐ์ อินเทอร์เน็ตแห่งสรรพสิ่ง และระบบอัตโนมัติ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลต่อรูปแบบการทำงาน การสื่อสาร และการดำเนินชีวิตของผู้คนอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว (Schwab, 2016) สังคมไทยจึงจำเป็นต้องปรับตัวสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ที่ใช้ความรู้เป็นฐานในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญและใช้เทคโนโลยีสนับสนุนการเรียนรู้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้ การจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ของสถานศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2565) นอกจากนี้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 22 กำหนดหลักการจัดการศึกษาโดยยึดว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด โดยกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542, 2542)

โรงเรียนส่วนใหญ่ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 โรงเรียนส่วนใหญ่ก่อตั้งมาเป็นระยะเวลานาน ส่งผลให้อาคารเรียน อาคารประกอบ และสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนบางแห่งเกิดการเสื่อมสภาพตามอายุการใช้งาน ขณะที่งบประมาณด้านการซ่อมแซมและพัฒนาสภาพแวดล้อมมีอยู่อย่างจำกัด ทำให้สถานศึกษาหลายแห่งยังประสบปัญหาด้านความปลอดภัย ความสวยงาม และความพร้อมของแหล่งเรียนรู้ภายในโรงเรียน นอกจากนี้ กรอบแนวทางการประกันคุณภาพภายนอก พ.ศ. 2567 – 2571 ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) กำหนดในมาตรฐานที่ 2 ตัวชี้วัดที่ 2.7 ว่า สถานศึกษาควรมีอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม พื้นที่สำหรับกิจกรรมการเรียนรู้ และสิ่งอำนวยความสะดวกที่เพียงพอ ปลอดภัย ถูกสุขลักษณะ และเหมาะสมต่อการจัดการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองของผู้เรียน (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา [องค์การมหาชน], 2567) จากข้อมูลพื้นฐานตามระบบ Data Management Center (DMC) ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 พบว่า มีสถานศึกษาในสังกัดจำนวน 176 โรงเรียน กระจายอยู่ในหลายอำเภอ และมีจำนวนผู้เรียนแตกต่างกันตามบริบทของสถานศึกษา (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1, 2567) ส่งผลให้การพัฒนาและบำรุงรักษาอาคารสถานที่มีความท้าทายแตกต่างกันไป ดังนั้น การพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้มีความสะอาด ปลอดภัย สวยงาม และเอื้อต่อการเรียนรู้ จึงเป็นภารกิจสำคัญที่ช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาและสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

ดังนั้น การจัดสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการเรียนรู้ต้องจัดพื้นที่ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง เช่น ห้องเรียนที่เปิดกว้าง มีอุปกรณ์หรือเครื่องมือเทคโนโลยีที่จำเป็นสำหรับการทดลองและสร้างสรรค์ ควรใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือหลัก ต้องมีระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่เข้าถึงง่าย ใช้ได้จริง ทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เช่น อุปกรณ์สื่อสาร อินเทอร์เน็ต แพลตฟอร์มการเรียนรู้ดิจิทัล เพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ในยุคปัจจุบันที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมการศึกษา ทั้งครู ผู้บริหาร และชุมชนการเรียนรู้ โดยส่งเสริมการทำงานร่วมกันผ่านกระบวนการ PLC และการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างทั่วถึง ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแนวทาง

การพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สพป.พระนครศรีอยุธยา เขต 1 เพื่อวิเคราะห์และกำหนดแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายหลักของการศึกษาชาติต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ด้านการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1

2. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้

การจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ หมายถึง การจัดบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ครอบคลุมทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาสาระของวิชาที่สอน โดยประกอบด้วยบรรยากาศในห้องเรียน สื่อการสอน มุมความรู้ เทคนิควิธีการสอน ตลอดจนสิ่งแวดล้อมภายนอกห้องเรียน เช่น ห้องปฏิบัติการ ห้องทดลอง ห้องสมุด และศูนย์วัฒนธรรมต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และนำไปสู่ผลลัพธ์การเรียนรู้ที่มีคุณภาพตามเป้าหมายของสถานศึกษา (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2559; ทิศนา แขมมณี, 2566) เนตรชนก ทองดำ (2565) ให้ความหมายของการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ว่า เป็นสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัวผู้เรียนทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการเรียนรู้และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน

สภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ได้รับการจัดอย่างเหมาะสมมีส่วนเอื้อต่อความสุข ความปลอดภัย การมีส่วนร่วม และพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยสามารถพิจารณาได้ 3 มิติ ได้แก่ 1. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ครอบคลุมอาคารสถานที่ พื้นที่เรียนรู้ แสงสว่าง ความสะอาด ความปลอดภัย สื่อ เทคโนโลยี และทรัพยากรที่สนับสนุนการเรียนรู้ 2. สภาพแวดล้อมทางจิตภาพ ครอบคลุมบรรยากาศที่เปิดกว้าง อบอุ่น เป็นมิตร และส่งเสริมความรู้สึกปลอดภัยและมีคุณค่า และ 3. สภาพแวดล้อมทางสังคม ครอบคลุมความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียน ตลอดจนบรรยากาศที่ส่งเสริมการเคารพซึ่งกันและกันและการทำงานร่วมกัน (สันติ แซ่ว่อง และคณะ, 2568) ทั้งนี้ การบริหารสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยเชื่อมโยงด้านกายภาพ การจัดการเรียนรู้ การบริหารชั้นเรียน และชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน (สาริกา ราชบุญทอง และคณะ, 2564)

2. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ยุคดิจิทัล

การเรียนรู้ยุคดิจิทัล หมายถึง การจัดการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นความสามารถในการคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา และการลงมือปฏิบัติ ผู้สอนจึงต้องเน้นการส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเองเป็นหลัก โดยใช้สื่อการเรียนการสอนที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นสื่อวัสดุอุปกรณ์ ตลอดจนเทคนิควิธีการในการหาข้อมูลความรู้ ที่ไม่ใช่การเรียนรู้แบบเดิม ๆ จะต้องมีการนำเทคโนโลยี เข้ามาช่วยในการเรียน ช่วยในการหาข้อมูล เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เข้าถึงได้ง่าย รวดเร็ว ผู้เรียนควรมีไหวพริบในการตอบคำถาม สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้า มีทักษะความรู้ ทักษะการเรียนรู้เพื่อสร้างนวัตกรรม

ทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ และทักษะชีวิตที่สามารถชี้นำตนเอง สามารถปรับตัวได้ดีในสังคม สอดคล้องกับแนวคิดของลักขณา สุกใส (2566) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ในยุคดิจิทัลเป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้โดยอาศัยระบบอินเทอร์เน็ต สื่อ และเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นแหล่งข้อมูล เครื่องมือในการเรียนรู้ และช่องทางในการสร้างองค์ความรู้และประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน เทคโนโลยีดังกล่าวเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนรู้ตามความสนใจ ตลอดจนเข้าถึงเนื้อหาได้โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ ส่งผลให้สถานศึกษาต้องปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อมและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสม พร้อมทั้งส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะความเข้าใจและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ

กรอบแนวคิดในการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1

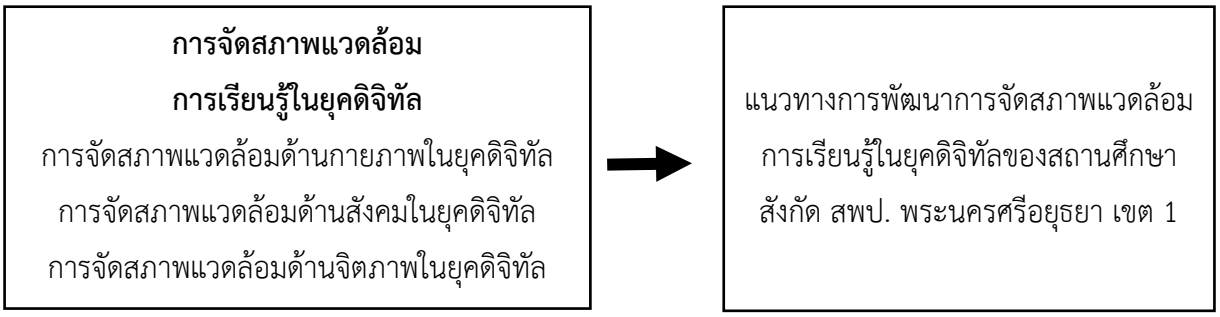

ภาพ 1 กรอบแนวคิด แนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 มีวิธีดำเนินการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ด้านการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 มีรายละเอียดดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษาและครูหัวหน้างานวิชาการ ภายในสถานศึกษาสังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 จำนวน 176 โรงเรียน

1.2 กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของ Krejcie & Morgan (1970) ได้จำนวน 123 โรงเรียน จากนั้นใช้การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ตามขนาดสถานศึกษา ได้แก่ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ และสุ่มสถานศึกษาภายในแต่ละชั้นตามจำนวนที่กำหนด โดยเก็บข้อมูลจากผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 1 คน และครูหัวหน้างานวิชาการ จำนวน 1 คน ต่อสถานศึกษา รวมสถานศึกษาละ 2 คน จากกลุ่มตัวอย่าง 123 โรงเรียน รวมผู้ตอบแบบสอบถามทั้งสิ้น 246 คน ซึ่งแสดงดังตาราง 1 ต่อไปนี้

ตาราง 1 ข้อมูลจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ขนาดของสถานศึกษา	จำนวนสถานศึกษา	กลุ่มตัวอย่าง		
		สถานศึกษา	ผู้บริหารสถานศึกษา	ครู
ขนาดเล็ก	79	55	55	55
ขนาดกลาง	90	63	63	63
ขนาดใหญ่	7	5	5	5
รวม	**176**	**123**	**123**	**123**

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยขั้นตอนที่ 1 ได้แก่ แบบสอบถามสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ด้านการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 โดยแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยสอบถามเกี่ยวกับ เพศ วุฒิการศึกษา ตำแหน่งทางการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน และขนาดของสถานศึกษา มีลักษณะเป็นแบบสำรวจ (Checklist)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ด้านการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามแบบของลิเคิร์ท (Likert's Rating Scale) โดยผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การให้คะแนนแบบสอบถามเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ซึ่งในแต่ละระดับ มีความหมายดังต่อไปนี้

5 หมายถึง มีการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้อยู่ในระดับมากที่สุด

4 หมายถึง มีการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้อยู่ในระดับมาก

3 หมายถึง มีการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้อยู่ในระดับปานกลาง

2 หมายถึง มีการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้อยู่ในระดับน้อย

1 หมายถึง มีการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้อยู่ในระดับน้อยที่สุด

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

2.1 ศึกษาแนวคิด หลักการ ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้

2.2 ประมวลข้อมูลและความรู้ที่ได้มาสร้างแบบสอบถาม โดยกำหนดประเด็นคำถามตามกรอบแนวคิดการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ให้ครอบคลุมตามที่ศึกษาภายใต้คำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

2.3 นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบโครงสร้างของแบบสอบถาม และความครอบคลุมของเนื้อหาสาระ แล้วนำมาปรับปรุงให้สมบูรณ์

2.4 นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ความถูกต้องและความชัดเจนของภาษาที่ใช้ รวมถึงพิจารณาความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์กับแบบสอบถามโดยพิจารณาเป็นรายข้อ ผลการตรวจสอบพบว่า ข้อคำถามมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.60 – 1.00 ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่กำหนดทุกข้อ

2.5 เมื่อตรวจสอบแบบสอบถามจนได้ค่าดัชนีความสอดคล้องแล้วนำมาปรับปรุงให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย แล้วนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขอคำแนะนำแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งไม่ใช่ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 30 คน โดยใช้กลุ่มตัวอย่าง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2 เมื่อวันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2567 ผลการทดลองใช้แบบสอบถามกับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับประชากร จำนวน 30 คน ผลการวิเคราะห์ความเชื่อมั่นของแบบสอบถามตามวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach (1970) พบว่า แบบสอบถามทั้งฉบับมีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.98

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามแบบมีผู้ตอบเอง (Self - Administered Questionnaire) โดยจัดส่งหนังสือราชการขอความอนุเคราะห์พร้อมแบบสอบถามไปยังผู้บริหารสถานศึกษา สังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทุกแห่ง ระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2567 และได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาทั้งสิ้น 123 โรงเรียน 246 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100 โดยมีรายละเอียดในการดำเนินงาน ดังนี้

3.1 ทำหนังสือถึงบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา เพื่อจัดทำหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลถึงผู้อำนวยการ และครูหัวหน้างานวิชาการ เพื่อส่งถึงสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถาม

3.2 ส่งแบบสอบถามทางไปรษณีย์ จำนวน 246 ฉบับ เพื่อส่งถึงสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถาม เมื่อวันที่ 29 พฤษภาคม พ.ศ. 2567 โดยขอความร่วมมือจากทางผู้อำนวยการโรงเรียนเป็นผู้รวบรวมแบบสอบถามให้ผู้วิจัยตามวันและเวลาที่กำหนด

3.3 ผู้วิจัยตรวจสอบความครบถ้วนและความสมบูรณ์ของแบบสอบถามก่อนนำข้อมูลไปวิเคราะห์ โดยได้รับแบบสอบถามที่สมบูรณ์ จำนวน 246 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ด้วยการหาค่าความถี่และค่าร้อยละ วิเคราะห์สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ด้านการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา ด้วยการหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) วิเคราะห์ผลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และ ผู้วิจัยจัดลำดับความต้องการจำเป็นโดยใช้ดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง (Modified Priority Needs Index: $PNI_{modified}$) ตามสูตร $PNI_{modified} = (I - D)/D$ โดย I หมายถึง ค่าเฉลี่ยของสภาพที่พึงประสงค์ และ D หมายถึง ค่าเฉลี่ยของสภาพปัจจุบัน ทั้งนี้ ค่าดัชนีที่สูงกว่าแสดงถึงระดับความต้องการจำเป็นในการพัฒนาที่สูงกว่า (สุวิมล ว่องวาณิช, 2562) เกณฑ์การแปลผลข้อมูลพิจารณาจากค่าเฉลี่ยแบ่งเป็น 5 ช่วงระดับความคิดเห็น โดยยึดการแปลความหมายของค่าเฉลี่ยตามเกณฑ์ของ บุญชม ศรีสะอาด (2553) ดังนี้

4.51 – 5.00 หมายถึง มีสภาพปัจจุบัน หรือ สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด
3.51 – 4.50 หมายถึง มีสภาพปัจจุบัน หรือ สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมาก
2.51 – 3.50 หมายถึง มีสภาพปัจจุบัน หรือ สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับปานกลาง
1.51 – 2.50 หมายถึง มีสภาพปัจจุบัน หรือ สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับน้อย
1.00 – 1.50 หมายถึง มีสภาพปัจจุบัน หรือ สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับน้อยที่สุด

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษาสังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 (แบบกึ่งโครงสร้าง) มีรายละเอียดดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 6 คน และผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารการศึกษา จำนวน 1 คน ในสังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 รวม 7 คน ได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ ดังนี้ 1) มีประสบการณ์ในการบริหารไม่น้อยกว่า 5 ปี 2) มีวุฒิการศึกษาไม่ต่ำกว่าระดับปริญญาโท สาขาการบริหารการศึกษา

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยขั้นตอนนี้เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยผู้วิจัยนำข้อรายการที่มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$) สูงสุดในแต่ละด้านมาสังเคราะห์เป็นประเด็นการสัมภาษณ์ จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์เสนอผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความตรงด้านเนื้อหา ความถูกต้องและความชัดเจนของภาษา ตลอดจนความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามสัมภาษณ์กับวัตถุประสงค์การวิจัย ผลการตรวจสอบพบว่า ข้อคำถามมีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.60 – 1.00

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยจัดส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลสัมภาษณ์ มีเอกสารคำชี้แจงและใบยินยอม (Consent Form) ที่ระบุวัตถุประสงค์ สิทธิในการปฏิเสธหรือถอนตัวได้ตลอดเวลา โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก พร้อมทั้งนัดหมายวันเวลาและสถานที่ในการสัมภาษณ์ ดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยตนเองโดยถอดความข้อมูลโดยการจดบันทึกประเด็นสำคัญ ในระหว่างเดือนกันยายนถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2567 และจัดเก็บข้อมูล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างวิเคราะห์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยจัดระเบียบข้อมูลจากบันทึกการสัมภาษณ์ จำแนกข้อความตามประเด็นการพัฒนาสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านสังคม และด้านจิตภาพ จากนั้นจัดกลุ่มสาระสำคัญ สังเคราะห์ประเด็นที่มีความสอดคล้องกันและเรียบเรียงเป็นแนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ด้านการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษาสังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 แสดงดังตาราง 2

ตาราง 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับ สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นด้านการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 โดยภาพรวม

ข้อ	รายการ	สภาพปัจจุบัน		สภาพที่พึงประสงค์		$PNI_{modified}$
		$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.	
1	**ด้านกายภาพ**	3.79	0.96	4.60	0.56	0.21
2	**ด้านสังคม**	3.62	0.93	4.68	0.52	0.29
3	**ด้านจิตภาพ**	3.75	0.99	4.73	0.48	0.26
	รวม	**3.72**	**0.70**	**4.67**	**0.64**	**-**

จากตาราง 2 พบว่า สภาพปัจจุบันของการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษาสังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.72, S.D. = 0.70) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านกายภาพ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{x}$ = 3.79, S.D. = 0.96) รองลงมาคือ ด้านจิตภาพ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$ = 3.75, S.D. = 0.99) และด้านสังคม น้อยที่สุด ($\bar{x}$ = 3.62, S.D. = 0.93)

สภาพที่พึงประสงค์ของการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษาสังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 ในภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.67, S.D. = 0.64) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านจิตภาพ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.73, S.D. = 0.48) รองลงมาคือ ด้านสังคม มีค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$ = 4.68, S.D. = 0.52) และด้านกายภาพ น้อยที่สุด ($\bar{x}$ = 4.60, S.D. = 0.56)

ความต้องการจำเป็นของการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษาสังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 แต่ละด้านโดยเรียงลำดับความต้องการจำเป็นจากมากไปหาน้อย ดังนี้ อันดับสูงสุด ด้านสังคม ($PNI_{modified}$= 0.29) รองลงมา ด้านจิตภาพ ($PNI_{modified}$= 0.26) และ ด้านกายภาพ ($PNI_{modified}$ = 0.21)

2. แนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น 3 ด้าน และผลการสัมภาษณ์มาสังเคราะห์เป็นแนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษาเพื่อการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา แสดงดังภาพ 2

ภาพ 2 สรุปแนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1

อภิปรายผล

การศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นในยุคดิจิทัลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 สรุปผลการวิจัยได้ 2 ประเด็น ดังนี้

ผลการวิจัยด้านสภาพแวดล้อมการเรียนรู้สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา

1. สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 123 คน และครูหัวหน้างานวิชาการ จำนวน 123 คน คิดเป็นร้อยละ 50.00 เท่ากัน ส่วนข้อมูลด้านเพศ วุฒิการศึกษา และประสบการณ์ทำงาน ให้พิจารณารายงานตามผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

2. สภาพปัจจุบันของการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 ทั้ง 3 ด้าน มีดังนี้

2.1 ด้านกายภาพ พบว่า โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า จัดบรรยากาศให้ผู้เรียนเปิดกว้างและยอมรับแนวความคิดใหม่ ๆ ในการใช้เทคโนโลยีจัดการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากเป็นอันดับสูงสุด รองลงมาคือ ห้องเรียนมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ถูกสุขลักษณะ เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีได้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ส่วนการสร้างเสริมให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้จากการเรียนการสอนมาประยุกต์เป็นนวัตกรรมได้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย เป็นอันดับต่ำสุด

2.2 ด้านสังคม พบว่า โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ผู้เรียนสามารถซักถามหรือขอคำแนะนำจากผู้สอนได้เสมอ โดยติดต่อผ่านช่องทางออนไลน์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เป็นอันดับสูงสุด รองลงมาคือ ผู้เรียนและคุณครูมีการสื่อสารด้วยคำพูดและท่าทางที่สุภาพเป็นมิตรในช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ส่วนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายร่วมกับเทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเป็นผู้คิด วางแผน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนภายในชั้นเรียน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง เป็นอันดับต่ำสุด

2.3 ด้านจิตภาพ พบว่า โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า คุณครูผู้สอนในสถานศึกษายิ้มแย้มแจ่มใส สร้างบรรยากาศในชั้นเรียน มีการนำสื่อเทคโนโลยีในการถ่ายทอดความรู้จากครูผู้สอนไปสู่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนเรียนด้วยความสบายใจ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เป็นอันดับสูงสุด รองลงมาคือ คุณครูสร้างบรรยากาศที่ไม่เครียดเป็นกันเองและรู้สึกเป็นมิตรในการนำสื่อเทคโนโลยี แอปพลิเคชันมาใช้ในการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ส่วนผู้เรียนนำความรู้ประสบการณ์ที่เคยเรียนผ่านมา พยายามนำมาคิดให้เกิดสิ่งใหม่หรือเชื่อมโยงไปยังสิ่งอื่น มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง เป็นอันดับต่ำสุด

3. สภาพที่พึงประสงค์ของการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 ทั้ง 3 ด้าน มีดังนี้

3.1 ด้านกายภาพ พบว่า โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ด้านการสร้างเสริมให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้จากการเรียนการสอน มาประยุกต์เป็นนวัตกรรมได้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เป็นอันดับสูงสุด รองลงมาคือ การจัดบรรยากาศให้ผู้เรียนเปิดกว้าง และยอมรับแนวคิดใหม่ ๆ ในการใช้เทคโนโลยีจัดการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนการจัดการเรียนรู้ในวิถีความปกติใหม่ เช่น แบบออนไลน์ ออนแอร์ ออนดีมานด์ (On - Demand) ฯลฯ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เป็นอันดับต่ำสุด

3.2 ด้านสังคม พบว่า โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า การสนับสนุนกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้เหมาะสมกับผู้เรียน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เป็นอันดับสูงสุด รองลงมาคือ การส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดบริเวณโรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ใช้ระบบเทคโนโลยีที่มีความพร้อมและทันสมัย มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และเสนอแนะกิจกรรมที่สนใจผ่านช่องทางออนไลน์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เป็นอันดับต่ำสุด

3.3 ด้านจิตภาพ พบว่า โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า คุณครูมีกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เป็นอันดับสูงสุด รองลงมาคือ ผู้เรียนนำความรู้ประสบการณ์ที่เคยเรียนผ่านมา พยายามนำมาคิดให้เกิดสิ่งใหม่ หรือเชื่อมโยงไปยังสิ่งอื่น มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนหลังจากการเรียนในห้องเรียน ผู้เรียนเกิดประเด็นความสนใจและมีความต้องการศึกษาเพิ่มเติม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เป็นอันดับต่ำสุด

4. ความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$) และการจัดลำดับความสำคัญของการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 เรียงลำดับความต้องการจำเป็นจากมากไปหาน้อย ได้แก่ อันดับที่ 1 ด้านสังคม อันดับที่ 2 ด้านจิตภาพ และ อันดับที่ 3 ด้านกายภาพ

ผลการวิจัยด้านแนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา

การศึกษาความต้องการจำเป็นของแนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษาสังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 เมื่อเรียงลำดับตามความต้องการจำเป็นจากมากไปหาน้อย 3 ลำดับ ได้แก่ อันดับที่ 1 ด้านสังคม อันดับที่ 2 ด้านจิตภาพ และ อันดับที่ 3 ด้านกายภาพ โดยผู้วิจัยนำประเด็นดังกล่าวมาวิจารณ์แนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 มีประเด็นที่นำมาอภิปราย ดังนี้

1. ด้านกายภาพ ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันของแนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 ด้านกายภาพ พบว่า จัดบรรยากาศให้ผู้เรียนเปิดกว้างและยอมรับแนวความคิดใหม่ ๆ ในการใช้เทคโนโลยีจัดการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากเป็นอันดับสูงสุด ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากสถานศึกษามีการส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ที่เปิดกว้างต่อการใช้เทคโนโลยี ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสแสดงความคิดเห็น ทดลองใช้เครื่องมือใหม่ และมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้ โดยผู้บริหารและครูมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนสภาพแวดล้อมดังกล่าว มีส่วนร่วมในการใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าและกล้าใช้เทคโนโลยีในการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สิวราช อินต๊ะวิชัย (2563) ที่ศึกษาสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 8 จังหวัดราชบุรี พบว่า ได้เสนอแนวทางพัฒนาสภาพแวดล้อม เพื่อกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ในสถานศึกษาพื้นที่จังหวัดราชบุรีไว้ว่า ควรให้ความสำคัญกับสิ่งอำนวยความสะดวกที่พร้อมใช้ (Physical) การสื่อสารที่อบอุ่นเป็นมิตรระหว่างผู้สอนและผู้เรียน (Atmosphere) รวมถึงการออกแบบกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Engagement) เพื่อให้ผู้เรียนมีอิสระในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

ผลการศึกษาสภาพที่พึงประสงค์ของแนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 ด้านกายภาพ พบว่า สร้างเสริมให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้จากการเรียนการสอน มาประยุกต์เป็นนวัตกรรมได้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เป็นอันดับสูงสุด อาจเป็นเพราะการส่งเสริมให้ผู้เรียน

คิดวิเคราะห์ แก้ปัญหา และใช้ความรู้ร่วมกับความคิดสร้างสรรค์ในการสร้างสิ่งใหม่หรือพัฒนาสิ่งเดิมให้ดีขึ้น เพื่อนำไปใช้ในชีวิตจริงหรือพัฒนาสังคมต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภาณุวัฒน์ ฐานไชยยิ่ง (2564) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาการรู้ดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 พบว่า การรู้ดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านทักษะการใช้ ด้านทักษะการเข้าถึง ด้านทักษะการวิเคราะห์ ด้านทักษะการสร้างสรรค์ ด้านทักษะการประเมิน ด้านทักษะการสื่อสาร และด้านทักษะการเข้าใจ

ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของแนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 ด้านกายภาพ พบว่า สร้างเสริมให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้จากการเรียนการสอน มาประยุกต์เป็นนวัตกรรมได้ มีความต้องการจำเป็นสูงสุด อาจเป็นเพราะว่าการส่งเสริมให้นักเรียนนำความรู้ไปประยุกต์เป็นนวัตกรรม อาศัยการร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งผู้บริหาร ครู ชุมชน และตัวผู้เรียนเอง โดยยึดหลักการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง สร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุน และมีระบบประเมินผลที่พัฒนาได้จริง เพื่อหล่อหลอมให้ผู้เรียนเป็นนักคิด นักสร้าง และนักพัฒนานวัตกรรมที่มีคุณภาพในอนาคต สอดคล้องกับงานวิจัยของ เก๋ ทองสอาด และคณะ (2567) ที่พบว่า การส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ยุคดิจิทัลควรดำเนินการผ่านการกำหนดนโยบาย การสร้างเครือข่ายสังคมแห่งการเรียนรู้ การสนับสนุนงบประมาณ และการจัดเตรียมแหล่งเรียนรู้ วัสดุอุปกรณ์ และเทคโนโลยีที่ทันสมัย อีกทั้งสอดคล้องกับ ปวีณา ยกพล และ นิวัฒน์ บุญสม (2567) ซึ่งพบว่า การจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบช่วยให้นักเรียนมีความสามารถในการสร้างนวัตกรรมอยู่ในระดับดี และมีผลการเรียนรู้หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2. ด้านสังคม ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันของแนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 ด้านสังคม พบว่า ผู้เรียนสามารถซักถามหรือขอคำแนะนำจากผู้สอนได้เสมอ โดยติดต่อผ่านช่องทางออนไลน์ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เป็นอันดับสูงสุด อาจเป็นเพราะผู้เรียนสามารถสอบถามหรือขอคำแนะนำจากผู้สอนได้ตลอดเวลา ผ่านช่องทางออนไลน์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและเข้าถึงความช่วยเหลือได้สะดวก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธัญญาภรณ์ นาจำปา (2564) ได้ศึกษา การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภาคกลาง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบหลัก และ 29 องค์ประกอบย่อย (Chi – Square = 278.26, df = 269, GFI =0.95, AGFI = 0.92, RMSEA = 0.010, RMR=0.032) โดยผู้บริหารยุคใหม่ต้องพร้อมนำพาโรงเรียนก้าวสู่โลกศตวรรษที่ 21 ผ่านภารกิจหลัก 6 ด้าน คือ 1) พัฒนาผลลัพธ์การเรียนรู้ของนักเรียน 2) จัดกิจกรรมการสอนที่มีประสิทธิภาพ 3) สนับสนุนการใช้ ICT และระบบการเรียนรู้ออนไลน์ 4) สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ร่วมกันในโรงเรียน 5) พัฒนาเครือข่ายสนับสนุนความสำเร็จ และ 6) ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรมีทักษะความเป็นผู้นำ

ผลการศึกษาสภาพที่พึงประสงค์ของแนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 ด้านสังคม พบว่า การสนับสนุนกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้เหมาะสมกับผู้เรียน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เป็นอันดับสูงสุด อาจเป็นเพราะการเลือกใช้เทคโนโลยีที่สอดคล้องกับความต้องการ ระดับความรู้ และบริบทของผู้เรียน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและเข้าถึงได้ง่าย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประวีณา โภควณิช (2559) ได้ศึกษา แนวทางการจัดสภาพแวดล้อม

ที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับสถานศึกษาเรียนรวมระดับประถมศึกษา จังหวัดปทุมธานี พบว่า แนวทางการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับสถานศึกษาเรียนรวมระดับประถมศึกษา จังหวัดปทุมธานีตามความต้องการจำเป็นมากที่สุด ดังนี้ 1) ด้านภูมิทัศน์ จัดให้มีสนามกีฬาสนามเด็กเล่น สำหรับเด็กที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษ 2) ด้านความปลอดภัย จัดให้มีสัญญาณไฟ สัญญาณกริ่ง ป้ายข้อความสัญลักษณ์เพื่อเตือนสิ่งที่เป็นอันตราย จุดที่ห้าม 3) ด้านอาคารสถานที่ จัดให้มีห้องน้ำสำหรับคนพิการ 4) ด้านการบริหารจัดการ บุคลากรในสถานศึกษามีส่วนร่วมด้านการจัดสภาพแวดล้อม 5) ด้านการเรียนการสอน จัดให้มีสื่อการเรียนการสอนเพียงพอกับการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิผล 6) ด้านการปฏิสัมพันธ์ของบุคคล จัดให้มีการอบรมเพื่อพัฒนาการสอนสำหรับเด็กพิเศษตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของแนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 ด้านสังคม พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายร่วมกับเทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมเป็นผู้คิด วางแผน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนภายในชั้นเรียน มีความต้องการจำเป็นสูงสุด อาจเป็นเพราะว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยครูและผู้บริหารต้องร่วมกันออกแบบแนวทางการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิด วางแผน และแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งบูรณาการเทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์เพื่อเสริมศักยภาพทางการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สิวราช อินต๊ะวิชัย (2563) ได้ศึกษา การศึกษาสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 8 จังหวัดราชบุรี พบว่า การพัฒนาควรครอบคลุมทั้งด้านกายภาพ ที่เน้นความพรั่งพร้อมและประสิทธิภาพของทรัพยากรที่เอื้อต่อการใช้งานจริง ควบคู่ไปกับการสร้างบรรยากาศเชิงบวก ที่ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างครูและผู้เรียน ผ่านการสื่อสารที่เปิดกว้างและเป็นกันเอง นอกจากนี้ต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม โดยยึดความต้องการของผู้เรียนเป็นแกนกลาง เพื่อเปิดพื้นที่ให้เด็ก ๆ มีอิสระในการออกแบบเส้นทางการเรียนรู้ตามความสนใจของตนเอง

3. ด้านจิตภาพ ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันของแนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 ด้านจิตภาพ พบว่า คุณครูผู้สอนในสถานศึกษายิ้มแย้มแจ่มใส สร้างบรรยากาศในชั้นเรียนมีการนำสื่อเทคโนโลยีในการถ่ายทอดความรู้จากครูผู้สอนไปสู่ผู้เรียน ให้ผู้เรียนเรียนด้วยความสบายใจ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เป็นอันดับสูงสุด อาจเป็นเพราะว่าครูมีอัธยาศัยดี ใช้สื่อเทคโนโลยีช่วยสอน สร้างบรรยากาศการเรียนที่ผ่อนคลาย ทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยความสบายใจและมีความสุข ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ เนตรชนก ทองดำ (2565) ได้ศึกษา การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 7 พบว่า ประมวลข้อเสนอแนะเกี่ยวการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 7 พบว่า โรงเรียนราชประชานุเคราะห์ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 7 ควรปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ของโรงเรียนในแต่ละด้าน ดังนี้ 1) ด้านอาคารสถานที่ โรงเรียนควรจัดให้มีการปรับปรุงในเรื่องความสะอาดและถูกสุขลักษณะของห้องน้ำห้องส้วม มีการดูแลรักษาความสะอาดของห้องน้ำให้สะอาดถูกสุขลักษณะอยู่เสมอ รวมถึงจัดสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียนให้มีความสงบ ร่มรื่น 2) ด้านการเรียนการสอน โรงเรียนควรจัดให้มีการปรับปรุงในเรื่องการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการกลุ่ม ความรับผิดชอบในการสอนของครู 3) ด้านการให้บริการผู้เรียน โรงเรียนควรจัดให้มีการปรับปรุงในเรื่องการให้ความรู้แก่นักเรียนเกี่ยวกับการปฐมพยาบาลเบื้องต้น ความสะดวกในการใช้บริการยืมหนังสือห้องสมุดตลอดจนการประชาสัมพันธ์ข่าวสาร ความเคลื่อนไหวต่าง ๆ เป็นประจำรวมถึงความสะดวกของจุดบริการน้ำดื่มสำหรับนักเรียน 4. ด้านการจัด

การศึกษา โรงเรียนควรจัดให้มีการปรับปรุงในเรื่องการยอมรับของสังคม หรือชุมชนต่อหลักสูตรโรงเรียน ความเป็นกันเองของผู้บริหารที่จะสนใจสอบถามเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับนักเรียนรวมถึงการจัดให้มีการประชาสัมพันธ์ การดำเนินงานของโรงเรียนแก่ผู้ปกครองและชุมชนทราบ 5) ด้านการจัดกิจกรรมผู้เรียน โรงเรียนควรจัดให้มีการปรับปรุงในเรื่องความสนใจของนักเรียนที่จะเข้าร่วมการบริหารงานของสภานักเรียนความมีอิสระ ในการจัดกิจกรรมของนักเรียนรวมถึงการสนับสนุนของโรงเรียนให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน 6. ด้านสังคมกลุ่มเพื่อนโรงเรียนควรจัดให้มีการปรับปรุงในเรื่องความรักสามัคคีไม่ทะเลาะเบาะแว้งกันในโรงเรียน การให้ความไว้วางใจในการปรึกษาปัญหากับเพื่อนรวมถึงการรู้จักให้ความช่วยเหลือหรือให้คำแนะนำระหว่างรุ่นพี่กับรุ่นน้อง

ผลการศึกษาสภาพที่พึงประสงค์ของแนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 ด้านจิตภาพ พบว่า คุณครูมีกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เป็นอันดับสูงสุด อาจเป็นเพราะว่าครูจัดกิจกรรมที่กระตุ้นความสนใจ สร้างแรงจูงใจ และทัศนคติที่ดีต่อการเรียน ทำให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้ด้วยความเต็มใจ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปรียาภรณ์ ชื่นสนธิพันธุ์ (2566) ได้ศึกษาอิทธิพลของบรรยากาศสถานศึกษาและแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูที่ส่งผลต่อประสิทธิผล การปฏิบัติงานของครูในยุคดิจิทัล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 พบว่า ตัวแปรในโมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนของประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูในยุคดิจิทัลได้ร้อยละ 60 (R^2 = .60) โดยพบตัวแปรที่มีอิทธิพลทางตรงต่อตัวแปรประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูในยุคดิจิทัล คือ ตัวแปรแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 เมื่อตัวแปร แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูมีระดับสูงขึ้น จะส่งผลให้ตัวแปรประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูในยุคดิจิทัลมีระดับที่สูงขึ้นเช่นกัน และยังพบว่าตัวแปรบรรยากาศสถานศึกษามีอิทธิพลทางอ้อมต่อตัวแปรประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูในยุคดิจิทัล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยมีตัวแปรแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูเป็นตัวแปรส่งผ่าน แสดงให้เห็นว่าเมื่อตัวแปรบรรยากาศสถานศึกษาเพิ่มระดับขึ้น ก็จะส่งผลผ่านทางตัวแปรแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูทำให้ตัวแปรประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูในยุคดิจิทัลเพิ่มขึ้นตาม

ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นด้านจิตภาพของสถานศึกษา สังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 พบว่า ผู้เรียนนำความรู้ประสบการณ์ที่เคยเรียนผ่านมา พยายามนำมาคิดให้เกิดสิ่งใหม่ หรือเชื่อมโยงไปยังสิ่งอื่น มีความต้องการจำเป็นสูงสุด อาจเป็นเพราะว่าการประเมินผลการเรียนรู้ควรมุ่งเน้นที่กระบวนการคิด การเชื่อมโยงความรู้และการประยุกต์ใช้ โดยใช้เครื่องมือที่หลากหลาย เช่น การสังเกต การประเมินจากผลงาน การอธิบายแนวคิด รวมถึงการใช้เกณฑ์ที่ชัดเจนอย่างเกณฑ์การให้คะแนนแบบรูบริก (Rubric) เพื่อสะท้อนถึงความสามารถของผู้เรียนได้อย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชนินทร์ ศรีส่อง และ ชยากานต์ เรืองสุวรรณ (2564) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 27 พบว่า แนวทางการพัฒนาสถานศึกษาในยุคดิจิทัล ด้านผู้เรียนในยุคดิจิทัล ผู้เรียนควรพัฒนาความสามารถในการแสวงหาคำตอบและความรู้ใหม่ได้ด้วยตนเองโดยการใช้ดิจิทัลที่หลากหลาย และสามารถนำความรู้ที่ได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเพื่อน ด้านครูในยุคดิจิทัล ครูควรพัฒนาตนเองให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงสร้างสรรค์นวัตกรรมการเรียนรู้และเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมในยุคดิจิทัล ผู้บริหารควรจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศให้มีประสิทธิภาพ และด้านการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล บุคลากรทางการศึกษาควรจัดการเรียนรู้ที่เน้นการคิดวิเคราะห์ และการทำงานเป็นทีม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัด สพป. พระนครศรีอยุธยา เขต 1 ผู้วิจัยได้ข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์

1. ด้านสังคม ซึ่งมีค่าความต้องการจำเป็นสูงสุด ผู้บริหารและครูควรให้ความสำคัญกับการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการเทคโนโลยีและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการคิด วางแผน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน ทั้งในชั้นเรียนและผ่านช่องทางดิจิทัล

2. ด้านจิตภาพ ผู้บริหารควรส่งเสริมให้ครูสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ปลอดภัย เป็นมิตร และเอื้อต่อการแสดงความคิดเห็น พร้อมทั้งจัดกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์เดิมกับการสร้างสรรค์แนวคิดหรือองค์ความรู้ใหม่

3. ด้านกายภาพ สถานศึกษาควรพัฒนาพื้นที่เรียนรู้ ระบบอินเทอร์เน็ต อุปกรณ์ดิจิทัล และสื่อเทคโนโลยีให้เพียงพอและเข้าถึงได้ รวมทั้งจัดสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการเรียนรู้แบบยืดหยุ่นและการนำความรู้ไปประยุกต์สร้างนวัตกรรม

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรพัฒนารูปแบบหรือโปรแกรมการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล โดยให้ความสำคัญกับด้านสังคม ซึ่งมีค่าความต้องการจำเป็นสูงสุด และศึกษาผลของรูปแบบดังกล่าวต่อการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียน

2. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล โดยเปรียบเทียบตามขนาดสถานศึกษา ความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัล และบริบทพื้นที่ เพื่อให้ได้แนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับสถานศึกษาที่มีลักษณะแตกต่างกัน

3. ควรศึกษาการนำแนวทางที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้ด้วยการวิจัยแบบผสานวิธีหรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เพื่อประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ประสิทธิผล และความยั่งยืนของแนวทางในบริบทสถานศึกษาจริง

เอกสารอ้างอิง

เก๋ ทองสอาด, สถิรพร เชาวน์ชัย, และกฤธยากาญจน์ โตพิทักษ์. (2567). ความต้องการจำเป็นและแนวทางการส่งเสริมความสามารถในการจัดการเรียนรู้ยุคดิจิทัลของครูโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเพชรบูรณ์ เขต 1. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี, 7*(2), 221 – 234. https://so07.tci-thaijo.org/index.php/JMCR/article/view/4474/3056

ชนินทร์ ศรีส่อง และ ชยากานต์ เรืองสุวรรณ.(2564). แนวทางการพัฒนาสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 27. *Journal of Graduate School Sakon Nakhon Rajabhat University*, *18*(80), 55 – 67. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/SNGSJ/article/view/242217/167701

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2559). *80 นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ* (พิมพ์ครั้งที่ 7). พี บาลานซ์ ดีไซด์แอนปริ้นติ้ง.

ทิศนา แขมมณี. (2566). *ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 26). สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธัญญาภรณ์ นาจำปา. (2564). *การพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตภาคกลาง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน* [วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ]. Central Library, Srinakharinwirot University. https://hdl.handle.net/20.500.14740/53011

เนตรชนก ทองดำ. (2565). *การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ของโรงเรียนราชประชานุเคราะห์ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ กลุ่ม 7* (639591) [วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่]. ThaiLIS Digital Collection. https://dcms.thailis.or.th/tdc/browse.php?browse_type=title&option=show&titleid=639591

บุญชม ศรีสะอาด. (2553). *การวิจัยเบื้องต้น ฉบับปรับปรุงใหม่* (พิมพ์ครั้งที่ 8). สุวีริยาสาส์น.

ประวีณา โภควณิช. (2559). *แนวทางการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้สำหรับสถานศึกษาเรียนรวมระดับประถมศึกษา จังหวัดปทุมธานี* [วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี]. DSpace at Rajamangala University of Technology Thanyaburi. https://www.repository.rmutt.ac.th/dspace/bitstream/123456789/3105/1/RMUTT-155575.pdf

ปรียาภรณ์ ชื่นสนธิพันธุ์. (2566). *อิทธิพลของบรรยากาศสถานศึกษาและแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูในยุคดิจิทัล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2* [ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ปวีณา ยกพล และ นิวัฒน์ บุญสม. (2567). การพัฒนาความสามารถในการสร้างนวัตกรรมทางฟิสิกส์ โดยใช้การจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการคิดเชิงออกแบบของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. *วารสารบัณฑิตศาส์นมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*, *22*(1), 12 – 28. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/mgsj/article/view/272432/184330

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. (2542, 19 สิงหาคม). *ราชกิจจานุเบกษา, 116*(74 ก), 1 – 23.

ภาณุวัฒน์ ฐานไชยยิ่ง. (2564). *แนวทางการพัฒนาการรู้ดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1* [การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช]. คลังสารสนเทศดิจิทัล มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. https://repository.stou.ac.th/items/cec3c9fe-8500-41d1-9075-62a3ff949500

ลักขณา สุกใส. (2566). การจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนในยุคดิจิทัล. *วารสารพุทธศาสตร์ มจร. อุบลราชธานี*, *5*(2), 515 – 532. https://so12.tci-thaijo.org/index.php/JOBU2025/article/view/4783/y5-2

สันติ แซ่ว่อง, วิชิต เรืองแป้น, และภานุ คะนอง. (2568). รูปแบบการจัดการสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนประถมศึกษาของประเทศไทยในทศวรรษหน้าโดยใช้เทคนิคอีดีเอฟอาร์. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, 20*(3), 21 – 30. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/yru_human/article/view/274118/189348

สาริกา ราชบุญทอง, จิตติรัตน์ แสงเลิศอุทัย, และนภาเดช บุญเชิดชู. (2564). การพัฒนารูปแบบการบริหารสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สำหรับโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง*, *10*(2), 128 – 139. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JLPRU/article/view/253777/173744

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1. (2567). *สถานศึกษาในสังกัดจำนวน 176 โรงเรียน ตามข้อมูลพื้นฐานในระบบ Data Management Center (DMC).* สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1. https://www.aya1.go.th/bigdata/index.overview.php?op=20

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). (2567). *คู่มือกรอบแนวทางการประกันคุณภาพภายนอก พ.ศ. 2567 – 2571 ฉบับสถานศึกษาและผู้ประเมินภายนอก: ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน.* https://fliphtml5.com/cmjmv/bqoj/

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2565). *รายงานการศึกษารูปแบบการจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของคนไทย 4.0.* https://backoffice.onec.go.th/uploads/Book/1935-file.pdf

สิวราช อินต๊ะวิชัย. (2563). *การศึกษาสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 8 จังหวัดราชบุรี* [วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร]. DSpace at Silpakorn University. http://ithesis-ir.su.ac.th/dspace/bitstream/123456789/3530/1/60260307.pdf

สุวิมล ว่องวาณิช. (2562). *การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น* (พิมพ์ครั้งที่ 4). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Cronbach, L. J. (1970). *Essentials of psychological testing* (3rd ed.). Harper & Row. https://archive.org/details/essentialsofpsyc00cron

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement, 30*(3), 607 – 610. https://doi.org/10.1177/001316447003000308

Schwab, K. (2016, January 14). *The fourth industrial revolution: What it means, how to respond*. World Economic Forum. https://www.weforum.org/stories/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond/

บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1

The Role of Administrators in Excellence Development in Small Size Schools Under The Lop Buri Primary Educational Service Area Office 1

ธุรกิจ เหมือนเพ็ชร์,[*] ธันยนันท์ ทองบุญตา,[**] และปนิดา เนื่องพะนอม[***]

Thurakit Muenpetch, Thunyanun Thongboonta, and Panida Nueangpanom

Received: May 18, 2026 Revised: June 20, 2026 Accepted: June 25, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาบทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก และ 2. เปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหารและครู จำแนกตามเพศ ตำแหน่ง ระดับการศึกษา และประสบการณ์ในการทำงาน กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 306 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา 92 คน และ ครู 214 คน ได้มาด้วยการสุ่มแบบแบ่งชั้นชนิดไม่เป็นสัดส่วนตามตำแหน่งและพื้นที่ จากนั้นใช้การสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสอบถามที่มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคเท่ากับ .952 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบทีสำหรับกลุ่มตัวอย่างอิสระ และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว

ผลการวิจัยพบว่า 1. บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็กโดยรวมอยู่ในระดับมาก ด้านผลลัพธ์การดำเนินการมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ส่วนด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด และ 2. ความคิดเห็นในภาพรวมไม่แตกต่างกันตามเพศ ตำแหน่ง ระดับการศึกษา และประสบการณ์ในการทำงาน อย่างไรก็ตาม เมื่อจำแนกตามตำแหน่ง พบว่า ความคิดเห็นด้านผลลัพธ์การดำเนินการแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) โดยครูมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าผู้บริหาร

คำสำคัญ: การพัฒนาความเป็นเลิศ, บทบาทของผู้บริหาร, โรงเรียนขนาดเล็ก

[*] นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

Graduate student in the Master of Education Program in Educational Administration, Faculty of Education, Thepsatri Rajabhat University

[**] อาจารย์ ดร., สาขาวิชาการบริหารการศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

Lecturer, Ph.D., Department of Educational Administration, Faculty of Education, Thepsatri Rajabhat University

[***] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

Assistant Professor, Ph.D., Department of Educational Administration, Faculty of Education, Thepsatri Rajabhat University

Corresponding Author: Thurakit87@gmail.com

Abstract

This study aimed to 1. examine the role of school administrators in promoting excellence in small schools and 2. compare administrators' and teachers' perceptions by gender, position, educational level, and work experience. The sample comprised 306 respondents—92 school administrators and 214 teachers—selected through disproportionate stratified random sampling by position and district, followed by simple random sampling. Data were collected using a questionnaire with a Cronbach's alpha coefficient of .952. Frequency, percentage, mean, standard deviation, independent - samples t tests, and one - way analysis of variance were used to analyze the data.

The findings showed that the overall perceived role of school administrators was rated at a high level. The results dimension had the highest mean, whereas strategic planning had the lowest. Overall scores did not differ significantly by sex, position, educational level, or work experience. However, the results dimension differed significantly by position ($p < .001$), with teachers reporting a higher mean than school administrators.

Keywords: Excellence Development, The Role of Administrators, Small Size Schools

บทนำ

สถานศึกษาขนาดเล็กเป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีทักษะการบริหารจัดการที่ยืดหยุ่นสามารถปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์และรูปแบบการทำงานให้สอดคล้องกับบริบทและสถานการณ์ปัจจุบันเพื่อขับเคลื่อนองค์กรสู่ความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศ ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญและเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพการศึกษา ทั้งนี้ การนำสถานศึกษาไปสู่ผลลัพธ์ดังกล่าวต้องอาศัยค่านิยมหลักและแนวคิดที่เป็นเสมือนรากฐานพฤติกรรมขององค์กรเพื่อเชื่อมโยงความต้องการหลักเข้ากับกระบวนการปฏิบัติงานภายในภายใต้กรอบการจัดการที่เน้นผลลัพธ์ ประกอบด้วย การมองภาพเชิงระบบ การนำองค์กรอย่างมีวิสัยทัศน์ ความเป็นเลิศที่มุ่งเน้นผู้เรียน การให้ความสำคัญกับบุคลากร การเรียนรู้ระดับองค์กร และความคล่องตัว การมุ่งเน้นความสำเร็จ การจัดการด้วยนวัตกรรม การตัดสินใจบนฐานข้อมูลจริง ความรับผิดชอบต่อสังคมจริยธรรมและความโปร่งใส ตลอดจนการส่งมอบคุณค่าและผลลัพธ์อย่างยั่งยืน (สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษา 2558)

การจัดการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า โรงเรียนขนาดเล็กหลายแห่งยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ และยังไม่สามารถยกระดับคุณภาพของผู้เรียนได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งโรงเรียนยังขาดความพร้อมด้านทรัพยากรทางการศึกษา ทำให้โรงเรียนขนาดเล็กไม่สามารถสร้างนวัตกรรมการบริหารจัดการสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพและเป็นต้นแบบที่ดีได้ แม้ว่าจะมีโรงเรียนขนาดเล็กบางแห่งสามารถจัดการศึกษาได้ภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ แต่เพื่อให้การขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาเป็นไปอย่างทั่วถึงและเกิดความเท่าเทียมด้านการศึกษานั้น ทางสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1 ตระหนักถึงความจำเป็นและความสำคัญของการยกระดับคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กและได้ดำเนินการจัดการศึกษาเพื่อให้ตรงกับนโยบายการพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กมาอย่างต่อเนื่อง แต่ผลการดำเนินงานการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กที่ผ่านมาพบว่ายังไม่บรรลุเป้าหมายด้านคุณภาพและไม่เกิดประสิทธิภาพด้านการบริหารจัดการเท่าที่ควรทำให้คุณภาพและทิศทางการจัดการศึกษาไม่สามารถพัฒนาได้เต็มศักยภาพ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1, 2566)

การพัฒนาคุณภาพโรงเรียนขนาดเล็กควรดำเนินอย่างเป็นระบบ โดยกำหนดทิศทางและกลยุทธ์ จัดการบุคลากรและกระบวนการทำงาน ตลอดจนใช้ข้อมูลเพื่อติดตามผลและปรับปรุงการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง งานวิจัยของลิขนะ พงศาปาน และคณะ (2561) เสนอองค์ประกอบของระบบบริหารสู่ความเป็นเลิศสำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก 7 ด้าน ได้แก่ การนำองค์กร กลยุทธ์ การมุ่งเน้นผู้รับบริการ การวัดและวิเคราะห์ บุคลากร ระบบปฏิบัติการ และผลลัพธ์ ทั้งนี้การนำระบบดังกล่าวไปใช้ควรคำนึงถึงบริบทและทรัพยากรของแต่ละโรงเรียน และจากงานวิจัยของ ณัฏญา ธรรมสมพงษ์และ สมใจ สืบเสาะ (2565) พบว่า บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ตามความคิดเห็นของครูโดยรวมอยู่ในระดับมาก และความคิดเห็นของครูเมื่อจำแนกตามอายุและประสบการณ์การทำงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สะท้อนให้เห็นว่าลักษณะส่วนบุคคลและประสบการณ์อาจสัมพันธ์กับการรับรู้บทบาทของผู้บริหาร

จากเหตุผลข้างต้นผู้วิจัยในฐานะครูผู้ปฏิบัติหน้าที่สอนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1 เล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาบทบาทของผู้บริหารในการนำองค์กรสู่ความเป็นเลิศ โดยมุ่งหวังให้ผลการวิจัยครั้งนี้เป็นแนวทางให้ผู้บริหารและครูผู้สอนเกิดความตระหนักร่วมกัน ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทและความขาดแคลนของโรงเรียนขนาดเล็ก ตลอดจนเสริมสร้างสมรรถนะของครูในการ

ออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการพัฒนาผู้เรียนอย่างมีคุณภาพอันจะนำไปสู่การยกระดับการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1 ให้มีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครู
2. เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครู ตามเพศ ตำแหน่ง ระดับการศึกษา และ ประสบการณ์ในการทำงาน

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้นำในการกำหนดทิศทางและเป้าหมายร่วมของสถานศึกษา จัดระบบการทำงาน มอบหมายความรับผิดชอบแก่บุคลากร และส่งเสริมความร่วมมือในการดำเนินงาน การบริหารดังกล่าวต้องอาศัยทักษะการตัดสินใจ การจัดการทรัพยากร และการติดตามผล เพื่อขับเคลื่อนสถานศึกษาไปสู่เป้าหมายทางการศึกษา (UNESCO Global Education Monitoring Report Team, 2024) สอดคล้องกับ สุกฤตยา ปงกันทา และคณะ (2561) ให้ความหมายว่า ผู้บริหารสถานศึกษา คือ ผู้ที่ได้รับมอบหมาย หรือได้รับการแต่งตั้ง และเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีความเป็นผู้นำ และมีอำนาจในการอำนวยการงานต่าง ๆ ของสถานศึกษา และปฏิบัติหน้าที่กำกับ ควบคุมดูแล ให้บริการ และอำนวยความสะดวกแก่ผู้ร่วมงาน เพื่อให้การดำเนินงานตามภารกิจของสถานศึกษาบรรลุตามแผนและนโยบายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ สุนันธิณีย์ ม่วงเนียม และ จิติมา วรรณศรี (2562) อธิบายว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาเพราะผู้บริหารเป็นผู้กำหนดทิศทางของการศึกษาของสถานศึกษา และเป็นกลไกที่สำคัญในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของสถานศึกษาเพื่อให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ สถานศึกษาจะมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับบทบาทหรือการปฏิบัติหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นสำคัญ อีกทั้ง สุรินทร์ นามอยู่ และคณะ (2564) ได้ทำการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นหัวใจในการปฏิรูปการศึกษาและเป็นบุคคลสำคัญที่จะนำพาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศในการบริหารจัดการ โดยใช้กระบวนการบริหารที่เน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่ายทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา และปิยาภรณ์ พูลชัย (2565) ได้ทำการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีความสำคัญต่อการจัดการศึกษา เป็นผู้วางแผนระบบ การทำงานภายในโรงเรียนให้เป็นไปอย่างราบรื่น ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ศิลปวิทยาการ คุณธรรม จริยธรรมในการบริหารงาน อีกทั้งยังเป็นศูนย์รวมของความศรัทธาและความเลื่อมใสของผู้ร่วมงานเพื่อผลักดันให้สถานศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

แนวคิดการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียน

ความเป็นเลิศของโรงเรียน หมายถึง ผลสำเร็จหรือความสามารถในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีคุณภาพโดยมีเครื่องบ่งชี้ คือ คุณภาพผู้เรียน การจัดการเรียนรู้และคุณภาพของครูผู้สอน คุณภาพการบริหารจัดการของผู้บริหาร ความพึงพอใจและการมีส่วนร่วมผู้ปกครอง ชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมถึงคุณภาพหรือความดีเด่นของสถานศึกษา สำนักงานรางวัลคุณภาพแห่งชาติ (2567) อธิบายว่า เกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติที่มุ่งเน้นการพัฒนาองค์กรสู่ความยั่งยืนโดยปรับให้องค์กรมีความยืดหยุ่น รวดเร็ว และปรับตัวรับความเปลี่ยนแปลงได้ดี โดยใช้เกณฑ์มาตรฐาน 7 หมวดหลัก ได้แก่ 1) การนำองค์กร 2) กลยุทธ์ 3) ลูกค้า 4) การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้

5) การมุ่งเน้นบุคลากร 6) การปฏิบัติการ และ 7) ผลลัพธ์ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2562) เห็นว่า การพัฒนาความเป็นเลิศ คือ การยกระดับหน่วยงานภาครัฐให้มีขีดสมรรถนะสูง ทำงานอย่างโปร่งใส มุ่งเน้นประโยชน์สุขของประชาชนเป็นหลัก โดยใช้เกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐเป็นกรอบประเมิน ประกอบด้วย 7 หมวด ได้แก่ 1) การนำองค์การ 2) การวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ 3) การให้ความสำคัญกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 4) การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ 5) การมุ่งเน้นบุคลากร 6) การมุ่งเน้นระบบการปฏิบัติการ และ 7) ผลลัพธ์การดำเนินการ และสถาบันมาตรฐานและเทคโนโลยีแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (National Institute of Standards and Technology [NIST], 2008) ชี้ให้เห็นว่า สถานศึกษาที่เป็นเลิศด้านการศึกษา คือ สถานศึกษาที่ใช้กระบวนการผสมผสานในการดำเนินงาน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งมอบคุณค่าที่ได้รับการปรับปรุงอยู่เสมอแก่นักเรียน ปรับปรุงประสิทธิภาพและความสามารถของทั้งสถานศึกษาและการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างสถานศึกษาและบุคคล

กรอบแนวความคิด

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสังเคราะห์กรอบแนวคิดจากเกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐและเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติ โดยปรับชื่อและลำดับองค์ประกอบให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา ประกอบด้วย 7 ด้าน ได้แก่ 1) การนำองค์กร 2) การวางแผนเชิงกลยุทธ์ 3) การมุ่งเน้นผู้เรียน 4) การมุ่งเน้นบุคลากร 5) กระบวนการดำเนินการ 6) การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ และ 7) ผลลัพธ์การดำเนินการ ดังภาพ 1

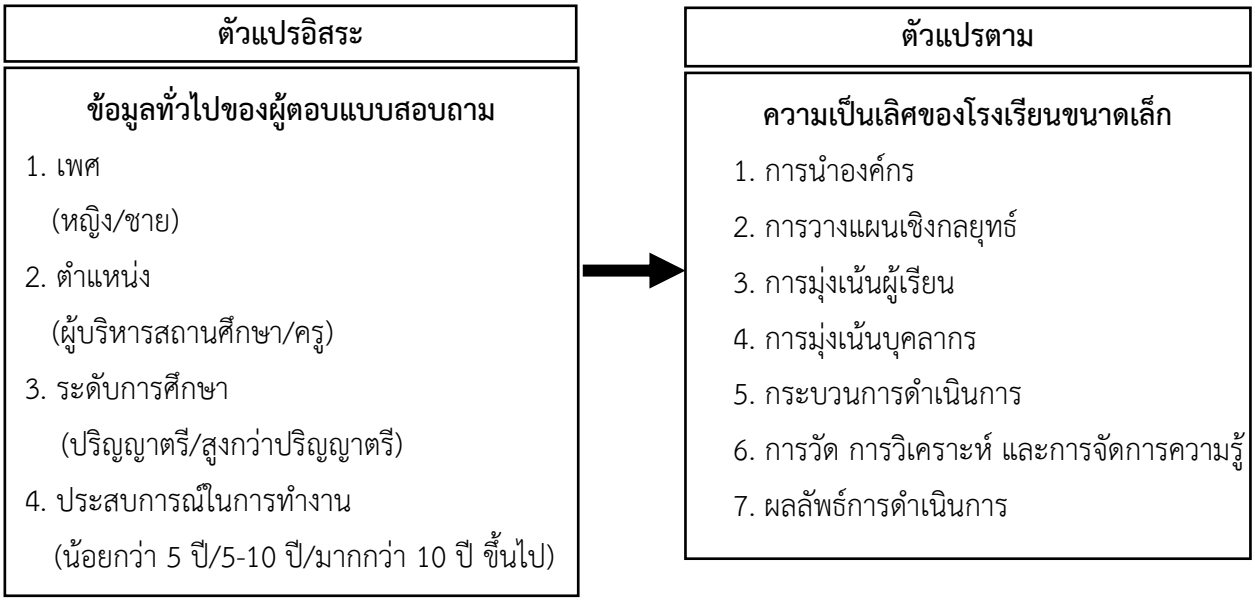

ภาพ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1 ปีการศึกษา 2566 จำนวนทั้งสิ้น 1,288 คน จำแนกเป็น ผู้บริหารสถานศึกษา 116 คน และครู 1,172 คน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1, 2566)

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1 กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 306 คน กำหนดขนาดด้วยสูตรของ Yamane (1973) ที่ระดับความคลาดเคลื่อน .05 ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา 92 คน และครู 214 คน ผู้วิจัยใช้การสุ่มแบบแบ่งชั้นชนิดไม่เป็นสัดส่วน โดยแบ่งชั้นตามตำแหน่งและพื้นที่อำเภอ การจัดสรรกลุ่มตัวอย่างระหว่างผู้บริหารสถานศึกษากับครูเป็นแบบไม่เป็นสัดส่วน ส่วนการจัดสรรภายในแต่ละตำแหน่งจำแนกตามอำเภอใช้สัดส่วนของประชากร จากนั้นเลือกผู้ตอบแบบสอบถามภายในแต่ละชั้นด้วยการสุ่มอย่างง่าย ทั้งนี้ เนื่องจากสัดส่วนของผู้บริหารสถานศึกษาและครูในกลุ่มตัวอย่างไม่เป็นสัดส่วนเดียวกับประชากร การตีความค่าสถิติภาพรวมจึงควรพิจารณาข้อจำกัดด้านโครงสร้างของกลุ่มตัวอย่างร่วมด้วย แสดงดังตาราง 1

ตาราง 1 จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามตำแหน่งและอำเภอที่ตั้งของสถานศึกษา

อำเภอ	ประชากร			กลุ่มตัวอย่าง		
	ผู้บริหาร	ครู	รวม	ผู้บริหาร	ครู	รวม
เมืองลพบุรี	60	582	642	47	106	153
ท่าวุ้ง	16	144	160	13	26	39
โคกสำโรง	21	240	261	17	44	61
บ้านหมี่	19	206	225	15	38	53
รวม	**116**	**1,172**	**1,288**	**92**	**214**	**306**

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ได้แก่ แบบสอบถามบทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1 โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) จำนวน 4 ข้อ ได้แก่ เพศ ตำแหน่ง ระดับการศึกษา และประสบการณ์ในการทำงาน

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก ครอบคลุม 7 ด้าน ได้แก่ 1) การนำองค์กร 2) การวางแผนเชิงกลยุทธ์ 3) การมุ่งเน้นผู้เรียน 4) การมุ่งเน้นบุคลากร 5) กระบวนการดำเนินการ 6) การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ และ 7) ผลลัพธ์การดำเนินการ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือดำเนินการโดยตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ด้วยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์และนิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปร ผลการตรวจสอบพบว่า ข้อคำถามมีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง 0.60 – 1.00 ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ตั้งแต่ 0.60 ขึ้นไป จึงสามารถนำข้อคำถามทุกข้อไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ จากนั้นตรวจสอบความเที่ยงด้านความสอดคล้องภายในของแบบสอบถามด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach ผลการตรวจสอบพบว่า แบบสอบถามทั้งฉบับมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach เท่ากับ .952 แสดงว่า แบบสอบถามมีความสอดคล้องภายในอยู่ในระดับสูง (Cronbach, 1951) แบบสอบถามมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตามแนวทางของลิเคิร์ต โดยกำหนดค่าคะแนนและความหมาย ดังนี้

5 หมายถึง ผู้บริหารมีบทบาทในการพัฒนาความเป็นเลิศอยู่ในระดับมากที่สุด
4 หมายถึง ผู้บริหารมีบทบาทในการพัฒนาความเป็นเลิศอยู่ในระดับมาก
3 หมายถึง ผู้บริหารมีบทบาทในการพัฒนาความเป็นเลิศอยู่ในระดับปานกลาง
2 หมายถึง ผู้บริหารมีบทบาทในการพัฒนาความเป็นเลิศอยู่ในระดับน้อย
1 หมายถึง ผู้บริหารมีบทบาทในการพัฒนาความเป็นเลิศอยู่ในระดับน้อยที่สุด

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามแบบมีผู้ตอบเอง (Self - Administered Questionnaire) โดยจัดส่งหนังสือราชการขอความอนุเคราะห์พร้อมแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้รับแบบสอบถามกลับคืน จำนวน 306 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 100.00 ของแบบสอบถามที่จัดส่งทั้งหมด

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามด้วยความถี่และร้อยละ วิเคราะห์ระดับความคิดเห็นต่อบทบาทของผู้บริหารด้วยค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มที่จำแนกตามเพศ ตำแหน่ง และระดับการศึกษาด้วยการทดสอบทีสำหรับกลุ่มตัวอย่างอิสระ และเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของกลุ่มประสบการณ์ในการทำงานด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

4.2 การแปลผลค่าเฉลี่ยของคะแนนแบบสอบถามใช้เกณฑ์ของ บุญชม ศรีสะอาด (2560) ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51 – 5.00 หมายถึง มากที่สุด
3.51 – 4.50 หมายถึง มาก
2.51 – 3.50 หมายถึง ปานกลาง
1.51 – 2.50 หมายถึง น้อย
1.00 – 1.50 หมายถึง น้อยที่สุด

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1 ในภาพรวมและรายด้าน ดังแสดงรายละเอียดในตาราง 2

ตาราง 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานบทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1 โดยภาพรวมและรายด้าน

บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศ	ระดับบทบาท			อันดับ
	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	
1. การนำองค์กร	4.48	0.29	มาก	3
2. การวางแผนเชิงกลยุทธ์	4.28	0.30	มาก	7
3. การมุ่งเน้นผู้เรียน	4.38	0.27	มาก	5
4. การมุ่งเน้นบุคลากร	4.34	0.30	มาก	6

ตาราง 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานบทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1 โดยภาพรวมและรายด้าน (ต่อ)

บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศ	ระดับบทบาท			อันดับ
	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	
5. กระบวนการดำเนินการ	4.53	0.34	มากที่สุด	2
6. การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้	4.41	0.34	มาก	4
7. ผลลัพธ์การดำเนินการ	4.86	0.16	มากที่สุด	1
รวม	**4.47**	**0.17**	**มาก**	

จากตาราง 2 บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.47, S.D. = 0.17) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านผลลัพธ์การดำเนินการมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{x}$ = 4.86, S.D. = 0.16) ส่วนด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ($\bar{x}$ = 4.28, S.D. = 0.30)

2. ผลการเปรียบเทียบบทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1 จำแนกตามเพศ ตำแหน่ง ระดับการศึกษา และ ประสบการณ์ในการทำงาน ดังรายละเอียดในตาราง 3

ตาราง 3 ผลเปรียบเทียบบทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1 จำแนกตามเพศ ตำแหน่ง และระดับการศึกษา

บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศ	เพศ				t	p
	ชาย (123 คน)		หญิง (183 คน)			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
1. การนำองค์กร	4.45	0.28	4.50	0.29	1.668	.096
2. การวางแผนเชิงกลยุทธ์	4.26	0.30	4.30	0.30	1.114	.266
3. การมุ่งเน้นผู้เรียน	4.34	0.25	4.40	0.27	1.856	.064
4. การมุ่งเน้นบุคลากร	4.31	0.30	4.36	0.29	1.202	.230
5. กระบวนการดำเนินการ	4.50	0.35	4.55	0.34	1.040	.299
6. การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้	4.38	0.35	4.42	0.34	1.088	.277
7. ผลลัพธ์การดำเนินการ	4.87	0.16	4.86	0.17	0.673	.501
รวม	**4.44**	**0.17**	**4.48**	**0.17**	**1.886**	**.060**

ตาราง 3 ผลเปรียบเทียบบทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1 จำแนกตามเพศ ตำแหน่ง และระดับการศึกษา (ต่อ)

บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศ	ตำแหน่ง				t	p
	ผู้บริหารสถานศึกษา (92 คน)		ครู (214 คน)			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
1. การนำองค์กร	4.46	0.28	4.49	0.29	0.961	.337
2. การวางแผนเชิงกลยุทธ์	4.29	0.34	4.28	0.29	0.233	.816
3. การมุ่งเน้นผู้เรียน	4.35	0.26	4.39	0.27	1.110	.268
4. การมุ่งเน้นบุคลากร	4.36	0.30	4.33	0.29	0.985	.326
5. กระบวนการดำเนินการ	4.49	0.35	4.55	0.34	1.274	.204
6. การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้	4.39	0.34	4.41	0.35	0.417	.677
7. ผลลัพธ์การดำเนินการ	4.80	0.20	4.89	0.14	3.518	< .001*
รวม	**4.45**	**0.17**	**4.48**	**0.17**	**1.118**	**.264**

บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศ	ระดับการศึกษา				t	p
	ปริญญาตรี (124 คน)		สูงกว่าปริญญาตรี (182 คน)			
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.		
1. การนำองค์กร	4.49	0.29	4.47	0.29	0.556	.579
2. การวางแผนเชิงกลยุทธ์	4.29	0.30	4.28	0.31	0.264	.792
3. การมุ่งเน้นผู้เรียน	4.40	0.27	4.36	0.26	1.099	.273
4. การมุ่งเน้นบุคลากร	4.34	0.29	4.34	0.30	0.123	.902
5. กระบวนการดำเนินการ	4.54	0.34	4.52	0.34	0.464	.643
6. การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้	4.41	0.36	4.40	0.33	0.192	.848
7. ผลลัพธ์การดำเนินการ	4.87	0.16	4.86	0.17	0.412	.681
รวม	**4.48**	**0.18**	**4.46**	**0.17**	**0.649**	**.517**

หมายเหตุ: *p < .05

จากตาราง 3 พบว่า เมื่อจำแนกตามเพศและระดับการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อบทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็กทั้งในภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อจำแนกตามตำแหน่ง พบว่า ความคิดเห็นในภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (t = 1.118, p = .264) อย่างไรก็ตาม ด้านผลลัพธ์การดำเนินการแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (t = 3.518, p = .001) โดยครูมีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นสูงกว่าผู้บริหาร ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตาราง 4 ผลเปรียบเทียบบทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1 จำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน (น้อยกว่า 5 ปี, 5 – 10 ปี และมากกว่า 10 ปี)

บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศ	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	p
1. การนำองค์กร	ระหว่างกลุ่ม	0.454	2	0.227	2.700	.069
	ภายในกลุ่ม	25.462	303	0.084		
	รวม	25.915	305			
2. การวางแผนเชิงกลยุทธ์	ระหว่างกลุ่ม	0.112	2	0.056	0.590	.555
	ภายในกลุ่ม	28.741	303	0.095		
	รวม	28.853	305			
3. การมุ่งเน้นผู้เรียน	ระหว่างกลุ่ม	0.075	2	0.037	0.510	.601
	ภายในกลุ่ม	22.216	303	0.073		
	รวม	22.291	305			
4. การมุ่งเน้นบุคลากร	ระหว่างกลุ่ม	0.145	2	0.073	0.797	.452
	ภายในกลุ่ม	27.572	303	0.091		
	รวม	27.717	305			
5. กระบวนการดำเนินการ	ระหว่างกลุ่ม	0.038	2	0.019	0.160	.852
	ภายในกลุ่ม	36.348	303	0.120		
	รวม	36.387	305			
6. การวัดผล การวิเคราะห์และการจัดการความรู้	ระหว่างกลุ่ม	0.103	2	0.052	0.424	.655
	ภายในกลุ่ม	36.846	303	0.122		
	รวม	36.949	305			
7. ผลลัพธ์การดำเนินการ	ระหว่างกลุ่ม	0.055	2	0.028	0.958	.385
	ภายในกลุ่ม	8.729	303	0.029		
	รวม	8.784	305			
ภาพรวม	**ระหว่างกลุ่ม**	**0.074**	**2**	**0.037**	**1.200**	**.303**
	ภายในกลุ่ม	**9.369**	**303**	**0.031**		
	รวม	**9.443**	**305**			

จากตาราง 4 บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1 เมื่อจำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม

มีความคิดเห็นต่อบทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก ทั้งในภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผล

จากการศึกษา บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียน ขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1 ผู้วิจัยได้อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้ ดังนี้

1. บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1 ภาพรวมอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับ ดังนี้ ด้านผลลัพธ์การดำเนินการ ด้านกระบวนการดำเนินการ ด้านการนำองค์กร ด้านการวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ ด้านการมุ่งเน้นผู้เรียน ด้านการมุ่งเน้นบุคลากร และด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์ อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษาได้มีการนำหลักการบริหารสถานศึกษามาเป็นแนวทางในการบริหารสถานศึกษา บริหารโดยอาศัยหลักการและทฤษฎีการบริหารเป็นหลักพื้นฐานในการคิดและพิจารณาตัดสินใจจะทำให้สามารถบริหารงานได้อย่างมีทิศทางที่พึงประสงค์มีการพัฒนาสถานศึกษาอย่างเป็นระบบและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ดำเนินโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ ตามแผนปฏิบัติการ โดยมุ่งเน้นคุณภาพผู้เรียนเป็นสำคัญซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญพร้อมทั้งมีการพัฒนาองค์กรอย่างต่อเนื่องในทุกด้าน และส่งเสริมพัฒนาความรู้ ความสามารถครูให้ครูปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สันวิช แก้วมี (2561) ที่ศึกษาการบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามในทศวรรษหน้า และพบแนวโน้มการบริหารครอบคลุม 7 ด้าน ตามเกณฑ์คุณภาพเพื่อการดำเนินการที่เป็นเลิศ สอดคล้องกับงานวิจัย สิตานันท์ ศรีชมพล และคณะ (2564) ศึกษาเรื่อง แนวทางการบริหารโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลสู่ความเป็นเลิศ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1 ภาพรวมอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษณา ศรีบุญเพ็ง (2565) ศึกษาเรื่อง การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ เครือข่ายกรุงเทพมหานคร ภาพรวมอยู่ในระดับมาก

1.1 บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก ด้านการนำองค์กร ในภาพรวมอยู่ระดับมาก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะผู้บริหารหรือโรงเรียนมีการกำหนดวิสัยทัศน์ ทิศทางการดำเนินงานของสถานศึกษาที่ชัดเจนมีการสื่อสาร สร้างความเข้าใจในทิศทางของสถานศึกษาให้แก่บุคลากรทุกฝ่ายรับรู้ร่วมกัน มีการสร้างบรรยากาศที่ดีในการปฏิบัติงานของสถานศึกษาผู้บริหารมีการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งด้านบุคลิกภาพและการปฏิบัติงาน ผู้บริหารให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบต่อสังคมโดยคำนึงถึงผลกระทบในเชิงลบต่อสังคม ซึ่งสอดคล้องกับหมวดการนำองค์กร ตามเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติ (TQA) การประเมินวิธีที่ผู้นำระดับสูงกำหนดทิศทางขององค์กร ถ่ายทอดวิสัยทัศน์ แสดงค่านิยม ส่งเสริมให้เกิดพฤติกรรมเชิงจริยธรรม รวมทั้งประเมินความรับผิดชอบต่อสังคมและการสร้างผลงานที่ยั่งยืน สอดคล้องกับทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ของ Bass & Riggio (2006) ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ (Idealized Influence) ผู้นำประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนน่าเชื่อถือ และสร้างความศรัทธาเพื่อให้ผู้ติดตามอยากปฏิบัติตาม สอดคล้องกับทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงวิชาการ (Instructional Leadership) ของ Hallinger (2018) การกำหนดภารกิจของสถานศึกษา การกำหนดเป้าหมาย ผู้บริหารต้องทำงานร่วมกับบุคลากรเพื่อกำหนดเป้าหมายของโรงเรียนที่ชัดเจนโดยมุ่งเน้นไปที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนเป็นสำคัญ สอดคล้องกับแนวคิดการบริหารคุณภาพโดยรวม (Total Quality Management or TQM) ตามที่ วัชรี ไตรเจริญ และ

กุลภักดิ์ จงแจ่ม (2560) อธิบายไว้ ภาวะผู้นำ คือ ผู้บริหารองค์กรต้องมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน เป็นแบบอย่าง และสนับสนุนทรัพยากรอย่างเต็มที่เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

1.2 บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก ด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์ในภาพรวมอยู่ระดับมาก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะผู้บริหารมีวิธีการในการดำเนินงานของโรงเรียนอย่างเป็นระบบงานทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ส่งผลถึงกัน มีการวิเคราะห์บริบทของโรงเรียน โรงเรียนมีกระบวนการวิเคราะห์และกำหนดกลยุทธ์ ด้วยการนำหลักการวิเคราะห์สภาพองค์การเพื่อการวิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรค โดยพิจารณาปัจจัยภายในและภายนอก สภาพแวดล้อมและข้อมูลสารสนเทศมีการรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูล สารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยเหล่านี้มาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการวางแผนเชิงกลยุทธ์ ซึ่งสอดคล้องกับหมวดการวางแผนเชิงกลยุทธ์ตามเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติ มุ่งเน้นไปที่การสร้างนวัตกรรม ระบบงาน และความยั่งยืน โดยอธิบายวิธีการที่องค์กรใช้ในการจัดทำและนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ เพื่อให้แน่ใจว่าองค์กรมีการเตรียมพร้อมรับมือกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงวิชาการ ของ Hallinger (2018) การวางแผนเชิงกลยุทธ์ถือเป็นแกนหลักในการกำหนดทิศทางโดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยงวิสัยทัศน์เข้ากับการปฏิบัติงานจริงในโรงเรียนเพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนรวมถึงการจัดสรรทรัพยากรและการสร้างวัฒนธรรมการทำงานแบบร่วมมือเพื่อพัฒนาทักษะของครูให้ตอบสนองต่อกลยุทธ์ของโรงเรียนสอดคล้องกับทฤษฎีการจัดการคุณภาพโดยรวม ของ วัชรี ไตรเจริญกุลภักดิ์ จงแจ่ม (2560) การกำหนดทิศทางเพื่อสร้างความเป็นเลิศอย่างยั่งยืน โดยมุ่งเน้นที่ความต้องการของคนในองค์กร และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การขับเคลื่อนนี้ต้องอาศัยวิสัยทัศน์ของผู้นำ การตัดสินใจบนฐานข้อมูล และการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกภาคส่วน

1.3 บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก ด้านการมุ่งเน้นผู้เรียนในภาพรวมอยู่ระดับมาก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะโรงเรียนมีบริการที่ส่งเสริมการเรียนรู้ และบริการทางการศึกษาของโรงเรียนเพื่อสนับสนุนผู้เรียนให้ได้รับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและสนองกลยุทธ์ของโรงเรียนการสร้างความสัมพันธ์ที่มีต่อนักเรียนโรงเรียนมีวิธีการสร้างความสัมพันธ์นักเรียน เพื่อสนองความต้องการและความคาดหวังในการสานสัมพันธ์และเพิ่มความผูกพันกับสถาบันโดยเน้นการมีส่วนร่วมและการจัดกิจกรรมเสริมสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจตามกลุ่มผู้รับบริการ ซึ่งสอดคล้องกับหมวดลูกค้าตามเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติ (สำนักงานรางวัลคุณภาพแห่งชาติ, 2567) ซึ่งในบริบทสถานศึกษาหมายถึงผู้เรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อการดำเนินการที่เป็นเลิศ องค์กรต้องมีช่องทางที่หลากหลายในการรับฟัง รวบรวม และทำความเข้าใจความต้องการของผู้เรียนในปัจจุบันและผู้เรียนในอนาคตนำสิ่งที่ได้รับฟังมาวิเคราะห์เป็นข้อกำหนดที่ชัดเจน เพื่อนำไปใช้ในการออกแบบหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และบริการสอดคล้องกับทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงวิชาการ (Instructional Leadership) ของ Hallinger (2018) มุ่งเน้นไปที่การสร้างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนเป็นหัวใจสำคัญ โดยขับเคลื่อนผ่านวิสัยทัศน์ พันธกิจ และการจัดการสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ สอดคล้องกับทฤษฎีการจัดการคุณภาพโดยรวม ของ วัชรี ไตรเจริญกุลภักดิ์ จงแจ่ม (2560) เป็นการประยุกต์ใช้แนวคิด TQM ในการศึกษาโดยให้ผู้เรียนเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการทั้งหมดเป้าหมายหลัก คือ การพัฒนาศักยภาพผู้เรียนอย่างเต็มที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน และสร้างความพึงพอใจสูงสุด และสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษณา ศรีบุญเพ็ง (2565) ศึกษาเรื่อง การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ เครือข่ายกรุงเทพมหานคร ด้านการมุ่งเน้นผู้เรียน อยู่ในระดับมาก

1.4 บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก ด้านการมุ่งเน้นบุคลากรในภาพรวมอยู่ระดับมาก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษากำหนดทิศทาง วิสัยทัศน์ของโรงเรียนที่มุ่งเน้นคุณภาพผู้เรียน

มีการสื่อสารทิศทางวิสัยทัศน์สู่การปฏิบัติและสร้างแรงจูงใจกระตุ้นบุคลากรมีส่วนร่วมในการทำให้โรงเรียนประสบความสำเร็จส่งเสริมในการพัฒนาศักยภาพของครูและบุคลากรให้สร้างโอกาสทางนวัตกรรม ซึ่งสอดคล้องกับหมวดการมุ่งเน้นบุคลากรตามเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติ โดยมุ่งเน้นการจัดการและพัฒนาขีดความสามารถของบุคลากร เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่ส่งเสริมให้บุคลากรดึงศักยภาพสูงสุดออกมาขับเคลื่อนกลยุทธ์ และบรรลุเป้าหมายขององค์กรอย่างยั่งยืน การสร้างแรงจูงใจและการสร้างความผูกพันให้บุคลากรทุ่มเทแรงกายแรงใจในการทำงาน และการรับฟังเสียงและสำรวจความพึงพอใจของบุคลากรเพื่อนำมาพัฒนาองค์กร สอดคล้องกับทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงวิชาการ ของ Hallinger (2018) โดยมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาขีดความสามารถของบุคลากรให้สอดคล้องกับเป้าหมายทางวิชาการ ส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจัดอบรม หรือกระตุ้นให้บุคลากรแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน สร้างวัฒนธรรมการทำงานแบบร่วมมือรวมพลังเพื่อให้บุคลากรสามารถพัฒนาการจัด การเรียนการสอนไปพร้อมกัน สอดคล้องกับทฤษฎีการจัดการคุณภาพโดยรวม ของ วัชรี ไตรเจริญกุลภักดิ์ จงแจ่ม (2560) โดยถือว่าบุคลากรคือฟันเฟืองหลักในการขับเคลื่อนคุณภาพ องค์กรต้องพัฒนาระบบประเมินผลและให้รางวัลที่ชัดเจนเพื่อสร้างแรงจูงใจเพื่อให้พนักงานสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฏญา ธรรมสมพงษ์ และ สมใจ สืบเสาะ (2565) ศึกษาเรื่อง บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 โรงเรียนสาธิตในจังหวัดปทุมธานี ด้านการมุ่งเน้นบุคลากร อยู่ในระดับมาก

1.5 บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก ด้านกระบวนการดำเนินการในภาพรวมอยู่ระดับมากที่สุด ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะผู้บริหารให้บุคลากรและครูภายในสถานศึกษาได้มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางกระบวนการปฏิบัติงาน โดยมีการนำกระบวนการวงจรเดมมิ่ง (PDCA) เข้ามาใช้ในการบริหารจัดการสู่การปฏิบัติระหว่างการทำงานต้องมีการตรวจสอบการดำเนินการ เพื่อนำผลการตรวจสอบมาใช้ปรับปรุงการดำเนินงานในครั้งต่อไปซึ่งสอดคล้องกับหมวดการปฏิบัติการตามเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติ (สำนักงานรางวัลคุณภาพแห่งชาติ, 2567) ที่มุ่งการออกแบบ จัดการ และปรับปรุงกระบวนการทำงานขององค์กร ซึ่งเมื่อประยุกต์ในบริบทโรงเรียนจะครอบคลุมการบริหารจัดการชั้นเรียน การจัดตารางสอน และ การวัดและประเมินผลผู้เรียน เพื่อให้มั่นใจว่าการจัดการเรียนการสอนมีคุณภาพและบรรลุตามมาตรฐานของสถานศึกษา นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับ ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงวิชาการ ของ Hallinger (2018) โดยผู้นำต้องลงพื้นที่สังเกตการณ์จัดการเรียนรู้ในห้องเรียน ให้ข้อเสนอแนะ (Feedback) อย่างสร้างสรรค์ และประเมินผลการสอนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างต่อเนื่องการบริหารจัดการและกำกับติดตามให้หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนสอดคล้องและไปในทิศทางเดียวกันกับวิสัยทัศน์และเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชนิดา ปากหวาน และ สุธรรม ธรรมทัศนานนท์ (2566) ที่พัฒนาแนวทางการบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามุกดาหาร โดยกำหนดแนวทางด้านกระบวนการดำเนินการตามวงจรคุณภาพของ Deming

1.6 บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก ด้านการวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ในภาพรวมอยู่ระดับมาก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษามีการคัดเลือกข้อมูลสารสนเทศที่ใช้ในการปฏิบัติงานอย่างเหมาะสม มีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลสารสนเทศที่ได้มีระบบรวบรวมข้อมูลสารสนเทศและการจัดการความรู้ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลและอำนวยความสะดวกในการนำไปใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งสอดคล้องกับหมวดการวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ ตามเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติ โดยมุ่งเน้นการใช้ข้อมูลจริงเพื่อการตัดสินใจ การประเมินผลสัมฤทธิ์ และการบริหารจัดการองค์ความรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียน

การสอน เพื่อทำความเข้าใจถึงสาเหตุที่แท้จริง และใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาหรือคาดการณ์แนวโน้มในอนาคต สอดคล้องกับทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงวิชาการ ของ Hallinger (2018) เป็นแนวทางที่มุ่งเน้นให้ผู้บริหารทำหน้าที่ผู้นำทางการเรียนรู้ผ่าน 3 มิติหลัก ได้แก่ 1) การกำหนดวิสัยทัศน์และพันธกิจ 2) การบริหารจัดการโปรแกรมวิชาการ และ 3) การสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ โดยผสานการวัดผลและการจัดการความรู้เพื่อขับเคลื่อนโรงเรียน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิยาภรณ์ พูลชัย (2565) ศึกษาเรื่อง บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี ด้านการวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้ อยู่ในระดับมาก

1.7 ด้านผลลัพธ์การดำเนินการมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุดและสูงกว่าด้านอื่น แสดงว่า ผู้ตอบแบบสอบถามรับรู้ว่าผู้บริหารให้ความสำคัญกับการติดตามผลการดำเนินงานและความสำเร็จของสถานศึกษา ทั้งด้านผู้เรียน บุคลากร กระบวนการบริหาร และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อย่างไรก็ตามคะแนนที่มีค่าเฉลี่ยสูงมากและมีการกระจายต่ำอาจสะท้อนเพดานคะแนนหรือแนวโน้มการตอบในทางบวก จึงควรพิจารณาร่วมกับข้อจำกัดของข้อมูลแบบรายงานตนเอง และไม่ควรตีความว่าผลลัพธ์เชิงประจักษ์ของโรงเรียนสูงขึ้นโดยตรง เนื่องจากการวิจัยนี้วัดความคิดเห็นต่อบทบาทของผู้บริหาร มิได้วัดผลสัมฤทธิ์ของโรงเรียนโดยตรง

2. บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1 จำแนกตามเพศ ตำแหน่ง ระดับการศึกษา และประสบการณ์ในการทำงาน

2.1 เมื่อจำแนกตามเพศ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเพศชายและเพศหญิงมีความคิดเห็นต่อบทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็กทั้งในภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะบุคลากรทั้งสองเพศปฏิบัติงานภายใต้นโยบาย โครงสร้างงาน และแนวปฏิบัติของสถานศึกษาเดียวกัน จึงรับรู้บทบาทของผู้บริหารในลักษณะใกล้เคียงกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประวินา ราชแสง (2565) ที่พบว่า ผู้บริหารและครูที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขนาดเล็กไม่แตกต่างกัน

2.2 เมื่อจำแนกตามตำแหน่ง พบว่า ผู้บริหารและครูมีความคิดเห็นต่อบทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็กในภาพรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ อย่างไรก็ตาม ด้านผลลัพธ์การดำเนินการแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยครูมีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นสูงกว่าผู้บริหาร ข้อค้นพบนี้อาจสะท้อนว่าครูและผู้บริหารรับรู้หรือตีความตัวชี้วัดผลสำเร็จของโรงเรียนจากบทบาทและประสบการณ์ในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ การวิจัยครั้งนี้ไม่ได้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ จึงยังไม่สามารถระบุสาเหตุของความแตกต่างดังกล่าวได้อย่างชัดเจน ควรศึกษาต่อด้วยการสัมภาษณ์หรือการสนทนากลุ่มเพื่ออธิบายความแตกต่างของการรับรู้ระหว่างสองกลุ่ม

2.3 บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะไม่ว่าจะมีวุฒิการศึกษาระดับใด บุคลากรต่างได้รับการพัฒนาและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสถานศึกษาภายใต้ระบบเดียวกัน จึงรับรู้บทบาทของผู้บริหารใกล้เคียงกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษณา ศรีบุญเพ็ง (2565) ที่พบว่า ครูที่มีวุฒิการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน

2.4 เมื่อจำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อบทบาทของผู้บริหารในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็กทั้งในภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษารู้ลักษณะของแต่ละคนว่ามีประสบการณ์ ความคิด ความเชื่อ และความสามารถในด้านใดเพื่อมอบหมายงานให้ตรงกับความสามารถ และความถนัดของแต่ละคนได้อย่างเหมาะสม

สามารถกระจายงาน กระจายอำนาจให้ทั่วถึงและเป็นธรรม ทั้งนี้ ผลการวิจัยครั้งนี้แตกต่างจากงานวิจัยของ ประวินา ราชแสง (2565) ซึ่งศึกษาการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 และงานวิจัยของ ณัฏญา ธรรมสมพงษ์ และ สมใจ สืบเสาะ (2565) ที่พบว่า ผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานต่างกันมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ความแตกต่างดังกล่าวอาจเกิดจากตัวแปรที่ศึกษาและบริบทของกลุ่มตัวอย่างที่ต่างกัน

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

จากผลการวิจัยที่พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามรับรู้บทบาทของผู้บริหารด้านผลลัพธ์การดำเนินการและด้านกระบวนการดำเนินการในระดับมากที่สุด ขณะที่ ด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์และด้านการมุ่งเน้นบุคลากรมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดตามลำดับ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อค้นพบร่วมกับแนวคิดที่ทบทวนเป็นข้อเสนอเชิงแนวคิดสำหรับการบริหารโรงเรียนขนาดเล็กสู่ความเป็นเลิศภายใต้ข้อจำกัดด้านทรัพยากร 4 ประการ ซึ่งควรได้รับการตรวจสอบเชิงประจักษ์ในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. การบริหารแบบเครือข่ายความร่วมมือ ผู้บริหารควรเสริมความเข้มแข็งของการวางแผนเชิงกลยุทธ์ ซึ่งเป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด โดยวางแผนด้านงบประมาณและบุคลากรร่วมกับภาคีเครือข่าย ได้แก่ ชุมชน คณะกรรมการสถานศึกษา ศิษย์เก่า และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดลพบุรี เพื่อสนับสนุนด้านงบประมาณ แหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ภาวะผู้นำทางวิชาการ ผู้บริหารควรบริหารจัดการหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ให้เหมาะกับบริบทที่มีข้อจำกัด เช่น การผสานการเรียนรู้ผ่านมูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม (DLTV) กับการจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียน และการส่งเสริมให้ครูทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Facilitator) หรือผู้ชี้แนะ (Coach) มากกว่าผู้บรรยาย

3. การบริหารงานบุคคลเชิงกลยุทธ์ เนื่องจากโรงเรียนขนาดเล็กมักมีครูจำนวนน้อยและมีการเปลี่ยนแปลงอัตรากำลังบ่อย ประกอบกับด้านการมุ่งเน้นบุคลากรมีค่าเฉลี่ยค่อนข้างต่ำ ผู้บริหารจึงควรให้ความสำคัญกับการสร้างขวัญกำลังใจ การมอบหมายงานตามความถนัด และการพัฒนาครูผ่านชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) อย่างต่อเนื่อง

4. การใช้สารสนเทศเพื่อการตัดสินใจ ความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็กอาจส่งเสริมได้โดยการที่ผู้บริหารนำระบบสารสนเทศและเทคโนโลยีดิจิทัลมาช่วยลดภาระงานของครู ใช้ข้อมูลในการวางแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาและกำหนดตัวชี้วัดผลลัพธ์ร่วมกับครู ซึ่งอาจช่วยลดความแตกต่างของการรับรู้ด้านผลลัพธ์การดำเนินการระหว่างผู้บริหารและครูที่พบในการวิจัยครั้งนี้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ด้านผลลัพธ์การดำเนินการ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด แต่ครูและผู้บริหารรับรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผู้บริหารสถานศึกษาจึงควรรักษาจุดแข็งนี้ โดยกำหนดตัวชี้วัดผลลัพธ์ที่ชัดเจนและตรวจสอบได้ร่วมกับครู รายงานผลการดำเนินงานด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผลการประเมินคุณภาพภายใน และ

ความพึงพอใจของผู้เรียนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างสม่ำเสมอ และใช้ผลดังกล่าวเป็นฐานในการปรับปรุงแผนปฏิบัติการ เพื่อลดความแตกต่างของการรับรู้ระหว่างผู้บริหารและครู

2. ด้านการมุ่งเน้นบุคลากร พบว่า ค่าเฉลี่ยอยู่ในลำดับที่ 6 จึงเสนอแนะให้ผู้บริหารสถานศึกษาควรเปิดโอกาสให้ครูและบุคลากรมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นอย่างสร้างสรรค์และนำข้อคิดเห็นไปปฏิบัติเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานของสถานศึกษาให้ดียิ่งขึ้น มีการสื่อสาร แลกเปลี่ยนความรู้ มีระบบส่งเสริมให้บุคลากรพัฒนาความรู้ทักษะ และความสามารถอย่างสม่ำเสมอมีการประเมินผลบุคลากรและมอบรางวัลการปฏิบัติงาน เพื่อส่งเสริมความก้าวหน้าของบุคลากร รวมทั้งส่งเสริมสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยในการทำงาน ความปลอดภัยให้กับบุคลากร โดยการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงานให้เหมาะสมเอื้อต่อการปฏิบัติงาน

3. ด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์ พบว่า ค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด จึงเสนอแนะให้ผู้บริหารสถานศึกษาและครูควรมีการวางแผนทิศทางของสถานศึกษาโดยการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน มีการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโดยพิจารณาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค โดยพิจารณาปัจจัยภายในและภายนอกสถานศึกษากำหนดแผนกลยุทธ์ โดยพิจารณาความเหมาะสม และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง นำแผนกลยุทธ์ไปปฏิบัติโดยดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้ คำนึงถึงโครงสร้างและวัฒนธรรมของสถานศึกษาเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จและเกิดความเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบมีระบบติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามแผนกลยุทธ์อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกหรือการสนทนากลุ่ม เพื่ออธิบายสาเหตุที่ครูและผู้บริหารรับรู้ด้านผลลัพธ์การดำเนินการแตกต่างกัน

2. ควรใช้ข้อมูลผลลัพธ์เชิงประจักษ์ของสถานศึกษา เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและผลการประเมินคุณภาพภายนอก ประกอบกับข้อมูลความคิดเห็น เพื่อลดข้อจำกัดของข้อมูลแบบรายงานตนเองและปัญหาเพดานคะแนน

3. ควรตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของแบบวัด 7 ด้าน ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน

4. ควรศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุหรือพัฒนารูปแบบ/แนวทางการเสริมสร้างบทบาทของผู้บริหารด้านการวางแผนเชิงกลยุทธ์และการมุ่งเน้นบุคลากร ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในสองลำดับต่ำที่สุดด้วยการวิจัยและพัฒนา

5. ควรศึกษาเปรียบเทียบกับโรงเรียนขนาดเล็กในเขตพื้นที่อื่น หรือกับโรงเรียนขนาดเล็กที่ได้รับรางวัลหรือการรับรองคุณภาพ

6. ผู้บริหารสถานศึกษาและครูควรมีการวิเคราะห์ผลข้อมูลที่ได้จากกระบวนการทำงาน เพื่อนำผลไปปรับปรุงการปฏิบัติงาน สรุป และรายงานผลการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ

7. ควรจัดให้มีกระบวนการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาและแผนปฏิบัติการประจำปี แผนปฏิบัติการที่จัดทำขึ้นควรกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จ พร้อมทั้งจัดตั้งกลไกการติดตามและประเมินผลร่วมกันอย่างเป็นระบบ

เอกสารอ้างอิง

กฤษณา ศรีบุญเพ็ง. (2565). การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการเครือข่ายกรุงเทพมหานคร. *Journal of Roi Kaensarn Academi, 7*(9), 1 – 14. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JRKSA/article/view/255926/173575

ชนิดา ปากหวาน และ สุธรรม ธรรมทัศนานนท์. (2566). การพัฒนาแนวทางการบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามุกดาหาร. *วารสารพุทธปรัชญาวิวัฒน์, 7*(1), 200 - 212. https://ojs.mbu.ac.th/index.php/jbpe/article/view/2115/1345

ณัฏญา ธรรมสมพงษ์ และ สมใจ สืบเสาะ. (2565). บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 โรงเรียนสาธิตในจังหวัดปทุมธานี. *Journal of Educational Innovation and Research, 6*(3), 865 – 879. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jeir/article/view/257772/175386

บุญชม ศรีสะอาด. (2560). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 10). สุวีริยาสาส์น.

ประวินา ราชแสง. (2565). *การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2* [วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย]. mbuisc.ac.th. https://mbuisc.ac.th/mbuiscethesis/down/2565/6320440432018.pdf

ปิยาภรณ์ พูลชัย. (2565). *บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตามความคิดเห็นของครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี* [วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี]. https://etheses.rbru.ac.th/showthesis.php?theid=456&group=20

ลิขนะ พงศาปาน, อโนทัย ประสาน, และเรวดี กระโหมวงศ์. (2561). การพัฒนาระบบการบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนขนาดเล็กที่สังกัดมูลนิธิแห่งสภาคริสตจักรในประเทศไทย. *วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน*, *24*(4), 530 – 539. https://he01.tci-thaijo.org/index.php/CUTJ/article/view/171074/122930

วัชรี ไตรเจริญกุลภักดิ์ จงแจ่ม. (2560). *การบริหารคุณภาพโดยรวม (Total Quality Management: TQM).* จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สันวิช แก้วมี, ศักดา สถาพรวจนา, และสมศักดิ์ จัตตุพรพงษ์. (2561). การบริหารสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมการศึกษาเอกชนในทศวรรษหน้า. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, 3*(2), 171 – 182. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jmbr/article/view/134157/105225

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลพบุรี เขต 1. (2566). *รายงานผลการปฏิบัติงาน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566.* https://drive.google.com/file/d/1-T3KOQi2hdkGcMEHyjDFQvJeQbLtek8_/view

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2562). *รายงานผลการพัฒนาระบบราชการประจำปี 2562.* คณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.

สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษา. (2558). *กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2558*. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.

สำนักงานรางวัลคุณภาพแห่งชาติ. (2567). *เกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติ ปี 2567 – 2568*. สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. https://www.tqa.or.th/book/tqa_criteria_2567-2568/

สิตานันท์ ศรีชมพล, ศักดินาภรณ์ นันที, และสุขุม พรมเมืองคุณ. (2564). แนวทางการบริหารโรงเรียนคุณภาพประจำตำบลสู่ความเป็นเลิศ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 13*(2), 45 – 62. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/bruj/article/view/251812/171335

สุกฤตยา ปงกันทา, สมชัย วงษ์นายะ, และสุณี บุญพิทักษ์. (2561). กลยุทธ์การพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากำแพงเพชร เขต 1 และ เขต 2. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, 12*(2), 627 – 643. https://so01.tci-thaijo.org/index.php/GraduatePSRU/article/view/158752/114937

สุนันธิณีย์ ม่วงเนียม และ จิติมา วรรณศรี. (2562). ความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทผู้บริหารสถานศึกษากับการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนจัดการเรียนรวม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลก เขต 1. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 21*(1), 307 - 318. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/edujournal_nu/article/view/159894/126118

สุรินทร์ นามอยู่, สายทิตย์ ยะฟู, และทีปพิพัฒน์ สันตะวัน. (2564). การศึกษาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยนาท. *วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 4*(1), 19 - 33. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/edunsrujo/article/view/253750/170572.

Bass, B. M. & Riggio, R. E. (2006). Transformational leadership (2nd ed.). Lawrence Erlbaum Associates. https://doi.org/10.4324/9781410617095

Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika, 16*(3), 297 – 334. https://doi.org/10.1007/BF02310555

Hallinger, P. (2018). Principal instructional leadership: From prescription to theory to practice. In *G. E. Hall, L. F. Quinn, & D. M. Gollnick (Eds.), The Wiley handbook of teaching and learning* (pp. 505 – 528). Wiley. https://doi.org/10.1002/9781118955901.ch21

National Institute of Standards and Technology. (2008). *Education criteria for performance excellence 2008*. Baldrige National Quality Program, U.S. Department of Commerce. https://web.agri.cmu.ac.th/qa/document/HB/TQA_EdPEx/2008_Education_Criteria.pdf

UNESCO Global Education Monitoring Report Team. (2024). *Global education monitoring report 2024/5: Leadership in education — lead for learning.* UNESCO. https://www.unesco.org/reports/gem-report/en/2024

Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). Harper and Row.

การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานเพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชาประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

Development of an Instructional Model Integrating The Flipped Classroom and Problem - Based Learning to Enhance History Learning Achievement Among Grade 7 Students at Thepsatri Rajabhat University Demonstration School

สุนทร อ่อนฤทธิ์,[*] และวนิดา คำพิมพา[**]

Suntorn Onrit, and Wanida Kampimpa

Received: January 10, 2026 Revised: February 10, 2026 Accepted: February 20, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานสำหรับรายวิชาประวัติศาสตร์ 2. เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนและหลังใช้รูปแบบที่พัฒนาขึ้น และ 3. ศึกษาความพึงพอใจของผู้เรียนต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี จำนวน 37 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยของการสุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) รูปแบบการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน จำนวน 1 รูปแบบ 2) แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 16 แผน 3) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และ 4) แบบประเมินความพึงพอใจของผู้เรียน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบ t - test แบบไม่เป็นอิสระจากกัน

ผลการวิจัยพบว่า 1. รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมในระดับมากทั้งด้านโครงสร้าง ความถูกต้องเชิงทฤษฎี และความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริง 2. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 3. ความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้อยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นสามารถสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้อย่างมีความหมาย

คำสำคัญ: การเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน, การจัดการเรียนรู้ห้องเรียนกลับด้าน, ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน, ความพึงพอใจของผู้เรียน

---

[*] อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

Lecturer, Department of Social Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thepsatri Rajabhat University

[**] ผู้ช่วยนักวิจัยสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

Research Assistant, Department of Social Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thepsatri Rajabhat University

Corresponding Author: suntorn.o@lawasri.tru.ac.th

Abstract

The objectives of this study were to: 1. develop an instructional model integrating Flipped Classroom and Problem - based Learning (PBL) for the history subject; 2. compare students' learning achievement before and after the implementation of the developed model; and 3. examine students' satisfaction with the instructional model. The sample consisted of 37 Grade 7 students from Thepsatri Rajabhat University Demonstration School, selected through cluster random sampling, using the classroom as the sampling unit. The research instruments included: 1) one instructional model integrating Flipped Classroom and PBL; 2) sixteen lesson plans developed in accordance with the model; 3) an achievement test; and 4) a student satisfaction questionnaire. Data were analyzed using descriptive statistics, including mean and standard deviation, and the dependent samples t-test.

The results revealed that: 1. the developed instructional model demonstrated a high level of appropriateness in terms of structure, theoretical accuracy, and feasibility of implementation; 2. students' post - learning achievement scores were significantly higher than their pre - learning scores at the .05 level; and 3. students' satisfaction with the instructional model was at a high level, indicating that the model effectively fostered engaging and meaningful learning experiences.

Keywords: Problem - Based Learning, Flipped Classroom, Learning Achievement, Student Satisfaction

บทนำ

การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการสื่อสาร ซึ่งสอดคล้องกับสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้แก่ ความสามารถในการสื่อสาร ความสามารถในการคิด และความสามารถในการแก้ปัญหาผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการลงมือปฏิบัติ การสร้างองค์ความรู้ และการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560) อย่างไรก็ตาม การจัดการเรียนรู้รายวิชาประวัติศาสตร์ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นยังเผชิญข้อจำกัดด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยเฉพาะการใช้การบรรยายและการถ่ายทอดเนื้อหาที่ทำให้ผู้เรียนมีบทบาทเป็นผู้รับข้อมูลมากกว่าการมีส่วนร่วมในการสืบค้นและสร้างความรู้ด้วยตนเอง ทั้งนี้ เกียรติศักดิ์ วงษ์เลี้ยง และ อัจฉรา ศรีพันธ์ (2566) พบว่า การจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นยังมีการใช้วิธีการบรรยาย โดยผู้เรียนส่วนใหญ่มีบทบาทเป็นผู้ฟังและมองว่าประวัติศาสตร์เป็นเรื่องไกลตัว ส่งผลให้ขาดแรงจูงใจในการเรียนรู้ สภาพดังกล่าวสะท้อนความจำเป็นในการปรับเปลี่ยนการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ จากการเน้นการถ่ายทอดเนื้อหาไปสู่กระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนตั้งคำถาม สืบค้นข้อมูล วิเคราะห์หลักฐาน และสร้างข้อสรุปทางประวัติศาสตร์ด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Wineburg (2001) ที่อธิบายว่า การคิดเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Thinking) มิใช่กระบวนการคิดที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หากแต่ต้องได้รับการพัฒนาอย่างมีเป้าหมายผ่านกระบวนการสืบสวนทางประวัติศาสตร์ (Historical Inquiry) และการพิจารณาหลักฐานอย่างมีเหตุผล มากกว่าการรับรู้หรือจดจำข้อมูลเชิงเนื้อหาเพียงอย่างเดียว อันจะนำไปสู่ความเข้าใจเชิงลึกและความสามารถในการตีความเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์อย่างมีวิจารณญาณ

แนวคิดห้องเรียนกลับด้าน (Flipped Classroom) ได้รับการยอมรับในวงวิชาการว่าสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้โดยการโอนย้ายกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้พื้นฐานไปยังนอกชั้นเรียน และใช้เวลาในชั้นเรียนสำหรับกิจกรรมที่ต้องการความช่วยเหลือจากครู เช่น การวิเคราะห์ การอภิปราย และการแก้ปัญหา (Bergmann & Sams, 2012; Flipped Learning Network, 2014) งานวิจัยของธนภรณ์ กาญจนพันธ์ (2558) พบว่า การจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับทางช่วยให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการคิดวิเคราะห์สูงขึ้น ในขณะที่การเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem - Based Learning: PBL) ซึ่งมีพื้นฐานมาจากงานบุกเบิกในการศึกษาแพทย์ของ Barrows & Tamblyn (1980) ที่มหาวิทยาลัย McMaster ประเทศแคนาดา เน้นให้ผู้เรียนเผชิญกับสถานการณ์ปัญหาจริงเพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การสืบค้นข้อมูล และการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ Duch et al. (2001) ได้ขยายแนวคิด PBL สู่การเรียนการสอนในระดับปริญญาตรีหลากหลายสาขาวิชา โดยเน้นว่าปัญหาที่ใช้ควรจูงใจให้ผู้เรียนเข้าใจแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และเชื่อมโยงกับความรู้เดิม งานวิจัยของ เกษมสันต์ พุ่มกล่ำ และ สุทธิพร บุญส่ง (2563) ยืนยันว่าการใช้ PBL ในวิชาประวัติศาสตร์ช่วยยกระดับทั้งผลสัมฤทธิ์และทักษะการคิดวิเคราะห์ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

การบูรณาการห้องเรียนกลับด้านเข้ากับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานจึงเป็นแนวทางที่มีศักยภาพสูงในการตอบสนองความท้าทายด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนประวัติศาสตร์ จากที่สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2554) ได้อธิบายไว้ว่า ในปัจจุบันผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชาประวัติศาสตร์มีแนวโน้มต่ำลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเกิดจากปัญหาหลายประการ ปัญหาที่สำคัญ คือ ผู้สอนขาดความเข้าใจในวิธีการทางประวัติศาสตร์ และความลึกซึ้งในเนื้อหา กระบวนการเรียนการสอนยังใช้การเล่าเรื่องอดีตเพื่อการท่องจำมากกว่าการเล่าเรื่องอดีตเพื่อค้นหาคำตอบว่าเหตุใดจึงเกิดขึ้น หรือทำไมจึงเกิดขึ้น หรือทำไมไม่เป็นเช่นนั้น และ

เป็นอย่างไร คนในสังคมแก้ปัญหาอย่างไร ด้วยเหตุนี้การจัดการเรียนรู้วิชาประวัติศาสตร์จึงกลายเป็นการเรียนรู้แบบการท่องจำ ขาดการคิดวิเคราะห์มากกว่าให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองจากการตั้งคำถามทางประวัติศาสตร์ ทำให้บรรยากาศ ในการเรียนน่าเบื่อหน่าย ผู้เรียนไม่เข้าใจ และไม่เห็นถึงความสำคัญของการเรียนรู้ กอปรกับความจำเป็นในการส่งเสริมทักษะการคิดขั้นสูง โดยรูปแบบบูรณาการนี้สามารถสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเตรียมความพร้อมด้านความรู้พื้นฐานนอกชั้นเรียนผ่านสื่อดิจิทัล ใช้เวลาในชั้นเรียนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาทางประวัติศาสตร์ สืบค้นหลักฐาน และสร้างการตีความที่มีวิจารณญาณ การประยุกต์ใช้แนวทางดังกล่าวในบริบทของโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรีมีความสำคัญยิ่ง เนื่องจากสามารถพัฒนาเป็นต้นแบบการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทั้งความเข้าใจเชิงลึกทางประวัติศาสตร์และทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน ดังนั้น การวิจัยเพื่อศึกษาประสิทธิผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความพึงพอใจของนักเรียนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งเพื่อสร้างองค์ความรู้ทางวิชาการและเป็นต้นแบบในการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่สามารถขยายผลไปสู่บริบทการศึกษาอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานสำหรับรายวิชาประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน
3. เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดและพัฒนาการของห้องเรียนกลับด้าน

ห้องเรียนกลับด้านเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่ปรับเปลี่ยนโครงสร้างการเรียนการสอนจากการบรรยายแบบดั้งเดิมไปสู่การเรียนรู้ที่ผู้เรียนศึกษาความรู้พื้นฐานด้วยตนเองนอกชั้นเรียน และใช้เวลาภายในชั้นเรียนสำหรับกิจกรรมที่กระตุ้นการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ แนวคิดนี้ได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวางจาก Bergmann & Sams (2012) ซึ่งเสนอว่า การใช้วิดีโอหรือสื่อดิจิทัลในการศึกษาล่วงหน้าช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการใช้เวลาในชั้นเรียนสำหรับการโต้ตอบและการปฏิบัติงานร่วมกัน ในขณะที่ Flipped Learning Network (2014) ได้กำหนดหลักการสำคัญ 4 ประการ (Four Pillars of F – L – I - P) ได้แก่ สภาพแวดล้อมที่ยืดหยุ่น (Flexible Environment) วัฒนธรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learning Culture) การคัดสรรเนื้อหาอย่างมีเป้าหมาย (Intentional Content) และบทบาทผู้สอนเชิงมืออาชีพ (Professional Educator) งานวิจัยของ Bishop & Verleger (2013) ที่สำรวจการวิจัยด้าน Flipped Classroom อย่างเป็นระบบ พบว่า รูปแบบนี้ผสมผสานทฤษฎีการเรียนรู้หลายแนวคิด ได้แก่ การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivism) และการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning) ในบริบทของประเทศไทย ธนภรณ์ กาญจนพันธ์ (2558) พบว่า การจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับทางช่วยให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาชีววิทยาและทักษะการคิดวิเคราะห์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ในระดับมาก ส่วนงานของ วสันต์ ศรีหิรัญ (2560) อธิบายว่า การจัดการเรียนการสอนแบบห้องเรียนกลับด้านมุ่งให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองและเอื้อต่อการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ จากแนวคิดและหลักฐานเชิงประจักษ์ดังกล่าว จึงสรุปได้ว่าห้องเรียนกลับด้าน มีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนผ่านจากการสอนแบบเน้นผู้สอนเป็นศูนย์กลางไปสู่การเรียนรู้เชิงรุกที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งสอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 อย่างยิ่ง

2. แนวคิดและกระบวนการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน

การเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนเผชิญสถานการณ์ปัญหาในบริบทจริงเพื่อพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง โดย Barrows & Tamblyn (1980) ซึ่งเป็นผู้บุกเบิก PBL ที่มหาวิทยาลัย McMaster ประเทศแคนาดา อธิบายว่า PBL เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เริ่มต้นจากปัญหาและให้ผู้เรียนเป็นผู้ขับเคลื่อนการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง โดยมีหลักการพื้นฐาน 2 ประการ คือ การเรียนรู้ผ่านการแก้ปัญหามีประสิทธิภาพมากกว่าการท่องจำ และทักษะการแก้ปัญหามีความสำคัญมากกว่าทักษะการจดจำข้อมูล ต่อมา Duch et al. (2001) ได้ขยายการประยุกต์ใช้ PBL จากการศึกษาแพทย์สู่การเรียนการสอนระดับปริญญาตรีในหลากหลายสาขาวิชา โดยเน้นว่าปัญหาที่ใช้ควรจูงใจให้ผู้เรียนเข้าใจแนวคิดที่เกี่ยวข้อง สามารถตัดสินใจอย่างมีเหตุผล เชื่อมโยงกับความรู้เดิม และดึงดูดให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นผ่านกรณีศึกษา การแสดงบทบาทสมมติ และสถานการณ์จำลอง ในบริบทของประเทศไทย ทิศนา แขมมณี (2567ข) ระบุว่า PBL ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาความเข้าใจเชิงลึกจากสถานการณ์ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริง และกระตุ้นให้เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณผ่านกระบวนการสืบค้น วิเคราะห์ สังเคราะห์ และนำเสนอข้อมูลอย่างเป็นระบบ งานวิจัยของ เกษมสันต์ พุ่มกล่ำ และสุทธิพร บุญส่ง (2563) ยืนยันว่า PBL สามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนในรายวิชาประวัติศาสตร์ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะเมื่อออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นและประสบการณ์ของผู้เรียนจากหลักฐานเชิงประจักษ์ทั้งในและต่างประเทศ PBL จึงถือเป็นกลไกสำคัญในการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้เชิงลึกที่เชื่อมโยงโดยตรงกับเป้าหมายการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่ต้องการให้ผู้เรียนสามารถตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์ วิเคราะห์เหตุการณ์อย่างมีวิจารณญาณ และมองเห็นความซับซ้อนของอดีตอย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ

3. การบูรณาการ Flipped Classroom และ PBL ในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์

การบูรณาการห้องเรียนกลับด้านเข้ากับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานเป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับในวงวิชาการว่า สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ได้ดีกว่าการใช้รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเพียงอย่างเดียว โดย Flipped Classroom ทำหน้าที่เตรียมโครงสร้างความรู้พื้นฐานให้แก่ผู้เรียนก่อนเข้าชั้นเรียนผ่านสื่อดิจิทัล ในขณะที่ PBL กระตุ้นการคิดวิเคราะห์เชิงลึกผ่านการแก้ปัญหาและการทำงานร่วมกันภายในชั้นเรียน แนวทางนี้สอดคล้องกับข้อเสนอของ Bishop & Verleger (2013) ที่เน้นย้ำความสำคัญของการผสมผสานระหว่างการเรียนรู้รายบุคคลแบบอะซิงโครนัส (Asynchronous Individual Learning) นอกชั้นเรียนกับกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกแบบกลุ่ม (Active Group - Based Learning) ในชั้นเรียน ซึ่งสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมทั้งความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเองและทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น ในบริบทของประเทศไทย งานของ ดารารัตน์ วงศ์เรืองศักดิ์ และคณะ (2566) พบว่า การใช้ Flipped Classroom ในวิชาสังคมศึกษาช่วยเพิ่มความใฝ่รู้และทักษะการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนอย่างมีนัยสำคัญ ขณะที่ วิทูรย์ พันธ์วงศ์ และคณะ (2565) พบว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานตามหลักอริยสัจ 4 ช่วยให้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน และผู้เรียนแสดงพฤติกรรมการแก้ปัญหาและการทำงานร่วมกันที่ดีขึ้น ซึ่งเป็นทักษะสำคัญที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เชิงสืบสวนตามแนวคิดของ Wineburg (2001) การประสาน 2 แนวคิดนี้จึงมีความเหมาะสมเป็นพิเศษต่อการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เนื่องจากช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสเตรียมความพร้อมด้านความรู้พื้นฐานล่วงหน้า มีส่วนร่วมในกิจกรรมการวิเคราะห์ปัญหาทางประวัติศาสตร์อย่างลึกซึ้ง และสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ผ่านการตีความหลักฐานและการสร้างข้อโต้แย้งที่มีเหตุผล ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทัศนคติต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนพัฒนาขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

ด้วยเหตุนี้การบูรณาการห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน ถือเป็นนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาศักยภาพผู้เรียน โดยการผสานจุดแข็งของการเตรียมความรู้พื้นฐานผ่านสื่อดิจิทัลเข้ากับการสืบสอบเชิงรุกผ่านสถานการณ์ปัญหาในชั้นเรียน แนวทางนี้ไม่เพียงช่วยขจัดข้อจำกัดด้านเวลาในการบรรยายเนื้อหา แต่ยังกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงลึกและการตีความทางประวัติศาสตร์ อย่างมีเหตุผล ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทัศนคติต่อวิชาประวัติศาสตร์พัฒนาขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการสร้างทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองได้อย่างยั่งยืน

กรอบแนวความคิด

การวิจัยนี้ประยุกต์ใช้รูปแบบห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน โดยให้ผู้เรียนสร้างความรู้พื้นฐานก่อนเรียน แล้วนำความรู้นั้นไปใช้แก้ปัญหาเชิงประวัติศาสตร์ในชั้นเรียน ผ่านการสืบค้น วิเคราะห์ และสรุปผล กระบวนการดังกล่าวมุ่งพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความพึงพอใจของผู้เรียน สามารถเขียนกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยได้ดังนี้

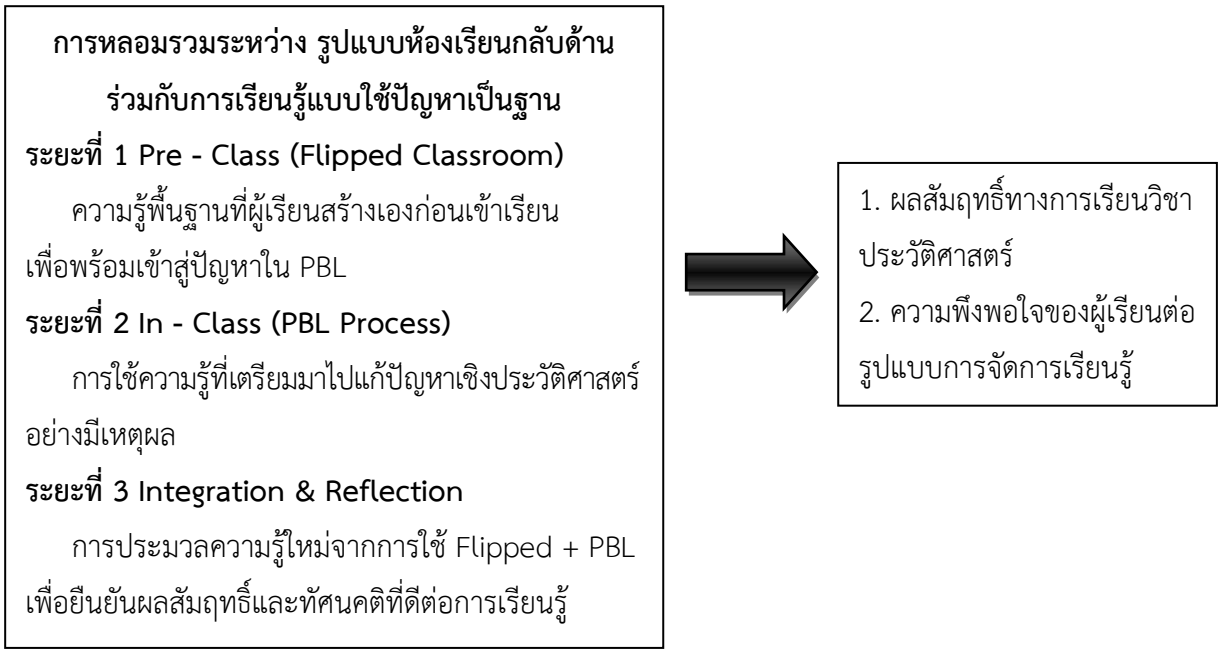

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 6 ห้อง รวม 220 คน ซึ่งเรียนภายใต้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ในรายวิชาประวัติศาสตร์

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ห้อง 1/2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 37 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยของการสุ่ม โดยผู้วิจัยจับสลากสุ่มเลือกมา 1 ห้องเรียนจากทั้งหมด 6 ห้องเรียน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน ซึ่งผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากการบูรณาการแนวคิดหลัก 3 ประการ ได้แก่ แนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านของ Bergmann & Sams (2012) แนวคิดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานของ Barrows & Tamblyn (1980) และทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Kolb (2015) รูปแบบ ประกอบด้วย องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ หลักการของรูปแบบ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ โครงสร้างรูปแบบ 3 ระยะ 9 ขั้นตอน และเงื่อนไขการนำไปใช้ ทั้งนี้ รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นได้รับการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน โดยใช้แบบประเมินมาตราส่วน 5 ระดับ ผลการประเมินพบว่า มีความเหมาะสมในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.50, S.D. = 0.41) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ารูปแบบมีความถูกต้องตามหลักวิชาการ มีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริง และสามารถสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 16 แผน แผนละ 1 ชั่วโมง ซึ่งพัฒนาตามโครงสร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน โดยในแต่ละแผนผู้วิจัยได้ออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ทั้ง 3 ระยะ 9 ขั้นตอน ได้แก่ ระยะเตรียมความพร้อมก่อนเรียนตามแนวคิด Flipped Classroom ระยะการเรียนรู้ผ่านปัญหาโดยใช้กระบวนการ PBL และระยะการประยุกต์และสะท้อนคิดตามแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Kolb (2015) แผนการจัดการเรียนรู้ทั้ง 16 แผน ผ่านการประเมินความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนสังคมศึกษาและด้านการออกแบบการเรียนรู้ จำนวน 3 คน โดยใช้แบบประเมินมาตราส่วน 5 ระดับ ผลการประเมินโดยรวมอยู่ในระดับเหมาะสมมาก ได้ค่าระหว่าง 4.20 - 4.80 ซึ่งอยู่ในระดับเหมาะสมมากถึงมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าแผนการสอนมีความครบถ้วน ถูกต้องตามหลักวิชาการและสามารถนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ในรายวิชาประวัติศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนพัฒนาขึ้นเพื่อใช้วัดความรู้และความเข้าใจของผู้เรียนในเนื้อหา “วิธีการทางประวัติศาสตร์” ภายหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน แบบทดสอบเป็นแบบปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ ครอบคลุมจุดประสงค์เชิงพุทธิพิสัยทั้งด้านความรู้ความเข้าใจ และการนำไปใช้ แบบทดสอบได้รับการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อประเมินความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ผลที่ได้มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.67 – 1.00 ทุกข้อผ่านเกณฑ์และได้รับการปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ และนำไปหาค่าความเชื่อมั่นโดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach (1951) พบว่า

มีค่า 0.82 อยู่ในระดับดี สะท้อนว่าแบบทดสอบมีความเที่ยงและเหมาะสมต่อการใช้ในการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนในครั้งนี้

2.4 แบบประเมินความพึงพอใจของผู้เรียนพัฒนาขึ้นเพื่อวัดทัศนคติและความรู้สึกของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน แบบประเมินเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 15 ข้อ ครอบคลุม 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้ 2) ด้านสื่อและกิจกรรมการเรียนรู้ และ 3) ด้านผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ผู้เรียนรับรู้ เครื่องมือชิ้นนี้ได้รับการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อประเมินความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ผลการประเมินมีค่าดัชนีความสอดคล้อง อยู่ระหว่าง 0.67 – 1.00 ทุกข้อผ่านเกณฑ์ และนำไปหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีการคำนวนการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach (1951) พบว่า มีค่า 0.90 อยู่ในระดับสูง สะท้อนว่าแบบประเมินมีความเที่ยงและเหมาะสมต่อการใช้วัดความพึงพอใจของผู้เรียนในการวิจัยครั้งนี้ มีลักษณะประเมินแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ การแปลผลของคำตอบเป็นดังนี้

5 หมายถึง ความพึงพอใจของผู้เรียนอยู่ในระดับมากที่สุด
4 หมายถึง ความพึงพอใจของผู้เรียนอยู่ในระดับมาก
3 หมายถึง ความพึงพอใจของผู้เรียนอยู่ในระดับปานกลาง
2 หมายถึง ความพึงพอใจของผู้เรียนอยู่ในระดับน้อย
1 หมายถึง ความพึงพอใจของผู้เรียนอยู่ในระดับน้อยที่สุด

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 จัดเตรียมแผนการจัดการเรียนรู้และเครื่องมือวิจัยทั้งหมด ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และแบบประเมินความพึงพอใจของผู้เรียน พร้อมทั้งตรวจสอบและปรับปรุงเครื่องมือให้สมบูรณ์ก่อนนำไปใช้จริง

3.2 ดำเนินการทดสอบก่อนเรียน (Pre - Test) โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จำนวน 20 ข้อ เพื่อตรวจสอบความรู้พื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างก่อนเข้ารับการจัดการเรียนรู้

3.3 จัดการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ทั้ง 16 แผน โดยผู้สอนดำเนินกิจกรรมตามกระบวนการ 3 ระยะ ได้แก่ ระยะก่อนเรียน ระยะเรียนรู้เชิงลึกในชั้นเรียน และระยะบูรณาการผลการเรียนรู้ ครอบคลุมช่วงเวลา 16 ชั่วโมง ตามลำดับขั้นที่กำหนดไว้ในรูปแบบการจัดการเรียนรู้

3.4 ดำเนินการทดสอบหลังเรียน (Post - Test) โดยใช้แบบทดสอบฉบับเดียวกับก่อนเรียน เพื่อนำมาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ครบทั้ง 16 แผน

3.5 เก็บข้อมูลความพึงพอใจของผู้เรียน โดยให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ จำนวน 15 ข้อ ซึ่งเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ เพื่อประเมินทัศนคติและการรับรู้ของผู้เรียนต่อการจัดการเรียนรู้ในภาพรวม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 ข้อมูลผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญ วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อพิจารณาระดับความเหมาะสมขององค์ประกอบ ขั้นตอน และความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปใช้จริง รวมทั้งใช้ความคิดเห็นเชิงคุณภาพของผู้เชี่ยวชาญประกอบเพื่อเป็นแนวทาง ในการปรับปรุงรูปแบบให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

4.2 คะแนนแบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ วิเคราะห์โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบ t - test แบบไม่เป็นอิสระจากกัน (Dependent Samples t - test)

4.3 ข้อมูลความพึงพอใจของผู้เรียนวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการตีความตามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ผู้วิจัยปรับใช้เกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ยของ บุญชม ศรีสะอาด (2560) ดังนี้

4.51 – 5.00 หมายถึง ความพึงพอใจของผู้เรียนอยู่ในระดับมากที่สุด
3.51 – 4.50 หมายถึง ความพึงพอใจของผู้เรียนอยู่ในระดับมาก
2.51 – 3.50 หมายถึง ความพึงพอใจของผู้เรียนอยู่ในระดับปานกลาง
1.51 – 2.50 หมายถึง ความพึงพอใจของผู้เรียนอยู่ในระดับน้อย
1.00 – 1.50 หมายถึง ความพึงพอใจของผู้เรียนอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานเพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชาประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ปรากฏผลการวิจัยดังนี้

1. ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานในรายวิชาประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ปรากฏผลดังนี้

ผลการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ ดำเนินการอย่างเป็นระบบผ่านกระบวนการพัฒนา 3 ขั้น ได้แก่ การออกแบบ (Design) การพัฒนา (Development) และการตรวจสอบคุณภาพ (Validation) จนได้รูปแบบที่มีโครงสร้าง 3 ระยะ 9 ขั้นตอน โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 การออกแบบลำดับขั้นของรูปแบบ (Design Phase) ผู้วิจัยได้กำหนดโครงสร้างของรูปแบบตามกรอบแนวคิด Flipped Classroom (Bergmann & Sams, 2012) และ Problem - Based Learning (Barrows & Tamblyn, 1980) รวมถึงกระบวนการสะท้อนคิด (Kolb, 2015) จนได้เป็นรูปแบบที่มี 3 ระยะ ได้แก่ ระยะก่อนเรียน ระยะเรียนรู้เชิงลึก และระยะบูรณาการผลการเรียนรู้ ซึ่งแตกย่อยเป็น 9 ขั้น ได้แก่ ขั้นเข้าถึงสื่อก่อนเรียน ขั้นสร้างความเข้าใจเบื้องต้น ขั้นเตรียมประเด็นสู่ปัญหา ขั้นเปิดสถานการณ์ปัญหา ขั้นวิเคราะห์และตั้งสมมติฐาน ขั้นสืบค้นหลักฐาน ขั้นสังเคราะห์คำอธิบาย ขั้นประยุกต์ – สะท้อนคิด และขั้นประเมินผล

1.2 การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับรูปแบบ (Development Phase) ผู้วิจัยได้สร้างแผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 16 แผน โดยออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับลำดับขั้นทั้ง 9 ขั้นของรูปแบบ และเชื่อมโยงตามสาระในรายวิชาประวัติศาสตร์ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

1.3 การตรวจสอบคุณภาพรูปแบบและแผนการจัดการเรียนรู้โดยผู้เชี่ยวชาญ (Validation Phase) ผลการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 คน ด้วยมาตราส่วน 5 ระดับ พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสมของโครงสร้าง ความถูกต้องทางทฤษฎี และความเป็นไปได้ในการนำไปใช้จริงอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.50, S.D. = 0.41) และแผนการจัดการเรียนรู้ทั้ง 16 แผน มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยรายแผนอยู่ระหว่าง 4.20 – 4.80

แสดงว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ดังกล่าวมีความสมบูรณ์ ชัดเจน สอดคล้องกับหลักทฤษฎี และมีศักยภาพในการนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ในรายวิชาประวัติศาสตร์อย่างมีประสิทธิภาพ

รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสาน: ห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน (3 ระยะ 9 ขั้นตอน) ของวิชาประวัติศาสตร์ ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

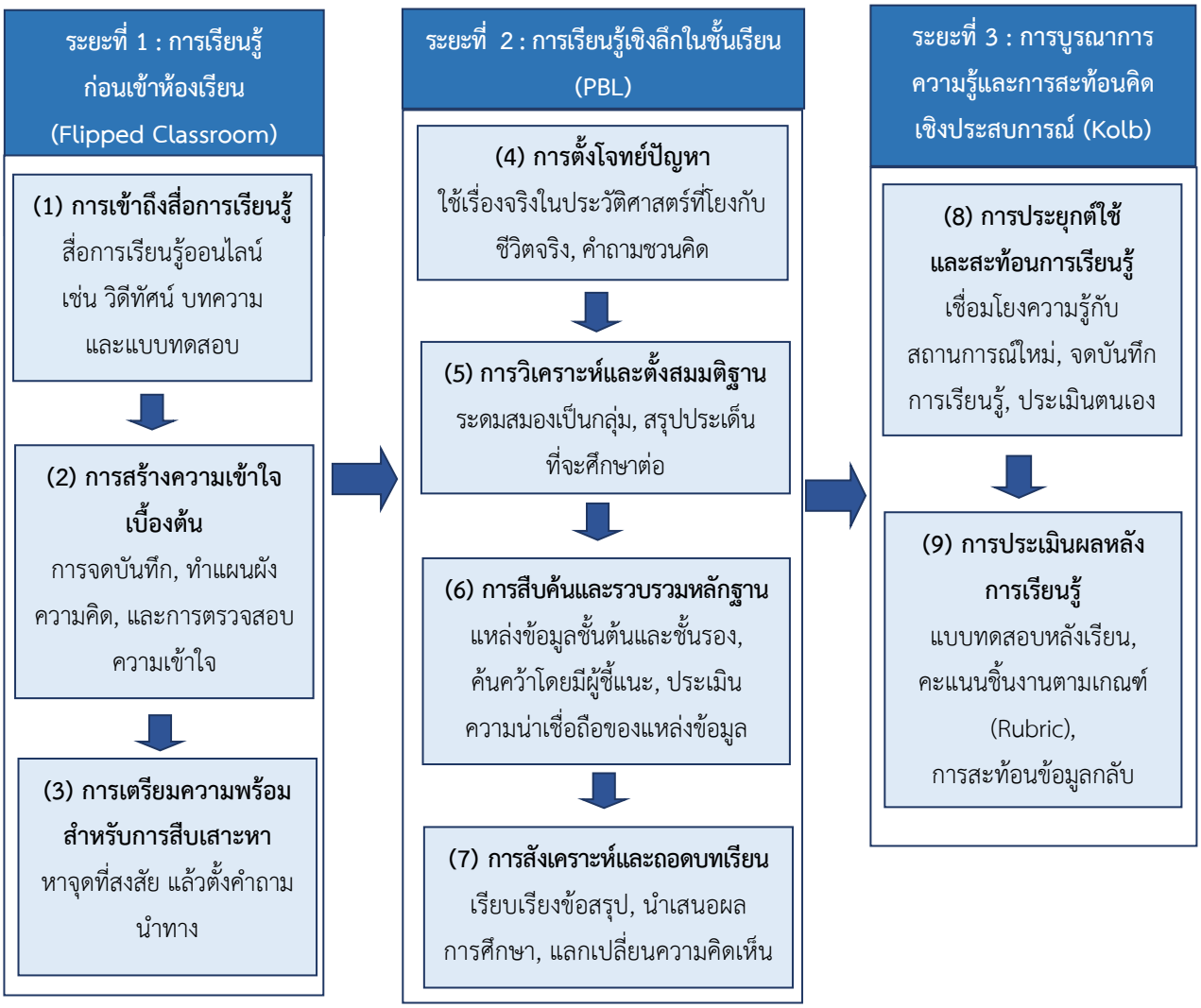

ภาพ 2 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน
(ที่มา: ผู้วิจัยพัฒนาจากแนวคิดของ Barrows & Tamblyn (1980), Bergmann & Sams (2012) และ Kolb (2015)

2. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน ปรากฏผลดังนี้

ตาราง 1 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียนของนักเรียน

n=37

การทดสอบ	$\bar{x}$	S.D.	t	p
ก่อนเรียน	11.32	2.84	8.26	p < .001*
หลังเรียน	15.78	1.75		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตาราง 1 พบว่า ภายหลังการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน นักเรียนมีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน ($\bar{x}$ = 15.78, S.D. = 1.75) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{x}$ = 11.32, S.D. = 2.84) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t(36) = 8.26$, $p < .001$) แสดงว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นสามารถส่งผลให้นักเรียนเกิดพัฒนาการทางการเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์อย่างมีนัยสำคัญ และสอดคล้องกับโครงสร้างของรูปแบบที่มุ่งพัฒนาการเตรียมความรู้ก่อนเรียน การสืบค้นหลักฐานในชั้นเรียน และการสะท้อนคิดหลังการเรียนรู้

3. การศึกษาระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน ปรากฏผลดังนี้

ตาราง 2 ความพึงพอใจของผู้เรียนต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน

ข้อ	รายการประเมิน	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
	ด้านที่ 1 ความพึงพอใจต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้ (Pre – In – Post Class Processes)			
1	สื่อก่อนเรียนช่วยเตรียมความพร้อมก่อนเข้าชั้นเรียน	4.49	0.54	มาก
2	ขั้นเริ่มต้นบทเรียน (เปิดปัญหา) ช่วยให้เข้าใจโจทย์ได้ชัดเจน	4.51	0.50	มากที่สุด
3	ลำดับขั้นตอนกิจกรรม PBL มีความชัดเจนและเป็นระบบ	4.46	0.56	มาก
4	เวลาที่ใช้ในแต่ละกิจกรรมเหมาะสม	4.44	0.52	มาก
5	ขั้นสะท้อนคิดช่วยให้เข้าใจเนื้อหาได้ลึกขึ้น	4.48	0.54	มาก
	ค่าเฉลี่ยรวมด้านที่ 1	**4.48**	**0.40**	**มาก**
	ด้านที่ 2 ความพึงพอใจต่อสื่อและกิจกรรมการเรียนรู้ (Learning Materials & Activities)			
6	สื่อวิดีโอก่อนเรียนมีความกระชับและเข้าใจง่าย	4.45	0.55	มาก
7	ใบงาน/แบบฝึกมีความชัดเจนและเหมาะสมกับเนื้อหา	4.41	0.52	มาก
8	การสืบค้นหลักฐานช่วยเพิ่มการคิดวิเคราะห์	4.46	0.53	มาก
9	การทำงานกลุ่มช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้	4.43	0.50	มาก
10	สื่อประกอบอื่น ๆ ช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ได้ดี	4.38	0.57	มาก
	ค่าเฉลี่ยรวมด้านที่ 2	**4.42**	**0.44**	**มาก**
	ด้านที่ 3 ความพึงพอใจต่อผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes Perceived by Students)			
11	รูปแบบนี้ช่วยให้เข้าใจเนื้อหาประวัติศาสตร์ดีขึ้น	4.40	0.51	มาก
12	ผู้เรียนสามารถคิดวิเคราะห์ได้ดีขึ้นจากกิจกรรม PBL	4.39	0.49	มาก
13	ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากขึ้น	4.34	0.54	มาก

ตาราง 2 ความพึงพอใจของผู้เรียนต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน (ต่อ)

ข้อ	รายการประเมิน	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
	ด้านที่ 3 ความพึงพอใจต่อผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes Perceived by Students)			
14	ผู้เรียนมั่นใจในการนำเสนอผลการสังเคราะห์มากขึ้น	4.35	0.53	มาก
15	ผู้เรียนเห็นว่ารูปแบบนี้ส่งผลดีต่อการเรียนรู้โดยรวม	4.42	0.50	มาก
	ค่าเฉลี่ยรวมด้านที่ 3	**4.38**	**0.47**	**มาก**
	รวมทั้ง 3 ด้าน	**4.43**	**0.38**	**มาก**

จากตาราง 2 ผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.43, S.D. = 0.38) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{x}$ = 4.48, S.D. = 0.40) รองลงมาคือ ด้านสื่อและกิจกรรมการเรียนรู้ ($\bar{x}$ = 4.42, S.D. = 0.44) และด้านผลลัพธ์การเรียนรู้ ($\bar{x}$ = 4.38, S.D. = 0.47) ผลดังกล่าวสะท้อนว่า ผู้เรียนรับรู้ถึงประสิทธิผลของรูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนา ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เตรียมความรู้ก่อนเรียน ลงมือสืบค้นและแก้ปัญหาในชั้นเรียน และสะท้อนคิดหลังการเรียนรู้ ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ มีส่วนร่วม และเห็นคุณค่าของการเรียนรู้มากขึ้น

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานเพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชาประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายได้ดังนี้

1. การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานในรายวิชาประวัติศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี พบว่าผลการประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดทางทฤษฎีที่มีความเข้มแข็งจากการบูรณาการหลักการจัดการเรียนรู้ 3 แนวทางอย่างเป็นระบบ ประการแรก แนวคิดห้องเรียนกลับด้านของ Bergmann & Sams (2012) ที่เน้นการให้ผู้เรียนศึกษาเนื้อหาล่วงหน้าด้วยตนเองผ่านสื่อดิจิทัลก่อนเข้าชั้นเรียน เพื่อเปิดโอกาสให้เวลาในชั้นเรียนถูกใช้สำหรับกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ที่มีความซับซ้อนและท้าทายมากขึ้น โดยในรูปแบบที่พัฒนาขึ้นนี้ หลักการดังกล่าวถูกนำมาประยุกต์ใช้ในระยะที่ 1 (Pre - Class Learning) ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนที่ 1 - 3 คือ การเข้าถึงสื่อก่อนเรียน (Pre - Learning Access) การสร้างความเข้าใจเบื้องต้น (Initial Understanding) ผ่านแบบทดสอบก่อนเรียนและการเตรียมความพร้อมเข้าสู่ปัญหา (Preparation for Inquiry) ที่ผู้เรียนรวบรวมข้อสงสัยเพื่อนำเข้าสู่การวิเคราะห์ในขั้นต่อไป ประการที่สอง การเรียนรู้เชิงสืบสวนผ่านปัญหา (Problem - Based Learning) ตามแนวคิดของ Barrows & Tamblyn (1980) ที่พัฒนาขึ้นจาก

มหาวิทยาลัย McMaster ประเทศแคนาดา เน้นว่าการเรียนรู้ผ่านการแก้ปัญหามีประสิทธิผลสูงกว่าการท่องจำข้อมูล เนื่องจากผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงผ่านกระบวนการคิดวิเคราะห์และการสืบค้นหลักฐาน หลักการนี้ถูกบูรณาการเข้าสู่ระยะที่ 2 (In - Class Deep Learning) ซึ่งประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 4 - 7 ได้แก่ การเปิดสถานการณ์ปัญหาทางประวัติศาสตร์ (Problem Presentation) การวิเคราะห์ปัญหาและตั้งสมมติฐาน (Problem Analysis and Hypothesis) การสืบค้นและรวบรวมหลักฐานจากแหล่งข้อมูลหลากหลาย (Investigation) และการสร้างคำอธิบายและข้อสรุปเชิงประวัติศาสตร์ (Explanation and Conclusion) ที่ผู้เรียนอภิปรายร่วมกันเพื่อตีความเหตุการณ์อย่างมีหลักฐานสนับสนุน และประการสุดท้าย ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning Theory) ของ Kolb (2015) ที่อธิบายว่าความรู้เกิดจากการแปลงประสบการณ์ผ่านวงจรการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ได้แก่ ประสบการณ์รูปธรรม การสังเกตและสะท้อนคิด การสร้างแนวคิดเชิงนามธรรม และการทดลองปฏิบัติ ซึ่งถูกนำมาประยุกต์ในระยะที่ 3 (Integration and Reflection) ที่เป็นขั้นตอนที่ 8 - 9 คือ การประยุกต์และสะท้อนคิด (Application and Reflection) ที่ผู้เรียนเปรียบเทียบความเข้าใจก่อนและหลังการสืบค้น และการประเมิน ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Assessment) การบูรณาการทั้ง 3 แนวทางนี้ทำให้รูปแบบ Flipped - PBL มีโครงสร้างที่ชัดเจนและครบถ้วนใน 3 ระยะ 9 ขั้นตอน ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การสร้างความรู้พื้นฐาน การแก้ปัญหาเชิงลึก และการสะท้อนคิดเพื่อเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับประสบการณ์เดิมอย่างมีความหมาย (ทิศนา แขมมณี, 2567ข; ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2556)

ผลการประเมินที่ได้รับจากผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ "เหมาะสมมาก" นั้นสะท้อนให้เห็นถึงความสมบูรณ์ของรูปแบบทั้งในด้านองค์ประกอบและลำดับขั้นตอนที่มีความเป็นระบบ ความพร้อมดังกล่าวมาจากการที่รูปแบบได้รับการออกแบบให้สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student - Centered Learning) และตอบสนองต่อลักษณะเนื้อหาประวัติศาสตร์ที่ต้องอาศัยการตีความและการวิเคราะห์เชิงลึก การจัดกิจกรรมที่มีทิศทางชัดเจนในแต่ละขั้นตอนช่วยให้ครูผู้สอนสามารถนำรูปแบบไปใช้ได้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในบริบทของรายวิชาประวัติศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งผู้เรียนต้องการการสนับสนุนในการพัฒนาทักษะการคิดเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Thinking Skills) รูปแบบนี้ไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเชิงลึกต่อเนื้อหาแต่ยังพัฒนาความสามารถในการเชื่อมโยงเหตุการณ์ในอดีตกับปัจจุบัน การบูรณาการขั้นตอนการสะท้อนคิดตามกรอบของ Kolb (2015) ยังช่วยให้ผู้เรียนสามารถทบทวนและเชื่อมโยงประสบการณ์การเรียนรู้ของตนเองได้อย่างมีความหมาย ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเข้าใจที่ยั่งยืนและสามารถถ่ายโยงไปใช้ในสถานการณ์อื่นได้ ดังนั้น รูปแบบการจัดการเรียนรู้ Flipped - PBL ที่พัฒนาขึ้นจึงมีความพร้อมสูงในการนำไปทดลองใช้และประเมินประสิทธิผลในบริบทการเรียนการสอนจริง เพื่อตรวจสอบผลลัพธ์การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรม (ทิศนา แขมมณี, 2567ก; ดวงเดือน อ่อนน่วม และ ทิศนา แขมมณี, 2548)

2. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน พบว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานส่งผลต่อการพัฒนาความเข้าใจของผู้เรียนเกี่ยวกับเนื้อหาประวัติศาสตร์อย่างชัดเจน ผลการวิจัยสอดคล้องในภาพรวมกับ Nantha et al. (2022) ซึ่งเปรียบเทียบการจัดการเรียนรู้แบบดั้งเดิม การเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน และการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านในนักศึกษาครู และพบความแตกต่างด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการแก้ปัญหาระหว่างรูปแบบการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม งานดังกล่าวมิได้ทดสอบ

รูปแบบ Flipped – PBL ในโครงสร้างเดียวกับการวิจัยครั้งนี้โดยตรง นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับการวิเคราะห์อภิมานของ Tutal & Yazar (2021) ที่วิเคราะห์งานวิจัย 177 ชิ้น และพบว่า ห้องเรียนกลับด้านส่งผลเชิงบวกต่อผลสัมฤทธิ์และความคงทนในการเรียนรู้ การเตรียมความรู้ก่อนเรียนตามแนวคิดของ Bergmann & Sams (2012) ช่วยให้ผู้เรียนมีโครงสร้างความรู้พื้นฐานที่มั่นคงก่อนนำไปสู่การวิเคราะห์และแก้ปัญหาในชั้นเรียน ส่งผลให้การเรียนรู้เชิงลึกในรายวิชาประวัติศาสตร์เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ทิศนา แขมมณี (2567ก) ที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง

เมื่อเข้าสู่กระบวนการ PBL ผู้เรียนได้เผชิญสถานการณ์ปัญหาที่ต้องใช้การคิดวิเคราะห์ การสืบค้นหลักฐาน และการสังเคราะห์คำอธิบาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Barrows & Tamblyn (1980) ที่ชี้ว่าการสร้างความรู้เกิดขึ้นผ่านการแก้ปัญหาในบริบทที่มีความหมาย และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Duch et al. (2001) ที่ยืนยันว่า PBL สามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดระดับสูง เช่น การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมินค่า นอกจากนี้ การสะท้อนคิดตามกรอบของ Kolb (2015) ช่วยให้ผู้เรียนทบทวนประสบการณ์การเรียนรู้และเชื่อมโยงกับความรู้ใหม่ได้อย่างมีความหมายซึ่งเอื้อต่อการเรียนรู้อย่างมีความหมาย ผลลัพธ์ดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาในบริบทของประเทศไทยโดย Pimdee et al. (2024) ที่พบว่า การบูรณาการ PBL กับห้องเรียนกลับด้านช่วยเพิ่มทักษะการแก้ปัญหาและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาครูอย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้น รูปแบบ Flipped - PBL จึงเป็นแนวทางที่ช่วยส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนในรายวิชาประวัติศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในรายวิชาประวัติศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ทิศนา แขมมณี, 2567ข; ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2556) สอดคล้องกับการวิจัยของ สุนทร อ่อนฤทธิ์ และคณะ (2568) ทำวิจัยเรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคห้องเรียนกลับด้านรายวิชาหน้าที่พลเมืองสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสุธีวิทยา ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการใช้เทคนิคห้องเรียนกลับด้าน นักเรียนมีคะแนนหลังเรียน ($\bar{x}$ = 20.45, S.D. = 0.82) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{x}$ = 12.10, S.D. = 0.77) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ผลการศึกษาระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน พบว่า ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนกลับด้านร่วมกับการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานอยู่ในระดับมาก ซึ่งสะท้อนว่าผู้เรียนรับรู้ถึงความเหมาะสมของกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้เตรียมความรู้ล่วงหน้าผ่านการเรียนรู้ก่อนเข้าสู่ชั้นเรียน แล้วต่อยอดสู่การสืบค้น วิเคราะห์ และแก้ปัญหาเชิงลึกในบริบทของรายวิชาประวัติศาสตร์ ระดับความพึงพอใจที่สูงในด้านกระบวนการจัดการเรียนรู้และด้านสื่อกิจกรรมเป็นผลมาจากการที่รูปแบบ Flipped Classroom ช่วยให้ผู้เรียนมีความพร้อมก่อนเรียน ขณะที่ PBL เปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Bergmann & Sams (2012) ที่ระบุว่าการเตรียมความรู้ก่อนเข้าชั้นเรียนช่วยเพิ่มแรงจูงใจและการมีส่วนร่วม และสอดคล้องกับ Barrows & Tamblyn (1980) ที่เสนอว่าการให้ผู้เรียนมีบทบาทในการแก้ปัญหาเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความพึงพอใจในการเรียนรู้

ในส่วนของผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ผู้เรียนรับรู้ พบว่า ผู้เรียนเห็นว่ารูปแบบดังกล่าวช่วยพัฒนาความเข้าใจในเนื้อหาประวัติศาสตร์และทักษะการคิดวิเคราะห์ ซึ่งเป็นคุณลักษณะของการเรียนรู้เชิงสืบสวนอันเป็นหัวใจสำคัญของรายวิชาประวัติศาสตร์ ความพึงพอใจเชิงบวกนี้สอดคล้องกับ Kolb (2015) ที่ระบุว่า การสะท้อนคิดเป็นขั้นตอนสำคัญที่ทำให้ผู้เรียนเข้าใจการเรียนรู้ของตนได้ลึกซึ้งขึ้น และสอดคล้องกับงานวิจัยในบริบทของประเทศไทยโดย Nantha et al. (2022) ที่พบว่า กลุ่มที่ใช้รูปแบบ Flipped - PBL มีความพึงพอใจอยู่ในระดับสูงสุด รวมถึงงานวิจัย

ของ ศิริพล แสนบุญส่ง (2560) ที่รายงานว่านักศึกษาครูมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้านในระดับมากที่สุด ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับ Tutal & Yazar (2021) ที่พบว่า ห้องเรียนกลับด้านส่งผลเชิงบวกต่อเจตคติของผู้เรียนต่อรายวิชา ดังนั้น รูปแบบ Flipped - PBL จึงมีความเหมาะสมทั้งในด้านผลสัมฤทธิ์และประสบการณ์การเรียนรู้ที่ผู้เรียนรับรู้ (ทิศนา แขมมณี, 2567ข; ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2556) สอดคล้องกับผลการวิจัยของ วีรวิชญ์ บุญส่ง และคณะ (2566) ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดห้องเรียนกลับด้านเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ รายวิชาสหกรณ์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนพัฒนานิคม ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจหลังเรียนต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับด้าน โดยภาพรวมนักเรียนมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.53, S.D. = 1.80) และสอดคล้องกับการวิจัยของ ปนัดดา พาณิชยพันธุ์ และคณะ (2568) ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง อริยสัจ 4 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนกองทัพบกอุปถัมภ์ค่ายนารายณ์ศึกษา โดยใช้การจัดการเรียนรู้ โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐาน ผลการวิจัยพบว่า ความพึงพอใจหลังการใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐานนักเรียนมีความพึงพอใจหลังการใช้ในภาพรวม ($\bar{x}$ = 4.39) อยู่ในระดับมาก

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญ คือ การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการกระบวนการเรียนรู้ก่อนเข้าเรียนของห้องเรียนกลับด้านเข้ากับขั้นตอนการสืบค้นและแก้ปัญหาของการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน และเสริมด้วยการสะท้อนคิดตามกรอบการเรียนรู้จากประสบการณ์ สามารถพัฒนาเป็นกรอบการจัดการเรียนรู้แบบองค์รวม โดยสามารถสรุปองค์ความรู้สำคัญได้เป็น 4 ประเด็นหลัก ดังนี้ ประการแรก คือ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 3 ระยะ 9 ขั้นตอนที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การสร้างพื้นฐานล่วงหน้าผ่านสื่อดิจิทัลไปจนถึงการฝึกให้ผู้เรียนคิดแบบนักประวัติศาสตร์ ผ่านการสืบค้นและตีความหลักฐานอย่างมีเหตุผล ซึ่งช่วยเปลี่ยนผ่านจากการเรียนแบบท่องจำข้อเท็จจริงสู่กระบวนการสืบสอบที่มีความหมาย ประการต่อมา การเตรียมความรู้ล่วงหน้าเป็นองค์ประกอบที่เอื้อต่อการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้เชิงสืบสวน โดยช่วยลดช่องว่างความไม่เข้าใจเนื้อหาและส่งเสริมให้ผู้เรียนเข้าสู่กระบวนการการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐานได้อย่างเต็มศักยภาพ ส่งผลให้การตั้งสมมติฐานและการอภิปรายในชั้นเรียนมีความลึกซึ้งและมีคุณภาพมากกว่าเดิม นอกจากนี้ การบูรณาการกระบวนการสะท้อนคิดตามกรอบการเรียนรู้จากประสบการณ์ ยังเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยสร้างความคงทนในการเรียนรู้ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ตกผลึกความรู้ใหม่และเชื่อมโยงเข้ากับประสบการณ์เดิมของตนเอง จนสามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในบริบทใหม่ได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นการเติมเต็มช่องว่างในงานวิจัยเดิมที่มักเน้นเพียงกิจกรรมการเรียนรู้แต่ขาดกระบวนการสะท้อนคิดที่เป็นระบบ ท้ายที่สุดรูปแบบ Flipped – PBL นี้จึงถือเป็นต้นแบบการจัดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่มีศักยภาพสูงสำหรับระดับมัธยมศึกษา โดยสามารถพัฒนาทั้งทักษะการคิดระดับสูงและเจตคติเชิงบวกของผู้เรียนได้พร้อมกัน องค์ความรู้นี้จึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรและนวัตกรรมการเรียนรู้ในกลุ่มสาระสังคมศึกษาเพื่อสร้างทักษะที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. นำรูปแบบ Flipped – PBL ไปใช้ในรายวิชาประวัติศาสตร์เพื่อพัฒนาการคิดเชิงลึกของผู้เรียนรูปแบบนี้ช่วยจัดระยะเวลาเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ โดยผู้เรียนเตรียมความรู้ผ่านสื่อก่อนเรียน ทำให้เวลาในชั้นเรียนสามารถใช้เพื่อสืบค้น วิเคราะห์ และอภิปรายเชิงเหตุผลได้เต็มที่ จึงเหมาะสำหรับรายวิชาประวัติศาสตร์ที่ต้องใช้การตีความและวิเคราะห์หลักฐานหลายมิติ ครูผู้สอนควรเริ่มจากหน่วยการเรียนรู้ที่มีประเด็นปัญหาเชิงสังคมและประวัติศาสตร์ชัดเจนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่เป็นระบบ

2. นำไปเป็นแนวทางสำหรับยกระดับการมีส่วนร่วมของผู้เรียนในห้องเรียน ผลความพึงพอใจที่อยู่ในระดับมากบ่งชี้ว่าผู้เรียนรู้สึก “มีบทบาท” และ “ได้คิดด้วยตนเอง” ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ โรงเรียนสามารถนำผลนี้ไปวางนโยบายให้ครูใช้กิจกรรมที่กระตุ้นการมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้น เช่น การแก้ปัญหาเป็นทีม การนำเสนอข้อมูล หรือการใช้สื่อก่อนเรียนประกอบการวิเคราะห์ประเด็นทางสังคม

3. ใช้เป็นฐานข้อมูลพัฒนาครูและจัดอบรมเชิงวิชาชีพ (Teacher PD) รูปแบบนี้แสดงวิธีจัดการเวลา การใช้สื่อก่อนเรียน การออกแบบปัญหา และการประเมินผลเชิงวิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบ โรงเรียนและคณะครุศาสตร์สามารถจัดอบรมให้ครูนำไปทดลองใช้จริงในชั้นเรียน รวมทั้งสร้าง PLC เพื่อแลกเปลี่ยนปัญหาและแนวทางพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การทดลองรูปแบบนี้ในหลายห้องเรียนจะนำไปสู่การยกระดับการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในโรงเรียนทั้งระบบ

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรขยายกลุ่มตัวอย่างในบริบทที่หลากหลายเพื่อเพิ่มความสามารถในการสรุปอ้างอิงผล (Generalizability) การทดลองในโรงเรียนเดียวอาจสะท้อนบริบทเฉพาะด้านวัฒนธรรมโรงเรียน ผู้เรียน หรือคุณลักษณะของครู หากนำไปศึกษากับโรงเรียนหลายแห่ง ทั้งในเมือง – ชนบท หรือในระดับชั้นที่แตกต่างกัน จะช่วยให้เข้าใจว่าองค์ประกอบของรูปแบบใด ที่ทำงานได้ดีในทุกบริบท และองค์ประกอบใดต้องปรับให้เหมาะกับผู้เรียนแต่ละกลุ่ม

2. ควรศึกษาตัวแปรด้านทักษะกระบวนการเพิ่มเติม เช่น การคิดเชิงประวัติศาสตร์ ผลวิจัยนี้วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นหลัก แต่รูปแบบ Flipped – PBL มีศักยภาพต่อทักษะกระบวนการ เช่น การตั้งคำถาม การวิเคราะห์หลักฐาน การตีความ และการให้เหตุผล การศึกษาตัวแปรเหล่านี้จะช่วยให้เข้าใจกลไกการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ลึกขึ้นและทำให้การอธิบายประสิทธิผลของรูปแบบมีคุณค่ายิ่งขึ้น

3. ควรวิจัยความคงทนของผลสัมฤทธิ์ (Retention Test) เพื่อยืนยันความยั่งยืนของการเรียนรู้แม้ผลสัมฤทธิ์หลังเรียนสูงขึ้น แต่ยังไม่ชัดเจนว่าผู้เรียนรักษาความรู้ไว้ได้ในระยะยาว การวัดผลอีกครั้งหลังผ่านไป 4 – 6 สัปดาห์จะช่วยตอบคำถามสำคัญว่า รูปแบบนี้สร้างความเข้าใจที่คงทนหรือเป็นเพียงผลลัพธ์ทันทีหลังการสอน การทำ Retention Test จะทำให้ผลวิจัยมีความน่าเชื่อถือเพิ่มขึ้นอย่างมาก

4. ควรทดลองพัฒนารูปแบบในรายวิชาที่ต้องใช้การคิดสูง เช่น พลเมืองประชาธิปไตย หรือภูมิศาสตร์การเรียนรู้แบบสืบค้นและแก้ปัญหามีศักยภาพสูงในสาระสังคมศึกษาแขนงอื่นที่ต้องการการคิดวิเคราะห์ข้อมูล การตีความกราฟ แผนที่ หรือสถานการณ์ทางสังคม การนำรูปแบบ Flipped – PBL ไปทดลองในรายวิชาอื่นจะช่วยสร้างองค์ความรู้ใหม่เชิงเปรียบเทียบ และอาจนำไปสู่การพัฒนารูปแบบเฉพาะทางสำหรับวิชาต่าง ๆ ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

เกียรติศักดิ์ วงษ์เลี้ยง และ อัจฉรา ศรีพันธ์. (2566). การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้พิพิธภัณฑ์เป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดทางประวัติศาสตร์ของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*, *8*(4), 229 – 238. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jmbr/article/view/262039/180005

เกษมสันต์ พุ่มกล่ำ และ สุทธิพร บุญส่ง. (2563). การจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน ในรายวิชาประวัติศาสตร์ เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, *5*(12), 213 – 225. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/247156/168316

ชัยยงค์ พรหมวงศ์. (2556). การทดสอบประสิทธิภาพสื่อหรือชุดการสอน. *วารสารศิลปากรศึกษาศาสตร์วิจัย*, *5*(1), 7 - 20. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/suedureasearchjournal/article/view/28419/24439

ดวงเดือน อ่อนน่วม และ ทิศนา แขมมณี. (2548). *การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ: องค์ความรู้จากการวิจัยและพัฒนาเพื่อปฏิรูปการเรียนรู้ทั้งโรงเรียน*. พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.).

ดารารัตน์ วงศ์เรืองศักดิ์, เกศินี ครุณาสวัสดิ์, และแจ่มจันทร์ ศรีอรุณรัศมี. (2566). ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยใช้ห้องเรียนกลับด้านร่วมกับ เทคโนโลยีความจริงเสริมที่มีต่อการคิดวิเคราะห์และความใฝ่เรียนรู้ ของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. *วารสารเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน มทร.พระนคร*, *8*(1), 55 – 68. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/jmctrmutp/article/view/262412/178457

ทิศนา แขมมณี. (2567ก). *รูปแบบการเรียนการสอน: ทางเลือกที่หลากหลาย* (พิมพ์ครั้งที่ 11). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทิศนา แขมมณี. (2567ข). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 27). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธนภรณ์ กาญจนพันธ์. (2559). *ผลการจัดการเรียนรู้แบบห้องเรียนกลับทางที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาชีววิทยา การกำกับตนเอง และความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5* [วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

บุญชม ศรีสะอาด. (2560). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 10). สุวีริยาสาส์น.

ปนัดดา พาณิชยพันธุ์, อริสรา หนิมสุข, และรัชชานนท์ พูลเอี่ยม. (2568). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง อริยสัจ 4 สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนกองทัพบกอุปถัมภ์ค่ายนารายณ์ศึกษา โดยใช้การจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบปัญหาเป็นฐาน. *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี*, *16*(1), 183 - 198. https://so01.tci-thaijo.org/index.php/truhusocjo/article/view/271889/179511

วสันต์ ศรีหิรัญ. (2560). ห้องเรียนกลับด้านกับการคิดวิเคราะห์. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*, *14*(65), 19 - 28. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/SNGSJ/article/view/95762/74784

วิทูรย์ พันธ์วงศ์, นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ, และสายรุ้ง บุบผาพันธ์. (2565). การจัดการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (PBL) ตามหลักอริยสัจ 4 เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. *วารสารการบริหารจัดการและนวัตกรรมท้องถิ่น, 4*(4), 95 - 106. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jmli/article/view/258974/174466

วีรวิชญ์ บุญส่ง, น้ำทิพย์ ฤๅชัย, และสุนทร อ่อนฤทธิ์. (2566). การพัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดห้องเรียนกลับด้านเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ รายวิชาสหกรณ์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนพัฒนานิคม. *วารสารครุศาสตร์ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์*, *6*(3), 63 - 76. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/edunsrujo/article/view/261377/178081

ศิริพล แสนบุญส่ง. (2560). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ห้องเรียนกลับด้านโดยใช้เทคโนโลยีคลาวด์ที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาคอมพิวเตอร์สำหรับครูของนักศึกษาปริญญาตรี. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, 11*(ฉบับพิเศษ), 133 - 146. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JournalGradVRU/article/view/116515/89651

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2560). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551* (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560). โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2554). *เพื่อนคู่คิด มิตรคู่ครู แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์.* โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สุนทร อ่อนฤทธิ์, คณัสนนท์ ลานอก, และมลฤดี ใจทองดี. (2568). ผลการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคห้องเรียนกลับด้านรายวิชาหน้าที่พลเมืองสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสุธีวิทยา. *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี*, *16*(3), 265 - 280. https://so01.tci-thaijo.org/index.php/truhusocjo/article/view/278025/181907

Barrows, H. S. & Tamblyn, R. M. (1980). *Problem - based learning: An approach to medical education*. Springer Publishing Company.

Bergmann, J. & Sams, A. (2012). *Flip your classroom: Reach every student in every class every day*. International Society for Technology in Education.

Bishop, J. L. & Verleger, M. A. (2013). *The flipped classroom: A survey of the research* [Paper Presentation]. 2013 ASEE Annual Conference & Exposition, Atlanta, Georgia, United States. https://doi.org/10.18260/1-2--22585

Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika, 16*(3), 297 – 334. https://doi.org/10.1007/BF02310555

Duch, B. J., Groh, S. E., &Allen, D. E. (Eds.). (2001). *The power of problem - based learning: A practical "how to" for teaching undergraduate courses in any discipline*. Stylus Publishing.

Flipped Learning Network. (2014). *The four pillars of F – L – I - P™*. https://flippedlearning.org/wp-content/uploads/2016/07/FLIP_handout_FNL_Web.pdf

Pimdee, P., Sukkamart, A., Nantha, C., Kantathanawat, T., &Leekitchwatana, P. (2024). Enhancing thai student - teacher problem - solving skills and academic achievement through a blended problem - based learning approach in online flipped classrooms. *Heliyon, 10*(7), e29172. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e29172

Kolb, D. A. (2015). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development* (2nd ed.). Pearson Education.

Nantha, C., Pimdee, P., &Sitthiworachart, J. (2022). A quasi - experimental evaluation of classes using traditional methods, problem - based learning, and flipped learning to enhance thai student - teacher problem - solving skills and academic achievement. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*, *17*(14), 20 – 38. https://doi.org/10.3991/ijet.v17i14.30903

Tutal, Ö. & Yazar, T. (2021). Flipped classroom improves academic achievement, learning retention and attitude towards course: A meta - analysis. *Asia Pacific Education Review, 22*(4), 655 – 673. https://doi.org/10.1007/s12564-021-09706-9

Wineburg, S. (2001). *Historical thinking and other unnatural acts: Charting the future of teaching the past*. Temple University Press.

ปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีตามแนวคิด TAM ที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ของนักศึกษาเจเนอเรชันซี ในจังหวัดปทุมธานี

Factors Influencing Technology Acceptance Based on TAM Concept and Their Impact on The Online Learning Platform Usage Behavior of Generation Z Students in Pathum Thani Province

วิศนันท์ อุปรมัย,[*] และประภาศรี พงศ์ธนาพาณิช[**]

Wisanan Ouparamai and Prapasri Phongthanapanich

Received: May 6, 2026 Revised: June 1, 2026 Accepted: June 16, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาระดับการยอมรับเทคโนโลยีตามแนวคิด TAM (การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน การรับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้งาน อิทธิพลทางสังคม และเงื่อนไขเอื้ออำนวย) 2. ศึกษาพฤติกรรมการใช้งานแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ และ 3. ศึกษาอิทธิพลของปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีตามแนวคิด TAM ที่มีต่อพฤติกรรมการใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ของนักศึกษาเจเนอเรชันซี (Gen Z) ในจังหวัดปทุมธานี โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรเป็นนักศึกษาระดับอุดมศึกษาปริญญาตรี (อายุประมาณ 18 – 24 ปี) กลุ่ม Gen Z ที่ศึกษาในมหาวิทยาลัยในจังหวัดปทุมธานี กลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยกรุงเทพ และมหาวิทยาลัยปทุมธานี เลือกแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็นด้วยวิธีการเลือกแบบสะดวก มหาวิทยาลัยละ 100 คน ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ

ผลการวิจัยพบว่า 1. นักศึกษา Gen Z ส่วนใหญ่มีระดับการยอมรับเทคโนโลยีตามแนวคิด TAM ต่อการใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ในระดับสูง โดยเฉพาะด้านการรับรู้ถึงประโยชน์ ความง่ายในการใช้งาน และอิทธิพลทางสังคม 2. นักศึกษามีพฤติกรรมการใช้งานอยู่ในระดับสูง และ 3. การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน การรับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้งาน และอิทธิพลทางสังคม มีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) ต่อพฤติกรรมการใช้งาน ในขณะที่เงื่อนไขเอื้ออำนวยไม่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญ ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การรับรู้ถึงประโยชน์ การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน และอิทธิพลทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญที่ควรนำมาพิจารณาในการพัฒนาแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์สำหรับนักศึกษา Gen Z ควบคู่กับการรักษาความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานและการเข้าถึงเทคโนโลยี

คำสำคัญ: การยอมรับเทคโนโลยี, เจเนอเรชันซี (Gen Z), แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์

---

[*] รองศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Associate Professor, Ph.D., Program in Management Science, Sukhothai Thammathirat Open University

First Author: wisanan60@gmail.com

[**] รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Associate Professor, Management Science, Sukhothai Thammathirat Open University

Corresponding Author: prapasri.phongthanapanich@gmail.com

Abstract

This research aimed to: 1. examine the level of technology acceptance factors based on the Technology Acceptance Model (TAM) — perceived ease of use, perceived usefulness, social influence, and facilitating conditions; 2. investigate the online learning platform usage behavior; and 3. analyze the influence of these TAM factors on the online learning platform usage behavior of Generation Z (Gen Z) undergraduate students in Pathum Thani Province. This study employed a quantitative research approach. The population consisted of Gen Z undergraduate students (aged approximately 18–24 years) studying at universities in Pathum Thani Province. The sample comprised 400 students from Rajamangala University of Technology Thanyaburi, Rangsit University, Bangkok University, and Pathumthani University, with 100 selected from each through convenience sampling. A questionnaire was used as the research instrument for data collection, and the data were analyzed using descriptive statistics and multiple regression analysis.

The findings revealed that: 1. Gen Z undergraduate students reported a high overall level of acceptance of online learning platforms, particularly in perceived usefulness, perceived ease of use, and social influence; 2. they exhibited a high level of online learning platform usage behavior; and 3. perceived ease of use, perceived usefulness, and social influence had a statistically significant positive influence ($p<.05$) on usage behavior, whereas facilitating conditions did not. The findings indicate that perceived usefulness, perceived ease of use, and social influence should be considered in the development of online learning platforms for Generation Z students, alongside the continued provision of adequate technological infrastructure and access.

Keywords: Technology Acceptance, Generation Z (Gen Z), Online Learning Platforms

บทนำ

ในบริบทสังคมดิจิทัลที่เทคโนโลยีถูกนำมาใช้เพื่อสนับสนุนกิจกรรมของมนุษย์มากขึ้น แนวคิด Marketing 5.0 เน้นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างคุณค่าแก่มนุษย์ (Kotler et al., 2021) ขณะที่แนวคิด Industry 5.0 ให้ความสำคัญกับการทำงานร่วมกันระหว่างมนุษย์กับเทคโนโลยี (Nahavandi, 2019) แนวคิดดังกล่าวสะท้อนความสำคัญของการพัฒนาและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีโดยคำนึงถึงความต้องการของมนุษย์ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงกับการปรับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับพฤติกรรมผู้เรียนในยุคดิจิทัล การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีสารสนเทศและนวัตกรรมทางการศึกษาได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาระบบการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษาเป็นอย่างมาก การเรียนรู้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงภายในห้องเรียน แต่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาในทุกสถานที่ด้วยการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลที่เอื้อประโยชน์ต่อการสื่อสารและการเข้าถึงองค์ความรู้ในรูปแบบใหม่ เช่น Google Classroom, Microsoft Teams, Zoom และระบบบริหารจัดการการเรียนรู้ (Learning Management System: LMS) ของแต่ละมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ การระบาดของโควิด - 19 ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่เร่งให้สถาบันอุดมศึกษาต้องนำระบบออนไลน์มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน ส่งผลให้รูปแบบการเรียนรู้ผ่านช่องทางออนไลน์กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีการเรียนรู้ของนักศึกษาในยุคปัจจุบันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Boca, 2021; Baftiu & Pireva Nuci, 2021; Elnagar et al., 2021).

จังหวัดปทุมธานีถือเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาที่สำคัญของภาคกลางที่อยู่ติดกับเขตกรุงเทพมหานครตอนเหนือ มีสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่ง เช่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยกรุงเทพ และมหาวิทยาลัยปทุมธานี ซึ่งล้วนมีบทบาทในการผลิตบัณฑิตและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมยุคดิจิทัล ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการของนักศึกษาเจเนอเรชันซี (Generation Z) ว่าหมายถึง นักศึกษาระดับปริญญาตรีที่เกิดระหว่าง พ.ศ. 2540 – 2549 และกำลังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยที่เป็นพื้นที่ศึกษา ซึ่งเป็นช่วงวัยที่กำลังศึกษาในระดับอุดมศึกษา และจัดอยู่ในกลุ่มเจเนอเรชันซี ซึ่งเติบโตมาพร้อมกับเทคโนโลยีดิจิทัล ทำให้มีทักษะการใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวันอย่างชำนาญ รวมทั้งมีความคุ้นเคยกับการเรียนรู้ การสืบค้นข้อมูลและการสื่อสารแบบเรียลไทม์ผ่านช่องทางออนไลน์ ทั้งนี้ ข้อมูลจากรายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย (สพธอ., 2565) สะท้อนพฤติกรรมการใช้อินเทอร์เน็ตของประชากรรุ่นใหม่ในทิศทางเดียวกัน อย่างไรก็ตาม แม้นักศึกษา Gen Z จะมีความพร้อมด้านเทคโนโลยี แต่ระดับการยอมรับและพฤติกรรมการใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์กลับมีความแตกต่างกันในแต่ละบุคคล โดยปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างดังกล่าวอาจมาจากหลายสาเหตุ ทั้งปัจจัยด้านจิตวิทยา เช่น แรงจูงใจในการเรียนรู้ ความเชื่อมั่นในตนเอง และทัศนคติต่อการใช้เทคโนโลยี หรืออาจเป็นปัจจัยด้านเทคนิค เช่น ความเสถียรของระบบ การใช้งานง่าย และการสนับสนุนจากองค์กรหรือสถาบันการศึกษา (Rogers, 2003; Davis, 1989) การทำความเข้าใจปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนานโยบายและการจัดการเรียนรู้ออนไลน์ ให้มีประสิทธิภาพเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนในยุคปัจจุบัน

แนวคิดสำคัญที่นิยมใช้ในการอธิบายพฤติกรรมการยอมรับเทคโนโลยี คือ Technology Acceptance Model (TAM) ที่พัฒนาโดย Davis (1989) ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในการศึกษาพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีในหลายบริบท รวมถึงด้านการศึกษา กรอบแนวคิดนี้อธิบายว่าการตัดสินใจของบุคคลในการยอมรับเทคโนโลยีขึ้นอยู่กับสองปัจจัยหลัก คือ “การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน” (Perceived Ease of Use) และ “การรับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้งาน” (Perceived Usefulness) โดยบุคคลจะมีแนวโน้มยอมรับเทคโนโลยีมากขึ้น หากมองว่า

เทคโนโลยีนั้นใช้งานง่ายและช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ได้จริง ทั้งสองปัจจัยจะส่งผลต่อ “ทัศนคติ” (Attitude) ที่มีต่อการใช้เทคโนโลยี และนำไปสู่ “ความตั้งใจเชิงพฤติกรรม” (Behavioral Intention) ซึ่งส่งผลต่อ “พฤติกรรมการใช้งาน” (Use Behavior) (Venkatesh & Davis, 2000) จากการศึกษาของ Zhu (2025) ในมณฑลเสฉวน ประเทศจีน ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ของนักศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยใช้โมเดล TAM เป็นกรอบแนวคิด พบว่า “การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน” มีผลต่อ “การรับรู้ถึงประโยชน์” อย่างมีนัยสำคัญ และทั้งสองปัจจัยมีผลโดยตรงต่อทัศนคติของผู้เรียนที่มีต่อการใช้เทคโนโลยี นอกจากนี้ ทัศนคติ การรับรู้ประโยชน์ และอิทธิพลทางสังคม (Social Influence) ล้วนมีผลต่อความตั้งใจในการใช้งานเทคโนโลยีใหม่ ขณะที่ “เงื่อนไขเอื้ออำนวย” (Facilitating Conditions) ไม่มีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีใหม่ ผลการศึกษานี้สะท้อนให้เห็นว่าแม้จะมีโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยีที่พร้อม แต่หากผู้เรียนไม่มีทัศนคติที่ดีหรือแรงจูงใจที่ชัดเจน การใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ก็อาจไม่เกิดประสิทธิผลตามที่คาดหวัง การประยุกต์ใช้ผลการศึกษาดังกล่าวในบริบทการเรียนรู้ของนักศึกษาจังหวัดปทุมธานีจึงมีความสำคัญ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความหนาแน่นของสถาบันอุดมศึกษาและมีนักศึกษาที่กำลังศึกษาในระดับอุดมศึกษาหรือระดับปริญญาตรีเป็นจำนวนมาก การทำความเข้าใจปัจจัยที่ส่งผลต่อการใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ในนักศึกษากลุ่มนี้ จะช่วยให้มหาวิทยาลัยต่าง ๆ มีข้อมูลที่จะใช้เป็นแนวทางในการวางแผนยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น การออกแบบระบบ LMS ที่มีความยืดหยุ่น ใช้งานง่าย และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน (Active Learning) และสามารถพัฒนาและออกแบบนโยบายด้านเทคโนโลยีทางการศึกษาให้มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน รวมถึงการจัดอบรมทักษะดิจิทัลให้แก่อาจารย์ผู้สอน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ การเพิ่มอัตราการมีส่วนร่วมในชั้นเรียนออนไลน์ และการพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการยอมรับเทคโนโลยีตามแนวคิด TAM (การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน การรับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้งาน อิทธิพลทางสังคม และเงื่อนไขเอื้ออำนวย) ที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ของนักศึกษา Gen Z ในจังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการใช้งานแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ของนักศึกษา Gen Z ในจังหวัดปทุมธานี
3. เพื่อศึกษาอิทธิพลของปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีตามแนวคิด TAM ที่มีต่อพฤติกรรมการใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ของนักศึกษาเจเนอเรชันซีในจังหวัดปทุมธานี

การทบทวนวรรณกรรม

ในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีการศึกษามีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์กลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาสมัยใหม่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะในกลุ่มนักศึกษา Gen Z ซึ่งเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่เติบโตมาพร้อมเทคโนโลยีดิจิทัล มีความสามารถในการใช้สื่อสังคมออนไลน์และเครื่องมือออนไลน์เพื่อการเรียนรู้ได้อย่างคล่องแคล่ว สถานการณ์นี้ส่งผลให้สถาบันการศึกษาต้องทำความเข้าใจปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับและ

การใช้งานจริงของแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ของนักศึกษา เพื่อให้การออกแบบระบบและกิจกรรมการเรียนรู้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนยุคใหม่ได้ดียิ่งขึ้น

ทฤษฎีการยอมรับเทคโนโลยี

แนวคิดหลักที่ใช้อธิบายพฤติกรรมการยอมรับเทคโนโลยี คือ ทฤษฎีการยอมรับเทคโนโลยี ของ Davis (1989) ซึ่งกล่าวว่าปัจจัยสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน และ การรับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้งาน เป็นตัวแปรหลักที่มีผลต่อ “ทัศนคติ” และ “พฤติกรรมการใช้งาน” ของผู้ใช้เทคโนโลยี การวิจัยครั้งนี้ใช้การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งานและการรับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้งานตามแนวคิด TAM ของ Davis (1989) และเพิ่มเติมอิทธิพลทางสังคมกับเงื่อนไขเอื้ออำนวยจากแนวคิด UTAUT ของ Venkatesh et al. (2003) เพื่อให้เหมาะสมกับบริบทการใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์

การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน หมายถึง การที่ผู้ใช้รับรู้ว่าเทคโนโลยีหรือระบบสารสนเทศสามารถเรียนรู้และใช้งานได้อย่างสะดวก ไม่ซับซ้อน และไม่ต้องใช้ความพยายามมากในการใช้งาน (Davis, 1989) จากการศึกษาของ Venkatesh & Davis (2000) พบว่า ความง่ายในการใช้งานส่งผลโดยตรงต่อการรับรู้ถึงประโยชน์ ซึ่งหมายความว่าเมื่อผู้ใช้รู้สึกว่าระบบเทคโนโลยีนั้น ๆ ใช้งานง่าย ย่อมจะมีแนวโน้มเชื่อว่าระบบนั้นมีประโยชน์มากขึ้น ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับ Bhattacherjee (2001) ที่กล่าวว่า ความง่ายของการเรียนรู้ระบบใหม่สามารถสร้างทัศนคติเชิงบวกต่อการใช้งานได้ นอกจากนี้ งานวิจัยของ Liu et al. (2010) และ Park et al. (2012) ยังพบว่า ความง่ายในการใช้งานมีผลโดยตรงต่อความตั้งใจในการยอมรับเทคโนโลยี โดยเฉพาะในระบบการเรียนรู้แบบออนไลน์ที่ต้องการการเข้าถึงอย่างสะดวกและไม่ซับซ้อน ซึ่งสอดคล้องกับพฤติกรรมของนักศึกษา Gen Z ที่คุ้นเคยกับแพลตฟอร์มดิจิทัลที่มีรูปแบบการใช้งานง่ายสะดวก และตอบสนองต่อการใช้งานได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลให้นักศึกษามีแนวโน้มยอมรับและใช้งานเทคโนโลยีการเรียนรู้ออนไลน์มากยิ่งขึ้น

การรับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้งาน หมายถึง การที่ผู้ใช้รับรู้หรือเชื่อว่าการใช้เทคโนโลยีหรือระบบสารสนเทศสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพ ความสะดวก และเพิ่มประสิทธิผลในการปฏิบัติงานหรือการเรียนรู้ของตนได้ (Davis, 1989) งานวิจัยของ Arteaga Sánchez et al. (2013) พบว่า ผู้เรียนที่รับรู้ว่าแพลตฟอร์มออนไลน์ช่วยส่งเสริมทักษะทางวิชาการจะมีทัศนคติเชิงบวกและมีแนวโน้มใช้เทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ งานวิจัยของ Park (2009) และ Misirlis & Munawar (2023) ยังกล่าวว่า การรับรู้ถึงประโยชน์มีอิทธิพลโดยตรงต่อ “ความตั้งใจเชิงพฤติกรรม” ในการใช้งานเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ทางออนไลน์ของนักศึกษา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงคุณค่าที่นักศึกษาได้รับจากการใช้งานจริง เช่น ความสามารถในการเรียนรู้ได้ซ้ำหลายครั้ง การส่งงานออนไลน์ หรือการสื่อสารกับอาจารย์ได้อย่างรวดเร็ว ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Zhu (2025) ที่พบว่า การรับรู้ถึงประโยชน์มีอิทธิพลมากที่สุดต่อพฤติกรรมการใช้งานแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ของนักศึกษา

อิทธิพลทางสังคม เป็นปัจจัยที่สะท้อนการรับรู้แรงกดดันหรือแรงสนับสนุนจากบุคคลรอบข้างในการใช้เทคโนโลยี เช่น เพื่อนร่วมชั้นหรืออาจารย์ผู้สอน งานวิจัยของ Revythi & Tselios (2019) พบว่าอิทธิพลทางสังคม เช่น แรงสนับสนุนจากกลุ่มเพื่อนและอาจารย์มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีการเรียนรู้ โดยเฉพาะในบริบทที่การเรียนรู้เป็นกิจกรรมกลุ่ม นอกจากนี้ ผลการศึกษาของ Zhu (2025) ยังแสดงให้เห็นว่า อิทธิพลทางสังคมเป็นตัวแปรสำคัญที่กระตุ้นความตั้งใจของนักศึกษาในการใช้ระบบออนไลน์อย่างต่อเนื่อง

เงื่อนไขเอื้ออำนวย Venkatesh et al. (2003) อธิบายว่าเงื่อนไขเอื้ออำนวย หมายถึง ความพร้อมของทรัพยากรและระบบสนับสนุนที่เอื้อให้ผู้ใช้สามารถใช้เทคโนโลยีได้อย่างราบรื่น อย่างไรก็ตาม งานวิจัยของ Jaradat & Al Rababaa (2013) พบว่า ในกลุ่มนักศึกษาที่มีความคุ้นเคยกับเทคโนโลยี เช่น Gen Z เงื่อนไขเอื้ออำนวยยังอาจไม่ใช่ตัวแปรสำคัญที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้งาน เนื่องจากผู้เรียนมีความพร้อมด้านอุปกรณ์และเครือข่ายอินเทอร์เน็ตอยู่แล้ว สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Zhu (2025) ที่กล่าวว่าเงื่อนไขเอื้ออำนวยไม่มีอิทธิพลต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรม

พฤติกรรมการใช้งาน หมายถึง ความถี่และความเข้มข้นในการใช้เทคโนโลยี (Venkatesh et al., 2003) ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจาก “ความตั้งใจเชิงพฤติกรรม” ผลการศึกษาของ Agudo - Peregrina et al. (2014) และ Zhu (2025) แสดงให้เห็นว่า เมื่อผู้เรียนมีความตั้งใจสูงในการใช้เทคโนโลยี พฤติกรรมการใช้งานก็จะเกิดขึ้นตามลำดับ ซึ่งในกรณีของนักศึกษา Gen Z จังหวัดปทุมธานี การเรียนรู้ผ่านระบบออนไลน์ไม่ได้เป็นแค่เพียงทางเลือกแต่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยที่ใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ต่าง ๆ เช่น Learning Management System (LMS) และแอปพลิเคชัน เช่น Google Classroom หรือ Microsoft Teams อย่างต่อเนื่อง

กรอบแนวความคิด

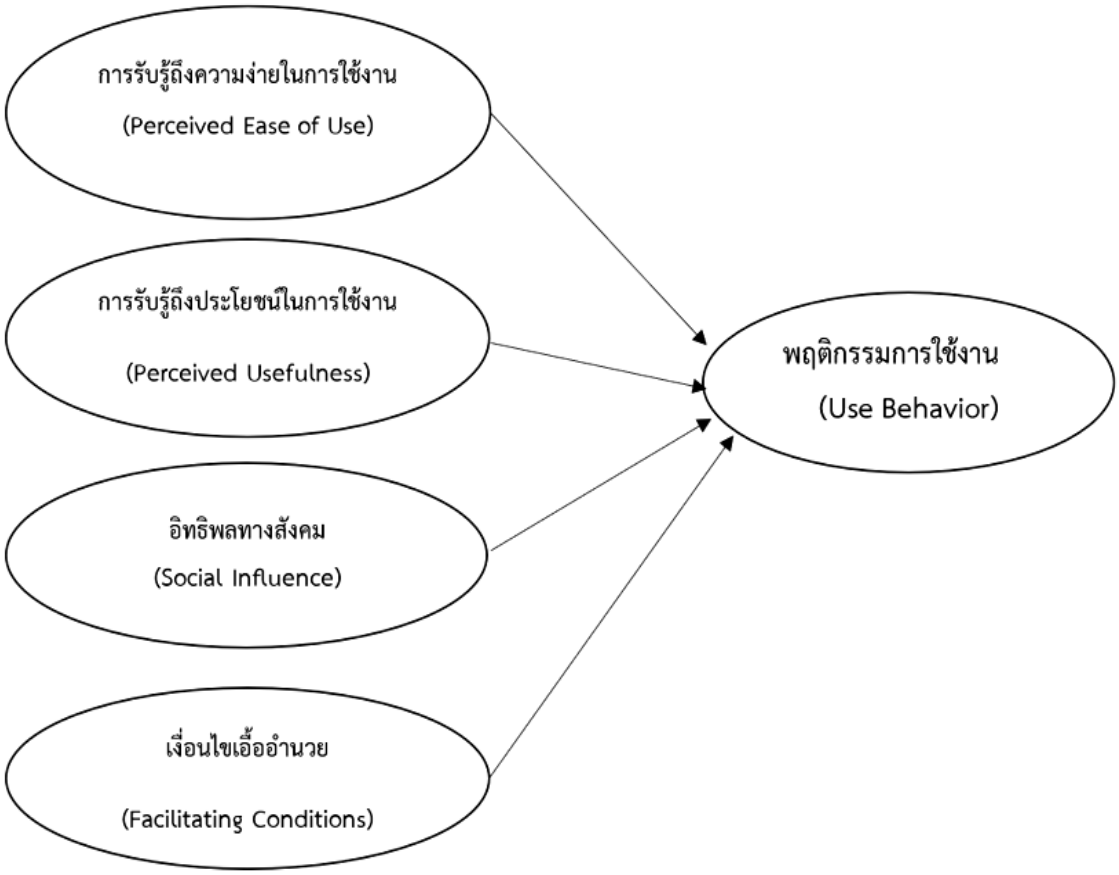

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

นักศึกษาระดับอุดมศึกษาในจังหวัดปทุมธานี ซึ่งประกอบด้วย มหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชน เช่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยกรุงเทพ และมหาวิทยาลัยปทุมธานี รวมจำนวน 141,616 คน (สำนักงานจังหวัดปทุมธานี, 2566) โดยเป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรีในกลุ่มเจเนอเรชันซี ซึ่งมีอายุระหว่าง 18 – 24 ปี ณ ปีที่เก็บข้อมูล

2. ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยทำการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Yamane (1973) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และ ค่าความคลาดเคลื่อน (e) เท่ากับ 0.05 ซึ่งเมื่อคำนวณจากประชากร 141,616 คน ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างขั้นต่ำ 398.87 คน จึงกำหนดขั้นต่ำ 399 คน และเก็บจริง 400 คน

3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

นักศึกษาระดับอุดมศึกษาปริญญาตรีที่กำลังศึกษาในคณะหรือสาขาวิชาต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยในจังหวัดปทุมธานี ได้แก่ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยกรุงเทพ และมหาวิทยาลัยปทุมธานี ซึ่งมีการเรียนการสอนผ่านระบบออนไลน์ เช่น Google Classroom, Microsoft Teams, Zoom และ Learning Management System (LMS)

4. การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling) โดยเก็บข้อมูลจากนักศึกษาในจังหวัดปทุมธานี จาก 4 มหาวิทยาลัย สถาบันละ 100 คน รวมทั้งสิ้น 400 คน ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ได้แก่ Facebook และ Website และมีคำถามคัดกรองให้ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นนักศึกษาระดับอุดมศึกษาปริญญาตรีที่มีประสบการณ์ในการใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์

5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการศึกษาเอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกรอบแนวคิดจาก Technology Acceptance Model (TAM) ของ Davis (1989) และงานศึกษาของ Venkatesh & Davis (2000) รวมทั้งงานของ Zhu (2025) ที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้งานแพลตฟอร์มออนไลน์ของนักศึกษา

แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น เพศ อายุ สถาบันการศึกษา สาขาวิชา และประสบการณ์การใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ ตอนที่ 2 ข้อคำถามเกี่ยวกับ “ปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยี” จำนวน 4 ด้าน ได้แก่ การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน การรับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้งาน อิทธิพลทางสังคม และ เงื่อนไขเอื้ออำนวย และตอนที่ 3 ข้อคำถามเกี่ยวกับ “พฤติกรรมการใช้งาน”

ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) ผลการประเมินความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน พบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ อยู่ระหว่าง 0.67 – 1.00 ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับผู้ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน และตรวจสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถามด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient)

พบว่า มีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามโดยรวมเท่ากับ 0.89 แสดงว่า แบบสอบถามมีความเชื่อมั่น (Linratanasirikul, 2021) สามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้อย่างเหมาะสม

6. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บข้อมูล โดยแบบสอบถามออนไลน์ (ผ่าน Google Form) เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การทำวิจัยและครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างที่กำหนด และทำการเก็บข้อมูลจากนักศึกษาที่ใช้บริการบนสื่อสังคมออนไลน์ต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยทั้ง 4 สถาบัน

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ใช้สถิติพื้นฐานเพื่ออธิบายข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงอนุมาน ใช้วิธีการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Linear Regression Analysis) เพื่อทดสอบสมมติฐานว่าปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน การรับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้งาน อิทธิพลทางสังคม และเงื่อนไขเอื้ออำนวยว่ามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการใช้งานแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ของนักศึกษา Gen Z โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ($p < .05$) และใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติในการประมวลผลข้อมูล

ผลการวิจัย

จากผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย (หญิง 59.5% ชาย 40.5%) และส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 20 – 22 ปี (57.8%) ซึ่งสอดคล้องกับช่วงอายุของนักศึกษาระดับปริญญาตรี โดยผู้ตอบส่วนใหญ่กำลังศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 2 – 3 (รวม 55.2%) จึงเป็นช่วงที่มีประสบการณ์การเรียนออนไลน์พอสมควรและต้องรับภาระงานรายวิชามากขึ้น ด้านสาขาวิชา พบว่า กลุ่มบริหารธุรกิจ/การจัดการมีสัดส่วนสูงสุด (35.0%) รองลงมาคือ เทคโนโลยีสารสนเทศ/วิศวกรรมศาสตร์ (24.5%) ศิลปศาสตร์/นิเทศศาสตร์ (18.5%) และการบัญชี/การตลาด/อื่น ๆ (22.0%) แสดงถึงความหลากหลายของบริบทของการเรียนที่ต้องใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ทั้งเชิงเนื้อหาและใช้เป็นเครื่องมือการสื่อสาร ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีสัดส่วนสูงสุดมีประสบการณ์การใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์อยู่ในช่วง 6 เดือน – 1 ปี (45.5%) รองลงมาคือ กลุ่มที่มีประสบการณ์น้อยกว่า 6 เดือน (46.0%) และมากกว่า 1 ปี (8.5%) แสดงว่าผู้เรียนส่วนใหญ่คุ้นเคยกับรูปแบบการเรียนรู้ดิจิทัลในระดับหนึ่งแล้ว ในด้านอุปกรณ์ มีการใช้สมาร์ตโฟนเป็นหลัก (87.0%) ขณะที่แล็ปท็อปหรือคอมพิวเตอร์มีเพียง 13.0% ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการออกแบบสื่อและกิจกรรมการเรียนรู้ออนไลน์ควรให้ความสำคัญกับการใช้งานผ่านอุปกรณ์พกพาเป็นหลัก (Mobile - First) ทั้งในแง่ขนาดหน้าจอ เวลาในการโหลด และความง่ายของขั้นตอนต่าง ๆ เนื่องจากพฤติกรรมการใช้งานของนักศึกษาส่วนใหญ่แสดงให้เห็นถึงรูปแบบการเรียนรู้โดยใช้แพลตฟอร์มออนไลน์อย่างสม่ำเสมอ โดยความถี่ที่พบมาก คือ 3 – 4 ครั้งต่อสัปดาห์ (42.0%) และ 1 – 2 ครั้งต่อสัปดาห์ (35.5%) ส่วนเวลาในการใช้ต่อครั้งส่วนใหญ่อยู่ที่ประมาณ 1 – 2 ชั่วโมง (64.0%) ซึ่งเพียงพอสำหรับกิจกรรมเรียนหนึ่งคาบ การทำแบบฝึกหัด หรือการทบทวนเนื้อหา โดยแพลตฟอร์มที่นิยมใช้มากที่สุด ได้แก่ Google Classroom (49.0%) รองลงมาคือ Microsoft Teams (26.0%) และ Zoom/Meet (18.0%) ขณะที่ LMS ของมหาวิทยาลัยมีเพียง 7.0% ตามลำดับ แสดงถึงความคุ้นเคยของผู้ใช้กับแพลตฟอร์มหลักและการบูรณาการเครื่องมือของอาจารย์ในรายวิชาต่าง ๆ ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ใช้ที่มีความพร้อมด้านดิจิทัล ใช้สมาร์ตโฟนเป็นศูนย์กลาง และมี

พฤติกรรมการใช้งานอย่างสม่ำเสมอในช่วงเวลาเรียน การออกแบบแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์จึงควรมุ่งให้เกิดการ “ใช้งานง่ายบนมือถือ” เพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วมทั้ง ช่วงสั้น – กลาง และรองรับเครื่องมือออนไลน์ที่ผู้เรียนคุ้นเคย อย่าง Google Classroom และ Microsoft Teams เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียนยุคดิจิทัล 5.0 ให้ดียิ่งขึ้น

1. ผลการศึกษาระดับการยอมรับเทคโนโลยีตามแนวคิด TAM ที่มีผลต่อพฤติกรรมการใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ของนักศึกษา Gen Z ในจังหวัดปทุมธานี

ตาราง 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับการยอมรับเทคโนโลยีต่อการใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ของนักศึกษา Gen Z ในจังหวัดปทุมธานี

ปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยี	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับความคิดเห็น
การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน	4.18	0.62	สูง
การรับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้งาน	4.25	0.58	สูง
อิทธิพลทางสังคม	4.09	0.67	สูง
เงื่อนไขเอื้ออำนวย	3.95	0.71	ปานกลาง
รวมเฉลี่ยภาพรวม	**4.12**	**0.65**	**สูง**

จากตาราง 1 พบว่า นักศึกษา Gen Z ในจังหวัดปทุมธานีมีระดับการรับรู้ต่อการใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ในภาพรวมอยู่ในระดับสูง ($\bar{x}$ = 4.12, S.D. = 0.65) โดยเฉพาะด้านการรับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้งาน ($\bar{x}$ = 4.25) และการรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน ($\bar{x}$ = 4.18) ที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ขณะที่อิทธิพลทางสังคม ($\bar{x}$ = 4.09) มีผลในระดับสูง และเงื่อนไขเอื้ออำนวย ($\bar{x}$ = 3.95) อยู่ในระดับปานกลาง

2. ผลการศึกษาพฤติกรรมการใช้งานแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ของนักศึกษา Gen Z ในจังหวัดปทุมธานี

ตาราง 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมการใช้งานแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ของนักศึกษา Gen Z ในจังหวัดปทุมธานี

พฤติกรรมการใช้งาน	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับความคิดเห็น
นักศึกษาเข้าใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์เป็นประจำทุกสัปดาห์	4.21	0.64	สูง
นักศึกษาใช้แพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อศึกษาทบทวนบทเรียนด้วยตนเอง	4.18	0.61	สูง
นักศึกษาส่งงานหรือทำกิจกรรมผ่านระบบออนไลน์อย่างต่อเนื่อง	4.26	0.59	สูง

ตาราง 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของพฤติกรรมการใช้งานแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ของนักศึกษา Gen Z ในจังหวัดปทุมธานี (ต่อ)

พฤติกรรมการใช้งาน	ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับความคิดเห็น
นักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้แบบโต้ตอบ เช่น ห้องสนทนาออนไลน์	4.05	0.66	สูง
นักศึกษาสามารถเรียนรู้และใช้งานระบบได้โดยไม่ต้องมีผู้ช่วย	4.12	0.68	สูง
รวมเฉลี่ยภาพรวม	**4.16**	**0.63**	**สูง**

จากตาราง 2 พบว่า นักศึกษา Gen Z ในจังหวัดปทุมธานีมีพฤติกรรมการใช้งานแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์อยู่ในระดับสูง ($\bar{x}$ = 4.16, S.D. = 0.63) โดยเฉพาะในการส่งงานหรือการทำกิจกรรมผ่านระบบออนไลน์และการใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์เป็นประจำทุกสัปดาห์

3. ผลการศึกษาอิทธิพลของปัจจัยการยอมรับเทคโนโลยีตามแนวคิด TAM ที่มีต่อพฤติกรรมการใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ของนักศึกษา Gen Z ในจังหวัดปทุมธานี

ตาราง 3 ผลการศึกษาการถดถอยพหุคูณระหว่างตัวแปรต้นกับพฤติกรรมการใช้งานแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ของนักศึกษา Gen Z ในจังหวัดปทุมธานี

ปัจจัย	Unstandardized Coefficients (B)	Standardized Coefficients (β)	SE	t	Sig.
(Constant)	0.865	—	0.128	6.75	< .001*
การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน (Perceived Ease of Use)	0.291	0.278	0.065	4.48	< .001*
การรับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้งาน (Perceived Usefulness)	0.459	0.412	0.072	6.38	< .001*
อิทธิพลทางสังคม (Social Influence)	0.243	0.233	0.063	3.85	< .001*
เงื่อนไขเอื้ออำนวย (Facilitating Conditions)	0.045	0.046	0.049	0.91	0.364

หมายเหตุ. R=.749, R^2=.561, Adjusted R^2=.557, F(4,395)=126.193, p<.001; *p<.05

จากตาราง 3 พบว่า แบบจำลองการถดถอยพหุคูณโดยรวมมีนัยสำคัญทางสถิติ [F(4,395) = 126.193, p < .001]โดยตัวแปรอิสระทั้ง 4 ตัวสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวนของพฤติกรรมการใช้งานแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ของนักศึกษา Gen Z ได้ร้อยละ 56.1 (R^2 = .561, Adjusted R^2 = .557) เมื่อพิจารณาตัวแปรพยากรณ์รายตัว พบว่า การรับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้งานเป็นตัวแปรพยากรณ์ทางบวกที่มีค่าสัมประสิทธิ์มาตรฐาน

สูงที่สุด (β = .412, p < .001) รองลงมา ได้แก่ การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน (β =.278, p < .001) และอิทธิพลทางสังคม (β =.233, p < .001) ตามลำดับ ส่วนเงื่อนไขเอื้ออำนวยไม่สามารถพยากรณ์พฤติกรรมการใช้งานแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (β = .046, p = .364)

อภิปรายผล

1. จากผลการศึกษาพบว่า นักศึกษา Gen Z ในจังหวัดปทุมธานีมีระดับการยอมรับเทคโนโลยีตามแนวคิด TAM ในการใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์โดยรวมอยู่ในระดับสูง นักศึกษามีทัศนคติเชิงบวกและมีความคุ้นเคยกับการใช้เทคโนโลยี ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของคนรุ่น Gen Z ที่เติบโตมาพร้อมกับอินเทอร์เน็ต ความเร็วสูง และอุปกรณ์สมาร์ตดีไวซ์ (Smart Device) ทำให้สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมการเรียนรู้แบบออนไลน์ได้อย่างรวดเร็ว (สพธอ., 2565) โดยเฉพาะด้านการรับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้งาน ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด แสดงว่า นักศึกษามองว่าแพลตฟอร์มออนไลน์ช่วยอำนวยความสะดวกในการเรียนให้สามารถเข้าถึงเนื้อหาการเรียนรู้ได้ตลอดเวลา และยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ สอดคล้องกับแนวคิดของ Davis (1989) ในโมเดล Technology Acceptance Model (TAM) ที่ระบุว่า “การรับรู้ถึงประโยชน์” เป็นตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อทัศนคติและพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยี และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Zhu (2025) ที่ศึกษานักศึกษาในมณฑลเสฉวน ประเทศจีน และพบว่าการรับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้งานเป็นปัจจัยหลักที่มีผลกับพฤติกรรมการใช้แพลตฟอร์มออนไลน์สูงที่สุด และการรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งานเป็นปัจจัยที่มีผลกับพฤติกรรมการใช้แพลตฟอร์มออนไลน์อยู่ในระดับสูงเช่นกัน แสดงให้เห็นว่าเมื่อนักศึกษาเกิดการรับรู้ว่าแพลตฟอร์มออนไลน์มีโครงสร้างการใช้งานที่ไม่ซับซ้อน สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง จะมีแนวโน้มที่จะใช้งานเพิ่มมากขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ Venkatesh & Davis (2000) ชี้ให้เห็นว่า หากผู้ใช้รับรู้ว่าเทคโนโลยีใช้งานง่าย จะเพิ่มโอกาสในการยอมรับและใช้งานจริงมากขึ้น ส่วนอิทธิพลทางสังคมอยู่ในระดับสูงแสดงให้เห็นว่าการสนับสนุนจากเพื่อนและอาจารย์มีผลต่อการตัดสินใจใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ สอดคล้องกับแนวคิด Unified Theory of Acceptance and Use of Technology (UTAUT) ของ Venkatesh et al. (2003) ที่ระบุว่า แรงกดดันทางสังคมหรือการยอมรับจากกลุ่มเพื่อนมีผลต่อการใช้เทคโนโลยีในสภาพแวดล้อมการศึกษา ขณะที่เงื่อนไขเอื้ออำนวยอยู่ในระดับปานกลาง หมายความว่านักศึกษาส่วนใหญ่มีอุปกรณ์และสัญญาณอินเทอร์เน็ตที่เพียงพอในการเรียน แต่ยังมีบางส่วนที่พบข้อจำกัดด้านเทคโนโลยี เช่น ความเร็วของอินเทอร์เน็ตหรืออุปกรณ์ที่ไม่รองรับระบบใหม่ ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานของ Boca (2021) ที่ระบุว่าแม้ระบบ E - Learning จะได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลาย แต่ปัจจัยด้านเทคนิคและการเข้าถึงยังเป็นอุปสรรคต่อผู้เรียนบางกลุ่ม สรุปได้ว่า การรับรู้ของนักศึกษา Gen Z ในจังหวัดปทุมธานีต่อแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์อยู่ในระดับสูงในเกือบทุกด้าน แสดงให้เห็นถึงทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้รูปแบบใหม่ผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิด Education 4.0 ซึ่งเน้นการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอน ตลอดจนแนวคิดการใช้เทคโนโลยีที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Hussin, 2018; Nahavandi, 2019)

2. จากผลการศึกษาพบว่า พฤติกรรมการใช้งานแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ของนักศึกษา Gen Z ในจังหวัดปทุมธานีอยู่ในระดับสูง แสดงว่า นักศึกษามีการใช้เทคโนโลยีอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง โดยเฉพาะในการส่งงานและทำกิจกรรมผ่านระบบออนไลน์ รวมทั้งใช้เพื่อทบทวนบทเรียนด้วยตนเอง ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของการเรียนรู้แบบ Self - Directed Learning (Knowles, 1975) ที่ผู้เรียนมีบทบาทในการกำหนดทิศทางและควบคุมการเรียนรู้ของตนเอง

ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Rogers (2003) ในทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (Diffusion of Innovations Theory) ที่กล่าวว่า ผู้ที่รับรู้ถึงประโยชน์และเห็นตัวอย่างความสำเร็จของเทคโนโลยีใหม่ย่อมจะมีแนวโน้มที่จะหันมาใช้งานนวัตกรรมใหม่นั้นมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผลการใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์อยู่ในระดับสูง แต่พฤติกรรมการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้แบบโต้ตอบ เช่น ห้องสนทนาออนไลน์ ยังมีค่าเฉลี่ยที่ต่ำกว่าด้านอื่น ๆ เล็กน้อย แสดงให้เห็นว่านักศึกษายังขาดการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกันและมีการสื่อสารแบบเรียลไทม์ ซึ่งอาจเกิดจากตารางเรียนที่ทับซ้อนกันหรือแน่นจนเกินไป ความไม่สะดวกในการใช้อุปกรณ์ หรือสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการเรียนออนไลน์แบบมีปฏิสัมพันธ์

3. จากผลการศึกษาพบว่า ตัวแปรอิสระ ได้แก่ การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน, การรับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้งาน และ อิทธิพลทางสังคม มีอิทธิพลเชิงบวกและอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) ต่อ พฤติกรรมการใช้งานแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ ในขณะที่เงื่อนไขเอื้ออำนวย ไม่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อพฤติกรรมการใช้งานแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ของนักศึกษา ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานของ Zhu (2025) ที่ระบุว่า การรับรู้ถึงประโยชน์ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลสูงที่สุดต่อการใช้งานแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ โดยนักศึกษาจะตัดสินใจใช้ระบบมากขึ้นเมื่อรับรู้ว่าการใช้แพลตฟอร์มช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ ความสะดวกในการเข้าถึงเนื้อหา และการมีปฏิสัมพันธ์กับอาจารย์และเพื่อนร่วมชั้น และยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Davis (1989) และ Venkatesh & Davis (2000) ที่กล่าวว่า การรับรู้ถึงประโยชน์เป็นตัวทำนายที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยีมากที่สุด นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่า การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน มีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการใช้งาน โดยเฉพาะในกลุ่มนักศึกษา Gen Z ที่มีความคุ้นเคยกับเทคโนโลยีและอุปกรณ์ดิจิทัล การใช้งานที่ง่าย สะดวก และไม่ซับซ้อน ช่วยเพิ่มความตั้งใจในการใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Zhu (2025) ที่ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการใช้งานแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์ในประเทศจีนและพบว่า การรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งานมีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อการรับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้งาน และทัศนคติของผู้เรียน โดยผู้เรียนที่รู้สึกว่าแพลตฟอร์มใช้งานง่ายจะมีแนวโน้มมองว่าแพลตฟอร์มนั้นมีประโยชน์ต่อการเรียนรู้มากขึ้น เกิดทัศนคติที่ดีต่อการใช้เทคโนโลยี ในการเรียนรู้และมีพฤติกรรมที่จะใช้งานแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์เพิ่มขึ้น สำหรับอิทธิพลทางสังคม พบว่า มีผลต่อพฤติกรรมการใช้งานแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์อย่างมีนัยสำคัญเช่นกัน โดยนักศึกษาที่ได้รับแรงสนับสนุนจากเพื่อน อาจารย์หรือกลุ่มเรียน มีแนวโน้มที่จะใช้แพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม สอดคล้องกับแนวคิดของ Bervell et al. (2022) ที่กล่าวว่า แรงกดดันทางสังคมหรือบรรทัดฐานทางกลุ่ม (Social Norms) เป็นตัวแปรสำคัญที่มีผลต่อความตั้งใจและพฤติกรรมการใช้เทคโนโลยี และยังสอดคล้องกับข้อสรุปของ Zhu (2025) ที่พบว่า พฤติกรรมการใช้งานจริงของนักศึกษามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความตั้งใจในการใช้ และปัจจัยด้านการรับรู้ โดยเฉพาะการรับรู้ถึงประโยชน์และอิทธิพลทางสังคม ในทางกลับกันผลการศึกษาในครั้งนี้ พบว่า เงื่อนไขเอื้ออำนวย ไม่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการใช้งานจริงอย่างมีนัยสำคัญ สอดคล้องกับการศึกษาของ Jaradat & Al Rababaa, 2013 ที่กล่าวว่า ปัจจัยด้านความพร้อมของอุปกรณ์หรือระบบโครงสร้างพื้นฐานจะมีผลลดลงเมื่อกลุ่มผู้ใช้มีความคุ้นเคยกับเทคโนโลยีอยู่แล้ว ซึ่งในกรณีนี้ นักศึกษา Gen Z ในจังหวัดปทุมธานีส่วนใหญ่มีสมาร์ตโฟน อินเทอร์เน็ตความเร็วสูง และเข้าถึงระบบออนไลน์ได้ง่าย ทำให้ปัจจัยด้านเงื่อนไขเอื้ออำนวย ไม่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

ผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นถึงองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้เรียนในยุคปัจจุบัน โดยแสดงให้เห็นว่าการรับรู้ถึงประโยชน์ในการใช้งาน และการรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการใช้งานจริงของนักศึกษา โดยนักศึกษา Gen Z จะใช้เทคโนโลยีแพลตฟอร์มการเรียนรู้ออนไลน์เพิ่มขึ้นเมื่อเห็นว่าช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และใช้งานได้สะดวก นอกจากนี้ยังพบว่า อิทธิพลทางสังคม มีบทบาทสำคัญเนื่องจากเพื่อนและอาจารย์มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการใช้แพลตฟอร์ม ในขณะที่เงื่อนไขเอื้ออำนวยไม่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการใช้งานอย่างมีนัยสำคัญ อาจเป็นเพราะนักศึกษา Gen Z มีความพร้อมทางเทคโนโลยีในระดับสูงอยู่แล้ว องค์ความรู้ใหม่นี้จึงขยายความเข้าใจเกี่ยวกับพฤติกรรมผู้เรียนในยุคดิจิทัล และเสนอแนวคิดในการพัฒนาระบบการเรียนรู้ดิจิทัลของสถาบันอุดมศึกษาในอนาคต ว่าไม่ควรให้ความสำคัญเฉพาะกับการลงทุนด้านเทคโนโลยี เช่น การจัดซื้อคอมพิวเตอร์ เซิร์ฟเวอร์ หรือระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเท่านั้น เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นเพียง “พื้นฐานทางเทคนิค” ที่นักศึกษา Gen Z ส่วนใหญ่มีความพร้อมอยู่แล้ว แต่สิ่งที่สำคัญคือ “การออกแบบประสบการณ์การเรียนรู้” ให้ตอบสนองต่อพฤติกรรมและแรงจูงใจของผู้เรียนยุคใหม่ โดยมุ่งเน้นด้านประโยชน์ มุ่งเน้นความง่ายในการใช้งาน และมุ่งเน้นแรงจูงใจทางสังคม เช่น การมีพื้นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างเพื่อน การตั้งกลุ่มสนทนา หรือการให้คะแนนหรือคำชมจากเพื่อนและอาจารย์ ฟังก์ชันเหล่านี้ช่วยสร้าง “แรงผลักทางสังคม” ทำให้นักศึกษารู้สึกมีส่วนร่วมและอยากกลับมาใช้ระบบและรูปแบบของการเรียนการสอนออนไลน์อย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. สถาบันอุดมศึกษาควรออกแบบระบบการเรียนรู้ออนไลน์ให้ใช้งานง่าย เข้าถึงได้ทุกอุปกรณ์ โดยเฉพาะโทรศัพท์มือถือ ซึ่งเป็นอุปกรณ์หลักของนักศึกษา Gen Z เพื่อให้การเรียนรู้ไม่ติดขัดและเกิดความต่อเนื่องในการใช้งานจริง

2. ควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงผู้เรียนเข้าด้วยกัน เช่น ห้องเรียนออนไลน์แบบกลุ่มย่อย ระบบแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือการแข่งขันตอบคำถามออนไลน์ เพื่อกระตุ้นการมีส่วนร่วมและเพิ่มแรงจูงใจทางสังคมของนักศึกษา

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในครั้งต่อไป

ดำเนินการวิจัยในลักษณะเดียวกันนี้กับสถาบันอุดมศึกษาประเภทต่าง ๆ เช่น สถาบันอุดมศึกษาของรัฐหรือสถาบันอุดมศึกษาของเอกชนที่มีระดับความพร้อมทางเทคโนโลยีต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของพฤติกรรมผู้เรียนและพัฒนาแนวทางสำหรับการจัดการเรียนรู้ออนไลน์ของนักศึกษาในสถาบันการศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

สำนักงานจังหวัดปทุมธานี. (2566). จำนวนนักศึกษาในจังหวัดปทุมธานี [ชุดข้อมูล]. ศูนย์กลางข้อมูลเปิดภาครัฐ. https://data.go.th/dataset/dataset_31_135

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (สพธอ.) (2565). *รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2565 (Thailand Internet User Behavior 2022).* กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. https://www.etda.or.th/getattachment/78750426-4a58-4c36-85d3-d1c11c3db1f3/IUB-65-Final.pdf.aspx

Arteaga Sánchez, R., Duarte Hueros, A., &García Ordaz, M. (2013). E - learning and the University of Huelva: A study of WebCT and the technological acceptance model. *Campus-Wide Information Systems, 30*(2), 135 – 160. https://doi.org/10.1108/10650741311306318

Agudo-Peregrina, Á. F., Iglesias-Pradas, S., Conde-González, M. Á., &Hernández-García, Á. (2014). Can we predict success from log data in VLEs? Classification of interactions for learning analytics and their relation with performance in VLE - supported F2F and online learning. *Computers in Human Behavior, 31,* 542 – 550. https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.05.031

Baftiu, E. & Pireva Nuci, K. (2021). *The transformation process from in - campus classes into online classes due to the COVID - 19 situation: The case of higher education institutions in Kosovo.* arXiv. https://arxiv.org/abs/2104.03896

Bhattacherjee, A. (2001). Understanding information systems continuance: An expectation - confirmation model. *MIS Quarterly*, *25*(3), 351 – 370. https://doi.org/10.2307/3250921

Bervell, B., Kumar, J. A., Arkorful, V., Agyapong, E. M., &Osman, S. (2022). Remodelling the role of facilitating conditions for Google Classroom acceptance: A revision of UTAUT2. *Australasian Journal of Educational Technology, 38*(1), 115 – 135. https://doi.org/10.14742/ajet.7178

Boca, G. (2021). Factors influencing students' behavior and attitude towards online education during COVID - 19*. Sustainability*, *13*(13), 7469. https://doi.org/10.3390/su13137469

Davis, F. D. (1989). Perceived Usefulness, Perceived Ease of Use, and User Acceptance of Information Technology. *MIS Quarterly*, *13*(3), 319 – 340. https://doi.org/10.2307/249008

Elnagar, A., Afyouni, I., Shahin, I., Bou Nassif, A., &Salloum, S. A. (2021). *The empirical study of e - learning post-acceptance after the spread of COVID - 19: A multi-analytical approach based hybrid SEM - ANN.* arXiv. https://arxiv.org/abs/2112.01293

Hussin, A. A. (2018). Education 4.0 made simple: Ideas for teaching. *International Journal of Education and Literacy Studies, 6*(3), 92 – 98. https://doi.org/10.7575/aiac.ijels.v.6n.3p.92

Jaradat, M. I. R. M. & Al Rababaa, M. S. (2013). Assessing key factor that influence on the acceptance of mobile commerce based on modified UTAUT. *International Journal of Business and Management, 8*(23), 102 – 112. https://doi.org/10.5539/ijbm.v8n23p102

Knowles, M. S. (1975). *Self - directed learning: A guide for learners and teachers*. Association Press.

Kotler, P., Kartajaya, H., &Setiawan, I. (2021). *Marketing 5.0: Technology for humanity*. John Wiley & Sons. https://www.wiley.com/en-us/marketing-5.0-technology-for-humanity-p-9781119668510

Liu, I.-F., Chen, M.-C., Sun, Y.-S., Wible, D., &Kuo, C.-H. (2010). Extending the TAM model to explore the factors that affect intention to use an online learning community. *Computers & Education*, *54*(2), 600 – 610. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2009.09.009

Linratanasirikul. K. (2021). *Research tools and quality checks. Teaching Documents, Curriculum Research and Teaching and Learning (Unit 9).* Sukhothai Thammathirat Open University Press.

Misirlis, N. & Munawar, H. B. (2023). *An analysis of the technology acceptance model in understanding university students behavioral intention to use metaverse technologies.* arXiv. https://arxiv.org/abs/2302.02176

Nahavandi, S. (2019). Industry 5.0 — A human - centric solution. *Sustainability, 11*(16), 4371. https://doi.org/10.3390/su11164371

Park, S. Y. (2009). An analysis of the technology acceptance model in understanding university students' behavioral intention to use e - learning. *Educational Technology & Society*, *12*(3), 150 – 162. https://www.jstor.org/stable/jeductechsoci.12.3.150

Park, S. Y., Nam, M.-W., & Cha, S.-B. (2012). University students' behavioral intention to use mobile learning: Evaluating the technology acceptance model. *British Journal of Educational Technology*, *43*(4), 592 – 605. https://doi.org/10.1111/j.1467-8535.2011.01229.x

Revythi, A. & Tselios, N. (2019). Extension of technology acceptance model by using system usability scale to assess behavioral intention to use e-learning. *Education and Information Technologies, 24*(4), 2341 – 2355. https://doi.org/10.1007/s10639-019-09869-4

Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of innovations* (5th ed.). Free Press.

Venkatesh, V. & Davis, F. D. (2000). A theoretical extension of the technology acceptance model: Four longitudinal field studies. *Management Science*, *46*(2), 186 – 204. https://doi.org/10.1287/mnsc.46.2.186.11926

Venkatesh, V., Morris, M. G., Davis, G. B., &Davis, F. D. (2003). User acceptance of information technology: Toward a unified view. *MIS Quarterly, 27*(3), 425 – 478. https://doi.org/10.2307/30036540

Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis* (3rd ed.). Harper & Row.

Zhu, L. (2025). Factors influencing college students' use behavior of online learning platforms in Sichuan, China. *The Scholar: Human Sciences*, *17*(1), 167 – 178. https://doi.org/10.14456/shserj.2025.16

การพัฒนาสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงาน สำหรับนิสิตนักศึกษาวิชาชีพครู

Development of Artificial Intelligence Competencies Through Project - Based Learning Activities for Pre - Service Teachers

วิลาวัลย์ สมยาโรน,[*] และน้ำฝน บุญนิยม[**]

Wilawan Somyaron, and Namfon Boonniyom

Received: May 11, 2026 Revised: June 16, 2026 Accepted: August 3, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. พัฒนากรอบสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์ของนิสิตวิชาชีพครู 2. พัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่ส่งเสริมสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู และ 3. ศึกษาผลการพัฒนาสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานสำหรับนิสิตวิชาชีพครู กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ นิสิตวิชาชีพครูระดับปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา ชั้นปีที่ 2 ที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชา 161112 การสื่อสาร สื่อและนวัตกรรมทางการศึกษา ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 2 หมู่เรียน รวม 47 คน เครื่องมือวิจัย ประกอบด้วย 1) แบบวิเคราะห์เอกสาร 2) แบบประเมินความเหมาะสมของกระบวนการเรียนรู้แบบโครงงาน และ 3) แบบประเมินตนเองด้านสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์ จำนวน 25 ข้อ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1. กรอบสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์ของนิสิตวิชาชีพครู ประกอบด้วย 5 สมรรถนะหลัก ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจพื้นฐานด้าน AI การประยุกต์ใช้ AI ในการสอน การออกแบบการเรียนรู้โดยใช้ AI จริยธรรมและความปลอดภัยของ AI และการประเมินความถูกต้องของข้อมูล AI 2. กระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่ส่งเสริมสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์ ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน 3. ผลการประเมินสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์ของนิสิตวิชาชีพครูโดยรวมอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: กรอบสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์, กิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงาน, นิสิตวิชาชีพครู

[*] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาการศึกษา วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา

Asst. Prof. Dr., School of Education, University of Phayao

[**] ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาการศึกษา วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา

Asst. Prof. Dr., School of Education, University of Phayao

Corresponding Author: wilawan.so@up.ac.th

Abstract

This research aimed to 1. develop an artificial intelligence competency framework for pre - service teachers, 2. develop a project-based learning process to enhance artificial intelligence competencies for pre - service teachers, and 3. examine the results of developing artificial intelligence competencies through project-based learning activities for pre - service teachers. The target group consisted of 47 second-year pre-service teachers enrolled in the Educational Communication, Media, and Innovation course during the second semester of the 2025 academic year. The participants were drawn from two intact classes taught by the researcher. The research instruments comprised a document analysis form, an evaluation form for assessing the appropriateness of the project - based learning process, and a 25-item self - assessment form of artificial intelligence competencies. Data were analyzed using the mean and standard deviation.

The research findings revealed that: 1. the artificial intelligence competency framework for pre-service teachers consisted of five core competencies: fundamental knowledge and understanding of AI, application of AI in teaching, learning design using AI, ethics and safety in AI use, and evaluation of the accuracy of AI - generated information, 2. the project - based learning process for enhancing artificial intelligence competencies consisted of 6 steps, 3. the overall assessment of artificial intelligence competencies of pre-service teachers was at a high level.

Keywords: Artificial Intelligence Competencies, Project - Based Learning, Pre - Service Teachers

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงทศวรรษปัจจุบันได้ก่อให้เกิดกระแสของการนำเทคโนโลยีอัจฉริยะ เช่น ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) เข้ามามีบทบาทในเกือบทุกมิติของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม หรือการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแวดวงการศึกษา AI ได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผลอย่างมีนัยสำคัญ ทำให้ผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และสมรรถนะที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยี AI เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมและมีจริยธรรม (UNESCO, 2021) นอกจากนี้ ประเทศไทยยังมีนโยบาย Thailand 4.0 และแผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม พ.ศ. 2561 - 2580 ที่เน้นการใช้เทคโนโลยีขั้นสูง รวมถึง AI เป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562) การศึกษาจึงต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศ โดยการเตรียมครูที่มีสมรรถนะด้าน AI เป็นหัวใจสำคัญของการขับเคลื่อนนโยบายดังกล่าว ครูผู้สอนในฐานะที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา จำเป็นต้องมีสมรรถนะในการใช้เทคโนโลยี AI เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนและเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

การศึกษาของไทยในปัจจุบันยังคงเผชิญกับความท้าทายในการปรับตัวเข้าสู่ยุคดิจิทัล โดยเฉพาะการพัฒนาสมรรถนะครูให้สามารถบูรณาการเทคโนโลยี AI เข้ากับการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) สอดคล้องกับการศึกษาของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2565) ที่พบว่า ครูไทยส่วนใหญ่ยังมีความรู้และทักษะการใช้เทคโนโลยี AI ในการศึกษาอยู่ในระดับพื้นฐาน ขาดความเชื่อมั่นในการนำเทคโนโลยีดังกล่าวมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาและความพร้อมของผู้เรียนในการเข้าสู่ตลาดแรงงานยุคดิจิทัล สถาบันการศึกษาที่ผลิตครูจึงมีบทบาทสำคัญในการเตรียมความพร้อมให้กับครูรุ่นใหม่ให้มีความรู้ ทักษะและเจตคติที่เหมาะสมต่อการใช้เทคโนโลยี AI ในการศึกษา นอกจากนี้องค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD, 2019) ยังรายงานว่า ภายในปี 2030 ทักษะด้าน AI และการรู้เท่าทันเทคโนโลยีจะเป็นทักษะสำคัญที่จำเป็นสำหรับแรงงานในอนาคต ครูในฐานะผู้ที่มีหน้าที่พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของชาติ นิสิตวิชาชีพครูในฐานะว่าที่ครูในอนาคต จึงควรได้รับการพัฒนาให้มีสมรรถนะด้าน AI เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกและการเรียนรู้ยุคใหม่ ซึ่งไม่เพียงแต่เข้าใจหลักการพื้นฐานของ AI เท่านั้น การรู้เท่าทันปัญญาประดิษฐ์ของนิสิตวิชาชีพครูเป็นสมรรถนะหลายมิติที่ครอบคลุมทั้งความรู้ ความสามารถในการประยุกต์ใช้ การประเมินผลลัพธ์จาก AI และความตระหนักด้านจริยธรรม จึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการจัดการเรียนรู้ในอนาคต (Ayanwale et al., 2024; UNESCO, 2024)

แนวทางหนึ่งในการพัฒนาสมรรถนะด้าน AI ที่สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติและการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง คือ การจัดการเรียนรู้แบบโครงงาน (Project - Based Learning: PBL) ซึ่งเป็นแนวทางการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนได้ศึกษาปัญหาในชีวิตจริงอย่างเป็นระบบ ร่วมกันวางแผน แสวงหาความรู้ สร้างผลงาน และนำเสนอผลงานที่แสดงถึงความเข้าใจในประเด็นที่ศึกษา โดยเฉพาะหากโครงงานนั้นเกี่ยวข้องกับการออกแบบเครื่องมือหรือแนวคิดที่ใช้ AI จะช่วยให้นิสิตเกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน และการสะท้อนผลการเรียนรู้ได้อย่างลึกซึ้ง (Bell, 2010) การเรียนรู้แบบโครงงานเป็นวิธีการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ทำงานร่วมกัน แก้ปัญหา และสร้างสรรค์ผลงาน (Larmer & Mergendoller, 2015) รูปแบบการเรียนรู้นี้มีศักยภาพในการพัฒนาสมรรถนะด้าน AI ของนิสิตวิชาชีพครู เนื่องจากช่วยให้ผู้เรียนได้สัมผัสและประยุกต์ใช้เทคโนโลยี

AI ในบริบทการศึกษาจริงผ่านการดำเนินโครงงานที่มีความหมายและเชื่อมโยงกับการปฏิบัติงานครูในอนาคต โดยงานวิจัยของ Kokotsaki et al. (2016) แสดงให้เห็นว่า การเรียนรู้แบบโครงงานสามารถเพิ่มแรงจูงใจในการเรียนรู้ พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ และส่งเสริมการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง อย่างไรก็ตาม การนำแนวทางนี้มาใช้ในการพัฒนาสมรรถนะด้าน AI ของครูยังมีการศึกษาวิจัยที่จำกัด โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทย

แม้ว่าเทคโนโลยี AI จะมีศักยภาพสูงในการปรับปรุงคุณภาพการศึกษา แต่การนำมาประยุกต์ใช้ในห้องเรียนยังเผชิญกับอุปสรรคหลายประการ เช่น ความไม่พร้อมของครู ข้อจำกัดด้านทรัพยากร และความไม่แน่ใจเกี่ยวกับแนวทางการใช้งานที่เหมาะสม (Chen et al., 2020) การวิจัยนี้จึงมีความสำคัญในการหาแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาสมรรถนะครูในด้านนี้ เนื่องจากครูที่มีสมรรถนะด้าน AI จะสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายและตอบสนองความต้องการเฉพาะบุคคลของผู้เรียน ใช้เครื่องมือ AI ในการประเมินผลและให้ข้อมูลย้อนกลับที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันเทคโนโลยีที่จำเป็นสำหรับชีวิตในศตวรรษที่ 21 (Holmes et al. 2019)

อย่างไรก็ตาม แม้ AI จะมีบทบาทเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในระบบการศึกษา แต่ปัญหาสำคัญที่พบในบริบทของนิสิตวิชาชีพครู คือ ความไม่พร้อมด้านสมรรถนะ AI อย่างรอบด้าน ทั้งในมิติของความรู้พื้นฐาน ทักษะการประยุกต์ใช้ การออกแบบการเรียนรู้ การประเมินความถูกต้องของข้อมูล และจริยธรรมในการใช้ AI กล่าวคือ นิสิตวิชาชีพครูจำนวนมากอาจสามารถใช้เครื่องมือ AI ในระดับพื้นฐาน แต่ยังขาดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับหลักการทำงานของ AI ข้อจำกัดของข้อมูลที่ AI สร้างขึ้น ความเสี่ยงจากอคติของอัลกอริทึม ตลอดจนการใช้ AI อย่างรับผิดชอบในบริบทของวิชาชีพครู (UNESCO, 2024) ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การรู้จักใช้เครื่องมือ AI เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ หากแต่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้มีสมรรถนะเชิงวิชาชีพที่สามารถวิเคราะห์ เลือกใช้ ประเมิน และออกแบบการเรียนรู้โดยใช้ AI ได้อย่างเหมาะสม อีกประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญ คือ นิสิตวิชาชีพครูยังขาดประสบการณ์ในการบูรณาการ AI เข้ากับการจัดการเรียนรู้จริง โดยเฉพาะการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ ธรรมชาติของผู้เรียน เนื้อหาวิชา และบริบทของสถานศึกษา ดังนั้น นิสิตวิชาชีพครูจึงควรได้รับการฝึกให้สามารถใช้ AI เป็นเครื่องมือสนับสนุนการออกแบบการเรียนรู้ มิใช่ใช้แทนกระบวนการคิดทางวิชาชีพของครู (Holmes et al., 2019; UNESCO, 2024) นอกจากนี้ ปัญหาด้านความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่สร้างโดย AI เป็นประเด็นที่ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพการจัดการเรียนรู้ หากนิสิตวิชาชีพครูขาดทักษะในการตรวจสอบข้อมูล อาจนำไปสู่การใช้เนื้อหาที่ไม่ถูกต้องในการจัดการเรียนการสอน และส่งผลต่อความเข้าใจของผู้เรียนในระยะยาว การพัฒนาสมรรถนะด้านการประเมินความถูกต้องของข้อมูล AI จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้นิสิตวิชาชีพครูใช้ AI ได้อย่างมีวิจารณญาณ และลดความเสี่ยงจากการใช้ข้อมูลที่สร้างโดย AI โดยปราศจากการตรวจสอบ (UNESCO, 2023) ประเด็นด้านจริยธรรมและความปลอดภัยในการใช้ AI เป็นอีกปัญหาสำคัญที่ไม่อาจมองข้าม โดยเฉพาะในบริบทของการศึกษา ซึ่งเกี่ยวข้องกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เรียน ความเป็นธรรมในการเข้าถึงเทคโนโลยี ความโปร่งใสในการใช้เครื่องมือ AI และความรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ที่เกิดจากการใช้ AI หากนิสิตวิชาชีพครูยังขาดความเข้าใจเกี่ยวกับจริยธรรม AI อาจนำไปสู่การใช้เครื่องมือที่ละเมิดความเป็นส่วนตัวของผู้เรียน การใช้ข้อมูลโดยไม่เหมาะสม หรือการพึ่งพา AI ในลักษณะที่ลดทอนบทบาทการตัดสินใจเชิงวิชาชีพของครู ดังนั้น การพัฒนานิสิตวิชาชีพครูจึงต้องให้ความสำคัญกับการสร้างความตระหนักรู้ด้านจริยธรรม ความปลอดภัย ความรับผิดชอบ และการใช้ AI โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (UNESCO, 2021, 2023, 2024)

จากปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครูไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการอบรมการใช้เครื่องมือ AI แต่ควรมุ่งพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติอย่างเป็นระบบ ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้นิสิตได้ลงมือปฏิบัติจริง วิเคราะห์ปัญหา ออกแบบแนวทางการใช้ AI ในการจัดการเรียนรู้ สร้างชิ้นงาน ทดลองใช้ ประเมินผล และสะท้อนคิดต่อผลกระทบของ AI ในบริบททางการศึกษา การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานจึงเป็นแนวทางที่เหมาะสม เนื่องจากช่วยให้นิสิตสามารถเชื่อมโยงความรู้ด้าน AI กับสถานการณ์จริงของวิชาชีพครู และพัฒนาสมรรถนะที่จำเป็นต่อการเป็นครูในยุคดิจิทัลได้อย่างรอบด้าน ทั้งด้านความรู้พื้นฐาน การประยุกต์ใช้ การออกแบบการเรียนรู้ จริยธรรมและความปลอดภัย ตลอดจนการประเมินความถูกต้องของข้อมูลจาก AI

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อพัฒนากรอบสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์ของนิสิตวิชาชีพครู
2. เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่ส่งเสริมสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู
3. เพื่อศึกษาผลการพัฒนาสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานสำหรับนิสิตวิชาชีพครู

วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนาสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานสำหรับนิสิตวิชาชีพครู ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การพัฒนากรอบสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์ของนิสิตวิชาชีพครู

การพัฒนากรอบสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์ของนิสิตวิชาชีพครู ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศเกี่ยวกับเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ และสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์ จากนั้นสังเคราะห์เนื้อหาเพื่อกำหนดกรอบสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์ ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยโดยการหาค่าความสอดคล้อง (IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ผู้วิจัยจัดหมวดหมู่และสังเคราะห์องค์ประกอบสมรรถนะโดยอาศัยแนวคิดของ Long & Magerko (2020), Ng et al. (2021), Touretzky et al. (2019), UNESCO (2024), Southworth et al. (2023), Redecker (2017), Celik et al. (2022), Ayanwale et al. (2024), กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, และกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (2565) และ สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท., 2568)

1. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ในขั้นตอนนี้ ได้แก่ กรอบสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์ของนิสิตวิชาชีพครู

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบวิเคราะห์เอกสารเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้สำหรับรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม โดยการศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย โดยมีลักษณะเป็นแบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสาร เพื่อใช้ในการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลสำหรับกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย จำนวน 5 ด้าน 25 ข้อ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยด้วยตนเอง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่ส่งเสริมสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่ส่งเสริมสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศเกี่ยวกับขั้นตอนกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงาน จากนั้นดำเนินการสังเคราะห์เนื้อหาเพื่อกำหนดขั้นตอนกิจกรรมการเรียนรู้ สรุปได้ 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 กำหนดโจทย์/ประเด็นปัญหา ขั้นตอนนี้เป็นการให้นิสิตวิชาชีพครูนำเสนอปัญหา/สถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับ AI และการศึกษา โดยผู้สอนจะกระตุ้นให้นิสิตตั้งคำถาม เช่น “AI จะช่วยการเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างไร” ผ่านการระดมความคิด

ขั้นตอนที่ 2 วางแผนและออกแบบโครงงาน ขั้นตอนนี้เป็นการให้นิสิตร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย เครื่องมือ แนวทางการดำเนินโครงงาน และแบ่งบทบาทหน้าที่รับผิดชอบภายในกลุ่ม

ขั้นตอนที่ 3 ลงมือดำเนินโครงงาน ขั้นตอนนี้เป็นการให้นิสิตเรียนรู้เนื้อหา/ทักษะที่จำเป็นเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือปัญญาประดิษฐ์ และใช้ AI ในการออกแบบนวัตกรรมการสอนเพื่อแก้ปัญหาผู้เรียน

ขั้นตอนที่ 4 สร้างสรรค์ผลงาน/ชิ้นงาน ขั้นตอนนี้เป็นการให้นิสิตสร้างชิ้นงานที่แสดงการประยุกต์ใช้ AI ในการสอนอย่างเป็นรูปธรรมและนำไปใช้ได้จริง

ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผลและปรับปรุง ขั้นตอนนี้เป็นการให้นิสิตวิเคราะห์สิ่งที่ตนเองทำได้ดี สิ่งที่ต้องปรับปรุง และผลที่เกิดขึ้นจากการใช้ AI โดยการสะท้อนคิด

ขั้นตอนที่ 6 การนำเสนอผลงาน ขั้นตอนนี้เป็นการให้นิสิตนำเสนอผลงานของตนต่อเพื่อนและผู้สอนหรือเวทีสาธารณะอื่น ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และมุมมองที่หลากหลายพร้อมเผยแพร่ผลงานในช่องทางที่เหมาะสมต่อไป

ซึ่งทั้ง 6 ขั้นตอนดังกล่าวมีรายละเอียดที่ผนวกเข้ากับกรอบสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์ของนิสิตวิชาชีพครู ดังนี้

ตาราง 1 แสดงกระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่ส่งเสริมสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู

ขั้นตอนการเรียนรู้แบบโครงงาน	สมรรถนะ AI	วัตถุประสงค์	กิจกรรมการเรียนรู้	ตัวชี้วัดสมรรถนะ
ขั้นตอนที่ 1 กำหนดโจทย์/ประเด็นปัญหา	1. ความรู้ความเข้าใจพื้นฐาน AI	นิสิตสามารถระบุแนวคิด AI ที่เกี่ยวข้องกับโจทย์ที่เลือกได้	ศึกษาหลักการ AI เบื้องต้น วิเคราะห์ปัญหาการศึกษาที่ AI สามารถช่วยแก้ไขได้ สำรวจเอกสาร/วิดีโอแนะนำ AI	ระบุประเภทและหลักการทำงานของ AI ที่เกี่ยวข้องกับโจทย์ได้อย่างถูกต้อง
	2. การประยุกต์ใช้ AI ในการสอน	นิสิตสามารถยกตัวอย่างการใช้ AI ในการสอนได้	สำรวจตัวอย่างเครื่องมือ AI ที่ใช้ในการศึกษา เพื่อนำมาประกอบการตั้งโจทย์	ยกตัวอย่างเครื่องมือ AI ที่เกี่ยวข้องกับโจทย์ที่เลือกได้อย่างน้อย 2 รายการ
	3. การออกแบบการเรียนรู้โดยใช้ AI	-	-	-
	4. จริยธรรมและความปลอดภัยของ AI	นิสิตสามารถวิเคราะห์ประเด็นจริยธรรมเบื้องต้นของโจทย์ที่เลือกได้	ระดมสมองประเด็นจริยธรรม ความเป็นส่วนตัว และผลกระทบของ AI ในบริบทโจทย์	ตั้งคำถามเชิงจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับโจทย์ได้อย่างน้อย 3 ประเด็น
	5. การประเมินความถูกต้องของข้อมูล AI	นิสิตสามารถแยกแยะแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือสำหรับโจทย์ AI ได้	ฝึกตรวจสอบแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการตั้งโจทย์ ประเมินความน่าเชื่อถือเบื้องต้น	ระบุแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือและไม่น่าเชื่อถือในประเด็น AI ได้
ขั้นตอนที่ 2 วางแผนและออกแบบโครงงาน	1. ความรู้ความเข้าใจพื้นฐาน AI	นิสิตสามารถเลือกเครื่องมือ AI ที่เหมาะสมกับโครงงานได้อย่างมีเหตุผล	เปรียบเทียบเครื่องมือ AI หลายประเภท ทดลองใช้ AI Tools พื้นฐาน วางแผนการนำไปใช้	อธิบายเหตุผลในการเลือก AI Tools สำหรับโครงงานได้อย่างชัดเจน

ตาราง 1 แสดงกระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่ส่งเสริมสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู (ต่อ)

ขั้นตอนการเรียนรู้แบบโครงงาน	สมรรถนะ AI	วัตถุประสงค์	กิจกรรมการเรียนรู้	ตัวชี้วัดสมรรถนะ
	2. การประยุกต์ใช้ AI ในการสอน	นิสิตสามารถออกแบบแผนการนำ AI มาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมการสอนได้	เขียน Blueprint การใช้ AI ในกิจกรรมการสอน กำหนดขั้นตอนและทรัพยากร	นำเสนอแผนการใช้ AI ในการสอนที่มีรายละเอียดครบถ้วนได้
	3. การออกแบบการเรียนรู้โดยใช้ AI	นิสิตสามารถออกแบบแผนการเรียนรู้ที่บูรณาการ AI ได้อย่างมีระบบ	สร้าง Template แผนการสอนที่ผนวก AI เข้ากับจุดประสงค์การเรียนรู้	แสดงร่างแผนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการ AI ได้อย่างสมบูรณ์
	4. จริยธรรมและความปลอดภัยของ AI	นิสิตสามารถกำหนดแนวปฏิบัติด้านจริยธรรมสำหรับโครงงานได้	ร่างข้อตกลงการใช้ AI อย่างมีจริยธรรมในกลุ่ม	มีเอกสารแนวปฏิบัติจริยธรรม AI สำหรับโครงงาน
	5. การประเมินความถูกต้องของข้อมูล AI	นิสิตสามารถวางแผนกระบวนการตรวจสอบข้อมูลของโครงงานได้	ออกแบบ Checklist การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจาก AI	มีแผน Fact - Checking ที่ชัดเจนสำหรับโครงงาน
ขั้นตอนที่ 3 ลงมือดำเนินโครงงาน	1. ความรู้ความเข้าใจพื้นฐาน AI	นิสิตสามารถอธิบายหลักการทำงานของ AI ที่ใช้จริงในโครงงานได้	ศึกษาหลักการเบื้องหลัง AI ที่ใช้ เชื่อมโยงทฤษฎีกับการปฏิบัติ	อธิบายกลไกพื้นฐานของ AI Tools ที่ใช้ในโครงงานได้
	2. การประยุกต์ใช้ AI ในการสอน	นิสิตสามารถใช้เครื่องมือ AI ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้จริง	ทดลองใช้ AI Tools ในการสอนจริง บันทึกผลและปัญหาที่พบ	สาธิตการใช้ AI Tools ในบริบทการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ตาราง 1 แสดงกระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่ส่งเสริมสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู (ต่อ)

ขั้นตอนการเรียนรู้แบบโครงงาน	สมรรถนะ AI	วัตถุประสงค์	กิจกรรมการเรียนรู้	ตัวชี้วัดสมรรถนะ
	3. การออกแบบการเรียนรู้โดยใช้ AI	นิสิตสามารถทดลองออกแบบและดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้ AI ได้	ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการ AI ตามแผนที่วางไว้ บันทึกกระบวนการ	ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ด้วย AI ได้ตามแผน และบันทึกผลการดำเนินงาน
	4. จริยธรรมและความปลอดภัยของ AI	นิสิตสามารถตรวจสอบและรายงานปัญหาจริยธรรมที่พบในการปฏิบัติได้	สังเกตและบันทึกประเด็นจริยธรรมที่พบระหว่างการดำเนินโครงงาน	รายงานปัญหาจริยธรรม AI ที่พบพร้อมแนวทางเบื้องต้นในการจัดการ
	5. การประเมินความถูกต้องของข้อมูล AI	นิสิตสามารถตรวจสอบและวิพากษ์ความถูกต้องของผลลัพธ์จาก AI ได้	ตรวจสอบข้อมูลที่ได้จาก AI เทียบกับแหล่งอ้างอิงที่น่าเชื่อถือ	ระบุข้อผิดพลาดหรือความไม่ถูกต้องของข้อมูลจาก AI พร้อมหลักฐาน
ขั้นตอนที่ 4 สร้างสรรค์ผลงาน/ชิ้นงาน	1. ความรู้ความเข้าใจพื้นฐาน AI	นิสิตสามารถอธิบายเทคโนโลยี AI ที่ใช้ในการสร้างชิ้นงานได้	ระบุ AI Tools และหลักการที่ใช้ในการผลิตชิ้นงาน	อธิบายเหตุผลในการเลือกใช้ AI Technology ในชิ้นงานได้
	2. การประยุกต์ใช้ AI ในการสอน	นิสิตสามารถสร้างชิ้นงานที่แสดงการประยุกต์ใช้ AI ในการสอนได้จริง	ผลิตสื่อ/กิจกรรม/เครื่องมือการสอนที่ใช้ AI เป็นองค์ประกอบสำคัญ	ชิ้นงานสาธิตการใช้ AI ในการสอนได้อย่างเป็นรูปธรรมและใช้งานได้จริง
	3. การออกแบบการเรียนรู้โดยใช้ AI	นิสิตสามารถสร้างชิ้นงานที่สะท้อนการออกแบบการเรียนรู้ด้วย AI ได้	ออกแบบชิ้นงานให้ครอบคลุม จุดประสงค์ เนื้อหา กิจกรรม และการประเมิน	ชิ้นงานมีโครงสร้างการออกแบบการเรียนรู้ที่สมบูรณ์และบูรณาการ AI

ตาราง 1 แสดงกระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่ส่งเสริมสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู (ต่อ)

ขั้นตอนการเรียนรู้แบบโครงงาน	สมรรถนะ AI	วัตถุประสงค์	กิจกรรมการเรียนรู้	ตัวชี้วัดสมรรถนะ
	4. จริยธรรมและความปลอดภัยของ AI	นิสิตสามารถสร้างชิ้นงานที่คำนึงถึงจริยธรรมและผลกระทบของ AI ได้	ระบุข้อจำกัด ความเสี่ยง และแนวทางการใช้ AI อย่างมีจริยธรรมในชิ้นงาน	ชิ้นงานมีส่วนที่ระบุแนวปฏิบัติด้านจริยธรรม AI อย่างชัดเจน
	5. การประเมินความถูกต้องของข้อมูล AI	นิสิตสามารถตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาในชิ้นงานได้	ทำ Fact - Checking เนื้อหาในชิ้นงานก่อนนำเสนอ	ชิ้นงานผ่านการตรวจสอบความถูกต้องและมีแหล่งอ้างอิงที่น่าเชื่อถือ
ขั้นตอนที่ 5 การสะท้อนผลและปรับปรุง	1. ความรู้ความเข้าใจพื้นฐาน AI	นิสิตสามารถสะท้อนและต่อยอดความรู้ AI จากประสบการณ์ปฏิบัติได้	เขียนบันทึกสะท้อนผลการเรียนรู้ด้าน AI ที่ได้รับจากการดำเนินโครงงาน	สะท้อนความเข้าใจ AI ที่เปลี่ยนแปลงหรือลึกขึ้นจากการปฏิบัติจริงได้
	2. การประยุกต์ใช้ AI ในการสอน	นิสิตสามารถประเมินประสิทธิภาพของ AI Tools ที่ใช้ในการสอนได้	วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัดของ AI Tools ที่ใช้	จัดทำรายงานการประเมิน AI Tools พร้อมข้อเสนอแนะในการปรับปรุง
	3. การออกแบบการเรียนรู้โดยใช้ AI	นิสิตสามารถปรับปรุงแผนการเรียนรู้จากข้อมูลป้อนกลับได้	วิเคราะห์ Feedback ที่ได้รับและปรับปรุงแผนการสอนที่บูรณาการ AI	แผนการสอนที่แก้ไขสะท้อนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง
	4. จริยธรรมและความปลอดภัยของ AI	นิสิตสามารถสะท้อนและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาจริยธรรม AI ได้	วิเคราะห์ประเด็นจริยธรรม AI ที่พบและเสนอแนวทางการจัดการ	รายงานการสะท้อนจริยธรรม AI พร้อมข้อเสนอแนวปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม

ตาราง 1 แสดงกระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่ส่งเสริมสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู (ต่อ)

ขั้นตอนการเรียนรู้แบบโครงงาน	สมรรถนะ AI	วัตถุประสงค์	กิจกรรมการเรียนรู้	ตัวชี้วัดสมรรถนะ
	5. การประเมินความถูกต้องของข้อมูล AI	นิสิตสามารถสรุปบทเรียนด้านการประเมินความถูกต้องของข้อมูล AI ได้	จัดทำสรุปกระบวนการ Fact-checking และบทเรียนที่ได้จากโครงงาน	สรุปและนำเสนอแนวทางการประเมินความน่าเชื่อถือของ AI ได้อย่างเป็นระบบ
ขั้นตอนที่ 6 การนำเสนอผลงาน	1. ความรู้ความเข้าใจพื้นฐาน AI	นิสิตสามารถนำเสนอความรู้ AI ให้ผู้ฟังทั่วไปเข้าใจได้	เตรียมส่วนนำเสนอที่อธิบายพื้นฐาน AI สำหรับผู้ฟังที่ไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญ	นำเสนอแนวคิด AI ในภาษาที่เข้าใจง่ายสำหรับผู้ฟังทั่วไปได้
	2. การประยุกต์ใช้ AI ในการสอน	นิสิตสามารถสาธิตการประยุกต์ใช้ AI ในการสอนต่อสาธารณะได้	นำเสนอและสาธิต AI Tools ในบริบทการสอนจริงต่อผู้ฟัง	สาธิตการใช้งาน AI Tools ในการเรียนการสอนได้อย่างคล่องแคล่ว
	3. การออกแบบการเรียนรู้โดยใช้ AI	นิสิตสามารถนำเสนอแผนการเรียนรู้ที่บูรณาการ AI ได้อย่างครบถ้วน	นำเสนอชิ้นงานการออกแบบการเรียนรู้พร้อมอธิบายการบูรณาการ AI	ชิ้นงานและการนำเสนอแสดงความสามารถออกแบบการเรียนรู้ด้วย AI
	4. จริยธรรมและความปลอดภัยของ AI	นิสิตสามารถนำเสนอแนวทางจริยธรรมในการใช้ AI ต่อสาธารณะได้	นำเสนอข้อพิจารณาด้านจริยธรรมและแนวปฏิบัติในการใช้ AI อย่างมีความรับผิดชอบ	ชี้แจงและตอบคำถามเกี่ยวกับจริยธรรม AI ต่อผู้ฟังได้อย่างมั่นใจ
	5. การประเมินความถูกต้องของข้อมูล AI	นิสิตสามารถนำเสนอหลักฐานความน่าเชื่อถือของชิ้นงานได้	แสดงกระบวนการ Fact - Checking และแหล่งอ้างอิงที่ใช้ในโครงงาน	นำเสนอหลักฐานการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลในชิ้นงานได้

ผู้วิจัยสร้างแบบประเมินความเหมาะสมของกระบวนการ จำนวน 20 ข้อ ครอบคลุม 4 ด้าน และนำเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โดยพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยาม

เชิงปฏิบัติการ ค่า IOC ของข้อคำถามอยู่ระหว่าง 0.67 – 1.00 และมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.93 จากนั้นนำกระบวนการและแบบประเมินที่ปรับปรุงแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญอีกจำนวน 5 คนประเมินความเหมาะสม

1. แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการตอบแบบสอบถามขั้นตอนนี้ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์เกี่ยวกับการออกแบบกระบวนการเรียนรู้แบบโครงงาน ด้านเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ จำนวน 5 คน

2. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ในขั้นตอนนี้ ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่ส่งเสริมสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในขั้นตอนนี้ ได้แก่ แบบประเมินกระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่ส่งเสริมสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู จำนวน 4 ด้าน 20 ข้อ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยนำแบบประเมินกระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่ส่งเสริมสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครูไปให้ผู้เชี่ยวชาญประเมินด้วยตนเอง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากแบบประเมินมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาผลการพัฒนาสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานสำหรับนิสิตวิชาชีพครู

ขั้นตอนนี้เป็นการศึกษาผลการพัฒนาสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานสำหรับนิสิตวิชาชีพครู โดยมีวิธีดำเนินการ ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นิสิตวิชาชีพครูระดับปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา ชั้นปีที่ 2 ที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชา 161112 การสื่อสาร สื่อและนวัตกรรมทางการศึกษา ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 2 หมู่เรียน หมู่เรียนละ 18 - 30 คน รวมทั้งสิ้น 47 คน ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยใช้เกณฑ์หมู่เรียนที่ผู้วิจัยเป็นผู้สอน

2. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา ตัวแปรอิสระ ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่ส่งเสริมสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู และ ตัวแปรตาม ได้แก่ สมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์

3. วิธีการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย แบบประเมินสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์ สำหรับนิสิตวิชาชีพครู มีลักษณะเป็นแบบประเมินตนเอง 5 ระดับ (Likert Scale) มีจำนวนทั้งสิ้น 25 ข้อ ประกอบไปด้วย 5 ด้าน ได้แก่ 1) ความรู้ความเข้าใจพื้นฐานด้าน AI 2) การประยุกต์ใช้ AI ในการสอน 3) การออกแบบการเรียนรู้โดยใช้ AI 4) จริยธรรมและความปลอดภัยของ AI และ 5) การประเมินความถูกต้องของข้อมูล AI แบบประเมินได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน ด้วยการพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามเชิงปฏิบัติการ ค่า IOC รายข้ออยู่ระหว่าง 0.67 – 1.00 และค่า IOC เฉลี่ยทั้งฉบับเท่ากับ 0.92 จากนั้นนำแบบประเมินไปทดลองใช้กับนิสิตวิชาชีพครูที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย แต่มีคุณลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 30 คน และวิเคราะห์ความเชื่อมั่นด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach (1970) ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.81

4. การวิเคราะห์ข้อมูล แบบประเมินสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์ สำหรับนิสิตวิชาชีพครู วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปตามเกณฑ์ของ Likert (1932) ดังนี้

4.51 - 5.00 หมายถึง มีสมรรถนะมากที่สุด

3.51 - 4.50 หมายถึง มีสมรรถนะมาก

2.51 - 3.50 หมายถึง มีสมรรถนะปานกลาง
1.51 - 2.50 หมายถึง มีสมรรถนะน้อย
1.00 - 1.50 หมายถึง มีสมรรถนะน้อยที่สุด

ผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนากรอบสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์ของนิสิตวิชาชีพครู ประกอบด้วย 5 สมรรถนะหลัก ได้แก่ 1) ความรู้ความเข้าใจพื้นฐานด้าน AI 2) การประยุกต์ใช้ AI ในการสอน 3) การออกแบบการเรียนรู้โดยใช้ AI 4) จริยธรรมและความปลอดภัยของ AI และ 5) การประเมินความถูกต้องของข้อมูล AI ดังนี้

ตาราง 2 แสดงสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู

สมรรถนะ	คำอธิบาย
1. ความรู้ความเข้าใจพื้นฐานด้าน AI	ความสามารถในการอธิบายแนวคิด หลักการ และข้อจำกัดของ AI รวมถึงความเข้าใจข้อมูลและอัลกอริทึมที่เกี่ยวข้อง
2. การประยุกต์ใช้ AI ในการสอน	ความสามารถในการใช้ AI เป็นเครื่องมือสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ การสร้างสื่อ และการพัฒนาผู้เรียน
3. การออกแบบการเรียนรู้โดยใช้ AI	ความสามารถในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการ AI อย่างสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และบริบทผู้เรียน
4. จริยธรรมและความปลอดภัยของ AI	ความสามารถในการใช้ AI อย่างมีความรับผิดชอบ คำนึงถึงความเป็นส่วนตัว ความเป็นธรรม และผลกระทบต่อผู้เรียน
5. การประเมินความถูกต้องของข้อมูล AI	ความสามารถในการตรวจสอบ วิเคราะห์ และประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูลหรือผลลัพธ์จาก AI อย่างมีวิจารณญาณ

2. ผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่ส่งเสริมสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) กำหนดโจทย์/ประเด็นปัญหา 2) วางแผนและออกแบบโครงงาน 3) ลงมือดำเนินโครงงาน 4) สร้างสรรค์ผลงาน/ชิ้นงาน 5) การสะท้อนผลและปรับปรุง และ 6) การนำเสนอผลงาน ผลการประเมินความเหมาะสมของกระบวนการเรียนรู้โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน พบว่า กระบวนการเรียนรู้มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.87, S.D. = 0.20)

ตาราง 3 แสดงผลการประเมินกระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่ส่งเสริมสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู โดยผู้เชี่ยวชาญ

ด้าน	หัวข้อ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
1	ความเหมาะสมของกระบวนการ	4.83	0.33	มากที่สุด
2	ความเหมาะสมของการผนวกสมรรถนะ AI	4.68	0.37	มากที่สุด
3	ความเหมาะสมของกระบวนการเรียนรู้แบบโครงงาน	5.00	0.00	มากที่สุด

ตาราง 3 แสดงผลการประเมินกระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่ส่งเสริมสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู โดยผู้เชี่ยวชาญ (ต่อ)

ด้าน	หัวข้อ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
4	คุณภาพโดยรวมของกระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่ส่งเสริมสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู	4.95	0.09	มากที่สุด
	เฉลี่ย	**4.87**	**0.20**	**มากที่สุด**

จากตาราง 3 ผลการประเมินกระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่ส่งเสริมสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน พบว่า มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.87, S.D. = 0.20)

3. ผลการศึกษาการพัฒนาสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานสำหรับนิสิตวิชาชีพครู พบว่า อยู่ในระดับมาก

ตาราง 4 แสดงภาพรวมผลการประเมินสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู

ด้าน	หัวข้อ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
1	ความรู้ความเข้าใจพื้นฐาน AI	3.98	0.60	มาก
2	การประยุกต์ใช้ AI ในการสอน	4.27	0.43	มาก
3	การออกแบบการเรียนรู้โดยใช้ AI	3.51	0.41	มาก
4	จริยธรรมและความปลอดภัยของ AI	4.40	0.17	มาก
5	การประเมินความถูกต้องของข้อมูล AI	3.68	0.28	มาก
	เฉลี่ย	**3.97**	**0.38**	**มาก**

จากตาราง 4 พบว่า ผลการประเมินสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครูในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.97, S.D. = 0.38) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดสามอันดับแรก ได้แก่ ด้านจริยธรรมและความปลอดภัยของ AI ($\bar{x}$ = 4.40, S.D. = 0.17) รองลงมา ได้แก่ ด้านการประยุกต์ใช้ AI ในการสอน ($\bar{x}$ = 4.27, S.D. = 0.43) และด้านความรู้ความเข้าใจพื้นฐาน AI ($\bar{x}$ = 3.98, S.D. = 0.60) ตามลำดับ

อภิปรายผล

การพัฒนาสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์ด้วยกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานสำหรับนิสิตวิชาชีพครู มีข้อค้นพบที่น่าสนใจและควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. ผลการพัฒนากรอบสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์ของนิสิตวิชาชีพครู พบว่า กรอบสมรรถนะ ประกอบด้วย 5 สมรรถนะหลัก ได้แก่ 1) ความรู้ความเข้าใจพื้นฐานด้าน AI 2) การประยุกต์ใช้ AI ในการสอน 3) การออกแบบการเรียนรู้โดยใช้ AI 4) จริยธรรมและความปลอดภัยของ AI และ 5) การประเมินความถูกต้องของข้อมูล AI ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า กรอบสมรรถนะที่พัฒนาขึ้นมีความครอบคลุมทั้งมิติด้านความรู้พื้นฐานทางเทคโนโลยี มิติด้านการประยุกต์ใช้ในวิชาชีพครู มิติด้านการออกแบบการเรียนรู้ และมิติด้านจริยธรรมและการประเมินข้อมูล ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญ

ของการเตรียมความพร้อมนิสิตวิชาชีพครูในยุคปัญญาประดิษฐ์ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากการพัฒนากรอบสมรรถนะดังกล่าวตั้งอยู่บนฐานคิดที่ว่า สมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์ของครูไม่ควรจำกัดอยู่เพียงความสามารถในการใช้เครื่องมือ AI เท่านั้น แต่ต้องครอบคลุมถึงความเข้าใจหลักการพื้นฐานของ AI การเลือกใช้ AI ให้เหมาะสมกับบริบทการเรียนการสอน การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการ AI อย่างมีความหมาย การใช้ AI อย่างมีจริยธรรมและปลอดภัย ตลอดจนการตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่สร้างจาก AI โดยเฉพาะในบริบทของนิสิตวิชาชีพครู ซึ่งจะต้องนำความรู้ดังกล่าวไปใช้ในการจัดการเรียนรู้กับผู้เรียนในอนาคต จึงจำเป็นต้องมีสมรรถนะทั้งด้านเทคนิค ด้านการสอน และด้านความรับผิดชอบทางวิชาชีพควบคู่กัน ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิด AI Literacy ของ Long & Magerko (2020) ที่เสนอว่า ผู้เรียนในยุคปัญญาประดิษฐ์ควรมีความสามารถในการเข้าใจ ประเมิน สื่อสาร และทำงานร่วมกับ AI ได้อย่างมีวิจารณญาณ ไม่ใช่เพียงการใช้งานเครื่องมือในเชิงเทคนิคเท่านั้น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับกรอบสมรรถนะ AI สำหรับครูของ UNESCO (2024) ที่ให้ความสำคัญกับการใช้ AI ในการศึกษาอย่างรอบด้าน ทั้งด้านความเข้าใจ AI การประยุกต์ใช้เพื่อการเรียนรู้ การออกแบบการเรียนการสอน จริยธรรม ความปลอดภัย ความเป็นธรรม และความรับผิดชอบของครูผู้ใช้เทคโนโลยี ขณะเดียวกันกรอบสมรรถนะที่พัฒนาขึ้นยังสัมพันธ์กับแนวคิดสมรรถนะดิจิทัลของครูตามกรอบของ Redecker (2017) ซึ่งเน้นว่าครูต้องสามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการสอน การประเมินผล การพัฒนาผู้เรียน และการใช้เทคโนโลยีอย่างรับผิดชอบ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ng et al. (2021) ที่อธิบายว่า AI Literacy ควรประกอบด้วยความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับ AI การประยุกต์ใช้ AI การประเมินผลลัพธ์จาก AI และการคำนึงถึงผลกระทบทางจริยธรรม รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ Celik et al. (2022) ที่ชี้ให้เห็นว่า ครูในยุคปัญญาประดิษฐ์จำเป็นต้องมีความสามารถในการบูรณาการ AI เข้ากับกระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย โดยต้องเชื่อมโยงความรู้ด้านเทคโนโลยีกับความรู้ด้านศาสตร์การสอนและบริบทของผู้เรียนอย่างเหมาะสม อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวทางของ กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, และกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (2565) และ สสวท. (2568) ที่มุ่งส่งเสริมการรู้เท่าทัน AI ในระบบการศึกษาไทย เพื่อให้ผู้เรียนและครูสามารถใช้ AI ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปลอดภัย และมีความรับผิดชอบ

2. ผลการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่ส่งเสริมสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์สำหรับนิสิตวิชาชีพครู พบว่า กระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) กำหนดโจทย์/ประเด็นปัญหา 2) วางแผนและออกแบบโครงงาน 3) ลงมือดำเนินโครงงาน 4) สร้างสรรค์ผลงาน/ชิ้นงาน 5) การสะท้อนผลและปรับปรุง และ 6) การนำเสนอผลงาน โดยผลการประเมินคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน พบว่า กระบวนการดังกล่าวมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีคะแนนสูงสุด คือ ความเหมาะสมของกระบวนการเรียนรู้แบบโครงงาน แสดงให้เห็นว่าโครงสร้างทั้ง 6 ขั้นตอนมีความเหมาะสมต่อการพัฒนาสมรรถนะด้าน AI ของนิสิตวิชาชีพครู ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้เชิงรุกที่เปิดโอกาสให้นิสิตได้เผชิญปัญหาหรือสถานการณ์จริง วางแผนการใช้ AI ลงมือปฏิบัติ สร้างชิ้นงาน ตรวจสอบผลลัพธ์ สะท้อนคิด และนำเสนอผลงาน ซึ่งเป็นลำดับขั้นที่เอื้อต่อการพัฒนาสมรรถนะทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ โดยเฉพาะสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์ที่ไม่สามารถพัฒนาได้จากการบรรยายหรือการเรียนรู้เชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยการฝึกปฏิบัติ การทดลองใช้เครื่องมือ AI การแก้ปัญหาในบริบทจริง และการสะท้อนคิดต่อผลกระทบของการใช้ AI ในการศึกษา เมื่อพิจารณาแต่ละขั้นตอน พบว่า ขั้นที่ 1 การกำหนดโจทย์/ประเด็นปัญหา ช่วยกระตุ้นให้นิสิตเริ่มต้นจากปัญหาหรือสถานการณ์ที่มีความหมายต่อการศึกษา ขั้นที่ 2 การวางแผนและออกแบบโครงงาน ช่วยให้นิสิตกำหนด

เป้าหมาย วิธีดำเนินงาน เครื่องมือ AI และแนวทางการตรวจสอบผลลัพธ์อย่างเป็นระบบ ขั้นที่ 3 การลงมือดำเนินโครงงาน ช่วยให้นิสิตได้ฝึกใช้ AI ในกระบวนการเรียนรู้จริง ขั้นที่ 4 การสร้างสรรค์ผลงาน/ชิ้นงาน ช่วยให้นิสิตแสดงผลลัพธ์ของการประยุกต์ใช้ AI อย่างเป็นรูปธรรม ขั้นที่ 5 การสะท้อนผลและปรับปรุง ช่วยให้นิสิตประเมินจุดแข็ง จุดที่ต้องปรับปรุง และประเด็นด้านจริยธรรมของการใช้ AI และขั้นที่ 6 การนำเสนอผลงาน ช่วยให้นิสิตสื่อสารแนวคิด รับข้อมูลย้อนกลับ และพัฒนาความสามารถในการอธิบายการใช้ AI ต่อผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบโครงงานของ Larmer & Mergendoller (2015) ที่ระบุว่า การเรียนรู้แบบโครงงานที่มีคุณภาพควรประกอบด้วยคำถามหรือปัญหาขับเคลื่อน การเรียนรู้เชิงลึก การลงมือปฏิบัติจริง การสะท้อนคิด การวิพากษ์และปรับปรุงผลงาน ตลอดจนการนำเสนอผลงานต่อสาธารณะ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ Krajcik & Shin (2014) ที่อธิบายว่า การเรียนรู้แบบโครงงานควรมีลักษณะสำคัญ ได้แก่ การใช้คำถามหรือปัญหาเป็นตัวขับเคลื่อนการเรียนรู้ การกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ที่ชัดเจน การสืบเสาะและลงมือปฏิบัติ การทำงานร่วมกัน การใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีสนับสนุนการเรียนรู้ และการสร้างชิ้นงานที่สะท้อนความเข้าใจของผู้เรียน นอกจากนี้ กระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นยังสอดคล้องกับแนวคิดของ ทิศนา แขมมณี (2560) ที่อธิบายว่าการเรียนรู้แบบโครงงานเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองผ่านการลงมือปฏิบัติ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน และการสะท้อนผลการเรียนรู้ ซึ่งช่วยพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงและสมรรถนะเชิงลึกของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Bell (2010) ที่เสนอว่าการเรียนรู้แบบโครงงานช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง การคิดวิเคราะห์ การสืบค้นข้อมูล และการสร้างสรรค์ผลงาน ซึ่งล้วนเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาสมรรถนะด้าน AI

3. ผลการประเมินตนเองภายหลังเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า นิสิตมีค่าเฉลี่ยสมรรถนะด้าน AI โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านจริยธรรมและความปลอดภัยมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าด้านอื่น ผลดังกล่าวอาจสัมพันธ์กับการที่กระบวนการเรียนรู้กำหนดให้นิสิตพิจารณาประเด็นด้านจริยธรรมและความปลอดภัยในหลายขั้นตอน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยนี้ไม่มีการวัดก่อนเข้าร่วมกิจกรรมและไม่มีกลุ่มเปรียบเทียบ จึงยังไม่สามารถยืนยันความสัมพันธ์เชิงสาเหตุได้ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากกระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่พัฒนาขึ้นได้กำหนดให้นิสิตเชื่อมโยงการใช้ AI กับสถานการณ์จริงทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการวิเคราะห์ประเด็นจริยธรรมตั้งแต่ขั้นกำหนดโจทย์ การวางแผนการใช้ AI อย่างรับผิดชอบ การลงมือใช้เครื่องมือ AI การตรวจสอบผลลัพธ์จาก AI และการสะท้อนผลหลังการปฏิบัติจริง ลักษณะดังกล่าวช่วยให้นิสิตตระหนักถึงผลกระทบของ AI ต่อผู้เรียน ความเป็นส่วนตัว ความถูกต้องของข้อมูล ความเป็นธรรม และความรับผิดชอบของครูในการใช้เทคโนโลยี จึงส่งผลให้สมรรถนะด้านจริยธรรมและความปลอดภัยของ AI มีคะแนนสูงกว่าด้านอื่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Touretzky et al. (2019) ที่เน้นว่า มิติด้านจริยธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญของ AI Literacy เพราะผู้เรียนจำเป็นต้องเข้าใจทั้งความสามารถ ข้อจำกัด และผลกระทบของ AI ต่อมนุษย์และสังคมการเรียนรู้ AI จึงควรส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถใช้ AI อย่างมีความรับผิดชอบ ไม่ใช่เพียงใช้เครื่องมือได้เท่านั้น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับกรอบสมรรถนะดิจิทัลของครูของ Redecker (2017) ที่ให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีอย่างรับผิดชอบ ปลอดภัย และเหมาะสมกับบริบทของผู้เรียน รวมถึงสอดคล้องกับ UNESCO (2024) ที่เน้นว่าครูต้องมีความสามารถในการใช้ AI โดยคำนึงถึงจริยธรรม ความปลอดภัย ความเป็นส่วนตัว ความโปร่งใส และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อผู้เรียน อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยพบว่า ด้านการออกแบบการเรียนรู้โดยใช้ AI มีคะแนนต่ำสุด แม้ยังอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่านิสิตยังมีข้อจำกัดในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่บูรณาการ AI อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการออกแบบการเรียนรู้โดยใช้ AI เป็นสมรรถนะที่มีความซับซ้อนสูง เพราะต้องอาศัยความรู้หลายด้านประกอบกัน ได้แก่

ความรู้เกี่ยวกับ AI ความรู้ด้านเนื้อหาวิชา ความรู้ด้านศาสตร์การสอน ความเข้าใจผู้เรียน การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ การเลือกกิจกรรม การใช้ AI ให้เหมาะสม และการออกแบบการประเมินผลที่สอดคล้องกัน นิสิตวิชาชีพครูซึ่งยังอยู่ในช่วงการพัฒนาประสบการณ์วิชาชีพจึงอาจยังต้องการเวลาและการฝึกฝนเพิ่มเติมในการบูรณาการ AI เข้ากับการออกแบบการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Celik et al. (2022) ที่ชี้ให้เห็นว่า ครูจำนวนมากยังเผชิญข้อจำกัดในการออกแบบการเรียนรู้ที่ผสมผสาน AI อย่างมีความหมาย เนื่องจากต้องเชื่อมโยงความรู้ด้านเทคโนโลยีเข้ากับความรู้ด้านการสอนและบริบทของผู้เรียนอย่างรอบด้าน อีกทั้งยังสอดคล้องกับ Holmes et al. (2019) ที่อธิบายว่าการใช้ AI ในการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจเชิงวิชาชีพของครูในการเลือกใช้ AI เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ ไม่ใช่การใช้เทคโนโลยีแทนกระบวนการคิดและการตัดสินใจของครู นอกจากนี้ยังสัมพันธ์กับแนวคิดของ UNESCO (2024) ที่เสนอว่า ครูควรได้รับการพัฒนาให้สามารถออกแบบการเรียนรู้ที่ใช้ AI อย่างเหมาะสมกับบริบทผู้เรียน พร้อมทั้งประเมินผลกระทบและความเสี่ยงจากการใช้ AI อย่างรอบคอบ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. สถาบันผลิตครูควรนำกรอบสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์ทั้ง 5 ด้าน ไปบูรณาการในรายวิชาของหลักสูตร เพื่อเตรียมความพร้อมให้นิสิตวิชาชีพครูรู้เท่าทันและสามารถใช้ AI ในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ผู้สอนที่ต้องการนำกระบวนการเรียนรู้แบบโครงงาน 6 ขั้นตอนไปใช้ ควรเตรียมความพร้อมด้านทรัพยากรและเครื่องมือ AI ที่หลากหลาย รวมถึงจัดสรรเวลาให้เพียงพอกับการดำเนินกิจกรรมในแต่ละขั้นตอน โดยเฉพาะขั้นที่ 3 (ลงมือดำเนินโครงงาน) และขั้นที่ 4 (สร้างสรรค์ผลงาน/ชิ้นงาน) ซึ่งเป็นขั้นที่ผู้เรียนต้องลงมือปฏิบัติจริงและต้องการการสนับสนุนจากผู้สอนอย่างใกล้ชิด

3. จากผลการประเมินที่พบว่าด้านการออกแบบการเรียนรู้โดยใช้ AI มีคะแนนต่ำที่สุด ผู้สอนควรเพิ่มกิจกรรมการฝึกปฏิบัติการออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการ AI โดยจัดให้มีตัวอย่างแผนการสอนที่หลากหลาย การวิพากษ์แผนการสอน และการให้ข้อมูลย้อนกลับเฉพาะบุคคล เพื่อให้นิสิตสามารถพัฒนาทักษะการออกแบบการเรียนรู้ที่ผสมผสานระหว่างศาสตร์การสอนและ AI ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ผู้สอนควรให้ความสำคัญกับการสอดแทรกประเด็นจริยธรรมในการใช้ AI ตลอดทุกขั้นตอนของการเรียนรู้แบบโครงงาน ดังที่ผลการวิจัยพบว่า ด้านจริยธรรมและความปลอดภัยของ AI มีคะแนนสูงที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าการบ่มเพาะมุมมองเชิงจริยธรรมอย่างต่อเนื่องช่วยให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในวิชาชีพครูได้

5. สถาบันการศึกษาควรจัดให้มีระบบสนับสนุนผู้สอน เช่น การอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับเครื่องมือ AI ที่ใช้ในการศึกษา การจัดทำคู่มือการใช้กระบวนการเรียนรู้แบบโครงงาน และการสร้างชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และพัฒนาแนวปฏิบัติที่ดีในการสอน AI สำหรับนิสิตวิชาชีพครู

6. ผู้สอนควรใช้การประเมินตามสภาพจริงอย่างต่อเนื่องระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงาน โดยผสมผสานเครื่องมือประเมินที่หลากหลาย เช่น แบบทดสอบ การสังเกต การประเมินชิ้นงาน การประเมินตนเอง และการประเมินจากเพื่อน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสะท้อนสมรรถนะของผู้เรียนได้อย่างรอบด้าน

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบประสิทธิผลของกระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่พัฒนาขึ้นกับกระบวนการเรียนรู้รูปแบบอื่น ๆ เช่น การเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem - Based Learning) การเรียนรู้แบบสืบเสาะ (Inquiry - Based Learning) หรือการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) เพื่อหารูปแบบการพัฒนาสมรรถนะ AI ที่เหมาะสมที่สุดสำหรับนิสิตวิชาชีพครู

2. ควรมีการวิจัยติดตามผลระยะยาว เพื่อศึกษาความคงทนของสมรรถนะด้านปัญญาประดิษฐ์ของนิสิตวิชาชีพครู โดยติดตามจนถึงช่วงฝึกประสบการณ์วิชาชีพและการประกอบวิชาชีพครูในโรงเรียน เพื่อทราบว่าสมรรถนะที่พัฒนาขึ้นถูกนำไปใช้ในห้องเรียนจริงอย่างไร และส่งผลต่อคุณภาพการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนในระดับใด

3. ควรมีการวิจัยพัฒนาเครื่องมือประเมินสมรรถนะปัญญาประดิษฐ์ที่มีความเฉพาะเจาะจงและครอบคลุมมากขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนาแบบประเมินสมรรถนะด้านการออกแบบการเรียนรู้โดยใช้ AI ซึ่งเป็นด้านที่ผลการวิจัยพบว่า มีคะแนนต่ำสุด เพื่อให้สามารถวินิจฉัยจุดแข็งจุดอ่อนของผู้เรียนและออกแบบการเสริมสมรรถนะได้ตรงจุด

4. ควรมีการวิจัยขยายกลุ่มเป้าหมายไปยังนิสิตวิชาชีพครูในสาขาวิชาที่หลากหลาย เพื่อศึกษาว่ากระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิผลแตกต่างกันอย่างไรในแต่ละสาขาวิชา และควรปรับเปลี่ยนกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละสาขาอย่างไร

5. ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษากระบวนการคิด ความรู้สึก และประสบการณ์ของนิสิตวิชาชีพครูในระหว่างการเรียนรู้แบบโครงงาน เช่น การวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา หรือกรณีศึกษา เพื่อให้ได้ความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสมรรถนะ AI

6. ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาแพลตฟอร์มหรือระบบสนับสนุนการเรียนรู้แบบโครงงานที่บูรณาการ AI โดยใช้เทคโนโลยี เช่น ระบบจัดการการเรียนรู้ (LMS) ที่มีฟีเจอร์ของ AI หรือ Chatbot ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยในการเรียนรู้เพื่อสนับสนุนผู้เรียนในการดำเนินโครงงานและช่วยลดภาระของผู้สอน

7. ควรมีการวิจัยเชิงประยุกต์โดยให้นิสิตวิชาชีพครูที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้นี้นำสมรรถนะที่ได้ไปใช้ในการพัฒนาผู้เรียนในโรงเรียน แล้วศึกษาผลกระทบที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนในด้านต่าง ๆ เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสามารถในการรู้เท่าทัน AI และทักษะในศตวรรษที่ 21 เพื่อสะท้อนคุณค่าและประโยชน์ของกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นในมิติที่กว้างขึ้น

8. ควรมีการศึกษาบทบาทของผู้สอนในฐานะโค้ชและผู้อำนวยความสะดวกในกระบวนการเรียนรู้แบบโครงงานที่ส่งเสริมสมรรถนะ AI โดยศึกษาว่าผู้สอนควรมีคุณลักษณะ ความรู้ และทักษะอย่างไร และควรพัฒนาผู้สอนอย่างไรให้สามารถจัดกระบวนการเรียนรู้นี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, และกระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2565). *แผนปฏิบัติการด้านปัญญาประดิษฐ์แห่งชาติเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (พ.ศ. 2565 – 2570).* https://www.nstda.or.th/home/wp-content/uploads/2022/12/20220726-AI.pdf

ทิศนา แขมมณี. (2560). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 21). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี [สสวท.]. (2568). *สสวท. เปิดโลกการเรียนยุคใหม่ ชวนครู – ผู้ปกครอง - นักเรียน เรียนรู้แนวคิดปัญญาประดิษฐ์ กับหนังสือเรียน AI ฉบับ E - book จาก สสวท. สนุก เข้าใจง่าย เสริมทักษะอนาคต.* https://www.ipst.ac.th/news/107802/ebook-4.html

สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). *นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยการพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (พ.ศ. 2561 – 2580).* https://ict.moph.go.th/th/extension/718

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579.* https://bic.moe.go.th/images/stories/pdf/EDU2560-2579full.compressed.pdf

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2565). *สภาวะการศึกษาไทย ปี 2564: สภาวการณ์การจัดการศึกษาตามแผนการปฏิรูปประเทศด้านการศึกษา.* https://fliphtml5.com/wbpvz/atdc/

Ayanwale, M. A., Adelana, O. P., Molefi, R. R., Adeeko, O., &Ishola, A. M. (2024). Examining artificial intelligence literacy among pre-service teachers for future classrooms. *Computers and Education Open, 6,* Article 100179. https://doi.org/10.1016/j.caeo.2024.100179

Bell, S. (2010). Project - based learning for the 21st century: Skills for the future. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, *83*(2), 39 – 43. https://doi.org/10.1080/00098650903505415

Celik, I., Dindar, M., Muukkonen, H., &Järvelä, S. (2022). The promises and challenges of artificial intelligence for teachers: A systematic review of research. *TechTrends*, *66*(4), 616 – 630. https://doi.org/10.1007/s11528-022-00715-y

Chen, L., Chen, P., &Lin, Z. (2020). Artificial intelligence in education: A review. *IEEE Access*, 8, 75264 - 75278. https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.2988510

Cronbach, L. J. (1970). *Essentials of psychological testing* (3rd ed.). Harper & Row. https://archive.org/details/essentialsofpsyc00cron

Holmes, W., Bialik, M., &Fadel, C. (2019). *Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning*. Center for Curriculum Redesign. https://curriculumredesign.org/our-work/artificial-intelligence-in-education/

Kokotsaki, D., Menzies, V., &Wiggins, A. (2016). Project - based learning: A review of the literature. *Improving Schools*, *19*(3), 267 – 277. https://doi.org/10.1177/1365480216659733

Krajcik, J. S. & Shin, N. (2014). Project - based learning. In R. K. Sawyer (Ed.), *The Cambridge handbook of the learning sciences* (2nd ed., pp. 275 – 297). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/CBO9781139519526.018

Larmer, J. & Mergendoller, J. R. (2015). *Gold standard PBL: Essential project design elements*. Buck Institute for Education. https://cpb-us-w2.wpmucdn.com/wp.wpi.edu/dist/e/220/files/2017/06/Gold-Standard-PBL.pdf

Likert, R. (1932). A technique for the measurement of attitudes. *Archives of Psychology, 22*(140), 1 – 55.

Long, D. & Magerko, B. (2020). What is AI literacy? Competencies and design considerations. In *Proceedings of the 2020 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems* (pp. 1 – 16). ACM. https://doi.org/10.1145/3313831.3376727

Ng, D. T. K., Leung, J. K. L., Chu, S. K. W., &Qiao, M. S. (2021). Conceptualizing AI literacy: An exploratory review. *Computers and Education: Artificial Intelligence*, *2*, 100041. https://doi.org/10.1016/j.caeai.2021.100041

OECD. (2019). *OECD skills outlook 2019: Thriving in a digital world*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/df80bc12-en

Redecker, C. (2017). *European framework for the digital competence of educators: Dig comp edu* (Y. Punie, Ed.). Publications Office of the European Union. https://doi.org/10.2760/159770

Southworth, J., Migliaccio, K., Glover, J., Glover, J., Reed, D., McCarty, C., Brendemuhl, J., &Thomas, A. (2023). Developing a model for AI across the curriculum: Transforming the higher education landscape via innovation in AI literacy. *Computers and Education: Artificial Intelligence, 4,* Article 100127. https://doi.org/10.1016/j.caeai.2023.100127

Touretzky, D., Gardner - McCune, C., Martin, F., &Seehorn, D. (2019). Envisioning AI for K - 12: What should every child know about AI? *Proceedings of the AAAI Conference on Artificial Intelligence*, *33*(1), 9795 – 9799. https://doi.org/10.1609/aaai.v33i01.33019795

UNESCO. (2021). *AI and education: Guidance for policy - makers*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. https://doi.org/10.54675/PCSP7350

UNESCO. (2023). *Guidance for generative AI in education and research.* United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. https://doi.org/10.54675/EWZM9535

UNESCO. (2024). *AI competency framework for teachers*. UNESCO Publishing. https://doi.org/10.54675/ZJTE2084

ผลการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยใช้กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมที่มีต่อความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย

The Effects of Social Studies Instruction Based on The Engineering Design Process on Responsible Decision - Making Ability of High School Students

วรานนท์ พวงภู่,[*] และชัยรัตน์ โตศิลา[**]

Waranon Phoungphu, and Chairat Tosila

Received: April 11, 2026 Revised: May 20, 2026 Accepted: June 2, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เปรียบเทียบความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม 2. เปรียบเทียบความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมกับเกณฑ์ร้อยละ 70 และ 3. ศึกษาพัฒนาการความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5/2 โรงเรียนสตรีสมุทรปราการ ภาคเรียนที่ 2/2568 จำนวน 28 คน ด้วยการสุ่มแบบกลุ่มโดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยสุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม จำนวน 3 หน่วยการเรียนรู้ รวม 15 คาบเรียน และ 2) แบบวัดความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบชนิดอัตนัย จำนวน 3 ฉบับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบทีสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่สัมพันธ์กัน และการทดสอบทีสำหรับกลุ่มตัวอย่างเดียว

ผลการวิจัยพบว่า 1. ความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2. ความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 3. การตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนในแต่ละระยะของการจัดการเรียนรู้มีพัฒนาการที่สูงขึ้นต่อเนื่องอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้สังคมศึกษา, กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม, การตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ

---

[*] ครูโรงเรียนสตรีสมุทรปราการ

Teacher of Streesmutprakan School

[**] อาจารย์ ดร. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Advisor Dr., Faculty of Education, Silpakorn University

Corresponding Author: waranon.p@streesp.ac.th

Abstract

This research aimed to: 1. compare the responsible decision - making ability of upper secondary school students before and after receiving learning management based on the Engineering Design Process; 2. compare the responsible decision-making ability of upper secondary school students after receiving learning management based on the Engineering Design Process against the 70 percent criterion; and 3. examine the development of the responsible decision - making ability of upper secondary school students who received learning management based on the Engineering Design Process. The sample consisted of 28 Grade 11 (Mathayomsuksa 5/2) students at Streesmutprakan School in the second semester of the 2025 academic year, obtained through cluster random sampling using the classroom as the sampling unit. The research instruments comprised: 1) lesson plans based on the Engineering Design Process, consisting of 3 instructional units totaling 15 class periods; and 2) three subjective tests of responsible decision-making ability. The statistics used for data analysis were mean, standard deviation, paired-samples t test, and one-sample t test.

The results revealed that: 1. the responsible decision - making ability of upper secondary school students who received learning management based on the Engineering Design Process was significantly higher after instruction than before instruction at the .05 level of statistical significance; 2. the responsible decision-making ability of upper secondary school students after receiving learning management based on the Engineering Design Process was significantly higher than the 70 percent criterion at the .05 level of statistical significance; and 3. the students' responsible decision - making ability in each phase of the learning management showed continuous and significant improvement at the .05 level of statistical significance.

Keywords: Social Studies Instruction, Engineering Design Process, Responsible Decision - Making

บทนำ

ในบริบทของโลกยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งระบบทุนนิยมมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ การตัดสินใจของมนุษย์มักถูกกำหนดด้วยแรงจูงใจด้านผลประโยชน์ส่วนตนและความคุ้มค่าทางวัตถุ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านค่านิยมและพฤติกรรมของบุคคลในสังคมที่มุ่งตอบสนองความต้องการของตนเองเป็นหลัก และละเลยความรับผิดชอบต่อส่วนรวม (Piketty, 2014; Stiglitz, 2019; Eriksen, 2020) ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนถึงการขาดการไตร่ตรองเชิงจริยธรรมและการประเมินผลกระทบของการตัดสินใจอย่างรอบด้าน (วรชัย ทองไทย, 2562) นำไปสู่ภาวะตาบอดทางศีลธรรม ซึ่งเป็นสภาวะที่บุคคลลดทอนความตระหนักต่อผลกระทบของการกระทำต่อผู้อื่นและสังคม นำไปสู่ภาวะตาบอดทางศีลธรรม ซึ่งเป็นสภาวะที่บุคคลสูญเสียความไวต่อการรับรู้ผลกระทบทางศีลธรรมของการกระทำที่มีต่อผู้อื่นและสังคม (Bauman & Donskis, 2013) ส่งผลให้การตัดสินใจขาดการพิจารณาอย่างรอบคอบ

การพัฒนาทักษะการตัดสินใจจึงเป็นภารกิจสำคัญของการจัดการศึกษา เนื่องจากการตัดสินใจเป็นกระบวนการที่บุคคลต้องเผชิญอยู่เสมอในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ประกอบกับการเข้าถึงข้อมูลจำนวนมากอย่างรวดเร็ว อาจทำให้นักเรียนตัดสินใจโดยขาดการวิเคราะห์อย่างรอบด้าน ส่งผลให้การตัดสินใจด้อยคุณภาพและก่อให้เกิดผลกระทบตามมา (ลักษณา พงษ์ภุมมา, 2560) ดังนั้น การตัดสินใจที่ดีจึงขึ้นอยู่กับกระบวนการคิดและวิธีการตัดสินใจมากกว่าตัวเนื้อหาของการตัดสินใจเอง (วิฑูรย์ ตันศิริคงคล, 2542) ครูผู้สอนจึงจำเป็นต้องออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดขั้นสูง ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการตัดสินใจ ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 (ทิศนา แขมมณี และคณะ, 2544; วัชรา เล่าเรียนดี และคณะ, 2560)

Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning หรือ CASEL (2020) ได้กำหนดให้การตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบเป็นหนึ่งในสมรรถนะสำคัญของการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ (SEL) โดยเน้นกระบวนการที่ผู้เรียนใช้ความรู้ ค่านิยม และหลักจริยธรรมในการพิจารณาทางเลือกและผลกระทบก่อนตัดสินใจ ซึ่งสามารถพัฒนาได้ผ่านการจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เผชิญสถานการณ์จริง โดยเฉพาะในรายวิชาเศรษฐศาสตร์ที่มีสาระเกี่ยวข้องกับการเลือกและการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด (Samuelson & Nordhaus, 2010) การจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้ฝึกตัดสินใจในสถานการณ์จำลองหรือสถานการณ์ใกล้เคียงชีวิตจริง จะช่วยเสริมสร้างทั้งทักษะทางปัญญาและจริยธรรมควบคู่กัน รวมถึงสามารถแก้ปัญหาและเลือกแนวทางปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม ซึ่งช่วยส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผลและคุณธรรม ตลอดจนการเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพและรับผิดชอบต่อสังคมในอนาคต

จากการศึกษาพบว่า กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมและการแก้ปัญหา เช่น การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการเรียนรู้ผ่านสถานการณ์ สามารถส่งเสริมการตัดสินใจของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ทิศนา แขมมณี, 2552; วัชรา เล่าเรียนดี และคณะ, 2560) โดยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม (Engineering Design Process) เป็นแนวทางหนึ่งที่บูรณาการการคิดอย่างเป็นระบบและการแก้ปัญหาเข้าด้วยกัน ผ่านขั้นตอนสำคัญ ได้แก่ การระบุปัญหา การรวบรวมข้อมูล การออกแบบวิธีการแก้ปัญหา การดำเนินการ ทดสอบ และปรับปรุง รวมทั้งเป็นกระบวนการที่สามารถย้อนกลับไปแก้ไขได้ทุกขั้นตอน ซึ่งแต่ละขั้นตอนช่วยส่งเสริมการวิเคราะห์ข้อมูล การพิจารณาทางเลือก และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล (Dym et al., 2005; สุธิดา การีมี, 2560) ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมที่มีต่อความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียน

มัธยมศึกษาตอนปลาย เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้สามารถตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูล เหตุผล และจริยธรรม และนำความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริงได้อย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 ก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม
2. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 หลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมกับเกณฑ์ร้อยละ 70
3. เพื่อศึกษาพัฒนาการความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม

การทบทวนวรรณกรรม

1. การตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ (Responsible Decision - Making)

การตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบเป็นหนึ่งในสมรรถนะของการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ (Social and Emotional Learning: SEL) ตามกรอบของ Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (CASEL, 2020) ซึ่งประกอบด้วย สมรรถนะ 5 ด้าน ได้แก่ การตระหนักรู้ในตนเอง (Self - Awareness) การจัดการตนเอง (Self - Management) การตระหนักรู้ทางสังคม (Social Awareness) ทักษะความสัมพันธ์ (Relationship Skills) และการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ (Responsible Decision - Making)

การตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ คือ ความสามารถในการเลือกแนวทางปฏิบัติอย่างรอบคอบและสร้างสรรค์ในสถานการณ์ที่หลากหลาย สามารถระบุทางเลือกในการแก้ปัญหาและประเมินผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ยอมรับและรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจเพื่อประโยชน์ต่อทั้งตนเองและส่วนรวม สอดคล้องกับ Weissberg et al. (2015) และ CASEL (2020) ที่กล่าวว่า การตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบเป็นกระบวนการคิดอย่างรอบคอบถึงผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้น เพื่อให้บุคคลสามารถเลือกแสดงพฤติกรรมส่วนตัวและสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมได้อย่างสร้างสรรค์และให้เกียรติผู้อื่น โดยยึดตามมาตรฐานทางจริยธรรม คำนึงถึงความปลอดภัย บรรทัดฐานทางสังคม และการประเมินผลลัพธ์อย่างมีเหตุผลในแต่ละสถานการณ์ โดย The Second Step® Team (2024) เสนอขั้นตอนของการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบไว้ 5 ขั้นตอน ได้แก่

1. การประเมินสถานการณ์ (Assess The Situation)
2. การรวบรวมข้อมูล (Gather Information)
3. การระบุแนวทางแก้ปัญหาที่เป็นไปได้ (Name Possible Solutions)
4. การพิจารณาผลที่ตามมา (Consider The Consequences)
5. การไตร่ตรองถึงผลลัพธ์ (Reflect on The Outcome)

โดย Chen et al. (2026) เสนอว่า การตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบเป็นสมรรถนะที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับกรอบการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ โดยองค์ประกอบของการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ เช่น การตระหนักรู้ในตนเอง การตระหนักรู้ทางสังคม และการจัดการตนเอง มีอิทธิพลต่อคุณภาพการตัดสินใจของนักเรียน

อย่างมีนัยสำคัญ โดยทักษะเหล่านี้มีความเชื่อมโยงร่วมกันในการพัฒนาการตัดสินใจของนักเรียน ไม่ได้แยกพัฒนาเป็นรายทักษะ ในด้านการจัดการเรียนรู้ Moore & Gregory (2024) เสนอว่า การตัดสินใจสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการสอนได้โดยการออกแบบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เผชิญสถานการณ์ปัญหา วิเคราะห์ทางเลือก แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และสะท้อนผลการตัดสินใจ สอดคล้องกับ Huynh et al. (2023) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาสมรรถนะด้านการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบที่เน้นการจัดกิจกรรมทั้งในลักษณะพื้นฐานและภาคปฏิบัติควบคู่กับกระบวนการแก้ปัญหาอย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนสามารถคิดอย่างเป็นระบบและคำนึงถึงผลกระทบของการตัดสินใจได้รอบด้าน โดยกิจกรรมดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมองค์ประกอบของการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ ทั้งยังพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การสังเคราะห์งานวิจัยของ Mukhemar et al. (2025) พบว่า การใช้เทคโนโลยีร่วมกับการออกแบบกิจกรรมที่เน้นสถานการณ์และการมีปฏิสัมพันธ์ เช่น การจำลองสถานการณ์และการเรียนรู้แบบร่วมมือ สามารถส่งเสริมการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ และการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะเมื่อมีการออกแบบการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการคิดวิเคราะห์ และการสะท้อนผลการเรียนรู้ ดังนั้น สรุปได้ว่า การพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน การเผชิญสถานการณ์ปัญหา และการคิดอย่างเป็นระบบ ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของการเรียนรู้เชิงรุกที่มุ่งพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 ให้แก่นักเรียน

ดังนั้น จากการศึกษาเอกสาร แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบเป็นสมรรถนะสำคัญภายใต้กรอบการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพิจารณาทางเลือก ประเมินผลกระทบ และตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผล คุณธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม โดยองค์ประกอบสำคัญของการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ ประกอบด้วย การประเมินสถานการณ์ การรวบรวมข้อมูล การระบุแนวทางแก้ปัญหา การพิจารณาผลที่ตามมา และการไตร่ตรองถึงผลลัพธ์ของการตัดสินใจ ด้วยการจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเผชิญสถานการณ์ปัญหา วิเคราะห์ข้อมูล แลกเปลี่ยนความคิดเห็น สะท้อนคิด และลงมือแก้ปัญหาอย่างเป็นขั้นตอน สามารถส่งเสริมความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. แนวคิดกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม

กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม เป็นกระบวนการคิดและแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบที่มุ่งพัฒนาแนวทางหรือวิธีการเพื่อตอบสนองต่อปัญหาหรือความต้องการ โดยมีลักษณะสำคัญ คือ การดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน ตั้งแต่การระบุปัญหา การรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล การออกแบบแนวทางแก้ปัญหา การสร้างและทดสอบต้นแบบ ตลอดจนการประเมินผลและปรับปรุงแก้ไขอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นกระบวนการแบบวนซ้ำ (Iterative Process) ที่สามารถย้อนกลับไปพัฒนาในแต่ละขั้นตอนได้ (National Research Council, 2012; International Technology and Engineering Educators Association, 2020; Accreditation Board for Engineering and Technology, 2021) นอกจากนี้ กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมยังเป็นกระบวนการที่เน้นการใช้ความคิดสร้างสรรค์ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล รวมถึงการตัดสินใจเลือกแนวทางที่เหมาะสมภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ โดยอาศัยการบูรณาการองค์ความรู้จากหลากหลายศาสตร์ (จักรกฤต ภุชงค์ประเวศ, 2563; วชิระ พิมพ์ปราโมทย์, 2567)

สุธิดา การีมี (2560) ได้เสนอขั้นตอนของกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมไว้ 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นที่ 1 ระบุปัญหา (Problem Identification) เป็นขั้นตอนทำความเข้าใจและวิเคราะห์ปัญหาหรือความต้องการจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

ขั้นที่ 2 รวบรวมข้อมูลและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับปัญหา (Related Information Search) เป็นขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาหรือความต้องการ เพื่อหาวิธีการที่หลากหลายสำหรับใช้ในการแก้ปัญหาหรือสนองความต้องการที่กำหนดไว้ในขั้นที่ 1

ขั้นที่ 3 ออกแบบวิธีการแก้ปัญหา (Solution Design) เป็นขั้นตอนของการออกแบบชิ้นงานหรือวิธีการโดยการประยุกต์ใช้ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมในขั้นที่ 2

ขั้นที่ 4 วางแผนและดำเนินการแก้ปัญหา (Planning and Development) เป็นขั้นตอนการวางลำดับขั้นในการสร้างชิ้นงานหรือวิธีการ จากนั้นจึงลงมือสร้างหรือพัฒนาชิ้นงานหรือวิธีการ เพื่อนำผลลัพธ์ที่ได้ไปใช้ในขั้นตอนต่อไป

ขั้นที่ 5 ทดสอบ ประเมินผล และปรับปรุงแก้ไขวิธีการแก้ปัญหาหรือชิ้นงาน (Testing, Evaluation and Design Improvement) เป็นขั้นตอนของการตรวจสอบและประเมินชิ้นงานหรือวิธีการที่สร้างขึ้นว่าสามารถแก้ปัญหาหรือสนองความต้องการได้หรือไม่ มีข้อบกพร่องอย่างไร และควรปรับปรุงแก้ไขในส่วนใด อย่างไร แล้วจึงดำเนินการปรับปรุงแก้ไขจนได้ชิ้นงานหรือวิธีการที่สอดคล้องกับรูปแบบที่ออกแบบไว้

ขั้นที่ 6 นำเสนอวิธีการแก้ปัญหา ผลการแก้ปัญหาหรือชิ้นงาน (Presentation) เป็นขั้นตอนของการคิดวิธีการนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชิ้นงานหรือวิธีการที่สร้างขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาหรือสนองความต้องการ

โดย Şimşek et al. (2023) พบว่า การจัดการศึกษา STEM ที่ใช้การออกแบบเชิงวิศวกรรมช่วยส่งเสริมเจตคติต่อคณิตศาสตร์ วิศวกรรม และทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ของผู้เรียนอย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตาม ไม่พบความแตกต่างของทักษะการแก้ปัญหาก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลดังกล่าวสะท้อนว่า ผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้การออกแบบเชิงวิศวกรรมต่อทักษะการแก้ปัญหาอาจขึ้นอยู่กับลักษณะของกิจกรรม ระยะเวลา และบริบทการจัดการเรียนรู้ ขณะที่ Rahmanto & Wilujeng (2024) พบว่า การออกแบบสื่อการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมช่วยส่งเสริมการคิดอย่างเป็นขั้นตอนและพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ สุวิมล สาสังข์ (2562) และ จักรกฤต ภุชงค์ประเวศ (2563) ยังพบสอดคล้องกันว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมช่วยพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาและการคิดขั้นสูงของผู้เรียน โดยเฉพาะเมื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติผ่านสถานการณ์จริง รวมถึงยังช่วยส่งเสริมการทำงานร่วมกันและการเลือกแนวทางแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม (วชิระ พิมพ์ปราโมทย์, 2567)

ดังนั้น กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมไม่ได้เป็นเพียงกระบวนการแก้ปัญหาทางวิศวกรรมเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้คิด วิเคราะห์ และตัดสินใจอย่างเป็นระบบผ่านการเผชิญสถานการณ์ปัญหาจริง ผู้เรียนต้องระบุปัญหา รวบรวมข้อมูล พิจารณาทางเลือก ออกแบบแนวทางแก้ปัญหา ทดสอบและประเมินผล ตลอดจนปรับปรุงแนวทางอย่างต่อเนื่อง รวมไปถึงการย้อนกลับไปปรับปรุงในแต่ละขั้นตอนให้ดีขึ้นได้ ซึ่งในแต่ละขั้นตอนล้วนต้องอาศัยการตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูล เหตุผล และการคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อผู้อื่นและสังคม กล่าวได้ว่ากระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมมีลักษณะที่สอดคล้องกับองค์ประกอบของการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบทั้งด้านการประเมินสถานการณ์ การรวบรวมข้อมูล การพิจารณาทางเลือก การพิจารณาผลที่ตามมา และการไตร่ตรองถึงผลลัพธ์ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม การศึกษาแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบกับกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม พบว่า งานวิจัยด้านการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ มักพัฒนาร่วมกับกรอบการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ โดยเน้นกิจกรรมเชิงสถานการณ์และการสะท้อนคิด ขณะที่งานวิจัยด้านกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม มุ่งพัฒนาทักษะการคิดและการแก้ปัญหา แม้ทั้งสองแนวคิดจะมีลักษณะร่วมกันในด้านการคิดอย่างเป็นระบบ การวิเคราะห์ทางเลือก และการประเมินผลลัพธ์ แต่การบูรณาการการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบเข้ากับกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมโดยตรงยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะในรายวิชาทางสังคมศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจภายใต้ข้อจำกัดและผลกระทบทางสังคม

งานวิจัยเรื่องนี้จึงบูรณาการกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมเพื่อพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ เป็นการเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้และความสามารถที่มักถูกศึกษาแยกส่วนให้เป็นกรอบเดียวกัน เนื่องจากกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมและความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบมีความเชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิดเพราะมุ่งเน้นกระบวนการคิดและตัดสินใจอย่างเป็นระบบ กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมจึงเอื้อต่อการพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ ทั้งยังสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 ที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหา การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การทำงานร่วมกัน และการเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในสังคม

กรอบแนวความคิด

กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม
(Engineering Design Process)

กระบวนการเรียนรู้เชิงรุกที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดและตัดสินใจอย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนาแนวทางหรือวิธีการในการแก้ปัญหา สามารถย้อนกลับไปปรับปรุงหรือทำซ้ำในบางขั้นตอนเพื่อให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และสามารถประยุกต์ใช้ในบริบททางสังคมไม่จำกัดเฉพาะศาสตร์ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญดังนี้

1. ระบุปัญหา
2. รวบรวมข้อมูลและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับปัญหา
3. ออกแบบวิธีการแก้ปัญหา
4. วางแผนและดำเนินการแก้ปัญหา
5. ทดสอบ ประเมินผล และปรับปรุงแก้ไขวิธีการแก้ปัญหา
6. นำเสนอวิธีการแก้ปัญหาและผลการแก้ปัญหา

ความสามารถในการตัดสินใจ
อย่างมีความรับผิดชอบ
(Responsible Decision - Making)

ความสามารถในการเลือกแนวทางปฏิบัติอย่างรอบคอบและสร้างสรรค์ในสถานการณ์ที่หลากหลาย สามารถระบุทางเลือกในการแก้ปัญหาและประเมินผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ยอมรับและรับผิดชอบต่อผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจเพื่อประโยชน์ต่อทั้งตนเองและส่วนรวม มีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่

1. การประเมินสถานการณ์
2. การรวบรวมข้อมูล
3. การระบุแนวทางแก้ปัญหาที่เป็นไปได้
4. การพิจารณาผลที่ตามมา
5. การไตร่ตรองถึงผลลัพธ์

ภาพ 1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนสตรีสมุทรปราการ อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสมุทรปราการ ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 39 ห้องเรียน มีนักเรียนรวมทั้งสิ้น 1,415 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5/2 จำนวน 28 คน ที่เรียนรายวิชา ส32103 สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม 4 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 โรงเรียนสตรีสมุทรปราการ อำเภอเมืองสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ ด้วยการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) จากการจับสลาก โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยสุ่ม

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม รายวิชา ส32103 สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม 4 จำนวน 3 หน่วยการเรียนรู้ หน่วยละ 5 คาบ คาบละ 50 นาที รวม 15 คาบ มี 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ระบุปัญหา 2) รวบรวมข้อมูลและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับปัญหา 3) ออกแบบวิธีการแก้ปัญหา 4) วางแผนและดำเนินการแก้ปัญหา 5) ทดสอบ ประเมินผล และปรับปรุงแก้ไขวิธีการแก้ปัญหา และ 6) นำเสนอวิธีการแก้ปัญหาและผลการแก้ปัญหา โดยมีผู้เชี่ยวชาญ 3 คน ประเมินความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยแบบประเมินชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ได้ค่าเฉลี่ยความเหมาะสมโดยรวมเท่ากับ 4.81 ซึ่งอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด และผู้วิจัยได้ปรับปรุงแผนการจัดการเรียนรู้ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบวัดความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบชนิดอัตนัย จำนวน 3 ฉบับ สอดคล้องกับหน่วยการเรียนรู้ จำนวน 3 หน่วย แต่ละฉบับประกอบด้วย สถานการณ์ทางเศรษฐศาสตร์ จำนวน 1 สถานการณ์ และข้อคำถาม จำนวน 11 ข้อ ซึ่งสร้างขึ้นภายใต้กรอบกระบวนการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ 5 ขั้นตอน ตามแนวทางของ The Second Step® Team (2024) ได้แก่ 1) การประเมินสถานการณ์ 2) การรวบรวมข้อมูล 3) การระบุแนวทางแก้ปัญหาที่เป็นไปได้ 4) การพิจารณาผลที่ตามมา และ 5) การไตร่ตรองถึงผลลัพธ์ การประเมินใช้เกณฑ์การให้คะแนนแบบรูบริก 5 ระดับ โดยประเมินผลตามกระบวนการตัดสินใจ ทั้ง 5 ด้าน ด้านละ 1 – 5 คะแนน รวมคะแนนเต็มฉบับละ 25 คะแนน

2.2.1 การประเมินความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ใช้แบบวัดฉบับที่ 3 โดยดำเนินกิจกรรมภายใต้บริบทการทำงานและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นกลุ่ม เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนพิจารณาข้อมูลและมุมมองที่หลากหลาย อย่างไรก็ตาม การประเมินและการบันทึกคะแนนดำเนินการเป็นรายบุคคลตามเกณฑ์การให้คะแนนแบบรูบริกที่กำหนด เพื่อให้คะแนนของนักเรียนแต่ละคนเป็นหน่วยข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ทางสถิติ ทั้งนี้ แบบวัดฉบับที่ 3 ถูกนำมาใช้ในการประเมินก่อนการจัดการเรียนรู้ และใช้ประเมินอีกครั้งภายหลังสิ้นสุดการจัดการเรียนรู้ในระยะที่ 3 โดยผลการประเมินหลังใช้เป็นทั้งข้อมูลการประเมินระยะที่ 3 และข้อมูลหลังเรียน

2.2.2 การประเมินดำเนินการจำนวน 3 ระยะ โดยระยะที่ 1 ใช้แบบวัดฉบับที่ 1 ภายหลังสิ้นสุดหน่วยการเรียนรู้ที่ 1 ระยะที่ 2 ใช้แบบวัดฉบับที่ 2 ภายหลังสิ้นสุดหน่วยการเรียนรู้ที่ 2 และระยะที่ 3 ใช้แบบวัดฉบับที่ 3 ภายหลังสิ้นสุดหน่วยการเรียนรู้ที่ 3 ทั้งนี้ การประเมินในระยะที่ 3 ดำเนินการภายหลังสิ้นสุดกิจกรรมการเรียนรู้ครบทั้ง 3 หน่วย จึงใช้ผลการประเมินดังกล่าวเป็นข้อมูลหลังเรียนด้วย แบบวัดทั้ง 3 ฉบับ สร้างขึ้นภายใต้กรอบความสามารถและเกณฑ์การให้คะแนนเดียวกัน แต่ใช้สถานการณ์ทางเศรษฐศาสตร์ที่แตกต่างกัน ดังนั้น การเปรียบเทียบคะแนนระหว่างระยะจึงใช้เพื่อพิจารณาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของคะแนนความสามารถภายใต้สถานการณ์ที่แตกต่างกัน และควรตีความผลภายใต้ข้อจำกัดดังกล่าว

จากการให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 คน ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) เพื่อนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) รวมไปถึงการหาค่าความยากง่าย (p) และค่าอำนาจจำแนก (r) ผลปรากฏว่า แบบวัดความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบทั้ง 3 ฉบับ มีค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 ถือว่ามีความสอดคล้องกันในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ มีค่าความยากง่ายอยู่ในช่วง 0.43 – 0.80 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ปานกลางถึงค่อนข้างง่าย และมีค่าอำนาจจำแนกอยู่ในช่วง 0.22 – 0.47 ซึ่งอยู่ในระดับปานกลางถึงค่อนข้างสูง แสดงให้เห็นว่าแบบวัดทั้ง 3 ฉบับมีคุณภาพเหมาะสม สามารถใช้วัดความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบได้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ขั้นก่อนการทดลอง

3.1.1 สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1) แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม และ 2) แบบวัดความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ จำนวน 3 ฉบับ

3.1.2 ชี้แจงการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมให้นักเรียนได้รับทราบแนวทางการจัดการเรียนรู้เบื้องต้น รวมไปถึงการสร้างความคุ้นเคยกับนักเรียนก่อนการทดลอง

3.2 ขั้นทดลอง

3.2.1 ก่อนดำเนินการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยให้นักเรียนทำแบบวัดความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ ฉบับที่ 3 โดยดำเนินกิจกรรมภายใต้บริบทการทำงานเป็นกลุ่ม แต่ประเมินและบันทึกคะแนนของนักเรียนเป็นรายบุคคล นักเรียนแต่ละกลุ่มคงสมาชิกเดิมตลอดระยะเวลาการทดลอง

3.2.2 ดำเนินการทดลองตามแบบแผนการวิจัยศึกษากลุ่มเดียวแบบวัดซ้ำ (One Group Repeated Measures Design) และดำเนินการจัดการเรียนรู้ให้เป็นไปตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยได้ออกแบบไว้ จำนวน 3 หน่วยการเรียนรู้ รวมทั้งสิ้น 15 คาบเรียน ดังนี้

- ระยะที่ 1 ได้ดำเนินการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม จำนวน 4 คาบเรียน และ ในคาบเรียนที่ 5 ให้นักเรียนทำแบบวัดความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ ฉบับที่ 1 เรื่อง ระบบเศรษฐกิจในโลกปัจจุบัน
- ระยะที่ 2 ได้ดำเนินการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม จำนวน 4 คาบเรียน และ ในคาบเรียนที่ 5 ให้นักเรียนทำแบบวัดความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ ฉบับที่ 2 เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาเศรษฐกิจไทย

- ระยะที่ 3 ได้ดำเนินการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม จำนวน 4 คาบเรียน และ ในคาบเรียนที่ 5 ให้นักเรียนทำแบบวัดความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ ฉบับที่ 3 เรื่อง สหกรณ์และการพัฒนาเศรษฐกิจในชุมชน โดยข้อมูลที่ได้จากการวัดในระยะที่ 3 จะถูกนำมาใช้เป็นข้อมูลการทดสอบหลังเรียน เนื่องจากเป็นการจัดการเรียนรู้ในระยะสุดท้ายแล้ว

3.3 ขั้นหลังการทดลอง

3.3.1 ประเมินพัฒนาการของความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนโดยใช้เกณฑ์การให้คะแนนแบบรูบริก 5 ระดับ (Scoring Rubric) ตามที่ผู้วิจัยได้สร้างไว้

3.3.2 นำข้อมูลที่ได้มาสรุปผล อภิปรายผลและให้ข้อเสนอแนะต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม โดยใช้ค่าเฉลี่ย (M) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการทดสอบทีสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่สัมพันธ์กัน (Paired - Samples t - test) และเปรียบเทียบความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบหลังการจัดการเรียนรู้กับเกณฑ์ร้อยละ 70 โดยใช้การทดสอบทีสำหรับกลุ่มตัวอย่างเดียว (One - Sample t - test)

4.2 วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบคะแนนความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 ในแต่ละระยะของการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม โดยใช้ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบทีสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่สัมพันธ์กัน เพื่อเปรียบเทียบคะแนนระหว่างระยะเป็นรายคู่ ได้แก่ ระยะที่ 1 กับระยะที่ 2 ระยะที่ 1 กับระยะที่ 3 และ ระยะที่ 2 กับระยะที่ 3 โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 และปรับระดับนัยสำคัญสำหรับการเปรียบเทียบหลายคู่ด้วยวิธี Bonferroni เป็น .0167

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ผลการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาโดยใช้กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมที่มีต่อความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย มีผลการวิจัยดังนี้

1. ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 ก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม

ตาราง 1 ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 ก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม

ผลการเปรียบเทียบ	คะแนนเต็ม	คะแนนเฉลี่ย (M)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	t	p
ก่อนเรียน	25	8.00	1.33	-50.4	<.001
หลังเรียน	25	22.14	2.21		

* p< .05, df = 27

จากตาราง 1 พบว่า ค่าเฉลี่ยรวมของคะแนนการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมหลังเรียน (M = 22.14, S.D. = 2.21) สูงกว่าก่อนเรียน (M = 8.00, S.D. = 1.33) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตาราง 2 ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 ก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมแยกรายองค์ประกอบของการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ

องค์ประกอบการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ	คะแนน	(M) ก่อน	S.D.	(M) หลัง	S.D.	(M) difference	t	p
การประเมินสถานการณ์	5	1.86	0.65	4.43	0.74	-2.57	-27.0	<.001
การรวบรวมข้อมูล	5	1.29	0.46	4.00	0.94	-2.71	-13.7	<.001
การระบุแนวทางแก้ปัญหาที่เป็นไปได้	5	1.43	0.50	4.29	0.46	-2.86	-23.2	<.001
การพิจารณาผลที่ตามมา	5	1.57	0.50	4.86	0.36	-3.29	-37.8	<.001
การไตร่ตรองถึงผลลัพธ์	5	1.86	0.35	4.57	0.74	-2.71	-31.2	<.001

* p< .05, df = 27

จากตาราง 2 พบว่า คะแนนเฉลี่ยความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบหลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยหลังเรียน พบว่า ด้านการพิจารณาผลที่ตามมามีคะแนนเฉลี่ยสูงที่สุด (M = 4.86, S.D. = 0.36) รองลงมา ได้แก่ ด้านการไตร่ตรองถึงผลลัพธ์ (M = 4.57, S.D. = 0.74) ด้านการประเมินสถานการณ์ (M = 4.43, S.D. = 0.74) ด้านการระบุแนวทางแก้ปัญหาที่เป็นไปได้ (M = 4.29, S.D. = 0.46) และด้านการรวบรวมข้อมูลมีคะแนนเฉลี่ยต่ำที่สุด (M = 4.00, SD = 0.94) ตามลำดับ

2. ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 หลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมกับเกณฑ์ร้อยละ 70

ตาราง 3 ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 หลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมกับเกณฑ์ร้อยละ 70

องค์ประกอบการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ	คะแนนเต็ม	หลังเรียน			t	p
		คะแนนเกณฑ์	หลังเรียน			
			M	S.D.		
การประเมินสถานการณ์	5	3.50	4.43	0.74	6.62	< .001
การรวบรวมข้อมูล	5	3.50	4.00	0.94	2.81	.009

ตาราง 3 ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 หลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมกับเกณฑ์ร้อยละ 70 (ต่อ)

องค์ประกอบการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ	คะแนนเต็ม	หลังเรียน			t	p
		คะแนนเกณฑ์	หลังเรียน			
			M	S.D.		
การระบุแนวทางแก้ปัญหาที่เป็นไปได้	5	3.50	4.29	0.46	9.04	< .001
การพิจารณาผลที่ตามมา	5	3.50	4.86	0.36	20.15	< .001
การไตร่ตรองถึงผลลัพธ์	5	3.50	4.57	0.74	7.64	< .001
เฉลี่ยรวม	5	3.50	4.43	0.44	11.10	< .001

หมายเหตุ. df = 27

จากตาราง 3 พบว่า ค่าเฉลี่ยความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนหลังการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 (คะแนนเต็ม 5 คะแนน เกณฑ์ร้อยละ 70 เท่ากับ 3.50 คะแนน) โดยมีค่าเฉลี่ยรวมเท่ากับ 4.43 (S.D. = 0.44) สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด 0.93 คะแนน และสูงกว่าเกณฑ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ $t(27) = 11.10$, $p < .001$ จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงให้เห็นว่าการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ผลการศึกษาพัฒนาการความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม

ตาราง 4 ผลการศึกษาพัฒนาการความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม

เปรียบเทียบ		Mean difference	SE	t	p
ระยะที่ 1	ระยะที่ 2	-3.71	0.696	-5.34	< .001
ระยะที่ 1	ระยะที่ 3	-12.29	0.468	-26.24	< .001
ระยะที่ 2	ระยะที่ 3	-8.57	0.533	-16.08	< .001

หมายเหตุ: ใช้การทดสอบทีสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่สัมพันธ์กันในการเปรียบเทียบรายคู่ และปรับระดับนัยสำคัญด้วยวิธี Bonferroni เป็น $\alpha = .0167$ (จาก .05/3); df = 27

จากตาราง 4 พบว่า ผลการเปรียบเทียบคะแนนความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบระหว่างระยะเป็นรายคู่ โดยใช้การทดสอบทีสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่สัมพันธ์กันและปรับระดับนัยสำคัญด้วยวิธี Bonferroni ที่ระดับ .0167 พบว่า คะแนนของนักเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทุกคู่ โดยระยะที่ 2 มีคะแนนสูงกว่าระยะที่ 1 มีค่าเฉลี่ยแตกต่างกัน 3.71 คะแนน ($t = -5.34$, $p < .001$) ระยะที่ 3 มีคะแนนสูงกว่าระยะที่ 1 มีค่าเฉลี่ยแตกต่างกัน 12.29 คะแนน ($t = -26.24$, $p < .001$) และระยะที่ 3 มีคะแนนสูงกว่าระยะที่ 2 มีค่าเฉลี่ยแตกต่างกัน

8.57 คะแนน ($t = -16.08$, $p < .001$) แสดงให้เห็นว่า คะแนนความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามลำดับของการจัดการเรียนรู้

อภิปรายผล

1. ผลการวิจัยพบว่า ภายหลังการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 มีคะแนนความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบสูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เนื่องจากนักเรียนได้เผชิญสถานการณ์ปัญหา วิเคราะห์ปัญหา รวบรวมข้อมูล พิจารณาทางเลือก และออกแบบวิธีการแก้ปัญหาอย่างเป็นขั้นตอน พร้อมทั้งใช้เหตุผลในการตัดสินใจและพิจารณาผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากทางเลือกของตนเองอย่างรอบด้าน อีกทั้งยังสามารถย้อนกลับไปทบทวนและปรับปรุงแนวทางการแก้ปัญหาได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้วิธีการที่เหมาะสมที่สุดสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวิมล สาสังข์ (2562) จักรกฤต ภุชงค์ประเวศ (2563) และ วลีรัตน์ พุทธาศรี (2565) พบว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมช่วยพัฒนาความสามารถด้านการแก้ปัญหา ความคิดสร้างสรรค์ และสมรรถนะของผู้เรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน นอกจากนี้ กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมยังเป็นการเรียนรู้เชิงรุกที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริงผ่านสถานการณ์ใกล้เคียงชีวิตจริงและเรียนรู้แบบวนซ้ำ ซึ่งช่วยให้นักเรียนได้สะท้อนผลการเรียนรู้ ทบทวน และปรับปรุงแนวคิดของตนเองอย่างต่อเนื่อง อันส่งผลต่อการพัฒนาความสามารถในการไตร่ตรองถึงผลลัพธ์และตระหนักถึงผลกระทบจากการตัดสินใจได้อย่างมีวิจารณญาณ (National Research Council, 2012; TeachEngineering, 2018)

2. ความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ สอดคล้องกับงานวิจัยของ นรี ทองจิตต์ และคณะ (2566) และ อารยา แก้วบัวดี และคณะ (2562) พบว่า การจัดการเรียนรู้ที่ใช้กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมหรือแนวคิดสะเต็มศึกษาสามารถพัฒนาทักษะและความสามารถสำคัญของผู้เรียนให้สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดได้ นอกจากนี้ กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมยังเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เผชิญสถานการณ์ปัญหา วิเคราะห์ข้อมูล พิจารณาทางเลือก และประเมินผลลัพธ์ของการตัดสินใจอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบของการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ (CASEL, 2020; The Second Step® Team, 2024) รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ อิทธิเดช น้อยไม้ และ ณัฐวรรณ เฉลิมสุข (2567) หัทยา เพ็ชรอิน และคณะ (2561) และ ณัฐชา ปั้นลายนาค (2566) ที่พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นสถานการณ์ปัญหาและการคิดอย่างมีวิจารณญาณช่วยพัฒนาทักษะการคิด การแก้ปัญหา และการตัดสินใจของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ Hmelo - Silver (2004) อธิบายว่า การเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานช่วยให้ผู้เรียนสร้างความรู้ผ่านกระบวนการแก้ปัญหา พัฒนากลยุทธ์การคิด การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งเป็นกระบวนการพื้นฐานที่เอื้อต่อการพิจารณาข้อมูลและทางเลือกอย่างมีเหตุผล

3. ความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบของนักเรียนมีพัฒนาการดีขึ้นหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรม เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกคิดอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การระบุปัญหา รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ทางเลือก ดำเนินการแก้ปัญหา ตลอดจนประเมินและปรับปรุงวิธีการแก้ปัญหา ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถตัดสินใจอย่างมีเหตุผลและรับผิดชอบมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนได้ฝึกตัดสินใจซ้ำอย่างต่อเนื่องผ่านสถานการณ์ที่หลากหลาย ยังช่วยให้นักเรียนได้สะท้อนผลการตัดสินใจและปรับปรุง

แนวคิดของตนเองอย่างเป็นลำดับ ส่งผลให้ความสามารถพัฒนาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Kolb (1984) และงานวิจัยของ Moore & Gregory (2024) และ Huynh et al. (2023) นอกจากนี้ ในบริบทระดับอุดมศึกษา Mukhemar et al. (2025) พบว่า การใช้เทคโนโลยีในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้มีศักยภาพในการส่งเสริมสมรรถนะด้านการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ รวมถึงการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ อย่างไรก็ตาม การนำข้อค้นพบดังกล่าวมาอธิบายผู้เรียนระดับมัธยมศึกษาควรพิจารณาความแตกต่างของบริบทและกลุ่มเป้าหมายร่วมด้วย

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมซึ่งเดิมใช้ในบริบทของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้นอกเหนือไปจากกลุ่มวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (National Research Council, 2012) โดยเฉพาะวิชาสังคมศึกษาเพื่อพัฒนาความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ เนื่องจากกระบวนการดังกล่าวมีลักษณะเป็นขั้นตอนที่เอื้อต่อการคิดอย่างเป็นระบบ โดยการใช้เหตุผลเพื่อพิจารณาทางเลือกอย่างรอบด้าน การออกแบบการแก้ปัญหาและการประเมินผลกระทบของการตัดสินใจ รวมไปถึงการที่ผู้สอนสามารถให้ผู้เรียนกลับไปแก้ไขขั้นตอนของกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมที่ต้องการปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเพื่อให้ผลลัพธ์ที่เกิดจากการตัดสินใจมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของการแก้ปัญหาอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดของ CASEL (2020) ที่เน้นการใช้เหตุผลควบคู่กับจริยธรรมในการตัดสินใจ นอกจากนี้ ยังเป็นการขยายขอบเขตของการจัดการเรียนรู้สังคมศึกษาไปสู่แนวทางเชิงออกแบบ (Design - Based Learning) ตามแนวคิดสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีบทบาทเป็นผู้สร้างแนวทางแก้ปัญหาทางสังคมอย่างมีความรับผิดชอบ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การจัดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมจำเป็นต้องอาศัยความรู้ความสามารถของครูในการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนรู้ รวมทั้งการให้คำแนะนำและสนับสนุนนักเรียนระหว่างการดำเนินกิจกรรมในแต่ละขั้นตอน ดังนั้น ครูจึงควรเตรียมการจัดการเรียนรู้ให้พร้อม โดยศึกษาสถานการณ์ที่เป็นจริงหรือใกล้เคียงกับบริบทจริง จัดเตรียมแหล่งข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ที่ใช้เป็นฐานในการเรียนรู้

2. กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมเป็นกระบวนการที่ใช้แพร่หลายในกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ผู้เรียนบางกลุ่ม โดยเฉพาะผู้เรียนแผนการเรียนสายศิลป์ อาจยังไม่คุ้นเคยกับกระบวนการดังกล่าว ดังนั้น ครูผู้สอนควรจัดกิจกรรมเสริมหรืออธิบายขั้นตอนของกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมให้ผู้เรียนเข้าใจอย่างชัดเจนก่อนดำเนินกิจกรรม เพื่อช่วยให้นักเรียนที่ไม่คุ้นเคยสามารถปรับตัวและมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะกระบวนการ อย่างไรก็ตาม การดำเนินกิจกรรมในลักษณะดังกล่าวอาจทำให้การถ่ายทอดเนื้อหาสาระของวิชานั้น

ลดลง ครูจึงควรวางแผนบูรณาการเนื้อหาความรู้ที่จำเป็นเข้าไปในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้อย่างเหมาะสม เพื่อให้ผู้เรียนได้รับทั้งความรู้เชิงเนื้อหาและทักษะกระบวนการควบคู่กัน

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1. งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นเพียงหนึ่งในองค์ประกอบของการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ (Social Emotional Learning) ประกอบด้วย 1) การตระหนักรู้ในตัวเอง 2) การบริหารจัดการตัวเอง 3) การตระหนักรู้ทางสังคม 4) ทักษะด้านความสัมพันธ์ และ 5) การตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ ผู้ที่สนใจอาจนำกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมไปใช้ศึกษาการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ในองค์ประกอบอื่นที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมได้

2. การขยายการใช้กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมไปสู่สาระการเรียนรู้สังคมศึกษาอื่น โดยการวิจัยในครั้งต่อไปอาจนำกระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมไปประยุกต์ใช้กับสาระการเรียนรู้อื่นในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาทักษะการคิด การประเมินสถานการณ์และการตัดสินใจในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน

3. การขยายกลุ่มตัวอย่างให้ครอบคลุมและหลากหลายมากขึ้น เนื่องจากการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ รวมถึงการเรียนรู้ทางสังคมและอารมณ์ เป็นสมรรถนะที่สามารถส่งเสริมได้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่วัยเด็ก วัยรุ่น จนถึงวัยผู้ใหญ่ โดยแต่ละช่วงวัยจะมีพัฒนาการทางสังคมและอารมณ์ โดยเฉพาะการตัดสินใจที่แตกต่างกัน การศึกษากับกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลายจึงอาจช่วยให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับพัฒนาการของผู้เรียนในแต่ละช่วงวัย และสามารถนำไปประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมทักษะการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

4. ควรศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้ในระยะยาว เพื่อพิจารณาความคงทนและการเปลี่ยนแปลงของความสามารถในการตัดสินใจอย่างมีความรับผิดชอบ เนื่องจากความสามารถดังกล่าวเป็นสมรรถนะที่ต้องอาศัยการฝึกฝนและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ควรศึกษากระบวนการคิดและเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังการตัดสินใจของนักเรียนในเชิงลึกโดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์ชิ้นงาน และการสังเกตพฤติกรรม เพื่อให้สามารถอธิบายทั้งระดับความสามารถและกระบวนการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนได้อย่างครอบคลุมยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

จักรกฤต ภุชงค์ประเวศ. (2563). *ผลของการจัดการเรียนการสอนโครงงานวิทยาศาสตร์โดยใช้กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์และคุณภาพผลงานเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียน ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา* [วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chula Digital Collections. https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/4198

ณัฐชา ปั้นลายนาค. (2566). การพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สาระเศรษฐศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้กระบวนการเผชิญสถานการณ์ ร่วมกับวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ. *วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย*, *7*(3), 794 – 808. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jeir/article/view/260228/180125

ทิศนา แขมมณี. (2552). *ศาสตร์การสอน* (พิมพ์ครั้งที่ 9). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทิศนา แขมมณี, ศิริชัย กาญจนวาสี, พิมพันธ์ เดชะคุปต์, ศรินธร วิทยะสิรินันท์, นวลจิตต์ เชาวกีรติพงศ์, และปัทมศิริ ธีรานุรักษ์. (2544). *วิทยาการด้านการคิด.* เดอะมาสเตอร์กรุ๊ป แมเนจเม้นท์.

นรี ทองจิตต์, เชษฐ์ ศิริสวัสดิ์, และธนาวุฒิ ลาตวงษ์. (2566). ผลการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสะเต็มศึกษาวิชาวิทยาศาสตร์ เรื่อง ไฟฟ้าที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการออกแบบทางวิศวกรรมศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. *ศึกษาศาสตร์ มมร*, *11*(2), 42 – 57. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/edj/article/view/262274/182537

ลักษณา พงษ์ภุมมา. (2560). *การพยาบาลปัญหาของวัยรุ่นในสังคมไทย.* http://164.115.41.60/knowledge/?p=436

วชิระ พิมพ์ปราโมทย์. (2567). *ผลการใช้กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมร่วมกับการสะท้อนคิดที่มีต่อสมรรถนะการแก้ปัญหาแบบรวมพลังของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย* [วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chula Digital Collections. https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/12193

วรชัย ทองไทย. (2562). *ลัทธิทุนนิยมสุดโต่ง.* สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. https://www.theprachakorn.com/newsDetail.php?id=208

วัชรา เล่าเรียนดี, ปรณัฐ กิจรุ่งเรือง, และอรพิณ ศิริสัมพันธ์. (2560). *กลยุทธ์การจัดการเรียนรู้เชิงรุกเพื่อพัฒนาการคิดและยกระดับคุณภาพการศึกษาสำหรับศตวรรษที่ 21* (พิมพ์ครั้งที่ 12). เพชรเกษมพริ้นติ้ง กรุ๊ป.

วลีรัตน์ พุทธาศรี. (2565). *การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในสภาพแวดล้อมห้องเรียนอัจฉริยะโดยใช้กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมร่วมกับการเรียนรู้ตามสถานการณ์ เพื่อส่งเสริมสมรรถนะด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์ต้นแบบทางอุตสาหกรรม สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วิฑูรย์ ตันศิริคงคล. (2542). *AHP: กระบวนการตัดสินใจที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในโลก.* กราฟฟิค แอนด์ ปริ้นติ้ง เซ็นเตอร์.

สุธิดา การีมี. (2560). การใช้กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมเพื่อเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์และทักษะการแก้ปัญหา ตอนที่ 1. *นิตยสาร สสวท., 46*(209), 23 – 27. https://emagazine.ipst.ac.th/209/IPST209/assets/common/downloads/IPST-Mag-209.pdf

สุวิมล สาสังข์. (2562). *ผลการจัดกิจกรรมสะเต็มศึกษาโดยใช้กระบวนการออกแบบเชิงวิศวกรรมที่มีต่อความสามารถในการแก้ปัญหาของนักเรียนประถมศึกษา* [วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chula Digital Collections. https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/9346

หัทยา เพ็ชรอิน, อนงค์พร สมานชาติ, และเพ็ญพนอ พ่วงแพ. (2561). การพัฒนาผลการเรียนรู้และทักษะการแก้ปัญหา เรื่อง วิกฤตการณ์ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้กระบวนการจัดการเรียนรู้รูปแบบซิปปาร่วมกับกระบวนการเผชิญสถานการณ์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6. *Veridian E-Journal, 11*(2), 3016 – 3039. https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/145594/107512

อิทธิเดช น้อยไม้ และ ณัฐวรรณ เฉลิมสุข. (2567). การพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและผลการเรียนรู้วิชาสังคมศึกษาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ตามแนวคิดการจัดการเรียนรู้เชิงรุกโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม. *วารสารครุศาสตร์วิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 9*(2), 87 - 98. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/jeducrru/article/view/271457/183269

อารยา แก้วบัวดี, จินตนา ศิริธัญญารัตน์, และนันท์นภัส นิยมทรัพย์. (2562). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ โดยใช้การจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ตามแนวสะเต็มศึกษาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. *วารสารสังคมศาสตร์วิจัย, 10*(2), 130 - 148. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/ssr/article/view/231957/158267

Accreditation Board for Engineering and Technology. (2021). *2022 – 2023 Criteria for accrediting engineering programs*. https://www.abet.org/wp-content/uploads/2022/01/2022-23-EAC-Criteria.pdf

Bauman, Z. & Donskis, L. (2013). *Moral blindness: The loss of sensitivity in liquid modernity.* Polity Press.

Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning [CASEL]. (2020). CASEL's SEL framework: What are the core competence areas and where are they promoted?. https://casel.org/casel-sel-framework-11-2020/

Chen, Y., Chen, Y., &Zhang, J. (2026). An empirical study of how Social - Emotional Learning (SEL) dimensions are associated with responsible decision - making using PISA 2022 data. *Social and Emotional Learning: Research, Practice, and Policy, 7*, 100184. https://doi.org/10.1016/j.sel.2026.100184

Dym, C. L., Agogino, A. M., Eris, O., Frey, D. D., &Leifer, L. J. (2005). Engineering design thinking, teaching, and learning. *Journal of Engineering Education, 94*(1), 103 - 120. https://doi.org/10.1002/j.2168-9830.2005.tb00832.x

Eriksen, T.H. (2020). Capitalocene. In Marianne Krogh, (ed.), *Connectedness: an incomplete encyclopedia of Anthropocene: Views, thoughts, considerations, insights, images, notes & remarks.* Strandberg Publishing.

Hmelo - Silver, C. E. (2004). Problem - based learning: What and how do students learn?. *Educational Psychology Review, 16*(3), 235 – 266. https://doi.org/10.1023/B:EDPR.0000034022.16470.f3

Huynh, S. V., Giang, T.-V., Nguyen, H. T., Luu-Thi, H.-T., &Tran-Chi, V.-L. (2023). Responsible making- decision competency based on the social emotional learning model for Vietnamese high school students. *Journal of Law and Sustainable Development, 11*(7), e1007. https://doi.org/10.55908/sdgs.v11i7.1007

International Technology and Engineering Educators Association [ITEEA]. (2020). *Standards for technological and engineering literacy: The role of technology and engineering in STEM education.* ITEEA.

Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development.* Prentice - Hall.

Moore, B. & Gregory, R. (2024). Decision making as a pedagogy for social emotional learning. *Social and Emotional Learning: Research, Practice, and Policy, 3*, 100034. https://doi.org/10.1016/j.sel.2024.100034

Mukhemar, R., Affouneh, S., &Burgos, D. (2025). Technology - enabled social - emotional learning for university educators: A systematic review. *Frontiers in Education, 10*, 1655634. https://doi.org/10.3389/feduc.2025.1655634

National Research Council. (2012). *A framework for K – 12 science education: Practices, crosscutting concepts, and core ideas.* The National Academies Press. https://doi.org/10.17226/13165

Piketty, T. (2014). *Capital in the twenty - first century.* Harvard University Press.

Rahmanto, T. & Wilujeng, I. (2024). Development of student worksheets using the engineering design process to practice physics problem - solving skills for vocational school students. *Jurnal Penelitian Pendidikan IPA, 10*(2), 545 – 556. https://doi.org/10.29303/jppipa.v10i2.4969

Samuelson, P. A. & Nordhaus, W. D. (2010). *Economics* (19th ed.). McGraw - Hill.

Şimşek, G., Üldeş, A., Taş, Y., &Şimşek, Ö. (2023). The impact of engineering design - based STEM education on students' attitudes toward STEM and problem - solving skills. *Journal of Science Learning, 6*(3), 294 – 302. https://doi.org/10.17509/jsl.v6i3.57193

Stiglitz, J. E. (2019). *People, power, and profits: Progressive capitalism for an age of discontent.* W. W. Norton & Company.

TeachEngineering. (2018). *Engineering design process: Teach engineering STEM curriculum for K - 12.* https://www.teachengineering.org/design/designprocess

The Second Step® Team. (2024, April 3). *Teaching responsible decision - making*. Second Step. https://www.secondstep.org/resources/blog/teaching-responsible-decision-making

Weissberg, R. P., Durlak, J. A., Domitrovich, C. E., &Gullotta, T. P. (2015). Social and emotional learning: Past, present, and future. In J. A. Durlak, C. E. Domitrovich, R. P. Weissberg, &T. P. Gullotta (Eds.), *Handbook of social and emotional learning: Research and practice* (pp. 3 – 19). The Guilford Press.

ผลของกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือกต่อแรงจูงใจใฝ่รู้และความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในรายวิชาหน้าที่พลเมือง

Effects of Out – of - Classroom Learning Activities Integrated with Alternative Assessment on Motivation to Learn and Social Responsibility Among Mathayom Suksa 1 Students in Civic Education

ปนัดดา พาณิชยพันธุ์,* และภัทรพงศ์ ศิลารักษ์**

Panadda Panichayapan, and Pattarapong Siraruk

Received: January 2, 2026 Revised: February 10, 2026 Accepted: February 20, 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. เปรียบเทียบแรงจูงใจใฝ่รู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือก 2. เปรียบเทียบความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือก 3. ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือก กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนพระนารายณ์ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 40 คน ซึ่งได้จากการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัย ประกอบด้วย 1) แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 15 แผน 2) แบบประเมินแรงจูงใจใฝ่รู้และความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 20 ข้อ แบ่งเป็น 2 ด้าน ด้านละ 10 ข้อ และ 3) แบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียน โดยแผนการจัดการเรียนรู้มีค่าความเหมาะสมระหว่าง 4.60 – 5.00 แบบประเมินแรงจูงใจใฝ่รู้และความรับผิดชอบต่อสังคมมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.89 และแบบประเมินความพึงพอใจมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.92 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าทีสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เป็นอิสระต่อกัน

ผลการวิจัยพบว่า 1. นักเรียนมีแรงจูงใจใฝ่รู้หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2. นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อสังคมหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 3. นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือก โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ผลการวิจัยสะท้อนว่า การเรียนรู้นอกห้องเรียนที่เชื่อมโยงกับการประเมินทางเลือกอาจช่วยส่งเสริมแรงจูงใจใฝ่รู้ ความรับผิดชอบต่อสังคม และประสบการณ์การเรียนรู้เชิงบวกของนักเรียนได้

คำสำคัญ: การประเมินทางเลือก, การเรียนรู้นอกห้องเรียน, ความรับผิดชอบต่อสังคม, แรงจูงใจใฝ่รู้

---

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

Lecturer, Department of Social Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thepsatri Rajabhat University

** ผู้ช่วยนักวิจัยสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

Research Assistant, Department of Social Studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thepsatri Rajabhat University

Corresponding Author: Panadda.p@lawasri.tru.ac.th

Abstract

This research aimed to: 1. compare the motivation to learn of Mathayom Suksa 1 students before and after participating in out-of-classroom learning activities integrated with alternative assessment; 2. compare the social responsibility of Mathayom Suksa 1 students before and after participating in out – of - classroom learning activities integrated with alternative assessment; and 3. examine students' satisfaction with out – of - classroom learning activities integrated with alternative assessment. The sample consisted of 40 Mathayom Suksa 1 students at Phranarai School during the first semester of the 2025 academic year, selected through purposive sampling. The research instruments comprised: 1) 15 lesson plans with an appropriateness index ranging from 4.60 to 5.00; 2) a 20-item assessment of motivation to learn and social responsibility, comprising two 10-item subscales, with an overall reliability coefficient of 0.89; and 3) a student satisfaction assessment form with a reliability coefficient of 0.92. Data were analyzed using the mean, standard deviation, and paired-samples t-test.

Findings demonstrated statistically significant improvements in both motivation to learn ($p < .05$) and social responsibility ($p < .05$) following the intervention. Students' overall satisfaction was at the highest level. These findings suggest that integrating out-of-classroom learning activities with alternative assessment can support students' motivation to learn, social responsibility, and positive, civically oriented learning experiences. The study provides preliminary empirical evidence supporting the integration of out-of-classroom learning with alternative assessment in civic education.

Keywords: Alternative Assessment, Out – of - Classroom Learning, Social Responsibility, Motivation to Learn

บทนำ

การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ให้ความสำคัญกับการพัฒนานักเรียนในลักษณะองค์รวม ทั้งด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ซึ่งส่งผลให้รูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์ตรงและการมีส่วนร่วมของนักเรียนได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง การเรียนรู้นอกห้องเรียนถือเป็นกระบวนการสำคัญที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้พัฒนาความเข้าใจจากสถานการณ์จริงผ่านการสำรวจ การสังเกต และการสะท้อนคิด (Smith et al., 1963; Hammerman et al., 1994) โดยกระบวนการดังกล่าวมิได้จำกัดเพียงการออกไปเรียนรู้นอกอาคารสถานที่ แต่ยังรวมถึงการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงและการใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติ แนวทางการเรียนรู้ดังกล่าวไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างทักษะสำคัญ เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการทำงานร่วมกัน แต่ยังส่งเสริมแรงจูงใจภายในซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จทางการเรียนรู้ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นอีกด้วย

เมื่อพิจารณาผลลัพธ์ดังกล่าว จะเห็นว่าทักษะการคิด การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกัน ตลอดจนเจตคติและแรงจูงใจที่เกิดจากการเรียนรู้นอกห้องเรียน เป็นผลการเรียนรู้ที่ซับซ้อน และไม่อาจสะท้อนได้ครบถ้วนด้วยแบบทดสอบแบบดั้งเดิมเพียงอย่างเดียว การวัดและประเมินผลจึงจำเป็นต้องสอดคล้องกับลักษณะของการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์ตรง ในบริบทนี้ การประเมินทางเลือก ซึ่งประกอบด้วยการประเมินผลการปฏิบัติ การประเมินตามสภาพจริง และการประเมินแฟ้มสะสมงาน จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสม เนื่องจากเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความรู้ ทักษะ และเจตคติผ่านการปฏิบัติงานในสถานการณ์ที่ใกล้เคียงชีวิตจริง (Meyer, 1992; กมลวรรณ ตังธนกานนท์, 2549) การประเมินเหล่านี้มีจุดเด่นในการวัดผลการเรียนรู้ที่ซับซ้อน เช่น การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ และการทำงานเป็นทีม นอกจากนี้ การประเมินในลักษณะดังกล่าวยังเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งช่วยส่งเสริมความรับผิดชอบ ความกระตือรือร้น และการสะท้อนตนเองของนักเรียน อันเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต ด้วยเหตุนี้ การจัดการเรียนรู้นอกห้องเรียนควบคู่กับการประเมินทางเลือกจึงเป็นแนวทางที่ช่วยให้กระบวนการเรียนรู้และการประเมินผลสอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ

อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า การบูรณาการการเรียนรู้นอกห้องเรียนเข้ากับการประเมินทางเลือกยังมีการศึกษาไม่มากนักในบริบทของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยเฉพาะรายวิชาหน้าที่พลเมือง หน่วยการเรียนรู้เรื่องบทบาทหน้าที่ของเยาวชนต่อสังคมและประเทศชาติ ซึ่งเป็นสาระสำคัญในการปลูกฝังความรับผิดชอบต่อสังคมและความเป็นพลเมือง งานวิจัยที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงผู้เรียนกับพื้นที่และชุมชนสามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมและคุณลักษณะด้านความเป็นพลเมืองได้ (Hamilton & Marckini - Polk, 2023; รติมา สิงหโชติสุขแพทย์ และ จินตวีร์ คล้ายสังข์, 2566) เช่น ภูวดล คารินทา และ วสันต์ สรรพสุข (2566) พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดชุมชนเป็นฐานร่วมกับการศึกษาเชิงวิพากษ์ช่วยพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลกของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาได้ แต่ยังพบการศึกษาไม่มากที่มุ่งศึกษาแรงจูงใจใฝ่รู้ควบคู่กับความรับผิดชอบต่อสังคม ภายใต้กระบวนการเรียนรู้ที่บูรณาการการประเมินทางเลือกอย่างเป็นระบบในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนถือได้ว่ามีความสำคัญในการเป็นรูปแบบการสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านประสบการณ์ตรงจากสภาพแวดล้อมจริง ซึ่งช่วยให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและสามารถตีความหมายได้ชัดเจน การใช้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นแหล่งเรียนรู้ทำให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมาย

ของหลักสูตรได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ การเรียนรู้นอกห้องเรียนยังส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และทำให้ผู้เรียนตระหนักว่าความรู้สามารถเกิดขึ้นได้จากทุกสิ่งรอบตัว ผู้เรียนจึงพัฒนาทักษะ ทัศนคติ และความซาบซึ้งจากประสบการณ์จริง และสามารถนำความรู้นั้นไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม (Smith et al., 1963) และในส่วนของการประเมินทางเลือกนั้น Meyer (1992) อธิบายว่า การประเมินตามสภาพจริงเปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความสามารถที่แท้จริงผ่านการปฏิบัติงานในสถานการณ์ที่ใกล้เคียงชีวิตจริง แทนการวัดด้วยข้อสอบเพียงอย่างเดียว ขณะที่ กมลวรรณ ตังธนกานนท์ (2549) ชี้ว่าการประเมินลักษณะนี้ช่วยให้เห็นทั้งกระบวนการคิด การทำงาน และพัฒนาการของผู้เรียน จึงเป็นการประเมินที่ครอบคลุมความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะของผู้เรียนได้รอบด้าน

จากความเป็นมาข้างต้น การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาผลของกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือกในหน่วยการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ของเยาวชนต่อสังคมและประเทศชาติ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของรายวิชาหน้าที่พลเมืองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เพื่อตรวจสอบผลต่อแรงจูงใจใฝ่รู้และความรับผิดชอบต่อสังคม ตลอดจนศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว อันจะนำไปสู่แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับหลักสูตรและพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบแรงจูงใจใฝ่รู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือกในหน่วยการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ของเยาวชนต่อสังคมและประเทศชาติของรายวิชาหน้าที่พลเมือง

2. เพื่อเปรียบเทียบความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือก ในหน่วยการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ของเยาวชนต่อสังคมและประเทศชาติ ของรายวิชาหน้าที่พลเมือง

3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือก ในหน่วยการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ของเยาวชนต่อสังคมและประเทศชาติ ของรายวิชาหน้าที่พลเมือง

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้นอกห้องเรียน

การเรียนรู้นอกห้องเรียนเป็นแนวคิดที่มุ่งให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้จากประสบการณ์ในสภาพแวดล้อมจริงผ่านการสำรวจ การสังเกต การลงมือปฏิบัติ และการสะท้อนคิด ซึ่งเอื้อต่อการมีส่วนร่วมและการสร้างความหมายในการเรียนรู้ (Smith et al., 1963) โดย Hammerman et al. (1994) อธิบายว่า การศึกษานอกห้องเรียนช่วยส่งเสริมกระบวนการคิด การแก้ปัญหา ทักษะทางสังคม และการเชื่อมโยงความรู้กับสถานการณ์ในชีวิตจริง ขณะที่ Mann et al. (2022) จากการทบทวนงานวิจัยอย่างเป็นระบบ พบว่า การเรียนรู้นอกห้องเรียนในสภาพแวดล้อมธรรมชาติมีศักยภาพในการส่งเสริมผลลัพธ์ด้านการเรียนรู้ พัฒนาการทางสังคม และทักษะการคิดของผู้เรียน สอดคล้องกับ รติมา สิงหโชติ สุขแพทย์ และ จินตวีร์ คล้ายสังข์ (2566) ที่พบว่า การจัดการเรียนรู้นอกสถานที่เสมือนร่วมกับการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสำรวจบริบทชุมชน วิเคราะห์ปัญหา พัฒนาชิ้นงานเพื่อแก้ปัญหา และนำเสนอผลการเรียนรู้ต่อชุมชน สามารถส่งเสริมความยึดมั่นผูกพันในความเป็นพลเมืองของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาได้

2. แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินทางเลือก

การประเมินทางเลือกเป็นกระบวนการวัดผลที่มุ่งเน้นงานจริงและพฤติกรรมการปฏิบัติของนักเรียนมากกว่าการประเมินด้วยแบบทดสอบดั้งเดิมที่สะท้อนเพียงด้านพุทธิพิสัย โดยแนวคิดสำคัญของการประเมินทางเลือกประกอบด้วย การประเมินผลการปฏิบัติ (Performance Assessment) การประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) และการประเมินแฟ้มสะสมงาน (Portfolio Assessment) (Meyer, 1992; กมลวรรณ ตังธนกานนท์, 2549) รูปแบบการประเมินเหล่านี้ช่วยให้นักเรียนมีโอกาสแสดงความรู้ ทักษะ และ ความรับผิดชอบที่แท้จริง ตลอดจนส่งเสริมการไตร่ตรองและความคิดสร้างสรรค์ในกระบวนการเรียนรู้ นอกจากนี้ Herrington et al. (2010) ชี้ให้เห็นว่าการประเมินที่ยึดบริบทจริงช่วยเพิ่มความรับผิดชอบและความมีส่วนร่วมของนักเรียนอย่างเป็นรูปธรรม ขณะที่ Glencoe (1994) อธิบายว่าการประเมินทางเลือกเปิดโอกาสให้นักเรียนเลือกวิธีการนำเสนอความเข้าใจของตนเองได้หลากหลาย ซึ่งส่งผลดีต่อแรงจูงใจใฝ่รู้และการเรียนรู้แบบมีความหมาย

3. แนวคิดเกี่ยวกับแรงจูงใจใฝ่รู้

ประยุทธ ไทยธานี (2555) อธิบายว่า แรงจูงใจใฝ่รู้ คือ แรงผลักดันภายในของบุคคลที่ทำให้เกิดความต้องการเรียนรู้ ค้นคว้า แสวงหาความรู้ใหม่ ๆ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องโดยไม่ต้องอาศัยการบังคับหรือแรงกระตุ้นจากภายนอก บุคคลที่มีแรงจูงใจใฝ่รู้มักมีความอยากรู้อยากเห็น สนใจตั้งคำถาม กล้าคิด กล้าลองและมีความพยายามในการทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ รอบตัวอย่างลึกซึ้ง แรงจูงใจลักษณะนี้ถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะช่วยให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียน มีความกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้และสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างเต็มที่ ทั้งยังส่งผลต่อความคิดสร้างสรรค์ การแก้ปัญหา และความสำเร็จในการเรียนและการดำเนินชีวิตในระยะยาวอีกด้วย

4. แนวคิดเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม

Wray – Lake & Syvertsen (2011) อธิบายว่า ความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นแนวโน้มเชิงคุณค่าที่พัฒนาขึ้นจากความสัมพันธ์กับผู้อื่นและหลักการด้านการดูแลและความยุติธรรม ซึ่งมีส่วนผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมและการมีส่วนร่วมเชิงพลเมือง ทั้งนี้ ในช่วงวัยเด็กและวัยรุ่น ความรับผิดชอบต่อสังคมสามารถพัฒนาได้ผ่านโอกาสในการปฏิบัติพฤติกรรมที่เอื้อต่อผู้อื่น การตระหนักถึงความต้องการของส่วนรวม และการฝึกทักษะการมีส่วนร่วมในสังคม

5. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของเยาวชนต่อสังคมและประเทศชาติ

วิชัย ตันศิริ (2551) กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของเยาวชนต่อสังคมและประเทศชาติว่า บทบาทหน้าที่ของเยาวชนต่อสังคมและประเทศชาติ คือ การเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยเยาวชนควรตระหนักถึงความรับผิดชอบของตนในฐานะพลเมืองที่ดี รู้จักเคารพกฎหมาย กฎระเบียบ และสิทธิของผู้อื่น มีวินัย ซื่อสัตย์สุจริต และมีจิตสาธารณะ พร้อมทั้งตั้งใจศึกษาเล่าเรียนเพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ และทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการทำงานในอนาคต นอกจากนี้ เยาวชนควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมความสามัคคี และร่วมมือกันสร้างสังคมที่สงบสุขและยั่งยืน การที่เยาวชนประพฤติตนอย่างเหมาะสมและมีคุณธรรมจริยธรรม ย่อมส่งผลให้ประเทศชาติมีพลเมืองที่มีคุณภาพ และเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศต่อไป

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยทั้งในและต่างประเทศสนับสนุนการนำการเรียนรู้จากพื้นที่จริงและชุมชนมาใช้ในการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียน โดย ภูวดล คารินทา และ วสันต์ สรรพสุข (2566) ศึกษาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดชุมชนเป็นฐานร่วมกับการศึกษาเชิงวิพากษ์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่า คุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลกของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และผู้เรียนมีความตระหนักต่อสิ่งแวดล้อม เห็นคุณค่าและเคารพความแตกต่าง รวมทั้งมีความรู้สึกถึงความเป็นพลเมืองทั้งในระดับท้องถิ่น ชาติ และโลก สอดคล้องกับ รติมา สิงหโชติสุขแพทย์ และ จินตวีร์ คล้ายสังข์ (2566) ซึ่งพบว่า นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่ได้รับการจัดการเรียนรู้นอกสถานที่เสมือนร่วมกับการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานมีความยึดมั่นผูกพันในความเป็นพลเมืองหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องยังพบการศึกษาจำนวนน้อยที่บูรณาการการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือกเพื่อศึกษาผลต่อแรงจูงใจใฝ่รู้และความรับผิดชอบต่อสังคมในหน่วยการเรียนรู้ด้านหน้าที่พลเมืองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จึงเป็นประเด็นที่การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเพิ่มเติม

กรอบแนวความคิด

จากการทบทวนวรรณกรรม พบว่า การเรียนรู้นอกห้องเรียนช่วยเสริมแรงจูงใจภายใน ขณะที่การประเมินทางเลือกสะท้อนสมรรถนะและความรับผิดชอบของนักเรียนได้อย่างแท้จริง เมื่อนำสองแนวทางมาพิจารณาร่วมกันจะเห็นว่าต่างสนับสนุนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงและการเป็นเจ้าของการเรียนรู้ของนักเรียน ดังนั้น การวิจัยนี้จึงพัฒนากรอบแนวคิดที่หลอมรวมขั้นตอนการเรียนรู้นอกห้องเรียนเข้ากับเทคนิคการประเมินทางเลือกเพื่อศึกษาผลต่อนักเรียนอย่างเป็นระบบ

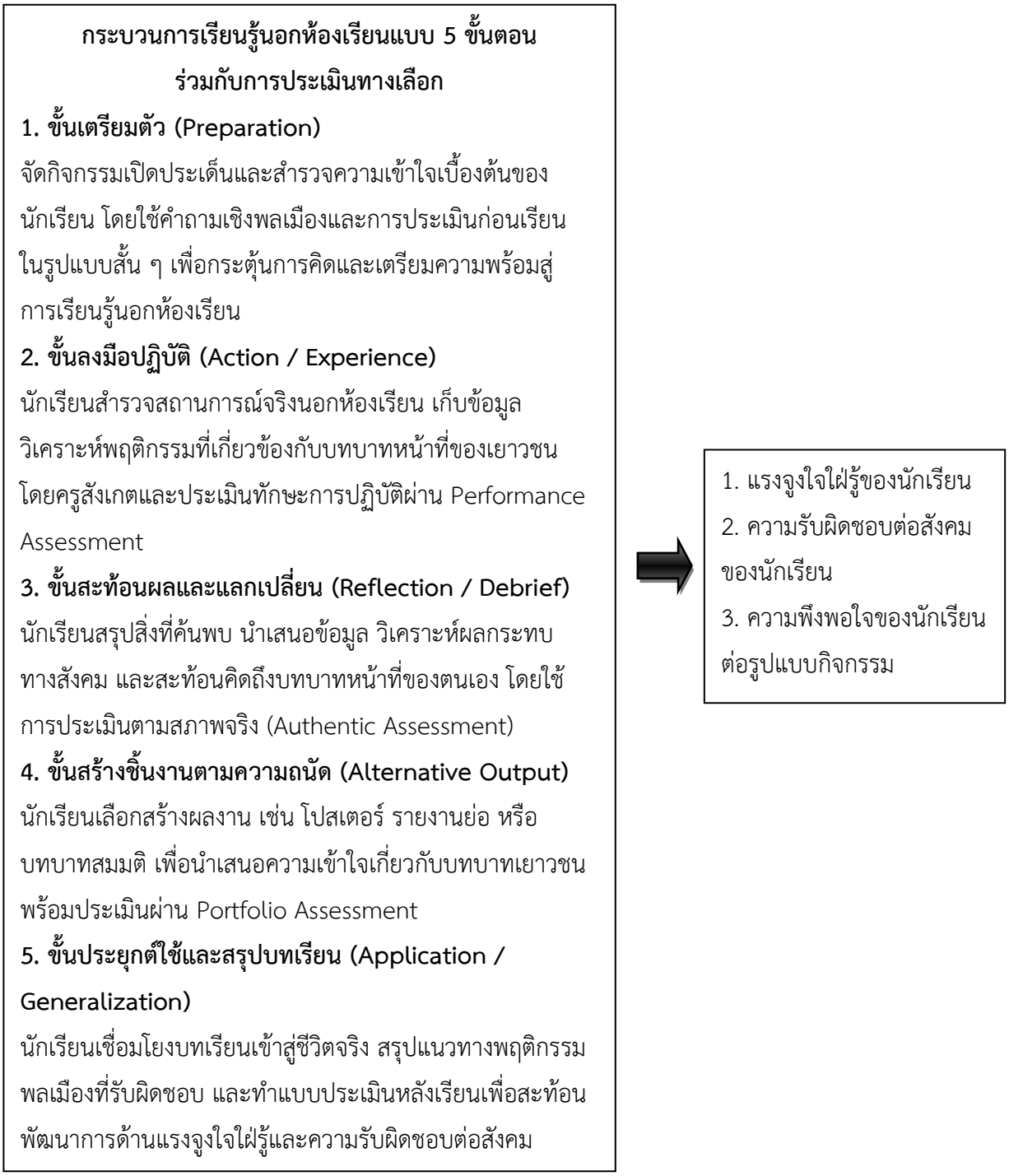

ภาพ 1 กรอบแนวความคิด

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนพระนารายณ์ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 14 ห้อง รวม 537 คน ซึ่งทั้งหมดเรียนรายวิชาหน้าที่พลเมืองในหน่วยบทบาทหน้าที่ของเยาวชนต่อสังคมและประเทศชาติ (โรงเรียนพระนารายณ์, 2568)

1.2 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/4 โรงเรียนพระนารายณ์ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 40 คน ซึ่งคัดเลือกโดยวิธีการ เลือกแบบเจาะจง เนื่องจากห้องเรียนดังกล่าวมีความพร้อมต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือก ทั้งด้านครูผู้สอน ตารางเรียน สภาพแวดล้อม และการสนับสนุนของโรงเรียน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แผนการจัดการเรียนรู้พัฒนาขึ้นจากการสังเคราะห์แนวคิดการเรียนรู้นอกห้องเรียนของ Hammerman et al. (1994) และการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของ Kolb (2015) ร่วมกับแนวคิดการประเมินทางเลือกและการประเมินตามสภาพจริงของ Meyer (1992) และ กมลวรรณ ตังธนกานนท์ (2549) โดยผู้วิจัยสังเคราะห์กระบวนการจัดกิจกรรมเป็น 5 ขั้น ได้แก่ เตรียมตัว ลงมือปฏิบัติ สะท้อนผลและแลกเปลี่ยน สร้างชิ้นงานตามความถนัด และประยุกต์ใช้และสรุปบทเรียนแผนการจัดการเรียนรู้มีจำนวน 15 แผน แผนละ 55 นาที ครอบคลุมหน่วยการเรียนรู้เรื่องบทบาทหน้าที่ของเยาวชนต่อสังคมและประเทศชาติ ในรายวิชาหน้าที่พลเมือง โดยแต่ละแผนกำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม สาระสำคัญ กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อ และวิธีการประเมินทางเลือกอย่างเป็นระบบ จากนั้นผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมศึกษา การจัดการเรียนรู้นอกห้องเรียน และการวัดและประเมินผล จำนวน 3 ท่าน ประเมินความเหมาะสมของแผนด้วยแบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ผลการประเมินพบว่า แผนการจัดการเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยความเหมาะสมระหว่าง 4.60 – 5.00 อยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุด ก่อนนำไปทดลองใช้กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างหลัก และปรับปรุงตามข้อเสนอแนะก่อนนำไปใช้ในการทดลองจริง โดยผู้วิจัยยกตัวอย่างแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 เรื่อง ความรับผิดชอบของเยาวชนต่อตนเอง

ขั้นที่ 1 ขั้นเตรียมตัว (Preparation) ใช้เวลา 10 นาที

ครูพานักเรียนออกไปยังพื้นที่นอกห้องเรียน เช่น ลานโรงเรียน สนาม หรือสวนหย่อม เพื่อสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ผ่อนคลายและเอื้อต่อการคิด จากนั้นครูตั้งคำถามเชิงพลเมืองเพื่อกระตุ้นความคิดและสำรวจความเข้าใจเบื้องต้นของนักเรียน เช่น นักเรียนคิดว่าความรับผิดชอบของเยาวชนต่อตนเองคืออะไร หากเราไม่รับผิดชอบต่อตนเอง จะเกิดผลกระทบอย่างไรต่อตนเองและผู้อื่น โดยนักเรียนสามารถตอบคำถามได้อย่างอิสระ ครูใช้คำตอบของนักเรียนเป็นฐานในการเชื่อมโยงเข้าสู่บทเรียน พร้อมให้นักเรียนทำแบบประเมินก่อนเรียนประจำแผนแบบสั้น (แยกจากแบบประเมินที่ใช้เก็บข้อมูลการวิจัย) เพื่อสำรวจความรู้และทัศนคติที่มีต่อเรื่องความรับผิดชอบของเยาวชนต่อตนเอง

ขั้นที่ 2 ขั้นลงมือปฏิบัติ (Action / Experience) ใช้เวลา 20 นาที

ครูแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มละ 4 – 5 คน และมอบหมายภารกิจให้นักเรียน ออกสำรวจพื้นที่จริงรอบโรงเรียน เช่น โรงอาหาร ห้องน้ำ สนามกีฬา หรือแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ภายในโรงเรียน จากนั้นนักเรียนสังเกตและบันทึกพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบของเยาวชนต่อตนเอง เช่น การรักษาความสะอาดพื้นที่ส่วนรวม การดูแลอุปกรณ์การเรียนและทรัพย์สินของโรงเรียน การปฏิบัติตามกฎระเบียบและความตรงต่อเวลา โดยระหว่างการทำกิจกรรม ครูทำหน้าที่ดูแล ให้คำแนะนำ และสังเกตพฤติกรรมการทำงานของนักเรียน พร้อมประเมินทักษะการปฏิบัติและการทำงานร่วมกันด้วย Performance Assessment

ขั้นที่ 3 ขั้นสะท้อนผลและแลกเปลี่ยน (Reflection / Debrief) ใช้เวลา 10 นาที

หลังจากการสำรวจ นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ว่า พฤติกรรมใดแสดงถึงความรับผิดชอบของเยาวชนต่อตนเอง และพฤติกรรมใดสะท้อนถึงการขาดความรับผิดชอบ ให้แต่ละกลุ่มนำเสนอสิ่งที่ค้นพบ พร้อมสรุปเป็นข้อเสนอหรือแนวปฏิบัติที่เยาวชนควรยึดถือ จากนั้นครูตั้งคำถามชวนคิดเพิ่มเติม เช่น ถ้าทุกคนละเลยความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคมจะเป็นอย่างไร ความรับผิดชอบต่อตนเองส่งผลต่อความรับผิดชอบต่อผู้อื่นอย่างไร โดยในขั้นตอนนี้ใช้การประเมินตามสภาพจริง โดยพิจารณาจากการวิเคราะห์ การสะท้อนคิด และการมีส่วนร่วมในการอภิปราย

ขั้นที่ 4 ขั้นสร้างชิ้นงานตามความถนัด (Alternative Output) ใช้เวลา 10 นาที

ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนเลือกสร้างชิ้นงานเพื่อแสดงผลการเรียนรู้ตามความถนัดและความสนใจ เช่น การจัดทำโปสเตอร์หรืออินโฟกราฟิก เรื่อง “เยาวชนกับความรับผิดชอบต่อตนเอง” การเขียนบันทึกสะท้อนคิด (Reflection) จากประสบการณ์การเรียนรู้นอกห้องเรียน การแสดงละครสั้นหรือบทบาทสมมติ แสดงพฤติกรรมที่รับผิดชอบและไม่รับผิดชอบ ครูประเมินชิ้นงานตามเกณฑ์ด้านความถูกต้องของเนื้อหา ความคิดสร้างสรรค์ และความตั้งใจในการทำงาน แล้วให้นักเรียนจัดเก็บชิ้นงานไว้ในแฟ้มสะสมงาน (Portfolio Assessment) เพื่อติดตามพัฒนาการตลอดหน่วยการเรียนรู้

ขั้นที่ 5 ขั้นประยุกต์ใช้และสรุปบทเรียน (Application / Generalization) ใช้เวลา 5 นาที

ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปความหมายของ “ความรับผิดชอบของเยาวชนต่อตนเอง” ว่าหมายถึงการดูแลตนเองให้ปฏิบัติหน้าที่และแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมในชีวิตประจำวัน ครูเน้นย้ำให้นักเรียนเห็นความเชื่อมโยงว่า เมื่อเยาวชนสามารถรับผิดชอบต่อตนเองได้แล้ว จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาความรับผิดชอบต่อครอบครัว โรงเรียน และสังคมต่อไป พร้อมให้นักเรียนทำแบบประเมินหลังเรียนประจำแผน เพื่อสะท้อนพัฒนาการด้านความรู้ เจตคติ และแรงจูงใจใฝ่รู้

2.2 แบบประเมินแรงจูงใจใฝ่รู้และความรับผิดชอบต่อสังคมพัฒนาขึ้นโดยอิงแนวคิดแรงจูงใจภายในตามทฤษฎีการกำหนดตนเองของ Ryan & Deci (2020) ร่วมกับคุณลักษณะพลเมืองตามกรอบ C3 ของ National Council for The Social Studies (NCSS, 2013) และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551) เครื่องมือประกอบด้วย 20 ข้อ แบ่งเป็น 2 ด้าน ได้แก่ แรงจูงใจใฝ่รู้ 10 ข้อ และความรับผิดชอบต่อสังคม 10 ข้อ ใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) เพื่อให้นักเรียนประเมินระดับพฤติกรรมของตนเอง ตัวอย่างข้อคำถามในด้านแรงจูงใจใฝ่รู้ เช่น ข้าพเจ้าตั้งใจค้นคว้าเพิ่มเติมเมื่อพบเรื่องที่สนใจส่วนตัวอย่างข้อคำถามในด้านความรับผิดชอบต่อสังคม เช่น ข้าพเจ้าปฏิบัติตามกติกาของกลุ่มหรือชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เครื่องมือถูกออกแบบให้ครอบคลุมลักษณะพฤติกรรมที่สะท้อนพัฒนาการของนักเรียนตามผลลัพธ์ที่กิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนมุ่งหวัง

หลังจากออกแบบเสร็จแล้วนำแบบประเมินฉบับร่างนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมศึกษา ด้านหลักสูตรและการสอน และการวัดผลจำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบ แล้วนำมาคำนวณค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับตัวแปร (IOC) ผลการประเมิน พบว่า มีค่าอยู่ในช่วง 0.67 – 1.00 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ยอมรับตามมาตรฐานการสร้างแบบประเมินทางการศึกษา จากนั้นผู้วิจัยได้ปรับปรุงถ้อยคำให้ชัดเจนหลังจากนั้นนำไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มิใช่กลุ่มตัวอย่างหลักของการวิจัยแล้วนำไปตรวจสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach’s Alpha)

ของ Cronbach (1970) พบว่า ค่าความเชื่อมั่นรวมเท่ากับ 0.89 ซึ่งจัดอยู่ในระดับสูง แสดงว่าเครื่องมือมีความเที่ยงและเหมาะสมสำหรับนำไปใช้วัดผลการวิจัยในครั้งนี้

2.3 แบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียนพัฒนาขึ้นเพื่อสำรวจทัศนคติและระดับความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือกที่ใช้ในงานวิจัย ประกอบด้วยรายการประเมิน 15 ข้อ แบ่งเป็น 3 ด้าน ด้านละ 5 ข้อ ได้แก่ ด้านความน่าสนใจและความเหมาะสมของกิจกรรม ด้านการส่งเสริมแรงจูงใจใฝ่รู้และการมีส่วนร่วมเชิงรุก และด้านความรับผิดชอบต่อสังคมและทักษะพลเมือง ใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ แบบประเมินฉบับร่างได้ผ่านการตรวจสอบดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับตัวแปรโดยผู้เชี่ยวชาญด้านสังคมศึกษา ด้านหลักสูตรและการสอน และการวัดผล จำนวน 3 ท่าน พบว่า มีค่าความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.67 – 1.00 ซึ่งอยู่ในระดับเหมาะสม ตามหลัก การสร้างเครื่องมือทางการศึกษา ผู้วิจัยได้ปรับถ้อยคำให้มีความชัดเจนและนำไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มิใช่กลุ่มตัวอย่างหลักของการวิจัย แล้วนำมาตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach (1970) ได้ค่าความเชื่อมั่นรวม 0.92 ซึ่งอยู่ในระดับสูง เหมาะสมต่อการนำไปใช้ในการวิจัยครั้งนี้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 ดำเนินการเก็บข้อมูลก่อนการทดลอง (Pre - Test) ผู้วิจัยจัดให้นักเรียนทำแบบประเมินแรงจูงใจใฝ่รู้และความรับผิดชอบต่อสังคมฉบับก่อนเรียน เพื่อวัดระดับพื้นฐานของตัวแปรตามทั้งสองด้านก่อนเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือก

3.2 ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือกตามแผน ทั้ง 15 แผน ผู้วิจัยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 15 แผน รวม 15 คาบ คาบละ 55 นาที อย่างเป็นระบบ โดยดำเนินกิจกรรมตามขั้นการเรียนรู้ที่หลอมรวมแล้ว ได้แก่ เตรียมตัว ลงมือปฏิบัติ สะท้อนผลและแลกเปลี่ยน สร้างชิ้นงานตามความถนัด และ ประยุกต์ใช้และสรุปบทเรียน พร้อมเก็บข้อมูลพฤติกรรมและการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องผ่านกระบวนการประเมินทางเลือกในแต่ละแผน

3.3 เก็บข้อมูลหลังการทดลอง (Post - Test) เมื่อสิ้นสุดกิจกรรม ผู้วิจัยให้นักเรียนทำแบบประเมินแรงจูงใจใฝ่รู้และความรับผิดชอบต่อสังคมฉบับหลังเรียน เพื่อเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงระหว่างก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

3.4 เก็บข้อมูลความพึงพอใจของนักเรียนต่อรูปแบบกิจกรรม ผู้วิจัยให้นักเรียนตอบแบบประเมินความพึงพอใจ จำนวน 15 ข้อ ครอบคลุม 3 ด้าน ได้แก่ ความน่าสนใจและความเหมาะสมของกิจกรรม การส่งเสริมแรงจูงใจใฝ่รู้และการมีส่วนร่วมเชิงรุก และความรับผิดชอบต่อสังคมและทักษะพลเมือง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 นำคะแนนการทำแบบประเมินแรงจูงใจใฝ่รู้ก่อนและหลังการเรียนมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และใช้สถิติ t - test แบบจับคู่ (Paired Samples t - test) เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของระดับแรงจูงใจใฝ่รู้ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือก

4.2 นำคะแนนการทำแบบประเมินความรับผิดชอบต่อสังคม มาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนาโดยใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน พร้อมทดสอบความแตกต่างของคะแนนก่อนและหลังการเรียนด้วย Paired Samples t - test เช่นเดียวกับวัตถุประสงค์ ข้อที่ 1 เพื่อพิจารณาว่ากิจกรรมมีผลต่อการพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนหรือไม่

4.3 นำคะแนนที่ได้จากการทำแบบประเมินความพึงพอใจของนักเรียนต่อกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือกมาวิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา โดยใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วแปลความหมายค่าเฉลี่ยตามเกณฑ์ ดังนี้ 4.51 – 5.00 หมายถึง มากที่สุด 3.51 – 4.50 หมายถึง มาก 2.51 – 3.50 หมายถึง ปานกลาง 1.51 – 2.50 หมายถึง น้อย และ 1.00 – 1.50 หมายถึง น้อยที่สุด เพื่อสะท้อนทัศนคติและความคิดเห็นของนักเรียนต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ผลของกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือกต่อแรงจูงใจใฝ่รู้และความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในหน่วยการเรียนรู้ บทบาทหน้าที่ของเยาวชนต่อสังคมและประเทศชาติ ของรายวิชาหน้าที่พลเมือง สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การเปรียบเทียบแรงจูงใจใฝ่รู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือก ในหน่วยการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ของเยาวชนต่อสังคมและประเทศชาติในรายวิชาหน้าที่พลเมือง ปรากฏผลดังตาราง 1

ตาราง 1 ผลการเปรียบเทียบแรงจูงใจใฝ่รู้ของนักเรียนก่อนและหลังการจัดกิจกรรม

n = 40

การทดสอบ	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig. (p)
ก่อนเรียน	3.12	0.47	10.842*	< .001
หลังเรียน	4.21	0.39		

*p < .05

จากตาราง 1 พบว่า ค่าเฉลี่ยแรงจูงใจใฝ่รู้ของนักเรียนหลังการจัดกิจกรรม ($\bar{X}$ = 4.21, S.D. = 0.39) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{X}$ = 3.12, S.D. = 0.47) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ $t(39) = 10.842$, $p < .001$ แสดงว่า กิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือก ซึ่งประกอบด้วย ขั้นเตรียมตัว ขั้นลงมือปฏิบัติ ขั้นสะท้อนผลและแลกเปลี่ยน ขั้นสร้างชิ้นงานตามความถนัด และขั้นประยุกต์ใช้และสรุปบทเรียน ช่วยส่งเสริมแรงจูงใจใฝ่รู้ของนักเรียนได้อย่างเด่นชัด นักเรียนมีความกระตือรือร้น สนใจใฝ่รู้ และพร้อมเรียนรู้จากประสบการณ์จริงมากขึ้นหลังได้รับกิจกรรมดังกล่าว

2. การเปรียบเทียบความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือก ในหน่วยการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ของเยาวชนต่อสังคมและประเทศชาติของรายวิชาหน้าที่พลเมือง ปรากฏผลดังตาราง 2

ตาราง 2 ผลการเปรียบเทียบความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนก่อนและหลังการจัดกิจกรรม

n = 40

การทดสอบ	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig. (p)
ก่อนเรียน	3.25	0.51	9.674*	< .001
หลังเรียน	4.28	0.43		

*p < .05

จากตาราง 2 พบว่า ความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือก ($\bar{X}$ = 4.28, S.D. = 0.43) สูงกว่าก่อนเรียน ($\bar{X}$ = 3.25, S.D. = 0.51) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ $t(39) = 9.674$, $p < .001$ สะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมที่ออกแบบตามขั้นการเรียนรู้ทั้ง 5 ขั้น ได้แก่ ขั้นเตรียมตัว ขั้นลงมือปฏิบัติ ขั้นสะท้อนผลและแลกเปลี่ยน ขั้นสร้างชิ้นงานตามความถนัด และขั้นประยุกต์ใช้และสรุปบทเรียน ส่งเสริมให้นักเรียนตระหนักถึงบทบาทของตนในฐานะสมาชิกของสังคมมากขึ้น นักเรียนมีการปฏิบัติตามกติกา รับผิดชอบต่อหน้าที่ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มอย่างเหมาะสมมากกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งชี้ให้เห็นว่ารูปแบบกิจกรรมที่ใช้มีแนวโน้มส่งเสริมคุณลักษณะด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียน

3. การศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือกในหน่วยการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ของเยาวชนต่อสังคมและประเทศชาติของรายวิชาหน้าที่พลเมือง ปรากฏผลดังตาราง 3

ตาราง 3 ระดับความพึงพอใจของนักเรียนต่อกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือก

ที่	รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
ด้านความน่าสนใจและความเหมาะสมของกิจกรรม				
1	กิจกรรมมีความน่าสนใจและดึงดูดนักเรียน	4.58	0.49	มากที่สุด
2	เนื้อหากิจกรรมเหมาะสมกับวัยของนักเรียน	4.52	0.50	มากที่สุด
3	ขั้นตอนกิจกรรมชัดเจนและเข้าใจง่าย	4.47	0.53	มาก
4	สื่อและแหล่งเรียนรู้มีความเหมาะสม	4.55	0.48	มากที่สุด
5	บรรยากาศการเรียนรู้เอื้อต่อการมีส่วนร่วม	4.60	0.46	มากที่สุด
	สรุปด้านที่ 1	**4.54**	**0.20**	**มากที่สุด**
ด้านการส่งเสริมแรงจูงใจใฝ่รู้และการมีส่วนร่วมเชิงรุก				
6	กิจกรรมกระตุ้นความอยากรู้ของนักเรียน	4.57	0.47	มากที่สุด
7	นักเรียนต้องค้นคว้าและสำรวจข้อมูลจริง	4.59	0.46	มากที่สุด
8	นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรม	4.61	0.44	มากที่สุด
9	นักเรียนอยากเรียนรู้เพิ่มเติมหลังจบกิจกรรม	4.55	0.48	มากที่สุด
10	นักเรียนตั้งใจปฏิบัติงานจนเสร็จสมบูรณ์	4.59	0.46	มากที่สุด
	สรุปด้านที่ 2	**4.58**	**0.21**	**มากที่สุด**

ตาราง 3 ระดับความพึงพอใจของนักเรียนต่อกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือก (ต่อ)

ที่	รายการประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
ด้านความรับผิดชอบต่อสังคมและทักษะพลเมือง				
11	นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย	4.62	0.45	มากที่สุด
12	นักเรียนปฏิบัติตามกติกาของกลุ่มหรือชุมชน	4.56	0.48	มากที่สุด
13	นักเรียนให้ความร่วมมือในการทำงานเป็นทีม	4.60	0.46	มากที่สุด
14	นักเรียนตระหนักถึงบทบาทของตนในสังคม	4.57	0.47	มากที่สุด
15	นักเรียนช่วยเหลือและแบ่งปันในกิจกรรม	4.63	0.44	มากที่สุด
	สรุปด้านที่ 3	**4.60**	**0.22**	**มากที่สุด**
	ค่าเฉลี่ยรวม	**4.57**	**0.21**	**มากที่สุด**

จากตาราง 3 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือกอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.57, S.D. = 0.21) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ได้แก่ ด้านความรับผิดชอบต่อสังคมและทักษะพลเมือง ($\bar{X}$ = 4.60, S.D. = 0.22) รองลงมาคือ ด้านการส่งเสริมแรงจูงใจใฝ่รู้และการมีส่วนร่วมเชิงรุก ($\bar{X}$ = 4.58, S.D. = 0.21) และด้านความน่าสนใจและความเหมาะสมของกิจกรรม ($\bar{X}$ = 4.54, S.D. = 0.20) ตามลำดับ แสดงว่า กิจกรรมทั้งห้าขั้นสามารถตอบสนองความต้องการของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการสร้างประสบการณ์ตรงและการประเมินตามสภาพจริงที่ช่วยให้นักเรียนเห็นความหมายของการเรียนรู้มากขึ้น

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง ผลของกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือกต่อแรงจูงใจใฝ่รู้และความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในหน่วยการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ของเยาวชนต่อสังคมและประเทศชาติของรายวิชาหน้าที่พลเมือง มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายได้ดังนี้

1. การเปรียบเทียบแรงจูงใจใฝ่รู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือกในหน่วยการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ของเยาวชนต่อสังคมและประเทศชาติ รายวิชาหน้าที่พลเมือง พบว่า แรงจูงใจใฝ่รู้ของนักเรียนหลังการจัดกิจกรรมเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สะท้อนให้เห็นว่า นักเรียนเกิดความสนใจ มีความกระตือรือร้น และมีความพร้อมในการแสวงหาความรู้เพิ่มขึ้นเมื่อเทียบกับก่อนเรียน ค่าเฉลี่ยหลังเรียนที่สูงขึ้นอย่างชัดเจนบ่งชี้ว่านักเรียนได้รับประสบการณ์ที่ท้าทาย และมีความหมาย ส่งผลให้เกิดความอยากรู้และต้องการเรียนรู้ด้วยตนเองในระดับที่สูงขึ้น นอกจากนี้ กิจกรรมที่เชื่อมโยงกับสถานการณ์จริงยังเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ใช้ทักษะการสืบค้นและการคิดวิเคราะห์ ส่งผลให้นักเรียนรู้สึกว่าการเรียนรู้มีคุณค่ามากกว่าการเรียนรู้ในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว เมื่อพิจารณากระบวนการจัดกิจกรรม พบว่า การดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ได้แก่ เตรียมตัวลงมือปฏิบัติ สะท้อนผลและแลกเปลี่ยน สร้างชิ้นงานตามความถนัด และประยุกต์ใช้และสรุปบทเรียนช่วยสร้างประสบการณ์การเรียนรู้แบบวงจร ทำให้นักเรียนมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ต้นจนจบ

กระบวนการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งขั้นสะท้อนคิดและการสร้างชิ้นงานที่เปิดโอกาสให้นักเรียนทบทวนประสบการณ์ของตนเองและสรุปเป็นความเข้าใจใหม่ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมแรงจูงใจภายในอย่างเด่นชัด ผลการวิจัยสอดคล้องกับทฤษฎีการกำหนดตนเอง (Ryan & Deci, 2020) ซึ่งอธิบายว่า แรงจูงใจภายในจะได้รับการส่งเสริมเมื่อความต้องการพื้นฐานทางจิตวิทยา 3 ประการได้รับการตอบสนอง ได้แก่ ความเป็นอิสระในการกำหนดตนเอง (Autonomy) ความรู้สึกว่าตนมีความสามารถ (Competence) และความรู้สึกเชื่อมโยงสัมพันธ์กับผู้อื่น (Relatedness) ซึ่งกิจกรรมในงานวิจัยนี้ตอบสนองผ่านการเลือกสร้างชิ้นงานตามความถนัด การลงมือปฏิบัติภารกิจให้สำเร็จ และการทำงานเป็น กลุ่ม นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับกรอบ C3 ของ NCSS (2013) ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านการตั้งคำถามและการสืบสอบ ซึ่งเอื้อต่อการมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นของนักเรียนผลลัพธ์ที่ได้สะท้อนว่า กิจกรรมในงานวิจัยนี้สามารถตอบสนองจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551) ที่มุ่งเน้นให้นักเรียนเป็นผู้ใฝ่รู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับข้อเสนอเชิงวิชาการของ อรนุช ลิมตศิริ (2564) ซึ่งอธิบายว่าการเรียนรู้นอกห้องเรียนช่วยขยายประสบการณ์การเรียนรู้จากห้องเรียนสู่แหล่งเรียนรู้จริง และเอื้อต่อการพัฒนาทักษะสำคัญของผู้เรียน นักเรียนได้สัมผัสและสำรวจสิ่งแวดล้อมรอบตัวจากแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย ทำให้นักเรียนสามารถเชื่อมโยงความเข้าใจว่าตนเองมีความสัมพันธ์และเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ซึ่งนอกจากจะทำให้การเรียนรู้สมบูรณ์และมีความหมายแล้ว ยังทำให้นักเรียนเกิดความรักความหวงแหนและความผูกพันกับธรรมชาติ อันนับเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างเป็นรูปธรรมได้

2. การเปรียบเทียบความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือกในหน่วยการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ของเยาวชนต่อสังคมและประเทศชาติในรายวิชาหน้าที่พลเมือง พบว่า นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นหลังการจัดกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สะท้อนให้เห็นว่า นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเจตคติและพฤติกรรมที่เกี่ยวกับหน้าที่ต่อส่วนรวมอย่างเด่นชัด การที่นักเรียนต้องปฏิบัติภารกิจจริงในพื้นที่ของโรงเรียน ทำงานร่วมกับเพื่อน และเคารพกติกากลุ่ม ส่งผลให้นักเรียนตระหนักถึงผลกระทบของการกระทำของตนต่อผู้อื่นมากยิ่งขึ้น จึงนำไปสู่การปรับพฤติกรรม เช่น การแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ การทำงานให้เสร็จตามกำหนดเวลา และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในกลุ่ม ผลลัพธ์นี้สอดคล้องกับความเข้าใจว่าประสบการณ์ตรงสามารถพัฒนาทักษะพลเมืองได้มากกว่าการเรียนรู้จากตำราเพียงอย่างเดียว ลักษณะการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติในกิจกรรมครั้งนี้มีความใกล้เคียงกับการจัดการเรียนรู้แบบบริการสังคม (Service Learning) ซึ่งงานวิจัยที่ผ่านมาชี้ว่าการปฏิบัติงานบริการที่เชื่อมโยงกับเนื้อหาวิชาสามารถส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมของเยาวชนได้ (Dzinekou et al., 2021; Thabet, 2018) แม้จะต่างกันในด้านสื่อและระดับชั้น แต่ผลการวิจัยของ เฉลิมชนม์ กรีหิรัญ และ อัญชลี ศรีกลชาญ (2567) สะท้อนว่าความรับผิดชอบต่อสังคมพัฒนาได้เมื่อผู้เรียนเชื่อมโยงเนื้อหากับสถานการณ์ทางสังคม โดยพบว่า หลังจากนักเรียนได้เรียนรู้ผ่านหนังสืออินิทานอิเล็กทรอนิกส์เรื่อง ลอยกระทงไปกับพี่กล้าและน้องแก้ว นักเรียนมีคุณลักษณะความรับผิดชอบต่อสังคมโดยรวมอยู่ในระดับปฏิบัติบ่อยครั้งมาก ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ความรับผิดชอบของเยาวชนต่อตนเอง ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น และความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยนักเรียนแสดงพฤติกรรมที่สะท้อนการตระหนักในหน้าที่ของตนเอง มีความมุ่งมั่นในการทำงานให้สำเร็จตามเวลา ปฏิบัติตามข้อตกลงในการทำงานร่วมกับผู้อื่นและมีน้ำใจช่วยเหลือกันในกลุ่ม นอกจากนี้ นักเรียนยังมีพฤติกรรมในการดูแลรักษาสิ่งของส่วนรวม ใช้อุปกรณ์ร่วมกันอย่างระมัดระวัง รวมถึงสามารถจัดการขยะได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการเรียนรู้ผ่านสื่อที่มีเนื้อหาเชื่อมโยงกับสถานการณ์

ทางสังคม สามารถส่งเสริมคุณลักษณะความรับผิดชอบต่อสังคมของนักเรียนได้อย่างเป็นรูปธรรมในเชิงพฤติกรรม ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานของ Thabet (2018) ที่พบว่า นักเรียนมัธยมซึ่งเข้าร่วม Service Learning มีความเข้าใจบทบาทพลเมืองและความรับผิดชอบต่อสังคมสูงขึ้นอย่างชัดเจน รวมทั้งงานของ Dzinekou et al. (2021) ที่ระบุว่ากิจกรรมบริการชุมชนร่วมกับการสะท้อนคิดสามารถพัฒนาทักษะความรับผิดชอบต่อส่วนรวมให้แก่นักเรียนได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ Westheimer & Kahne (2004) ได้จำแนกมโนทัศน์ของพลเมืองเป็น 3 แบบ ได้แก่ พลเมืองที่รับผิดชอบส่วนตน (Personally Responsible Citizen) พลเมืองเชิงมีส่วนร่วม (Participatory Citizen) และพลเมืองที่มุ่งความเป็นธรรม (Justice - Oriented Citizen) กิจกรรมในงานวิจัยนี้ซึ่งเน้นการปฏิบัติตามกติกา การรับผิดชอบต่อหน้าที่ และการทำงานร่วมกันในกลุ่ม สอดคล้องกับการพัฒนาพลเมืองที่รับผิดชอบส่วนตนและพลเมืองเชิงมีส่วนร่วมเป็นสำคัญทั้งนี้ ยังสอดคล้องในเชิงหลักการกับงานวิจัยของ วีรวิชญ์ บุญส่ง และ สุนทร อ่อนฤทธิ์ (2566) ซึ่งแม้จะศึกษาตัวแปรต่างจากงานวิจัยนี้ แต่ยืนยันว่ากิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนส่งผลต่อผลลัพธ์การเรียนรู้ โดยศึกษาเรื่องการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนรายวิชาการพัฒนาหลักสูตรเพื่อส่งเสริมทักษะการออกแบบหลักสูตรสถานศึกษาสำหรับนักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ซึ่งพบว่านักศึกษาที่เรียนโดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนมีทักษะการออกแบบหลักสูตรสถานศึกษาหลังการจัดกิจกรรมสูงกว่านักศึกษาที่จัดการเรียนรู้แบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น การที่นักเรียนในงานวิจัยครั้งนี้ได้พัฒนาในด้านความรับผิดชอบต่อสังคมจึงเป็นผลลัพธ์ที่มีเหตุผลรองรับทั้งจากกระบวนการเรียนรู้ จากประสบการณ์ตรงในกิจกรรม และจากหลักฐานเชิงประจักษ์ของงานวิจัยก่อนหน้า ซึ่งสนับสนุนว่าการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทของชุมชนและการสะท้อนคิดเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณลักษณะพลเมืองในระดับมัธยมศึกษา

3. การศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือกในหน่วยการเรียนรู้บทบาทหน้าที่ของเยาวชนต่อสังคมและประเทศชาติในรายวิชาหน้าที่พลเมือง พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่านักเรียนมองว่ากิจกรรมครั้งนี้ตอบสนองต่อความต้องการเรียนรู้อย่างแท้จริง ทั้งด้านความน่าสนใจ ความมีความหมายของกิจกรรม และโอกาสในการสร้างสรรค์ชิ้นงานของตนเอง การที่นักเรียนได้ออกไปเรียนรู้นอกห้องเรียน พบกับสถานการณ์จริง ทำงานร่วมกับเพื่อน และสะท้อนคิดจากประสบการณ์ที่ได้รับ ส่งผลให้นักเรียนรู้สึกว่าการเรียนรู้ครั้งนี้มีคุณค่า ไม่ใช่เพียงกิจกรรมที่ทำเพื่อให้ผ่านรายวิชาเท่านั้น ความพึงพอใจในระดับสูงด้านการส่งเสริมแรงจูงใจใฝ่รู้จึงเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากประสบการณ์ตรงที่เชื่อมโยงกับชีวิตของนักเรียนโดยตรง นอกจากนี้ การประเมินทางเลือกยังเปิดพื้นที่ให้นักเรียนได้เลือกวิธีแสดงความสามารถของตนอย่างหลากหลาย ส่งผลให้บรรยากาศการเรียนรู้มีความยืดหยุ่นและลดความกดดันจากการประเมินแบบเดิม

ผลการวิจัยที่พบว่านักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนอยู่ในระดับมากที่สุด สามารถอธิบายได้ตามแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของ Kolb (2015) ซึ่งเสนอว่าการเรียนรู้เกิดจากกระบวนการที่ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง สะท้อนคิด สร้างความเข้าใจ และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ อันเอื้อต่อการมีส่วนร่วมและการสร้างความหมายจากการเรียนรู้ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ ผาณิตา น้ำจันทร์ และ วัชรภัทร เตชะวัฒนศิริดำรง (2567) ที่พบว่า การจัดกิจกรรมซึ่งบูรณาการการเรียนรู้จากประสบการณ์นอกห้องเรียนร่วมกับการสะท้อนคิดช่วยให้ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนรู้อยู่ในระดับมากที่สุด ขณะเดียวกัน วีรวิชญ์ บุญส่ง และคณะ (2564) พบว่า นักศึกษามีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการประเมินทางเลือกอยู่ในระดับมากที่สุด และผู้สอนมีความคิดเห็น

ต่อการใช้กิจกรรมดังกล่าวอยู่ในระดับมากที่สุดเช่นกัน ดังนั้น ความพึงพอใจที่เกิดขึ้นจึงอาจเป็นผลจากการออกแบบกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง มีส่วนร่วมในการสืบค้นและสร้างองค์ความรู้ ทำงานร่วมกับผู้อื่น และแสดงศักยภาพผ่านวิธีการประเมินที่หลากหลาย สะท้อนให้เห็นว่า การบูรณาการการเรียนรู้นอกห้องเรียนกับการประเมินทางเลือกเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการส่งเสริมประสบการณ์การเรียนรู้เชิงบวกและความพึงพอใจของผู้เรียน

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ คือ หลักฐานเชิงประจักษ์เบื้องต้นที่แสดงให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนที่เชื่อมโยงกับการประเมินทางเลือกอย่างเป็นระบบ ผ่านกระบวนการเตรียมความพร้อม การลงมือปฏิบัติ การสะท้อนคิด การสร้างชิ้นงาน และการประยุกต์ใช้ สามารถนำมาใช้เป็นกรอบการจัดประสบการณ์เรียนรู้ในรายวิชาหน้าที่พลเมือง โดยภายหลังการจัดกิจกรรม กลุ่มตัวอย่างมีคะแนนแรงจูงใจใฝ่รู้และความรับผิดชอบต่อสังคมสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรม ข้อค้นพบดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของการเชื่อมโยงประสบการณ์จากบริบทจริงกับการประเมินที่เปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงการเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย อย่างไรก็ตาม ด้วยแบบแผนการวิจัยแบบกลุ่มเดียววัดก่อนและหลัง ผลการวิจัยยังไม่เพียงพอสำหรับสรุปความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลหรือความคงทนของการเปลี่ยนแปลงในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. สถานศึกษาสามารถพิจารณานำกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือกไปทดลองใช้ในรายวิชาที่มุ่งพัฒนาคุณลักษณะเชิงพลเมือง โดยปรับกิจกรรมให้เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนและสถานศึกษา และควรติดตามผลด้วยข้อมูลจากหลายแหล่งเพื่อประเมินการเปลี่ยนแปลงของผู้เรียนอย่างรอบด้าน

2. ครูผู้สอนสามารถประยุกต์กระบวนการเรียนรู้ 5 ขั้นให้เหมาะสมกับเนื้อหาและระดับชั้น เพื่อสนับสนุนการมีส่วนร่วม การสะท้อนคิด และการเชื่อมโยงการเรียนรู้กับบริบทจริงของผู้เรียน

3. สถานศึกษาควรพัฒนาเครื่องมือประเมินตามสภาพจริงที่มีเกณฑ์การให้คะแนนชัดเจน เช่น รูบริกการประเมินการปฏิบัติและชิ้นงาน เพื่อใช้ประกอบการประเมินผลการเรียนรู้จากกิจกรรมนอกห้องเรียนอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรขยายกลุ่มตัวอย่างให้มีความหลากหลายมากขึ้น ทั้งด้านบริบทโรงเรียน ขนาดชุมชน และพื้นฐานนักเรียน เพื่อตรวจสอบความคงเส้นคงวาของรูปแบบกิจกรรมเพื่อให้สามารถสรุปผลทั่วไปได้กว้างขึ้น และตรวจสอบว่ารูปแบบกิจกรรมมีความยืดหยุ่นเพียงพอสำหรับบริบทที่แตกต่างกัน

2. ควรใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงของนักเรียนโดยเฉพาะการสังเกตภาคสนามและการสัมภาษณ์สะท้อนคิด จะช่วยอธิบายกลไกภายในที่ทำให้แรงจูงใจใฝ่รู้และพฤติกรรมความรับผิดชอบต่อสังคมเพิ่มขึ้น ซึ่งการวิจัยครั้งนี้วัดได้เพียงระดับเชิงปริมาณ

3. ควรศึกษาผลระยะยาวของการเรียนรู้นอกห้องเรียนร่วมกับการประเมินทางเลือกต่อพฤติกรรมพลเมืองหลังจบกิจกรรม เพราะยังไม่ทราบว่าพฤติกรรมที่ดีขึ้นจะคงอยู่ในระยะยาวหรือไม่ การติดตามผล (Follow - Up Study) จะช่วยตรวจสอบความยั่งยืนของผลลัพธ์ และอาจนำไปสู่การพัฒนาโมเดลที่มีประสิทธิผลสูงขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กมลวรรณ ตังธนกานนท์. (2549). การประเมินตามสภาพจริง. *วารสารครุศาสตร์, 34*(3), 1 – 13. https://doi.org/10.58837/CHULA.EDUCU.34.3.1

เฉลิมชนม์ กรีหิรัญ และอัญชลี ศรีกลชาญ. (2567). การพัฒนาคุณลักษณะความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยหนังสือนิทานอิเล็กทรอนิกส์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร (ฝ่ายประถม). *วารสารศิลปการจัดการ, 8*(2), 351 – 372. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jam/article/view/269992/180516

ประยุทธ ไทยธานี. (2555). *แรงจูงใจในการเรียน.* โครงการตำราเฉลิมพระเกียรติ 60 พรรษา สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.

ผาณิตา น้ำจันทร์ และ วัชรภัทร เตชะวัฒนศิริดำรง. (2567). การพัฒนาชุดกิจกรรมสะท้อนคิดผ่านวรรณกรรมพื้นบ้าน โดยใช้วิธีการสอนแบบค้นพบร่วมกับวิธีการสอนแบบทัศนศึกษา สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 12*(4), 1395 – 1410. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/272135/185161

ภูวดล คารินทา และ วสันต์ สรรพสุข. (2566). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดชุมชนเป็นฐานร่วมกับการศึกษาเชิงวิพากษ์ เพื่อส่งเสริมคุณลักษณะความเป็นพลเมืองโลกของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. *วารสารศิลปากรศึกษาศาสตร์วิจัย, 15*(2), 177 – 193. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/suedureasearchjournal/article/view/267031/180571

รติมา สิงหโชติสุขแพทย์ และ จินตวีร์ คล้ายสังข์. (2566). การจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้นอกสถานที่เสมือนร่วมกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อส่งเสริมความรู้สึกยึดมั่นผูกพันในความเป็นพลเมืองของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, *25*(3), 218 – 228. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/edujournal_nu/article/view/248376/178353

โรงเรียนพระนารายณ์. (2568). *เอกสารสรุปภาคครึ่งปี ประจำปีการศึกษา 2568* [เอกสารภายในที่ไม่ได้ตีพิมพ์].

วิชัย ตันศิริ. (2551). *วัฒนธรรมพลเมือง.* สถาบันนโยบายศึกษา.

วีรวิชญ์ บุญส่ง และ สุนทร อ่อนฤทธิ์. (2566). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนรายวิชา คศ1101104 การพัฒนาหลักสูตรเพื่อส่งเสริมทักษะการออกแบบหลักสูตรสถานศึกษาสำหรับนักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี. *วารสารครุพิบูล คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, 10*(2), 92 – 108. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/edupsru/article/view/260991/178096

วีรวิชญ์ บุญส่ง, อุดมลักษม์ กูลศรีโรจน์, และนาตยา ปิลันธนานนท์. (2564). การพัฒนากิจกรรมการประเมินทางเลือกในรายวิชาของหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี. *วารสารวิชาการสถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ, 7*(2), 15 – 27. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/svittj/article/view/196579/173972

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กระทรวงศึกษาธิการ. https://academic.obec.go.th/images/document/1559878925_d_1.pdf

อรนุช ลิมตศิริ. (2564). การจัดกิจกรรมการเรียนรู้นอกห้องเรียนสำหรับเด็ก. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา, 15*(1), 214 – 237. https://so08.tci-thaijo.org/index.php/ jhusocbru/article/view/1648/1301

Cronbach, L. J. (1970). *Essentials of psychological testing* (3rd ed.). Harper & Row. https://archive.org/details/essentialsofpsyc00cron

Dzinekou, J., Sergon, P., &Mureithi, G. (2021). Deployment of service learning as a pedagogy for social transformation. *RIDAS, Revista Iberoamericana de Aprendizaje Servicio, 12,* 91 – 103. https://revistes.ub.edu/index.php/RIDAS/article/view/38007/36542

Glencoe. (1994). *Alternative assessment in the science classroom: Glencoe science professional series.* Glencoe / McGraw - Hill. https://archive.org/details/alternativeasses00glenc

Hamilton, E. & Marckini - Polk, L. (2023). The impact of place - based education on middle school students' environmental literacy and stewardship. *Cogent Education, 10*(1), 2163789. https://doi.org/10.1080/2331186X.2022.2163789

Hammerman, D. R., Hammerman, W. M., &Hammerman, E. L. (1994). *Teaching in the outdoors* (4th ed.). Interstate Publishers. https://search.worldcat.org/title/teaching-in-the-outdoors/oclc/30512635

Herrington, J., Reeves, T. C., &Oliver, R. (2010). *A guide to authentic e - learning.* Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203864265

Kolb, D. A. (2015). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development* (2nd ed.). Pearson Education. https://www.pearson.com/en-us/subject-catalog/p/experiential -learning-experience-as-the-source-of-learning-and-development/P200000003479

Mann, J., Gray, T., Truong, S., Brymer, E., Passy, R., Ho, S., Sahlberg, P., Ward, K., Bentsen, P., Curry, C., &Cowper, R. (2022). Getting out of the classroom and into nature: A systematic review of nature - specific outdoor learning on school children's learning and development. *Frontiers in Public Health, 10,* 877058. https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.877058

Meyer, C. A. (1992). What's the difference between "authentic" and "performance" assessment?. *Educational Leadership, 49*(8), 39 – 40. https://www.ascd.org/el/articles/whats-the-difference-between-authentic-and-performance-assessment

National Council for the Social Studies. (2013). *The college, career, and civic life (C3) framework for social studies state standards: Guidance for enhancing the rigor of K – 12 civics, economics, geography, and history.* National Council for the Social Studies. https://www.socialstudies.org/standards/c3

Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2020). Intrinsic and extrinsic motivation from a self - determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions. *Contemporary Educational Psychology, 61,* 101860. https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860

Smith, J. W., Carlson, R. E., Donaldson, G. W., &Masters, H. B. (1963). Outdoor education. Prentice - Hall. https://search.worldcat.org/title/outdoor-education/oclc/255746

Thabet, R. (2018). Youth empowerment towards social responsibility through service - learning program: An exploratory analysis of a private high school in Dubai, United Arab Emirates. *Revista INFAD de Psicología: International Journal of Developmental and Educational Psychology, 4*(1), 329 – 342. https://doi.org/10.17060/ijodaep.2018.n1.v4.1138

Westheimer, J. &Kahne, J. (2004). What kind of citizen? The politics of educating for democracy. *American Educational Research Journal, 41*(2), 237 – 269. https://doi.org/10.3102/00028312041002237

Wray-Lake, L. &Syvertsen, A. K. (2011). The developmental roots of social responsibility in childhood and adolescence. *New Directions for Child and Adolescent Development,* (134), 11 – 25. https://doi.org/10.1002/cd.308

การประเมินประสิทธิผลขององค์การ: การสังเคราะห์แนวคิด องค์ประกอบ และปัจจัยที่มีอิทธิพลในบริบทภาครัฐไทย*

Evaluation of Organizational Effectiveness: A Synthesis of Concepts, Dimensions, and Influential Factors in The Thai Public Sector Context

นรรธพงศ์ ใคร่เครือ, และวัลภา รัศมีโชติ*****

Nantaphong Khraikhruea, and Wanlapa Lasamichote

Received: May 28, 2026 Revised: June 26, 2026 Accepted: July 6, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยเกี่ยวกับการประเมินประสิทธิผลขององค์การ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในการบริหารจัดการองค์การภาครัฐไทย เริ่มต้นด้วยการให้ความหมายประสิทธิผลขององค์การ แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินประสิทธิผลขององค์การ ได้แก่ แนวคิดระบบ แนวคิดการบรรลุเป้าหมาย แนวคิดการแข่งขันกันของค่านิยม และแนวคิดกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเชิงกลยุทธ์

การสังเคราะห์องค์ประกอบการวัดประสิทธิผลขององค์การ 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ผลผลิต การปรับตัว การพัฒนาความมั่นคง และประสิทธิภาพ และการสังเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลขององค์การ ได้แก่ วัฒนธรรมองค์การ ความพึงพอใจในงาน และภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผลจากการสังเคราะห์นำไปสู่การพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลขององค์การในลักษณะเหตุและผล ทั้งนี้ เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดต้นแบบสำหรับการวิจัยเชิงประจักษ์และการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการบริหารจัดการองค์การภาครัฐไทยต่อไป

คำสำคัญ: การประเมิน, ประสิทธิผลขององค์การ, รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ

---

* เนื้อหาของบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในภาคตะวันตก”

The Content of This Article is Part of The Research Entitled “The Development of Causal Relationship Model of Factors Affecting Effectiveness of Local Government Organization in The Western Region”

** อาจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

Lecturer Dr., Public Administration, Faculty of Humanities and Social Sciences, Muban Chombueng Rajabhat University

*** อาจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

Lecturer Dr., Public Administration, Faculty of Humanities and Social Sciences, Muban Chombueng Rajabhat University

Corresponding Author: narrtaphong.23@gmail.com

Abstract

This academic article aims to synthesize concepts, theories, and research on the evaluation of organizational effectiveness, which is a crucial issue in Thai public sector management. The article begins by defining organizational effectiveness and reviewing evaluation approaches: the system approach, the goal attainment approach, the competing - values approach, and the strategic – constituencies approach.

Furthermore, it synthesizes five dimensions of organizational effectiveness measurement: productivity, adaptability, development, stability, and efficiency. It also examines factors influencing organizational effectiveness, including organizational culture, job satisfaction, and transformational leadership. The insights gained from this synthesis lead to the development of a causal relationship model that links these influential factors to organizational effectiveness in a cause – and - effect manner. Ultimately, this model serves as a prototype conceptual framework for future empirical research and provides a practical guideline for enhancing management within Thai public sector organizations.

Keywords: Evaluation, Organizational Effectiveness, Causal Relationship Model

บทนำ

แนวคิดการประเมินประสิทธิผลขององค์การเป็นประเด็นสำคัญของศาสตร์ด้านการบริหารทั้งภาคธุรกิจและภาครัฐ โดยนักวิชาการได้เสนอว่า การประเมินประสิทธิผลขององค์การไม่ได้จำกัดเพียงแค่การบรรลุเป้าหมายตามตัวชี้วัดเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง การพัฒนาองค์การอย่างเป็นระบบ การธำรงรักษาบุคลากร ตลอดจนการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าสูงสุด ในการประเมินประสิทธิผลขององค์การ นักวิชาการได้แบ่งแนวคิดการประเมินประสิทธิผลขององค์การออกเป็น 4 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดระบบ แนวคิดการบรรลุเป้าหมาย แนวคิดการแข่งขันกันของค่านิยม และแนวคิดกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเชิงกลยุทธ์ ซึ่งจากการศึกษาทัศนะและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศ พบว่า การประเมินประสิทธิผลขององค์การ มักพิจารณาผ่าน 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ผลผลิต การปรับตัว การพัฒนา ความมั่นคง และประสิทธิภาพ นอกจากนี้ประสิทธิผลขององค์การได้รับอิทธิพลจากปัจจัยเชิงสาเหตุหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมองค์การ ความพึงพอใจในงาน และภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง

อย่างไรก็ตาม แม้มีงานวิจัยที่ศึกษาความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลขององค์การภาครัฐไทยแล้ว เช่น นพดล ไชยสุระ และคณะ (2561) นุกูล ชิ้นฟัก และคณะ (2562) และ ชุตินันท์ มุ่งการนา และคณะ (2562) แต่กรอบตัวแปรและองค์ประกอบการประเมินที่ใช้มีความแตกต่างกันตามประเภทองค์การและบริบทการศึกษา บทความนี้จึงมุ่งสังเคราะห์องค์ประกอบการประเมินประสิทธิผลร่วมกับวัฒนธรรมองค์การ ความพึงพอใจในงาน และภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง เพื่อเสนอกรอบแนวคิดต้นแบบสำหรับการทดสอบในบริบทภาครัฐไทย โดยมิได้มุ่งยืนยันว่ากรอบแนวคิดดังกล่าวใช้แทนกรอบการประเมินเดิมได้ในทุกองค์การ

ความหมายของประสิทธิผลขององค์การ

ก่อนทศวรรษที่ 1950 ประสิทธิผลขององค์การ หมายถึง ความสามารถขององค์การในการบรรลุเป้าหมาย (Goals) ที่ตั้งไว้ โดยองค์การที่มีประสิทธิผลสูงย่อมประสบความสำเร็จในการทำงานตามเป้าหมาย (เขมมารี รักษ์ชูชีพ, 2553) ต่อมาพบปัญหาความคลุมเครือของเป้าหมาย จึงมีการเสนอการอยู่รอด (Survival) เป็นเป้าหมายสูงสุด กล่าวคือ การอยู่รอด หมายถึง การดำรงอยู่ต่อไปขององค์การ เพราะเป็นสิ่งที่ทุกองค์การล้วนแต่มุ่งไปสู่จุดนั้นทั้งสิ้น แต่ความหมายนี้มีข้อจำกัดเมื่อนำไปปรับใช้กับองค์การภาครัฐขนาดใหญ่ที่มักดำรงอยู่ต่อไปได้แม้ผลการปฏิบัติงานจะไม่ดีนัก (พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต, 2552)

ในช่วงทศวรรษที่ 1960 และ 1970 การศึกษาประสิทธิผลขององค์การให้ความสำคัญกับการใช้เกณฑ์หลายด้าน โดย Campbell (1977, อ้างถึงใน พิทยา บวรวัฒนา, 2555) เสนอเกณฑ์การประเมินมากกว่า 30 รายการ เช่น ประสิทธิผลโดยรวม ผลผลิต ประสิทธิภาพ ความพึงพอใจในงาน การจูงใจ การควบคุม และความยืดหยุ่นหรือการปรับตัว อย่างไรก็ตาม เกณฑ์บางด้านอาจมีความตึงเครียดระหว่างกัน เช่น การมุ่งเพิ่มประสิทธิภาพผ่านการกำหนดมาตรฐานและควบคุมต้นทุนอาจต้องพิจารณาควบคู่กับความยืดหยุ่นในการปรับกระบวนการทำงาน ทั้งนี้ ประสิทธิภาพหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างผลที่ได้กับทรัพยากรที่ใช้ มิได้หมายถึงการควบคุมการปฏิบัติงานอย่างเข้มงวดโดยตัวมันเอง การเลือกเกณฑ์การประเมินจึงควรพิจารณาภารกิจ ประเภทองค์การ และมุมมองของผู้เกี่ยวข้อง ตัวอย่างเช่น กำไรอาจเป็นเกณฑ์สำคัญขององค์การธุรกิจ ขณะที่องค์การภาครัฐโดยทั่วไปให้ความสำคัญกับการบรรลุภารกิจและประโยชน์สาธารณะมากกว่า โดยความสำคัญของผลตอบแทนทางการเงินย่อมแตกต่างกันตามประเภทและภารกิจขององค์การ

การอภิปรายเกี่ยวกับประสิทธิผลขององค์การสะท้อนว่า แนวคิดดังกล่าวมีความหมายและเกณฑ์การประเมินที่หลากหลาย การเลือกใช้เกณฑ์จึงต้องพิจารณาวัตถุประสงค์ของการประเมิน ประเภทองค์การ และมุมมองของผู้เกี่ยวข้อง โดยไม่อาจกำหนดเกณฑ์ชุดเดียวให้เหมาะสมกับทุกองค์การได้ (Cameron & Whetten, 1996, อ้างถึงใน ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, 2556) ดังนั้น การทำความเข้าใจความหมายของประสิทธิผลขององค์การจึงต้องพิจารณาผ่านมุมมองที่หลากหลาย โดยนักวิชาการได้พัฒนาแนวคิดหลักในการประเมินประสิทธิผลขององค์การขึ้นมา ซึ่งสะท้อนมุมมองที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละมิติ

แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินประสิทธิผลขององค์การ

การประเมินประสิทธิผลขององค์การเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการตัดสินคุณค่า (Value Judgment) ของสิ่งที่ทำการประเมิน การประเมินประสิทธิผลจึงเกี่ยวกับแนวคิดการประเมิน (Concept of Evaluation) อย่างแยกไม่ออกในวงวิชาการด้านทฤษฎีองค์การและพฤติกรรมองค์การ การแบ่งรูปแบบของการประเมินประสิทธิผลขององค์การที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางเป็นของ Steers (1975, อ้างถึงใน นุกูล ชูทอง และ ชัชวาล อรวงศ์ศุภทัต, 2559) ซึ่งได้แบ่งรูปแบบของการประเมินไว้หลายประเภทโดยอาศัยเกณฑ์การพิจารณาที่แตกต่างกัน ดังนี้

1. การแบ่งตามจำนวนของเกณฑ์ แบ่งออกเป็น 2 ตัวแบบ ได้แก่ 1.1 ตัวแบบเกณฑ์เดียว (Univariate Model) เป็นการเลือกใช้เกณฑ์การประเมินเพียงเกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่ง และ 1.2 ตัวแบบพหุเกณฑ์ (Multivariate Effectiveness Model) เป็นการเลือกใช้เกณฑ์การประเมินหลายเกณฑ์ประกอบกัน

2. การแบ่งตามแนวทางการกำหนดเกณฑ์เพื่อสร้างตัวแบบ แบ่งออกเป็น 2 ตัวแบบ ได้แก่ 2.1 ตัวแบบเชิงพรรณนา (Descriptive Model) เป็นการสรุปลักษณะที่พบได้ทั่วไปจากการวิจัยองค์การที่ประสบความสำเร็จแล้วมานำเสนอ และพรรณนาความไปตามข้อค้นพบที่เกิดขึ้นจากการสำรวจหรือการศึกษา และ 2.2 ตัวแบบเชิงปทัสถาน (Normative Model) เป็นเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นโดยพิจารณาจากสภาวะที่จำเป็นต้องมีเพื่อบ่งชี้ความมีประสิทธิผลขององค์การ ซึ่งอาจเกิดจากการสร้างทฤษฎีหรือค่านิยมส่วนบุคคลของผู้นำเสนอแนวคิด โดยมีการทดลองเพื่อพิสูจน์เกณฑ์ที่กำหนดขึ้นว่ามีความถูกต้องหรือไม่ และนำมากำหนดเป็นมาตรฐานเพื่อใช้วัดหรือประเมินประสิทธิผลขององค์การ

3. การแบ่งตามความสามารถในการสร้างเกณฑ์การประเมินประสิทธิผล แบ่งออกเป็น 2 ตัวแบบ ได้แก่ 3.1 ตัวแบบที่เป็นสากล (Universalistic Model) เป็นตัวแบบของเกณฑ์การประเมินที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกองค์การหรือใช้ได้เป็นการทั่วไปไม่จำกัดว่าเป็นองค์การประเภทใด และ 3.2 ตัวแบบเฉพาะ (Contingent Model) เป็นตัวแบบที่เสนอเกณฑ์สำหรับการประเมินประสิทธิผลขององค์การที่สามารถใช้ได้เฉพาะบางองค์การเท่านั้น

4. การแบ่งตามเทคนิคที่ใช้เพื่อให้ได้มาซึ่งเกณฑ์การประเมินประสิทธิผลขององค์การ แบ่งออกเป็น 2 ตัวแบบ ได้แก่ 4.1 ตัวแบบเชิงอนุมาน (Deductive Model) เป็นตัวแบบที่ได้จากการพิจารณาข้อสรุปหรือหลักการทั่วไป แล้วนำมาตีความตามทฤษฎีเพื่อนำเกณฑ์ดังกล่าวไปใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ต่อไป และ 4.2 ตัวแบบเชิงอุปนัย (Inductive Model) เป็นตัวแบบที่ปรากฏผลมาจากการพิสูจน์จากกรณีศึกษา โดยผู้วิจัยสร้างเกณฑ์การประเมินประสิทธิผลขององค์การที่มาจากการศึกษาค้นคว้าวิจัยจากหลายแหล่ง โดยพยายามผสมผสานเกณฑ์การประเมินจากหลายแหล่งดังกล่าวให้เป็นตัวแบบรวม (นุกูล ชูทอง และ ชัชวาล อรวงศ์ศุภทัต, 2559)

แนวคิดที่ใช้ในการประเมินประสิทธิผลขององค์การในช่วงทศวรรษ 1960 ถึง 1990 มีแนวคิดหลัก 2 แนวคิด คือ 1. แนวคิดการประเมินประสิทธิผลขององค์การเชิงเดี่ยว (Steers, 1975, อ้างถึงใน นุกูล ชูทอง และ ชัชวาล

อรวงศ์ศุภทัต, 2559) ที่มุ่งสนใจ 3 แนวคิดหลัก ได้แก่ แนวคิดแบบมุ่งเน้นการบรรลุเป้าหมาย (Goal Attainment Approach) แนวคิดเชิงระบบ - ทรัพยากร (System – Resource Approach) และแนวคิดเป้าหมายและการจัดหาทรัพยากรไปสู่ระบบ (Goal and System - Resource Approach) และ 2. แนวคิดการประเมินประสิทธิผลขององค์การจากมุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายกลุ่ม (Multiple Constituencies) และการใช้เกณฑ์การประเมินหลายด้าน (Multiple Criteria) เพื่อใช้สำหรับประเมินหรือนิยมเรียกว่าแนวคิดการประเมินประสิทธิผลขององค์การแบบหลายเกณฑ์ (Multivariate Effectiveness Measures) ที่พยายามประเมินให้ครอบคลุมสภาพการปฏิบัติงานขององค์การทุกด้านหรือทั้งระบบขององค์การ โดยอาศัยวิธีการวิเคราะห์ทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ ภายใต้กรอบระยะเวลาทั้งระยะสั้นและระยะยาว แนวคิดที่สำคัญ ได้แก่ แนวคิดของ Hoy & Miskel (2001, อ้างถึงใน นุกูล ชูทอง และ ชัชวาล อรวงศ์ศุภทัต, 2559) ซึ่งได้บูรณาการแนวคิดเป้าหมายขององค์การ (Goal Model) และแนวคิดเน้นระบบ – ทรัพยากร (System – Resource Model) ดังภาพ 1

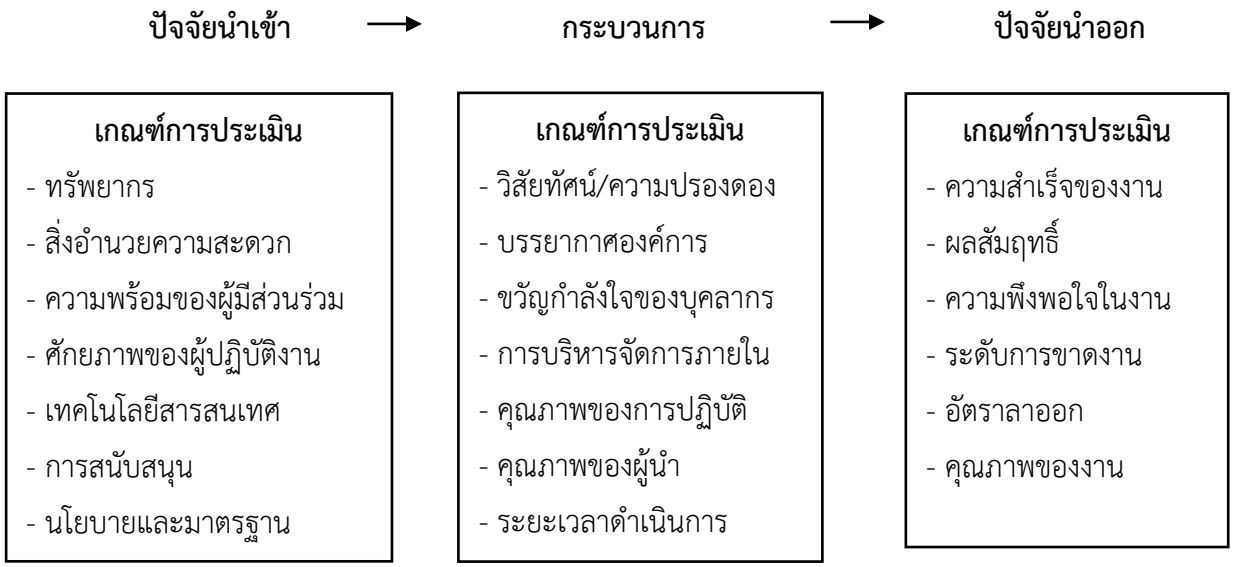

ภาพ 1 เกณฑ์การประเมินประสิทธิผลขององค์การตามแนวคิดของ Hoy & Miskel (2001, อ้างถึงใน นุกูล ชูทอง และ ชัชวาล อรวงศ์ศุภทัต, 2559)
ที่มา: ปรับปรุงจาก Sanrattana (2011, อ้างถึงใน นุกูล ชูทอง และ ชัชวาล อรวงศ์ศุภทัต, 2559)

ดังนั้น เพื่อให้เกิดความชัดเจน บทความนี้จึงนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินประสิทธิผลขององค์การ 4 แนวคิด ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ดังนี้

1. แนวคิดระบบ (The Systems Approach) แนวคิดนี้มองว่าองค์การเป็นระบบย่อยหนึ่งในสังคมที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง โดยองค์การจะดำเนินงานผ่านกระบวนการที่ประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า (Inputs) จากสิ่งแวดล้อมการแปรสภาพปัจจัยนำเข้าให้เป็นผลผลิต (Conversion Processes) และการส่งมอบผลผลิต (Outputs) กลับสู่สิ่งแวดล้อม แนวคิดนี้เน้นการประเมินประสิทธิผลขององค์การที่ไม่ควรจำกัดอยู่ที่การบรรลุเป้าหมายเพียงอย่างเดียว แต่ต้องพิจารณาความสามารถขององค์การในการดำเนินงานให้สอดประสานกันและมีประสิทธิผลในทุกขั้นตอนของระบบ ข้อดีของแนวคิดนี้ คือ ช่วยให้นักวิชาการมองเป้าหมายขององค์การในระยะยาว และเข้าใจ

ความสัมพันธ์ของระบบย่อยภายในองค์การ รวมทั้งสามารถใช้ตัวชี้วัดอื่นในกรณีที่เป้าหมายขององค์การไม่ชัดเจน แต่มีข้อจำกัดคือ ตัวแปรบางประเภทวัดผลได้ยาก และเน้นวิธีการมากกว่าเป้าหมายขององค์การ

2. แนวคิดการบรรลุเป้าหมาย (The Goal Attainment Approach) แนวคิดนี้มองว่าความสำเร็จขององค์การสามารถประเมินได้จากระดับการบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ องค์การจะถือว่ามีประสิทธิผลเมื่อสามารถดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของผลผลิต (Outputs) ที่สะท้อนความสำเร็จในการดำเนินงาน แนวคิดนี้เหมาะสมกับองค์การที่มีการระบุเป้าหมายไว้อย่างชัดเจน เครื่องมือที่สนับสนุนแนวคิดนี้ คือ การบริหารโดยวัตถุประสงค์ (Management by Objectives: MBO) ซึ่งช่วยเชื่อมโยงเป้าหมายของหน่วยงานระดับต่าง ๆ ภายในองค์การให้สอดคล้องกับเป้าหมายหลักขององค์การ ข้อดีของแนวคิดนี้ คือ สามารถวัดผลความสำเร็จขององค์การได้อย่างเป็นรูปธรรม แต่มีข้อจำกัดหลายประการ เช่น เป้าหมายไม่ครอบคลุมผลประโยชน์ของทุกฝ่าย เป้าหมายที่ชัดเจนไม่เสมอไปว่าจะเป็นเป้าหมายที่แท้จริง และเป้าหมายระยะสั้นกับระยะยาวอาจขัดแย้งกัน

3. แนวคิดการแข่งขันกันของค่านิยม (The Competing - Values Approach) แนวคิดนี้มีความเชื่อว่าไม่สามารถกำหนดเกณฑ์ที่ดีที่สุดในการประเมินประสิทธิผลขององค์การได้ เนื่องจากการประเมินขึ้นอยู่กับค่านิยมและมุมมองของผู้ที่เกี่ยวข้องที่แตกต่างกัน การประเมินจึงมีลักษณะอัตวิสัย โดยใช้กรอบแนวคิด 3 มิติ ได้แก่ จุดเน้นภายในหรือภายนอกองค์การ ความยืดหยุ่นหรือการควบคุม และการเน้นวิธีการหรือผลสำเร็จที่ต้องการ (Means - Ends) ซึ่งมิติเหล่านี้ผสมผสานกันเป็น 4 ตัวแบบ คือ ตัวแบบระบบเปิดเน้นการปรับตัวและการได้ทรัพยากร ตัวแบบมนุษยสัมพันธ์เน้นขวัญกำลังใจและความพึงพอใจของบุคลากร ตัวแบบกระบวนการภายในเน้นความเสถียรและระบบงาน และตัวแบบเป้าหมายเชิงเหตุผลเน้นการบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ แนวคิดนี้เชื่อมโยงกับช่วงชีวิตขององค์การในแต่ละวัย โดยองค์การสามารถเลือกใช้แบบประเมินที่เหมาะสมกับบริบทและค่านิยมของตน ข้อดีของแนวคิดนี้ คือ เปิดรับค่านิยมที่หลากหลาย แต่มีข้อจำกัด คือ การพึ่งพาการรับรู้เชิงอัตวิสัยมากกว่าความต้องการที่แท้จริงของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แต่ยังต้องวิจัยเพิ่มเติมเพื่อเชื่อมโยงกับช่วงชีวิตขององค์การ

4. แนวคิดกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเชิงกลยุทธ์ (The Strategic – Constituencies Approach) แนวคิดนี้มองว่าประสิทธิผลขององค์การขึ้นอยู่กับความสามารถในการตอบสนองความต้องการของกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อการอยู่รอดขององค์การหรือที่เรียกว่า กลุ่มยุทธศาสตร์ เน้นการพิจารณากลุ่มที่มีความสำคัญในสิ่งแวดล้อม โดยกระบวนการประเมินจะเริ่มจากการดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้ 4.1 ระบุกลุ่มยุทธศาสตร์ 4.2 วิเคราะห์อำนาจและอิทธิพลของกลุ่มยุทธศาสตร์เหล่านั้น 4.3 ระบุความคาดหวังและค่านิยมของกลุ่มยุทธศาสตร์ และ 4.4 กำหนดเป้าประสงค์ตามลำดับความสำคัญของกลุ่มยุทธศาสตร์ ข้อดีของแนวคิดนี้ คือ ช่วยให้องค์การสามารถระบุกลุ่มที่มีความสำคัญต่อการดำเนินงานขององค์การได้อย่างแม่นยำและสามารถตอบสนองความต้องการได้ตรงจุด ขณะที่ข้อจำกัด คือ ความยากในการระบุกลุ่มยุทธศาสตร์ที่แท้จริงและการวัดความคาดหวังของกลุ่ม เนื่องจากสภาพแวดล้อมและอำนาจของกลุ่มต่าง ๆ มีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

จากแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินประสิทธิผลขององค์การที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนจัดทำตารางสรุปแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินประสิทธิผลขององค์การ โดยปรับปรุงและเรียบเรียงจากแนวคิดของนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศ ได้แก่ Cameron (1984, as cited in Cameron, 1986), Robbins (1990, อ้างถึงใน วันชัย มีชาติ, 2553) และดิฏฐชัย จันทร์คุณา (2565) ดังตาราง 1

เมื่อเปรียบเทียบแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินประสิทธิผลขององค์การทั้ง 4 แนวคิด จะพบว่า แต่ละแนวคิดมีข้อขัดแย้งที่ยังถกเถียงกันไม่สิ้นสุด ซึ่งความขัดแย้งเหล่านี้อาจทำให้เกิดข้อจำกัดเมื่อนำไปใช้ในการประเมินประสิทธิผลขององค์การภาครัฐไทย โดยแบ่งออกเป็น 3 มิติ ดังนี้

มิติที่ 1 ความตึงเครียดระหว่างผลสำเร็จกับกระบวนการดำเนินงาน แนวคิดการบรรลุเป้าหมายให้ความสำคัญกับระดับความสำเร็จตามเป้าหมาย ขณะที่แนวคิดระบบพิจารณาทรัพยากร กระบวนการ ความสัมพันธ์ของระบบย่อย และการปรับตัวร่วมกัน ในการประเมินองค์การภาครัฐ การเน้นตัวชี้วัดผลผลิตระยะสั้นมากเกินไปอาจทำให้ความสามารถในการพัฒนาองค์การได้รับความสำคัญไม่เพียงพอ ส่วนการเน้นกระบวนการโดยไม่เชื่อมโยงกับผลสำเร็จอาจทำให้การประเมินไม่สะท้อนประโยชน์ที่ประชาชนได้รับ จึงควรใช้เกณฑ์ทั้งสองด้านประกอบกัน

มิติที่ 2 ความตึงเครียดระหว่างภารกิจสาธารณะกับความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แนวคิดการบรรลุเป้าหมายมุ่งประเมินความสำเร็จตามเป้าหมายขององค์การ ส่วนแนวคิดกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเชิงกลยุทธ์ให้ความสำคัญกับการตอบสนองกลุ่มที่มีบทบาทต่อการดำเนินงานขององค์การ ในบริบทภาครัฐ การกำหนดความสำคัญของกลุ่มต่าง ๆ จึงควรพิจารณาควบคู่กับภารกิจตามกฎหมาย ประโยชน์สาธารณะ และความเสมอภาค เพื่อป้องกันการให้น้ำหนักแก่กลุ่มที่มีอำนาจต่อรองสูงจนละเลยประชาชนกลุ่มอื่น

มิติที่ 3 ความตึงเครียดระหว่างความยืดหยุ่นกับการควบคุม แนวคิดค่านิยมที่แข่งขันกันช่วยให้เห็นว่าองค์การต้องจัดสมดุลระหว่างค่านิยมหลายด้าน การควบคุมและตรวจสอบอาจสนับสนุนความรับผิดชอบและความโปร่งใส ขณะที่ความยืดหยุ่นอาจสนับสนุนการปรับตัวและนวัตกรรม การประเมินจึงสามารถพิจารณาทั้งสองด้านร่วมกันได้ โดยกำหนดน้ำหนักและเกณฑ์ให้เหมาะสมกับภารกิจ สถานการณ์ และช่วงเวลาของการประเมิน

เมื่อพิจารณาในภาพรวม แนวคิดทั้ง 4 แนวคิดมีจุดเน้นและข้อจำกัดแตกต่างกัน แม้แนวคิดระบบและแนวคิดค่านิยมที่แข่งขันกันจะครอบคลุมการปรับตัวอยู่แล้ว แต่การนำมาใช้ประเมินองค์การภาครัฐยังควรกำหนดเกณฑ์เกี่ยวกับการรับมือเหตุการณ์รบกวนและความต่อเนื่องของบริการให้ชัดเจน การประเมินที่ครอบคลุมจึงควรเชื่อมโยงผลสำเร็จตามภารกิจ การดำเนินงานภายใน ความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และความสามารถในการรับมือวิกฤตเข้าด้วยกัน

ในบทความนี้ ความสามารถในการรับมือและฟื้นตัวขององค์การ (Organizational Resilience) หมายถึง ความสามารถในการเตรียมพร้อมและคาดการณ์เหตุการณ์รบกวน รับมือผลกระทบ ธำรงการดำเนินงานที่จำเป็น และเรียนรู้เพื่อปรับตัวภายหลังเหตุการณ์ดังกล่าว แนวคิดนี้จึงเป็นมุมมองเพิ่มเติมสำหรับการพัฒนาเกณฑ์ประเมินความต่อเนื่องและคุณภาพของบริการสาธารณะ โดยควรพิจารณาร่วมกับกรอบการประเมินประสิทธิผลที่มีอยู่เดิม (Duchek, 2020)

ตาราง 1 สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินประสิทธิผลขององค์การ

แนวคิด	นิยามประสิทธิผล	เงื่อนไขการใช้แนวคิด	ข้อดี	ข้อจำกัด	ข้อจำกัดในการประเมินประสิทธิผลองค์การภาครัฐไทย
1. แนวคิดระบบ	ความสามารถขององค์การในการจัดหาทรัพยากรประสานการทำงานของระบบย่อยแปรทรัพยากรเป็นผลผลิตและปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมเพื่อธำรงการดำเนินงานขององค์การ	องค์การที่พึ่งพาทรัพยากรภายนอกสูง	- ช่วยให้มองเห็นเป้าหมายระยะยาวและเข้าใจความสัมพันธ์ของระบบย่อยภายใน - สามารถใช้ตัวชี้วัดอื่นได้ในกรณีที่เป้าหมายขององค์การไม่ชัดเจน	- ตัวแปรบางประเภทวัดผลเชิงประจักษ์ได้ยาก - มักให้ความสำคัญกับวิธีการ (Means) มากกว่าเป้าหมาย (Ends)	การได้รับงบประมาณตามระบบจัดสรรของรัฐอาจทำให้การใช้ความสามารถในการจัดหาทรัพยากรเป็นเกณฑ์หลักมีข้อจำกัดจึงควรประเมินร่วมกับการใช้ทรัพยากรการประสานงาน และความสามารถในการปรับตัว
2. แนวคิดการบรรลุเป้าหมาย	องค์การสามารถดำเนินงานบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างครบถ้วน	องค์การมีเป้าหมายชัดเจนสามารถวัดผลได้อย่างเป็นรูปธรรม	- สามารถวัดผลความสำเร็จได้อย่างเป็นรูปธรรมและชัดเจน - ช่วยเชื่อมโยงเป้าหมายของหน่วยงานระดับต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับเป้าหมายหลัก (MBO) ขององค์การ	- เป้าหมายที่กำหนดไว้อาจไม่ครอบคลุมผลประโยชน์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย - เป้าหมายระยะสั้นและระยะยาวอาจเกิดความขัดแย้งกัน	- หน่วยงานภาครัฐมีภารกิจหลากหลายและมักเปลี่ยนแปลงทิศทางการดำเนินงานตามนโยบายรัฐบาล - ตัวชี้วัดส่วนใหญ่เน้นเชิงปริมาณมากกว่าคุณภาพบริการสาธารณะ

ตาราง 1 สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินประสิทธิผลขององค์การ (ต่อ)

แนวคิด	นิยามประสิทธิผล	เงื่อนไขการใช้แนวคิด	ข้อดี	ข้อจำกัด	ข้อจำกัดในการประเมินประสิทธิผลองค์การภาครัฐไทย
3. แนวคิดการแข่งขันกันของค่านิยม	องค์การสามารถเลือกเกณฑ์การวัดประสิทธิผลที่เหมาะสมกับค่านิยมหรือความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้อง	องค์การมีเกณฑ์การประเมินผลที่หลากหลายหรือมีความขัดแย้งกันเอง	- เปิดรับค่านิยมที่หลากหลายและยืดหยุ่นตามช่วงชีวิตขององค์การ - บูรณาการมิติต่าง ๆ ได้แก่ ภายใน - ภายนอก, ควบคุม – ยืดหยุ่น และเป้าหมาย - วิธีการได้ครบถ้วน	- การประเมินส่วนใหญ่พึ่งพาการรับรู้เชิงอัตวิสัยสูง - ยังต้องการการวิจัยเชิงประจักษ์เพิ่มเติมเพื่อเชื่อมโยงกับช่วงชีวิตขององค์การ	- ค่านิยมของระบบราชการไทยเน้นลำดับชั้นและการควบคุมอย่างเคร่งครัด ทำให้เกิดความขัดแย้งกับความยืดหยุ่น - เกณฑ์การประเมินอาจได้รับอิทธิพลจากค่านิยมทางการเมืองหรือดุลยพินิจของผู้บริหาร
4. แนวคิดกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเชิงกลยุทธ์	องค์การสามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อการอยู่รอดขององค์การ	องค์การมีกลุ่มผู้มีอิทธิพลต่อการอยู่รอดขององค์การหลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มมีอำนาจต่อรองสูง	- ช่วยระบุกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อการอยู่รอดขององค์การได้อย่างแม่นยำ - ตอบสนองความต้องการของกลุ่มที่มีอิทธิพลได้ตรงจุด	- ระบุกลุ่มยุทธศาสตร์ที่แท้จริงได้ยาก เนื่องจากสภาพแวดล้อมและดุลอำนาจของกลุ่มเปลี่ยนตลอดเวลา	- องค์การภาครัฐไทยมีกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวนมาก ซึ่งเผชิญกับผลประโยชน์ที่หลากหลายและทับซ้อนกัน - องค์การภาครัฐอาจตอบสนองความต้องการของกลุ่มการเมืองหรือกลุ่มผู้มีอิทธิพลมากกว่าประชาชน

ที่มา: ปรับปรุงจาก Cameron (1984, as cited in Cameron, 1986), Robbins (1990, อ้างถึงใน วันชัย มีชาติ, 2553) และดิฏฐชัย จันทร์คุณา (2565)

การสังเคราะห์องค์ประกอบการประเมินประสิทธิผลขององค์การ

นอกจากแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินประสิทธิผลขององค์การที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนได้ศึกษาทัศนะและงานวิจัยของนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศ เช่น Georgopoulos & Tannenbaum (1957), Caplow (1964, as cited in Chakkrapopyodhin, 2018), Price (1968, as cited in Silva Rodríguez de San Miguel, 2018), Mott (1972, as cited in Edward & Amaluwa, 2022), Campbell (1977, as cited in พิทยา บวรวัฒนา, 2555), Gibson et al. (2012), จำเนียร พรมวิชัย (2561), พงษ์เสฐียร เหลืองอลงกต (2561), วัชระ ณรงค์ฤทธิเดช และ รวิภา ธรรมโชติ (2566) และนักวิชาการท่านอื่น พบว่า มีการใช้ตัวแปรการประเมินประสิทธิผลขององค์การที่หลากหลาย 42 ตัวแปร ในบทความนี้ ผู้เขียนยกตัวอย่างตัวแปรที่พบจากเอกสารที่ทบทวน 12 ตัวแปร ได้แก่ การไม่มีความตึงเครียดภายในองค์การ การประสานเป็นอันหนึ่งอันเดียว ความสมัครใจ การบรรลุเป้าหมาย การปฏิบัติตามกฎระเบียบขององค์การ การปรับตัว ความเป็นปึกแผ่น ความพึงพอใจ ประสิทธิผลตามแผนพัฒนาองค์การ การใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม การได้มาซึ่งทรัพยากรและการอยู่รอดขององค์การทั้งนี้ ตัวแปรบางรายการอาจมีความหมายใกล้เคียงกับเกณฑ์ที่นักวิชาการเสนอไว้เดิม แม้ใช้ชื่อเรียกแตกต่างกัน จึงควรพิจารณานิยามประกอบการจัดกลุ่มตัวแปรเพื่อให้ได้องค์ประกอบการประเมินประสิทธิผลขององค์การที่เหมาะสม ผู้เขียนได้คัดเลือกตัวแปรที่ถูกอ้างอิงในงานวิจัยเชิงปริมาณ ตั้งแต่ 5 เรื่องขึ้นไป พบว่า มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ผลผลิต การปรับตัว การพัฒนา ความมั่นคง และประสิทธิภาพ ดังตาราง 2 ทั้งนี้ การคัดเลือกองค์ประกอบดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดการประเมินประสิทธิผลขององค์การแบบพหุเกณฑ์ (Multivariate Effectiveness Model) ซึ่งพิจารณาประสิทธิผลขององค์การในหลายมิติประกอบกัน

ตาราง 2 องค์ประกอบ นิยามเชิงปฏิบัติการ และตัวบ่งชี้ของการประเมินประสิทธิผลขององค์การ

องค์ประกอบ	ความถี่	นิยามเชิงปฏิบัติการและตัวบ่งชี้
1. ผลผลิต (Productivity)	12	ความสามารถในการดำเนินงานขององค์การในการให้บริการหรือผลิตสินค้าสาธารณะที่มีคุณภาพและมีปริมาณที่เพียงพอต่อความต้องการ และความสามารถขององค์การในการบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ รวมถึงการตอบสนองความต้องการของประชาชนหรือผู้มารับบริการ มี 3 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ คุณภาพและปริมาณของผลผลิต การบรรลุเป้าหมายขององค์การ และการตอบสนองความต้องการของประชาชน ในบทความนี้ องค์ประกอบด้านผลผลิตมุ่งพิจารณาผลสำเร็จของการดำเนินงาน ส่วนองค์ประกอบด้านประสิทธิภาพมุ่งพิจารณาผลที่ได้สัมพันธ์กับทรัพยากรที่ใช้
2. การปรับตัว (Adaptability)	11	ความสามารถในการดำเนินงานขององค์การในการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งที่สามารถคาดการณ์ได้และไม่สามารถคาดการณ์ได้ โดยมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการดำเนินงานให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากรในการดำเนินงาน มี 2 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ การปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ และการมีส่วนร่วมของบุคลากร

ตาราง 2 องค์ประกอบ นิยามเชิงปฏิบัติการ และตัวบ่งชี้ของการประเมินประสิทธิผลขององค์การ (ต่อ)

องค์ประกอบ	ความถี่	นิยามเชิงปฏิบัติการและตัวบ่งชี้
3. การพัฒนา (Development)	6	ความสามารถในการดำเนินงานขององค์การในการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านบุคลากรและงาน โดยเน้นการส่งเสริมสนับสนุน ปรับปรุง และริเริ่มสิ่งใหม่ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถขององค์การให้สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนหรือผู้มารับบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ มี 2 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ การพัฒนาบุคลากร และการพัฒนางาน
4. ความมั่นคง (Stability)	5	ความสามารถในการดำเนินงานขององค์การในการธำรงรักษาและพัฒนาโครงสร้างหน้าที่ให้สอดคล้องกับภารกิจขององค์การ รวมถึงการคงไว้ซึ่งทรัพยากรหลัก เช่น บุคลากร งบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ ให้มีความต่อเนื่อง โดยเฉพาะในสถานการณ์ที่องค์การต้องเผชิญกับแรงกดดันหรือการเปลี่ยนแปลง พร้อมทั้งสามารถสร้างความไว้วางใจจากประชาชนหรือผู้มารับบริการ มี 2 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ การรักษาโครงสร้างขององค์การ และการได้รับความไว้วางใจจากประชาชน
5. ประสิทธิภาพ (Efficiency)	5	ความสามารถในการดำเนินงานขององค์การในการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า เพื่อให้เกิดผลผลิตหรือบริการที่มีคุณภาพ โดยมุ่งเน้นการประหยัดทรัพยากร เช่น งบประมาณ เวลา วัสดุอุปกรณ์ รวมทั้งควบคุมกระบวนการบริหารการดำเนินงานให้มีความรัดกุม โปร่งใส และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อประชาชน โดยมุ่งประเมินการใช้ทรัพยากร มิใช่การบรรลุเป้าหมายขององค์การ มี 2 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ความคุ้มค่า และการประหยัด

หมายเหตุ: นิยามและตัวบ่งชี้ในตารางเป็นข้อเสนอจากการสังเคราะห์ของผู้เขียนสำหรับการพัฒนาเครื่องมือในขั้นต่อไป ยังมิใช่ชุดตัวบ่งชี้ที่ผ่านการตรวจสอบความตรงและความเชื่อมั่นแล้ว

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนเสนอกรอบองค์ประกอบการประเมินประสิทธิผลขององค์การ ดังภาพ 2

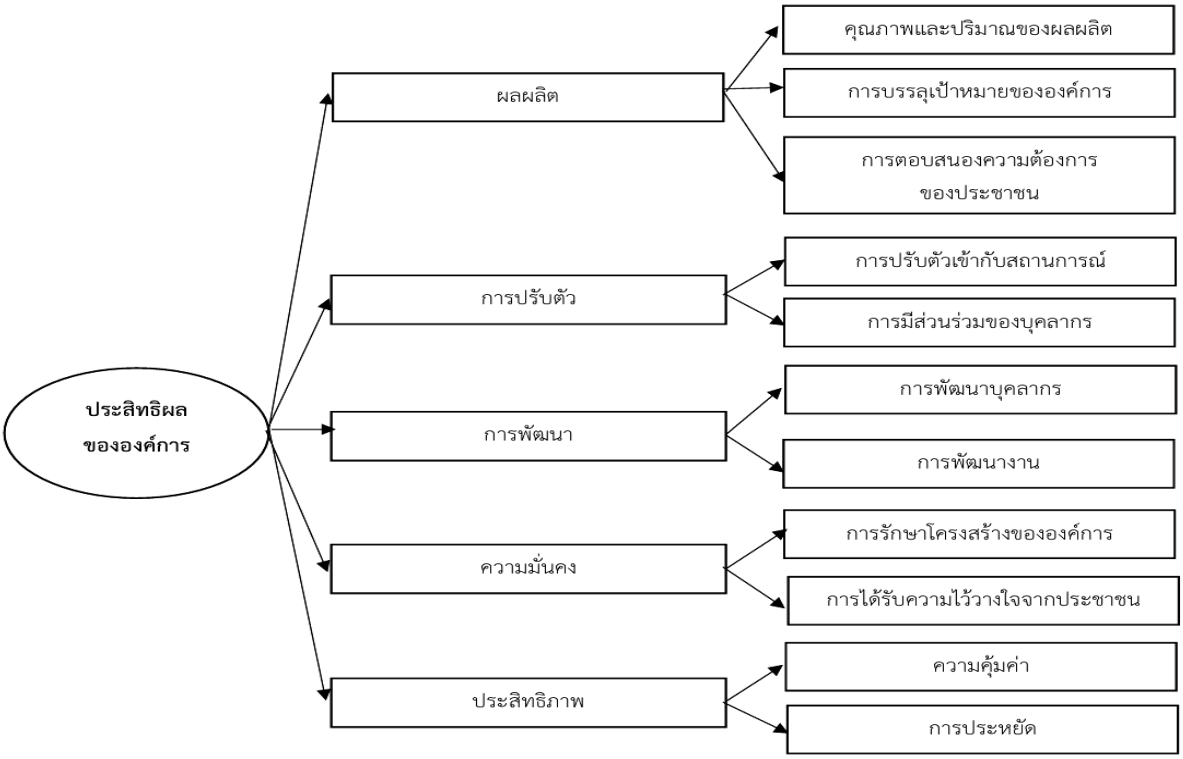

ภาพ 2 กรอบองค์ประกอบการประเมินประสิทธิผลขององค์การที่ผู้เขียนพัฒนาขึ้น

การสังเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลขององค์การ

จากการทบทวนวรรณกรรมและแนวคิดของ Steers โดยอ้างอิงจากงานเขียนเรื่อง Organizational Behavior ของ Arnold & Feldman (1986, อ้างถึงใน นุกูล ชูทอง และชัชวาล อรวงศ์ศุภทัต, 2559) ที่ได้ขยายความและสรุปถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลขององค์การ โดยจำแนกออกเป็น 4 กลุ่ม ประกอบด้วย 1. ลักษณะองค์การ (Organizational Characteristics) ประกอบด้วย โครงสร้าง (Structure) เทคโนโลยี (Technology) ขนาดขององค์การ (Size) และอายุขององค์การ (Age) 2. ลักษณะของสภาพแวดล้อม (Environment Characteristics) ประกอบด้วย ความสามารถในการทำนายได้ (Predictability) ความซับซ้อน (Complexity) และการแก่งแย่งต่อสู้กัน (Hostility) 3. ลักษณะของบุคลากรภายในองค์การ (Employee Characteristics) ประกอบด้วย เป้าหมาย (Goals) ทักษะการทำงาน (Skills) การจูงใจ (Motives) ทัศนคติ (Attitudes) และค่านิยม (Values) และ 4. นโยบายการบริหารและการปฏิบัติ (Managerial Policies and Practices) ประกอบด้วย กลยุทธ์ (Strategy) การให้รางวัลตอบแทน (Reward) การควบคุม (Controls) การติดต่อสื่อสาร (Communication) ภาวะผู้นำ (Leadership) และการตัดสินใจ (Decision Making)

นอกจากปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลขององค์การที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนได้ศึกษาทัศนะและงานวิจัยของนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศ เช่น Shbeal (2016), Abidin & Zakai (2020), Islam et al. (2020), Mansur et al. (2020), Reetu et al. (2022), Ali (2023), Almagro et al. (2024), อุษณี มงคลพิทักษ์สุข (2561), ชุตินันท์ มุ่งการนา และคณะ (2562), นุกูล ชิ้นฟัก และคณะ (2562) และนักวิชาการท่านอื่น พบว่า มีตัวแปรปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลขององค์การ จำนวน 26 ปัจจัย ได้แก่ บรรษัทภิบาล ความโปร่งใส ผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการ บรรยากาศองค์การ โครงสร้างองค์การ ภาวะผู้นำ ความผูกพันของพนักงาน

ความพึงพอใจในงาน การเปลี่ยนแปลงองค์การ ความผูกพันต่อองค์การ การคงอยู่ของพนักงาน พฤติกรรมการทำงานเชิงนวัตกรรม ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน วัฒนธรรมองค์การ การติดต่อสื่อสาร การบริหารการเปลี่ยนแปลง การบริหารเชิงกลยุทธ์ การจัดการความขัดแย้ง เทคโนโลยี แรงจูงใจในการทำงาน คุณภาพบุคลากร การเมืองและกฎหมาย ธรรมาภิบาล คุณลักษณะภาวะผู้นำ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เอกสารที่ทบทวนในส่วนนี้ประกอบด้วย เอกสารเชิงแนวคิดและงานวิจัยเชิงประจักษ์ โดยใช้เอกสารเชิงแนวคิดประกอบการอธิบายเหตุผลของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร และใช้ผลการวิจัยเชิงประจักษ์ประกอบการพิจารณาหลักฐานของความสัมพันธ์ ทั้งนี้เอกสารที่เสนอกรอบแนวคิดโดยยังไม่ได้ทดสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เช่น Islam et al. (2020) ไม่ควรนับรวมเป็นงานวิจัยที่พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เพื่อให้ได้ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลขององค์การที่เหมาะสม ผู้เขียนได้คัดเลือกปัจจัยที่ถูกอ้างอิงในงานวิจัยเชิงปริมาณ ตั้งแต่ 5 เรื่องขึ้นไป โดยเฉพาะงานวิจัยที่ใช้สถิติการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ การวิเคราะห์การถดถอย และการวิเคราะห์โมเดลสมการเชิงโครงสร้าง ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีค่านัยสำคัญทางสถิติ พบว่า มี 3 ปัจจัย ได้แก่ วัฒนธรรมองค์การ ความพึงพอใจในงาน และภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ดังตาราง 3 และเส้นทางอิทธิพลของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลขององค์การตามทัศนะและงานวิจัยของนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศ เช่น นพดล ไชยสุระ และคณะ (2561), นุกูล ชิ้นฟัก และคณะ (2562) และนักวิชาการท่านอื่น พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงส่งผลต่อประสิทธิผลขององค์การผ่านวัฒนธรรมองค์การ ดังภาพ 3

ตาราง 3 ปัจจัย นิยามเชิงปฏิบัติการ และองค์ประกอบของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลขององค์การ

ปัจจัยที่มีอิทธิพล	ความถี่	นิยามเชิงปฏิบัติการและองค์ประกอบ
1. วัฒนธรรมองค์การ (Organizational Culture)	7	แบบแผนของความคิด ความเชื่อ ค่านิยม บรรทัดฐาน และพฤติกรรมร่วมกันของบุคลากร ซึ่งเกิดจากการที่บุคลากรร่วมกันเรียนรู้ ร่วมกันสร้างขึ้น ร่วมกันสั่งสม และร่วมกันถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จนหล่อหลอมกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะขององค์การ มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ วัฒนธรรมการมีส่วนร่วมวัฒนธรรมเอกภาพ วัฒนธรรมการปรับตัว และวัฒนธรรมพันธกิจ
2. ความพึงพอใจในงาน (Job Satisfaction)	6	ความรู้สึก เจตคติ หรือทัศนคติของบุคลากรเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในหน้าที่ของตนเอง ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ซึ่งสะท้อนความชอบและความพอใจต่องาน ซึ่งเกิดจากการได้รับการตอบสนองความต้องการทั้งด้านวัตถุ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ค่าตอบแทน โอกาสในการก้าวหน้า ลักษณะของงาน ผู้บังคับบัญชา และเพื่อนร่วมงาน

ตาราง 3 ปัจจัย นิยามเชิงปฏิบัติการ และองค์ประกอบของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลขององค์การ (ต่อ)

ปัจจัยที่มีอิทธิพล	ความถี่	นิยามเชิงปฏิบัติการและองค์ประกอบ
3. ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership)	5	พฤติกรรมของผู้บริหารที่ใช้อิทธิพลหรือความสามารถในการจัดการองค์การ เพื่อยกระดับความพยายาม ความสามารถ และศักยภาพของผู้ร่วมงานหรือผู้ตามให้สูงขึ้นเกินกว่าความคาดหวัง โดยมุ่งสร้างความไว้วางใจและตระหนักรู้ในวิสัยทัศน์และภารกิจของส่วนรวม ทำให้ผู้ตามเต็มใจที่จะอุทิศตนเพื่อประโยชน์ขององค์การหรือสังคมเป็นหลัก ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาและบรรลุเป้าหมายขององค์การ มี 5 องค์ประกอบ ได้แก่ การกระตุ้นทางปัญญา การมีวิสัยทัศน์ การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ และการสร้างแรงบันดาลใจ

หมายเหตุ: นิยามและองค์ประกอบในตารางเป็นข้อเสนอจากการสังเคราะห์ของผู้เขียน ยังต้องตรวจสอบความเหมาะสมของขอบเขตตัวแปรและคุณภาพการวัดกับข้อมูลเชิงประจักษ์ก่อนนำไปใช้

จากการทบทวนเอกสาร ผู้เขียนเสนอประเด็นสำหรับการพัฒนากรอบแนวคิดการประเมินประสิทธิผลขององค์การภาครัฐไทย ดังนี้

1. การบูรณาการปัจจัย งานที่ทบทวนมีการใช้ชุดปัจจัยแตกต่างกัน บทความนี้จึงเสนอการพิจารณาวัฒนธรรมองค์การ ความพึงพอใจในงาน และภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ทางตรงและทางอ้อมกับประสิทธิผลขององค์การ

2. ความเหมาะสมกับบริบท การนำผลการศึกษาจากองค์การประเภทอื่นหรือจากต่างประเทศมาใช้กับภาครัฐไทยต้องพิจารณาความแตกต่างด้านภารกิจ โครงสร้าง และสภาพแวดล้อม รวมทั้งตรวจสอบความเหมาะสมของนิยามและเครื่องมือวัดก่อนนำไปใช้

3. การตรวจสอบกรอบแนวคิดที่เสนอ แม้มีงานพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างในภาครัฐไทยแล้ว กรอบแนวคิดที่บทความนี้เสนอมีการเลือกชุดปัจจัยและองค์ประกอบการประเมินเฉพาะ จึงยังต้องทดสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์และเปรียบเทียบกับโมเดลทางเลือก

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนเสนอกรอบแนวคิดความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลขององค์การ ดังภาพที่ 3 ทั้งนี้ ผลการวิจัยเดิมเกี่ยวกับอิทธิพลทางตรงของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงมิได้สอดคล้องกันในทุกบริบท เส้นทางในภาพจึงมีสถานะเป็นข้อเสนอสำหรับการทดสอบ มิใช่ความสัมพันธ์ที่บทความนี้ยืนยันแล้ว

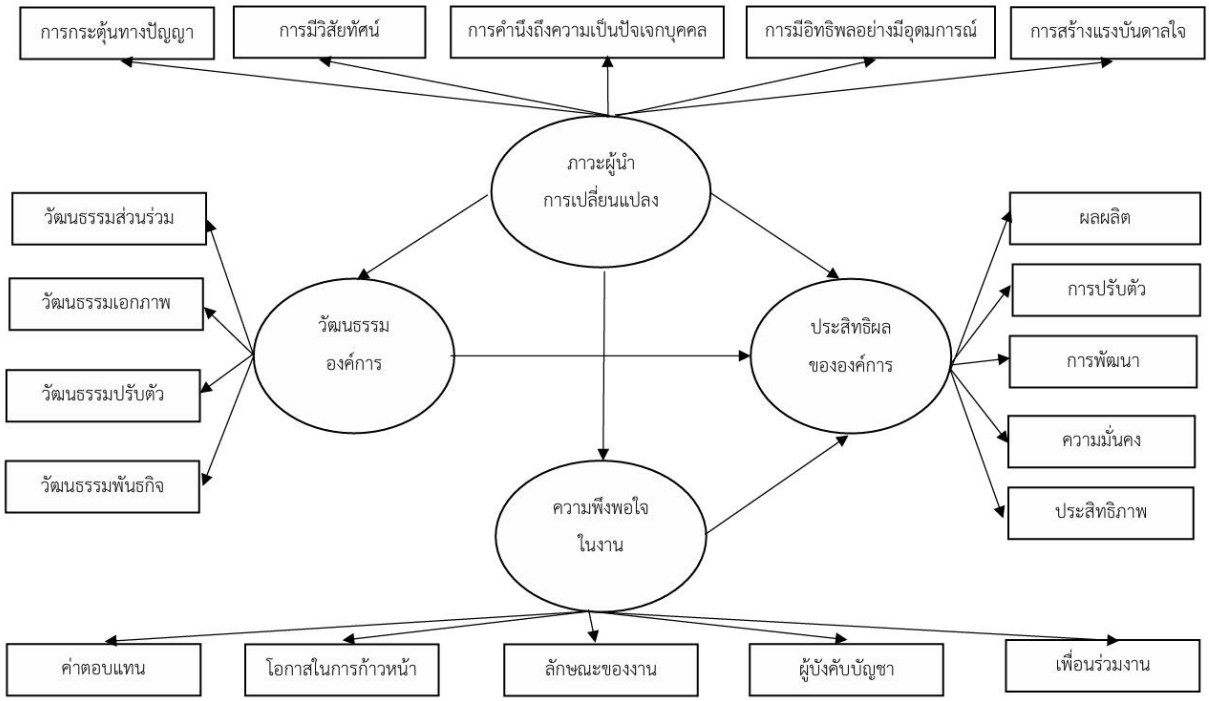

ภาพ 3 กรอบแนวคิดความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลขององค์การที่ผู้เขียนพัฒนาขึ้น

การนำรูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลขององค์การไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการองค์การภาครัฐและการวิจัยเชิงประจักษ์

การนำรูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลขององค์การไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการองค์การภาครัฐ เป็นการบูรณาการระหว่างองค์ความรู้เชิงทฤษฎีเข้ากับแนวทางการปฏิบัติจริง ดังนี้

1. การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ขององค์การภาครัฐ รูปแบบดังกล่าวช่วยให้ผู้บริหารเข้าใจความสัมพันธ์เชิงระบบของปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อประสิทธิผลขององค์การ โดยเฉพาะความเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมองค์การ ความพึงพอใจในงาน และภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารจึงสามารถใช้รูปแบบนี้เป็นกรอบแนวคิดในการกำหนดนโยบาย การพัฒนากลยุทธ์ การจัดโครงสร้างการบริหาร และการจัดสรรทรัพยากร เพื่อให้การดำเนินงานขององค์การบรรลุเป้าหมายและมีทิศทางที่ชัดเจน

2. การใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยเชิงประจักษ์ รูปแบบที่เสนอสามารถใช้กำหนดสมมติฐานและตรวจสอบความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างตัวแปรด้วยการวิเคราะห์โมเดลสมการเชิงโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) โดยควรตรวจสอบคุณภาพของโมเดลการวัดและเปรียบเทียบโมเดลทางเลือกด้วย ทั้งนี้การตีความความสัมพันธ์เป็นเหตุและผลต้องพิจารณาร่วมกับการออกแบบวิจัย ลำดับเวลาของตัวแปร และสมมติฐานเกี่ยวกับปัจจัยรบกวน มิใช่อาศัยความสอดคล้องของโมเดลกับข้อมูลเพียงอย่างเดียว

3. การสร้างวงจรการเรียนรู้และการวิจัยอย่างต่อเนื่อง กรอบแนวคิดดังกล่าวสามารถใช้ประกอบการออกแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยช่วยกำหนดประเด็นการพัฒนาและตัวแปรสำหรับติดตามผล เช่น การพัฒนาความพึงพอใจในงาน ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และวัฒนธรรมองค์การ อย่างไรก็ตาม การวิจัยเชิงปฏิบัติการยังต้องมีขั้นตอน

การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผล รวมทั้งกำหนดวิธีประเมินผลการพัฒนาให้เหมาะสม ผลการศึกษาที่ได้สามารถนำกลับมาปรับปรุงกรอบแนวคิดและแนวทางการดำเนินงานให้เหมาะสมกับบริบทขององค์การต่อไป

การประยุกต์ใช้รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลขององค์การดังกล่าว จึงเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับการบริหารจัดการองค์การภาครัฐให้มีความสามารถในการติดตามและประเมินผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้องค์การมีความพร้อมในการบรรลุประสิทธิผลองค์การทั้งในด้านผลผลิตการปรับตัว ความมั่นคง ประสิทธิภาพ และการพัฒนาในระยะยาวอย่างยั่งยืน

สรุป

การศึกษาการประเมินประสิทธิผลขององค์การมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง จากการใช้เกณฑ์เดียวสู่การใช้พหุเกณฑ์ ผลการสังเคราะห์พบว่า ประสิทธิผลขององค์การสามารถประเมินได้จาก 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ผลผลิต การปรับตัว การพัฒนา ความมั่นคง และประสิทธิภาพ โดยมีปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลขององค์การ ได้แก่ วัฒนธรรมองค์การ ความพึงพอใจในงาน และภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง แม้การสังเคราะห์นี้จะช่วยเติมเต็มช่องว่างองค์ความรู้ที่สำคัญในการศึกษาการประเมินประสิทธิผลขององค์การ แต่ยังมีข้อจำกัดที่ควรพิจารณา ได้แก่ 1. การคัดเลือกตัวแปรที่ถูกอ้างอิงในงานวิจัยเชิงปริมาณ ตั้งแต่ 5 ครั้งขึ้นไป อาจทำให้ละเลยตัวแปรที่มีความถี่ต่ำแต่มีนัยสำคัญ 2. การใช้ข้อมูลทุติยภูมิเป็นหลัก อาจทำให้ขาดข้อมูลเชิงลึก และ 3. รูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่พัฒนาขึ้นเป็นกรอบแนวคิดต้นแบบที่ยังไม่ได้นำไปทดสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ จึงยังไม่สามารถยืนยันความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ ได้ ดังนั้น การวิจัยในอนาคตควรนำกรอบแนวคิดต้นแบบที่พัฒนาขึ้นไปทดสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์และวิเคราะห์ข้อมูลโดยโมเดลสมการเชิงโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) ในหน่วยงานภาครัฐหลายระดับ เช่น กระทรวง กรม จังหวัด อำเภอ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนของการวัด (Measurement Invariance) และตรวจสอบความแตกต่างของความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างกลุ่มองค์การ

นอกจากนี้ สภาพแวดล้อมขององค์การที่มีความผันผวนสูงในปัจจุบัน ทำให้แนวคิดความยืดหยุ่นขององค์การเป็นเรื่องสำคัญ เมื่อนำความยืดหยุ่นมาเปรียบเทียบกับการปรับตัว ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สังเคราะห์ได้ จะพบความแตกต่างในเรื่องระดับความรุนแรงของสถานการณ์ คือ การปรับตัวเน้นความสามารถในการปรับปรุงกระบวนการทำงานหรือโครงสร้างภายในให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงตามปกติ ส่วนความยืดหยุ่นมีขอบเขตที่กว้างกว่า โดยครอบคลุมความสามารถในการรับมือกับสถานการณ์วิกฤติรุนแรง เฉียบพลัน และไม่ได้คาดการณ์ไว้ล่วงหน้า ตลอดจนความสามารถขององค์การในการฟื้นตัวกลับสู่สภาวะปกติได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้น องค์การภาครัฐที่มีประสิทธิผลจำเป็นต้องมีความสามารถในการส่งมอบบริการสาธารณะที่จำเป็นให้แก่ประชาชนได้อย่างต่อเนื่องและมีคุณภาพท่ามกลางวิกฤตการณ์ การศึกษาในอนาคตควรนำตัวแปรความยืดหยุ่นขององค์การมาใช้ในการประเมินประสิทธิผลขององค์การ พร้อมทั้งพัฒนาตัวบ่งชี้ให้มีความชัดเจนและสอดคล้องกับบริบทขององค์การภาครัฐไทย อันจะนำไปสู่การพัฒนากรอบการประเมินประสิทธิผลขององค์การภาครัฐไทยที่สามารถสะท้อนผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงานที่มีความพร้อมในการรับมือกับวิกฤตการณ์ได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

เขมมารี รักษ์ชูชีพ. (2553). *ทฤษฎีองค์การ.* ทริปเพิ้ล กรุ๊ป.

จำเนียร พรมวิชัย. (2561). คุณลักษณะภาวะผู้นำ วัฒนธรรมองค์การที่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลองค์การของการบริหารส่วนจังหวัดบึงกาฬ. ใน *เรื่องเต็มการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่ 15: ตามรอยพระยุคลบาท เกษตรศาสตร์กำแพงแสน* (หน้า 1063 – 1070). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน สำนักงานวิทยาเขตกำแพงแสน กองบริหารวิชาการและนิสิต. https://kukr.lib.ku.ac.th/kukr/Detail/info/20009578

ชุตินันท์ มุ่งการนา, วิภาวี พิจิตบันดาล, วรพิทย์ มีมาก, และวรวิทย์ จินดาพล. (2562). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมองค์การ องค์การแห่งการเรียนรู้ กับประสิทธิผลของเทศบาลนคร: การวิเคราะห์เส้นทาง. *วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 11*(21), 1 – 22. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/swurd/article/view/198147/142776

ดิฏฐชัย จันทร์คุณา. (2565). *การจัดการเพื่อประสิทธิผลองค์กรกีฬา.* สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. (2556). *ทฤษฎีองค์การ: มุมมองต่างกระบวนทัศน์.* ดี.เค.ปริ้นติ้งเวิล์ด.

นพดล ไชยสุระ, ชาติชัย อุดมกิจมงคล, ปณิธี การสมดี, และสัญญาศรณ์ สวัสดิ์ไธสง. (2561). อิทธิพลของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมองค์การ และธรรมาภิบาลต่อประสิทธิผลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 2. *วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม, 8*(1), 28 – 38. https://so03.tci-thaijo.org/index.php/npuj/article/view/109125/90460

นุกูล ชูทอง และ ชัชวาล อรวงศ์ศุภทัต. (2559). *ประสิทธิผลองค์การ: แนวคิดและทบทวนวรรณกรรมวิจัย.* ไอดี ออล พริ้นท์.

นุกูล ชิ้นฟัก, นิวัตน์ สวัสดิ์แก้ว, และศรัญลักษณ์ เทพวารินทร์. (2562). โมเดลสมการโครงสร้างของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคใต้ของประเทศไทย. *วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 6*(2), 73 – 88. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/pnuhuso/article/view/152045/142221

พงษ์เสฐียร เหลืองอลงกต. (2561). การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันประสิทธิผลการดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบลแหลมกลัด อำเภอเมือง จังหวัดตราด. *วารสารวิชาการสถาบันเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ, 4*(1), 100 – 112. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/svittj/article/view/177539/126430

พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. (2552). *องค์การ และการบริหารจัดการ*. ธิงค์ บียอนด์ บุคส์.

พิทยา บวรวัฒนา. (2555). *ทฤษฎีองค์การสาธารณะ* (พิมพ์ครั้งที่ 15). ศักดิ์โสภาการพิมพ์.

วัชระ ณรงค์ฤทธิเดช และ รวิภา ธรรมโชติ. (2566). ผู้นำเชิงสร้างสรรค์ต่อประสิทธิผลของเทศบาลในเขตภาคกลางของประเทศไทย. *วารสารสหวิทยาการสังคมศาสตร์และการสื่อสาร, 6*(2), 49 – 57. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/ISSC/article/view/250641/176117

วันชัย มีชาติ. (2553). *ประมวลสาระชุดวิชาการบริหารองค์การ สาขาวิชาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หน่วยที่ 8 - 15* (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

อุษณี มงคลพิทักษ์สุข. (2561). วัฒนธรรมองค์การกับประสิทธิผลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. *วารสารชุมชนวิจัย*, *12*(3), 66 – 78. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/NRRU/article/view/139460/115258

Abidin, R. Z. U. & Zakai, S. N. (2020). Evaluation of factors influencing organizational effectiveness: A case of public sector organization of Pakistan. *International Journal of Academic Management Science Research, 4*(5), 104 – 115. http://www.ijeais.org/wp-content/uploads/2020/5/IJAMSR200512.pdf

Ali, S. (2023). Factors affecting organizational effectiveness in the development sector organizations in Afghanistan. *Pakistan Languages and Humanities Review, 7*(4), 671 – 682. https://ojs.plhr.org.pk/journal/article/view/728/626

Almagro, R. E., Flores, L. C., &Bauyot, M. M. (2024). Examining the impact of job satisfaction, organizational commitment, and innovative work behavior on organizational effectiveness: A structural equation model. *TWIST, 19*(2), 458 – 470. https://twistjournal.net/twist/article/view/277

Cameron, K. S. (1986). Effectiveness as paradox: Consensus and conflict in conceptions of organizational effectiveness. *Management Science, 32*(5), 539 – 553. https://doi.org/10.1287/mnsc.32.5.539

Chakkrapopyodhin, C. (2018). *A study of the effects of leadership on organizational effectiveness: A case study of non-profit organizations regarding sexually - diverse groups in Thailand* [Doctoral dissertation, National Institute of Development Administration]. National Institute of Development Administration. https://doi.org/10.14457/NIDA.the.2018.166

Duchek, S. (2020). Organizational resilience: A capability - based conceptualization. *Business Research, 13*, 215 – 246. https://doi.org/10.1007/s40685-019-0085-7

Edward, E. G. & Amaluwa, N. L. (2022). Managing group dynamics and effectiveness of university staff: Evidence from Nigeria. *International Journal of Organizational Leadership, 11*(2), 164 – 188. https://doi.org/10.33844/ijol.2022.60625

Georgopoulos, B. S. & Tannenbaum, A. S. (1957). A study of organizational effectiveness. *American Sociological Review, 22*(5), 534 – 540. https://www.jstor.org/stable/2089477

Gibson, J. L., Ivancevich, J. M., Donnelly, J. H., Jr., &Konopaske, R. (2012). *Organizations: Behavior, structure, processes* (14th ed.). McGraw – Hill.

Islam, M. Z., Said, T. F., Sumardi, W. A., &Rahman, S. (2020). Factors affecting organizational effectiveness: A proposed framework for Brunei' s public sector. *International Journal of Asian Business and Information Management, 11*(2), 15 – 27. https://www.igi-global.com/gateway/article/full-text-pdf/246806

Mansur, T., Sanusi, A., &Triatmanto, B. (2020). The effect of employee engagement and job satisfaction on effectiveness through organizational changes: A case study of BLUD, East Java province. *International Journal of Advances in Scientific Research and Engineering, 6*(9), 24 – 35. https://doi.org/10.31695/IJASRE.2020.33874

Reetu, Yadav, A. & Singh, K. (2022). Study of predictors of organizational effectiveness among private and public sector IT companies. *International Journal of Human Capital and Information Technology Professionals, 13*(1), 1 – 17. https://doi.org/10.4018/IJHCITP.300315

Shbeal, S. A. A. (2016). Corporate governance and its impact on organizational effectiveness, Greater Amman Municipality case study. *Global Journal of Management and Social Science Research, 4*(4), 94 – 103. https://www.globalscienceresearchjournals.org/articles/corporate-governance-and-its-impact-on-organizational-effectiveness-greater-amman-municipality-case-study.pdf

Silva Rodríguez de San Miguel, J. A. (2018). Organizational effectiveness evaluation in Mexico City's drinking water system. *Revista Espacios, 39*(45), Article 2. http://www.revistaespacios.com/a18v39n45/18394502.html

พลิกโฉมรัฐสวัสดิการด้วยนวัตกรรมสังคม: การร่วมผลิตบริการสาธารณะเพื่อขับเคลื่อนพฤฒพลังในสังคมสูงวัยระดับสุดยอด

Transforming The Welfare State Through Social Innovation: Public Service Co - Production to Drive Active Ageing in A Super - Aged Society

ณัฐนิดา จบศรี*

Natnida Jobri

Received: August 27, 2026 Revised: September 21, 2026 Accepted: October 15, 2026

บทคัดย่อ

ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอด ซึ่งสร้างความท้าทายต่อเสถียรภาพทางการเงินการคลังและระบบสาธารณสุขอย่างมีนัยสำคัญ บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอกรอบแนวคิดในการพลิกโฉมรัฐสวัสดิการผ่านกลไกนวัตกรรมสังคมแบบร่วมผลิต โดยใช้วิธีการทบทวนและสังเคราะห์วรรณกรรมเชิงแนวคิดและเชิงวิพากษ์ ผ่านการสืบค้นข้อมูลจากฐานข้อมูลวิชาการระดับชาติและนานาชาติ (เช่น TCI และ Scopus) เอกสารนโยบาย และรายงานวิจัยที่ตีพิมพ์ในช่วง พ.ศ. 2560 - 2569 ด้วยคำค้นสำคัญ ได้แก่ “นวัตกรรมสังคม”“การร่วมผลิตบริการสาธารณะ” และ “สังคมสูงวัย” โดยมีเกณฑ์คัดเลือกเฉพาะวรรณกรรมที่มีบริบทเชื่อมโยงกับการจัดการนโยบายสาธารณะและการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อนำมาบูรณาการทฤษฎีการบริการสาธารณะแนวใหม่ ทฤษฎีการร่วมผลิต และแนวคิดพฤฒพลังเข้าด้วยกัน พร้อมทั้งประมวลข้อถกเถียงเชิงวิพากษ์จากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผลการสังเคราะห์ชี้ว่ากระบวนทัศน์การบริหารภาครัฐแบบดั้งเดิมที่รัฐผูกขาดการจัดบริการกำลังเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้างหลายประการ การขับเคลื่อนนโยบายจึงควรเปลี่ยนผ่านบทบาทของผู้สูงอายุจาก “ภาระพึ่งพิง” สู่การเป็น “ผู้ร่วมผลิต” ที่มีพฤฒพลัง โดยเครื่องมือดิจิทัลภาคพลเมืองทำหน้าที่เป็นกลไกสนับสนุนหนึ่งในหลายกลไกของระบบนิเวศการร่วมผลิต มิใช่เงื่อนไขเพียงประการเดียวของความสำเร็จ

อย่างไรก็ตาม การนำแนวทางดังกล่าวไปปฏิบัติยังมีความเสี่ยงและข้อจำกัดที่ต้องพิจารณาอย่างรอบด้าน ได้แก่ ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลที่อาจซ้ำเติมความเหลื่อมล้ำเดิม ความเสี่ยงด้านการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลและธรรมาภิบาลข้อมูล ความเสี่ยงที่รัฐจะผลักภาระการดูแลกลับไปสู่ปัจเจกและชุมชนโดยไม่มีทรัพยากรรองรับเพียงพอ ตลอดจนความไม่ยั่งยืนทางการคลังของกลไกจูงใจระยะยาว บทความจึงนำเสนอกรอบแนวคิด “นวัตกรรมสังคมแบบร่วมผลิตที่มุ่งเน้นปัญหา” ซึ่งให้น้ำหนักกับการออกแบบเชิงสถาบันและการบริหารความเสี่ยงมากกว่าการลงทุนทางเทคโนโลยีเพียงลำพัง พร้อมข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เชื่อมโยงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (หมุดหมายที่ 9 และหมุดหมายที่ 13) แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย และแผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุ ระยะที่ 3 โดยจำแนกข้อเสนอเป็นระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว เพื่อสร้างความยั่งยืนและภูมิคุ้มกันต่อความเสี่ยงให้กับระบบรัฐสวัสดิการไทยต่อไป

คำสำคัญ: การร่วมผลิตบริการสาธารณะ, ความเสี่ยงเชิงนโยบาย, นวัตกรรมสังคม, พฤฒพลัง, สังคมสูงวัยระดับสุดยอด

---

* อาจารย์ ดร., สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

Lecturer Dr., Public Administration Major, Faculty of Humanities and Social Sciences, Thepsatri Rajabhat University

Corresponding Author: Natnida.j@lawasri.tru.ac.th

Abstract

Thailand is entering a super-aged society, a transition that poses significant challenges to fiscal stability and the public health system. This academic article aims to propose a conceptual framework for transforming the welfare state through co-productive social innovation. Using a conceptual and critical review and synthesis of the literature, the study searched national and international academic databases (e.g., the Thai-Journal Citation Index (TCI) and Scopus), policy documents, and research reports published between 2017 and 2026, with the keywords "social innovation," "public service co-production," and "ageing society." Only literature relevant to public policy management and elderly care was selected, in order to integrate New Public Service theory, co-production theory, and the concept of active ageing, and to draw together the critical debates in the related literature. The synthesis indicates that the traditional public administration paradigm, in which the state monopolises service provision, faces a number of structural limitations. Policy should therefore reposition older persons from "dependent burdens" to "co-producers" with active ageing capacity, with civic digital tools serving as one supporting mechanism among several in the co-production ecosystem rather than the sole condition for success.

Implementing this approach nevertheless entails risks and limitations that must be considered comprehensively. These include a digital divide that may exacerbate existing inequalities; risks relating to personal data protection and data governance; the risk that the state may shift the burden of care back onto individuals and communities without adequate supporting resources; and the fiscal unsustainability of long-term incentive mechanisms. The article therefore proposes a framework of "problem-focused co-productive social innovation," which places greater emphasis on institutional design and risk management than on technological investment alone. It concludes with policy recommendations aligned with the Thirteenth National Economic and Social Development Plan (Milestones 9 and 13), the Thailand Digital Government Development Plan, and the Action Plan on Older Persons, Phase 3, classified into short-, medium-, and long-term measures, with a view to building sustainability and resilience to risk in Thailand's welfare state.

Keywords: Public Service Co - Production, Policy Risk, Social Innovation, Active Ageing, Super - Aged Society

บทนำ

ประเทศไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางประชากรศาสตร์ครั้งสำคัญ โดยกำลังก้าวข้ามจากสังคมสูงวัยเข้าสู่สภาวะ “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด” (Super - Aged Society) อย่างเต็มรูปแบบ จากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ประเทศไทยมีสัดส่วนประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และกำลังเผชิญความท้าทายในการรองรับสังคมสูงวัยระดับสุดยอด ซึ่งส่งผลต่อการวางแผนนโยบายสวัสดิการและระบบการดูแลผู้สูงอายุในระยะยาว (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565ก) การเปลี่ยนแปลง เชิงโครงสร้างนี้เป็นผลมาจากอัตราเจริญพันธุ์รวมที่ลดต่ำลงอย่างต่อเนื่อง สวนทางกับอายุคาดเฉลี่ยของประชากร ที่ยืนยาวขึ้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวไม่เพียงแต่ส่งผลให้ประชากรวัยแรงงานลดลง แต่ยังนำมาซึ่งความท้าทายอย่างยิ่งต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะเสถียรภาพทางการเงินการคลังของประเทศในการจัดสวัสดิการ เพื่อดูแลผู้สูงอายุที่มีจำนวนเพิ่มสูงขึ้น (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565ก) นอกจากนี้ ท่ามกลางจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น สังคมยังต้องเผชิญกับปัญหาภาวะพึ่งพิงที่ต้องการการดูแลระยะยาว ซึ่งสร้างภาระและแรงกดดันอย่างหนักต่อทั้งครอบครัว ชุมชน และระบบสาธารณสุขของประเทศ (กัลยา เกื้อกูล, 2568)

แม้ที่ผ่านมาภาครัฐจะมีความพยายามในการจัดสรรทรัพยากรและกำหนดนโยบายเพื่อรองรับวิกฤตดังกล่าว อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้เขียนพบข้อจำกัดเชิงแนวคิดและเชิงปฏิบัติในการจัดบริการสาธารณะสำหรับผู้สูงอายุที่ควรได้รับการพิจารณาอย่างน้อย 2 ประการ ได้แก่ 1. การยึดติดกับกระบวนทัศน์ผูกขาดโดยรัฐ: แนวทางการแก้ปัญหาแบบเดิมที่ยึดติดกับกระบวนทัศน์การบริหารจัดการภาครัฐแบบดั้งเดิมกำลังเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง (วรรณวิภา ไตลังคะ และคณะ, 2565) โดยกำหนดให้รัฐเป็น “ผู้ให้บริการ” หรือผู้ผูกขาดการผลิตแต่เพียงฝ่ายเดียว และจำกัดบทบาทของผู้สูงอายุให้อยู่ในฐานะ “ผู้รับบริการที่ตั้งรับ” แม้จะมีความพยายามนำแนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่มาใช้ แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการได้ แนวทางดังกล่าวทำให้รัฐต้องแบกรับต้นทุนสูงขึ้น ขาดความยืดหยุ่น และเป็นรูปแบบที่ขาดความยั่งยืนในยุคที่ฐานภาษีหดตัวลง 2. การขาดการบูรณาการเครือข่ายและทุนทางสังคมอย่างเป็นระบบ: การออกแบบบริการของรัฐแบบบนลงล่างมักไม่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของผู้รับบริการ และไม่สามารถบูรณาการทรัพยากรหรือทุนทางสังคมจากภาคส่วนอื่น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (จิระนันท์ อนันต์ไทย และ ปธาน สุวรรณมงคล, 2569)

ดังนั้น แนวคิดผูกขาดการให้บริการโดยรัฐจึงไม่ใช่แนวทางที่เหมาะสมและยั่งยืน (วรรณวิภา ไตลังคะ และคณะ, 2565) ด้วยข้อจำกัดและช่องว่างทางวิชาการดังกล่าว บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอกรอบแนวคิดที่มุ่งพลิกโฉมรัฐสวัสดิการ โดยบูรณาการมุมมองทฤษฎีการบริการสาธารณะแนวใหม่ที่เน้นคุณค่าความเป็นพลเมือง ผสานเข้ากับทุนทางสังคมของผู้สูงวัย และพิจารณาเครื่องมือดิจิทัลภาคพลเมืองในฐานะกลไกสนับสนุนหนึ่งในระบบนิเวศดังกล่าว แนวคิดนี้มีความสอดคล้องกับทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ที่มุ่งเป้าหมายในการลดความยากจนข้ามรุ่นและสร้างความคุ้มครองทางสังคมที่เพียงพอเหมาะสม (หมุดหมายที่ 9) ควบคู่ไปกับการพลิกโฉมให้ไทยมีภาครัฐที่ทันสมัย มีประสิทธิภาพ และตอบโจทย์ประชาชน (หมุดหมายที่ 13) (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565ข) สอดรับกับแผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุ ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2566 – 2580) ที่มุ่งปฏิรูปและบูรณาการระบบบริหารเพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2565) และแผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย พ.ศ. 2566 - 2570 ซึ่งให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและการเปิดเผยข้อมูลเปิดภาครัฐ (ยุทธศาสตร์ที่ 4) เพื่อสนับสนุนให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลและมีส่วนร่วม

ในการบริหารงานของรัฐอย่างโปร่งใส (สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล, 2566) อย่างไรก็ตาม บทความนี้มิได้มุ่งเสนอว่าเทคโนโลยีเป็นคำตอบสำเร็จรูป หากแต่ให้ความสำคัญกับการออกแบบเชิงสถาบันที่เปลี่ยนผ่านบทบาทของผู้สูงอายุจากการเป็นภาระพึ่งพิง สู่การเป็น “ผู้ร่วมผลิต” บริการสาธารณะ ควบคู่ไปกับการประเมินความเสี่ยงและขีดจำกัดของแนวทางดังกล่าวอย่างรอบด้าน เพื่อนำไปสู่การสร้างระบบบริการที่ยั่งยืนและรองรับบริบทใหม่ของสังคมสูงวัยระดับสุดยอดได้อย่างมีประสิทธิภาพและเท่าเทียม

จากปัญหาและข้อจำกัดดังกล่าว บทความนี้มุ่งสังเคราะห์กรอบแนวคิดนวัตกรรมสังคมแบบร่วมผลิต โดยบูรณาการทฤษฎีการบริการสาธารณะแนวใหม่ ทฤษฎีการร่วมผลิต และแนวคิดพฤฒพลัง พร้อมทั้งวิเคราะห์ความเสี่ยงและข้อจำกัดในการประยุกต์ใช้ ตลอดจนเชื่อมโยงข้อเสนอเชิงนโยบายกับแผนระดับชาติที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนการพัฒนาระบบสวัสดิการที่มีความยั่งยืนและสอดคล้องกับบริบทสังคมสูงวัยของประเทศไทย

วิกฤตคู่ขนาน: ความท้าทายของรัฐสวัสดิการในยุคสังคมสูงวัยระดับสุดยอด

1. วิกฤตทางการคลังและบำนาญ

การลดลงของอัตราเจริญพันธุ์และการเพิ่มขึ้นของอายุคาดเฉลี่ยส่งผลให้โครงสร้างประชากรไทยเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยคาดการณ์ว่าสัดส่วนประชากรวัยแรงงานจะลดลงจากร้อยละ 66.09 ในปี พ.ศ. 2560 เหลือเพียงร้อยละ 56.80 ในปี พ.ศ. 2580 ในขณะที่ประชากรสูงวัยจะเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 16.28 เป็นร้อยละ 29.85 ในช่วงเวลาเดียวกัน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565ก)

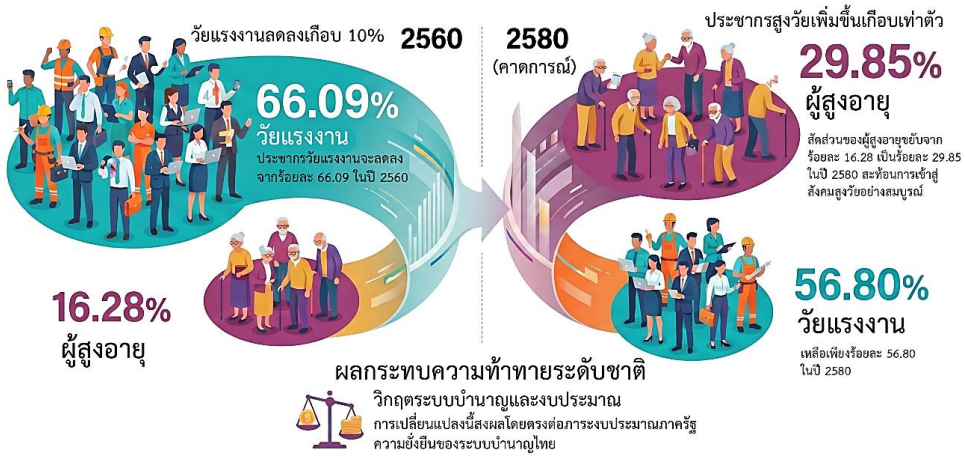

ภาพ 1 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรไทย พ.ศ. 2560 – 2580 (ที่มา: ผู้เขียนสังเคราะห์จาก สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565ก)

การสวนทางกันระหว่างกลุ่มประชากรวัยแรงงานที่หดตัวลงกับกลุ่มผู้สูงอายุที่ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังแนวโน้มที่แสดงในภาพ 1 มีแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบอย่างมากต่อเสถียรภาพทางการคลัง เนื่องจากฐานภาษีที่ใช้ในการขับเคลื่อนประเทศลดลง ในขณะที่รายจ่ายด้านสวัสดิการสังคม โดยเฉพาะค่ารักษาพยาบาลและเงินอุดหนุน เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุกลับพุ่งสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565ก) การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าวอาจเพิ่มแรงกดดันต่อความยั่งยืนทางการคลังของระบบประกันสังคมและระบบประกันสุขภาพในระยะยาว จึงจำเป็นต้องพิจารณาการปรับตัวของระบบสวัสดิการให้สอดคล้องกับบริบทสังคมสูงวัย (Hasegawa,

2026) นอกจากนี้ การเพิ่มขึ้นของอัตราส่วนพึ่งพิงยังสร้างภาระหนักต่อระบบเศรษฐกิจระดับมหภาค และลดทอนขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (อรณิชา เมี่ยงบัว, 2569)

2. วิกฤตด้านสาธารณสุขและระบบการดูแล

วิกฤตด้านการคลังได้ทับซ้อนกับวิกฤตด้านระบบสาธารณสุข เมื่อผู้สูงอายุมีอายุยืนยาวขึ้นแต่มักมาพร้อมกับภาวะความเสื่อมถอยทางร่างกายและโรคเรื้อรัง นำไปสู่การเพิ่มขึ้นของกลุ่ม “ผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิง” ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองในการทำกิจวัตรประจำวันพื้นฐานได้ (กัลยา เกื้อกูล, 2568) ภาวะดังกล่าวทำให้ความต้องการการดูแลระยะยาวขยายตัวอย่างรวดเร็ว แต่ระบบบริการสุขภาพของรัฐในปัจจุบันยังคงเน้นการรักษาพยาบาลแบบเฉียบพลันเป็นหลัก ทำให้เกิดปัญหาความแออัดและภาวะเตียงเต็มในสถานพยาบาล ซึ่งสะท้อนความไม่สอดคล้องระหว่างรูปแบบการจัดบริการกับความต้องการจริงของผู้สูงอายุในยุคสังคมสูงวัยระดับสุดยอด ระบบสาธารณสุขจำเป็นต้องมียุทธศาสตร์การเปลี่ยนผ่านจากการรักษาพยาบาลที่เน้นการรักษาให้หายไปสู่การดูแลที่เน้นการฟื้นฟูการทำงานของร่างกายเพื่อสนับสนุนการดำเนินชีวิตประจำวันและการกลับคืนสู่ชุมชนให้มากที่สุด (Hasegawa, 2026)

ยิ่งไปกว่านั้น ระบบการดูแลยังประสบปัญหาการขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์และผู้ดูแลอย่างรุนแรง โดยเฉพาะในพื้นที่กึ่งเมืองและชนบท ทำให้ภาระหนักในการดูแลผู้สูงอายุถูกผลักกลับไปสู่สถาบันครอบครัวและชุมชน (ณัทณพงศ์ พีรภัคพงศ์, 2568) สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนความจำเป็นในการพัฒนาระบบการดูแลระยะยาวในชุมชน รวมถึงการดูแลแบบประคับประคองที่บ้านสำหรับผู้สูงอายุที่มีโรคคุกคามชีวิตหรือมีความจำเป็นเฉพาะด้าน เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิต บรรเทาความทุกข์ทรมาน และลดการรักษาในโรงพยาบาลที่ไม่จำเป็น (Lin & Chu, 2025) และเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุสามารถอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่คุ้นเคยได้อย่างมีศักดิ์ศรี ทั้งนี้ ข้อพึงระวังประการหนึ่ง คือ การผลักภาระการดูแลกลับสู่ครอบครัวและชุมชนโดยปราศจากทรัพยากรและการสนับสนุนที่เพียงพอ อาจกลายเป็นการผลักภาระโดยปริยาย (informal Burden - Shifting) มากกว่าการเสริมพลังอย่างแท้จริง หากภาครัฐมิได้จัดสรรทรัพยากรรองรับควบคู่กันไป

3. ข้อจำกัดของกระบวนทัศน์เดิมสู่ความจำเป็นในการกำกับดูแลแบบเครือข่าย

วิกฤตคู่ขนานทั้งด้านการคลังและสาธารณสุขนี้ เป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนถึงข้อจำกัดในกระบวนทัศน์การบริหารจัดการภาครัฐแบบดั้งเดิม ซึ่งยึดติดกับโครงสร้างการสั่งการตามลำดับชั้นและมองว่ารัฐเป็นผู้ผูกขาดการจัดทำบริการสาธารณะเพียงฝ่ายเดียว (ชัชรินทร์ ทองหม่อมราม, 2568) ภายใต้กระบวนทัศน์ดังกล่าว รัฐมักมองผู้สูงอายุผ่านเลนส์ของ “ภาระพึ่งพิง” ที่ต้องรอรับการสงเคราะห์เชิงรับ ทำให้รัฐต้องแบกรับต้นทุนการดำเนินการฝ่ายเดียวอย่างมหาศาล (จิระนันท์ อนันต์ไทย และ ปธาน สุวรรณมงคล, 2569) นอกจากนี้ กฎระเบียบที่แข็งตัวและการผูกขาดโดยรัฐยังขาดความยืดหยุ่น ทำให้การบริการไม่สามารถปรับตัวให้ตอบสนองต่อความต้องการที่ซับซ้อนและเป็นพลวัตของสังคมสูงวัยได้อย่างทันท่วงที ดังนั้น การผูกขาดการแก้ปัญหาไว้ที่ส่วนกลางจึงไม่ใช่แนวทางที่ยั่งยืนอีกต่อไป รัฐจำเป็นต้องเปลี่ยนบทบาทจากการเป็น “ผู้ให้บริการโดยตรง” ไปสู่การเป็น “ผู้อำนวยความสะดวก” และผู้ขับเคลื่อนกลไกการกำกับดูแลแบบเครือข่าย เพื่อดึงเอาศักยภาพ ทุนมนุษย์ และทรัพยากรของภาคประชาสังคม ท้องถิ่น และเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะอย่างเป็นระบบ (วรรณวิภา ไตลังคะ และคณะ, 2565)

ในทัศนะของผู้เขียน วิกฤตทางการคลังและวิกฤตด้านสาธารณสุขที่กล่าวมาข้างต้นมิได้เป็นปัญหาสองด้านที่แยกขาดจากกัน หากแต่เป็น “วงจรเสริมแรงกันเอง” (Reinforcing Loop) ดังแผนภาพเชิงเหตุ - ผล (Causal Loop Diagram) ในภาพ 2 กล่าวคือ เมื่อฐานภาษีหดตัวลงจากวิกฤตทางการคลัง งบประมาณที่จะจัดสรรให้แก่ระบบการดูแล

ระยะยาวย่อมถูกบีบให้ลดลงตามไปด้วย ซึ่งยิ่งผลักภาระการดูแลกลับไปสู่ครอบครัวและชุมชนโดยไม่มีทรัพยากรรองรับ และเมื่อภาระดังกล่าวสะสมจนกระทบต่อผลิตภาพของประชากรวัยแรงงานที่ต้องดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวไปพร้อมกัน ก็ยิ่งซ้ำเติมปัญหาฐานภาษีให้แคบลงอีกเป็นทอด ๆ ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่าข้อเสนอเชิงนโยบายจำเป็นต้องออกแบบให้ตัดวงจรดังกล่าว มิใช่มุ่งแก้ปัญหาทีละด้านแยกจากกัน

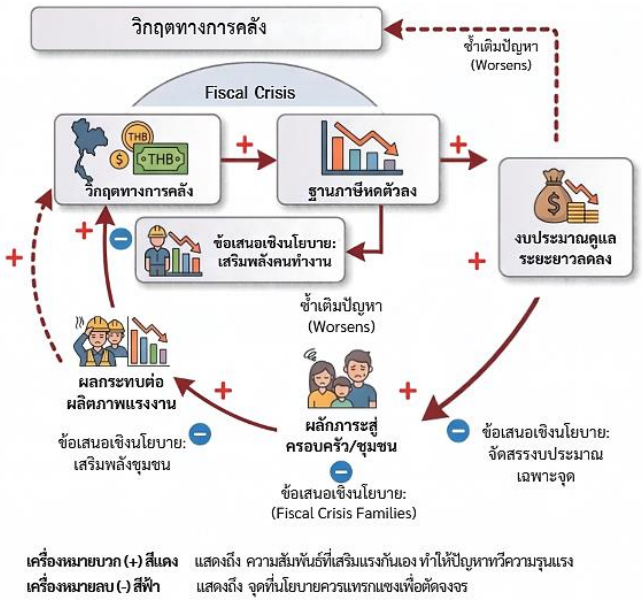

ภาพ 2 แผนภาพเชิงเหตุ - ผล แสดงวงจรเสริมแรงกันเองระหว่างวิกฤตทางการคลังและสาธารณสุข (ที่มา: ผู้เขียน, 2569)

ทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี: จาก “ผู้รับบริการ” สู่ “ผู้ร่วมผลิต”

การพัฒนากรอบแนวคิดในบทความนี้ตั้งอยู่บนการบูรณาการสามเสาหลักทางทฤษฎีเข้าด้วยกัน ได้แก่ ทฤษฎีการบริการสาธารณะแนวใหม่ (New Public Service) ของ Denhardt & Denhardt (2000) ซึ่งทำหน้าที่เป็น “ฐานรากด้านคุณค่าและความเป็นพลเมือง” ที่เน้นย้ำว่าภารกิจของรัฐคือการให้บริการและสร้างพลังให้แก่ประชาชน มิใช่การควบคุมสั่งการเพียงอย่างเดียว โดยคุณค่าของการบริการสาธารณะแนวใหม่ที่เน้นการรับใช้ประชาชนและการเสริมพลังพลเมืองนี้ จะเป็นตัวกำหนดให้การออกแบบกลไกการร่วมผลิตต้องคำนึงถึงความเท่าเทียม การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และการปกป้องกลุ่มเปราะบาง มิใช่เพียงการผลักภาระงานให้ประชาชน ฐานคิดนี้เชื่อมโยงไปสู่ทฤษฎีการร่วมผลิต (Co - Production) ซึ่งทำหน้าที่เป็น “กลไกปฏิบัติการและจัดบริการ” เพื่อดึงให้พลเมืองเข้ามาเป็นหุ้นส่วนกับรัฐ และท้ายที่สุดแนวคิดพฤฒพลัง (Active Ageing) จะทำหน้าที่เป็น “เป้าหมายและผลลัพธ์” สูงสุดของการบูรณาการ เพื่อเปลี่ยนสถานะของผู้สูงอายุจากการเป็นภาระพึ่งพิงให้กลายเป็นพลังสำคัญในการร่วมขับเคลื่อนสังคม

1. แนวคิดการร่วมผลิตบริการสาธารณะและพัฒนาการของทฤษฎี

แนวคิดการจัดทำบริการสาธารณะแบบร่วมผลิตได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดของการบริหารงานภาครัฐแบบดั้งเดิม โดยเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อประชาชนจาก “ผู้รับบริการที่ตั้งรับ” มาเป็น “หุ้นส่วนสำคัญ” ของรัฐ (มัลลิกา แหมะหวัง, 2563) รากฐานทฤษฎีนี้ได้รับการอธิบายอย่างเป็นระบบในงานของ Ostrom (1996) ซึ่งนิยามการร่วมผลิตว่าเป็นกระบวนการผลิตสินค้าหรือบริการสาธารณะที่อาศัยความร่วมมือและแบ่งปันทรัพยากรระหว่าง“ผู้ผลิตประจำ” คือ หน่วยงานภาครัฐ กับ “พลเมือง” ในฐานะ “ผู้ร่วมผลิต” ที่มีบทบาทเชิงรุก บนพื้นฐานของความสมัครใจ

ความสัมพันธ์แนวราบ และการสร้างคุณค่าสาธารณะร่วมกัน (มัลลิกา แหมะหวัง, 2563; วรรณวิภา ไตลังคะ และคณะ, 2565)

อย่างไรก็ตาม เมื่อนำกรอบแนวคิดดั้งเดิมของ Ostrom (1996) มาเทียบกับข้อค้นพบเชิงประจักษ์ในบริบทไทย ของ วรรณวิภา ไตลังคะ และคณะ (2565) ผู้เขียนเห็นว่าเกิดช่องว่างสำคัญที่กรอบแนวคิดดั้งเดิมยังอธิบายได้ไม่เพียงพอ กล่าวคือ ขณะที่ Ostrom วางสมมติฐานว่าการร่วมผลิตตั้งอยู่บนความสมัครใจและความสัมพันธ์แนวราบระหว่างรัฐกับพลเมือง งานศึกษาการบริหารงานแบบเครือข่ายในทางปฏิบัติกลับพบอุปสรรคอย่างน้อย 4 ประการที่ขัดแย้งกับสมมติฐานดังกล่าว ได้แก่ ความยากลำบากในการหาฉันทามติ การกีดกันบุคคลที่อยู่ภายนอกเครือข่าย ความล่าช้าในการประสานงาน และความคลุมเครือด้านความรับผิดชอบเมื่อเกิดข้อผิดพลาด (วรรณวิภา ไตลังคะ และคณะ, 2565) ผู้เขียนมองว่าความย้อนแย้งนี้มิใช่เพียงข้อจำกัดเชิงปฏิบัติการ หากแต่สะท้อนจุดอ่อนเชิงทฤษฎีของกรอบแนวคิดดั้งเดิมที่มองความสัมพันธ์แนวราบในเชิงอุดมคติเกินไป โดยละเลยมิติอำนาจและทุนทางสังคมที่ไม่เท่าเทียมกันในหมู่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ข้อสังเกตนี้สอดคล้องกับข้อวิพากษ์ในวงวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์ที่ชี้ว่า การร่วมผลิตมักให้ความสำคัญเฉพาะตัวแทนที่เป็นทางการหรือกลุ่มที่มีทุนทางสังคมสูงอยู่แล้ว จนก่อให้เกิดปรากฏการณ์การยึดครองโดยชนชั้นนำ (Elite Capture) (มัลลิกา แหมะหวัง, 2563) ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงเห็นว่าการนำแนวคิดการร่วมผลิตมาประยุกต์ใช้กับบริบทผู้สูงอายุไทยจำเป็นต้องออกแบบกลไกคุ้มครองกลุ่มเปราะบางไว้ตั้งแต่ต้น มิใช่สันนิษฐานว่าความสัมพันธ์แนวราบจะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ทั้งนี้ ข้อจำกัดดังกล่าวจะได้รับการวิเคราะห์เพิ่มเติมในส่วนมุมมองเชิงวิพากษ์ โดยสามารถสรุปสาระสำคัญของกรอบทฤษฎีหลักได้ดังตาราง 1

ตาราง 1 การสังเคราะห์กรอบทฤษฎีหลักเพื่อการร่วมผลิตบริการสาธารณะสำหรับผู้สูงอายุ

ทฤษฎีหลัก	สาระสำคัญและสมมติฐาน	ข้อจำกัดในการนำไปประยุกต์ใช้	บทบาทในกรอบแนวคิดของบทความ
1. ทฤษฎีการบริการสาธารณะแนวใหม่	รัฐมีหน้าที่ “บริการ” ไม่ใช่ “กำกับ” พลเมืองมีคุณค่าและควรมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะ	มักถูกวิจารณ์ว่าเป็นอุดมคติที่ปฏิบัติได้ยาก หากโครงสร้างระบบราชการยังคงรวมศูนย์อำนาจ	ทำหน้าที่เป็น “ฐานรากด้านคุณค่า” กำหนดให้การออกแบบกลไกต้องคำนึงถึงความเท่าเทียมและปกป้องกลุ่มเปราะบาง
2. ทฤษฎีการร่วมผลิต	การผลิตบริการสาธารณะที่อาศัยทรัพยากรร่วมกันระหว่างรัฐและพลเมือง บนพื้นฐานของความสมัครใจ	อาจเกิดการยึดครองโดยชนชั้นนำและละเลยกลุ่มผู้ที่มีทุนทางสังคมต่ำ	ทำหน้าที่เป็น “กลไกปฏิบัติการ” เพื่อดึงให้ผู้สูงอายุเข้ามาเป็นหุ้นส่วนในการจัดการสวัสดิการ
3. แนวคิดพฤฒพลัง	ผู้สูงอายุมีศักยภาพในการมีส่วนร่วมทางสังคม หากมีสุขภาพดี มีความมั่นคง และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย	อาจนำไปสู่การกดดันผู้สูงอายุที่ไม่พร้อม และละเลยสิทธิที่จะพักผ่อนในวัยเกษียณ	ทำหน้าที่เป็น “เป้าหมายและผลลัพธ์สูงสุด” เพื่อเปลี่ยนสถานะผู้สูงอายุจากภาระพึ่งพิงเป็นผู้สร้างคุณค่า

2. การเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์ จาก “ภาระ” สู่ “พฤฒพลัง”

การเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์ในการบริหารจัดการสวัสดิการสังคมยุคใหม่ จำเป็นต้องเปลี่ยนมุมมองเชิงโครงสร้างที่มีต่อผู้สูงอายุจากการเป็น “ภาระพึ่งพิง” มาสู่แนวคิด “พฤฒพลัง” ซึ่งเชื่อมั่นในประสบการณ์ ทักษะ และทุนมนุษย์ที่ซ่อนอยู่ของผู้สูงวัย (ประจักร กองตัน, 2568) องค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 2002) ได้นิยามพฤฒพลัง ว่าประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ การมีสุขภาพที่ดี การมีส่วนร่วมทางสังคม และการมีหลักประกันและความมั่นคง (ณัฐพงศ์ กันทะวงค์ และคณะ, 2569) การส่งเสริมพฤฒพลังจะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเอง ดำรงชีวิตได้อย่างอิสระ และเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ วรรณกรรมเชิงวิพากษ์เกี่ยวกับแนวคิดพฤฒพลังเตือนว่า การให้คุณค่ากับผู้สูงอายุในฐานะ “ผู้สร้างผลิตภาพ” มากเกินไป อาจนำไปสู่การตีตราผู้สูงอายุที่ไม่สามารถหรือไม่ประสงค์จะมีบทบาทเชิงรุกได้ ในทัศนะของผู้เขียนข้อวิพากษ์นี้ชี้ให้เห็นความตึงเครียดที่ยังไม่มีข้อยุติระหว่างเป้าหมายเชิงนโยบายที่ต้องการส่งเสริมพฤฒพลังในระดับมหภาคกับสิทธิของปัจเจกบุคคลที่จะเลือกไม่มีบทบาทเชิงรุกโดยไม่ถูกตัดสิทธิสวัสดิการ ซึ่งบทความนี้เห็นว่าควรคลี่คลายด้วยการแยกมาตรการส่งเสริมพฤฒพลังออกจากเกณฑ์คุณสมบัติการรับสวัสดิการอย่างเด็ดขาด มิใช่เพียงคำแนะนำเชิงหลักการทั่วไป

การกลับคืนสู่ตลาดแรงงานของผู้สูงอายุเพื่อช่วยยกระดับสภาวะพึ่งพิงทางเศรษฐกิจนั้น ไม่ได้ถูกจำกัดด้วยข้อจำกัดทางกายภาพหรืออายุเพียงอย่างเดียว แต่ถูกกำหนดโดยสมรรถนะเชิงจิตสังคมเป็นสำคัญ โดยนายจ้างในปัจจุบันให้ความสำคัญต่อสุขภาพใจ ทักษะความสัมพันธ์ทางสังคม และความสามารถในการปรับตัวมากกว่าข้อจำกัดทางสรีระ การออกแบบตลาดแรงงานใหม่จึงควรใช้กลไกการจับคู่ทักษะที่เหมาะสมกับบริบทของผู้สูงอายุแต่ละกลุ่ม เพื่อเปลี่ยนสถานะของผู้สูงอายุจากการเป็นผู้รับสวัสดิการ มาเป็นผู้สร้างผลิตภาพทางเศรษฐกิจให้กับสังคม (อรณิชา เมี่ยงบัว, 2569) การขับเคลื่อนกระบวนทัศน์นี้ต้องอาศัยกลไก “อำนาจร่วม” ที่ไม่ใช่การสั่งการจากบนลงล่าง แต่เป็นการเสริมพลังชุมชนให้ผู้สูงอายุได้ร่วมตัดสินใจในกระบวนการนโยบายทุกขั้นตอน (ประจักร กองตัน, 2568)

3. รูปแบบของการร่วมผลิตในบริบทผู้สูงอายุ

การประยุกต์ใช้แนวคิดการร่วมผลิตในบริบทของการดูแลและยกระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ สามารถจำแนกได้เป็นรูปแบบสำคัญ ดังนี้

3.1 การร่วมออกแบบ คือ การเปิดพื้นที่เชิงสถาบันให้ผู้สูงอายุและภาคีเครือข่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบบริการสาธารณะ นโยบาย หรือกิจกรรมในระดับชุมชน โดยยึดผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้บริการที่จัดทำขึ้นสอดคล้องกับข้อจำกัดด้านร่างกาย การรับรู้ และความต้องการที่แท้จริง (จิระนันท์ อนันต์ไทย และ ปธาน สุวรรณมงคล, 2569) การร่วมออกแบบแผนการดูแลรายบุคคลยังช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ และกระตุ้นความรับผิดชอบร่วมกันในสังคม (ณัทณพงศ์ พีรภัคพงศ์, 2568)

3.2 การร่วมส่งมอบบริการ เป็นการดึงศักยภาพ ทักษะ และเวลาว่างของผู้สูงวัยหรือสมาชิกในชุมชนมาร่วมขับเคลื่อนและส่งมอบบริการ เช่น การทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครสาธารณสุข แกนนำชุมชน หรือผู้ช่วยดูแลในชุมชน เพื่อให้คำปรึกษาและดูแลผู้สูงอายุด้วยกันเอง (จิระนันท์ อนันต์ไทย และ ปธาน สุวรรณมงคล, 2569) การประสานทีมสหวิชาชีพและกลไกการดูแลทางไกลในบางกรณีสามารถเสริมการดูแลแบบประคับประคองที่บ้าน เพื่อลดการเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลซ้ำซ้อน และเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุสามารถอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่คุ้นเคยได้อย่างมีศักดิ์ศรี (Lin & Chu, 2025) ทั้งนี้ การพึ่งพาแรงงานอาสาสมัครในระยะยาวพึงได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณและสวัสดิการที่เหมาะสม มิเช่นนั้นอาจกลายเป็นการใช้แรงงานผู้สูงอายุโดยไม่มีค่าตอบแทนที่เป็นธรรม (กัลยา เกื้อกูล, 2568)

เมื่อเปรียบเทียบทั้งสองรูปแบบในทัศนะของผู้เขียน การร่วมออกแบบ (3.1) เป็นรูปแบบที่มีความเสี่ยงต่ำกว่าและควรได้รับการผลักดันก่อนในบริบทไทย เนื่องจากเป็นการมีส่วนร่วมที่ไม่ผูกพันกับภาระเวลาและแรงงานของผู้สูงอายุโดยตรง ขณะที่การร่วมส่งมอบบริการ (3.2) แม้จะให้ผลลัพธ์เชิงรูปธรรมที่ชัดเจนกว่าและตอบโจทย์การขาดแคลนบุคลากรในระยะสั้น แต่มีความเสี่ยงสูงกว่าที่จะกลายเป็นการผลักภาระโดยปริยายดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น หากภาครัฐเร่งขยายผลรูปแบบการร่วมส่งมอบบริการโดยยังไม่มีกลไกค่าตอบแทนและการคุ้มครองแรงงานอาสาสมัครที่ชัดเจนรองรับ จากมุมมองของผู้เขียน ควรใช้การร่วมออกแบบเป็นฐานในการสร้างความไว้วางใจและกลไกธรรมาภิบาลร่วมกันก่อนแล้วจึงขยายไปสู่การร่วมส่งมอบบริการในระยะถัดไป หลักการ “การร่วมผลิตแบบมีเงื่อนไขและเป็นลำดับขั้น” (Conditional Co - Production) ควบคู่ไปกับกลยุทธ์ “การจัดลำดับนโยบายตามระดับความเสี่ยง” (Risk - Based Policy Sequencing) นี้ จะนำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ของบทความที่จะได้กล่าวถึงต่อไป

อนึ่ง เหตุผลเชิงทฤษฎีและปฏิบัติที่บทความนี้เลือกเน้นเพียง “การร่วมออกแบบ” และ “การร่วมส่งมอบบริการ” เป็นหลัก เนื่องจากเป็นรูปแบบที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและข้อจำกัดทางกายภาพของผู้สูงอายุที่สามารถปฏิบัติได้จริงในระดับพื้นที่ (Grassroots Level) ในขณะที่มิติ “การร่วมกำหนดนโยบาย” (Co - Design of Macro - Policy) หรือ “การร่วมประเมินผลระดับมหภาค” (Co - Evaluation) นั้น ต้องอาศัยกลไกเชิงสถาบันที่ซับซ้อนและใช้เวลาขับเคลื่อนในระดับส่วนกลาง ซึ่งอาจยังไม่พร้อมสำหรับการนำร่องในระยะเปลี่ยนผ่านนี้

นวัตกรรมสังคมและเครื่องมือดิจิทัลภาคพลเมือง: ศักยภาพในฐานะกลไกสนับสนุน

1. ข้อจำกัดของการร่วมผลิตแบบดั้งเดิมและความล้มเหลวด้านข้อมูล

การร่วมผลิตบริการสาธารณะในรูปแบบดั้งเดิมมักเผชิญกับข้อจำกัดด้าน “ต้นทุนการจัดการ” และ “ความล้มเหลวด้านข้อมูล” เนื่องจากกฎระเบียบที่แข็งตัวและการผูกขาดการบริหารจัดการโดยรัฐ มักไม่ใช่แนวทางที่เหมาะสมและยืดหยุ่นพอสำหรับการแก้ปัญหาที่มีความซับซ้อนในระดับพื้นที่ (วรรณวิภา ไตลังคะ และคณะ, 2565) ในมิติของความล้มเหลวด้านข้อมูล ภาครัฐมักไม่สามารถสังเกตเห็นหรือเข้าถึงปัญหาในพื้นที่ได้อย่างครบถ้วนและทันท่วงที ในขณะที่ประชาชนซึ่งเป็นผู้เผชิญความเสี่ยงโดยตรงกลับขาดช่องทางในการสื่อสารข้อมูลอย่างมีประสิทธิภาพ ภาวะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึง “ความไม่สมมาตรของข้อมูล” ที่ทำให้การจัดสรรทรัพยากรสาธารณะไม่ตรงกับจุดวิกฤตของปัญหา (พันธ์ชิตมา สิริพันธะสกุล, 2569) ในมิติของอุปสรรคเชิงโครงสร้าง ฐานข้อมูลผู้สูงอายุในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมักถูกแยกส่วน ไม่มีการเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลด้านสุขภาพ สวัสดิการ และบริการทางสังคม ทำให้การให้บริการมีลักษณะแยกส่วนและไม่ต่อเนื่อง (จิระนันท์ อนันต์ไทย และ ปธาน สุวรรณมงคล, 2569)

2. บทบาทของเครื่องมือดิจิทัลในฐานะกลไกสนับสนุนหนึ่งของระบบนิเวศการร่วมผลิต

ในบางบริบท เครื่องมือดิจิทัลภาคพลเมืองอาจช่วยลดความไม่สมมาตรของข้อมูลระหว่างรัฐกับประชาชนได้ในระดับหนึ่ง (พันธ์ชิตมา สิริพันธะสกุล, 2569) ตัวอย่างเช่น แพลตฟอร์มรายงานปัญหาเมืองอย่าง Traffy Fondue ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งช่วยให้รัฐสามารถตรวจพบปัญหาในพื้นที่ได้รวดเร็วขึ้นและเพิ่มความโปร่งใส (พันธ์ชิตมา สิริพันธะสกุล, 2569) อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของผู้เขียน การยกกรณี Traffy Fondue มาเทียบเคียงพึงกระทำด้วยความระมัดระวัง เนื่องจากแพลตฟอร์มดังกล่าวถูกออกแบบมาเพื่อรายงานปัญหาเมืองในภาพกว้างและมีฐานผู้ใช้งานหลักเป็นประชากรวัยทำงานที่คุ้นชินกับเทคโนโลยี มิได้ออกแบบมาเพื่อกลุ่มผู้สูงอายุโดยเฉพาะ ดังนั้น หากพิจารณาในบริบทของผู้สูงอายุและการดูแลระยะยาวโดยตรง กรณีศึกษาที่สะท้อนการร่วมผลิตได้ชัดเจนและตรงบริบทกว่าคือ การใช้ระบบสาธารณสุข

ทางไกล (Telehealth) หรือแอปพลิเคชัน อสม. ออนไลน์ ที่ดึงอาสาสมัครสาธารณสุขและคนในครอบครัวเข้ามาเป็น “ตัวกลาง” (Intermediary) ในการบันทึกและส่งต่อข้อมูลสุขภาพของผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงไปยังสถานพยาบาลชุมชน ซึ่งช่วยลดความไม่สมมาตรของข้อมูลด้านสุขภาพและจัดสรรทรัพยากรการดูแลได้อย่างตรงจุด

วรรณกรรมจำนวนมากชี้ว่าการพัฒนารัฐบาลดิจิทัลในอดีตมักยึดติดกับกระบวนทัศน์การเน้นปริมาณข้อมูล ซึ่งมุ่งเน้นเพียงการเปิดเผยข้อมูลดิบจำนวนมหาศาลสู่สาธารณะโดยตั้งสมมติฐานว่าประชาชนจะนำไปใช้ประโยชน์ได้เอง แนวทางนี้กลับสร้างอุปสรรคต่อกลุ่มผู้สูงอายุที่ขาดทักษะด้านการจัดการข้อมูล และทำให้แพลตฟอร์มเหล่านี้ถูกใช้งานหนาแน่นในกลุ่มผู้เชี่ยวชาญมากกว่าผู้ใช้งานทั่วไป ดังนั้น เครื่องมือดิจิทัลจึงควรถูกพิจารณาเป็นเพียง “องค์ประกอบเสริม” หนึ่งในระบบนิเวศการร่วมผลิตที่ต้องอาศัยการออกแบบเชิงสถาบัน กลไกอาสาสมัคร และการสื่อสารนโยบายควบคู่กันไป มิใช่ปัจจัยชี้ขาดเพียงลำพัง (Fusi et al., 2026)

ในด้านการยอมรับเทคโนโลยี ผู้สูงอายุจะตัดสินใจใช้งานเครื่องมือดิจิทัลก็ต่อเมื่อรับรู้ถึงประโยชน์ใช้สอยที่ชัดเจนและรับรู้ถึงความง่ายในการใช้งาน (จิระนันท์ อนันต์ไทย และ ปธาน สุวรรณมงคล, 2569) ทั้งนี้ ทฤษฎีการยอมรับเทคโนโลยีดั้งเดิม (TAM) ถูกพัฒนาขึ้นจากบริบทผู้ใช้งานวัยทำงานเป็นหลัก การนำมาประยุกต์ใช้กับผู้สูงอายุจึงต้องระมัดระวังข้อจำกัดด้านสุขภาพ การรับรู้ และความวิตกกังวลต่อเทคโนโลยีที่อาจไม่ปรากฏในกลุ่มตัวอย่างดั้งเดิมของทฤษฎี ด้วยเหตุนี้ Chen & Chan (2014) จึงได้เสนอแบบจำลองการยอมรับเทคโนโลยีสำหรับผู้สูงอายุ (Senior Technology Acceptance Model: STAM) ซึ่งให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านสุขภาพและความสามารถที่สัมพันธ์กับวัย รวมถึงปัจจัยทางจิตวิทยาที่มีผลต่อการยอมรับเทคโนโลยี ขณะที่ Renaud & van Biljon (2008) ศึกษาการยอมรับและการนำเทคโนโลยีโทรศัพท์เคลื่อนที่มาใช้ของผู้สูงอายุ ซึ่งช่วยขยายความเข้าใจเกี่ยวกับเงื่อนไขของการยอมรับเทคโนโลยีในประชากรกลุ่มนี้ ปัจจัยด้านอิทธิพลทางสังคมและบทบาทของอาสาสมัครดิจิทัลหรือคนใกล้ชิดจึงมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าคุณสมบัติทางเทคนิคของแพลตฟอร์มเอง (สุเมธ กชกร และคณะ, 2568)

มุมมองเชิงวิพากษ์ ความเสี่ยงและขีดจำกัดของแนวทางการร่วมผลิตเชิงดิจิทัล

เพื่อมิให้ข้อเสนอของบทความนี้มีลักษณะเป็นการสนับสนุนเทคโนโลยีอย่างขาดการไตร่ตรอง การนำแนวคิดนวัตกรรมสังคมแบบร่วมผลิตไปปฏิบัติจำเป็นต้องพิจารณาความเสี่ยงและขีดจำกัดอย่างน้อย 5 ประการ ดังนี้

1. ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลซ้อนทับความเหลื่อมล้ำเดิม: ผู้สูงอายุในพื้นที่ห่างไกล ผู้มีรายได้น้อย และผู้มีข้อจำกัดด้านการรับรู้หรือสุขภาพ มีแนวโน้มเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากแพลตฟอร์มดิจิทัลได้น้อยกว่ากลุ่มอื่น หากนโยบายมุ่งพึ่งพากลไกดิจิทัลเป็นช่องทางหลักโดยไม่มีช่องทางทดแทนที่เพียงพอ อาจทำให้กลุ่มเปราะบางที่สุดถูกทิ้งไว้ข้างหลังมากยิ่งขึ้น ซึ่งขัดกับเป้าหมายการลดความยากจนข้ามรุ่นตามหมุดหมายที่ 9 ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 โดยประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยเชิงประจักษ์ที่ชี้ว่าการผลักดันเทคโนโลยีโดยไม่คำนึงถึงบริบทจะยิ่งขยายช่องว่างความเหลื่อมล้ำในกลุ่มผู้สูงอายุ (วิกานดา ใหม่เฟย และคณะ, 2568; สุเมธ กชกร และคณะ, 2568)

2. ความเสี่ยงด้านการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลและธรรมาภิบาลข้อมูล: การบูรณาการฐานข้อมูลสุขภาพ สวัสดิการ และทะเบียนราษฎร์เข้าด้วยกันย่อมเพิ่มความเสี่ยงด้านการรั่วไหลและการใช้ข้อมูลผิดวัตถุประสงค์ โดยเฉพาะข้อมูลสุขภาพของผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นข้อมูลอ่อนไหวตามพระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ดังที่งานวิจัยของ Fusi et al. (2026) พบว่า การเชื่อมโยงข้อมูลโดยขาดกลไกการกำกับดูแลและการตรวจสอบที่รัดกุม จะนำไปสู่ปัญหาการละเมิดสิทธิส่วนบุคคล หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงต้องมีกลไกกำกับดูแล การตรวจสอบ และความรับผิดชอบที่ชัดเจนก่อนเริ่ม

ดำเนินการบูรณาการข้อมูลในระดับใหญ่ มิใช่เพียงการอ้างถึงการปฏิบัติตามกฎหมายในเชิงหลักการเท่านั้น (ชัชรินทร์ ทองหม่อมราม, 2568)

3. ความเสี่ยงของการผลักภาระกลับสู่ปัจเจกและชุมชน: การส่งเสริมบทบาท “ผู้ร่วมผลิต” และ “อาสาสมัครดิจิทัล” หากดำเนินไปโดยปราศจากการจัดสรรงบประมาณและค่าตอบแทนที่เป็นธรรม อาจกลายเป็นเครื่องมือให้รัฐลดบทบาทและงบประมาณด้านสวัสดิการ โดยผลักภาระการดูแลไปสู่ผู้สูงอายุ ครอบครัว และอาสาสมัครในชุมชนแทน ซึ่งขัดกับเจตนารมณ์ของการเสริมพลังที่แท้จริง งานศึกษาของกัลยา เกื้อกูล (2568) และณัทณพงศ์ พีรภัคพงศ์ (2568) สะท้อนความสำคัญของการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการพัฒนาระบบการดูแลระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งนี้ ผู้เขียนเห็นว่าหากการร่วมผลิตดำเนินไปโดยขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณ บุคลากร และทรัพยากรที่เพียงพอ อาจเพิ่มภาระแก่ครอบครัวและชุมชนในระยะยาว ข้อเสนอเชิงนโยบายจึงต้องระบุแหล่งงบประมาณและกลไกค่าตอบแทนที่ชัดเจน มิใช่อาศัยเพียงจิตอาสา

4. ข้อจำกัดของฐานทฤษฎีที่นำมาประยุกต์ใช้: ทั้งทฤษฎีการร่วมผลิตและทฤษฎีการยอมรับเทคโนโลยีต่างถูกพัฒนาขึ้นในบริบทที่แตกต่างจากกลุ่มผู้สูงอายุไทย การนำมาประยุกต์ใช้จึงมีข้อจำกัดด้านความสามารถในการอธิบายปรากฏการณ์ และมีความเสี่ยงที่จะมองข้ามปัจจัยเชิงวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในครอบครัวและชุมชน ตลอดจนความหลากหลายภายในกลุ่มผู้สูงอายุเอง ซึ่งมิใช่กลุ่มที่มีลักษณะเป็นเอกพันธ์

5. ความไม่แน่นอนทางการคลังของกลไกจูงใจระยะยาว: ข้อเสนอเรื่องธนาคารเวลาหรือเครดิตสังคมเชิงดิจิทัลซึ่งจะกล่าวถึงในส่วนข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย มีความเสี่ยงที่จะสร้างภาระทางการคลังผูกพันระยะยาวให้กับภาครัฐ หากมิได้มีการประเมินต้นทุนและออกแบบกลไกการแลกเปลี่ยนสิทธิประโยชน์อย่างรอบคอบ จึงควรมีการศึกษานำร่องในระดับพื้นที่ก่อนขยายผลในระดับชาติ

เมื่อพิจารณาความเสี่ยงทั้ง 5 ประการร่วมกัน ผู้เขียนมองว่าความเสี่ยงมิได้มีน้ำหนักเท่ากันทั้งหมด และหลายข้อมีความเชื่อมโยงเชิงเหตุ - ผลกัน กล่าวคือ ความเสี่ยงข้อ 3 (การผลักภาระกลับสู่ปัจเจกและชุมชน) ในทัศนะของผู้เขียนถือเป็นความเสี่ยงเชิงโครงสร้างที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นรากของปัญหาที่คอยขับเน้นความเสี่ยงข้ออื่น ๆ ให้รุนแรงขึ้น กล่าวคือ หากรัฐผลักภาระไปสู่ชุมชนโดยไม่มีทรัพยากรรองรับ (ความเสี่ยงข้อ 3) กลุ่มที่ได้รับผลกระทบหนักที่สุดย่อมเป็นผู้สูงอายุกลุ่มเดียวกับที่เข้าไม่ถึงเทคโนโลยีอยู่แล้ว (ความเสี่ยงข้อ 1) และเมื่อภาครัฐเร่งบูรณาการฐานข้อมูลเพื่อชดเชยภาระบุคลากรที่ลดลง ก็จะยิ่งเร่งความเสี่ยงด้านธรรมาภิบาลข้อมูลให้สูงขึ้นตามไปด้วย (ความเสี่ยงข้อ 2) ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงเสนอว่าหากภาครัฐมีทรัพยากรจำกัดในการบริหารความเสี่ยงพร้อมกันทุกด้าน ควรจัดลำดับความสำคัญโดยแก้ไขกลไกค่าตอบแทนและการจัดสรรงบประมาณ (ความเสี่ยงข้อ 3) เป็นอันดับแรก เนื่องจากเป็นเงื่อนไขต้นทางที่จะบรรเทาความเสี่ยงข้ออื่นได้บางส่วนโดยอัตโนมัติ ส่วนความเสี่ยงข้อ 4 (ข้อจำกัดของฐานทฤษฎี) ในทัศนะของผู้เขียนเห็นว่ามีลักษณะเป็นความเสี่ยงเชิงญาณวิทยามากกว่าความเสี่ยงเชิงปฏิบัติการ จึงควรได้รับการจัดการผ่านการวิจัยเชิงประจักษ์เพิ่มเติมมากกว่าผ่านมาตรการเชิงนโยบายโดยตรง

ข้อพิจารณาเชิงวิพากษ์ข้างต้นมิได้มีเจตนาปฏิเสธศักยภาพของนวัตกรรมสังคมและเครื่องมือดิจิทัล หากแต่ชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จของแนวทางดังกล่าวขึ้นอยู่กับการออกแบบเชิงสถาบันที่รอบคอบ การจัดสรรทรัพยากรที่เป็นธรรม และการกำกับดูแลความเสี่ยงอย่างเป็นระบบ มากกว่าการลงทุนด้านเทคโนโลยีเพียงลำพัง เพื่อให้เห็นภาพรวมของการบริหารจัดการความเสี่ยงที่เชื่อมโยงกับข้อเสนอเชิงนโยบายอย่างเป็นรูปธรรม บทความจึงได้สรุปประเด็นดังกล่าวเป็นเมทริกซ์ความเสี่ยง ดังตาราง 2

ตาราง 2 เมทริกซ์ความเสี่ยงของการพัฒนานวัตกรรมสังคมแบบร่วมผลิตสำหรับผู้สูงอายุ

ลำดับความเสี่ยง	โอกาสเกิด / ผลกระทบ	มาตรการลดความเสี่ยงและการออกแบบเชิงสถาบัน	หน่วยงานรับผิดชอบหลัก
1. การผลักภาระกลับสู่ปัจเจกและชุมชน	สูง / รุนแรง	จัดสรรงบประมาณอุดหนุนและกำหนดค่าตอบแทนอาสาสมัครอย่างเป็นระบบและเป็นธรรม	องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.), กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.)
2. ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลซ้อนทับ	สูง / รุนแรง	คงช่องทางบริการแบบออฟไลน์คู่ขนาน และจัดหาอาสาสมัครเป็นพี่เลี้ยง	กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม (MDES), อปท.
3. ธรรมาภิบาลข้อมูลและการคุ้มครองข้อมูล	ปานกลาง / รุนแรง	ออกแบบกลไกตรวจสอบสิทธิ์การเข้าถึงข้อมูลและมีบทลงโทษตาม พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (PDPA) อย่างเคร่งครัด	สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (DGA), กระทรวงสาธารณสุข
4. ความไม่แน่นอนทางการคลังระยะยาว	ปานกลาง / ปานกลาง	ศึกษาความคุ้มค่าและจัดทำพื้นที่นำร่อง ก่อนพิจารณาแก้ไขกฎหมายเพื่อขยายผลระดับชาติ	สำนักงบประมาณ, กระทรวงการคลัง
5. ข้อจำกัดของฐานทฤษฎีสากล	ต่ำ / ปานกลาง	ส่งเสริมการวิจัยเชิงประจักษ์และวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในบริบทผู้สูงอายุไทยเพื่อปรับปรุงข้อเสนอนโยบาย	สถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่, สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

กรอบการวัดผลและตัวชี้วัดความสำเร็จของนวัตกรรมสังคม

การขับเคลื่อนนวัตกรรมสังคมแบบร่วมผลิตจะไม่สามารถประเมินผลสัมฤทธิ์ได้อย่างแท้จริงหากขาดกรอบการวัดผลที่ครอบคลุมมิติกระบวนการ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ การประเมินผลจำเป็นต้องก้าวข้ามการวัดเชิงปริมาณแบบดั้งเดิมไปสู่การประเมินคุณภาพและความยั่งยืนที่ตั้งอยู่บนระเบียบวิธีวิจัยที่รัดกุม (อรนุช สุริฝ่าย และคณะ, 2569) เพื่อให้กรอบแนวคิดสามารถนำไปประยุกต์ใช้และทดสอบเชิงประจักษ์ได้จริง บทความจึงได้พัฒนาตารางตัวชี้วัดความสำเร็จของนวัตกรรมสังคม ดังตาราง 3

ตาราง 3 กรอบการวัดผลและตัวชี้วัดความสำเร็จของนวัตกรรมสังคมแบบร่วมผลิตสำหรับผู้สูงอายุ

ประเภทตัวชี้วัด	คำนิยามเชิงปฏิบัติการ / รายละเอียดตัวชี้วัด	แหล่งข้อมูลและวิธีวัดผล	ค่าเริ่มต้น (Baseline) / ค่าเป้าหมาย (Target)
1. ผลผลิต (Output)	สัดส่วนของผู้สูงอายุและกลุ่มเปราะบางที่สามารถเข้าถึงและใช้งานนวัตกรรมบริการสาธารณะที่พัฒนาร่วมกัน	ฐานข้อมูลผู้ลงทะเบียน, สถิติการเข้าใช้งานแพลตฟอร์มหรือบริการ	**ค่าเริ่มต้น:** 0 (ก่อนดำเนินโครงการ) **ค่าเป้าหมาย:** ไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่
2. กระบวนการ (Process)	ระดับคุณภาพการมีส่วนร่วมเชิงลึกของชุมชน และการไม่ถูกครอบงำโดยชนชั้นนำสะท้อนผ่านความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of Ownership)	การวิจัยเชิงคุณภาพ: การสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	**ค่าเริ่มต้น:** ขาดการมีส่วนร่วมเชิงรุก **ค่าเป้าหมาย:** ชุมชนร่วมตัดสินใจและออกแบบบริการอย่างน้อย 1 โครงการ / ปี
3. ผลลัพธ์ (Outcome)	ระดับดัชนีพฤฒพลังใน 3 มิติหลัก (สุขภาพ, การมีส่วนร่วม, ความมั่นคง) และคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นจากกลไกการร่วมผลิต	การวิจัยเชิงปริมาณ: แบบสอบถามประเมินคุณภาพชีวิตและดัชนีพฤฒพลังก่อน-หลัง	**ค่าเริ่มต้น:** ค่าเฉลี่ยดัชนีพฤฒพลังก่อนเริ่มโครงการ **ค่าเป้าหมาย:** คะแนนดัชนีพฤฒพลังเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
4. ผลกระทบ (Impact)	อัตราการลดลงของต้นทุนการจัดบริการภาครัฐ และระยะเวลาที่ใช้ในการตอบสนองปัญหาเมื่อเทียบกับการจัดบริการแบบผูกขาดดั้งเดิม	การวิเคราะห์ความคุ้มค่า (Cost-Benefit Analysis) และการวัดผลกระทบเชิงสาเหตุ	**ค่าเริ่มต้น:** ต้นทุนและระยะเวลาเฉลี่ยเดิมของภาครัฐ **ค่าเป้าหมาย:** ต้นทุนการจัดการลดลงร้อยละ 20 และความเร็วในการตอบสนองเพิ่มขึ้น
5. ความยั่งยืน (Sustainability)	ความสามารถของหน่วยงานท้องถิ่นในการดำเนินการต่อเนื่องโดยไม่ต้องพึ่งพางบประมาณอุดหนุนเฉพาะกิจจากส่วนกลางในระยะยาว	การวิเคราะห์เอกสารแผนปฏิบัติการและข้อบัญญัติงบประมาณประจำปีของ อปท.	**ค่าเริ่มต้น:** พึ่งพางบประมาณ/ทรัพยากรจากภายนอก **ค่าเป้าหมาย:** บรรจุเข้าสู่แผนและงบประมาณปกติของ อปท. ได้ 100%

เมื่อพิจารณาจากตัวชี้วัดทั้ง 5 มิติข้างต้น ผู้เขียนประเมินว่าในทางปฏิบัติ มิใช่ทุกมิติที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) ในระยะเริ่มต้นจะมีขีดความสามารถดำเนินการประเมินผลได้พร้อมกันทั้งหมด โดยเฉพาะ “การวัดผลกระทบเชิงสาเหตุ” ซึ่งต้องอาศัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณและกลุ่มควบคุมที่รัดกุมเพื่อแยกแยะปัจจัยแทรกซ้อน (พันธ์ชิตมา สิริพันธะสกุล, 2569) ถือเป็นภาระงานที่เกินขีดความสามารถทางบุคลากรและงบประมาณของ อปท. ส่วนใหญ่ในระยะสั้น

ผู้เขียนจึงเสนอว่าในระยะเปลี่ยนผ่าน ควรให้น้ำหนักกับการประเมิน “กระบวนการ” และ “ผลลัพธ์” ในระดับพื้นที่เป็นลำดับแรก ดังเช่น ความสำเร็จในพื้นที่ตำบลบ้านถ้ำ จังหวัดพะเยา ที่สะท้อนว่าการวิเคราะห์บริบทชุมชนอย่างลึกซึ้ง คือ ปัจจัยชี้ขาดความยั่งยืน (ประจักร กองตัน, 2568) เนื่องจากการประเมินกระบวนการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพที่ อปท. สามารถดำเนินการเองได้ร่วมกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ส่วนการวัดผลกระทบเชิงสาเหตุอย่างเข้มงวดควรผลักดันในระยะถัดไปเมื่อมีหน่วยงานส่วนกลางหรือสถาบันวิชาการเข้ามาเป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนด้านระเบียบวิธีวิจัย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ

เพื่อให้การขับเคลื่อนนวัตกรรมสังคมเกิดผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรมและสอดรับกับแผนระดับชาติ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการสร้างระบบนิเวศจึงถูกจัดลำดับความสำคัญตามกรอบเวลา โดยทุกข้อเสนอได้บรรจุมาตรการบริหารความเสี่ยง ระบุหน่วยงานรับผิดชอบหลัก แหล่งงบประมาณ เครื่องมือทางกฎหมาย และตัวชี้วัดความสำเร็จ (KPI) อย่างชัดเจน ดังตาราง 4

ตาราง 4 สรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและกลไกขับเคลื่อนการร่วมผลิตนวัตกรรมสังคม

ระยะเวลา	ข้อเสนอเชิงนโยบายหลัก	เจ้าภาพหลัก / ภาคีเครือข่าย	แหล่งงบประมาณ / เครื่องมือทางกฎหมาย	ตัวชี้วัดความสำเร็จ (KPI)
ระยะสั้น (1 - 2 ปี)	1. พื้นที่นวัตกรรมชุมชนนำร่อง 2. กลไกอาสาสมัครพร้อมค่าตอบแทน 3. แคมเปญสร้างการรับรู้	อปท. / กระทรวง พม., สถาบันการศึกษาในพื้นที่, อสม.	งบอุดหนุนเฉพาะกิจ / ระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยรายจ่ายของ อปท.	จำนวนพื้นที่นำร่องที่ดำเนินการสำเร็จ, สัดส่วนอาสาสมัครที่ขึ้นทะเบียนและรับค่าตอบแทน
ระยะกลาง (3 - 5 ปี)	1. บูรณาการสถาปัตยกรรมข้อมูล 2. มาตรฐานบริการเน้นผู้ใช้งาน	กระทรวงดิจิทัลฯ / สธ., กรมการปกครอง, DGA	งบประมาณแผ่นดิน / พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล, พ.ร.บ. การบริหารงานภาครัฐผ่านระบบดิจิทัล	ฐานข้อมูลบูรณาการผ่านระบบกลางสมบูรณ์โดยไม่พบข้อร้องเรียนข้อมูลรั่วไหล

ตาราง 4 สรุปข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและกลไกขับเคลื่อนการร่วมผลิตนวัตกรรมสังคม (ต่อ)

ระยะเวลา	ข้อเสนอเชิงนโยบายหลัก	เจ้าภาพหลัก / ภาคีเครือข่าย	แหล่งงบประมาณ / เครื่องมือทางกฎหมาย	ตัวชี้วัดความสำเร็จ (KPI)
ระยะยาว (5 ปีขึ้นไป)	1. เครดิตสังคมเชิงดิจิทัล / ธนาคารเวลา 2. ปฏิรูปกฎหมายการจัดซื้อจัดจ้าง	กรมกิจการผู้สูงอายุ / กระทรวงการคลัง, สำนักงบประมาณ	กองทุนผู้สูงอายุ / การแก้ไขกฎหมายสวัสดิการสังคมและระเบียบการจัดซื้อจัดจ้าง	ระบบเครดิตสังคมสามารถดึงทรัพยากรชุมชนมาร่วมผลิตและลดภาระงบสาธารณสุขได้จริง

รายละเอียดของการขับเคลื่อนในแต่ละระยะ มีดังนี้

1. ข้อเสนอแนะระยะสั้น (ภายใน 1 - 2 ปี) 1.1) การสร้างพื้นที่นวัตกรรมชุมชนนำร่อง: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ควรมอบอำนาจและงบประมาณสนับสนุน (ผ่านงบอุดหนุนเฉพาะกิจ) ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จัดตั้งพื้นที่ทดลองนวัตกรรม โดยให้ชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจและร่วมออกแบบแนวทางที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์และปัญหาของท้องถิ่น (อรนุช สุริฝ่าย และคณะ, 2569) ทั้งนี้ ต้องมีช่องทางบริการแบบออฟไลน์ควบคู่กันเสมอ เพื่อมิให้ผู้สูงอายุที่เข้าไม่ถึงเทคโนโลยีถูกทิ้งไว้ข้างหลัง สอดคล้องกับเป้าหมายการลดความยากจนข้ามรุ่นตามหมุดหมายที่ 9 ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 1.2) การพัฒนากลไกอาสาสมัครชุมชนพร้อมค่าตอบแทนที่เป็นธรรม: อปท. ร่วมกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ควรบูรณาการเยาวชนและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้ผู้สูงอายุในการใช้งานระบบ โดยอาศัยระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยรายจ่ายของ อปท. ในการกำหนดค่าตอบแทนหรือสิทธิประโยชน์ที่ชัดเจน เพื่อมิให้กลายเป็นการใช้แรงงานอาสาโดยไม่มีการสนับสนุน (จิระนันท์ อนันต์ไทย และ ปธาน สุวรรณมงคล, 2569) 1.3) การส่งเสริมการสร้างการรับรู้ผ่านแคมเปญระดับพื้นที่: ภาครัฐส่วนกลางควรสนับสนุน อปท. ในการสื่อสารเชิงรุกเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับผู้สูงวัยเกี่ยวกับสิทธิและช่องทางการมีส่วนร่วม สอดคล้องกับแผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุ ระยะที่ 3 ที่มุ่งบูรณาการระบบบริหารเพื่อรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ และนำข้อมูลมาใช้เป็นฐานส่งเสริมการสร้างพฤฒพลังในชุมชน (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2565)

2. ข้อเสนอแนะระยะกลาง (ภายใน 3 - 5 ปี) 2.1) การบูรณาการสถาปัตยกรรมข้อมูลระดับชาติพร้อมกลไกธรรมาภิบาลข้อมูล: กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม ร่วมกับกระทรวงสาธารณสุข และสำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล ควรเป็นเจ้าภาพหลักในการพัฒนาระบบเชื่อมโยงฐานข้อมูลสุขภาพ สวัสดิการ และทะเบียนราษฎร์เข้าด้วยกัน เพื่อทำให้เกิดการให้บริการแบบเบ็ดเสร็จ (จิระนันท์ อนันต์ไทย และ ปธาน สุวรรณมงคล, 2569) โดยต้องอาศัย พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล เป็นเครื่องมือทางกฎหมายในการกำหนดกลไกตรวจสอบสิทธิ์การเข้าถึงข้อมูลและผู้รับผิดชอบที่ชัดเจน ก่อนการเชื่อมโยงข้อมูลระดับชาติ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ที่ 4 ของแผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลฯ (สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล, 2566) 2.2) การปรับปรุงการออกแบบบริการที่เน้นผู้ใช้งานและการประเมินผลกระทบต่อกลุ่มเปราะบาง: กำหนดเป็นมาตรฐานบังคับ (Mandatory Standard) ให้ทุกแพลตฟอร์มบริการสาธารณะของรัฐต้องผ่านการทดสอบความง่ายในการใช้งานและประเมินผลกระทบต่อกลุ่มผู้สูงอายุที่เข้าไม่ถึงเทคโนโลยีก่อนเปิดใช้งานจริง พร้อมทั้งคงช่องทางบริการแบบดั้งเดิมไว้เป็นระยะเปลี่ยนผ่าน (จิระนันท์ อนันต์ไทย และ ปธาน สุวรรณมงคล, 2569)

3. ข้อเสนอแนะระยะยาว (5 ปีขึ้นไป) 3.1) การสร้างระบบแรงจูงใจและรับรองคุณค่าทางสังคมบนฐานการศึกษานำร่อง: กรมกิจการผู้สูงอายุและกระทรวงการคลัง ควรผลักดันการศึกษานำร่องระบบ “ธนาคารเวลา” หรือ “เครดิตสังคมเชิงดิจิทัล” ในพื้นที่จำกัดก่อน เพื่อประเมินต้นทุนทางการคลังและความเป็นไปได้ในการแลกเปลี่ยนสิทธิประโยชน์ ก่อนแก้ไขกฎหมายสวัสดิการสังคมเพื่อขยายผล ทั้งนี้ ก่อนการขยายผลระดับชาติ จะต้องมีการกำหนด “เงื่อนไขด้านจริยธรรมและความเป็นธรรม” อย่างเคร่งครัด เพื่อป้องกันการเลือกปฏิบัติหรือการตัดสิทธิผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดทางกายภาพจนไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ พร้อมทั้งต้องมีกลไก “การคุ้มครองข้อมูล” ที่บันทึกพฤติกรรมมิให้ถูกนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์อื่นที่ละเมิดสิทธิส่วนบุคคล เพื่อสร้างวงจรการหมุนเวียนทุนทางสังคมที่ยั่งยืน (ณวิญ เสริฐผล, 2569; อรณิชา เมี่ยงบัว, 2569) 3.2) การปฏิรูปกฎหมายเพื่อรองรับการกำกับดูแลแบบเครือข่าย: ปรับแก้ระเบียบการจัดซื้อจัดจ้างและการเบิกจ่ายงบประมาณของภาครัฐ ให้มีความยืดหยุ่นเพียงพอที่จะสนับสนุนทุนให้แก่กลุ่มนวัตกรภาคประชาสังคมหรือวิสาหกิจเพื่อสังคมในการเข้ามาร่วมผลิตบริการสาธารณะได้อย่างคล่องตัว พร้อมกำหนดกลไกตรวจสอบความรับผิดชอบที่ชัดเจน (วรรณวิภา ไตลังคะ และคณะ, 2565)

ผู้เขียนขอชี้แจงตรรกะเบื้องหลังการจัดลำดับข้อเสนอแนะทั้งสามระยะดังนี้ ข้อเสนอระยะสั้นถูกวางให้เป็นการสร้าง “พื้นที่ทดลองและความไว้วางใจ” ในระดับพื้นที่ก่อน เนื่องจากผู้เขียนมองว่าหากปราศจากความไว้วางใจระหว่างรัฐกับผู้สูงอายุตั้งแต่ต้น มาตรการที่ต้องอาศัยการเปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลในระยะกลาง เช่น การบูรณาการฐานข้อมูลสุขภาพและสวัสดิการ ย่อมเผชิญแรงต้านและความเสี่ยงด้านการยอมรับจากประชาชนสูงกว่า ส่วนข้อเสนอระยะยาวอย่างธนาคารเวลาหรือเครดิตสังคมเชิงดิจิทัลจงใจให้อยู่ในลำดับท้ายสุด เพราะเป็นกลไกที่ผูกพันงบประมาณระยะยาวและมีความไม่แน่นอนทางการคลังสูงที่สุดดังที่ได้กล่าวไว้ในความเสี่ยงข้อ 5 จึงควรรอให้มีทั้งฐานข้อมูลที่เชื่อถือได้จากระยะกลางและบทเรียนจากพื้นที่นำร่องในระยะสั้นมารองรับการประเมินต้นทุนก่อนขยายผล การจัดลำดับเช่นนี้จึงมิใช่เพียงการเรียงตามกรอบเวลาทั่วไป หากแต่สะท้อนหลักการ “ความเสี่ยงต่ำนำ ความเสี่ยงสูงตาม” ที่ผู้เขียนยึดถือตลอดทั้งบทความ

โดยสรุป เนื้อเรื่องของบทความได้ฉายภาพวิกฤตคู่ขนานด้านการคลังและสาธารณสุขที่เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร ก่อนจะทบทวนวรรณกรรมและสังเคราะห์กรอบแนวคิดทฤษฎีที่เปลี่ยนมุมมองผู้สูงอายุจาก “ผู้รับบริการ” สู่ “ผู้ร่วมผลิต” พร้อมทั้งวิเคราะห์บทบาทของเครื่องมือดิจิทัลภาคพลเมืองในฐานะกลไกสนับสนุนหนึ่งของระบบนิเวศการร่วมผลิต มิใช่ปัจจัยชี้ขาดเพียงลำพัง จากนั้นได้นำเสนอมุมมองเชิงวิพากษ์ต่อความเสี่ยงและข้อจำกัดของแนวทางดังกล่าวอย่างรอบด้าน ทั้งด้านความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล ธรรมาภิบาลข้อมูล และความเป็นธรรมในการกระจายภาระ จากนั้นจึงเสนอกรอบการวัดผลความสำเร็จ และปิดท้ายด้วยข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่จำแนกตามกรอบเวลาระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว โดยเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาระดับชาติที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นรูปธรรม

เพื่อให้เห็นภาพรวมและผลจากการสังเคราะห์ทางวิชาการอย่างเป็นรูปธรรม บทความนี้จึงนำเสนอกรอบแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของระบบนิเวศนวัตกรรมสังคม ดังภาพ 3 โดยกรอบแนวคิดดังกล่าวแสดงทิศทางความสัมพันธ์และวงจรป้อนกลับ (Feedback Loop) อย่างชัดเจน เริ่มต้นจาก 1. แรงกดดันจากสังคมสูงวัย ซึ่งเป็นปัจจัยขับเคลื่อนให้นำไปสู่ 2. การออกแบบเชิงสถาบัน เพื่อเป็นฐานในการปฏิบัติการ 3. การร่วมผลิตแบบมีเงื่อนไข โดยมี 4. เครื่องมือดิจิทัลทำหน้าที่เป็นกลไกสนับสนุน ทั้งนี้ กระบวนการตั้งแต่ขั้นตอนที่ 2 - 4 ต้องดำเนินงานอยู่ภายใต้การกำกับดูแล 5. การบริหารความเสี่ยง เพื่อมุ่งสู่ผลลัพธ์สูงสุด 6. พฤฒพลังและความยั่งยืน นอกจากนี้

วงจรป้อนกลับที่เชื่อมโยงจากผลลัพธ์ (6) กลับไปยังจุดเริ่มต้น (1) ยังสะท้อนให้เห็นว่า การสร้างพฤฒพลังจะช่วยย้อนกลับไปบรรเทาและลดแรงกดดันจากสังคมสูงวัยในระดับโครงสร้างได้อย่างเป็นระบบ ดังภาพ 3

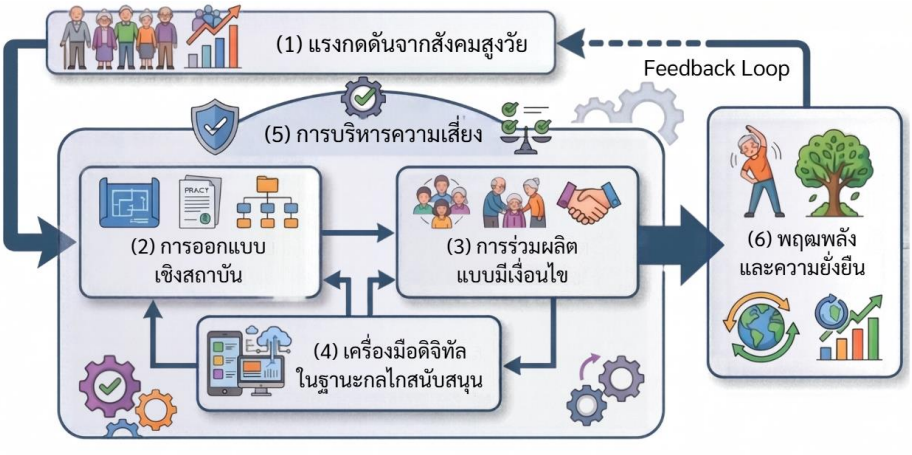

ภาพ 3 กรอบแนวคิดนวัตกรรมสังคมแบบร่วมผลิตที่มุ่งเน้นปัญหาสำหรับสังคมสูงวัย (ที่มา: ผู้เขียน, 2569)

ส่วนสรุป

การก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอด เป็นความท้าทายเชิงโครงสร้างที่ทำให้รัฐไม่สามารถแบกรับภาระการจัดสวัสดิการแบบผูกขาดได้เพียงลำพังอีกต่อไป การเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการบริหารรัฐกิจแบบดั้งเดิมมาสู่การบริการสาธารณะแนวใหม่ที่เน้นการร่วมผลิต จึงเป็นความจำเป็นเร่งด่วน (วรรณวิภา ไตลังคะ และคณะ, 2565) นวัตกรรมสังคมแบบร่วมผลิต ซึ่งอาจอาศัยเครื่องมือดิจิทัลภาคพลเมืองเป็นกลไกสนับสนุนส่วนหนึ่ง ถือเป็นแนวทางเชิงสถาบันที่มีศักยภาพในการลดข้อจำกัดด้านต้นทุนการจัดการและความไม่สมมาตรของข้อมูลระหว่างภาครัฐกับประชาชน (พันธ์ชิตมา สิริพันธะสกุล, 2569) ทว่า ศักยภาพดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้จริงก็ต่อเมื่อภาครัฐสามารถบริหารความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องได้อย่างรอบคอบ ทั้งความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล ธรรมาภิบาลข้อมูล และความเป็นธรรมในการกระจายภาระและผลตอบแทน

แนวทางดังกล่าวจะช่วยเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อผู้สูงอายุ จากการเป็น “ภาระพึ่งพิง” หรือ “ผู้รับบริการที่ตั้งรับ” มาสู่การเป็น “ผู้ร่วมสร้างสรรค์บริการ” ที่เปี่ยมด้วยพฤฒพลัง (ณวิญ เสริฐผล, 2569) การพัฒนานวัตกรรมการบริการสาธารณะจึงควรเป็นนวัตกรรมเชิงระบบที่บูรณาการการออกแบบเชิงสถาบัน กลไกจูงใจที่เป็นธรรม และเครื่องมือดิจิทัลที่เหมาะสมเข้ากับบริบทวิถีชีวิตของผู้สูงอายุ ภายใต้กรอบการบริหารความเสี่ยงที่รัดกุม ซึ่งจะช่วยคืนศักดิ์ศรียกระดับคุณภาพชีวิต และสร้างความยั่งยืนให้กับระบบรัฐสวัสดิการในอนาคตได้อย่างแท้จริง (จิระนันท์ อนันต์ไทย และปธาน สุวรรณมงคล, 2569)

องค์ความรู้ใหม่จากการศึกษา

องค์ความรู้ใหม่ที่นำเสนอในบทความนี้ เป็นผลจากการสังเคราะห์วรรณกรรมเชิงแนวคิด (Conceptual Synthesis) มิใช่ข้อค้นพบเชิงประจักษ์ (Empirical Findings) โดยเป็นการนำทฤษฎีดั้งเดิมมาวิพากษ์และพัฒนาต่อยอดให้เหมาะสมกับบริบทสังคมสูงวัยระดับสุดยอดใน 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. การนำเสนอหลักการ “การร่วมผลิตแบบมีเงื่อนไขและเป็นลำดับขั้น” ในขณะที่ทฤษฎีการร่วมผลิตดั้งเดิมมักตั้งสมมติฐานถึงความสัมพันธ์แนวราบและเน้นการมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจในอุดมคติ องค์ความรู้ใหม่ประการนี้ได้โต้แย้งและพัฒนาต่อยอดโดยชี้ให้เห็นว่า การร่วมผลิตในบริบทผู้สูงอายุไม่ควรเป็นรูปแบบที่ตายตัวหรือปราศจากเงื่อนไข โครงสร้างพื้นฐานเชิงสถาบันควรเริ่มต้นจาก “การร่วมออกแบบ” เพื่อสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐและพลเมืองก่อน จากนั้นจึงค่อยขยายผลไปสู่ “การร่วมส่งมอบบริการ” เมื่อมีกลไกค่าตอบแทน การคุ้มครองแรงงานอาสาสมัคร และระบบธรรมาภิบาลที่เหมาะสมรองรับเท่านั้น เพื่อปิดช่องโหว่ของทฤษฎีเดิมและป้องกันปัญหาการผลักภาระไปสู่ชุมชน

2. การกำกับดูแลเทคโนโลยีด้วย “กรอบการบริหารความเสี่ยง” ในขณะที่ทฤษฎีการยอมรับเทคโนโลยี (TAM / STAM) และกระบวนทัศน์รัฐบาลดิจิทัลแบบดั้งเดิมมักเน้นไปที่การพัฒนาคุณสมบัติของเครื่องมือทางวิศวกรรมและการเปิดเผยข้อมูลดิบจำนวนมหาศาล บทความนี้ได้เปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์ไปสู่การกำกับดูแลเทคโนโลยีผ่านเลนส์แห่งความเสี่ยง องค์ความรู้นี้ชี้ว่าความสำเร็จในการลดความไม่สมมาตรของข้อมูลไม่ได้เกิดจากเทคโนโลยีดิจิทัลเพียงลำพัง ทว่าต้องอาศัยการออกแบบเชิงสถาบันที่เป็นธรรมและมีการบริหารความเสี่ยงควบคู่กันเสมอ ทั้งด้านการประเมินความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัลและธรรมาภิบาลข้อมูล เพื่อมิให้การนำเทคโนโลยีมาใช้กลับกลายเป็นการซ้ำเติมความเหลื่อมล้ำให้แก่กลุ่มเปราะบาง

3. การจัดลำดับนโยบายจาก “มาตรการความเสี่ยงต่ำไปสู่ความเสี่ยงสูง” แตกต่างจากการดำเนินนโยบายทั่วไปที่มักจัดลำดับตามกรอบเวลาหรือความพร้อมของงบประมาณ องค์ความรู้ประการสุดท้าย คือ การเสนอกลยุทธ์ในการดำเนินนโยบายอย่างเป็นระบบที่อิงกับระดับความเสี่ยงทางการคลังและสังคม โดยเริ่มจากการผลักดันนวัตกรรมชุมชนนำร่องและการใช้อาสาสมัครระดับพื้นที่ (ความเสี่ยงต่ำ) เพื่อสร้างฐานข้อมูลและความตระหนักรู้ที่มั่นคง ก่อนที่จะก้าวไปสู่มาตรการที่มีความไม่แน่นอนทางการคลัง เช่น ระบบธนาคารเวลาหรือเครดิตสังคมเชิงดิจิทัล (ความเสี่ยงสูงและผูกพันระยะยาว) ข้อเสนอนี้ชี้ให้เห็นว่าสังคมสูงอายุไม่จำเป็นต้องเป็นวิกฤตพึ่งพิง หากรัฐสามารถจัดลำดับความสำคัญในการกระจายภาระและทรัพยากรด้านสุขภาพและสังคมเข้าด้วยกันอย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต เนื่องจากองค์ความรู้ที่นำเสนอเป็นกรอบแนวคิดจากการสังเคราะห์วรรณกรรม การทดสอบเชิงประจักษ์ในงานวิจัยอนาคตจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยผู้เขียนขอเสนอแนวทางดังนี้

1. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ควรมีการวิจัยในพื้นที่นำร่องขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อทดสอบสมมติฐานเรื่อง “การร่วมผลิตแบบมีเงื่อนไข” ว่าการมีกลไกค่าตอบแทนและพี่เลี้ยงด้านดิจิทัลที่ชัดเจนจะสามารถป้องกันความเหนื่อยล้าของชุมชนและลดปัญหาการผลักภาระตามที่กรอบแนวคิดประเมินไว้ได้จริงหรือไม่

2. การวิจัยเชิงประจักษ์ด้านความคุ้มค่าทางการคลัง ควรมีการศึกษาและประเมินต้นทุนของระบบ “ธนาคารเวลา” หรือ “เครดิตสังคมเชิงดิจิทัล” ในสภาพแวดล้อมจริงแบบจำกัดพื้นที่ เพื่อใช้เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ (Evidence - Based) ประเมินความยั่งยืนทางการคลัง ก่อนนำไปประกอบการตัดสินใจเชิงนโยบายเพื่อขยายผลในระดับชาติต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2565). *แผนปฏิบัติการด้านผู้สูงอายุ ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2566 – 2580).* https://www.dop.go.th/th/laws/1/28/843

กัลยา เกื้อกูล. (2568). รูปแบบการดูแลระยะยาวของผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงอย่างมีส่วนร่วมของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแห่งหนึ่งในภาคใต้ ประเทศไทย. *วารสารอนามัยสิ่งแวดล้อมและสุขภาพชุมชน*, *10*(4), 1 – 12. https://he03.tci-thaijo.org/index.php/ech/article/view/4549/3465

จิระนันท์ อนันต์ไทย และ ปธาน สุวรรณมงคล. (2569). การพัฒนานวัตกรรมการบริการสาธารณะเพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุผ่านบริการดิจิทัลของเทศบาลในจังหวัดปทุมธานี. *วารสารสันติสุขปริทรรศน์*, *7*(2), 253 – 268. https://so09.tci-thaijo.org/index.php/JPP/article/view/8162/5605

ชัชรินทร์ ทองหม่อมราม. (2568). ถอดบทเรียนความสำเร็จจากการปฏิรูปภาครัฐสู่รัฐบาลดิจิทัลของประเทศสิงคโปร์. *วารสารการบริหารท้องถิ่น*, *18*(3), 331 – 348. https://so04.tci-thaijo.org/index.php/colakkujournals/article/view/253014/189561

ณวิญ เสริฐผล. (2569). การปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นสู่สังคมดิจิทัล: กระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่ความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน. *วารสารข่วงผญา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่*, *20*(1), 57 – 85. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/khuangpaya/article/view/285037/193290

ณัฐพงศ์ กันทะวงค์, ทรงพล คำนึงเกียรติวงศ์, ศตพร เทยาณรงค์, ศิวะ ฉิมพลี, และนวพรรษ ซุ่นอื้อ. (2569). ความสัมพันธ์พฤติกรรมสุขภาพช่องปากที่พึงประสงค์ กับภาวะพฤฒพลังของผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2568. วารสารศูนย์อนามัยที่ 9: *วารสารส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม*, *20*(2), 834 – 848. https://he02.tci-thaijo.org/index.php/RHPC9Journal/article/view/281643/190850

ณัทณพงศ์ พีรภัคพงศ์. (2568). การพัฒนารูปแบบการดูแลสุขภาพระยะยาวในผู้สูงอายุที่มีภาวะพึ่งพิงโดยการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี. *วารสารสาธารณสุขและสุขภาพศึกษา*, *5*(3), e277084. https://he02.tci-thaijo.org/index.php/tjphe/article/view/277084/189349

ประจักร กองตัน. (2568). การพัฒนาสังคมผู้สูงอายุที่มีพฤฒพลังในเขตบริการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านถ้ำ อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา. *วารสารสหวิทยาการสังคมศาสตร์และการศึกษา*, *1*(4), 31 – 47. https://so09.tci-thaijo.org/index.php/JISSE/article/view/6016/4473

พันธ์ชิตมา สิริพันธะสกุล. (2569). ผลกระทบของแพลตฟอร์มเทคโนโลยีภาคประชาชนต่อความปลอดภัยบนท้องถนน: กรณีศึกษา Traffy Fondue ในกรุงเทพมหานคร. *Procedia of Multidisciplinary Research*, *4*(3), 1 - 9. https://so09.tci-thaijo.org/index.php/PMR/article/view/8834/5376

มัลลิกา แหมะหวัง. (2563). *การนำแนวคิดการร่วมผลิตไปใช้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนสังกัดเทศบาลในจังหวัดตรัง* [วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chula Digital Collections. https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/4522/

วรรณวิภา ไตลังคะ, พนาวัน เปรมศรี, วาธิณี วงศาโรจน์, และภาสกร ดอกจันทร์. (2565). การจัดบริการสาธารณะแบบร่วมผลิตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี*, *14*(1), 353 – 366. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/ptujournal/article/view/258165/174893

วิกานดา ใหม่เฟย, รัชนีวรรณ คำตัน, กอบลาภ อารีศรีสม, และภาวิณี อารีศรีสม. (2568). พฤติกรรมผู้บริโภคกลุ่มสูงวัยในจังหวัดแพร่ในฐานะเมืองสูงวัยระดับสุดยอดของประเทศไทย. *วารสารสันติสุขปริทรรศน์*, *6*(1), 94 - 105. https://so09.tci-thaijo.org/index.php/JPP/article/download/5895/4008/33323

สุเมธ กชกร, จรูญ ชำนาญไพร, และเบญจฐา วัฒนกุล. (2568). ปัจจัยกำหนดนวัตกรรมสังคมในกลุ่มสังคมสูงวัย: กรณีศึกษาเขตกรุงเทพมหานคร. *เสฏฐวิทย์ปริทัศน์*, *5*(2), 1036 – 1045. https://so12.tci-thaijo.org/index.php/stw/article/view/2279/2774

สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน). (2566). *แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย พ.ศ. 2566 - 2570*. https://www.dga.or.th/policy-standard/policy-regulation/dga-019/dga-027/dg-plan-2566-2570/

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565ก). *แผนพัฒนาประชากรเพื่อการพัฒนาประเทศระยะยาว (พ.ศ. 2565 – 2580)*. https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=13500

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565ข). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570).* https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=13150

อรณิชา เมี่ยงบัว. (2569). การกลับคืนสังคมผู้สูงอายุสู่แรงงานไทย: ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจในสังคมสูงวัย. *วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม*, *10*(1), 72 – 84. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSC/article/view/290144/193186

อรนุช สุริฝ่าย, พิศดาร แสนชาติ, และสัญญาศรณ์ สวัสดิ์ไธสง. (2569). นวัตกรรมท้องถิ่นเชิงสร้างสรรค์: การขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืนด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในยุคดิสรัปชัน. *วิทยาการบริหารภาครัฐสมัยใหม่*, *3*(2), 175 – 184. https://so17.tci-thaijo.org/index.php/jppi/article/view/1568/1244

Chen, K. & Chan, A. H. S. (2014). Geotechnology acceptance by elderly Hong Kong Chinese: A senior technology acceptance model (STAM). *Ergonomics*, *57*(5), 635 – 652. https://doi.org/10.1080/00140139.2014.895855

Denhardt, R. B. & Denhardt, J. V. (2000). The new public service: Serving rather than steering. *Public administration review*, *60*(6), 549 - 559. https://doi.org/10.1111/0033-3352.00117

Fusi, F., Zhang, F., &Liang, J. (2026). From a civic - tech to a problem - centered approach to open government data: Implementation of environmental justice dashboards. *Public Administration Review, 86*(1), 217 - 234. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/puar.70000

Hasegawa, O. (2026). Super - aged society. *Journal of Hospital General Medicine*, *8*(3), 173 - 177. https://doi.org/10.60227/jhgmeibun.2025-0089

Lin, C. P. & Chu, W. M. (2025). Home - based palliative care: Benefits, challenges, opportunities and future directions in a super - aged society. *Journal of Hospice and Palliative Care*, *28*(3), 81 – 88. https://doi.org/10.14475/jhpc.2025.28.3.81

Ostrom, E. (1996). Crossing the great divide: Coproduction, synergy, and development. *World Development*, *24*(6), 1073 – 1087. https://doi.org/10.1016/0305-750X(96)00023-X

Renaud, K. & Van Biljon, J. (2008). Predicting technology acceptance and adoption by the elderly: A qualitative study. In *Proceedings of The 2008 Annual Research Conference of The South African Institute of Computer Scientists and Information Technologists on IT Research in Developing Countries* (pp. 210 - 219). https://doi.org/10.1145/1456659.1456684

World Health Organization. (2002). *Active ageing: A policy framework*. World Health Organization. https://apps.who.int/iris/handle/10665/67215

ภาคผนวก

ขั้นตอนการดำเนินงานวารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

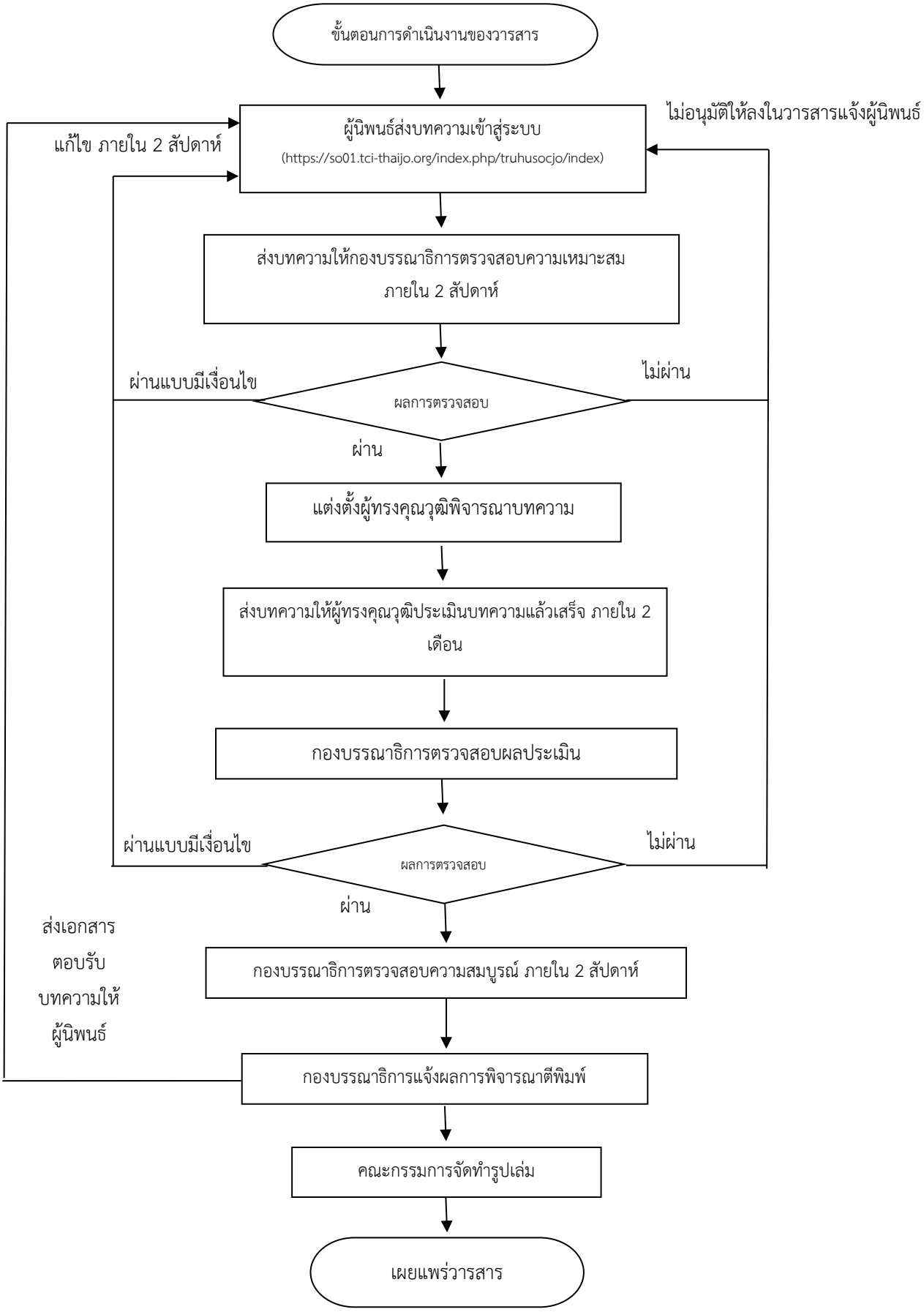

คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ

สถานที่ติดต่อเกี่ยวกับบทความ

สำนักงานวารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
321 ถ.นารายณ์มหาราช ต.ทะเลชุบศร อ.เมือง จ.ลพบุรี 15000
โทรศัพท์สำนักงาน 0-3642-7485–93 ต่อ 40012
โทรศัพท์ประสานงาน 064-313-8785
Email: husocjo@gmail.com

****

1. คำแนะนำทั่วไป

วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ผลงานทางวิชาการที่มีคุณภาพในศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศาสตร์ที่สัมพันธ์กับขอบเขตของวารสาร โดยมุ่งส่งเสริมการสร้างและเผยแพร่องค์ความรู้ แนวคิด ผลการวิจัย และข้อเสนอทางวิชาการที่มีคุณค่าต่อวงวิชาการ วิชาชีพ และสังคมผู้นิพนธ์ต้องจัดเตรียมต้นฉบับให้ถูกต้องตามประเภทของบทความ รูปแบบการเขียน จริยธรรมการวิจัย จริยธรรมการตีพิมพ์ และรูปแบบการอ้างอิงที่วารสารกำหนด ทั้งนี้ การส่งต้นฉบับเข้าสู่ระบบถือว่าผู้นิพนธ์ทุกคนยอมรับหลักเกณฑ์และเงื่อนไขของวารสาร

บทความต้องเป็นตัวพิมพ์ดีด โดยใช้ชุดแบบอักษร (Font) ชนิดไทยสารบรรณ (TH Sarabun PSK) ขนาดอักษร 16 จัดกั้นหลังตรง และมีระยะห่างระหว่างบรรทัดหนึ่งช่อง (Single Spacing) ตลอดเอกสาร พิมพ์หน้าเดียวลงบนกระดาษพิมพ์สั้นขนาดเอสี่ (A4) พิมพ์ให้ห่างจากขอบกระดาษด้านบนกับด้านซ้าย 1 นิ้ว ด้านขวากับด้านล่าง 0.75 นิ้ว พร้อมระบุหมายเลขหน้าที่มุมขวาบนทุกหน้า บทความควรมีความยาวประมาณ 15–18 หน้า และเมื่อรวมเอกสารอ้างอิงแล้วไม่ควรเกิน 20 หน้า ทั้งนี้ กรณีมีเหตุผลทางวิชาการที่จำเป็น ให้อยู่ในดุลยพินิจของบรรณาธิการ

2.ประเภทของบทความที่รับพิจารณาตีพิมพ์

วารสารรับพิจารณาบทความที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และขอบเขตของวารสาร จำนวน 3 ประเภท ดังนี้

2.1 บทความวิจัย (Research Article)

บทความวิจัย หมายถึง บทความที่นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าหรือผลการวิจัยที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบตามระเบียบวิธีวิจัยที่เหมาะสมกับธรรมชาติของศาสตร์และปัญหาวิจัย โดยอาจเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยแบบผสมผสาน การวิจัยเชิงปฏิบัติการ การวิจัยและพัฒนา การวิจัยเชิงเอกสาร หรือรูปแบบการวิจัยอื่นที่ได้รับการยอมรับทางวิชาการบทความต้องแสดงให้เห็นปัญหาหรือช่องว่างขององค์ความรู้ วัตถุประสงค์หรือคำถามวิจัย ระเบียบวิธีวิจัยที่สามารถตรวจสอบได้ ผลการวิจัยที่สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ การอภิปรายผลโดยเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนองค์ความรู้หรือข้อค้นพบที่เกิดขึ้นจากการวิจัยผลงานที่นำเสนอจะต้องเป็นผลงานใหม่ที่ยังไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารหรือแหล่งเผยแพร่ทางวิชาการอื่นมาก่อน

2.2 บทความวิชาการ (Academic Article)

บทความวิชาการ หมายถึง บทความที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ สังเคราะห์ หรือวิพากษ์องค์ความรู้ แนวคิด ทฤษฎี หลักการ หรือประเด็นทางวิชาการจากแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ โดยผู้นิพนธ์ต้องมิใช่เพียงรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูล แต่ต้องแสดงกระบวนการคิด วิเคราะห์ เปรียบเทียบ สังเคราะห์ หรือเสนอข้อโต้แย้งทางวิชาการอย่างมีเหตุผลบทความควรนำไปสู่ข้อสรุป มุมมอง แนวคิด กรอบความคิด หรือข้อเสนอทางวิชาการที่ช่วยขยายความเข้าใจในประเด็นนั้น หรือก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า การปฏิบัติ หรือการพัฒนาศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง

2.3 บทความปริทัศน์ (Review Article)

บทความปริทัศน์ หมายถึง บทความที่ศึกษารวบรวม วิเคราะห์ ประเมิน และสังเคราะห์องค์ความรู้จากวรรณกรรมทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับประเด็นหรือคำถามที่กำหนดอย่างมีขอบเขตชัดเจน โดยใช้แหล่งข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือและมีจำนวนเพียงพอต่อการสังเคราะห์องค์ความรู้ผู้นิพนธ์ต้องแสดงให้เห็นแนวทางหรือหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกวรรณกรรม การจัดหมวดหมู่หรือสังเคราะห์สาระสำคัญ ความสอดคล้องหรือความแตกต่างระหว่างข้อค้นพบ ตลอดจนข้อจำกัด ช่องว่างขององค์ความรู้ แนวโน้ม หรือประเด็นที่ควรได้รับการศึกษา ต่อไป บทความปริทัศน์ต้องมีลักษณะเป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้จากแหล่งข้อมูลหลายแหล่ง มิใช่การสรุปหรือวิจารณ์หนังสือเพียงเล่มใดเล่มหนึ่ง

3. คุณสมบัติและเงื่อนไขของต้นฉบับ

3.1 ความเป็นต้นฉบับของผลงาน

ต้นฉบับที่ส่งมาพิจารณาต้องเป็นผลงานของผู้นิพนธ์และต้องไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร หนังสือหรือแหล่งเผยแพร่ทางวิชาการอื่นมาก่อน รวมทั้งต้องไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาตีพิมพ์ของวารสารหรือแหล่งเผยแพร่อื่นในเวลาเดียวกันกรณีเนื้อหาบางส่วนเคยนำเสนอในการประชุมวิชาการ วิทยานิพนธ์ รายงานวิจัย หรือแหล่งเผยแพร่อื่น ผู้นิพนธ์ต้องเปิดเผยข้อมูลดังกล่าวต่อกองบรรณาธิการ และต้องปรับพัฒนาต้นฉบับให้มีความแตกต่างและมีคุณค่าเพิ่มทางวิชาการอย่างเหมาะสม พร้อมอ้างอิงแหล่งที่มาของผลงานเดิมตามหลักวิชาการ

3.2 ความถูกต้องและความซื่อสัตย์ทางวิชาการ

ผู้นิพนธ์ต้องรับผิดชอบต่อความถูกต้องของข้อมูล เนื้อหา ผลการวิเคราะห์ การตีความ และข้อสรุปทั้งหมดในบทความ และต้องไม่กระทำการที่เข้าข่ายการประพฤติผิดทางการวิจัยหรือการตีพิมพ์ เช่นการสร้างข้อมูลขึ้นโดยไม่มีข้อมูลจริง การบิดเบือนหรือตกแต่งข้อมูล การตัดเลือกข้อมูลเพื่อทำให้ผลการวิจัยเป็นไปตามที่ต้องการ การคัดลอกผลงานของผู้อื่นโดยไม่อ้างอิง การคัดลอกผลงานของตนเองอย่างไม่เหมาะสม หรือการอ้างอิงแหล่งข้อมูลที่ไม่ได้ตรวจสอบจากต้นฉบับจริงวารสารจะดำเนินการตรวจสอบความซ้ำซ้อนของต้นฉบับด้วยโปรแกรม Copy Catch บนระบบ ThaiJO 2.0 โดยกำหนดให้ผลการตรวจสอบความคล้ายคลึงของต้นฉบับ (Similarity Index) ต้องไม่เกินร้อยละ 20 หากผลการตรวจสอบเกินเกณฑ์ที่กำหนด วารสารอาจขอคำชี้แจงหรือให้ผู้นิพนธ์ดำเนินการแก้ไขก่อนพิจารณาดำเนินกระบวนการในขั้นต่อไป ทั้งนี้ กรณีที่พบข้อบ่งชี้ถึงการคัดลอกผลงานหรือการประพฤติผิดทางวิชาการวารสารสงวนสิทธิ์ในการยุติกระบวนการพิจารณาบทความตามนโยบายและจริยธรรมของวารสาร

3.3 การเป็นผู้นิพนธ์

บุคคลที่ระบุชื่อเป็นผู้นิพนธ์ต้องมีส่วนร่วมทางวิชาการอย่างมีสาระสำคัญต่อผลงาน เช่น การกำหนดแนวคิดหรือปัญหาการวิจัย การออกแบบการศึกษา การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์หรือสังเคราะห์ข้อมูล การตีความผล การเขียนต้นฉบับ หรือการตรวจแก้เนื้อหาที่มีสาระสำคัญทางวิชาการ ผู้นิพนธ์ทุกคนต้องตรวจสอบและเห็นชอบกับต้นฉบับฉบับสุดท้ายก่อนส่งตีพิมพ์ และต้องร่วมรับผิดชอบต่อความถูกต้องและความน่าเชื่อถือของผลงานตามบทบาทของตน กรณีมีผู้นิพนธ์หลายคน วารสารสนับสนุนให้ระบุบทบาทหรือการมีส่วนร่วมของผู้นิพนธ์แต่ละคนตามระบบ Contributor Roles Taxonomy (CRediT) หรือรูปแบบการระบุบทบาทที่วารสารกำหนด

บุคคลที่มีส่วนช่วยเหลือแต่ไม่มีคุณสมบัติเพียงพอสำหรับการเป็นผู้นิพนธ์ เช่น ผู้ช่วยประสานงาน ผู้ช่วยด้านภาษา หรือผู้ให้คำปรึกษาทั่วไป ควรได้รับการกล่าวถึงในกิตติกรรมประกาศตามความเหมาะสม โดยต้องได้รับความยินยอมจากบุคคลดังกล่าวก่อน

3.4 ผู้นิพนธ์ผู้รับผิดชอบบทความ (Corresponding Author)

บทความทุกเรื่องต้องกำหนดผู้นิพนธ์ผู้รับผิดชอบบทความอย่างน้อย 1 คน เพื่อเป็นผู้ประสานงานกับกองบรรณาธิการตลอดกระบวนการพิจารณาบทความผู้นิพนธ์ผู้รับผิดชอบบทความต้องตรวจสอบว่า ผู้นิพนธ์ร่วมทุกคนได้รับทราบและยินยอมต่อการส่งต้นฉบับ การแก้ไขต้นฉบับ และการตีพิมพ์เผยแพร่ และต้องรับผิดชอบการสื่อสารข้อมูลจากกองบรรณาธิการไปยังผู้นิพนธ์ทุกคน

4. กระบวนการพิจารณาบทความ

4.1 การตรวจสอบเบื้องต้นโดยกองบรรณาธิการ

เมื่อต้นฉบับเข้าสู่ระบบ กองบรรณาธิการจะตรวจสอบเบื้องต้นในด้านต่อไปนี้

ความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และขอบเขตของวารสาร ประเภทของบทความ ความครบถ้วนขององค์ประกอบต้นฉบับ คุณภาพเบื้องต้นทางวิชาการ รูปแบบตามที่วารสารกำหนด ความถูกต้องของการอ้างอิง รวมทั้งประเด็นด้านจริยธรรมและความซ้ำซ้อนของผลงานกองบรรณาธิการอาจมีผลการตรวจสอบเบื้องต้นเป็น

1. ผ่านการตรวจสอบเบื้องต้นและเข้าสู่กระบวนการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ
2. ส่งคืนให้ผู้นิพนธ์ปรับแก้ก่อนเข้าสู่กระบวนการประเมิน
3. ไม่รับเข้าสู่กระบวนการพิจารณา เนื่องจากไม่สอดคล้องกับขอบเขตหรือไม่ผ่านเกณฑ์เบื้องต้นของวารสาร

การผ่านการตรวจสอบเบื้องต้นมิได้หมายความว่าบทความจะได้รับการตอบรับตีพิมพ์

4.2 การประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ

บทความที่ผ่านการตรวจสอบเบื้องต้นจะได้รับการประเมินคุณภาพทางวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้หรือความเชี่ยวชาญสอดคล้องกับเนื้อหาของบทความ จำนวน 3 ท่านวารสารใช้ระบบการประเมินแบบ Double-Blind Peer Review กล่าวคือ ผู้ทรงคุณวุฒิไม่ทราบข้อมูลระบุตัวตนของผู้นิพนธ์ และผู้นิพนธ์ไม่ทราบข้อมูลระบุตัวตนของผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อให้ระบบ Double-Blind Peer Review ดำเนินการได้อย่างแท้จริง ผู้นิพนธ์ต้องเตรียมไฟล์ต้นฉบับแยกเป็น

ไฟล์ที่ 1 ข้อมูลผู้นิพนธ์ (Title Page) ประกอบด้วย ชื่อบทความภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ชื่อผู้นิพนธ์ทุกคนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ สังกัด อีเมล และข้อมูลผู้นิพนธ์ผู้รับผิดชอบบทความ

ไฟล์ที่ 2 ต้นฉบับสำหรับการประเมิน (Anonymous Manuscript) ต้องไม่ปรากฏชื่อผู้นิพนธ์ สังกัด อีเมล กิตติกรรมประกาศ หรือข้อความอื่นที่ทำให้สามารถระบุตัวตนของผู้นิพนธ์ได้

4.3 ผลการประเมินบทความ

ผลการประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิอาจจำแนกเป็น

ผ่าน หมายถึง บทความมีคุณภาพเหมาะสมสำหรับการตีพิมพ์ อาจมีข้อเสนอแนะเพื่อปรับแก้รายละเอียดเล็กน้อย

ผ่านแบบมีเงื่อนไข หมายถึง บทความมีศักยภาพในการตีพิมพ์ แต่ต้องปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิและผ่านการตรวจสอบความครบถ้วนอีกครั้ง

ไม่ผ่าน หมายถึง บทความยังมีข้อจำกัดสำคัญในด้านเนื้อหา ระเบียบวิธีวิจัย คุณภาพทางวิชาการ จริยธรรม หรือประเด็นอื่นที่ไม่สามารถแก้ไขได้อย่างเหมาะสมภายในกระบวนการพิจารณาครั้งนั้น

บทความที่จะได้รับการตอบรับตีพิมพ์ต้องได้รับผลการพิจารณา “ผ่าน” จากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 2 ใน 3 ท่าน ภายหลังการปรับแก้ตามข้อเสนอแนะครบถ้วนแล้ว และต้องได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการ ในกรณีที่ผลการประเมินมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ หรือมีประเด็นทางวิชาการที่จำเป็นต้องได้รับความเห็นเพิ่มเติม กองบรรณาธิการอาจดำเนินการตามกระบวนการที่วารสารกำหนดเพื่อประกอบการตัดสิน การตัดสินรับหรือไม่รับตีพิมพ์บทความขั้นสุดท้ายเป็นอำนาจของกองบรรณาธิการ โดยพิจารณาจากคุณภาพทางวิชาการ ผลการประเมินของผู้ทรงคุณวุฒิ การแก้ไขของผู้นิพนธ์ ตลอดจนการปฏิบัติตามนโยบายและจริยธรรมของวารสาร

5. การจัดเตรียมต้นฉบับ

5.1 ขนาดและรูปแบบเอกสาร

ต้นฉบับใช้กระดาษขนาด A4 ขนาด 21 × 29.7 เซนติเมตร

กำหนดระยะขอบกระดาษดังนี้

- ด้านบน 1 นิ้ว
- ด้านซ้าย 1 นิ้ว
- ด้านขวา 0.75 นิ้ว
- ด้านล่าง 0.75 นิ้ว

ใช้ตัวอักษร TH Sarabun PSK เป็นหลักในการจัดทำต้นฉบับเนื้อหาหลักใช้ขนาดตัวอักษร 16 พอยต์ จัดระยะห่างระหว่างบรรทัด 1.0 (Single Spacing) และจัดรูปแบบข้อความให้เป็นระเบียบ อ่านง่าย และสม่ำเสมอตลอดทั้งบทความให้ระบุเลขหน้าตามรูปแบบที่วารสารกำหนดบทความควรมีความยาวประมาณ 15 – 18 หน้า โดยนับรวมตาราง ภาพ และองค์ประกอบอื่นของบทความ และเมื่อรวมเอกสารอ้างอิงแล้วไม่ควรเกิน 20 หน้า ทั้งนี้กรณีมีเหตุผลทางวิชาการที่จำเป็น ให้อยู่ในดุลยพินิจของบรรณาธิการ

5.2 ชื่อบทความ

ต้องมีชื่อบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยชื่อทั้งสองภาษาต้องมีความหมายสอดคล้องกัน ชื่อบทความควรกระชับ ชัดเจน สะท้อนสาระสำคัญ แนวคิด ประเด็น หรือขอบเขตของบทความอย่างเหมาะสม และหลีกเลี่ยงถ้อยคำที่กว้างเกินไปหรือไม่สะท้อนสาระของงานชื่อบทความใช้ตัวอักษร TH Sarabun PSK ตัวหนา ขนาด 20 พอยต์

5.3 ชื่อผู้นิพนธ์และข้อมูลสังกัด

ระบุชื่อและนามสกุลผู้นิพนธ์ทุกคนทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษชื่อผู้นิพนธ์ใช้ตัวอักษร TH Sarabun PSK ตัวหนา ขนาด 16 พอยต์ ระบุสังกัดทางวิชาการหรือหน่วยงานต้นสังกัดทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รวมทั้งอีเมลของผู้นิพนธ์ผู้รับผิดชอบบทความ โดยข้อมูลส่วนสังกัดใช้ตัวอักษรขนาด 12 พอยต์ หลังจากผ่านการประเมินจากกองบรรณาธิการแล้ว ข้อมูลชื่อผู้นิพนธ์และสังกัดให้ปรากฏเฉพาะใน Title Page จะถูกนำออกจาก Anonymous Manuscript ก่อนส่งเพื่อประเมิน

6. บทคัดย่อและคำสำคัญ

บทความทุกประเภทต้องมีบทคัดย่อภาษาไทยและ Abstract ภาษาอังกฤษ โดยทั้งสองภาษาต้องมีสาระสำคัญตรงกันไม่ควรมีการอ้างอิงเอกสาร ตาราง ภาพ เชิงอรรถ หรือรายละเอียดที่ไม่จำเป็นในบทคัดย่อ

6.1 บทความวิจัย

บทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษควรมีความยาว 300 – 350 คำต่อภาษา ควรครอบคลุมสาระสำคัญอย่างน้อย ได้แก่ วัตถุประสงค์ของการวิจัย ระเบียบวิธีวิจัยหรือวิธีดำเนินการวิจัย กลุ่มเป้าหมาย กลุ่มตัวอย่าง ผู้ให้ข้อมูล หรือแหล่งข้อมูลตามลักษณะของงาน เครื่องมือหรือวิธีการเก็บข้อมูล วิธีวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยที่สำคัญ และข้อสรุปสำคัญของการศึกษา

6.2 บทความวิชาการ

บทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษควรมีความยาวประมาณ 300-350 คำต่อภาษา ควรกล่าวถึงวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของบทความ ประเด็นหรือขอบเขตที่ศึกษา แนวทางการวิเคราะห์หรือสังเคราะห์สาระหรือข้อเสนอหลัก และข้อสรุปหรือองค์ความรู้สำคัญที่ได้จากบทความ

6.3 บทความปริทัศน์

บทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษควรมีความยาวประมาณ 300-350 คำต่อภาษา ควรกล่าวถึงวัตถุประสงค์หรือคำถามของการทบทวน ขอบเขตของวรรณกรรม แนวทางหรือวิธีการสืบค้นและคัดเลือกวรรณกรรม ประเด็นสำคัญที่ได้จากการสังเคราะห์ และข้อสรุปหรือช่องว่างองค์ความรู้ที่พบ

6.4 คำสำคัญ

บทความทุกประเภทต้องมีคำสำคัญภาษาไทยและ Keywords ภาษาอังกฤษจำนวน 3–5 คำ คำสำคัญภาษาไทยและภาษาอังกฤษต้องมีความหมายสอดคล้องกันและควรเป็นคำหรือกลุ่มคำที่สะท้อนสาระสำคัญของบทความ สามารถใช้ในการสืบค้นและจัดทำดัชนีได้อย่างเหมาะสม

7. โครงสร้างบทความจำแนกตามประเภท

7.1 บทความวิจัย (Research Article) บทความวิจัยควรประกอบด้วยองค์ประกอบต่อไปนี้

7.1.1 บทนำ (Introduction)

นำเสนอความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา สภาพการณ์หรือบริบทที่เกี่ยวข้อง การทบทวนองค์ความรู้ที่จำเป็น และปัญหาหรือช่องว่างขององค์ความรู้ที่นำไปสู่การวิจัยบทนำต้องแสดงให้เห็นอย่างมีเหตุผลว่าเหตุใดจึงจำเป็นต้องดำเนินการวิจัย และงานวิจัยครั้งนี้จะช่วยเพิ่มเติม แก้ไข หรือขยายองค์ความรู้เดิมอย่างไร การกล่าวอ้างข้อเท็จจริง แนวคิด ทฤษฎี หรือผลการวิจัยของผู้อื่นต้องมีเอกสารอ้างอิงที่น่าเชื่อถือและเหมาะสมกับประเด็นที่นำเสนอ

7.1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

กำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน กระชับ สามารถศึกษาและตอบได้ด้วยกระบวนการวิจัยที่เลือกใช้ และต้องมีความสัมพันธ์กับปัญหาวิจัย วิธีดำเนินการวิจัย ผลการวิจัย และการอภิปรายผลอาจระบุสมมติฐานหรือคำถามวิจัยเพิ่มเติมตามลักษณะของงาน

7.1.3 การทบทวนวรรณกรรม

นำเสนอแนวคิด ทฤษฎี ผลการวิจัย และองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องโดยผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์ มิใช่เรียงรายงานแหล่งอ้างอิงทีละเรื่องการทบทวนวรรณกรรมควรนำไปสู่การอธิบายสถานะขององค์ความรู้ ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด ปัญหาหรือช่องว่างของความรู้ และฐานทางทฤษฎีหรือเหตุผลที่รองรับการวิจัย

7.1.4 กรอบแนวคิดการวิจัย

กรณีงานวิจัยมีกรอบแนวคิด ให้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด ตัวแปร องค์ประกอบ หรือกระบวนการที่เกี่ยวข้องอย่างชัดเจนกรอบแนวคิดควรมีฐานจากการทบทวนวรรณกรรม แนวคิด หรือทฤษฎี มิใช่เกิดจากการกำหนดขึ้นโดยไม่มีเหตุผลทางวิชาการรองรับ

7.1.5 วิธีดำเนินการวิจัย (Methods)

รายงานวิธีดำเนินการวิจัยให้มีรายละเอียดเพียงพอสำหรับการประเมินความเหมาะสม ความน่าเชื่อถือ และความโปร่งใสของการวิจัยรายละเอียดที่รายงานให้ปรับตามประเภทและระเบียบวิธีวิจัย โดยอาจประกอบด้วยรูปแบบหรือแบบแผนการวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มเป้าหมาย ผู้ให้ข้อมูล ผู้มีส่วนร่วม หรือแหล่งข้อมูล วิธีการคัดเลือกหรือสุ่มตัวอย่าง เครื่องมือหรือวิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล กระบวนการพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล การพิทักษ์สิทธิ์ผู้เข้าร่วมการวิจัย วิธีวิเคราะห์ข้อมูล และเกณฑ์การแปลผลตามความเหมาะสม

งานวิจัยเชิงคุณภาพต้องรายงานบริบทของการศึกษา ผู้ให้ข้อมูล กระบวนการได้มาของข้อมูล กระบวนการวิเคราะห์ การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล และบทบาทหรือมุมมองของนักวิจัยตามความเหมาะสม

งานวิจัยแบบผสมผสานต้องอธิบายเหตุผลในการผสานวิธีเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ลำดับหรือช่วงเวลาในการเก็บข้อมูล วิธีการบูรณาการข้อมูล และวิธีตีความผลจากข้อมูลทั้งสองส่วน

7.1.6 ผลการวิจัย (Results)

นำเสนอผลการวิจัยให้สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ คำถาม หรือสมมติฐานของการวิจัยอย่างเป็นระบบ การรายงานผลต้องยึดข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ ไม่ควรอภิปรายหรือให้เหตุผลเกินกว่าข้อมูลในส่วนผลการวิจัย สามารถใช้ตาราง ภาพ แผนภูมิ หรือรูปแบบการนำเสนออื่นประกอบได้ตามความเหมาะสม แต่ไม่ควรรายงานข้อมูลซ้ำซ้อนกันทั้งในข้อความและตาราง

7.1.7 อภิปรายผล (Discussion)

อภิปรายความหมายและความสำคัญของข้อค้นพบโดยเชื่อมโยงกลับไปยังวัตถุประสงค์ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องการอภิปรายผลไม่ควรเป็นเพียงการนำผลการวิจัยมาเขียนซ้ำ แต่ต้องอธิบายว่าเหตุใดจึงเกิดผลดังกล่าว ผลสนับสนุน ขัดแย้ง หรือขยายองค์ความรู้เดิมอย่างไร มีปัจจัยหรือบริบทใดช่วยอธิบายข้อค้นพบ และผลดังกล่าวมีนัยสำคัญทางวิชาการหรือทางการปฏิบัติอย่างไรควรกล่าวถึงข้อจำกัดของการวิจัย เมื่อข้อจำกัดดังกล่าวมีผลต่อการตีความหรือการนำผลไปใช้

7.1.8 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย

นำเสนอองค์ความรู้ ข้อค้นพบ กรอบแนวคิด แบบจำลอง กระบวนการ หลักการ ความสัมพันธ์ หรือข้อเสนอที่เกิดจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัยองค์ความรู้ใหม่ต้องเป็นสิ่งที่สามารถเชื่อมโยงกลับไปยังข้อมูลและผลการวิจัยได้ ไม่ควรเป็นการกล่าวอ้างเกินขอบเขตของหลักฐานที่ได้จากการศึกษาอาจนำเสนอในรูปข้อความ แผนภาพ กรอบแนวคิด หรือแบบจำลองประกอบตามความเหมาะสม

7.1.9 ข้อเสนอแนะ

แยกเป็นอย่างน้อย 2 ส่วน ได้แก่

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ต้องเกิดจากข้อค้นพบของงานวิจัยและระบุผู้ใช้หรือบริบทการนำไปใช้ให้เหมาะสม

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ต้องมีฐานจากข้อค้นพบ ข้อจำกัด ช่องว่าง หรือคำถามที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยครั้งนี้ มิใช่ข้อเสนอทั่วไปที่ไม่สัมพันธ์กับผลการศึกษา

7.2 บทความวิชาการ (Academic Article) บทความวิชาการควรประกอบด้วย

7.2.1 บทนำ

อธิบายที่มา ความสำคัญ หลักการและเหตุผลของประเด็นที่นำเสนอ วัตถุประสงค์ ขอบเขต และประเด็นสำคัญที่บทความต้องการวิเคราะห์หรือเสนอบทนำควรทำให้ผู้อ่านเห็นความสำคัญของประเด็นและเข้าใจทิศทางของบทความอย่างชัดเจน

7.2.2 เนื้อหา

จัดโครงสร้างเนื้อหาเป็นหัวข้อและหัวข้อย่อยตามตรรกะของประเด็นที่ศึกษาแต่ละส่วนต้องมีการอ้างอิงแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ และควรแสดงกระบวนการวิเคราะห์ เปรียบเทียบ วิพากษ์ หรือสังเคราะห์ของผู้นิพนธ์ ไม่ควรมีลักษณะเป็นการรวบรวมข้อความจากเอกสารหลายแหล่งมาเรียงต่อกัน ผู้นิพนธ์สามารถใช้ตาราง ภาพ กรอบแนวคิด หรือแผนภาพเพื่อช่วยสังเคราะห์และอธิบายประเด็นได้

7.2.3 การสังเคราะห์หรือข้อเสนอทางวิชาการ

บทความควรแสดงให้เห็นผลจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิด มุมมองใหม่ ข้อโต้แย้ง ข้อเสนอเชิงหลักการ กรอบแนวคิด หรือแนวทางประยุกต์ใช้ที่เกิดจากการศึกษาของผู้นิพนธ์

7.2.4 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษา

ระบุให้ชัดว่าบทความก่อให้เกิดความเข้าใจ แนวคิด กรอบการอธิบาย หลักการ ข้อเสนอ หรือมุมมองทางวิชาการใดเพิ่มเติมจากองค์ความรู้ที่มีอยู่องค์ความรู้ดังกล่าวต้องเกิดจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์เนื้อหาของบทความ ไม่ใช่เพียงการกล่าวสรุปเนื้อหาที่นำเสนอไปแล้ว

7.2.5 บทสรุป (Conclusion)

สังเคราะห์สาระสำคัญของบทความ ตอบวัตถุประสงค์หรือประเด็นหลักที่กำหนดไว้ และชี้ให้เห็นความหมาย คุณค่า หรือประโยชน์ของข้อเสนอทางวิชาการบทสรุปไม่ควรนำข้อมูลหรือประเด็นใหม่ที่ไม่ได้วิเคราะห์ไว้ในเนื้อหามาเสนอเพิ่มเติม

7.3 บทความปริทัศน์ (Review Article) บทความปริทัศน์ควรประกอบด้วย

7.3.1 บทนำ

อธิบายที่มา ความสำคัญของประเด็น วัตถุประสงค์หรือคำถามของการทบทวน เหตุผลที่จำเป็นต้องทบทวนองค์ความรู้ ตลอดจนขอบเขตของเรื่องที่ศึกษา

7.3.2 วิธีการทบทวนวรรณกรรม

อธิบายกระบวนการสืบค้นและคัดเลือกวรรณกรรมให้ชัดเจนตามประเภทของบทความปริทัศน์ ควรระบุฐานข้อมูลหรือแหล่งข้อมูลที่ใช้ค้นหา คำสำคัญหรือแนวคิดที่ใช้ในการค้นหา ช่วงเวลาของเอกสารที่ศึกษา หลักเกณฑ์การคัดเลือกหรือคัดออก และแนวทางการวิเคราะห์หรือสังเคราะห์ข้อมูลตามความเหมาะสมรายละเอียดดังกล่าวต้องมีเพียงพอให้ผู้อ่านเข้าใจที่มาของวรรณกรรมที่นำมาวิเคราะห์ และประเมินความน่าเชื่อถือของการสังเคราะห์ได้

7.3.3 ผลการทบทวนและการสังเคราะห์องค์ความรู้

นำเสนอผลที่ได้จากการทบทวนโดยจัดเป็นประเด็น หมวดหมู่ ธีม แนวคิด หรือความสัมพันธ์ที่มีความหมายไม่ควรรายงานงานวิจัยทีละเรื่องในลักษณะสรุปย่อ แต่ควรวิเคราะห์ความเหมือน ความแตกต่าง แนวโน้ม ความสัมพันธ์ และข้อค้นพบร่วมจากวรรณกรรมทั้งหมด

7.3.4 การอภิปรายเชิงวิพากษ์และช่องว่างองค์ความรู้

วิเคราะห์จุดแข็ง ข้อจำกัด ความสอดคล้องหรือความขัดแย้งขององค์ความรู้ที่มีอยู่ และระบุประเด็นที่ยังขาดหลักฐาน มีข้อถกเถียง หรือควรได้รับการศึกษาเพิ่มเติม

7.3.5 องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษา

นำเสนอสิ่งที่เกิดขึ้นจากการสังเคราะห์วรรณกรรม เช่น กรอบแนวคิดใหม่ การจัดหมวดหมู่องค์ความรู้ แบบจำลอง ความสัมพันธ์ แนวโน้ม หรือข้อเสนอสำหรับการศึกษาหรือการปฏิบัติในอนาคต

7.3.6 บทสรุป

สรุปคำตอบต่อวัตถุประสงค์หรือคำถามของการทบทวน สาระสำคัญจากการสังเคราะห์ ช่องว่างขององค์ความรู้ และนัยสำคัญที่เกิดจากการทบทวน

8. จริยธรรมการวิจัยและความโปร่งใส

8.1 การวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ผู้เข้าร่วมการวิจัย ข้อมูลส่วนบุคคล หรือข้อมูลที่อาจกระทบสิทธิ ความปลอดภัย หรือศักดิ์ศรีของบุคคล ต้องดำเนินการตามหลักจริยธรรมการวิจัยที่เกี่ยวข้องหากโครงการวิจัยได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ให้ระบุชื่อคณะกรรมการ หน่วยงาน เลขที่รับรองหรือเลขที่โครงการ และข้อมูลการรับรองตามรูปแบบที่วารสารกำหนดกรณีได้รับการยกเว้นการพิจารณาจริยธรรม ให้ระบุสถานะและหน่วยงานที่ให้การยกเว้นตามความเหมาะสมการวิจัยที่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้เข้าร่วม ต้องรายงานกระบวนการให้ข้อมูลและการให้ความยินยอมตามประเภทและระดับความเสี่ยงของการวิจัย

8.2 การรักษาความลับและข้อมูลส่วนบุคคล

ผู้นิพนธ์ต้องปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลและข้อมูลที่อาจทำให้ระบุตัวผู้เข้าร่วมการวิจัยได้ และต้องไม่เปิดเผยข้อมูลเกินกว่าที่ได้รับอนุญาตหรือเกินความจำเป็นทางวิชาการ

8.3 ผลประโยชน์ทับซ้อน

ผู้นิพนธ์ทุกคนต้องเปิดเผยผลประโยชน์หรือความสัมพันธ์ที่อาจมีอิทธิพล หรืออาจถูกมองว่ามีอิทธิพลต่อการออกแบบ การดำเนินการ การวิเคราะห์ การตีความ หรือการนำเสนอผลของบทความ หากไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน ให้ระบุว่า “ผู้นิพนธ์ขอรับรองว่าไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนที่เกี่ยวข้องกับบทความนี้”

8.4 แหล่งทุน

บทความที่ได้รับทุนสนับสนุนต้องระบุชื่อแหล่งทุนหรือหน่วยงานสนับสนุน และหมายเลขทุนหรือรหัสโครงการถ้ามี หากไม่ได้รับทุนสนับสนุนเฉพาะสำหรับการศึกษา อาจระบุว่า “การศึกษานี้ไม่ได้รับทุนสนับสนุนเฉพาะจากหน่วยงานให้ทุนใด”

8.5 การเข้าถึงข้อมูลการวิจัย

บทความวิจัยควรระบุสถานะของข้อมูลที่ใช้เป็นฐานในการวิเคราะห์ตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงข้อจำกัดด้านจริยธรรม ความลับ ข้อมูลส่วนบุคคล ลิขสิทธิ์ และข้อตกลงกับหน่วยงานเจ้าของข้อมูล ตัวอย่างข้อความ เช่น “ข้อมูลที่สนับสนุนข้อค้นพบของการศึกษานี้สามารถขอได้จากผู้นิพนธ์ผู้รับผิดชอบบทความตามเงื่อนไขที่เหมาะสม” หรือ “ข้อมูลไม่สามารถเปิดเผยต่อสาธารณะได้ เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านการรักษาความลับของผู้เข้าร่วมการวิจัย”

9. การใช้ปัญญาประดิษฐ์เชิงกำเนิด (Generative Artificial Intelligence)

วารสารตระหนักว่าปัญญาประดิษฐ์เชิงกำเนิดและเครื่องมือที่ใช้โมเดลภาษาขนาดใหญ่สามารถสนับสนุนกระบวนการเขียน การตรวจภาษา การจัดระบบข้อมูล และกระบวนการทางวิชาการบางประเภทได้ อย่างไรก็ตาม การใช้เครื่องมือดังกล่าวต้องเป็นไปอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ และอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของมนุษย์

9.1 AI ไม่สามารถเป็นผู้นิพนธ์

ห้ามระบุชื่อ ChatGPT, Claude, Gemini หรือระบบปัญญาประดิษฐ์อื่นเป็นผู้นิพนธ์หรือผู้นิพนธ์ร่วม เนื่องจากผู้นิพนธ์ต้องสามารถรับผิดชอบต่อความถูกต้อง ความเป็นต้นฉบับ และความน่าเชื่อถือของผลงานได้

9.2 ความรับผิดชอบต่อเนื้อหาที่สร้างโดย AI

ผู้นิพนธ์เป็นผู้รับผิดชอบต่อเนื้อหาทั้งหมดในต้นฉบับ แม้เนื้อหาบางส่วนจะได้รับความช่วยเหลือจาก AI ผู้นิพนธ์ต้องตรวจสอบข้อเท็จจริง การวิเคราะห์ การแปล การสรุป และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเอกสารอ้างอิงที่ระบบ AI สร้างหรือแนะนำ ก่อนนำมาใช้ในบทความ ห้ามนำเอกสารอ้างอิงที่ไม่สามารถตรวจสอบแหล่งต้นฉบับได้มาใช้ในบทความ

9.3 การเปิดเผยการใช้ AI

หากใช้ Generative AI ในระดับที่มีส่วนต่อการสร้างหรือปรับเปลี่ยนเนื้อหาทางวิชาการ การวิเคราะห์ การสร้างภาพ การสร้างข้อมูล หรือกระบวนการวิจัย ผู้นิพนธ์ต้องเปิดเผยชื่อเครื่องมือ รุ่นหรือเวอร์ชันตามที่สามารถระบุได้ และวัตถุประสงค์ของการใช้ ตัวอย่างข้อความ “การเปิดเผยการใช้ Generative AI: ผู้นิพนธ์ใช้ [ชื่อเครื่องมือ/รุ่น] เพื่อช่วย [ระบุวัตถุประสงค์] โดยผู้นิพนธ์ได้ตรวจสอบ แก้ไข และรับผิดชอบต่อความถูกต้องและความเหมาะสมของเนื้อหาทั้งหมดแล้ว” หากใช้ AI ในขั้นตอนที่เป็นส่วนหนึ่งของระเบียบวิธีวิจัย ต้องรายงานรายละเอียดในส่วนวิธีดำเนินการวิจัยให้เพียงพอต่อการประเมินและตรวจสอบ การใช้เครื่องมือสำหรับตรวจสะกด แก้ไวยากรณ์ หรือจัดรูปแบบโดยมิได้สร้างหรือเปลี่ยนสาระทางวิชาการ อาจไม่จำเป็นต้องรายงาน เว้นแต่วารสารกำหนดเป็นอย่างอื่น

9.4 การคุ้มครองข้อมูล

ผู้นิพนธ์ต้องระมัดระวังไม่ส่งข้อมูลส่วนบุคคล ข้อมูลลับ ข้อมูลที่มีข้อจำกัดในการเผยแพร่ หรือข้อมูลที่อาจละเมิดสิทธิของบุคคลอื่นเข้าสู่ระบบ AI ที่ไม่สามารถรับรองความลับหรือการคุ้มครองข้อมูลได้

10. ตาราง ภาพ แผนภูมิ และสื่อประกอบ

ตารางและภาพต้องมีความจำเป็นต่อการอธิบายหรือสนับสนุนเนื้อหา และไม่ควรนำเสนอข้อมูลซ้ำกับข้อความโดยไม่จำเป็น กำหนดหมายเลขตามลำดับที่ปรากฏในบทความ เช่น ตาราง 1 ตาราง 2 ภาพ 1 ภาพ 2 ชื่อตารางและชื่อภาพต้องสั้น กระชับ และอธิบายสาระของตารางหรือภาพได้ชัดเจน ตาราง ภาพ หรือข้อมูลที่นำมาจากผลงานของบุคคลอื่นต้องระบุแหล่งที่มาและดำเนินการด้านลิขสิทธิ์หรือการขออนุญาตตามที่กฎหมายและเจ้าของสิทธิกำหนด กรณีดัดแปลงตารางหรือภาพจากแหล่งอื่นต้องระบุว่าเป็นการดัดแปลง และอ้างอิงแหล่งต้นฉบับอย่างถูกต้อง กรณีผู้นิพนธ์สร้างภาพด้วย Generative AI ต้องเปิดเผยการใช้เครื่องมือดังกล่าวตามนโยบายการใช้ AI ของวารสาร

11. การอ้างอิงในเนื้อหาและเอกสารอ้างอิง

วารสารกำหนดให้ใช้รูปแบบการอ้างอิงตาม Publication Manual of the American Psychological Association, 7th Edition (APA 7th Edition) ร่วมกับข้อกำหนดเฉพาะของวารสารสำหรับเอกสารภาษาไทย

11.1 การอ้างอิงในเนื้อหา

ใช้ระบบนาม–ปี (Author–Date) และสามารถใช้ได้ทั้ง

การอ้างอิงแบบบรรยาย (Narrative Citation) เช่น

สมชาย ใจดี (2567) กล่าวว่า...

Smith (2024) found that...

และ

การอ้างอิงแบบวงเล็บ (Parenthetical Citation) เช่น

(สมชาย ใจดี, 2567)

(Smith, 2024)

การอ้างอิงโดยตรงจากข้อความต้นฉบับควรระบุเลขหน้าหรือตำแหน่งของข้อความตามหลัก APA 7

11.2 ความสัมพันธ์ระหว่างการอ้างอิงในเนื้อหาและรายการอ้างอิง

เอกสารทุกแหล่งที่ปรากฏในการอ้างอิงในเนื้อหาต้องมีรายการในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความ และเอกสารทุกรายการในเอกสารอ้างอิงต้องถูกอ้างถึงในเนื้อหาบทความ ผู้นิพนธ์ต้องตรวจสอบชื่อผู้แต่ง ปีที่เผยแพร่ ชื่อเรื่อง ชื่อวารสาร เล่ม ฉบับ หน้า DOI และ URL ให้ถูกต้องก่อนส่งต้นฉบับ ไม่ควรอ้างอิงแหล่งข้อมูลที่ผู้นิพนธ์ไม่ได้ตรวจสอบต้นฉบับจริง โดยเฉพาะรายการที่ได้จากเครื่องมือ Generative AI

11.3 การจัดเรียงรายการอ้างอิง

เอกสารภาษาไทยเรียงตามลำดับอักษร ก–ฮ

เอกสารภาษาต่างประเทศเรียงตามลำดับอักษร A–Z

รูปแบบรายละเอียดของหนังสือ บทความวารสาร วิทยานิพนธ์ รายงาน เว็บไซต์ เอกสารประชุม สื่อสังคมออนไลน์ ภาพ ตาราง และแหล่งข้อมูลประเภทอื่น ให้เป็นไปตาม คู่มือการอ้างอิงและการเขียนเอกสารอ้างอิง APA 7th Edition ของวารสาร ซึ่งจัดทำแยกจากคำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์

12. คำประกาศท้ายบทความ

เพื่อให้การตีพิมพ์มีความโปร่งใส บทความควรมีคำประกาศท้ายบทความตามประเภทและลักษณะของผลงาน ดังนี้

กิตติกรรมประกาศ (Acknowledgements) หากมี

แหล่งทุนสนับสนุน (Funding) หากมี

การรับรองจริยธรรมการวิจัย (Ethics Approval) สำหรับงานที่เกี่ยวข้อง

ผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest)

บทบาทของผู้นิพนธ์ (Author Contributions) โดยเฉพาะกรณีมีผู้นิพนธ์หลายคน

การเปิดเผยการใช้ Generative AI หากมีการใช้ในระดับที่ต้องเปิดเผย

การเข้าถึงข้อมูล (Data Availability Statement) สำหรับบทความวิจัยตามความเหมาะสม

หัวข้อที่ไม่เกี่ยวข้องกับลักษณะของบทความไม่จำเป็นต้องใส่ แต่ผู้นิพนธ์ต้องไม่ละเว้นข้อมูลที่มีผลต่อความโปร่งใสหรือจริยธรรมของผลงาน

13. การแก้ไขต้นฉบับภายหลังได้รับผลประเมิน

เมื่อได้รับข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิหรือกองบรรณาธิการ ผู้นิพนธ์ต้องปรับแก้ต้นฉบับอย่างรอบคอบและส่งกลับภายในระยะเวลาที่วารสารกำหนด ผู้นิพนธ์ควรจัดทำเอกสารชี้แจงการแก้ไขโดยตอบข้อเสนอแนะเป็นรายประเด็น และระบุให้ชัดเจนว่าได้แก้ไขส่วนใด อยู่บริเวณใดของต้นฉบับ และแก้ไขอย่างไร หากมีข้อเสนอแนะใดที่ผู้นิพนธ์เห็นว่าไม่สมควรแก้ไข สามารถชี้แจงเหตุผลทางวิชาการพร้อมหลักฐานหรือเอกสารสนับสนุนได้ โดยกองบรรณาธิการจะพิจารณาความเหมาะสมอีกครั้ง การไม่ส่งต้นฉบับแก้ไขภายในเวลาที่กำหนดโดยไม่มีการแจ้งเหตุอาจถือว่าผู้นิพนธ์ไม่ประสงค์ดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อ

14. การตรวจแก้ก่อนเผยแพร่

บทความที่ได้รับการตอบรับแล้วอาจได้รับการตรวจแก้ด้านภาษา รูปแบบ การอ้างอิง การจัดหน้า และองค์ประกอบการตีพิมพ์โดยกองบรรณาธิการหรือผู้รับผิดชอบการจัดทำต้นฉบับ กรณีมีการส่งต้นฉบับพิสูจน์อักษรให้ผู้นิพนธ์ตรวจสอบ ผู้นิพนธ์ต้องตรวจสอบชื่อ นามสกุล สังกัด เนื้อหา ตาราง ภาพ ตัวเลข เอกสารอ้างอิง และข้อมูลอื่นอย่างรอบคอบก่อนยืนยันการเผยแพร่ การแก้ไขในขั้นตอนพิสูจน์อักษรควรจำกัดเฉพาะข้อผิดพลาดที่จำเป็น ไม่ควรเปลี่ยนแปลงสาระสำคัญของบทความ เว้นแต่ได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการ

15. รายการตรวจสอบก่อนส่งบทความ (Submission Checklist)

ก่อนส่งบทความ ผู้นิพนธ์ผู้รับผิดชอบบทความต้องตรวจสอบให้ครบถ้วนว่า

- บทความอยู่ในขอบเขตและเป็นประเภทบทความที่วารสารรับพิจารณา
- ต้นฉบับไม่เคยตีพิมพ์และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารหรือแหล่งอื่น
- ผู้นิพนธ์ทุกคนรับทราบและเห็นชอบกับต้นฉบับฉบับที่ส่ง
- Title Page มีชื่อผู้นิพนธ์ สังกัด และข้อมูล Corresponding Author ครบถ้วน
- Anonymous Manuscript ไม่มีชื่อ สังกัด อีเมล กิตติกรรมประกาศ หรือข้อมูลที่สามารถระบุตัวผู้นิพนธ์ได้
- ชื่อบทความภาษาไทยและภาษาอังกฤษมีความหมายสอดคล้องกัน
- บทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษมีสาระตรงกันและมีจำนวนคำตามประเภทบทความ
- คำสำคัญและ Keywords มีจำนวน 3–5 คำและมีความหมายสอดคล้องกัน
- โครงสร้างบทความเป็นไปตามประเภทบทความที่ส่ง
- บทความวิจัยระบุระเบียบวิธีวิจัยและข้อมูลด้านจริยธรรมครบถ้วนตามลักษณะของงาน
- ตารางและภาพมีหมายเลข ชื่อ และแหล่งที่มาครบถ้วน
- การอ้างอิงในเนื้อหาและรายการเอกสารอ้างอิงตรงกันทุกรายการ
- เอกสารอ้างอิงจัดทำตาม APA 7th Edition และข้อกำหนดของวารสาร
- DOI หรือ URL ที่ระบุในรายการอ้างอิงได้รับการตรวจสอบแล้ว
- เอกสารอ้างอิงทุกรายการได้รับการตรวจสอบจากแหล่งต้นฉบับจริง และไม่มีรายการอ้างอิงที่ไม่สามารถตรวจสอบแหล่งที่มาได้ โดยเฉพาะรายการที่ได้จาก Generative AI

- ระบุแหล่งทุน ผลประโยชน์ทับซ้อน และข้อมูลจริยธรรมตามความเหมาะสม
- เปิดเผยการใช้ Generative AI ตามนโยบายของวารสาร หากมี
- ตรวจสอบความถูกต้องของภาษา ตัวเลข ตาราง ภาพ และข้อมูลทั้งหมดแล้ว
- ผู้นิพนธ์ยอมรับนโยบายและจริยธรรมการตีพิมพ์ของวารสาร

เมื่อผู้นิพนธ์ส่งต้นฉบับเข้าสู่ระบบ ถือว่าผู้นิพนธ์ทุกคนได้รับทราบและยอมรับเงื่อนไขการพิจารณา การประเมิน และการเผยแพร่ของวารสารตามที่กำหนดไว้ในคำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์ฉบับนี้

การจัดรูปแบบหน้ากระดาษวารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

ด้านบน 1 นิ้ว

ตั้งค่าหน้ากระดาษ ขนาด A4 (21 × 29.7 เซนติเมตร)

ด้านซ้าย 1 นิ้ว

ด้านขวา 0.75 นิ้ว

ด้านล่าง 0.75 นิ้ว

ตัวอย่างการจัดทำไฟล์ที่ 1: ข้อมูลผู้นิพนธ์ (Title Page)

ชื่อบทความภาษาไทย
ชื่อบทความภาษาอังกฤษ
(ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ตัวหนา ขนาดอักษร 20)

ชื่อผู้นิพนธ์ภาษาไทย*
ชื่อผู้นิพนธ์ภาษาอังกฤษ*
(ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ตัวหนา ขนาดอักษร 16)

บทคัดย่อ

* ยศ/ตำแหน่งทางวิชาการ, สาขาวิชา หน่วยงานต้นสังกัด (ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ตัวธรรมดา ขนาดอักษร 12)
*ยศ/ตำแหน่งทางวิชาการ, สาขาวิชา หน่วยงานต้นสังกัด (ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ตัวธรรมดา ขนาดอักษร 12) (ภาษาอังกฤษ)
Corresponding Author: อีเมล์ที่ใช้ประสานงาน (ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ตัวธรรมดา ขนาดอักษร 12)

ABSTRACT

(ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ตัวหนา ขนาดอักษร 16)

Keywords: (ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ตัวหนา ขนาดอักษร 16) ควรเลือกคำสำคัญที่เกี่ยวข้องกับบทความ ประมาณ 3 - 5 คำ เป็นภาษาอังกฤษ ต้องตรงกับคำสำคัญในภาษาไทย (ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาดอักษร 16)

กรณีเป็นบทความวิจัย โครงสร้างต้นฉบับประกอบด้วย

บทนำ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (ควรระบุเป็นข้อ ๆ)

การทบทวนวรรณกรรม

กรอบแนวคิด

วิธีดำเนินการวิจัย

ผลการวิจัย

(กรณีมีตาราง)

ตาราง 1 เนื้อหาที่เป็นตารางและคำอธิบายสามารถใช้เป็นรูปแบบ 1 คอลัมน์ ได้ตามความเหมาะสม

(n=30)

หัวข้อ	
	ขีดเส้น 2 เส้น
	ขีดเส้น 1 เส้น
	ขีดเส้น 1 เส้น
รวม	
	ขีดเส้น 2 เส้น

(กรณีมีภาพ)

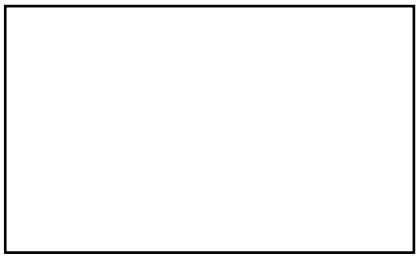

ภาพ 1 ชื่อภาพ

(ที่มา:✓.....)

อภิปรายผล

องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

เอกสารอ้างอิง

****

***หากต้องการรายละเอียดเพิ่มเติม กรุณาติดต่อ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
321 ถ.นารายณ์มหาราช ต.ทะเลชุบศร อ.เมืองลพบุรี จ.ลพบุรี 15000
โทรศัพท์สำนักงาน 0-3642-7485–93 ต่อ 40012
โทรศัพท์ประสานงาน 064-313-8785
Email: husocjo@gmail.com

การอ้างอิงแทรกในเนื้อหาและการเขียนเอกสารอ้างอิง

วิธีการเขียนอ้างอิงแทรกในเนื้อหา (Citations in text)

1. ใช้รูปแบบการอ้างอิงแทรกในเนื้อหาแบบ APA 7th (The Publication Manual of the American Psychological Association) การลงรายการอ้างอิงแทรกในเนื้อหา เป็นการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อความไว้ในเครื่องหมายวงเล็บ ( ) แทรกในเนื้อหา ในรูปแบบดังนี้

หมายเหตุ: เครื่องหมาย √ แสดงถึงการเว้นวรรคโดยการเคาะ Spacebar 1 ครั้ง เวลาลงรายการอ้างอิงแทรกในเนื้อหาและรายการเอกสารอ้างอิงไม่ต้องใส่ลงไป

2. การลงรายการอ้างอิงในเนื้อหา

2.1 การอ้างอิงแบบท้ายประโยค หรือวงเล็บ (parenthetical citation)

(ชุติมา√สัจจานันท์,√2566) (Watson,√2024)

2.2 การอ้างอิงแบบบรรยาย (narrative citation) ใช้ในกรณีเริ่มต้องประโยค โดยการกล่าวถึงชื่อผู้แต่ง

ชุติมา√สัจจานันท์√ (2566) Watson√(2024)

3. ผู้แต่ง 1-2 คน

(ชุติมา√สัจจานันท์√และ√มารศรี√ศิวรักษ์,√2539) Wegener√and√Petty (1994)

4. ผู้แต่ง 3 คนขึ้นไป

(สรญา√แสงเย็นพันธ์√และคณะ,√2565) Harris√et√al.,√(2018)

5. ผู้แต่งที่เป็นผู้มีฐานันดรศักดิ์ บรรดาศักดิ์ สมณศักดิ์

(ม.ร.ว.คึกฤทธิ์√ปราโมช,√2528) (คุณหญิงแม้นมาส√ชวลิต,√2521) (พระธรรมปิฎก√(ป.อ. ปยุตโต),√2540)

6. สิ่งพิมพ์ที่ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ใช้ชื่อเรื่องแทนชื่อผู้แต่ง

(การพัฒนาสุขนิสัย,√2548) (Organization Management,√2011)

7. ข้อความที่นำมาอ้างอิง พบแหล่งที่ใช้อ้างอิงมากกว่า 1 แหล่ง สามารถเขียนไว้ในวงเล็บเดียวกันได้ โดยใช้เครื่องหมายอัฒภาค (;) คั่นแต่ละงานและเรียงตามลำดับอักษรของชื่อผู้แต่ง

(นวลจันทร์√รัตนากร,√2539;√มารศรี√ศิวรักษ์,√2552;√เยาวภา√โตทรัพย์, 2554)

(Heggs,√1999;√Kates,√&√Devies,√2004)

8. การอ้างอิงราชกิจจานุเบกษา

ให้ใช้ชื่อกฎหมายและตามด้วยปี

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการเรื่องมาตรฐานการอุดมศึกษา (2549)...ตามที่ พระราชบัญญัติประถมศึกษา (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2505 (2505) กำหนดไว้นั้น

...เนื้อหา...(พระราชบัญญัติกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา พ.ศ. 2561, 2561)

9. การอ้างอิงเอกสารจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ

ใช้คำว่า อ้างถึงใน หรือ as cited in

การอ้างอิงหน้าข้อความ

ชุติรัตน์ กาญจนธนชัย (2562 อ้างถึงใน กิตติ อะพรรัมย์, 2558) ระบบสารสนเทศที่ดีควรมีความสามารถที่ครอบคลุมการทำงานขององค์กรในด้านต่าง ๆ

Arnett (2000, as cited in Claiborne & Drewery, 2010) suggests there is an emerging adult stage in the lifespan of humans, covering young people between the ages of 18 and 25 years.

การอ้างอิงท้ายข้อความ

สารสนเทศเพื่อการวางแผนกลยุทธ์ (strategic planning information systems) หมายถึงระบบที่จัดให้มีกระบวนการในการพัฒนาแผนระยะยาวสำหรับระบบสารสนเทศบนพื้นฐานของแผนกลยุทธ์โดยภาพรวมขององค์กร (Indstuds, n.d as cited in Faculty of Engineering, University of Porto, 2015)

10. การอ้างอิงจากบทสัมภาษณ์

การเขียนอ้างอิงจากบทสัมภาษณ์ กรณีไม่มีการเผยแพร่เป็นสาธารณะ ให้เขียนอ้างอิงในเนื้อหาเท่านั้น โดยไม่ต้องใส่เป็นรายการอ้างอิงท้ายเล่ม

ระวิวรรณ นาคโชติ (การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 กุมภาพันธ์ 2567)

(ระวิวรรณ นาคโชติ, การสื่อสารส่วนบุคคล, 20 กุมภาพันธ์ 2567)

M. Dormnings (personal communication, February 11, 2018)

(A. Wolf, personal communication, October27, 2014)

11. การอ้างอิงแหล่งสารสนเทศภาษาต่างประเทศที่ไม่ใช่ภาษาอังกฤษ ให้เขียนชื่อสกุลผู้แต่ง เป็นภาษาอังกฤษ

(Yamada, 2020)

(Xiao, 2021)

วิธีการเขียนเอกสารอ้างอิงท้ายบทความ (บรรณานุกรม)

1. พิมพ์ชิดขอบซ้าย โดยไม่ต้องจัดหน้าแบบกระจายตัวอักษร (เครื่องหมาย "√ " แสดงถึง การเว้นระยะ 1 เคาะ ให้ผู้เขียนเว้นวรรคเคาะ Spacebar 1 ครั้ง)

2. หากรายการใดไม่มี ไม่ต้องลงรายละเอียดในบรรณานุกรม ให้ลงรายการถัดมาได้เลย

3. การลงรายการผู้แต่ง ผู้แต่งอาจเป็นได้ทั้งบุคคลหรือสถาบัน

- **บุคคลสามัญชน** >> ตัดคำนำหน้านาม นาย, นาง, นางสาว ดร. นายแพทย์ พล.อ. ผศ. รศ.

- **ชาวต่างประเทศ** >> เขียนชื่อสกุลขึ้นก่อน คั่นด้วยเครื่องหมายจุลภาค ตามด้วยอักษรย่อชื่อต้น (First name) และ ชื่อกลาง (ถ้ามี)

Potter, J. W.

Pane, J.

- **ผู้มีบรรดาศักดิ์ ฐานันดรศักดิ์หรือสมณศักดิ์** >> กลับเอาบรรดาศักดิ์ไว้หลังชื่อกับ นามสกุล คั่นด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,)

คึกฤทธิ์√ปราโมช,√หม่อมราชวงศ์.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺจิตโต).

- **สถาบัน** >> ให้บันทึกชื่อสถาบันนั้น ๆ โดยเรียงลำดับจากหน่วยงานใหญ่ไปหาหน่วยงานย่อย คั่นด้วยชื่อหน่วยงานด้วยเครื่องหมายมหัพภาค (.)

สามารถใช้อักษรย่อของชื่อหน่วยงานได้ในกรณีกล่าวชื่อเต็มและวงเล็บอักษรย่อไปแล้ว เช่น

ครั้งแรก กระทรวงศึกษาธิการ (ศธ, 2556)

ครั้งถัดไป (ศธ, 2556)

4. ผู้แต่งที่มีฐานะเป็น**บรรณาธิการ** ให้ลงชื่อผู้แต่ง แล้วตามด้วยเครื่องหมายมหัพภาค (.) และวงเล็บอักษรย่อ (บก.) สำหรับหนังสือภาษาไทย หรือ (Ed.) หรือ (Eds.) สำหรับหนังสือภาษาต่างประเทศ

ประวิทย์√สุวณิชย์.√(บก.).

เอื้อมพร√สกุลแก้ว, √และวสุนธรา√ทับทิมแท้.√(บก.).

Ford,√G.√S.√(Ed.).

Jordan,√R.√J,√&√Peter,√T.r,√A.√(Eds.).

5. ผู้แต่ง 1 คน

เอกสารภาษาไทยใส่ชื่อตามด้วยนามสกุล

ชวรินทร์ พาณิชย์.

เอกสารภาษาต่างประเทศนำนามสกุลขึ้นก่อน จุลภาค แล้วตามด้วยอักษรย่อชื่อ เช่น

Kim, P.

6. ผู้แต่ง 2 คน

เอกสารภาษาไทยใส่ชื่อตามด้วยนามสกุล คั่นระหว่างคนแรก และคนที่ 2 ด้วยคำว่า และ

ชวรินทร์ พานิชย์ และ ปริญญากรณ์ ล่ำน้อย.

เอกสารภาษาต่างประเทศนำนามสกุลขึ้นก่อน จุลภาค แล้วตามด้วยอักษรย่อชื่อ คั่นระหว่างคนแรก และคนที่ 2 ด้วย &

Dewey, M. & Kim, P. K.

7. ผู้แต่ง 3-20 คน ให้ใส่ชื่อทุกคน

พชร สันทัด, สุรชาติ ณ หนองคาย, สมาน งามสนิท, ฐนันดร์ศักดิ์ บวรนันทกุล,

เชษฐรัชดา พรรณาธิกุล, กฤษฎิ์ สถิตย์วัฒนานนท์, และประยงค์ เต็มชวาลา.

Ary, D., Jacobs, L.C., Irvine, A. K. S., & Walker, D. A.

8. ผู้แต่ง 21 คน ขึ้นไปให้ใส่ชื่อและสกุลของผู้แต่งคนที่ 1–19 ตามด้วยเครื่องหมาย,... ก่อนชื่อคนสุดท้าย

Gilbert, J. R., Smith, J. D., Johnson, R. S., Anderson, A., Plath, S., Martin, G., Sorenson, K.,

Jones, R., Adams, T., Rothbaum, Z., Esty, K., Gibbs, M., Taultson, B., Christner, G.,

Paulson, L., Tolo, K., Jacobson, W. L., Robinson, R. A., Maurer, O., . . .White, N.

9. การลงรายการชื่อหนังสือ

- <u>ชื่อหนังสือให้พิมพ์ด้วยตัวเอียงและไม่ขีดเส้นใต้</u>
- <u>ชื่อหนังสือที่เป็นภาษาต่างประเทศ ให้ขึ้นต้นอักษรตัวแรกด้วยตัวพิมพ์ใหญ่</u> และกรณีมีชื่อเรื่องรอง ให้พิมพ์ตามหลังเครื่องหมายมหัพภาคคู่ (:) โดยพิมพ์ชิดอักษรตัวท้าย เช่น

The psychology of prejudice: From attitudes to social action

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิปัญญาไทยกับการพัฒนาชนบท: กรณีศึกษาจังหวัดพิษณุโลก

10. การลงรายการครั้งที่พิมพ์ ให้ลงรายการตั้งแต่การพิมพ์ครั้งที่ 2 เป็นต้นไป แล้วใส่ไว้ในเครื่องหมายวงเล็บ ( ) แล้วตามด้วยเครื่องหมายมหัพภาค (.)

(พิมพ์ครั้งที่ 2). (พิมพ์ครั้งที่ 3). (พิมพ์ครั้งที่ 4). (2nd ed). (3rd ed). (4th ed).

ชื่อหนังสือ (พิมพ์ครั้งที่). กรณีมีพิมพ์ครั้งที่ในวงเล็บต่อท้าย ไม่ต้องใส่เครื่องหมายมหัพภาค (.) ต่อท้ายชื่อหนังสือ

บันทึกถึงดวงดาว (พิมพ์ครั้งที่ 2). ดอกหญ้า.

ชื่อหนังสือ. ต้องใส่เครื่องหมายมหัพภาค (.) กรณีไม่มี (พิมพ์ครั้งที่). ต่อท้าย

บันทึกถึงดวงดาว. ดอกหญ้า.

11. หนังสือไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์ สำนักพิมพ์ และปีที่พิมพ์ ใช้อักษรย่อในกรณีต่อไปนี้

	ภาษาไทย	ภาษาต่างประเทศ
ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์	(ม.ป.ป.)	(n.d.)
ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์ สำนักพิมพ์	(ม.ป.ท.)	(n.p.)

นำอักษรย่อมาใส่ในตามตำแหน่ง

ชื่อผู้แต่ง.√(ม.ป.ป.).√*ชื่อหนังสือ*√(ครั้งที่พิมพ์).√(ม.ป.ท.).

12. หากไม่สามารถพิมพ์จบได้ภายใน 1 บรรทัด ให้ขึ้นบรรทัดใหม่โดยย่อหน้าเข้ามา 7 ตัวอักษร (7 เคาะ)

Estevez, E., Fillottrani, P., & Janowski, T. (2007). *From E-Government to Seamless*
√√√√√√*Government* . Proceedings of CollECTeR Iberoamérica 2007, Chile.

13. การจัดเรียง ให้เรียงตามลำดับอักษรของชื่อผู้แต่ง โดยเรียงตามอักษร ก-ฮ A-Z และแยกภาษาไทยกับภาษาต่างประเทศออกจากกัน

13.1 การเรียงตามลำดับอักษร

<u>ภาษาไทย</u>ใช้หลักการเดียวกับการเรียงคำในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน โดยเรียงตามรูปพยัญชนะ ก-ฮ ส่วนคำที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะเดียวกันให้เรียงตามรูปสระ ดังนี้

อะ อัว อัวะ อา อ า อิ อี อึ อื อุ อู เอะ เอ เอาะ เอา เอิน เอีย เอียะ เอือ เอือะ แอ แอะ โอ โอะ ใอ ไอ

<u>ภาษาอังกฤษ</u>ใช้หลักการเดียวกับการเรียงคำใน Dictionary โดยเรียง A-Z ดังนี้

Singh, Y., มาก่อน Singh Siddhu, N.

Villafuerte, S. A., มาก่อน Villa-Lobos, J.

13.2 การเรียงลำดับดับงานทหลายงานที่ชื่อผู้แต่งคนแรกเป็นชื่อคนเดียวกัน

- ถ้าชื่อผู้แต่งทุกคนเหมือนกัน ให้จัดเรียงตามปีที่พิมพ์

ตัวอย่าง

เพ็ญพรรณ เจริญพร. (2548).

เพ็ญพรรณ เจริญพร. (2550).

Cabading, J. R., & Wright, K. (2000).

Cabading, J. R., & Wright, K. (2001).

- ถ้าชื่อผู้แต่งที่แตกต่างกัน จัดเรียงตามงานที่มีชื่อผู้แต่งคนเดียวมาก่อน งานที่มีชื่อผู้แต่งอื่นร่วม

ตัวอย่าง

ถิรนันท์ อนวัชศิริวงศ์. (2550).

ถิรนันท์อนวัชศิริวงศ์ และ พิรุณ อนวัชศิริวงศ์. (2552).

Alleyne, R. L. (2001).

Alleyne, R. L., & Evans, A. J. (1999).

- ถ้าชื่อผู้แต่งคนแรกเป็นคนเดียวกันและชื่อผู้แต่งคนที่สอง หรือคนที่สามต่างกัน ให้จัดเรียงตามลำดับอักษรตัวแรกของชื่อสกุลของผู้แต่งคนที่สอง และคนที่สามตามลำดับ

ตัวอย่าง

จักร ติงศภัทย์, จุฑา เทียนไทย, และคำนวณ บัญชา. (2549).

จักร ติงศภัทย์, จุฑา เทียนไทย, และพิบูล ทีรขันธ์. (2551).

Boockvar, K. S., & Burack, O. R. (2007).

Boockvar, K. S., LaCorte, H.C., Giambanco, V., Friedman, B., &

√√√√√√Siu, A. (2006).

- ถ้าชื่อผู้แต่ง คนแรกมีชื่อ สกุล เหมือนกัน ให้จัดเรียงตามลำดับอักษรย่อชื่อต้นและชื่อกลางของชื่อผู้แต่งคนแรก

ตัวอย่าง

Mathur, A. L., & Wallston, J. (1999).

Mathur, S. E., & Ahlers, R. J. (1998).

14. การอ้างอิงแหล่งสารสนเทศภาษาต่างประเทศที่ไม่ใช่ภาษาอังกฤษ ให้เขียนชื่อผู้แต่งเป็นภาษาอังกฤษและแปลข้อมูลส่วนอื่นๆ เป็นภาษาอังกฤษ

15. กรณีที่ผู้แต่งเป็นสถาบัน องค์กร หน่วยงาน และจัดพิมพ์เผยแพร่เอกสารในคราวเดียวกัน ให้ใช้ชื่อหน่วยงานใส่ในตำแหน่งของสำนักพิมพ์

สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน). (2564). *มาตรฐานรัฐบาลดิจิทัล ว่าด้วยแนวทางการ√√√√√√เปิดเผยข้อมูลเปิดภาครัฐในรูปแบบดิจิทัลต่อสาธารณะ* (มติ ครม. 15 กันยายน 2564). √√√√√√สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล .

รูปแบบการเขียนเอกสารอ้างอิงท้ายบทความ

1. หนังสือที่เป็นรูปเล่ม E-book ที่ไม่มี DOI*

ไทย ชื่อ√สกุล.√(ปีพิมพ์).√ชื่อเรื่อง√(พิมพ์ครั้งที่).√สำนักพิมพ์.√URL (ถ้ามี) อังกฤษ สกุล,√อักษรย่อชื่อ.√(ปีพิมพ์).√ชื่อเรื่อง√(พิมพ์ครั้งที่).√สำนักพิมพ์.√URL (ถ้ามี)

ตัวอย่าง

อ้างอิงในเนื้อหา

(สำเนาว์ ขจรศิลป์, บุญเรียง ขจรศิลป์, สมประสงค์ น่วมบุญลือ, สุริยา เสถียรกิจอำไพ, และบุญสม ธีรวณิชย์กุล, 2541)

Jones (2002)

อ้างอิงท้ายบทความ

สำเนาว์ ขจรศิลป์, บุญเรียง ขจรศิลป์, สมประสงค์ น่วมบุญลือ, สุริยา เสถียรกิจอำไพ, และบุญสม ธีรวณิชย์กุล. (2541). *การพัฒนารูปแบบค่ายอาสาพัฒนาของนักศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย.

Jones, M. (2002). *Social Psychology of Prejudice***.** Prentice Hall.

Doe, R. L., & Johnson, M. K. (2020). *Advanced research methods in psychology* (2nd ed.). Academic Press. https://www.academicpress.com/armip

---

***DOI [Digital Object Identifier]** คือ “ตัวระบุวัตถุดิจิทัลแบบไม่ซ้ำ” เปรียบเสมือนเลขประจำตัวประชาชนของบทความวิชาการหรือเอกสารดิจิทัลพิเศษ ๆ เช่น งานวิจัย หนังสือ รายงาน ฯลฯ ใช้ในการอ้างอิงในงานวิชาการ ช่วยให้ผู้อ่านไปตามดูต้นฉบับได้ เช่น DOI เลข 10.1234√abcd.5678 ให้เอาไปวางต่อท้าย https://doi.org จะกลายเป็น https:√√doi.org√10.1234√abcd.5678 จะเป็นช่องทางที่เข้าไปสู่เนื้อหาได้

---

2. E-book ที่มี DOI

ไทย

ชื่อ√สกุล.√(ปีพิมพ์).√*ชื่อเรื่อง*√(พิมพ์ครั้งที่).√สำนักพิมพ์.√https:√√doi.org√เลข DOI

อังกฤษ

สกุล,√อักษรย่อชื่อ.√(ปีพิมพ์).√*ชื่อเรื่อง*√(พิมพ์ครั้งที่).√สำนักพิมพ์.√https://doi.org/เลข DOI

** กรณีหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีการเผยแพร่ทั้งแบบรูปเล่มและแบบดิจิทัล ให้ระบุชื่อสำนักพิมพ์ตามแบบรูปเล่ม*

ตัวอย่าง

สมชาย ใจดี. (2565). *การบริหารจัดการองค์กรยุคใหม่* (พิมพ์ครั้งที่ 2). https://doi.org/10.1234/abcd.5678

Smith, J. A. (2022). *Modern organizational management* (2nd ed.). https://doi.org/10.1234/abcd.5678

3. หนังสือแปล

ไทย

สกุล,√อักษรย่อชื่อ.√(ปีพิมพ์).√*ชื่อเรื่องภาษาต้นฉบับ*√[ชื่อหนังสือภาษาไทย]√(พิมพ์ครั้งที่).√สำนักพิมพ์.

อังกฤษ

สกุล,√อักษรย่อชื่อ.√(ปีพิมพ์).√*ชื่อเรื่องภาษาต้นฉบับ*√[ชื่อหนังสือภาษาอังกฤษ]√(พิมพ์ครั้งที่).√สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

ฮอว์คิง, เอส. (2552). *The illustrated: A brief history of time* [ประวัติย่อของกาลเวลา ฉบับภาพประกอบ] (พิมพ์ครั้งที่ 17). มติชน.

Piaget, J. (1950). *La construction du réel chez l'enfant* [The child's construction of reality]. Neuchâtel, Delachaux, & Niestlé.

4. บทความจากในหนังสือ

ไทย

ชื่อ√สกุล.√(ปีพิมพ์).√ชื่อบทหรือชื่อบทความ.√ใน√ชื่อบรรณาธิการ√(บ.ก.),√*ชื่อหนังสือ*√(น.√เลขหน้า).√สำนักพิมพ์.

อังกฤษ

สกุล,√อักษรย่อชื่อ.√(ปีพิมพ์).√*ชื่อบทหรือชื่อบทความ.*√In√ชื่อบรรณาธิการ√(Ed. หรือ Eds.),√√√√√√ชื่อหนังสือ√(pp.√เลขหน้า).√สำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง

จุมพล พูลภัทรชีวิน. (2540). การวิจัยอนาคตแบบ EDRF. ใน ทิศนา แขมมณี และ สร้อยสน สกลรักษ์ (บ.ก.), *แบบแผนและเครื่องมือการวิจัยทางการศึกษา* (น. 1–18). สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Bornstein, M. H., Hahn, C. S., Suwalsky, J. T. D., & Haynes, O. M. (2003). Socioeconomic status, parenting, and child development: The hollingshead four- factor index of social status and the socioeconomic index of occupations. In M. H. Bornstein & H. B. Robert (Eds.), *Monographs in parenting series. socioeconomic status, parenting, and child development* (pp. 29–82). Lawrence Erlbaum Associates.

5. บทความจากวารสารแบบรูปเล่ม/ e-journal ไม่มีเลข DOI

ผู้เขียนบทความ.√(ปีที่พิมพ์).√ชื่อบทความ.√*ชื่อวารสาร,√ปีที่*(ฉบับที่),√หน้า-หน้า.√https:// ใส่URL

ตัวอย่าง

ปาริชาติ สถาปิตานนท์. (2562). ปัจจัยที่มีผลต่อการบริโภคอาหารสุขภาพของวัยรุ่นในเขตกรุงเทพมหานคร. *วารสารพยาบาลศาสตร์, 37*(2), 45–56.

ธนพล ศรีจันทร์. (2565). แนวทางการจัดการความรู้ในองค์กรราชการไทย. *วารสารรัฐประศาสนศาสตร์, 20*(3), 12–25. https://www.rjpajournal.org/article/view/2565-management

Brown, T. L., & Chen, R. M. (2018). Community engagement strategies in rural education. *Journal of Educational Leadership, 34*(1), 22–35.

Kumar, A., & Singh, D. (2020). Sustainable development practices in urban planning: A case study. *International Journal of Urban Studies, 15*(4), 101–115. https://ijus.org/article/2020/sustainable-urban

6. บทความในวารสารอิเล็กทรอนิกส์ที่มีเลข DOI

ผู้เขียนบทความ.√(ปีที่พิมพ์).√ชื่อบทความ.√*ชื่อวารสาร,√ปีที่*(ฉบับที่),√หน้า-หน้า.√URL(ถ้ามี)

ตัวอย่าง

สุภาวี ศิรินคราภรณ์. (2567). ทฤษฎีฐานรากเพื่อเอกลักษณ์การออกแบบเครื่องประดับไทยร่วมสมัย. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, *44*(1), 15–30. https://doi.org/10.1093/geronj/16.2.134

Neugarten, B. L., Havighurst, R. J., & Tobin, S. S. (1961). The measurement of life satisfaction. *Journal of Gerontology*, *16*(2), 134–143. https://doi.org/10.1093/geronj/16.2.134

7. บทความในวารสารอิเล็กทรอนิกส์ที่มีหมายเลขบทความหรือ eLocator*

ผู้เขียนบทความ.√(ปีที่พิมพ์).√ชื่อบทความ.√*ชื่อวารสาร*,√*ปีที่*(ฉบับที่),√บทความ√เลขที่บทความ.√URL (ถ้ามี)

ตัวอย่าง

นววรรณ นิชโรจน์ และ ศศิลักษณ์ ขยันกิจ. (2563). บทบาทครูอนุบาลในการส่งเสริมกรอบคิดยึดติดเติบโตในโรงเรียนประไพพิศ (นามสมมติ). *วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา*, *15*(2), บทความ OJED1502032. https://so01.tci-thaijo.org/index.php/OJED/article/view/243480

Burin, D., Kilteni, K., Rabuffetti, M., & Pia, L. (2019). Body ownership increases the interference between observed and executed movements. *PLOS ONE*, *14*(1), Article e0209899. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0209899

***eLocator**: เป็นหมายเลขบทความที่ใช้แทนเลขหน้าสำหรับบทความในวารสารอิเล็กทรอนิกส์บางฉบับ

---

8. บทความจากหนังสือพิมพ์และหนังสือพิมพ์ออนไลน์

ชื่อ√สกุล.√(ปี,√วัน√เดือน).√ชื่อคอลัมน์.√*ชื่อหนังสือพิมพ์*,√เลขหน้า.√URL (ถ้ามี)

ตัวอย่าง

พงษ์พรรณ บุญเลิศ. (2561, 15 สิงหาคม). เดลินิวส์วาไรตี้: ‘สื่อพิพิธภัณฑ์’ เชื่อมยุคสมัย เข้าถึงด้วย ‘มิติใหม่’ อินเทรนด์. *เดลินิวส์*, 4.

Brody, J. E. (2007, December 11). Mental reserves keep brain agile. *The New York Times*. https://www.nytimes.com

9. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิตและวิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต

(Doctoral dissertation / Master’s thesis)

9.1 วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิตและวิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตที่ไม่ได้ตีพิมพ์

<u>ไทย</u> ชื่อ√สกุล.√(ปีที่เผยแพร่).√*ชื่อวิทยานิพนธ์*√[วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์ √√√√√√หรือ วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์].√ชื่อมหาวิทยาลัย. <u>อังกฤษ</u> สกุล,√อักษรย่อชื่อ.√(ปีที่เผยแพร่).√*ชื่อวิทยานิพนธ์*√[Unpublished doctoral √√√√√√dissertation หรือ Unpublished master’s thesis].√ชื่อมหาวิทยาลัย.

การเขียนระดับวิทยานิพนธ์ ในรูปแบบภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

ปริญญาโท ใช้คำว่า **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต** หรือ **Master's thesis**

ปริญญาเอก ใช้คำว่า **วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต** หรือ **Doctoral Dissertation**

ตัวอย่าง

ศิริพร มงคล. (2564). *การจัดการความขัดแย้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดเชียงใหม่* [วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ธนพล วงศ์สถิตย์. (2565). *การพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจในองค์กรภาครัฐ* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์]. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Smith, J. A. (2020). *Leadership strategies in nonprofit organizations* [Unpublished master's thesis]. University of California, Berkeley.

Lopez, R. M. (2021). *Developing a digital governance framework for public services* [Unpublished doctoral dissertation]. Harvard University.

9.2 วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิตและวิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตจากเว็บไซต์ (ไม่อยู่ในฐานข้อมูลเชิงพาณิชย์)

<u>ไทย</u> ชื่อ√สกุล.√(ปีที่เผยแพร่).√*ชื่อวิทยานิพนธ์*√[วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต √√√√√√√หรือ วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ชื่อมหาวิทยาลัย].√ชื่อเว็บไซต์.√URL <u>อังกฤษ</u> สกุล,√อักษรย่อชื่อ.√(ปีที่เผยแพร่).√*ชื่อวิทยานิพนธ์*√[Doctoral dissertation √√√√√√√หรือ master's thesis, ชื่อมหาวิทยาลัย].√ชื่อเว็บไซต์.√URL

ตัวอย่าง

วราภรณ์ โพธิ์ศรีประเสริฐ. (2545). *การพัฒนาโปรแกรมการปรับปรุงการพูดสำหรับครูปฐมวัยโดยใช้เทคนิคการละคร* [วิทยานิพนธปริญญาดุษฎีบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย]. Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR). http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/302

9.3 วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิตและวิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตจากฐานข้อมูลเชิงพาณิชย์

ไทย

ชื่อ√สกุล.√(ปีที่เผยแพร่).√*ชื่อวิทยานิพนธ์*√(หมายเลข UMI หรือ เลขลำดับอื่น ๆ)√[วิทยานิพนธ์ √√√√√√ปริญญาดุษฎีบัณฑิตหรือ วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, ชื่อมหาวิทยาลัย].√ชื่อฐานข้อมูล.

อังกฤษ

สกุล,√อักษรย่อชื่อ.√(ปีที่เผยแพร่).√*ชื่อวิทยานิพนธ์*√(หมายเลข UMI หรือ เลขลำดับอื่น ๆ) √√√√√√√[Doctoral dissertation หรือ master's thesis, ชื่อมหาวิทยาลัย].√ชื่อฐานข้อมูล.

ตัวอย่าง

McNiel, D. S. (2006). *Meaning through narrative: A personal narrative discussing growing up with an alcoholic mother* (UMI No. 1434728) [Master's thesis, California State University–Long Beach]. ProQuest Dissertations and Theses database.

10. รายงานที่จัดทำโดยหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรอื่น

ชื่อหน่วยงาน.√(ปีที่เผยแพร่).√*ชื่อเรื่อง*.√สำนักพิมพ์หรือชื่อหน่วยงานที่ผลิตเอกสาร.√URL(ถ้ามี)

11. เอกสารประกอบการประชุม/การประชุมวิชาการ

ไทย

ชื่อ√สกุล.√(วันที่,√เดือน,√ปี).√ชื่อเรื่องที่นำเสนอ.√ใน√ชื่อ√(ประธาน),√ชื่อหัวข้อการประชุม√ √√√√√√ [Symposium].√*ชื่อการประชุม*,√สถานที่ประชุม.

อังกฤษ

สกุล,√อักษรย่อชื่อ.√ (ปี,√เดือน,√วันที่).√ชื่อเรื่องที่นำเสนอ.√In√อักษรชื่อย่อ.√สกุล√(Chair), √√√√√√ชื่อหัวข้อการประชุม√[Symposium].√*ชื่อการประชุม,√*สถานที่ประชุม.

ตัวอย่าง

De Boer, D., & LaFavor, T. (2018, April 26–29). The art and significance of successfully identifying resilient individuals: A person-focused approach. In A. M. Schmidt & A. Kryvanos (Chairs), *Perspectives on resilience: Conceptualization, measurement, and enhancement* [Symposium]. Western Psychological Association 98th Annual Convention, Portland, OR, United States.

12. รายงานการประชุมเชิงวิชาการที่มี proceeding

12.1 Proceeding แบบหนังสือ

ไทย

ชื่อ√สกุล.√(ปี).√ชื่อบทความ.√ใน√ชื่อบรรณาธิการ√(บ.ก.),√*ชื่อหัวข้อการประชุม.√ชื่อการประชุม*√ √√√√√√ (น.√เลขหน้า).√ฐานข้อมูล.

อังกฤษ

สกุล,√อักษรย่อชื่อ.√(ปี).√ชื่อเรื่อง.√In√ชื่อบรรณาธิการ√(Ed. หรือ Eds.),√*ชื่อหัวข้อการประชุม.* √√√√√√*ชื่อการประชุม*√(pp./เลขหน้า).√ฐานข้อมูล.

* กรณีมีเลข DOI หรือ URL ให้เติมต่อท้ายจากฐานข้อมูล ตัวอย่าง ชื่อฐานข้อมูล./https://doi.org/xxxx

ตัวอย่าง

พัชราภา ตันติชูเวช. (2553). การศึกษาทั่วไปกับคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ในประเทศมาเลเซีย และสิงคโปร์ ศึกษาโดยเปรียบเทียบกับประเทศไทย. ใน ศิริชัย กาญจนวาสี (บ.ก.), *การขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาไทย. การประชุมวิชาการและเผยแพร่ผลงานวิจัยระดับชาติ* (น. 97–102). คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Katz, I., Gabayan, K., & Aghajan, H. (2007). A multi-touch surface using multiple cameras. In J. Blanc-Talon, W. Philips, D. Popescu, & P. Scheunders (Eds.), *Lecture notes in computer science: Vol. 4678. Advanced concepts for intelligent vision systems* (pp. 97–108). Springer-Verlag. https://doi.org/10.1007/978-3-540-74607-2_9

12.2 Proceeding แบบวารสาร

ไทย

ชื่อ√สกุล.√(ปี).√ชื่อเรื่อง:√ชื่อเรื่องย่อย.√*ชื่อวารสาร*,√*เลขของปีที่*(เลขของฉบับที่),√เลขหน้า.√URL

อังกฤษ

สกุล,√อักษรย่อชื่อ.√(ปี)√ชื่อเรื่อง:√ชื่อเรื่องย่อย.√ชื่อวารสาร,√เลขของปีที่(เลขของฉบับที่),√เลขหน้า.√ √√√√√√URL

* กรณีมีเลข DOI หรือ URL ให้เติมต่อท้ายจากฐานข้อมูล ตัวอย่าง ชื่อฐานข้อมูล./https://doi.org/xxxx

ตัวอย่าง

Chaudhuri, S., & Biswas, A. (2017). External terms-of-trade and labor market imperfections in developing countries: Theory and evidence. *Proceedings of the Academy of Economics and Economic Education, 20*(1) , 11–16. https://search-proquest-com.elibrary.jcu.edu.au/docview/1928612180?accountid=16285

13. เอกสารประกอบการเรียน (ไม่ได้ตีพิมพ์)

ไทย

ชื่อ␣สกุล.␣(ปี).␣*ชื่อเอกสาร*␣[เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์].␣คณะ,␣มหาวิทยาลัย.

อังกฤษ

สกุล,␣อักษรย่อชื่อ.␣(ปี).␣*ชื่อเอกสาร*␣[Unpublished manuscript].␣คณะ,␣มหาวิทยาลัย.

14. ราชกิจจานุเบกษา

ชื่อกฎหมาย.␣(ปี,␣วัน␣เดือน).␣ราชกิจจานุเบกษา.␣เล่ม␣เลขเล่ม␣ตอนที่␣เลขตอน.␣หน้า␣เลขหน้า.

ตัวอย่าง

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา พ.ศ. 2548. (2548, 25 พฤษภาคม). *ราชกิจจานุเบกษา.* เล่ม 122 ตอนพิเศษ 39 ง. หน้า 14–23.

พระราชบัญญัติกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา พ.ศ. 2561. (2561, 13 พฤษภาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 135 ตอนที่ 33 ก. หน้า 1–18.

พระราชบัญญัติประถมศึกษา (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2505. (2505, 27 กรกฎาคม). *ราชกิจจานุเบกษา* (ฉบับพิเศษ). เล่ม 79 ตอนที่ 67. หน้า 24–31.

15. เว็บไซต์

ไทย

ชื่อ␣สกุลผู้เขียน.␣(ปี,␣วัน␣เดือนที่เผยแพร่).␣*ชื่อบทความ.*␣ชื่อเว็บไซต์.␣URL

อังกฤษ

สกุล,␣อักษรย่อชื่อผู้เขียน.␣(ปี,␣เดือน␣วันที่เผยแพร่).␣*ชื่อบทความ./*ชื่อเว็บไซต์./URL

* กรณีที่ไม่มีวันที่เผยแพร่ปรากฏ ให้ใส่ (ม.ป.ป.) หรือ (n.d.)
* กรณีที่มีปรากฏเฉพาะ พ.ศ. หรือ ค.ศ. ให้ใส่แค่ (ปี) เท่านั้น
* กรณีชื่อผู้เขียนและชื่อเว็บไซต์เป็นชื่อเดียวกัน ให้ตัดชื่อเว็บไซต์ออก

ตัวอย่าง

วรารัชต์ มหามนตรี. (2565). *เทคนิคการสรุปความ.*สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร. https://www.nupress.grad.nu.ac.th/การสรุปความ

Sparks, D. (2019). *Women's wellness: Lifestyle strategies ease some bladder control problems*. Mayo Clinic. https://newsnetwork.mayoclinic.org/discussion/womens-wellness-lifestyle-strategies-ease-some-bladder-control-problems/

16. Social media

16.1 Twitter ตัวอักษร

Author, A. A.√[@username].√(Year,√Month√date หรือ n.d.).√*เนื้อหาของโพสต์ 20 คำแรก.*√[Tweet]. Twitter.√URL

ตัวอย่าง

Ardern, J. [@jacindaardern]. (2018, October 15). *I salute you, @Kereru4PM #BirdOfTheYear* [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/jacindaardern/status/1051569120066469889

16.2 Twitter รูปภาพและวิดีโอ

Author, A. A.√[@username].√(Year,√Month√date หรือ n.d.).√*เนื้อหาของโพสต์ 20 คำแรก.*√[Image or Video attached] [Tweet]. Twitter.√URL

ตัวอย่าง

Figure, N. Z. [@figurenz]. (2019, October 15). *Looking forward to resting up over the holidays?* [sleeping face emoji] [beach with umbrella emoji] *NZ #Health Survey figures show about 70% of adults meet sleep duration…* [Image attached] [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/FigureNZ/status/1207422765986279424

16.3 Facebook post

Author, A. A.√(Year,√Month√date หรือ n.d.).√*เนื้อหาของโพสต์ 20 คำแรก.*√[Video or Image attached]. Facebook.√URL

ตัวอย่าง

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร. (2565). *[Book Overview] ศิลปะและวิทยาศาสตร์ของการลงทุนเน้นคุณค่าโดย ผศ. ดร.สัมพันธ์ เนตยานันท์…* [Video]. Facebook. https://www.facebook.com/NU.publishing.house/videos/500261141462779

16.4 Instagram

Author, A. A. √[@username].√(Year,√Month√date หรือ n.d.).√*เนื้อหาของโพสต์ 20 คำแรก.*√[Photograph].√Instagram.√URL

ตัวอย่าง

New Zealand Police [newzealandpolice]. (2019, November 15). *Class of 2019 // Wellington dog section* [paw prints emoji] #fridayfloof [Photograph]. Instagram. https://www.instagram.com/p/B43Cl_-J9pN/

16.5 YouTube หรือ Streaming video

Uploader, U. U.√(Year, Month Day).√*Title of work.*√[Video].√YouTube.URL

ตัวอย่าง

MSNBC. (2020, January 7). *Julián Castro endorses Elizabeth Warren*. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=Uk2Tzc8H5po

17. Generative AI

ชื่อบริษัทผู้พัฒนา√ผู้เขียนโมเดลนี้.√(ปีที่ใช้).√*ชื่อของโมเดล*√(versionที่ใช้) [Large language model].√ URL√for AI

ตัวอย่าง

OpenAI. (2024). *ChatGPT* (September 16 version) [Large language model]. https://chat.openai.com/chat

Anthropic. (2024). *Claude* (September 20 version) [Large language model]. https://claude.ai/new

การอ้างอิงในเนื้อหา (In-Text Citation)

การอ้างอิงแบบท้ายประโยค หรือวงเล็บ (parenthetical citation) : (OpenAI, 2023)

การอ้างอิงแบบบรรยาย (narrative *citation*) : OpenAI (2023)

ตัวอย่าง

เมื่อถามต่อว่าอะไรคือคำอธิบายที่ถูกต้องกว่า ChatGPT ตอบว่าส่วนต่างๆ ของสมองทำงานร่วมกัน และความเชี่ยวชาญของแต่ละส่วนสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามประสบการณ์ (OpenAI, 2023 ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก หรือ OpenAI, 2023; see Appendix A for the full transcript)

Tips : *การใช้ Generative AI ในงานเขียนนั้นมีข้อควรระวัง เพราะคนอื่นไม่สามารถเข้าถึงบทสนทนาของเราได้ เพราะเป็นการสนทนาระหว่างเรากับ AI แม้แต่เราจะระบุ Prompt สำหรับการสนทนาผลลัพธ์ก็อาจจะแตกต่างกันออกไป เราอาจจะใส่ข้อความเต็ม (full text) ของคำตอบที่ยาวจาก Generative AI ไว้ในภาคผนวกหรือในเอกสารเสริมรูปแบบออนไลน์ เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าถึงข้อความที่ถูกสร้างขึ้นจริงได้ และสร้างความน่าเชื่อถือ*

---

18. CC BY-NC-ND

ผู้แต่ง. (ปี). *ชื่อผลงาน.* แหล่งเผยแพร่. URL + [CC license type]

“สามารถแชร์ผลงานนี้ได้ แต่ต้องให้เครดิต ห้ามใช้ในเชิงพาณิชย์ และห้ามดัดแปลง”

“CC” ย่อมาจาก **Creative Commons** เป็น **เงื่อนไขอนุญาต** (license) ที่เจ้าของผลงานใช้เพื่อกำหนด “ขอบเขต” ในการให้คนอื่นนำผลงานไปใช้ได้ และ “CC BY-NC-ND” ถือว่าเป็น **หนึ่งในเงื่อนไขที่เข้มงวดที่สุด**

Creative Commons license ควร **เขียนให้ครบ** เช่น [CC BY], [CC BY-SA], [CC BY-NC-ND] ฯลฯ

ตัวย่อ	ความหมาย	อนุญาตให้ทำอะไร
BY *(Attribution)*	ต้องให้เครดิตเจ้าของผลงาน	✔ ใช้ได้ถ้าใส่ชื่อผู้สร้าง
NC *(Non-Commercial)*	ห้ามใช้เพื่อการค้า	✘ ห้ามใช้ในงานที่มีรายได้
ND *(No Derivatives)*	ห้ามดัดแปลงผลงาน	✘ ห้ามแก้ไข/ตัดต่อ/แปลงเนื้อหา

ตัวอย่างการใช้งานที่ ทำได้	ตัวอย่างที่ ทำไม่ได้
• นำบทความไปแชร์ในเว็บเรียนของมหาวิทยาลัย โดยระบุชื่อเจ้าของผลงาน • พิมพ์แปะไว้บนบอร์ดให้นักศึกษาอ่าน โดยไม่ตัดต่อ/ดัดแปลงใด ๆ	• ตัดต่อวิดีโอ/บทความให้สั้นลงแล้วโพสต์ใหม่ • นำไปประกอบเนื้อหาในคอร์สออนไลน์แบบเก็บเงิน • พิมพ์แจกเป็นหนังสือเรียนเพื่อจำหน่าย แม้จะให้เครดิต

ตัวอย่าง

(1) บทความออนไลน์ที่มีใบอนุญาต CC BY-NC-ND

Smith, J. (2022). *Digital literacy in the age of misinformation*. Open Knowledge Foundation. https://openknow.org/digital-literacy [CC BY-NC-ND]

(2) บทความวิชาการออนไลน์ที่มีลิขสิทธิ์แบบ CC

พิชญา ชนก. (2566). *การใช้สื่อสร้างสรรค์ในห้องเรียนดิจิทัล*. ศูนย์วิจัยเพื่อการเรียนรู้สร้างสรรค์. https://creativeedu.or.th/digital-media [CC BY-NC-ND]

19. ภาพและตาราง

19.1 การอ้างอิง ภาพ (Image, Figure)

ตัวอย่าง

การเขียนใต้ภาพ

ภาพ 1 Infographic การรู้เท่าทันลิขสิทธิ์ในยุคดิจิทัล (สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัล, 2566)

บรรณานุกรม

เจ้าของผลงาน. (ปี). *ชื่อภาพหรือคำอธิบายภาพ [ประเภทไฟล์]*. แหล่งที่มา. URL

สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2566). *อินโฟกราฟิกเรื่องการรู้เท่าทันลิขสิทธิ์ [ไฟล์ภาพ]*. https://www.onlinedesafe.go.th/copyright

World Health Organization. (2023). *Global vaccination progress [Infographic]*. https://www.who.int/vaccine-progress.png

19.2 การอ้างอิง “ตาราง” (Table)

ตัวอย่างด้านล่างตาราง

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2566)

บรรณานุกรม

ผู้จัดทำ. (ปี). *ชื่อเอกสารหรือรายงาน*. แหล่งเผยแพร่. URL

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2566). *รายงานผลการสำรวจการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2565*. https://www.nso.go.th

Pew Research Center. (2022). *Internet use in emerging economies*. https://www.pewresearch.org/internet2022

แหล่งที่มา

ศูนย์นวัตกรรมทางการศึกษา สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อออนไลน์ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2564). *การอ้างอิงสารสนเทศตาม“Publication Manual of the American Psychological Association” (7th Edition).* คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร. (2022, กุมภาพันธ์, 22). *การเขียนบรรณานุกรม รูปแบบ APA 7th.* สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร. https://www.nupress.grad.nu.ac.th/การเขียนบรรณานุกรม/

American Psychological Association. (2020). *Publication manual of the American Psychological Association* (7th ed.). https://doi.org/10.1037/0000165-000

จริยธรรมการวิจัย

จริยธรรมในการตีพิมพ์ผลงาน

1. ลักษณะของบทความที่จะนำลงตีพิมพ์ในวารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ได้แก่ บทความวิจัย (Research Article) บทความวิชาการ (Academic Article) บทความปริทัศน์ (Review Article) ที่มีลักษณะวิเคราะห์ สังเคราะห์ วิจารณ์ แสดงถึงการศึกษาค้นคว้าอย่างรอบด้าน หรือเสนอแง่มุมความรู้ แนวคิด และประเด็นปัญหาต่าง ๆ ทั้งนี้ ควรมีการอ้างอิงทฤษฎีหรือข้อมูลจากแหล่งเอกสารที่เชื่อถือได้

2. ผลงานที่ส่งมาเพื่อตีพิมพ์ต้องไม่เคยได้รับการตีพิมพ์หรือกำลังเสนอเพื่อตีพิมพ์ในวารสารหรือแหล่งอื่นใดมาก่อน บทความใด ๆ ที่ตีพิมพ์ในวารสาร ถือเป็นลิขสิทธิ์ของวารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี หากต้องการตีพิมพ์ซ้ำต้องได้รับอนุญาตก่อน ข้อความรู้ใด ๆ ตลอดจนข้อคิดเห็นใด ๆ เป็นของผู้เขียนแต่ละท่านโดยเฉพาะ กองบรรณาธิการวารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องด้วย

จริยธรรมของบรรณาธิการ

1. บรรณาธิการวารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ต้องกำกับ ติดตาม ดูแล และประเมินผลการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของวารสาร การรับรองคุณภาพของผลงานวิจัย ผลงานวิชาการ ความถูกต้องตามหลักจริยธรรมสากล และสามารถชี้แจงหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการตรวจสอบประเมินบทความ (Peer Review) และพร้อมให้การชี้แจงความเบี่ยงเบนต่างๆ จากกระบวนการตรวจสอบที่ได้ระบุไว้

2. บรรณาธิการต้องไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้นิพนธ์ และผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ โดยเด็ดขาด เพื่อรักษาไว้ซึ่งจริยธรรม จรรยาบรรณการทำงานอย่างเคร่งครัด

3. บรรณาธิการต้องไม่เปิดเผยข้อมูลของผู้นิพนธ์และผู้ประเมินบทความ แก่บุคคลอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วง เวลาของการประเมินบทความ ซึ่งวารสารกำหนดเกณฑ์การประเมินคุณภาพบทความสำหรับผู้ทรงคุณวุฒิแบบระบบประเมินแบบปกปิดสองทาง (Double-Blind Peer Review)

4. บรรณาธิการต้องไม่รับพิจารณาบทความที่เคยได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่มาก่อน และต้องดำเนินการตรวจสอบความซ้ำซ้อนของต้นฉบับและการคัดลอกผลงาน (Plagiarism) อย่างเคร่งครัด โดยใช้โปรแกรม Copy Catch บนระบบ ThaiJO 2.0 ทั้งนี้ ผลการตรวจสอบความคล้ายคลึงของต้นฉบับ (Similarity Index) ต้องไม่เกินร้อยละ 20 หากผลการตรวจสอบเกินเกณฑ์ที่กำหนด ให้ระงับกระบวนการพิจารณาบทความไว้ชั่วคราว และติดต่อผู้นิพนธ์ผู้รับผิดชอบบทความเพื่อขอคำชี้แจงหรือดำเนินการแก้ไขตามความเหมาะสม ก่อนที่กองบรรณาธิการจะพิจารณามีมติให้ดำเนินกระบวนการต่อหรือปฏิเสธการตีพิมพ์บทความ

5. หากปรากฏการประพฤติทุจริตภายหลังการดำเนินการตรวจสอบแล้ว บรรณาธิการต้องดำเนินการเพิกถอนบทความนั้นด้วยความชัดเจนที่จะสามารถพิสูจน์ได้ ทั้งนี้การเพิกถอนนี้ต้องให้ผู้อ่านและระบบฐานข้อมูลอื่น ๆ ทราบด้วย

จริยธรรมของผู้นิพนธ์

1. ผู้นิพนธ์ต้องรับรองว่า บทความที่ส่งเข้ามายังวารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี ยังไม่เคยได้รับการตีพิมพ์ หรืออยู่ในกระบวนการกลั่นกรองบทความในวารสารอื่น

2. ผู้นิพนธ์ต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ของวารสารอย่างเคร่งครัด ทั้งรูปแบบการจัดเอกสาร และหลักเกณฑ์การอ้างอิง โดยสามารถศึกษาได้ที่ “คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ”

3. ผู้นิพนธ์จะต้องไม่รายงานข้อมูลที่คลาดเคลื่อน ไม่สร้างข้อมูลเท็จ บิดเบือน ตกแต่ง หรือตัดเนื้อความเพื่อประสงค์ให้สอดคล้องกับผลสรุป

4. ผู้นิพนธ์ต้องระบุชื่อผู้นิพนธ์ทุกคนและข้อมูลที่เกี่ยวข้องให้ครบถ้วนในข้อมูลการส่งบทความและไฟล์ข้อมูลผู้นิพนธ์ (Title Page) ตามที่วารสารกำหนด ทั้งนี้ ต้นฉบับสำหรับการประเมิน (Anonymous Manuscript) ต้องไม่ปรากฏชื่อ สังกัด อีเมล หรือข้อมูลอื่นที่สามารถระบุตัวตนของผู้นิพนธ์ได้

5. ผู้นิพนธ์ต้องอ้างอิงข้อความ ข้อมูล ภาพ ตาราง และผลงานของบุคคลอื่นที่นำมาใช้ในบทความอย่างถูกต้องตามหลักเกณฑ์การอ้างอิงของวารสาร และต้องไม่คัดลอก ดัดแปลง หรือนำผลงานของผู้อื่นมาเสนอเป็นผลงานของตนโดยมิชอบ วารสารจะตรวจสอบความซ้ำซ้อนของต้นฉบับด้วยโปรแกรม Copy Catch บนระบบ ThaiJO 2.0 ตามเกณฑ์ที่วารสารกำหนด หากพบข้อบ่งชี้ถึงการคัดลอกผลงาน การละเมิดลิขสิทธิ์ หรือการประพฤติผิดทางวิชาการ วารสารอาจขอคำชี้แจง ระงับหรือยุติกระบวนการพิจารณา และดำเนินการตามนโยบายจริยธรรมการตีพิมพ์ของวารสารตามความเหมาะสม

6. เมื่อผู้นิพนธ์ได้รับผลการประเมินบทความจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว ต้องทำการปรับปรุง แก้ไขตามคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิ และส่งกลับมายังกองบรรณาธิการในกรอบเวลาที่กำหนด

จริยธรรมของผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ

1. ผู้ประเมินควรคำนึงถึงคุณภาพบทความตามหลักวิชาการและจริยธรรมสากลเป็นหลัก โดยพิจารณาความสำคัญ คุณค่าของเนื้อหาในบทความ ใช้ความเชี่ยวชาญเพื่อวิเคราะห์คุณภาพและความเข้มข้นของผลงาน โดยปราศจากอคติหรือความคิดเห็นส่วนตัวที่ไม่มีข้อมูลทางวิชาการรองรับ เป็นเกณฑ์ในการตัดสิน และไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์ โดยไม่แสวงหาประโยชน์จากผลงานทางวิชาการที่ตนเองได้ทำการประเมิน

2. ผู้ประเมินต้องรักษาความลับและไม่เปิดเผยข้อมูลทุกส่วนของบทความที่ทำการประเมินให้แก่บุคคลอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ

3. ผู้ประเมินต้องใส่ความคิดเห็นทางวิชาการของตนลงในแบบฟอร์มการประเมิน ที่อยู่ในระบบตอบรับบทความออนไลน์ของวารสาร ด้วยความชัดเจน ปราศจากความอคติ รวมทั้งต้องส่งผลการประเมินบทความตรงตามกรอบเวลาที่กองบรรณาธิการวารสารกำหนด

4. ผู้ประเมินบทความต้องไม่นำข้อมูลทุกส่วนของบทความที่ตนประเมินไปเป็นผลงานของตนเอง ยกเว้นการอ้างอิงบทความหลังจากบทความที่ตนประเมินได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่เรียบร้อยแล้ว

5. กรณีผู้ประเมินพบว่า บทความที่ประเมินเป็นบทความที่มีความเหมือนหรือซ้ำซ้อนผลงานอื่น ผู้ประเมินต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบทันที ด้วยการเลือกข้อเสนอแนะ ในขั้นตอนการวิจารณ์ว่า “ปฏิเสธการตีพิมพ์บทความ” และระบุเหตุผลมาในช่อง “คำแนะนำอื่น ๆ”

วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
พิสูจน์อักษรภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาต่างประเทศ

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์เพชรรัตน์ บริสุทธิ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
2. อาจารย์ ดร.สุธินี วงศ์วัฒนานุกูล มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชนิตตา โชติช่วง มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
4. อาจารย์ชิณ เฟื่องฟุ้งสุข มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิมพ์ระวี เรืองวัฒกี มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
6. อาจารย์ชญานุตม์ บุญพระเกศ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นิธิชญา ใจเย็น มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

เหรัญญิกกองบรรณาธิการวารสาร: อาจารย์ ดร.ภัทราพร โชคไพบูลย์
เลขานุการวารสาร: นางสาวสุนทรี รื่นชู
ภาพปก: อาจารย์ปรียกาญจน์ ใจสอาด สงวนลิขสิทธิ์ภาพปก

บทความทุกบทความได้รับการตรวจความถูกต้องทางวิชาการโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งข้อความและบทความเป็นความคิดเห็นของผู้เขียน มิใช่ความคิดเห็นของกองบรรณาธิการวารสารและมิใช่ความรับผิดชอบของวารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารนี้จะต้องเป็นบทความที่ไม่เคยได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาลงตีพิมพ์วารสารอื่นๆ กองบรรณาธิการไม่สงวนสิทธิ์การคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา